D. MAGNI AUSONII

BURDIGALENSIS

OPERA OMNIA.

VOL. II.

D. MAGNI AUSONII
BURDIGALENSIS
OPERA OMNIA

EX EDITIONE BIPONTINA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

VOLUMEN SECUNDUM.

LONDINI:
CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.
1823.

X. AUSONII MOSELLA. 334

TRANSIERAM celerem nebuloso lumine Navam,
Addita miratus veteri nova mœnia vico,

Trajeceram Navam rapidum sub luce nubila, admiratus novos muros circumda-

1 Alii legunt *flumine.*—2 Pro *vico* alii *muro.*—4 Mss. duo codices habent:

NOTÆ

Mosella] Fluvius hic Galliæ ex monte Vogeso ortus haud procul ab Araris fontibus per Mediomatrices, Theodonis villam, Augustam Treverorum, et Confluentiam in Rhenum influit. Hunc, quia Augustam Treverorum alluit, Imperatorum et ipsam sedem Valentiniano et Gratiano dilectam, laudandum hoc Idyllio suscipit Ausonius, a limpitudine aquæ, a facilitate navigandi, a piscibus quibus scatet, a ripis vite consitis, a villis et atriis ripam utramque decorantibus, ab aliis in ipsum decurrentibus fluminibus, &c.

* Maximam laudem, judice Symmacho, jure optimo sibi vindicavit Ausonius eo Carmine, quod adeo excultum vel invitus fatetur Jul. Scalig. lib. VI. Poët. cap. 5. ut eo solo magni Poëtæ nomen sibi comparare potuerit. Hoc ipsum in Præfatione libri tertii de Concord. Cathol. Cusanus Cardinalis admirandum dicit, et Gronovius festivissimum, Consularique ingenio dignum poëma. In eo autem laudatur Mosella ex aquæ limpitudine, ex navigandi facilitate, ex piscibus, ex villis et atriis quibus utrinque ripa decoratur, ex pratis, aliisque rebus quam plurimis, quæ flumini minus recte quam Poëtæ ingenio retuleris. Qua hoc Edyllion ætate scripserit Poëta, vide in Notis ad vers. 426.

1 *Transieram*] Veniens ab expeditione Gratiani in Germanos et Suevos ad Lupodunum profligatos, sedibusque suis exactos, cujus sub finem poëmatis hujus meminit. In qua expeditione Bissulam cepisse videtur Suevam virgunculam, quam celebravit versibus.

Nebuloso lumine] Sic legit Scaliger, non ut in quibusdam, *flumine.* Scaligero assentiuntur Barthius et Freherus. 'Nebulosum lumen' est dies nebulosus, cœlum obscurum et nubilum. Sic noster in Cupidine cruci affixo: 'Quorum per ripas nebuloso lumine marcent Fleti olim regum et puerorum nomina flores.'

Navam] Fluvium hunc *die Nah* Germani vocant. Hic ortus in Sylva *Eberswald* dicta, in Rhenum influit infra Moguntiacum ad Bingium oppidum, ubi pons erat Navæ impositus. Tacit. lib. IV. Historiarum: 'Tutor Treveris comitantibus, vitato Moguntiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat.' Atque hoc ponte transiisse Ausonium Navam facile Frehero assentior. Ratio mox patebit.

2 *Veteri nova mœnia vico: Æquavit Latias, &c.*] Veterem hunc vicum Argentoratum esse putat Scaliger, et pugnam, in qua æquavit Latias quondam Gallia Cannas, intelligit pugnam illam Argentoratensem in qua Julianus Cæsar Francos, Salios, et Quados vicerat, et de qua Sextus Aure-

NOTÆ

lius in Juliano Cæsare: 'Ille in campis Argentoratensibus apud Gallias cum paucis militibus infinitas hostium copias delevit. Stabant acervi, montium similes: fluebat cruor fluminum modo, captus rex nobilis Chonodomarius, fusi omnes optimates: redditus limes Romanæ possessionis,' &c. Sed populi illi Germani erant, non Galli. Proindeque male diceretur Gallia tunc æquasse Cannas Latias; cum nullum in ea pugna damnum sensisset, quod totum in Germanos erat conversum. Deinde vox 'quondam' haud ita conveniret tam recenti facto. Excesserant enim ab ea pugna ad hunc Ausonii transitum, qui vivente adhuc Valentiniano contigit, anni vix septemdecim, aut octodecim ad summum. Denique si Argentorato profectus Treverorum Augustam petiisset Ausonius, nequaquam ei fuisset Nava trajicienda. Hoc enim iter et has stationes Argentorato Treveros præscribit Itinerarium Antonini, et Tabula Peutingeriana, quod Navam fluvium non attingit: Argentorato, Tabernis, Ponte Saravi, Decempagos, Duodecimum, Dinodurum, Treveros. Præterea 'vici' nomen parum convenit Argentorato civitati jam tum claræ et insigni. Marquardus Freherus homo Germanus, et Mosellæ Navæque vicinus, locorumque toto hoc poëmate celebratorum peritissimus, in suis ad hoc Carmen Notis, 'veterem vicum,' cui nova mœnia addita miratus est Ausonius, intelligit Bingium ipsum, *Bingen* Germanis, ad Navam situm, de quo, et de ejus ponte jam supra: cujus quidem oppidi mœnia haud ita pridem a Juliano Cæsare instaurata erant. Quod totum ex Ammiano Marcellino probat. Verba Ammiani lib. XVIII. hæc sunt: 'Ipse,' Julianus Cæsar, 'anni tempore opportuno, ad expeditionem undique milite convocato profectus, id inter potissima mature duxit implendum, ut ante præliorum fervorem civitates multo ante excisas introiret, receptasque communiret: horrea quin etiam exstrueret pro incensis, ubi condi posset annona, a Britannis sueta transferri. Et utrumque perfectum est spe omnium citius: nam et horrea veloci opere surrexerunt, alimentorumque in iisdem satias condita; et civitates occupatæ sunt septem, Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Nivesio, Bonna, Antennacum, et Bingio. Ubi læto quodam eventu etiam Florentius præfectus apparuit subito partem militum ducens, et commeatuum perferens copiam sufficientem usibus longis. Post hæc impetrata restabat necessitatum adigente articulo receptarum urbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: idque claris indiciis apparet, ea tempestate utilitati publicæ metu Barbaros obedisse, non rectoris amore. Romanis reges, ex pacto superioris anni, ædificiis habilia multa suis misere carpentis; et auxiliarii milites semper munia spernentes hujusmodi ad obsequendi sedulitatem Juliani blanditiis deflexi, quinquagenarias, longioresque materias vexere cervicibus ingravati, et fabricandi ministeriis opem maximam contulerunt.' Habuit ergo Ausonius quæ miraretur (inquit idem Freherus,) Bingium usque urbes receptas, ipsum mœnibus de novo munitum, illisque tam brevi temporis spatio excitatis, patientibus non modo Germanis, sed materiem suppeditantibus, et auxiliariis ad opera tam promtis. Clades vero illa Galliæ, quam Ausonius hyperbolice æquiparat Cannensi, juxta eundem Freherum, non alia est ab illa quam post Vitellii cædem, imperio Vespasiani nondum bene constituto, rerum novarum auctoribus Clas-

Æquavit Latias ubi quondam Gallia Cannas,
Infletæque jacent inopes super arva catervæ.

tos veteri oppido: ubi Gallia olim passa est cladem æqualem cladi Romanorum apud Cannas: et ubi cohortes destitutæ supremis officiis et indefletæ stratæ sunt super

NOTÆ

sico, Sabino, et Tutore, palam deficiens pleraque Gallia Celtica et Belgica, conjunctis sibi Germanis, eorumque duce Civili, Romanis legionibus aliquot cæsis, aut ad se traductis, occupatisque præsidiis, cum in summo discrimine res Romana posita esset, superveniente Sextilio Felice, eo ipse loco, quo Navam Ausonius transivit, nempe apud Bingium, Gallia passa est, et dissipata mox rebellione, in ordinem est coacta. De hac clade Tacit. lib. IV. Histor. 'Tutor Treverorum copias recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe, aut metu subactis legionariis. Qui primo cohortem præmissam a Sextilio Felice interficiunt. Mox ubi duces exercitusque Romani propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caracatibus. Tutor, Treveris comitantibus, vitato Moguntiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navæ fluminis abruperat: sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado, proditus fususque. Ea clade perculsi Treveri, et plebes, omissis armis, per agros palatur. Quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quæ societatem Romanam non exuerant, perfugerunt. Legiones a Novesio Bonnaque in Treveros traductæ, se ipsas in verba Vespasiani adigunt,' &c. Quo ex loco non tantum cladis illius magnitudo et locus, sed illud etiam colligi potest, quare hujus potissimum mentionem fecerit Ausonius, qui Treveris degebat, ubi ejus cladis memoriam nondum abolitam fuisse credibile est. Præsertim cum non longe inde mox et Treverorum dux summusque belli hujus instinctor Tullius Valentinus, oppressus captusque finem rebellionis fecerit, ut patet ex sequentibus Taciti verbis eodem loco: 'At Civilis et Classicus' inquit 'ubi pulsum Tutorem, cæsos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere; trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monuere, ne summæ rei periculum faceret. Eo rapidius Cerialis missis in Mediomatricos, qui breviore itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci, quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit: quem locum magna Treverorum manu Valentinus obsederat, montibus, aut Mosella amne septum, et addiderat fossas, obicesque saxorum.' Et mox: 'Ut ventum ad manus, deturbati ruinæ modo præcipitantur. Et pars equitum æquioribus jugis circumvecta, nobilissimos Belgarum, in queis Valentinum ducem cepit. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendæ civitatis.' Frehero assentior lubens.

3 *Latias Cannas*] Cladem Romanis ab Annibale illatam ad Cannas Apuliæ vicum: de qua, utpote notissima, nihil addo.

* 4 *Infletæque jacent inopes, &c.*] Per 'inopes' intellige 'insepultas.' Ops enim terra est, quam Tullius lib. II. de Nat. Deor. tradit idcirco Latinis Opem nominatam, quod opes om-

Unde iter ingrediens nemorosa per avia solum,
Et nulla humani spectans vestigia cultus,
Prætereo arentem sitientibus undique terris
Dumnissum, riguasque perenni fonte Tabernas,
Arvaque Sauromatum nuper metata colonis:

campos. Unde intrans viam solitariam per invias sylvas, et nulla aspiciens signa humanæ habitationis, transeo Dumnissum siccam terra undique arida, et Tabernas irrigatas fonte jugiter fluente, et agros haud ita pridem divisos coloniis Sarmata-

jacent sinopes super.—8 Al. *Dumnissam.*—12 Souchay legit ex Virgilio: *cam-*

NOTÆ

nes e terra. Eodem sensu Maro lib. Æneid. VI. vers. 325. dixit: ‘Hæc quam cernis, inops inhumataque turba est.’

Catervæ] Ossa catervarum adhuc insepulta.

5 *Iter ingrediens nemorosa per avia*] Via militari, cujus in ea regione superesse adhuc vestigia testis est Freherus, quæque in Peutingeriana tabula linea ducta notata ac mansionibus his distincta cernitur: Moguntiaco, Bingium, XIII. Dumno, XVI. Belginum, VIII. Noviomago, X. Aug. Trevirorum, VIII. Ubi conferendo Ausonianos versus omnia fere vestigia relegimus.

6 *Et nulla humani spectans vestigia cultus*] Nisi qua Romani, et ab his immissi coloni Sarmatæ (de quibus mox dicetur) paulatim excoluerant.

* *Nulla humani...vestigia cultus*] Ideo propter ingenium loci asperum, quicquid inter Navam, Rhenum, et Mosellam interjacet, Germani appellant *Dorsum Canis* sermone vernaculo *Hondruck*. Quod tamen Frehero displicet, eorum locorum maxime gnaro.

7 *Prætereo, &c.*] Ad lævam scilicet Dumnissum reliquerat, et Tabernas ad dextram.

Arentem...Dumnissum] Quippe in quo non fons, non puteus, sed tantum cisterna in rupe excisa, ut observat Freherus, qui Dumnissum Ausonii putat esse hodie *Denssen* infra Kirchbergum. ‘Dumnum’ autem seu *Dumno* tabulæ Peutingerianæ esse castellum in montis jugo munitum haud longe a Regia via, cui castello nomen hodie *Dhaune*, et ‘Belginum’ ejusdem tabulæ, oppidum et castrum *Baldenaw*.

8 *Riguasque perenni fonte Tabernas*] Has Tabernas Freherus putat esse *Bern Cassel*, quod nomen ex *Tabern Cassel*, hoc est, Tabernarum Castello, ablata prima syllaba, factum, hocque Castellum Tabernarum aquis perennibus non destitui idem auctor est, et a Dumnio ad id castellum, vel ad proximum Belginum justum iter ad interjungendum, et mansionem quærendam.

* *Tabernas*] Id nominis Romani indidere locis ubi adversus Barbaros munimenta. Non desunt qui existiment hic agi de ‘Tribus Tabernis,’ hodie *Saverne*.

9 *Arvaque Sauromatum, &c.*] Quibus, ut et Alemannis, et Hunnis, seu Chunis victis ignoverant Valentinianus et Gratianus, eosque in loca Galliarum traduxerant, ut sub signis Romanis militarent. Unde noster in Panegyrico ad Gratianum: ‘Voca Germanicum deditione gentilium: Alemannicum traductione captorum:

Et tandem primis Belgarum conspicor oris
Nivomagum, divi castra inclyta Constantini.
Purior hic campis aër: Phœbusque sereno
Lumine purpureum reserat jam sudus Olympum.

rum: ac demum in primis finibus Belgarum aspicio Nivomagum, ubi sunt celebria castra Divi Constantini. Illic aër est purior in campis: et Sol jam ibi serenus

NOTÆ

vincendo, et ignoscendo Sarmaticum.' Coloni illi Sauromatum Hunni erant e Sarmatia effusi, quos *Chunos* et *Cunos*, et *Conos* quoque dictos reperio. Sauromatas et Chunos Ausonius conjungit in precatione Consulari: 'Qua vaga Sauromates sibi junxerat agmina Chuni, Quaque Getes sociis Istrum assultabat Alanis:' et Epigrammate I. 'Arma inter, Chunosque truces, furtoque nocentes Sauromatas.' Et certe asperam illam montibus, et horridam sylvis regionem, ac Sarmatis Hunnisque colonis plane dignam, quam hic se trajecisse Ausonius ait. Ab *Hunnis Hunestruck* hodie nominari, id est, Hunnorum præsidium, ait Freherus, qui hoc etymon mavult, quam, quod vulgo joculari nomine ferunt *Aundsruck*, id est, dorsum canis ab asperitate. Ab iisdem Hunnis multa ibidem castellorum et locorum nomina inclinata agnoscit idem Freherus; *Hunstein* arx Hunnorum, *Casselhun* Hunnorum castellum, *Huntheim* Hunnorum pagus, *Hunenborn* Hunnorum fons.

10 *Et tandem primis Belgarum, &c.*] Treveri quippe ad primam Belgicam pertinent: Ammian. Marcell. lib. XV. 'Post has Belgica prima Mediomatricos prætendit, et Treviros domicilium Principum clarum.' Et Trevirorum erat Nivomagum, seu Noviomagum illud, de quo mox.

11 *Nivomagum*] In Itinerario Antonini, et in tabula Peutingeriana, 'Noviomagum' pagus est ad Mosellam, infra Augustam Trevirorum, haud multum ab ea distans. 'Numago' in historiola Tyrsi ducis, et Palmatii Consulis cum sociis apud Treverim per Rictionarium cæsorum, cujus partem ex tabella in D. Paulini æde suspensa exhibet Freherus ad hunc locum. *Neonmagen* superiori ætate, sua vero *Nymægen* dictum esse idem auctor est. Aliud est 'Noviomagum' in Geldria ad Vahalem, *Nimegue*.

Castra inclyta Constantini] Scilicet, ut observat Freherus, Constantinus, quando Gallias regens, cum Francis et Alemannis belligerabat, prolaturus (ut Panegyristes ejus Lat. Pacat. Drepanius assentabundus ait) Imperium a Tusco *Albula* ad Germanicum *Albim*, castra et stativa sua hoc loco habuit. Quo tempore alia etiam opera memorabilia in illis partibus struxit.

12 *Purior hic, &c.*] Ex sexto Æneidos. Purior Nivomagi ad Mosellam aër, quam per totum iter Bingio Nivomagum fuerat.

* *Purior, hic campos, &c.*] Poëtam, inquit Freherus, subito translatum dixeris in Elysios campos, de quibus ita Virgil. sexto Æneid. lib. vers. 640. quæ Noster imitatus videtur: 'Purior hic campos Æther, et lumine vestit Purpureo,' &c. Male apud Tollium legitur ex Frehero illud allegante, *campis aër*.

Nec jam, consertis per mutua vincula ramis,
Quæritur exclusum viridi caligine coelum:
Sed liquidum jubar, et rutilam visentibus æthram,
Libera perspicui non invidet aura diei.
In speciem cum me patriæ, cultumque nitentis
Burdigalæ, blando pepulerunt omnia visu,
Culmina villarum pendentibus edita ripis,
Et virides Baccho colles, et amœna fluenta
Subterlabentis tacito rumore Mosellæ.
  Salve amnis laudate agris, laudate colonis,

aperit cælum rutilans luce clara. Neque jam amplius inquiritur cœlum obductum umbra virenti, ramis arborum implexis mutuo inter se nexu: sed aperta aura clari diei non denegat inspicientibus serenum lumen Solis, et ætherem micantem. Tam jucunda specie omnia mihi visa sunt referre patriam meam, et amœnitatem cultæ Burdigalæ, fastigia villarum alte sita in ripis editis, et colles virentes vinetis, et grata flumina Mosellæ infra decurrentis tenui cum murmure.

Salve flumen quod agri vicini et accolæ laudant ut sibi semper beneficum, cui

pos *Æther*.—14 Al. *connexis*.—18 ‘Barthius non temere suspicatur Ausonium scripsisse *vultum*, non *cultum*. Vultus loci μεταφορικῶς est ejus prima species.’ *Floridus*. Vid. inf.—20 *Saxis* pro *ripis* in vetusto libro scriptum invenisse

NOTÆ

14 *Nec jam, &c. Quæritur*] Ut quæsitum fuerat ab Ausonio per totum sylvestre iter, de quo supra.

* 18 *Cultumque nitentis Burdigalæ*] Hanc lectionem perperam solicitat Barthius, cui nihil fere in quocumque textu probari video. Ille igitur *cultum* mutat in *vultum*, sicque vult Ausonium scripsisse, traductione a facie hominis quam in alio recognoscere ex intervallo videmur. Quasi vero ‘cultus’ de solo pariter ac de homine non diceretur.

* 22 *Subterlabentis tacito rumore Mosellæ*] Carpitur, inquit Barthius, hæc rumoris usurpatio; quam ideo fortasse tueri nititur, quod carpitur. Mirum autem hunc nihil aliud afferre præter illud: ‘Non sine Veterum imitatione scripsit, quorum cum scripta ad nos non venerint, cur quod non capimus carpamus?’ Certe Poëta non sine Veterum imitatione scripsit *rumore*. Illud enim habet eodem sensu Virgil. Æneid. VIII. v. 90: ‘Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.’ Quæ postrema minus intellexit Ruæus, dum ‘rumorem secundum’ interpretatus est sparsum inter milites de successu itineris bene ominantes. Nihil enim toto illo loco simile quippiam occurrit, sive priora sive posteriora attendas. Illa quidem; etenim ‘Tybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem leniit:’ quod rumorem secundum portendit. Hæc vero: nam ‘labitur uncta vadis abies;’ quod itidem secundum fuisse rumorem indicat. Igitur Maroni ‘secundo rumore,’ est ‘secundo fluminis lapsu,’ ut Ausonio, ‘tacito rumore’ est ‘lapsu fluminis tacito.’

Dignata imperio debeat cui mœnia Belgæ:
Amnis odorifero juga vitea consite Baccho,
Consite gramineas amnis viridissime ripas:
Naviger, ut pelagus; devexas pronus in undas,
Ut fluvius; vitreoque lacus imitate profundo;
Et rivos trepido potis æquiparare meatu,
Et liquido gelidos fontes præcellere potu:
Omnia solus habes, quæ fons, quæ rivus, et amnis,

Belgæ debent urbem decoratam sede Imperatoria: o flumen cujus summæ ripæ plantatæ sunt vitibus producentibus vinum suave olens, flumen virentissimum cujus ripæ consitæ sunt herba: tu vehis naves, quemadmodum mare; tu laberis declivibus aquis, ut flumen; et æmularis lacus altitudine aquarum limpida; et potes æquare rivos tremulo fluxu, et superare frigidos fontes claro potu: tu o amnis habes unus cuncta quæ fons, quæ rivus, et fluvius, et lacus, et mare duplici fluxu remeans,

annotavit Theodorus Pulmannus.—29 Vulg. *potes.*—32 Al. *maximine.*—

NOTÆ

24 *Dignata imperio debeat cui mœnia Belgæ*] Mœnia scilicet Trevericæ urbis, in qua Constantinus, Constantius, Julianus, Valentinianus, Gratianus multum habitarunt, palatium habuerunt, inde bella in Germanos moverunt, rescripta Senatui et Præsidibus provinciarum dederunt non secus ac ex ipsa Roma. Unde apud Ammian. Marcellinum loco jam laudato dicitur 'Domicilium principum clarum.' Et infra eandem urbem noster Ausonius 'Imperii sedem' appellat. Supra in claris urbibus: 'Trevericæque urbis solium.' Unde et 'Augusta Trevirorum' fuit dicta.

Belgæ] Primæ enim Belgicæ Metropolis fuit Augusta Trevirorum.

28 *Vitreoque lacus imitate profundo*] Apuleius noster lib. I. Milesiarum seu de Asino: 'Haud ita longe radices platani lenis fluvius in speciem placidæ paludis ignavus ibat, argento, vel vitro æmulus in colorem.' Scilicet Mosella leniter fluens calculos in imo fundo suos per limpidas aquas conspici sinit: quod in fluviis torrentium instar celeriter decurrentibus, et arena, quam volvunt, semper turbidis non contingit.

29 *Trepido potis æquiparare meatu*] In arctioribus scilicet locis, ubi arctatæ undæ currendo tremunt et strepunt. *Potis* hic Gronovius recte pro *potes*, quod est in vulgatis. 'Potis' in vocandi casu ut 'Naviger,' 'imitate,' 'consite.'

31 *Omnia solus habes*] Symmachus Ausonio Epist. XIV. lib. I. 'Volitat tuus Mosella per manus sinusque multorum divinis a te versibus consecratus, &c. Novi ego istum fluvium, cum æternorum principum jam pridem signa comitarer, parem multis, imparem maximis. Hunc tu mihi improviso, clarorum versuum dignitate Ægyptio Nilo majorem, Sarmatico Histro frigidiorem, clarioremque hoc nostro Fucino reddidisti. Nequaquam tibi crederem de Mosellæ ortu et meatu magna narranti, ni certo scirem quod nec in poëmate mentiaris.'

Et lacus, et bivio refluus manamine pontus.
Tu placidis prolapsus aquis, nec murmura venti
Ulla, nec occulti pateris luctamina saxi.
Non superante vado rapidos reparare meatus
Cogeris, extantes medio non æquore terras
Interceptus habes: justi ne demat honorem
Nominis, exclusum si dividat insula flumen.
Tu duplices sortite vias, et cum amne secundo
Defluis, ut celeres feriant vada concita remi:
Et cum per ripas nusquam cessante remulco

habent. Tu fluens undis leniter labentibus, non experiris ullos tumultus ventorum, neque resistentiam ullius rupis latentis. Non cogeris resarcire celeres tuos cursus alia parte, propterea quod vada superent undas tuas, non habes terras eminentes in media tua superficie, quibus dividaris: ne insula, partiendo fluentum tuum interceptum, adimat tibi decus magni fluvii quod merito habes. Tu habes geminum iter, et quando devehis juxta fluentum tuum, ita ut remi pernices pulsent aquas tuas incitatas: et quando nautæ per ripas trahunt collo funes malis alligatos jugi remulco.

33 Vetustissima exemplaria: *prælapsus*, alia *prolapsus*. Freherus censet τὸ *prælapsus* rectius esse quam *prolapsus*.—35 Al. *sperante...superare*. Vid. inf. et Not. Var.—37 *Interseptus* Pulmann.—45 Vulg. *limigeris*. Ugolettus edi-

NOTÆ

32 *Bivio . . . manamine*] Sic recte Gronovius pro *munimine*, a manando manamen, ut a simulando simulamen hoc ipso in carmine: 'Gaudet simulamine nautica pubes.' Bivium manamen maris est ejus æstuantis fluxus ac refluxus. Ne tamen putes hujusmodi æstum tribuere voluisse Mosellæ Ausonium; sed id tantum eum velle, naves in Mosella agi ob lenitatem ejus cursus, tum secundo tum adverso fluvio, ut in mari æstu accedente ad terram feruntur, decedente referuntur in altum. Hoc est, quod supra dixit, 'Naviger ut pelagus,' et infra, 'Tu duplices sortite vias,' &c.

* 34 *Luctamina saxi*] Hæc de Mosellæ alveo infra Treverim, in qua urbe scripsit Poëta, intelligit Freherus, ut componat cum iis quæ Greg. Turonensis habet lib. IV. de Mirac. S. Martini cap. 29. ubi inducitur mercator quidam admirans quo pacto inter Mosellæ saxa noctu incolumis evasisset.

35 *Non superante vado, &c.*] Solicitant hanc lectionem Barthius et Gronovius: frustra. Sensus est apertissimus, quem expressi in Interpretatione.

* *Non superante vado, &c.*] Barthius et Gronovius pro *superante* legunt *sperante*, hicque pro *reparare*, legit *superare*. Vulgata autem cum sensum planum habeat, non solicitanda. 'Non cogeris,' necesse non habes, 'superante vado,' alveo arenis aggesto quæ cursum retardarent, 'reparare meatus rapidos,' eundem cursum reparare, transfusa in alterum alveum aquarum parte. Hoc, inquam, necesse non habes, cum alveus nunquam arenis obducatur, ut sit vadosus.

41 *Remulco*] 'Remulco trahere'

Intendunt collo malorum vincula nautæ.
Ipse tuos quotiens miraris in amne recursus,
Legitimosque putas prope segnius ire meatus?
Tu neque limigenis ripam prætexeris ulvis,
Nec piger immundo perfundis littora cœno:
Sicca sed in prima aspergis vestigia lympha.
I nunc, et Phrygiis sola lævia consere crustis,
Tendens marmoreum laqueata per atria campum.
Ast ego despectis, quæ census opesque dederunt,
Naturæ mirabor opus, non cura nepotum,
Lætaque jacturis ubi luxuriatur egestas.
Hic solidæ sternunt humentia littora arenæ,
Nec retinent memores vestigia pressa figuras.

Tu ipse quam sæpe admiraris tuos regressus in tuo fluento, et credis ferme naturales tuos cursus lentiores esse factos? Tu neque habes ripam obsitam herbis e limo natis, neque tardus fundis per ripas turpe lutum, sed sicco gradu ad te itur, donec madefacias pedes extrema tua aqua.

I jam, et sterne solum politum crustis Phrygiis expandens planitiem marmoream per atria laquearibus exornata. Ego vero contemtis iis, quæ reditus annuus et divitiæ præbuerunt, admirabor opus naturæ, ubi non studium luxuriosorum, et inopia damnis gaudens lascivit. Hic sabulum firmum substernit humidas ripas, neque gressus impressi servant formas sui indices. O amnis aspiceris pellucida altitudine

NOTÆ

Græci *ῥυμουλκεῖν* dicunt, quasi *ῥύμασιν ἕλκειν*, hoc est, loris funibusque trahere; *ῥύμα* enim funis est tractorius, a *ῥύω* traho. Trahitur remulco navis, quæ, velis remisque destituta, ad aliam navem vel scapham funibus alligata, ipsius remigio velisve trahitur: item quæ oram fluvii legens, ab homine equove aut mula trahitur fune, ut hic.

42 *Intendunt collo malorum vincula*] Hujusmodi vincula, quibus toto pectore incumbentes navem trahunt, ab eodem Græco verbo *ἕλκω* Helcia dicta invenio, et homines illos Helciarios.

43 *Recursus*] Navigiorum remulco tractorum adverso flumine, quæ non lentius pæne vehat, quam si secundo amne descenderent. Freherus hic mæandros Mosellæ intelligit, non recte.

44 *Legitimos*] Naturales, mare versus.

Prope segnius] Quam recursus illos adverso amne.

* 47 *Sicca sed in prima, &c.*] Quandoquidem immundo non perfundit cœno littora, ut superius dictum est.

48 *I nunc, &c.*] Epitrope, apud Poëtas satis frequens.

Phrygiis . . . crustis] Pavimentis et tessellis e marmore Phrygio. 'Synadicum marmor' apud Plinium marmor ad urbem Phrygiæ effossum, cui 'Synada' nomen est.

51 *Non cura nepotum*] Perditorum luxu hominum. Hac enim significatione accipienda vox 'nepotis' est hoc loco.

* 52 *Luxuriatur egestas*] Luxus, cui comes egestas.

Spectaris vitreo per lævia terga profundo,
Secreti nihil amnis habens: utque almus aperto
Panditur intuitu liquidis obtutibus aër,
Nec placidi prohibent oculos per inania venti;
Sic demersa procul durante per intima visu
Cernimus, arcanique patet penetrale fluenti:
Cum vada lene meant, liquidarum et lapsus aquarum
Prodit cœrulea dispersas luce figuras:
Quod sulcata levi crispatur arena meatu:
Inclinata tremunt viridi quod gramina fundo.
Utque sub ingenuis agitatæ fontibus herbæ
Vibrantes patiuntur aquas: lucetque, latetque
Calculus: et viridem distinguit glarea muscum.
Nota Caledoniis talis pictura Britannis,
Cum virides algas, et rubra corallia nudat

aquarum per fundum æquabilem labentium, nihil habens occulti. Et quemadmodum almus aër aperitur facie expansa claris aspectibus, neque lenes flatus impediunt oculos quominus ferantur per spatia ætheris: ita videmus in Mosella ea quæ immersa sunt longe a nobis, cum obtutus noster vigeat etiam per penitissimas ejus partes, et interiora secreti fluminis nobis reserantur: quando aquæ ejus placide fluunt, et fluxus undarum liquentium ostendit figuras respersas lumine cæruleo: ut sabulum veluti ductum in sulcos corrugatur exiguo lapsu: ut herbæ pronæ nutant in fundo virenti. Et ut gramina jactata sub nativis laticibus pulsantur impetu aquarum: et lapilli apparent, et occultantur: et glarea discriminat muscum virentem. Hujusmodi pictura cognita est Britannis Caledoniis, quando refluxus maris ostendit

dit *Lagæis.*—65 *Usque* Vulg. Duo Pulmanniani legunt, *Ita.*—68 *Tota* Vulg. pro *Nota*, quod reposuit Barthius, probantibus Florido et Tollio.—71 ' Ita

NOTÆ

* 55 *Spectaris vitreo, &c.*] Hæc, et quæ sequuntur de limpitudine aquæ, elegantissima.

63 *Quod sulcata, &c.*] Hic vox 'quod,' manifeste pro voce 'ut' bis ponitur.

* 64 *Tremunt gramina*] Tremula aquæ agitatione inclinata; 'patiuntur' enim, ut infra dicit Poëta, 'vibrantes aquas.'

65 *Utque sub ingenuis, &c.*] Scite 'ingenui fontes,' non adsciti aliunde opere aut machinis, sed ibidem nati.

67 *Glarea*] Minuti sunt lapides et calculi arena permixti.

68 *Nota Caledoniis*] Caledonios in Britannia ponunt Plinius et Ptolemæus infra sylvam Caledoniam, qua parte nunc Scotia est.

* *Nota Caledoniis, &c.*] Caledonia Britanniæ insulæ pars, hodie *Scotia.* Vocem deducit Camdenus a Britannico *Kaled*, quod durum sonat. Asperi enim incolæ, solumque montibus horridum.

Æstus, et albentes concharum germina baccas,
Delicias hominum locupletum, quæque sub undis
Assimulant nostros imitata monilia cultus.
Haud aliter placidæ subter vada læta Mosellæ
Detegit admixtos non concolor herba lapillos.
Intentos tamen usque oculos errore fatigant
Interludentes examina lubrica pisces.
Sed neque tot species, obliquatosque natatus,
Quæque per adversum succedunt agmina flumen,
Nominaque, et cunctos numerosæ stirpis alumnos,
Edere fas: haud ille sinit, cui cura secundæ
Sortis, et æquorei cessit tutela tridentis.

virides herbas et corallia rubicunda, et margaritas candentes ortas e conchis, delicias hominum divitum, et quæ monilia expressa sub aquis imitantur nostros ornatus. Non secus sub amœnis aquis lenis Mosellæ herba discolor ostentat calculos permistos sibi. Attamen lubricæ catervæ piscium ludentium inter aquas lassant meatibus suis oculos diu in se defixos. At non licet mihi explicare tot formas piscium, et natatus obliquos, et greges eorum, qui subeunt per adversum amnem, et nomina, et omnes alumnos prosapiæ multiplicis; non permittit ille cui cura secundæ sortis, et custodia marini tridentis obtigit.

scribe cum Tollio. Mendose antea: *locupletibus.* Barthius legit: *locupletibus æqua sub undis.*' Floridus. Vid. Not. Var.—74 Barthius legit: *immistos.*

NOTÆ

* 70 *Æstus*] Maris Scotici, quod Ptolem. dicitur 'Oceanus Deucaledonius.'

Concharum germina baccas] Margaritas intelligit, quas apud Britanniam reperiri notum ex Plinio et Mela.

* 75 *Oculos errore fatigant*] Observat Barthius ad Claudianum Poëtis omnem velociorem cursum esse *errorem.*

77 *Sed neque tot species, &c.*] Quas ambitiose magis quam vere fluvio huic tribuit et describit, teste Symmacho lib. I. Epist. 14. ad Ausonium, jam a me laudata: 'Unde,' inquit, 'illa amnicorum piscium examina reperisti? quam nominibus varia, tam coloribus, ut magnitudine distantia, sic sapore, quæ tu pigmentis istius Carminis ultra naturæ dona fucasti. Atqui in tuis mensis sæpe versatus, cum pleraque alia, quæ tunc in pretio erant, esui objecta mirarer, nunquam genus istud piscium deprehendi. Quando isti pisces tibi nati sunt in libro, qui in ferculis non fuerunt? Jocari me putas, atque agere nugas. Ita me Diis probabilem præstem, ut ego hoc tuum Carmen libris Maronis adjungo.'

80 *Cui cura secundæ Sortis, &c.*] Neptunus, cui secunda sors, id est, mare obtigit, cum Jovi cœlum prima sors, Plutoni tertia Inferorum obvenisset.

Tu mihi flumineis habitatrix Nais in oris,
Squamigeri gregis ede choros, liquidoque sub alveo
Dissere cœruleo fluitantes amne catervas.
Squameus herbosas Capito interlucet arenas
Viscere præ tenero fartim congestus aristis,
Nec duraturus post bina trihoria mensis.
Purpureisque Salar stellatus tergora guttis,
Et nullo spinæ nociturus acumine Redo,
Effugiensque oculos celeri levis Umbra natatu.
Tuque per obliqui fauces vexate Saravi,

Tu, o Naias, quæ incolis regiones fluviales, memora mihi cœtus squamosi pecoris, et eloquere cohortes natantes sub alveo liquenti in flumine cœruleo.

Capito squamosus nitet inter sabulum gramine consitum, cujus caro tenera septa est multis spinis, et qui non manebit utilis esui post sex horas. Et Salar respersus cutem rubris maculis instar stellarum, et Redo non læsurus ullo acumine spinæ, et levis Umbra fallens oculos natatu veloci. Et tu, o Barbe, jactate per angustias

NOTÆ

82 *Nais*] Nympha aliqua ex earum numero quæ Mosellam incolunt.

85 *Capito*] A capitis præ cetero corpore crassitie dictus hic piscis, Gallis *Chabot*. Mugilis genus est Salviano.

* *Capito*] Mosellæ accolis vocitatus *Vilain* ob victus spurcitiem. Aliis *Capito* est, qui Gallice dicitur *Chabot;* aliis *Meunier*, piscis idcirco dictus quod circa moletrinas degat.

86 *Aristis*] Spinis, aristarum barbis similibus: nos dicimus *arêtes*.

87 *Post bina trihoria*] Quia facile corrumpitur et putrescit. Idem Noster de Corvo pisce Epist. IV. 'Nec duraturi post bina trihoria Corvi.'

88 *Salar*] Genus exiguum Farionum sive Truttarum purpureis maculis, ejusdem cum illis saporis et nominis, quos etiam accolæ putant adultos in Fariones seu Truttas evadere. Quod et Noster mox innuit de Farione loquens: 'Qui necdum Salmo, nec jam Salar, ambiguusque Amborum, medio Fario intercepte sub ævo.'

89 *Et nullo spinæ nociturus acumine* [*arundine*] *Redo*] Idem Ovidius de Gobio marino in Halieutico: 'Lubricus, et spina nocuus non Gobius ulla.' Quis autem sit Redo ignorant interpretes. Robertus Cenalis ex hac Ausonii descriptione contendebat esse pisciculum, quam *Locham* dicimus, *Loche*, spinis pæne nullis, et quæ innoxie cum toto ejus corpore manduntur.

90 *Umbra*] Appellatur a Græcis *σκίαινα, σκιαδεὺς, σκιαθὶς*, et *σκιαίδης*, auctore Galeno; apud Ennium, Columellam, et Ovidium, 'Umbra.' Quod nomen Varrone et Isidoro teste huic pisci a colore nigro et liventi est inditum; vel, quod innuit Noster, ex eo quod celerrime natans oculos effugiat, et umbra verius quam piscis appareat intuentibus. Gallis *Maigre* dici auctor est Freherus.

91 *Saravi*] Fluvii in Mosellam influentis. Germanis *Die Sahr*, de quo plura infra ad versum 367. hujus Carminis: 'Naviger undisona dudum me mole Saravus Tota veste vocat.'

Qua bis terna fremunt scopulosis ostia pilis,
Cum defluxisti famæ majoris in amnem,
Liberior laxos exerces, Barbe, natatus.
Tu melior pejore ævo: tibi contigit omni
Spirantum ex numero non illaudata senectus.
Nec te puniceo rutilantem viscere, Salmo,
Transierim, latæ cujus vaga verbera caudæ
Gurgite de medio summas referuntur in undas,
Occultus placido cum proditur æquore pulsus.
Tu loricato squamosus pectore, frontem
Lubricus, et dubiæ facturus fercula cœnæ,

Saravi oblique fluentis, qua parte sex ejus ora fremunt ad pilas rupeas, quando delapsus es in fluvium celebrioris nominis, jam liberior factus longe lateque natas. Tu suavior es in ætate deteriore; tu ex tota animantium multitudine sortitus es senectam commendabilem. Neque te omisisse velim, o Salmo, qui micas rubra carne, cujus vagi pulsus latæ caudæ perveniunt a medio fluento ad supremam aquam, quando impetus tuus licet absconditus deprehenditur in æquabili superficie amnis. Tu geris pectus septum squamis ceu lorica, habes caput lubricum, et cum suppeditaturus sis dapes in cœna ambigua, servaris incorruptus per longum tempus, notabilis

NOTÆ

92 *Qua bis terna, &c.*] In ponte Saravo imposito senis pilis, antiquo et memorando opere, haud longe Augusta Trevirorum, paulo ante quam in Mosellam influat, ad vicum scilicet Cuntzeum hodie, ab illo ponte, *Contzerbruck* dictum. Intuitus videtur hic Ausonius locum hunc Horatii lib. II. Sat. 2. 'Unde datum sentis Lupus hic Tiberinus, an alto Captus hiet, pontesne inter jactatus, an amnis Ostia sub Tusci?'

Scopulosis] Hyperbolice, amplis et firmis instar scopulorum. Divinare hic mihi videtur Vinetus, non comperta loqui.

93 *Famæ majoris in amnem*] E Lucano Phars. lib. I. vers. 400.

94 *Barbe*] Barbus, nostris *Barbeau*, piscis notissimus.

* *Laxos exerces, Barbe, natatus*] Desposius vult esse piscem quem appellamus *Barbehaut*. Non enim, inquit, vilem piscem laudat Poëta. Idem non capit quid hoc significet: 'Tu melior pejore ævo.' Facile tamen intellectu. Senectutem Veteres dixere 'malam ætatem,' ut patet ex Nonio: quis autem nescit pisces eo laudatiores, quo seniores? Quod et Poëta subjicit: 'Tibi contigit omni Spirantum ex numero non illaudata senectus.'

95 *Pejore ævo*] In Senectute. Nam, teste Nonio, 'Ætatem malam' Veteres senectutem dixerunt: contra adolescentiam 'bonam ætatem.'

Tibi contigit omni Spirantum ex numero non illaudata senectus] Immo et piscibus aliis non paucis, Cyprino, Mullo, teste Horatio Sat. 2. l. II. 'Laudas, insane, trilibrem Mullum in singula quem minuas pulmenta necesse est.' Et aliis non paucis.

102 *Dubiæ..fercula cœnæ*] Ex Terentii Phormione act. II. sc. 2. 'Ph. Cœna dubia apponetur. Ge. Quid istuc verbi est? Ph. Ubi tu dubites

Tempora longarum fers incorrupte morarum,
Præsignis maculis capitis: cui prodiga nutat
Alvus, opimatoque fluens abdomine venter.
Quæque per Illyricum, per stagna binominis Istri,
Spumarum indiciis caperis, Mustella, natantum,
In nostrum subvecta fretum, ne lata Mosellæ
Flumina tam celebri defraudarentur alumno.
Quis te naturæ pinxit color? atra superne
Puncta notant tergum, quæ lutea circuit Iris.

es maculis capitis: tu cui laxus venter fluctuat, et alvus diffusa abdomine saginato. Et tu Mustella quæ per Illyricum, et per aquas Danubii binominis comprehenderis indicio spumarum supra te fluctuantium, delata es in nostrum mare, ne amplum fluentum Mosellæ privaretur tam inclyto alumno. Quis naturæ fucus te sic pinxit? Puncta nigra sursum signant dorsum tuum, quæ Iris crocea ambit. Cæruleum

—110 'Lege et distingue: *atra superne P. n. tergum; quæ l. c. Iris.* Nempe atra puncta. Sed Ugolettus aliique ediderunt: *P. n. tergum: qua l. c. Iris, Lubrica cæruleus, &c.* quam lectionem vulgatæ, ceu corruptæ, prætulerim.'

NOTÆ

quid sumas potissimum.'

* *Dubiæ facturus fercula cœnæ*] 'Dubiam' ex Terentiano Phormione exponunt, in qua dubites quid potissimum sumas. Ceteris vero piscibus ita antecellit Salmo, ut vix dubiam cœnam efficiat. Malim igitur cum Mussipontino Epigrammatum Electore intelligi medium inter pisces et carnes saporem. Quemadmodum enim Plutarchus de Poësi: 'Ut ex carnibus optimæ quæ saporem carnium minime referunt, sic et pisces laudatissimi, qui reddunt gustum carnium.'

103 *Fers incorrupte*] Id est, incorruptus. Vocativus pro recto casu, locutio familiaris Ausonio, ut jam observavimus.

106 *Binominis Istri*] Qui scilicet et Ister, et Danubius appellatus est.

* *Binominis Istri*] Danubii circa fontes, Istri circa ostia. Vide quæ annotavimus ad vs. 2. Epigrammatis tertii.

107 *Mustella*] Hanc Ausonii Mustellam Scaliger multis probat esse Lampetram nostram, *Lamproye;* quam cum Exormistone Cassiodori male confundere ipsum contendit Salmasius.

108 *In nostrum subvecta fretum*] In Mosellam ex Oceano.

* *In nostrum subvecta fretum*] Docet Freherus (quod piscatorum indicio cognovit) Mustellam, quæ et Muræna quoque dicta est, et Dorioni τορδμια μύραινα, ab Oceano fluviis arrepere, nescio quo tenaci oris glutine, quo tactis quibusque rebus firmissime adhærescit, Salmoni se applicantem, ut ab eo vel invito amnibus invehatur. Monet idem totum hunc Ausonii locum de Mustella, collatis variis auctorum locis, illustrari et Hippolyto Salviano Histor. III. et Rondelet. de Piscibus lib. XIV. cap. 13. quos consulet plura qui voluerit.

111 *Puncta notant tergum, quæ lutea circuit Iris*] Sic lege, et interpunge

Lubrica cœruleus perducit tergora fucus.
Corporis ad medium fartim pinguescis: at illinc
Usque sub extremam squalet cutis arida caudam.
Nec te delicias mensarum, Perca, silebo,
Amnigenos inter pisces dignande marinis,
Solus puniceis facilis contendere Mullis:
Nam neque gustus iners; solidoque in corpore partes
Segmentis coëunt, sed dissociantur aristis.
Hic etiam Latio risus prænomine, cultor
Stagnorum, querulis vis infestissima ranis,

pigmentum perlinit tuam cutem lubricam. Valde saginaris usque ad medium corpus: verum inde usque ad caudæ extremum cutis tua sicca et aspera est. Neque tacebo te, o Perca, piscis qui facis delicias mensarum, tu qui ex piscibus fluviatilibus comparandus es cum marinis, tu solus facile potes certare cum Mullis rubris: etenim sapor est tibi non ignavus, et partes carnis in tuo corpore solido junguntur inter se sectionibus, sed separantur spinis. Hic quoque Lucius ridiculus ob prænomen Latinum, incola stagnorum, hostis perniciosissimus ranarum querularum, insidias

NOTÆ

cum Tollio. 'Quæ' refertur ad 'puncta' illa atra. Lutea illa Iris puncta ambiens ductus est croceus, flexuosus, Lampetram noscentibus sat notus.

* *Quæ lutea circuit Iris*] Luteus color similis ei qui apparet in Iride ex duorum mistione generatus. Qua parte arcuatus circuit Mustellam, eadem cœruleus fucus lubrica tergora perducit, totaque pingendo percurrit. *Mussipont.*

115 *Perca*] Vulgo *Perche*, piscis satis notus.

116 *Dignande marinis*] Æquiparande marinis piscibus, qui tamen vulgo fluviatilibus præferuntur.

* 118 *Solidoque in corpore partes Segmentis, &c.*] Quod solidorum est piscium, non vero mollium, in quibus firmum nihil, et ex quibus non segmenta, sed minimas etiam particulas atomosque possis carpere. Segmentum τόμος. *Idem.*

120 *Latio risus prænomine*] Lucius piscis. Frequentissimus quippe apud Latinos prænomen Lucii. Quare autem risus, forte quod dum nomen ejus piscis pronuntiaretur, sic sæpe acciperetur ab audientibus quasi prænomen esset viri, expectareturque ab iis aliquid aliud, puta 'Titius Cornelius,' aut aliud nomen; qui deinde intellecto errore suo, riderent.

* *Latio risus prænomine*] Ausonii Epig. xxv. extat in quendam Lucium in marmore sculptum.

Cultor Stagnorum] In quibus alios minutiores vorat hic miræ ingluviei piscis.

121 *Querulis ... ranis*] Apposite. Virgilius, Georg. I. 'Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.'

* *Querulis vis infestissima ranis, Lucius*] Regnat enim in stagnis et vivariis, miræ ingluviei piscis, ranas depascens, mures quoque et feles, ut nonnullis observatum, ne sui quidem generis piscibus parcens. Lucius autem dictus a λύκος lupus, et aquarum tyrannus, quod stagna et vivaria depopulatur.

Lucius, obscuras ulva cœnoque lacunas
Obsidet: hic nullos mensarum lectus ad usus,
Fervet fumosis olido nidore popinis.
Quis non et virides vulgi solatia Tincas
Norit, et Alburnos prædam puerilibus hamis,
Stridentesque focis opsonia plebis Alausas?
Teque inter species geminas, neutrumque, et utrumque,
Qui necdum Salmo, nec jam Salar, ambiguusque
Amborum medio Fario intercepte sub ævo?
Tu quoque flumineas inter memorande cohortes,
Gobio, non major geminis sine pollice palmis,

ponit in lacunis nigris ob herbas et lutum. Non exquisitus in iis locis ad usum mensarum lautiorum, coquitur tantum in cauponis fumantibus nidore fœtido. Quis ignoret Tincas virentes quæ solantur famem plebis, et Alburnos quos pueri hamis capiunt, et Alausas stridentes super prunis, quæ sunt dapes vulgi? Et te, o Fario, qui positus inter duas piscium species neuter horum, et uterque simul es, qui nondum es Salmo, neque amplius es Salar, et es dubius, cum captus es in media inter utrumque ætate? Tu etiam mihi celebrandus es inter catervas fluviaticas, o Gobio,

Tollius. Vid. inf.—130 Cod. Parisiens. scribebat, *Sario.*—136 Multi libri

NOTÆ

123 *Hic nullos, &c.*] Aliter igitur Ausonio et ætatis ejus, quam hujus ævi hominibus palatum sapiebat. Neque enim cibus adeo despectus nunc est Lucius piscis, vulgo *Brochet*, ut a locupletum mensis ad popinas amandetur.

* *Nullos mensarum lectus ad usus*] Certe aut Lucius non est e piscium genere quo volunt interpretes, aut in deliciis postea habitus qui vilis Ausonii ætate: quod fieri potuisse discimus ex Plinio, qui lib. IX. cap. 17. tradit Acipenserem, apud antiquos nobilissimum habitum, nullo in honore sua ætate extitisse: scilicet alia aliis temporibus in epulis laudata: quod usu quotidiano comprobatur.

125 *Tincas*] *Tenches*, piscis notissimus.

126 *Alburnos*] *Able* et *Ablette* nostris.

127 *Stridentesque focis*] Scilicet tunc quoque ut nunc *Alausa* piscis, *Alause*, assatus in craticula edebatur.

Opsonia plebis] Alausam tamen nunc mensæ lautiores non fastidiunt.

130 *Fario*] *Truitte saulmonée*, Germanis *Forke*, teste Frehero: Trutta, et Trotta dictus piscis. In Glossis antiquis Τρώκτης. 'Varium' dictum vult Isidorus a maculis quibus cutis ejus variatur. Atque hinc fortasse 'Fario' factum est. Mirum quod hic Ausonius innuit, eundem esse piscem, sed in diversis ætatibus, Salarem, Farionem, et Salmonem.

132 *Gobio*] Græcis Κώβιος, nostris *Goujon*, notus pisciculus.

Geminis sine pollice palmis] Id est, octo digitis.

Præpinguis, teres, ovipara congestior alvo ;
Propexique jubas imitatus Gobio Barbi.
Nunc pecus æquoreum celebrabere, magne Silure :
Quem velut Actæo perductum tergora olivo
Amnicolam Delphina reor : sic per freta magnum
Laberis, et longi vix corporis agmina solvis,
Aut brevibus defensa vadis, aut fluminis ulvis.
Aut cum tranquillos moliris in amne meatus,
Te virides ripæ, te cœrula turba natantum,
Te liquidæ mirantur aquæ : diffunditur alveo
Æstus, et extremi procurrunt margine fluctus.
Talis Atlantiaco quondam Balæna profundo,
Cum vento motuve suo telluris ad oras
Pellitur, exclusum fundit mare ; magnaque surgunt
Æquora, vicinique timent decrescere montes.

non longior duplici palma absque pollice, opime, rotunde, confertior ob ventrem ovorum plenum, et qui refers jubas Barbi propexi. Jam memoraberis a me, o grandis Silure, marina bellua ; tu quem existimo esse Delphinum fluviatilem perlitum oleo Attico per totam cutem, ita longe laberis per mare, et vix agitas longum tuum corpus, cum obsistunt ei vada non satis profunda, aut herbæ fluvii. Verum quando placide natas in fluvio, te ripæ virentes, te glaucum agmen piscium, te undæ liquentes admirantur. Æstus hinc inde excurrit e medio alveo fluvii, et fluctus feruntur usque ad extremam ripam. Talis aliquando Balæna in Oceano Atlantico, cum impellitur ad littora aut vento aut proprio impetu, dispellit hinc inde undas, et magnum æquor attollitur, et montes propinqui verentur ne subsidant. Hic tamen

habent, *Actæa...Oliva.*—140 Rectius, censente Pulmanno, duo scripti : *At*

NOTÆ

135 *Magne Silure*] De hoc Plin. lib. IX. cap. 15. 'Silurus grassatur ubicumque est, omne animal appetens, equos natantes sæpe demergens, præcipue in Mœno Germaniæ amne prope Lisboum. Et in Danubio Mario extrahitur porculo marino simillimus, et in Boristhene memoratur præcipua magnitudine, nullis ossibus spinisve intersitis, carne prædulci.' Freherus hic ab Ausonio Sturionem notari putat fluviatilium piscium maximum, quod genus (inquit) in Rheno non insolens, aliquando etiam illabentes ei fluvios Mosellam, Mœnum, Nicrum penetrat. In Danubio *Husones* dici Germ. *Hausen* idem ait, qui eundem putat ac Cassiodori 'Ancoraginem' lib. XII. Epist. IV.

136 *Actæo*] Attico. Frequens in Attico solo arbor Palladis olea.

147 *Vicinique timent decrescere montes*] Appropinquante mole undarum, quam agit ante se piscis ille : qua quidem in immensum crescente, decrescere vicini montes videntur, et in eo esse ut ab illa æquentur aut superentur. Hæc hyperbolice.

Hic tamen, hic nostræ mitis Balæna Mosellæ,
Exitio procul est, magnoque honor additus amni.
Jam liquidas spectasse vias, et lubrica pisces
Agmina, multiplicesque satis numerasse catervas.
Inducant aliam spectacula vitea pompam,
Solicitentque vagos Baccheia munera visus:
Qua sublimis apex longo super ardua tractu,
Et rupes, et aprica jugi, flexusque, sinusque,
Vitibus assurgunt, naturalique theatro.
Gauranum sic alma jugum vindemia vestit,
Et Rhodopen, proprioque nitent Pangæa Lyæo.

piscis, qui est Balæna mansueta nostræ Mosellæ, multum abest a pernicie inferenda, et est decor adjunctus ingenti huic flumini.

Jam sufficit considerasse meatus liquentes, et lubricas catervas piscium, ac varia eorum agmina. Amœnitas vinetorum exhibeat aliud spectaculum: et dona Bacchi trahant ad se aciem errabundam: qua parte mons excelsus porrectus longo tractu supra prærupta, et rupes et colles aprici, anfractusque, et recessus consiti vitibus attolluntur in formam theatri nativi. Sic alma vineta operiunt montem Gauranum, et Rhodopen; ac Pangæa virent proprio Baccho. Sic clivus Ismari montis viret

NOTÆ

149 *Exitio procul est*] Quasi feritatem et voracitatem suam Sturio in Mosella exuerit. Poëticum istud est ad laudem amnis.

154 *Qua sublimis apex, &c.*] De vitibus illis Mosellanis Fortunatus de Navigatione sua Mosellana: 'Undique perspicimus minitantes vertice montes, Nubila quo penetrans surgit acuta silex. Qua celsos scopulos prærupta cacumina tendunt, Hispidus et tumidis crescit ad astra lapis. Nec vacat hic rigidis sine fructibus esse lapillis: Denique parturiunt, saxaque vina fluunt. Palmite vestitos hic respicis undique colles, Et vaga pampineas ventilat aura comas. Cautibus insertæ densantur in ordine vites, Atque supercilium regula picta petit. Culta nitent inter horrentia saxa colonis, In pallore petræ vitis amœna rubet. Aspera mellitos pariunt ubi saxa racemos, Et cote in sterili fertilis uva placet. Quo vineta jugo calvo sub monte comantur, Et tegit umbrosus sicca metalla viror. Inde coloratas decerpsit vinitor uvas: Rupibus appensis pendet et ipse legens,' &c.

* 156 *Vitibus assurgunt*] Nam vites collem quodammodo efficiunt altiorem. Hinc Statio montes arboribus nudati decrescunt. *Mussipont.*

Naturalique theatro] Naturaliter assurgunt sensim, ut gradus in theatro artificiose attolluntur ad spectandi commoditatem.

157 *Gauranum, &c.*] Gaurus mons est Campaniæ in Italia, vitibus nobilis, cujus vinum Athenæus celebrat lib. I. Infra Noster: 'Sulphurei cum per juga consita Gauri,' &c.

158 *Et Rhodopen, &c. Pangæa, &c. Ismarius . . . collis*] Montes sunt Thraciæ. Virg. Eclog. VIII. de amore: 'Duris in cautibus illum Ismarus, aut Rhodope, aut extremi Garamantes, Nec nostri generis puerum, nec

Sic viret Ismarius super æquora Thracia collis.
Sic mea flaventem pingunt vineta Garumnam.
Summis quippe jugis tendentis in ultima clivi,
Conseritur viridi fluvialis margo Lyæo.
Læta operum plebes, festinantesque coloni
Vertice nunc summo properant, nunc dejuge dorso,
Certantes stolidis clamoribus: inde viator
Riparum subjecta terens, hinc navita labens,
Probra canunt seris cultoribus: adstrepit ollis
Et rupes, et sylva tremens, et concavus amnis.

supra mare Thracium. Sic vineæ meæ colorant flavum Garumnam. Nam ripa fluminis vineis virentibus connectitur cum supremo cacumine collis assurgentis usque ad extremum. Plebs hilaris inter opus faciendum, et coloni properantes modo currunt in supremo jugo, modo in colle declivi, contendentes inter se vociferationibus stultis. Hinc viator calcans inferiores ripas, illinc nauta navigans ingerunt convitia vinitoribus tardioribus: et cautes, et nemus tremulum, et cavus fluvius illis respondent.

cum tranquillos.—167 *Probra serunt...cultoribus*] Ita Vulg. Reponendum mo·

NOTÆ

sanguinis edunt.' Et Georg. lib. IV. de Euridice: 'Flerunt Rhodopeiæ arces, Altaque Pangæa, et Rhesi mavortia tellus.' Sed de horum vitibus nulla præ ceteris mentio.

163 *Læta operum*] Sic apud Virg. 'Læta laborum.'

164 *Dejuge*] Vox huic auctori peculiaris.

166 *Navita labens*] Navigans secundo amne.

167 *Probra canunt seris cultoribus*] Horat. hunc morem tangit lib. I. Sat. 7. 'Expressa arbusto regerit convitia durus Vindemiator, et invictus cui sæpe viator Cessisset, magna compellans voce cucullum.' Ex quibus versibus Mariangelus Accurs. credebat legendum hic, *Probra serunt duris cultoribus*, non autem *seris*; sed pro hoc posteriore facit locus Plinii, ex quo etiam patet cur *cuculi* seu *cuculli* appellentur a viatoribus vinitores. Locus hic est ex lib. XVIII. cap. 26. 'In hoc temporis intervallo quindecim diebus primis Agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis, ante æquinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem fœdam putantium vites, per imitationem cantus alitis temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur, auspicio tamen detestabiles videntur. Adeo minima quæque in agro naturalibus trahuntur argumentis.'

* *Probra canunt seris cultoribus*] Iis qui tardiuscule domum se recipiunt, iter secundum fluminis ripam facientes, non, ut Vinetus interpretatur, iis qui plus nimio opus differunt.

Nec solos hominum delectat scena locorum.
Hic ego et agrestes Satiros, et glauca tuentes
Naidas, extremis credam concurrere ripis,
Capripedes agitat cum læta protervia Panas,
Insultantque vadis, trepidasque sub amne sorores
Terrent, indocili pulsantes verbere fluctum.
Sæpe etiam mediis furata e collibus uvas
Inter Oreiadas Panope fluvialis amicas,
Fugit lascivos paganica numina Faunos.
Dicitur, et medio cum Sol stetit igneus orbe,
At commune fretum, Satiros, vitreasque sorores,
Consortes celebrare choros: cum præbuit horas

Neque facies horum locorum oblectat solos homines: ego facile existimem Satiros rusticos, et Naiadas cæruleis oculis hic in extremis marginibus convenire, quando hilaris petulantia concitat Panas capripedes, et illi insiliunt in aquas, et territant sorores pavidas sub flumine, feriendo undam rudi pulsatione. Sæpe quoque Panope fluminea nympha cum subripuisset racemos e mediis collibus inter montanas nymphas amicas suas fugit petulantes Faunos Deos agrestes. Ferunt etiam quando Sol flagrans constitit in medio circuitu, Satiros, et sorores limpidas agitare simul choreas ad ripam communis aquæ, cum ardentior calor exhibuit eis tempora semota a

net Accursius: *Probra serunt duris c.*—179 *Ut commune* Vulg.—193 Al. *pro-*

NOTÆ

* 169 *Scena locorum*] Superius dixit: 'naturalique theatro. Scena locorum,' locus tectus, et more theatri leniter assurgens. Scena enim umbraculum est, auctore Servio ad I. Æneid. unde scena theatralis sic dicta, quod apud Antiquos cum parietem non haberet, de frondibus quæsita umbracula.

* 171 *Naidas*] Fontium et Fluviorum Nymphas, ἀπὸ τοῦ νάειν fluere.

* 172 *Capripedes .... Panas*] Una cum Diana et Satiris venantium præsides, Ovidio in Epist. Phædræ: 'Sic faveant Satiri montanaque numina Panes, Et cadat adversa cuspide fossus Aper.' Dicti quoque 'Capripedes' Propertio, lib. III. Eleg. XVI. 'Capripedes calamo Panes hiante canent.'

175 *Sæpe etiam mediis, &c.*] Expressit hæc ex his Statii in Surrentino Pollii: 'Sæpe per Autumnum, jam pubescente Lyæo, Conscendit scopulos, noctisque occulta sub umbra, Palmite maturo rorantia lumina tersit Nereis, et dulces rapuit de collibus uvas. Sæpe et vicino sparsa est vindemia fluctu, Et Satiri cecidere vadis: nudamque per undas Dorida Montani cupierunt prendere Panes.'

* 176 *Inter Oreiadas*] Nymphas montium, ἀπὸ τοῦ ὄρεος. Virgil. Æneid. I. 'Oreades' dixit.

* 177 *Paganica numina*] Agrestia, a rusticis sive Paganis culta. A Pago Paganus et Paganicus. Eandem vocem usurpat Varro de ling. Lat. v. 3. 'Paganicæ feriæ agriculturæ causa susceptæ;' et Martialis lib. XIV. Epig. XLV. 'Paganica pluma.'

Secretas hominum cœtu flagrantior æstus.
Tunc insultantes sua per freta ludere Nymphas,
Et Satiros mersare vadis, rudibusque natandi
Per medias exire manus; dum lubrica falsi
Membra petunt, liquidosque fovent pro corpore fluctus.
Sed non hæc spectata ulli, nec cognita visu,
Fas mihi sit pro parte loqui: secreta tegatur,
Et commissa suis lateat reverentia rivis.
Illa fruenda palam species, cum glaucus opaco
Respondet colli fluvius: frondere videntur
Fluminei latices, et palmite consitus amnis.
Quis color ille vadis, seras cum protulit umbras
Hesperus, et viridi perfundit monte Mosellam?
Tota natant crispis juga motibus, et tremit absens
Pampinus, et vitreis vindemia turget in undis:
Annumerat virides derisus navita vites,
Navita caudiceo fluitans super æquora lembo,

turba hominum. Tunc Nymphas lascivire saltantes per suas aquas, et immergere Satiros undis, et elabi ipsis, natandi imperitis, per medias manus; dum ii decepti captant earum artus effluentes, et fovent complexu undas liquentes loco corporis. Verum liceat mihi partim memorare ista a nemine visa, neque cognita oculis: cetera arcana operiantur, et concredita suis aquis, delitescant sub reverentia iis debita. Licet frui publice hoc spectaculo, quando amnis cæruleus repræsentat clivum umbrosum. Aquæ amnis videntur frondescere, et flumen videtur plantatum vite. Qualis est ille color aquarum quando vesper produxit umbras serotinas, et inficit Mosellam colore collis virentis. Tota cacumina videntur nare propter agitationes undulatas fluminis, et pampinus licet inde remotus, videtur trepidare in fluvio, et racemi intumescere videntur in aquis pellucentibus: nauta delusus numerat in fluvio virentes vitium plantas, nauta (inquam) qui discurrit super aquam lintre e stipite

---

fundit. Malim, inquit Tollius, *perfudit:* præcessit namque *protulit*, quod melius τῷ *propulit*, quod in suo libro Pulmannus invenerat. *Protollere* enim,

NOTÆ

* 185 *Fovent pro corpore fluctus*] Similiter Ovid. in Fab. Syringis de Pane: 'Corpore pro Nymphæ calamos tenuisse palustres.'

190 *Respondet colli fluvius: frondere videntur*, &c.] Statius in Tiburtino Manlii: 'Nemora alta citatis Incubuere vadis: fallax responsat imago Frondibus, et longas eadem fugit umbra per undas.'

* 193 *Et viridi perfundit monte Mosellam*] Montis umbram in Mosellam projicit, unde montis imago facilius in amne cernitur. Poëtice quidem ista omnia efferuntur.

* 196 *Derisus* [*delusus*] *navita*, &c.] Vel a vinitoribus, inquit Mussipont. quos cucullos vocitaverat; vel quia

Per medium, qua sese amni confundit imago
Collis, et umbrarum confinia conserit amnis.
Hæc quoque quam dulces celebrant spectacula pompas,
Remipedes medio certant cum flumine lembi,
Et varios ineunt flexus, viridesque per oras
Stringunt attonsis pubentia germina pratis!
Puppibus, et proris alacres gestire magistros,
Impubemque manum super amnica terga vagantem
Dum spectat, transire diem, sua seria, ludo
Posthabet: excludit veteres nova gratia curas.
Tales Cumano despectat in æquore ludos

cavato, per medium ubi effigies clivi immiscet se fluvio, et ubi fluvius exhibet extremas partes umbrarum consitas vitibus.

Quam gratas pompas etiam hæc spectacula exhibent, quando naviculæ remis incedentes, ceu pedibus pugnant in medio fluvio, et obeunt diversos gyros, et per ripas virentes radunt herbas repullulascentes in pratis jam tonsis! Dum viator aspicit hilares gubernatores gestire in puppibus, et in proris, et turbam adolescentulorum discurrentem super dorsum fluvii, non curat quod dies effluat, postponit sua negotia huic ludicro: hæc nova oblectatio ejicit ex ejus animo priores solicitudines. Bac-

seu *proferre*, est extendere et ampliare.—206 '*Dum spectat transire diem*] Cum locum corruptum animadverterem, animi gratia ita supplebam, non quod ita emendandum censerem: *Dum spectat, dum porro cupit spectare viator, Non sentit transire diem, sua seria ludo Posthabet, &c.* Virg. Eclog. VII. 'Posthabui tamen illorum mea seria ludo.' Quod τὸ *diem* in *dein* Scaliger mutaverit, nescio an recte. Si persona spectantis liqueret, scriberem: *Dum spectat, transire dies; sua seria ludo Posthabet.* scil. ille, qui spectat:

NOTÆ

falsa vitium, quas pro veris habet, imagine deluditur.

*** 197 *Caudiceo . . . lembo*] Ex tabulis contexto: docet enim Seneca de brev. vit. cap. 13. tabularum contextum apud Antiquos dictum fuisse 'caudicem,' unde et navis 'caudicea,' et Claudius qui Romanis primus navem conscendere persuasit, 'Caudex.'**

*** 199 *Umbrarum confinia conserit amnis*] Connectit præterfluens palmitum et arborum umbras, quæ in Mosellam delatæ a se mutuo distant.**

206 *Dum spectat, transire diem, &c.*] Locus corruptus et ideo intricatior. Scaliger mutat *diem* in *dein*, nescio an recte. Gronovius reponit *qui spectat*, ad sensum apposite, sed sine auctoritate libb. Mss. Certe, quæcumque vera fuerit loci hujus scriptura, sensus is esse debuit quem in Interpretatione expressi. Sic lego et interpungo: *Dum spectat, transire diem, sua seria, ludo Posthabet.* Dum spectat (viator aliquis) posthabet huic ludo sua seria negotia, et quod interim transeat dies. Expressum est ex Virg. Eclog. VII. 'Posthabui tamen illorum mea seria ludo.'

208 *Cumano*] Quod est ante Cumas, Campaniæ urbem.

Liber, sulphurei cum per juga consita Gauri,
Perque vaporiferi graditur vineta Vesevi:
Cum Venus Actiacis Augusti læta triumphis,
Ludere lascivos fera prælia jussit Amores;
Qualia Niliacæ classes, Latiæque triremes
Subter Apollineæ gesserunt Leucados arces;
Aut Pompeiani Mylasena pericula belli
Euboicæ referunt per Averna sonantia cymbæ,

chus aspicit similes ludos in mari Cumæo, cum incedit per cacumina Gauri sulphurei consita vitibus, et per vineas Vesevi exhalantis fumos: quando Venus hilaris ob victoriam ab Augusto relatam ad Actium, jussit Cupidines petulantes ludendo imitari sæva certamina, qualia naves Ægyptiæ, et triremes Latinæ commiserunt sub arcibus Leucados Apollini dicatæ: vel qualia tyrocinia certaminis Pompeiani apud Mylas Cumanæ naviculæ exhibent in Averno lacu resonante, scilicet conflictus na-

transire dies, pro transibat.' *Tollius.* Vid. inf.—213 Malit Gronovius: *Niliacæ classis Latiæque t.*—215 Al. *Mylæa.* Al. *Messana.* Vid. inf. et Not.

NOTÆ

209 *Sulphurei ... Gauri*] Ob Vesevi, flammas sulphureas vomentis, viciniam. De Gauro monte jam supra.

210 *Vaporiferi Vesevi*] Vesevus, et Vesuvius, mons est Italiæ ignivomus, celebratior, quam ut plura de eo sint hic disserenda.

211 *Cum Venus, &c.*] Poëtica fictio ad rem accommodatissima.

Actiacis] Relatis ab Augusto in pugna navale ad Actium de Antonio et Cleopatra.

Læta] Propterea quod Augustus, Juliæ Genti per adoptionem Julii Cæsaris insertus, ad Venerem Juliæ Gentis per Æneam matrem præcipuo jure pertinebat.

212 *Ludere*] Per ludum repræsentare.

213 *Niliacæ*] Cleopatræ naves.

Latiæque] Augusti.

214 *Apollineæ Leucados*] Promontorii, in quo templum habet Nautis formidatus Apollo.

215 *Mylasena pericula*] Gronovius *Mylæa* legit, a Mylis, apud quas superatus est ab Octavio Sextus Pompeius, cum *Mylasena* a Mylasis, quæ hinc longe sunt, videatur derivandum. Accursius *Messana*, cui non accedo, licet haud procul Messana gestum fuerit prælium illud. Ratio qua inducor hæc est, quod Mylarum præcipua apud historiæ Romanæ scriptores mentio in prælii hujus narratione fit. Sive antem *Mylæa* legas sive *Mylasena pericula belli Pompeiani*, intellige exercitationes illas copiarum, quibus in portu Julio prælusit Pompeianæ pugnæ Augustus. De quibus sic Sueton. in ejus vita cap. 16. 'Donec navibus ex integro fabricatis, ac xx. servorum millibus manumissis, et ad remum datis, portum Julium apud Baias, immisso in Lucrinum et Avernum lacum mari, effecit. In quo cum hyeme tota copias exercuisset, Pompeium inter Mylas et Naulochum superavit.'

* 216 *Per Averna sonantia*] Campaniæ lacum prope Baias, creditum

Innocuos ratium pulsus, pugnasque jocantes
Naumachiæ, Siculo quales spectante Peloro
Cœruleus viridi reparat sub imagine pontus.
Non aliam speciem petulantibus addit ephebis
Pubertasque amnis, et picti rostra phaselli.
Hos Hyperionio cum Sol perfuderit æstu,
Reddit nautales vitreo sub gurgite formas,
Et redigit pandas inversi corporis umbras.
Utque agiles motus dextra lævaque frequentant,
Et commutatis alternant pondera remis,
Unda refert alios simulacra humentia nautas.
Ipsa suo gaudet simulamine nautica pubes,
Fallaces fluvio mirata redire figuras.

vium innoxios, et ficta certamina Naumachiæ, qualia mare cærulum repræsentat sub viridi specie ante Pelorum Siciliæ promontorium. Talem prorsus speciem protervis illis adolescentibus tribuit eorum juventus, fluviusque, et naviculæ proris picturatis. Quando Sol hos afflavit lumine suo superno, pingit imagines nautarum sub aqua limpida, et contrahit curvatas umbras corporis inversi. Et prout crebro exercent motus celeres ad dextram et ad sinistram, et mutando palmulas suscipiunt onera vicissim, aqua exhibet humidas imagines aliorum nautarum. Ipsa juventus nautica gaudet sua imagine, admirans fictas suas formas subinde apparere in flu-

Var.—218 *Qualis* scribendum monet Accursius, et Gronovius, hicque versum ita distinguit: *Naumachiæ Siculo qualis, spectante Peloro, Cæruleus.*—221 Barthius legit: *Pubertasque, amnisque,* quod etiam Tollius.—223 Idem Barthius censet Poëtam scripsisse: *non tales.* Nihil mutandum inquit Tollius: nam nec *nautarum,* nec *nauticas,* nec *navales* possit vim novi hujus vocabuli exprimere.—224 Alii *reddit:* sed τὸ *redigit* minime mutandum mo-

NOTÆ

olim inferorum limen, sic altum, ut ima ejus pars apprehendi non possit, teste Vibio Sequestro.

* 221 *Pubertasque amnis, &c.*] Noster Barthium secutus in Interpretatione, *pubertatem* ab *amne* distinguit; unde cum eodem Barthio legere debuit: *Pubertasque amnisque, &c.* Nihil autem immutandum censeo. Etenim 'pubertas amnis' sunt herbæ et arbores quæ ripas vestiunt, ut recte annotat Mussipont. Eodem sensu Plinius l. XXIII. Proœm. dixit: 'incipientis uvæ pubertas.'

222 *Hyperionio*] Superius gradiente. Hyperion dictus est Sol, testibus Eustathio et Suida, quod sit ὑπὲρ ἡμᾶς ἰὼν, 'supra nos gradiens.'

224 *Et redigit, &c.*] Accurs. *reddit,* male. Neque enim elegantiæ Ausonianæ fuerit vocem illam consequenter bis usurpare, non sine aurium fastidio: 'Reddit nautales, &c. Et reddit pandas,' &c. His verbis 'redigit pandas,' &c. exprimit contractionem illam qua, Sole altius supra caput nostrum elato, projectæ ad humum umbræ in longitudine, non autem in altitudine minuuntur.

Sic ubi compositos ostentatura capillos,
Candentem late speculi explorantis honorem
Cum primum caræ nutrix admovit alumnæ,
Læta ignorato fruitur virguncula ludo,
Germanæque putat formam spectare puellæ:
Oscula fulgenti dat non referenda metallo:
Aut fixas prætentat acus; aut frontis ad oram
Vibratis cœptat digitis extendere crines.
Talis ad umbrarum ludibria nautica pubes
Ambiguis fruitur veri falsique figuris.
  Jam vero accessus faciles qua ripa ministrat,
Scrutatur toto populatrix turba profundo:
Heu male defensus penetrali flumine piscis!
Hic medio procul amne trahens humentia lina,

mine. *Sic quando nutrix monstrare volens alumnæ dilectæ crines ipsius cincinnatos ac bene dispositos, adhibuit ei primum speculum late micans ad observandam ipsius formam, læta pupula gaudet spectaculo sibi hactenus ignoto, et credit se videre effigiem virgunculæ alicujus sororis suæ: dat nitenti metallo basia ab ea effigie non reddenda: aut tentat manibus acus quas videt in simulacri sui crinibus fixas; aut immissis digitis ad extremam frontem, conatur extendere capillos ejus. Similiter juvenes illi nautæ cernendo fallacia simulacra, gaudent dubiis formis veri et falsi.*

Tum autem qua parte ripa præbet faciles aditus ad fluvium, multitudo piscatorum direptrix quærit per totam aquam pisces heu non bene protectos amne intimo! Hic trahens retia humida longe per medium flumen, converrit agmina piscium delusa re-

net Barthius. Vulg. *rediit.*—236 'Quidam libri habent, teste Vineto, *prætendit acus*, et mox: *Vibratos captat digitis, &c.* non minus bene, mea quidem sententia.' *Floridus.*—240 Corrigit Accursius, *vere.*—242 '*Defensas* Vulg. *Heu male defensos...pisces*] Ita, ut distinxi et emendavi, legendum esse nemo nisi ἀμουσότερος negaverit. *Piscis* in *pisceis* mutavi, ne iterum errori præberet ansam, quamvis Veteres ita scripsisse Grammatici notent.'

NOTÆ

235 *Metallo*] Tunc quippe expolito argento aut ferro specula erant, non, ut nunc, vitro stannea bractea obducto.

* 237 *Vibratis cœptat digitis, &c.*] Mallem *vibratos*. Sensus est, puellam extendere, digitorum ope, ad oram frontis crines ferro ustulatos et undatim collectos.

* 240 *Jam vero accessus, &c.*] Mariangelus emendat *vere*, quæ tempestas apta piscatoribus. Retinenda vetus lectio. Naumachia descripta Ausonius novum jam aggreditur spectaculum. Accedit quod nihil eorum quæ cecinit Poëta Hyemi possit competere.

243 *Trahens humentia lina, &c.*] Sagenam seu verriculum contrahit, et pisces captos verrit ad ripam.

Nodosis decepta plagis examina verrit;
Ast hic tranquillo qua labitur agmine flumen,
Ducit corticeis fluitantia retia signis.
Ille autem scopulis subjectas pronus in undas,
Inclinat lentæ convexa cacumina virgæ,
Indutos escis jaciens letalibus hamos.
Quos ignara doli postquam vaga turba natantum
Rictibus invasit, patulæque per intima fauces
Sera occultati senserunt vulnera ferri:
Dum trepidant, subit indicium; crispoque tremori
Vibrantis setæ nutans consentit arundo.
Nec mora: et excussam stridenti verbere prædam
Dextera in obliquum raptat puer: excipit ictum
Spiritus, ut fractis quondam per inane flagellis
Aura crepat, motoque assibilat aëre ventus.
Exultant udæ super arida saxa rapinæ,
Luciferique pavent letalia tela diei.
Quique sub amne suo mansit vigor, aëre nostro
Segnis anhelantis vitam consumit in auris.

tibus nodosis; hic autem extendit sagenas natantes superne ope tesserarum ex subere. Ille vero inclinatus e rupibus in aquas suppositas, demittit cacumen incurvum virgæ flexilis, immittens fluvio hamos opertos cibis mortiferis. Quos postquam errabunda cohors piscium ignorans fraudem apprehendit ore hiante, ac guttura aperta usque ad intima senserunt sed tardius vulnera a latente ferro impressa, dum trepidant, signum sursum fertur: et virga mota respondet crebræ trepidationi lineæ agitatæ. Et statim puer manu rapit in obliquum prædam excussam cum stridore per aërem. Sibilus venti sequitur ictum, quemadmodum aliquando fractis flagrorum verberibus per auras aër stridet, et agitato aëre flatus sibilum edit. Humidæ prædæ exiliunt in rupibus siccis, et exhorrescunt mortiferos radios lucis ipsis affulgentis. Et robur quod in eis fuit dum degerent in suo fluvio, debilitatum in nostro aëre, exspirat in auris, quas anhelando accipiunt redduntque. Jam debile

Tollius.—262 *Anhelatis* edd. Delph. et Toll.—277 Al. *Dirces.*—279 *Incola*

NOTÆ

* 244 *Nodosis decepta plagis*] Pisces advertunt foramina, nodos non advertunt.

246 *Ducit corticeis, &c.*] Verriculum expandit, altera parte plumbo aut lapidibus depressum ad imum amnem, altera sursum elatum tessellis subereis. 'Suber' sæpe ἁπλῶς 'cortex' dicitur.

259 *Udæ rapinæ*] Pisces capti, ex flumine madentes.

Jam piger invalido vibratur corpore plausus;
Torpida supremos patitur jam cauda tremores,
Nec coëunt rictus: haustas sed hiatibus auras
Reddit mortiferos expirans branchia flatus.
Sic ubi fabriles exercet spiritus ignes,
Accipit alterno cohibetque foramine ventos
Lanea fagineis alludens parma cavernis.
Vidi egomet quosdam leti sub fine trementes
Collegisse animas: mox in sublime citatos,
Cernua subjectum præceps dare corpora in amnem,
Desperatarum potientes rursus aquarum.
Quos impos damni puer inconsultus ab alto
Impetit, et stolido captat prensare natatu.
Sic Anthedonius Bœotia per freta Glaucus

ipsorum piscium corpus segniter quatit humum; jam cauda torpescens experitur ultimas palpitationes: neque junguntur inter se labia: sed branchia exhalans letales halitus, rejicit aërem quem hiando duxerat. Haud aliter quando flatus excitat ignem in fornacibus fabrorum, tabella lana obducta lusitans in cavo folle e fago compacto, haurit, et coërcet flatus alternatim aperiendo, et obturando foramen. Ego ipse vidi quosdam pisces in mortis confinio palpitantes recollegisse animas, et statim concitos in altum præcipitasse prona corpora in fluvium subjectum, iterum fruentes aquis quas non amplius sperabant. In quos puer impatiens jacturæ e summa ripa irruit insanus, et stulte tentat nando eos reprehendere. Similiter Glaucus Anthedo-

NOTÆ

* 266 *Expirans branchia*] Gallice *l'oüye*. Docet Rondeletius lib. III. cap. 12. branchias veluti pilos esse ordine dispositos, semicirculo osseo infixos, ut pisces aquam ore collectam remittant. Quibus quidem branchiis a ceteris animantibus pisces differre.

269 *Lanea ... parma*] Epistomium follis, quod ligneum lana aut villosa aliqua pelle obductum, ut foramini mollius ac pressius simul sese applicet.

Fagineis alludens ... cavernis] Intra follis ventrem tympanis hinc inde e fago aut alio ligno factis conclusum modo elata, modo depressa, dum auras follis accipit, et reddit.

272 *Cernua*] Cernuus est inclinatus, quasi quod terram cernat, teste Nonio.

Præceps] Adverbialiter sumtum.

276 *Anthedonius, &c. Glaucus*] Glaucus piscator, ex Anthedone Bœotiæ urbe, cum Circen sui amantem sperneret, Scyllamque amaret, spretæ Circes veneficiis, (quibus jam Scyllæ lavantis inguina latrantibus succincta monstris fuerant,) petitus ipse, gustatis ad vim veneni retundendam herbis quibusdam, quarum contactu observaverat aliquando captos a se pisces vitam recepisse et resiliisse in mare, et ipse in mare desiliit, et marinus Deus est factus. Narrant Pausan. in Bœoticis et Athenæus lib. VII. At eum Ovid. narrat libro XIII. Metamorph. sub finem et initio lib. XIV.

Gramina gustatu postquam exitialia Circes
Expertus, carptas moribundis piscibus herbas
Sumsit, Carpathium subiit novus accola pontum.
Ille hamis et rete potens, scrutator operti
Nereos, æquoream solitus converrere Tethyn,
Inter captivas fluitavit prædo catervas.
Talia despectant longo per cœrula tractu
Pendentes saxis instanti culmine villæ.
Quas medius dirimit sinuosis flexibus errans
Amnis: et alternas comunt prætoria ripas.
Quis modo Sestiacum pelagus Nepheleidos Helles

nius per mare Bœoticum postquam, gustatis herbis letalibus Circes, comedit herbas quas viderat carpi a piscibus moribundis, novus habitator ingressus est mare Carpathium. Ille peritus piscandi hamis et retibus, rimator maris intimi, qui solebat deprædari Tethyn marinam, natavit ipse prædator inter greges piscium, quos olim ceperat. Hujusmodi spectacula desuper aspiciunt villæ longo ordine per aërias plagas sitæ in rupibus, quarum fastigia imminent fluvio. Quas separat fluvius in medio earum currens curvis anfractibus: et castella exornant ripas hinc inde.

Quis jam admiretur pelagus Sesti, mare Helles filiæ Nepheles, fretum juvenis

mavult Accursius.—281 *Convertere* Vulg.—288 *Quis miratur* Vulg. Rectius

NOTÆ

jam antequam Scyllam vidisset, et adiisset Circen, mutatum fuisse, cum mirans piscium sortem herbas gustasset, virtutem earum experturus.

278 *Carptas*] *Tactas* aut saltem *captas* legendum putat Accurs. quod carpi a piscibus præcipue moribundis herbas verisimile non sit, et quod Ovidius habeat: 'Gramine contacto,' non autem *decerpto*, 'cœpit mea præda moveri.' Quod in medium relinquo.

* 279 *Carpathium pontum*] Carpathus Mediterranei maris insula, Rhodum inter et Cretam; hodie *Scarpanto*.

Novus accola] Ovid. habet hic: 'Alti novus incola ponti.' Melius, incolebat enim mare Deus factus, quod prius piscator accoluerat.

280 *Rete potens*] Ablativ. pro *reti*, quod usitatius est.

281 *Solitus converrere*] Sagena seu verriculo pisces ad littus trahere.

282 *Inter captivas, &c. catervas*] Cœpit natare inter pisces, quos prius ceperat, et qui gramine contacto mari redditi fuerant.

285 *Quas medius dirimit, &c. et alternas comunt prætoria ripas*] Expressum ex hoc Statii in Tiburtino Manlii: 'Nec te mitissimus amnis Dividit, alternas servant prætoria ripas.' Prætoria sunt magna et sumtuosa ædificia, quæ ita vicina in Mosellæ ripis, ut alia ab aliis, aut saltem inde surgens fumus conspici possit, gliscentibus inter Francos et Romanos bellis, in arces, speculas, munimenta evasisse refert Freherus.

287 *Quis modo Sestiacum pelagus, &c.*] Ex eodem Statio in Tiburtino

Æquor, Abydeni freta quis miretur ephebi?
Quis Chalcedonio constratum ab littore pontum,
Regis opus Magni, mediis euripus ubi undis
Europæque Asiæque vetat concurrere terras?
Non hic dira freti rabies, non sæva furentum
Prælia Caurorum: licet hic commercia linguæ
Jungere, et alterno sermonem texere pulsu.
Blanda salutiferas permiscent littora voces,
Et voces, et pæne manus: resonantia utrimque
Verba refert, mediis concurrens fluctibus Echo.

Abydeni? Quis admiretur mare stratum ponte a littore Chalcedonis, quod fuit opus Regis Magni, ubi fretum interpositis suis aquis separat terras Europæ et Asiæ? Hic non timetur sævus furor ponti, non crudelia certamina ventorum sævientium. Hic datur colloqui, et alternis vocibus contexere orationem. Ripæ blandæ committunt hinc inde verba salutantium invicem, verba, inquam, et fere dexteras: Echo ab utraque ripa concurrens in medio flumine, reddit voces hinc inde sonantes.

miretur censet Accursius.—290 *Regis opus Magnum* Vulg.—297 Vulg. *concur-*

NOTÆ

Manlii. Sic enim ille: 'Sestiacos nunc fama sinus, pelagusque natatum Jactet, et audaci junctos Delphinas ephebo. Hic æterna quies: nullis hic jura procellis: Nusquam fervor aquis: datur hic transmittere visus, Et voces, et pæne manus.'

Sestiacum pelagus] Hellesponti fretum, Sestum et Abydum interluens.

Nepheleidos Helles] In quod Helle Athamantis et Nepheles filia, cum fratre Phryxo navigans cum decidisset, nomen ei suum imposuit, dictus enim est ab ea Hellespontus.

288 *Abydeni .... ephebi*] Leandri, cujus amores et nocturnæ ad Hero per Hellespontum natationes notissimæ.

Quis miretur] Nempe ob angustias, et facilitatem trajiciendi; cum ab altera Mosellæ ripa ad alteram, non tantum trajectus facilis sit, et conspiciantur ultra citroque castella et ignes; sed voces etiam audiantur, et manus sese fere tangant. Quod ad laudem hujus fluvii ab Ausonio allatum, nescio an de ejus ut angustioris vituperationem facere potius non videatur.

289 *Chalcedonio constratum, &c.*] Bosphorum Thracium, quem Xerxes ponte junxit ab Asiatico littore, ubi Chalcedon est Bithyniæ oppidum, ad Europæum littus, in quo Byzantium.

290 *Regis opus Magni*] Xerxis Persarum regis. 'Magnus' Epitheton perpetuum regum Persidis: Μέγας ὁ Βασιλεὺς Græcis.

291 *Vetat concurrere terras*] Quas olim concurrisse crediderunt, et mari postea interfuso separatas, ut videre est ex Plinio lib. II. cap. 90.

293 *Caurorum*] Synecdoche, pro quibusvis ventis. Cauri proprie sunt venti Occasum inter et Septemtrionem flantes.

Qui potis, innumeros cultusque habitusque retexens,
Pandere tectonicas per singula prædia formas?
Non hoc spernat opus Gortynius aliger, ædis
Conditor Euboicæ, casus quem fingere in auro
Conantem Icarios, patrii pepulere dolores.
Non Philo Cecropius: non qui laudatus ab hoste,
Clara Syracosii traxit certamina belli.
Forsan et insignes hominumque operumque labores
Hic habuit decimo celebrata volumine Marci

Quis potest recensendo innumerabiles ornatus et schemata, exponere figuras ædificiorum in singulis villis? Non putet hoc opus indignum se Dædalus Cretensis exstructor templi Cumani, quem dolores paterni perculere, cum tentaret exprimere in auro lapsum Icari. Non Philo Atheniensis, non ille qui laudatus etiam ab hoste suo, traxit in longum inclyta certamina belli Syracusani. Forsitan et Hebdomas miraculorum orbis descripta in libro decimo Marci Varronis hic constituit inclytos

rit.—306 Aliter *Margi* vel *Margei.* vid. inf.—312 Alii *Dinocrates.* In scriptis

NOTÆ

299 *Tectonicas, &c. formas*] Hoc est, figuras ædificiorum quæ ad Mosellæ ripas sunt, quas varii Architecti effinxerunt.

300 *Gortynius aliger*] Dædalus Cretensis ab urbe Cretæ Gortyne dictus Gortynius, cujus fabulam omnem vide apud Ovid. Metamorph. lib. VIII.

Ædis Conditor Euboicæ] Templi Apollinis apud Cumas Campaniæ, Euboicorum coloniam.

302 *Patrii pepulere dolores*] De hoc Virg. lib. VI. Æneidos: 'Tu quoque magnam Partem opere in tanto (sineret dolor) Icare, haberes. Bis conatus erat casus effingere in auro; Bis patriæ cecidere manus.'

303 *Philo Cecropius*] Philon Atheniensis architectus, de quo Plin. lib. VII. cap. 37. 'Laudatus est Philon Athenis armamentario mille navium.' Hujus meminit Vitruvius lib. VII. et Cicero lib. I. de Oratore.

Non qui laudatus ab hoste, &c.] Archimedes, a M. Marcello Syracusas oppugnante. De hoc, Plin. loco supra citato: 'Grande et Archimedi Geometricæ ac Machinalis scientiæ testimonium M. Marcelli contigit, interdicto, cum Syracusæ caperentur, ne violaretur unus, nisi fefellisset imperium militaris imprudentia.'

306 *Celebrata volumine Marci Hebdomas*] Tuetur Scaliger scriptam in multis libris lectionem *Margi*, vel *Margei*, et de Margeo aliquo intelligit, cujus opera interciderint, et qui decimo operum suorum libro scripserit de septem mundi miraculis: hanc enim hic intelligit 'Hebdomada.' Reinesius lib. II. variar. lect. cap. 2. et Salmasius tuentur hic contra Scaligerum legendum esse *Marci* et de M. Varrone ejusque hebdomadum libris, locum hunc intelligendum. Inter tantos viros judicare non ausim. *Margei* certe nusquam alibi mentio. Itaque *Marci* interim retineamus.

* *Marci Hebdomas*] Codices vitiose

Hebdomas: hic clari viguere Menecratis artes,
Atque Ephesi spectata manus: vel in arce Minervæ
Ictinus, magico cui noctua perlita fuco
Allicit omne genus volucres, perimitque tuendo.
Conditor hic forsan fuerit Ptolemaidos aulæ

labores hominum et operum. Hic artes celebris Menecratis in usu fuere, et manus illa cujus industria probata est Ephesi: aut Ictinus spectatus in arce Palladis condenda, a quo noctua fabricata, et delibuta unguento magico attrahit ad se aves omnis generis, et enecat suo aspectu. Forsitan hic fuerit Dinochares exstructor palatii

NOTÆ

scripti habebant *Margi*, ex quo Scaliger commentus est Margeum quendam, quem a Scaligero deceptus, inter eos qui de Pictura aut Statuaria scripserunt, recenset Junius de Pict. vet. lib. I. cap. 3. Celeberrimi autem Hebdomadum libri a Varrone scripti faciunt, inquit Salmasius, ne Marcus alter hic possit intelligi.

307 *Menecratis*] Hunc putat Scaliger hic intelligendum Menecratem Ephesinum, cujus Varro meminit libris de Re Rustica, quique multa et præclara volumina de historia animalium, itemque de aliis, reliquerat.

308 *Atque Ephesi spectata manus*] De eodem Menecrate Ephesino hæc intelligit Freherus. Salmasius, cui libens assentior, intelligendum ait de Chersiphrone, (qui apud Plinium et Vitruvium Ctesiphon appellatur,) de quo quidem Plin. lib. VII. cap. 37. 'Laudatus est et Ctesiphon Gnossius,' Straboni Chersiphron, 'æde Ephesinæ Dianæ admirabiliter fabricata.' Vitruv. in proëmio libri septimi; 'primumque ædes Ephesi Dianæ Ionico genere a Ctesiphonte Gnossio, et filio ejus Metagene est constituta, quam postea Demetrius, ipsius Dianæ servus, et Peonius Ephesius dicuntur perfecisse.'

Vel in arce Minervæ Ictinus] Vitr. ib. 'De æde Minervæ Dorica, quæ est Athenis in arce, Ictinus, et Carpion,' edidit volumen. Et paulo post de eodem: 'Eleusiniæ Cereris et Proserpinæ cellam immani magnitudine Ictinus Dorico more, sine exterioribus columnis ad laxamentum usus sacrificiorum pertexit,' &c.

309 *Magico cui noctua perlita fuco, &c.*] De hac magica noctua Ictini nihil alibi legitur. Videtur Automaton fuisse, simile Columbæ Archytæ Tarentini.

* *Magico cui noctua perlita fuco, &c.*] Recte in æde Minervæ, in cujus tutela esset, posita noctua. Fortassè autem, ait Mussipont. ut Archita columba quibusdam librata ponderibus volabat, sic et illa Ictini noctua. Volatu igitur alliciebat aves, tam fabre efficta, ut in hanc veluti vivam aves reliquæ involarent, quas, ubi propius accessissent, imbutis veneno oculis necabat, sic hostes ultura.

311 *Conditor hic, &c. Ptolemaidos aulæ Dinochares*] Salmasius, ad hunc locum, acute distinguit 'Dinocharem' a 'Dinocrate,' quod habent editi libri plerique. Sed verba ejus quoniam totum hunc locum illustrant mirifice, non pigebit hic describere. Dinochares, inquit, is est scilicet, quem Alexandriam metatum esse auctores scribunt. Hic aliis dicitur 'Dinocrates,' sed Plinius tribus locis 'Dinocharem' nominavit, ut quidem apud illum scribunt veteres

Dinochares: quadro cui in fastigia cono
Surgit, et ipsa suas consumit Pyramis umbras:

Ptolemæi, a quo exstructa Pyramis quadrato cono assurgit in apicem, et ipsa absumit

habetur *Timochares.* *Cuvi* pro *cui* Turnebus: alii *cuji.* Salmasius *cubi* citat

NOTÆ

libri. Atqui hic idem est 'Dinochares' sive Dinocrates, qui templum Dianæ Ephesiæ ultimo architectatus est, quod concremarat Herostratus. Versus autem subsequentes explicat Plinius lib. XXXIV. cap. 14. his verbis de Magnete: 'Eodem lapide Dinochares Architectus Alexandriæ Arsinoës templum concamerare inchoaverat, ut in eo simulacrum ejus e ferro pendere in aëre videretur. Intercessit mors et ipsius et Ptolemæi, qui id sorori suæ jusserat fieri.' Editi legunt *Dinocrates*, sed in scriptis habetur *Timochares*, fortasse pro *Dinochares.* Ceterum pro perfecto accipit Ausonius, quod inchoatum duntaxat fuit. Mirari vero non satis possum, qui fieri potuerit, ut idem Dinochares, qui Alexandriæ metationi præfuit, templum illud Arsinoës inchoaverit, magnete concamerandum. Ptolemæus enim ille Philadelphus fuit, qui obiit Olympiade centesima et duodecima. Sic ab Alexandriæ conditu ad id tempus quo ædificari cœptum est Arsinoës templum jussu Philadelphi, anni sunt circiter octoginta octo. Atqui idem Dinocrates aliquot annis antequam Alexandriam metaretur, templi Dianæ Ephesiæ ædificationi præfuerat. Non potest igitur idem esse Architectus, qui Alexandriam metatus est, et templum Arsinoës sub exitum vitæ Philadelphi regis inchoavit. Vicinitas fortasse nominum in causa fuit, ut confunderentur. Architectus Alexandriæ vocabatur Dinocrates, ut Strabo, Valerius, Vitruvius, alii appellant. Ille alter Dinochares fuit, qui Ptolemæi Philadelphi temporibus vixit: ex hac nominum similitudine Plinius, vel ille unde sumsit, et hi qui eum secuti sunt, alterum pro altero posuerunt, et Dinocharem etiam vocarunt, qui Alexandriam metatus est, cum Dinocrates diceretur. Hactenus Salmasius.

312 *Quadro cui in fastigia cono Surgit, &c.*] Vel lege *cuji* antiquo more, quo 'quis' *quujus*, vel *quojus*: *quuji* vel *quoji* faciebat: vel ipsum *cui* dissyllabum, et prima longa, ut apud Paulinum et Prudentium ævi illius poëtas reperitur. 'Quadrum conum' intellige Pyramidem quadratam; conus tamen proprie apud Geometras est Pyramis rotunda, quales metæ in circo.

313 *Et ipsa suas consumit Pyramis umbras*] Quod facile intelligetur quo pacto fiat, si ponamus Pyramidem illam quadratam quatuor assurgere triangulis æquilateris, aut quorum latus ad basim sit uno quoque reliquorum majus aliquanto, sic enim fiet ut cum Sol quadragesimum quintum circiter gradum altitudinis supra finitorem attigerit aut excesserit, apicis umbra non projiciatur extra baseos ipsius quadrum; sicque sub structura Pyramidis lateat, donec ad eundem quadragesimum quintum gradum vespere descendendo pervenerit. Et tunc, quemadmodum mane, antequam ad illum pervenisset, apicis umbra extra basim Pyramidis

Jussus ob incesti qui quondam fœdus amoris
Arsinoën Pharii suspendit in aëre templi.

suas umbras. Qui olim jussu Ptolemæi Philadelphi propter incestum ejus cum sorore Arsinoë conjugium, suspendit simulacrum ipsius Arsinoës in aëre in templo

NOTÆ

plus minusve exspatiabitur, prout demissior altiorve Sol ad prædictam altitudinem minus magisve accedet. Neque enim existimandum est Pyramides illas Ægyptias sine umbra esse, 'cum Sol decedens crescentes duplicet umbras.' Sin autem acutiores volumus fuisse Pyramidas, tunc tantum consumsisse umbras suas existimandæ sunt, cum Sol eo usque altitudinis pervenisset, ut ejus radius per Pyramidis apicem transiens oppositum latus radere incepisset. Quod in Ægypto, ubi Sol in meridie ad verticem ipsum, aut prope ascendit, sæpe et per multam diei partem potuit evenire. Et hæc est mens Cassiodori variarum lib. VII. form. 15. ubi, 'Pyramides in Ægypto,' inquit, 'quarum in suo statu se umbra consumens ultra constructionis spatia nulla parte conspicitur.' Et Ammiani, qui lib. XXII. sic ait: 'Quæ figura' Pyramidis 'apud Geometras ideo sic appellatur, quod ad ignis speciem, τοῦ πυρὸς ut nos dicimus, extenuatur in conum. Quarum magnitudo quoniam in celsitudinem nimium scandens gracilescit paulatim, umbras quoque mechanica ratione consumit.' Lepide vero Solinus cum ait Polyhistoris cap. 35. 'Pyramides turres sunt in Ægypto, fastigiatæ ultra celsitudinem omnem, quæ fieri manu possit. Itaque mensuram umbrarum egressæ, nullas habent umbras.' Quasi moles aliqua terræ inhærens intelligi possit in tantam altitudinem exsurgere, ut ob id ipsum umbram non habeat. Quinimmo quo altior erit, eo habebit majorem.

* *Consumit Pyramis umbras*] Quia suprema Pyramidis pars umbram suam in terram non jacit, sed in aëre interjecto consumit. Audiendus ea de re Mussipont. qui meo quidem judicio perspicue hunc locum illustravit. Statuit primo tam altam esse Pyramidem, ut acuminata videatur, licet hebete fastigio. Deinde supponit aliam Pyramidem viginti cubitis altiorem, et acuto vertice. Inde colligit partem illam quæ fastigio prioris respondebit, licet nec altissima, nec acuta sit, acutam nihilominus videri posse; quod si assequitur, quidni et umbram ipsam in terram fusam, gracillimam immo et acuminatam futuram esse assequetur, ideoque Pyramide consumtos residuos viginti cubitos: qua ratione constare et ipsius terræ umbram ante consumi, quam Jovis aut Saturni orbes pertingere queat.

314 *Jussus*] A Ptolemæo Philadelpho Ægypti rege.

Ob incesti....fœdus amoris] Matrimonium Philadelphi cum sorore Arsinoë, cujusmodi matrimonia non inusitata in Ægypto. Illa etiam Beronice, cujus comam Conon Mathematicus et Callimachus poëta inter sidera collocarunt, nupserat fratri Ptolemæo Philadelphi filio. Quin et apud Persas et Assyrios fas erat sorores uxores ducere.

315 *Pharii*] Alexandrini quidem, ut ex locis supra relatis patet. Sed a Pharo Ægypti turre, quicquid Ægyptium erat, Pharium sæpe appellatum est.

Suspendit in aëre, &c.] Quasi fac-

Spirat enim tecti testudine Corus Achates,

Ægyptio. Nam in fornice tecti flat Zephyrus ex magnete factus, et attrahit mu-

in Exercitat. Plinianis ad Solinum. Vid. Not. Var.—316 Al. *totus Achates.*

NOTÆ

tum tangit Ausonius quod solummodo inchoatum, et morte tum ipsius Architecti, tum Ptolemæi, qui jusserat, fuisse derelictum narrat Plin. lib. XXXIV. cap. 14. quem locum vide supra ad hæc verba: 'Conditor hic, &c. Ptolemaidos aulæ Dinochares.' Hoc etiam suspensum fuisse artificio Solis signum in templo Serapidis Alexandriæ refert Rufinus lib. II. Historiæ Ecclesiasticæ. Sic suspensam Treveris in arcu vestibuli templi cujusdam ferream effigiem Mercurii volantis refert Annalium Trevericorum auctor, cujus locum exscripsit Freherus. Sic pendere etiamnum apud Meccam Mahometis loculum affixis sursum ac deorsum diversæ magnitudinis ac virtutis magnetibus, vulgo fertur. Idem habet de ferreo Cupidine in Dianæ templo sine ullo ligamine pendente magnetis ope, Cassiodorus lib. I. Var. Ep. 45. Idem de Victoria ferrea inter columnas 4. Magnesiæ ad Sipylum L. Ampelius in libello Memor. c. 8. Idem de ferrea Martis effigie a magnetico Veneris simulacro rapta, Claudianus in poëmatio de Magnete. Quod quam vere affirment ipsi viderint. Ego certe non facile adducar ut credam.

316 *Spirat enim, &c.*] Variæ sunt in hunc locum conjecturæ et lectiones. Vinetus legit: *Spirat enim tecti testudine Corus Achates, Afflatamque trahit, &c.* Quam lectionem e Mss. Pulmanni probat. Eandem tuetur Scaliger et sic exponit: 'Vereor,' inquit, 'ne Corum pro Zephyro dixerit propter vicinitatem. Nam Corus inter Zephyrum et Septemtrionem spirat. Arsinoë vero, quia in templo Veneris Zephyritidos sepulta fuit, propterea Zephyritis dicta. Unde et Chloris vocatur a Callimacho, nam Chloris amasia Zephyri. Suspicor igitur Dinocratem cum templum ex magnete lapide concamerasset, ventum Zephyrum in tholo ex eodem lapide fecisse, a quo ferreum Arsinoës simulacrum raperetur. Ut ita fingatur rapta a Zephyro Arsinoë, quomodo a Borea Orithya: Achates autem videtur quidam fuisse, quem in deliciis habuerit Arsinoë. Et ut Arsinoë Venus et Chloris cognominata: ita Achates Corus vel Zephyrus. Quod verum sit de vento Coro, fidem fecerit unum verbum *spirat* quo utitur Ausonius; item cum dicit *Afflatam;* ait enim: *Afflatamque rapit ferrato crine puellam:* Ita enim reponendum ex prisca scriptura.' Hactenus Scaliger. Eadem de Coro Vinetus, sed per Achatem non dilectum aliquem Arsinoë, sed ipsum lapidem magnetem intelligit: quasi Ausonius lapidem pro lapide, speciem pro specie posuerit. Et exponit Corum seu Zephyrum, qui magnes est, hoc est, ex magnete. Quod secutus sum in Interpretatione, quanquam non omni ex parte arrideat. Gronovius, nescio quo nixus fundamento, certe absque librorum auctoritate, reponit pro *Corus, Achates: vera Magnetis,* et deinde pro *Afflatam* quod vett. membranæ habent, legit *Affictam* quod in suis recentioribus reperisse se Vinetus refert. Gronovii conjectura parum

Afflictamque trahit ferrato crine puellam.
Hos ergo aut horum similes est credere dignum
Belgarum in terris scenas posuisse domorum,
Molitos celsas fluvii decoramina villas.
Hæc est nativi sublimis in aggere saxi.
Hæc procurrentis fundata crepidine ripæ.
Hæc refugit, captumque sinu sibi vindicat amnem.
Illa tenens collem, qui plurimus imminet amni,
Usurpat faciles per culta, per aspera, visus:
Utque suis fruitur dives speculatio terris.
Quin etiam riguis humili pede condita pratis
Compensat celsi bona naturalia montis,

lierem affixam capillis ferreis. Credibile igitur est hos artifices, aut similes horum disposuisse prospectus domuum in terris Belgarum, cum conderent villas sublimes quæ sunt ornamenta hujus amnis. Hæc est alte posita in summo rupis nativæ. Hæc condita est in summo margine ripæ prominentis. Hæc sita est in recessu, et trahit ad se fluvium receptum sinuoso anfractu. Illa occupans collem qui longe lateque impendet fluvio, habet faciles aspectus per loca culta, et per inculta: ac divite prospectu fruitur subjectis terris tanquam suis. Quin et alia ædificata in pratis irriguis humili area, pensat dotes nativas montis, et surgit in aërem minans

Gronovius, quod recepit Tollius, *vera Magnetis.*—317 Scaliger legit: *Afflatamque rapit.* Alii, *Affictam.* Pulmanno visum est, hæc sic distinguere: *S. enim t. t. Corus, Achates, Afflatamque trahit f. c. p.* Malo, inquit Gronovius, *Affictam* ex Vineti libris, quam *Afflatam* ex Pulmannianis. Vid. inf.—323 Accursius et Tollius legunt: *vendicat.*—331 *Concepto* Vulg.—336 Alii:

NOTÆ

placet. Nihil itaque hic mutatum volui ex vetere scriptura.

* *Corus Achates, &c.*] Mihi neque Gronovii, neque Salmasii quam Tollius in textu suo inseruit, lectio arridet. Potior videtur Scaligeri sententia, qui Achatem intelligit Arsinoës amasium quendam, Corum seu Zephyrum dictum, velut ipsa Arsinoë Venus et Chloris est cognominata. Achatis autem signum, quia ex magnete fuit, puellam crine ferrato trahebat. Non ideo dictum 'spirat,' quod, uti volunt interpretes, Zephyrum artifex fecerat; at quoniam Poëta respexit Achatis cognomen, nempe Zephyri: seu potius quod Achatis signum sic erat affabre factum, ut vivere et spirare videretur. Sic Virg. Æneid. lib. VI. vers. 847. dixit 'spirantia æra;' et Georg. lib. III. vers. 34. 'spirantia signa.'

* 317 *Afflictamque trahit*] Legendum omnino *Affictam*, seu *Affixam*, scilicet Coro Achati e magnete puellam ferream.

318 *Hos ergo*] Architectos quos supra commemoravit.

327 *Humili pede*] 'Planus pes,' inquit Turnebus, 'est area. Humilis pes est locus cujus area humilis est.'

328 *Compensat*] Structuræ suæ altitudine.

Sublimique minans irrumpit in æthera tecto,
Ostentans altam, Pharos ut Memphitica, turrim.
Huic proprium est clausos consepto gurgite pisces
Apricas scopulorum inter captare novales.
Hæc summis innixa jugis labentia subter
Flumina despectu jam caligante tuetur.
Atria quid memorem viridantibus assita pratis?
Innumerisque super nitentia tecta columnis?
Quid quæ fluminea substructa crepidine fumant

celso fastigio, ostendens eminus turrim arduam quemadmodum facit Pharos Ægypti insula. Illa hoc habet peculiare, ut comprehendat pisces obstructo alveo fluminis conclusos inter novales apricas rupium. Hæc posita in supremo culmine montis despicit fluvium subter fluentem obtutu jam obscurato. Quid dicam atria sita prope prata virentia? Et tecta eorum impendentia columnis innumerabilibus? Quid memorem thermas quæ ædificatæ in margine fluvii fumant, quando Vulcanus ex-

nutantia.—337 Ed. Ugoletti habet: *fulminea subducta.* Vid. inf.—354 *Adducta*

NOTÆ

330 *Pharos*] Ea est insula in littore maris Ægyptiaci, in qua turris altissima ejusdem nominis, a Ptolemæo Philadelpho, opera Sostrati Gnidii Architecti, octingentis talentis extructa; in qua noctu accensæ faces navigantium cursum regebant. Hinc ceteræ turres, in similem usum extructæ, Phari appellatæ sunt.

Memphitica] Ab urbe Memphi Ægypti maxima. Memphiticus per Synecdochen dicitur Ægyptius.

331 *Consepto gurgite*] Obstructis angustiarum aditibus inter scopulos vel vada prominentia. Talem capturam Salmonum eximiam esse apud Nivomagum, ad ostia Drahonæ fluvioli, et aliis in multis Mosellæ locis, testatur Freherus.

332 *Scopulorum inter ... novales*] Id est, inter scopulos, seu rupes, quarum terga novales habent, hoc est, arva nuper culta, et in iis sata virentia.

334 *Jam caligante*] Propter nimiam altitudinem.

336 *Nitentia*] Id est, fulta. Lectionem hanc malo, quam *nutantia*, quod mihi parum appositum videtur.

337 *Quid quæ fluminea, &c.*] Sic Tollius ex Ugoletti editione in qua *fulminea* legitur mendose, pro *fluminea.* In aliis legitur *sulphurea.* Apud Statium in Tiburtino Manlii, unde hæc Ausoniana expressa sunt, *graminea:* 'An quæ graminea suscepta crepidine fumant Balnea, et impositum ripis algentibus ignem? Quaque vaporiferis junctus fornacibus amnis Ridet anhelantes vicino flumine Nymphas.'

* *Quid quæ fluminea, &c.*] Sic noster, suadente Tollio, qui veterem tamen lectionem *sulphurea* in textu suo retinuit. Hanc ego mallem. Hic enim de balneis ferventibus agitur; et sulphurea crepido est, in qua venæ sulphuris, quo accenso fervet aqua balneis idonea.

Balnea, ferventi cum Mulciber haustus operto
Volvit anhelatas tectoria per cava flammas,
Inclusum glomerans æstu expirante vaporem?
Vidi ego defessos multo sudore lavacri
Fastidisse lacus, et frigora piscinarum,
Ut vivis fruerentur aquis; mox amne refotos
Plaudenti gelidum flumen pepulisse natatu.
Quod si Cumanis huc afforet hospes ab oris,
Crederet Euboicas simulacra exilia Baias
His donasse locis: tantus cultusque nitorque
Allicit, et nullum parit oblectatio luxum.
   Sed mihi qui tandem finis tua glauca fluenta

ceptus flagrante tecto meatu glomerat flammas haustas per tectoria intus cavata, volvens fervore transpirante calorem inclusum? Ego vidi nonnullos defatigatos multum sudando aspernari lacus balnei, et aquas frigidas piscinarum, ut fruerentur vivis aquis fluvii, et statim refectos fluvio pulsasse plaudenti natatione frigidum amnem. Quod si advena a regione Cumana hic adesset, existimaret Baias Euboicas transtulisse in hæc loca parvam sui imaginem: tantus ornatus, et tanta mundities attrahit homines, ac voluptas quæ ibi percipitur nullum gignit luxum.

Sed quid denique memorando finem faciam prædicandi tuas aquas cæruleas? et

NOTÆ

* 338 *Mulciber*] Pro igne. Idem qui Vulcanus, a mulcendo sive molliendo ferro Mulciber dictus, teste Festo.

Operto] Substantive, id est, meatu tecto.

339 *Volvit anhelatas tectoria per cava, &c.*] Intelligitur hinc non de calidis fontibus loqui Ausonium, sed de balneis seu thermis arte factis, earumque appendicibus Laconico et Sudationibus, quas sic Veteres ædificabant, ut per tectoria earum intra parietes tubi essent cavi undique, per quos ex hypocausto erraret flamma, et omnia latera percalfaceret.

342 *Fastidisse lacus, et frigora piscinarum*] Lavacra frigida seu baptisteria etiam arte facta: exeuntes enim thermis recreabant se lacubus, et piscinis nive injecta gelidis, solidandæ cuti. Sidon. Apollinaris Tetrasticho super Piscinam: 'Intrate algentes post balnea torrida fluctus, Ut solidet calidam frigore lympha cutem.'

343 *Ut vivis fruerentur aquis*] Aquis fluvii Mosellæ perenniter fluentibus, in quas ex propinquis thermis exiliebant.

344 *Plaudenti gelidum, &c.*] Statius in Tiburtino Manlii: 'Vitreasque natatu Plaudit aquas.'

345 *Quod si Cumanis, &c.*] Stat. in balneo Etrusci: 'Nec si Baianis veniat novus hospes ab oris, Talia despiciat.' Baiæ prope Cumas Campaniæ urbem, ab Euboicis colonis conditam, sitæ fuerunt, balneis, natatu, et omni deliciarum genere celebratæ. Horat. 'Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis.'

348 *Nullum parit oblectatio luxum*] Qualem pariebat apud Baias.

Dicere? dignandumque mari memorare Mosellam?
Innumeri quod te diversa per ostia late
Incurrunt amnes? quanquam differre meatus
Possent: sed celerant in te consumere nomen.
Namque et Pronææ Nemesæque adjuta meatu
Sura tuas properat non degener ire sub undas,
Sura interceptis tibi gratificata fluentis:
Nobilius permixta tuo sub nomine, quam si
Ignoranda patri confunderet ostia ponto.
Te rapidus Gelbis, te marmore clarus Erubrus
Festinant famulis quam primum allambere lymphis.
Nobilibus Gelbis celebratus piscibus: ille
Præcipiti torquens cerealia saxa rotatu,
Stridentesque trahens per lævia marmora serras,

celebrandi Mosellam mari conferendam? Quod fluvii immemorabiles labuntur in te late per varia ora? Quamvis possent trahere longius suos cursus, sed properant perdere nomen suum in te. Nam Sura auctus fluxu Pronææ et Nemesæ, festinat non degener influere in tuas aquas, Sura, inquam, qui tibi largitur flumina quæ prius in se recepit, magis inclytus quod tibi immixtus fluat sub tuo nomine, quam si influeret in Oceanum patrem per ostia propria, sed a nemine celebranda. Gelbis præceps, et Erubrus inclytus marmore, properant te ocyus allambere aquis famulantibus. Gelbis quidem inclytus egregiis piscibus: ille autem agitans celeri gyro molas frumentarias, et ducens alternatim serras stridentes per marmora polita,

Vulg.—359 Alii *Celbis*: alii *Bellis*, et *Celsis*.—367 Omnia exemplaria habe-

NOTÆ

* 352 *Differre meatus, &c.*] Diutius nomen suum retinere, et serius undas Mosellæ undis permiscere. Santolius de Sequana dixit: 'Tardat præcipites ambitiosus aquas.'

354 *Pronææ, Nemesæque adjuta meatu Sura*] Pronæa, teste Frehero, hodie, *die Pruim*, et Nemesa, *die Nymss*. Uterque amnis miscetur Suræ (qui hodie *Saur* dicitur) apud vicum *Eerel*, non longe a cœnobio *Echternach*.

359 *Gelbis*] Vel, ut legit Scaliger, *Celbis*, hodie *Kyl*, teste Frehero, prope oppidum Eringium, *Erang*, Mosellæ infunditur.

Erubrus] *Die Roever* eidem Frehero et Scaligero, Mosellæ influit apud vicum cognominem. *Rubera* appellatur in Diplomate Dagoberti.

361 *Ille Præcipiti torquens cerealia saxa, &c.*] Erubrus, quem a Molisa quariis commendat etiam Fortunatus: 'Ducitur irriguis,' inquit, 'sinuosa canalibus unda, Ex qua fert populis hic mola rapta cibum.'

363 *Stridentesque trahens, &c.*] Id est: Ad cujus ripas trahuntur stridentes serræ per lævia marmora, quibus ea loca abundant. Supra: 'Te marmore clarus Erubrus.'

Audit perpetuos ripa ex utraque tumultus.
Prætereo exilem Lesuram, tenuemque Drahonum,
Nec fastiditos Salmonæ usurpo fluores.
Naviger undisona dudum me mole Saravus
Tota veste vocat: longum qui distulit amnem,
Fessa sub Augustis ut volveret ostia muris.
Nec minor hoc, tacitum qui per sola pinguia labens
Stringit frugiferas felix Alisontia ripas.
Mille alii, prout quemque suus magis impetus urget,

audit ab utraque ripa continuos strepitus. Prætermitto tenuem Lesuram, et parvum Drahonum, neque loquor de contemtis fluentis Salmonæ. Jam diu est cum Saravus naves ferens magno agmine aquarum strepentium invitat me toto amictu: qui protulit longe suum fluentum, ut devolveret ostium suum lassatum in Mosellam prope mœnia Augustæ Treverorum. Neque minor est hoc fluvio felix Alisontia, qui fluens absque murmure per arva opima, radit ripas feraces frugum. Mille

bant: *mollis Aravus.*—368 In quibusdam codd. pro *Tota* erat *Torta* et *Tetra.*—371 Conjicit Scaliger *Alifontia.*—380 '*Imperii sedem Romæ tenuere parentes.*]

NOTÆ

365 *Lesuram*] *Die Leser*, ad cognominem vicum Mosellæ influens.

Drahonum] *Die Draon*, vel *Dron.* Aquas suas Mosellæ confundit paulo secundum Nivomagum.

366 *Salmonæ*] *Die Salm.* Hunc Mosella excipit duobus milliaribus Germanicis infra vicum *Klustat*, teste Scaligero.

367 *Saravus*] Qui est *Sarra.* Germanis *die Sahr*, omnium qui in Mosellam influunt longe maximus. Quem ideo præter alios extollit Ausonius, quod navigiorum patiens, et aliorum amnium, quos in se recipit, hospitio clarus, sub Augustæ Trevirorum mœnia (quod caput omnium esse dicit) in Mosellam influit. Clara fuere ad eum Castra Sarræ, hodie *Scarburg*, et Pons Saravi seu Sarræ, hodie *Sarprug*.

368 *Tota veste vocat*] Expressum est ex his Virgilii lib. Æneid. VIII. in descriptione clypei a Venere ad Æneam delati, ubi de Cleopatra ex prælio Actiaco in Ægyptum cum Antonio fugiente: 'Illam inter cædes pallentem morte futura Fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri; Contra autem magno mœrentem corpore Nilum, Pandentemque sinus, et tota veste vocantem Cæruleum in gremium, latebrosaque flumina victos.' Alludit Poëta ad veterem picturam fluviorum, qui carbasino amictu peramplo ex humeris pendente, induti fingebantur.

369 *Sub Augustis, &c. muris*] Ad oppidum *Contzerbruk*, paulo supra Augustam Trevirorum.

371 *Alisontia*] Freherus ait eum esse fluvium qui hodie *Eltz* dicitur, non autem fluvium *Alb*, ut vult Scaliger, neque Lucemburgicum *Alsitz.* Hic *Elz* ad vicum cognominem miscetur Mosellæ.

372 *Mille alii*] Id est, multi. Hujusmodi sunt quos Scaliger enumerat: *Ru*, *Mosa* (alius a magno Mosa fluvio) *Sella* seu *Sallia*, *Jarum*, *Sierum*,

Esse tui cupiunt: tantus properantibus undis
Ambitus, aut moles: quod si tibi, dia Mosella,
Smyrna suum vatem, vel Mantua clara dedisset:
Cederet Iliacis Simoïs memoratus in oris,
Nec præferre suos auderet Tibris honores.
Da veniam mihi, Roma potens: pulsa, oro, facessat
Invidia: et Latiæ Nemesis non cognita linguæ,
Imperii sedem, Romæque tuere parentes.

alii fluvii avent tibi immisceri, prout quisque fertur celerius. Tantum inest cupiditatis, aut ponderis aquis ad te festinantibus. Quod si Smyrna vel inclyta Mantua tibi præbuisset suum poëtam, o divine Mosella, Simois celebratus in regione Trojana tibi cederet, et Tiberis non auderet anteponere suam gloriam tuæ. Ignosce mihi o Roma Domina. Invidia fugata procul abeat, precor: et tu o Nemesis ignota Latinæ linguæ, protege domicilium Imperii, et patres Romæ. Salve, o

Versus hic (ni desint aliqui) hujus sane loci non videtur. Possit autem esse

NOTÆ

Biferum, *Lutenbachum*, et, quem addit Freherus, *Orna*.

375 *Smyrna suum vatem*] Homerum, quem præter alios multos populos Smyrnæ præcipue suum civem esse contendebant. Cic. pro Archia Poëta: 'Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi vero suum esse confirmant: itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt: permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt.'

Vel Mantua] Virgilium.

376 *Simois memoratus*] Ab Homero sæpius in Iliade.

377 *Tibris*] Quem cecinit Virgilius.

378 *Pulsa, oro, facessat Invidia, &c.*] Præfiscine dictum vult, quod Mosellam Tiberi comparaverit: sic noster in Protreptico: 'Absistat Nemesis, ferat et fortuna jocantem.' Ubi vide Notas nostras.

379 *Et Latiæ Nemesis non cognita linguæ*] De hac Plinius lib. XXVIII. 'Alii Græcam Nemesim invocantes. Cujus ob id Romæ simulacrum in Capitolio est quamvis Latinum nomen non sit.' Græcum revera est Nemesis. Vide ad Notas Epig. XXI. Nemesis e Græco.

380 *Imperii sedem*] Augustam Treverorum, de qua supra: 'Dignata Imperio mœnia:' quippe Gratianus Imp. Treveris ut plurimum agebat. Ibi quoque Consulatum iniit Ausonius, et pro altera Roma eam urbem habuit.

* *Imperii sedem*] Augustam Treverorum ubi Gratianus agebat, eoque cæso Imperii sedem factam, mox sæpe eversam, incensam.

Romæque tuere parentes] Cæsares Valentinianum et Gratianum, pro quibus, et pro urbe eorum Augusta, pio voto hic Adrastiæ supplicat. Legunt quidam, *Romæ tenuere parentes;* quod si retineas, sic erit intelligendus hic locus: Da veniam, Roma potens, quod Mosellam Tiberi comparem, et tu facesse Invidia et Nemesis: parentes enim Romæ Cæsares, qui patres patriæ Romam faciunt, juxta

Salve, magne parens frugumque virumque, Mosella.
Te clari proceres, te bello exercita pubes,
Æmula te Latiæ decorat facundia linguæ.
Quin etiam mores, et lætum fronte severa
Ingenium, natura tuis concessit alumnis.
Nec sola antiquos ostentat Roma Catones;
Aut unus tantum justi spectator et æqui
Pollet Aristides, veteresque illustrat Athenas.
Verum ego quid laxis nimium spatiatus habenis
Victus amore tui præconia detero? conde,
Musa, chelyn, pulsis extremo carmine nervis.
Tempus erit, cum me studiis ignobilis otî
Mulcentem curas, seniique aprica foventem,
Materiæ commendet honos: cum facta viritim

Mosella, magne pater frugum et virorum. Ornant te inclyti senatores, et juventus assueta militiæ, et eloquentia linguæ propriæ, conferenda cum eloquentia Latina. Quin et natura dedit tuis accolis mores severos, et indolem gaudentem vultu serio et gravi. Neque sola Roma jactat priscos Catones: neque unicus solum Aristides audit observator justi et æqui, et decorat tantum antiquas Athenas. Sed quare ego vagans, habenis nimis laxatis, abreptus tui amore imminuo laudes debitas illis viris, eas nimis coarctando? Recende testudinem, o Musa, percussis fidibus fine tui carminis. Erit aliquando illa dies qua ego leniens solicitudines meas studiis poësos, et oblectans vacuos dies senectutis meæ, commendationem petam a materia

spurius.' *Accursius.* Alii legunt, *Romæ tenuere.*—388 *Veteres qui* Vulg. '*Veteres qui i. A.*] Multo præstantius, quod in duobus Pulmannianis: *veteresque i. A.* Quapropter ita edere non dubitavi.' *Tollius.*—392 *Ignobilis ora* Vulg. *Ignobilis oci* emendavit Accursius. Alii habent *otii.*—394 In aliis quibusdam

NOTÆ

vetus dictum 'ubi Princeps ibi Roma,' posuerunt Imperii sedem ad Mosellam apud Augustam Treverorum.

* 383 *Æmula te Latiæ, &c.*] Facundia linguæ Provincialis æmula Latiæ linguæ. Ita Freherus ex B. Rhenano.

Laudato Mosella ex aquæ limpitudine, piscium copia, vinetis, ædificiis, jam laudat ex accolarum ingenio, moribus, factis, honoribus.

386 *Nec sola antiquos, &c. Aut unus tantum, &c.*] Sic Parent. XXII. 'Nec solus semper censor Cato, nec sibi solus Justus Aristides, his placeant titulis.'

390 *Præconia detero*] 'Culpa ingenii,' ut ait Horat.

392 *Studiis ignobilis otî*] Expressum ex his Virg. in fine Georgicon: 'Illo Virgilium me tempore dulcis alebat Parthenope studiis florentem ignobilis otî.' Ignobile otium est illud, quod, extra hominum et negotiorum lucem, literis in operto Musarum insumitur.

394 *Materiæ commendet honos*] Sic Præfat. Parentalium: 'Sed quosdam

Belgarum, patriosque canam decora inclyta mores.
Mollia subtili nebunt mihi carmina filo
Pierides; tenuique aptas subtegmine telas
Percurrent: dabitur nostris quoque purpura fusis.
Quis mihi tum non dictus erit? memorabo quietos
Agricolas: legumque catos, fandique potentes,
Præsidium sublime reis; quos curia summos
Municipum vidit proceres, propriumque senatum:
Quos prætextati celebris facundia ludi
Contulit ad veteris præconia Quintiliani.
Quique suas rexere urbes, purumque tribunal
Sanguine, et innocuas illustravere secures;

mea: quando celebrabo singillatim res gestas Belgarum, et paterna eorum instituta, quæ ipsis magno sunt ornamento. Musæ nebunt mihi versus filo pertenui, et percurrent subtegmine subtili telas concinnas: purpura etiam concedetur nostris fusis. Quis tunc non celebrabitur a me? Prædicabo agricolas pacatos, et viros peritos legum, et pollentes eloquio, magnum tutamen reis; quos municipalis senatus eorum vidit supremos patres, et senatores suos, quos clara eloquentia scholæ juvenilis promovit usque ad laudes prisci Quintiliani, et qui gubernaverunt suas civitates, et tribunal mundum a cruore, et decoraverunt secures innocuas: vel rexerunt populos

legi, *virorum Belgarum*, testatur Freherus.—398 Alii: *fastis*.—411 *Par fuerit*

NOTÆ

solet commendare materia,' &c.

395 *Patrios . . . mores*] Ceterorum Gallorum.

396 *Mollia subtili, &c.*] Allegoria elegantissima a re textoria petita.

398 *Dabitur nostris quoque purpura fusis*] Id est, accedent quoque ad nostram poësin ornamenta grandiora, et digna Heroibus. Vel inter eos quos celebrabo Gallos, erunt etiam purpurati non pauci, Consularibus aliisque functi honoribus.

* *Dabitur nostris quoque purpura fusis*] Subobscure indicat votis ambire se Consularem purpuram.

399 *Quietos Agricolas: legumque catos, &c.*] Tota hac quam longa est circumlocutione non nisi trium virorum laudes complecti voluisse Ausonium affirmat Tollius, Julii Ausonii patris, qui minime ambitiosus, et cupidus quietis, senectam ruri transegit; Arborii avunculi, quem designet per has voces 'legumque catos, fandique potentes.' Et denique sui ipsius quem unum habeat præ oculis, cum ait: 'Quique suas rexere urbes,' et quæ sequuntur. At certe cur non et alios in mente habuerit, quos ipsi Gallia sat multos suppeditabat, non video.

402 *Propriumque senatum*] Decuriones in suis municipiis.

403 *Prætextati celebris facundia ludi, &c.*] Professio Rhetoricæ, quam docebant prætextatos adolescentes.

406 *Innocuas . . . secures*] Non quales describit Juvenalis. 'Si frangis virgas sociorum in sanguine, si te Delectant hebetes lasso lictore secures.'

Aut Italum populos, aquilonigenasque Britannos
Præfecturarum titulo tenuere secundo:
Quique caput rerum Romam, populumque, patresque
Tantum non primo rexit sub nomine; quamvis

Italiæ, aut Britannos septemtrionales, cum obtinerent secundam Præfecturam Prætorii. Et ille qui gubernavit Romam primariam civitatem orbis, et plebem, et senatum sub titulo tantummodo non principe: quanquam ipse præpositus fuerit principibus,

NOTÆ

407 *Aut Italum populos*] Præfectos Prætorio Italiæ, sub quibus erat etiam Africa.

Aquilonigenasque Britannos] Præfectos Prætorio Galliæ, sub quibus erat quoque Britannia. Et hæc secunda Præfectura erat. Prima enim erat Præfectura Italiæ. De ipso Ausonio proculdubio intelligendus est hic locus, is enim utramque obtinuerat, licet Italiæ præfecturam non diu tenuerit. Sic de se in protreptico: 'Ut præfecturam duplicem sellamque curulem,' &c. 'Titulo secundo' hic Gronovius exponit felici, non falsis judiciis eligentium, cui non accedo.

* 408 *Præfecturarum titulo tenuere secundo*] Perperam hæc de duplici Ausonii Præfectura intelligit noster. Vide quæ annotavimus ad Protrept. vers. 91. De his autem fusius ad Grat. Action.

409 *Quique caput rerum, &c.*] Seipsum hic haud obscure designat. Qua in re mirum quam superbe modestiæ excedat fines, qui proprias se laudes prædicaturum jactet.

410 *Tantum non primo rexit sub nomine*] Sub nomine scilicet Consulis, quod secundum est: cum Augusti principis sit primum. Noster in Cæsaribus: 'Cæsareos proceres, in quorum regna secundis Consulibus dudum Romana potentia cessit.'

* *Tantum non primo rexit sub nomine*] Mirer Gronovium hic intelligere primum propemodum nomen, nempe Consulis, et velle Auctorem seipsum describere tanquam Consulem. Neque enim Consul fuit, ut sæpe diximus, nisi anno 379. cum a Valentiniani morte jam elapsi essent anni quatuor. Ausonium vero, Edyllium hoc cum scriberet, Fascibus Ausoniis et honore curuli nondum fuisse decoratum, et Valentinianum Gratiani parentem vivere constat ex vers. 448. et seqq. 'Ast ego, quanta mei dederit se vena liquoris, Burdigalam cum me in patriam, nidumque senectæ Augustus pater, et natus, mea maxima cura, Fascibus Ausoniis decoratum et honore curuli Mittent, emeritæ post tempora disciplinæ.' Locum igitur in quo hæremus de Ausonii Consulatu minime intelligendum patet: etsi in eam sententiam descendisse video clarissimos viros, præter Gronovium, Freherum, Tollium, nostrum quoque interpretem aliorum exemplo in errorem abreptum. Quo autem pacto versus illi, 'Quique caput rerum Romam,' &c. exponendi, haud ita facile est pronuntiare. Hæc profecto intelligenda de summo aliquo viro, qui Consul, Patriciusve cum fuisset, depulsus est magistratu, cujus tamen posteri ea ætate qua Mosellam scriberet Ausonius ad honores evecti fuere, ut fortuna suppleret libata a majoribus præmia. Poëtam suspicor in animo habuisse Optatum, quem, postquam a Constantino Magno Patricii dignitatem consecutus fuisset, interfici jussit Constantius,

Præfuerit primis, festinat solvere tandem
Errorem, fortuna, tuum, libataque supplens
Præmia jam, veri fastigia reddet honoris
Nobilibus repetenda nepotibus: at modo cœptum
Detexatur opus: dilata et laude virorum,
Dicamus læto per rura virentia tractu
Felicem fluvium, Rhenique sacremus in undis.
  Cœruleos nunc, Rhene, sinus, hyaloque virentem

properat luere tuum peccatum, o fortuna, et nunc delibans et inchoans illorum Belgarum laudes, celebrabit brevi summos honores quos illi gesserunt, et ad quos inclyti eorum posteri aspirare debent. At nunc absolvamus opus inchoatum: et rejecto in aliud tempus præconio virorum Mosellam accolentium, celebremus amnem fortunatum amœno cursu per arva viridia, et consecremus eum in aquis Rheni.

O Rhene, aperi nunc sinus cæruleos, et amictum vitreo virore nitentem, et

primis Vulg.—412 Tollius, Frehero suadente, legit *suum*. Vid. Not. Var. —418 'Perperam vulgo interpungitur post *præmia*, cui cohæret τὸ *jam*, hoc

NOTÆ

uti docet Zosimus lib. II. Certe posthac extitere Optati variis honoribus insignes.

Quamvis Præfuerit primis] Sic reponit Gronovius, et exponit, quamvis Imperatoris præceptor, et quodammodo Imperator fuerit, quamvis ferulam ejus sceptra olim verita sint. In vulgatis legitur *Par fuerit primis*, quod intelligendum est in Consulatu quem gessit ut Principes ipsi gerebant, et nomen anni fastis dedit, ut ipsi in Consulatibus suis dabant.

412 *Errorem, fortuna, tuum*] Sic lego et expono ad mentem Gronovii: errorem, quo fortuna lyram Ausonii ad alia argumenta trahebat, neglectis Gallorum suorum laudibus: ut sit sensus quem in Interpretatione expressi. Ratio patet ex sequentibus: 'dilata et laude virorum,' &c. Non accedo itaque Frehero, legenti: *Errorem, fortuna, suum*, et exponenti: errorem quo fortuna hactenus putavit, indigenis tantum, et nobilibus summos in Rep. honores deberi; at nunc virtutem in quibusvis suo pretio æstimare discens, Provinciales quoque et novos homines meritis præmiis afficit, qui exemplo nepotibus suis ad gloriam et nobilitatem præluceant, ut ii ad eosdem honorum gradus studeant pervenire.

414 *Cœptum Detexatur opus*] Laudationis Mosellæ.

417 *Rheniquè sacremus in undis*] Deducamus ad Rhenum usque, quo ad confluentias receptus, *Coblentz*, particeps fit divinitatis illius, et ejus alveo ceu templo consecratur. Rheno enim, ut ceteris magnis fluviis, Danubio, Nilo, Euphrati, numen quoddam tributum est, maxime apud Germanos. Tacit. lib. V. Historiar. 'Rhenum, et Germaniæ Deos in aspectu, quorum numine capesserent pugnam, conjugum, parentum, patriæ memores.'

418 *Hyaloque*] Vitro: ὕαλος vitrum. Virg. lib. IV. Georg. 'Eam circum

Pande peplum, spatiumque novi metare fluenti,
Fraternis cumulandus aquis: nec præmia in undis
Sola, sed Augustæ veniens quod mœnibus urbis
Spectavit junctos natique patrisque triumphos,
Hostibus exactis Nicrum super, et Lupodunum,
Et fontem Latiis ignotum annalibus Histri.

sume locum novo fluvio excipiendo, cum modo augendus sis undis fraternis. Neque sola accessio tibi erit ab aquis Mosellæ, sed etiam quod hic fluvius labens a muris urbis Augustæ vidit conjunctos triumphos filii et parentis, fugatis hostibus ultra Nicrum, et Lupodunum, et caput Danubii incognitum annalibus Latinis. Hæc

NOTÆ

Milesia vellera Nymphæ Carpebant, hyali saturo fucata colore.' Ubi Servius exponit, Vitreo, viridi, et Nymphis apto.

419 *Novi...fluenti*] Mosellæ, cujus aquas jam jam excepturus es.

* *Spatiumque novi metare fluenti*] Id quod facit, cum a Bingio inter continuos montes alveo angustiori lapsus, prope confluentes amplius spatium sibi sumit, quasi novum hospitem accepturus. Hæc Freherus. 'Metare' poëtice dictum. 'Metari' proprie de iis qui Gnomone et Decempeda agros finiebant, unde et finitores et metatores dicti.

421 *Augustæ*] Treverorum.

422 *Natique patrisque*] Gratiani, et patris ejus Valentiniani.

* *Natique patrisque triumphos*] Nempe fusis, ut jam diximus, anno 368. prope Solicinium Alemannis, dimissoque in hyberna exercitu, uterque (Valentinianus et Gratianus) Treverim repetiit, ibique more triumphantum receptus, spectante Ausonio, qui expeditionis fuerat comes. Eandem victoriam Poëta respexit, cum Epigr. III. vers. 2. sub Danubii persona dixit: 'Salvere Augustos jubeo natumque patremque,' &c. Iter Valentiniani ab Alemannia Treverim, comitante Ausonio, describit Hist. Belg. p. 351. Bucherius.

423 *Hostibus exactis*] Germanis, non tantum iis, qui cis Rhenum Gallias invaserant, sed et trans Rhenum habitantibus Francis, et Suëvis. Sic enim de illa victoria Noster in Precatione Consulari: 'Hostibus edomitis, qua Francia mista Suëvis Certat ad obsequium, Latiis ut militet armis,' &c.

Nicrum super] *Necker* Germaniæ amnem in Rhenum influentem.

Et Lupodunum] B. Rhenanus Lupodunum, et Lupondum existimat esse *Lupff*, arcem olim munitissimam, sed jussu Sigismundi Cæsaris, et Concilii Constantiensis eversam anno Christi 1416. Sed Freherus contra eum et Ortelium tuetur Lupodunum seu Lobodunam esse eam urbem quæ hodie dicitur *Ladenburg*.

424 *Et fontem Latiis ignotum annalibus Histri*] Priscis quidem annalibus. Quanquam enim Tacitus Danubium scribat præcipiti et excelso montis Abnobæ jugo oriri, et ita etiam compertum Plinius, Dionysius, Ptolemæus, et Strabo, et alii dicant; tamen ad eum fontem armis Romani non penetraverant. Trajanus Danubium quidem pacaverat, sed non ad fontem usque. Unde in ejus numismatis quibusdam, Danubius, quem ponte junxerat, videtur cum peplo seu carbaso supra caput, quod fontes

Hæc profligati venit modo laurea belli:
Mox alias aliasque feret: vos pergite juncti,
Et mare purpureum gemino propellite tractu.
Neu vereare minor, pulcherrime Rhene, videri:
Invidiæ nil hospes habet: potiere perenni
Nomine: tu fratrem, famæ securus, adopta.
Dives aquis, dives Nymphis, largitor utrique
Alveus extendet geminis divortia ripis,

Epistola laureata de bello perducto ad finem, nuper ad te delata est a Mosella: deinceps deferet ad te alias atque alias. Vos conjuncti pergite ire, et pulsate mare cæruleum duplici fluento. Neque timeas, o Rhene formosissime, ne inde videaris imminutus. Hospes hic nihil habet invidiæ. Frueris perpetuo nomine tuo. Tu ascisce hunc tibi fratrem, certus non imminutum iri tuam famam. Alveus abundans aquis, abundans Nymphis, præbens se vobis ambobus, proferet vestram separationem duplici margine, et effundet per diversa ora vestros

NOTÆ

ejus essent Romanis adhuc victoriis incogniti. Quod et designat ejusdem fluvii, in columna illius Principis, effigies cum capite specu abdito. Arma illuc primi intulerunt Valentinianus et Gratianus Augusti, unde Ausonius Epigram. III. Danubium inducit sic eos alloquentem: 'Illyricis regnator aquis, tibi, Nile, secundus Danubius lætum profero fonte caput. Salvere Augustos jubeo natumque, patremque,' &c. Et Epigram. IV. 'Danubius penitis caput occultatus in oris, Totus sub vestra jam ditione fluo.' Devictis scilicet Suevis: de qua victoria hic et Epigram. superius citato: 'Ut sciat hoc Superum cura secunda Valens, Cæde, fuga, flammis stratos periisse Suëvos,' &c. Unde cum prædicto Epigram. IV. dixerit Danubius: 'Totus sub vestra jam ditione fluo, Qua gelidum fontem mediis effundo Suëvis,' &c. subjungit Valenti adulans, qui Orientem tenebat et Ægyptum: 'Augusto dabitur sed proxima palma Valenti. Inveniet fontes hic quoque, Nile, tuos.'

425 *Laurea*] Cum literis victoriam nuntiantibus, quæ ideo laureatæ dicebantur, quod lauru cinctæ mitterentur, ut vel primo aspectu, quid portarent boni, appareret.

* 425 *Venit modo laurea belli*] Hinc discere est Carmen de Mosella circa annum 368. exeuntem absolutum fuisse. 'Laurea belli,' non quod victoriam ex iis literis cognoverit Poëta qui ejusdem testis oculatus fuerat: referendum autem τὸ 'venit' ad Augustam Treverorum urbem: similiter Persius Sat. VI. de Caligula: 'Missa est a Cæsare laurus, Insignem ob cladem Germanæ pubis.' De 'literis laureatis,' consule eruditam Jo. Guil. Bergeri disputationem.

428 *Minor*] Cum non solus alveum tuum occupabis.

429 *Perenni Nomine*] Nomen ad Oceanum usque servabis. Unde subjungit, 'famæ securus.'

430 *Fratrem*] Mosellam tibi fere æqualem.

432 *Geminis divortia ripis*] In Batavis, ubi in Rhenum et Vahalem scinditur. De hoc videndus Tacitus lib. II. Annal.

Communesque vias diversâ per ostia fundet.
Accedent vires, quas Francia, quasque Chamaves,
Germanique tremant: tunc verus habebere limes.
Accedet tanto geminum tibi nomen ab amni:
Cumque unus de fonte fluas, dicere bicornis.
Hæc ego, VIVISCA ducens ab origine gentem,
Belgarum hospitiis nunc per nova fœdera notus,
Ausonius, nomen Latium, patriaque, domoque

communes ductus. Adjungentur tibi, o Rhene, Mosellæ conjunctione vires, quas Francia, et Chamavi, et Germani reformident: tunc habeberis verus terminus Imperii Romani. Imponetur tibi duplex nomen ob conjunctionem tanti fluvii, et quamvis labaris unicus a tua scaturigine, tamen appellaberis bicornis.

Ego Ausonius dictus nomine Latino, genus trahens a gente Vibisca, nunc cognitus per novas affinitates et conjunctus hospitio Belgis, habens patriam et larem inter

modo: *libataque supplens præmia jam, veri.'* Gronovius.—437 Sic Toll. ex Pulmann. libris. Alii: *Cumque uno.*—438 'Ita rectissime Scaliger pro men-

NOTÆ

434 *Accedent vires*] A captis et subjugatis populis, ex quibus, jam ad Romanam admissis militiam, exercitus Romani supplebuntur, et augebuntur.

Quas Francia, quasque Chamaves, Germanique, &c.] Chamaves, Tacito 'Chamavi,' Χάμαβοι Evagrio et Zosimo, gens ad Rheni ostia ex Tacito ad Visurgim fuisse prope Chaucos videntur. Sed Germaniæ populi toties sedes mutaverunt, ut ex eodem Tacito apparet, ut de iis vix certi quicquam possit statui. Franci ad Suevos usque pertinebant. Ab his *Franconia* nomen hodiernum sortita est regio Sueviæ contermina et Saxoniæ. Germanos intellige hic, interiores Germaniæ illius magnæ alumnos Saxones, Thuringos, &c. quos tunc temporis infestabat Gratianus.

435 *Tunc verus habebere limes*] Cum non audebunt Franci aliique Germaniæ populi te transire, o Rhene, ut in Galliam eant, quam tu a Germania disterminas.

436 *Tanto . . . ab amni*] Mosella.

Geminum tibi nomen] Quia diceris Rhenus et bicornis, ut mox subjungit. Hoc enim epitheton Rheni perpetuum. Virg. lib. VIII. Æneid. 'Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis.' Non tamen proprium. Alii enim multi fluvii dicuntur bicornes; sed cur a Mosella potius quam a Mœno, Nicro, aliisque in eum influentibus dicetur bicornis? An quia major ceteris Mosella? An quia Romana sub ditione fluens, Romanisque notior et carior quam ceteri qui Barbari erant amnes? An vero bicornem Rhenum non a Mosellæ confluentis, sed ab ejusdem a Rheno divortio de quo supra: 'Alveus extendet geminis divortia ripis, Communesque vias diversa per ostia fundet?' Magis placet hoc postremum.

438 *Vivisca . . ab origine*] A Bituribus Viviscis seu Vibiscis, quorum caput Burdigala. Alii sunt Bituriges Cubi, quorum metropolis Avaricum, *Bourges.*

Gallorum extremos inter, celsamque Pyrenen,
Temperat ingenuos qua læta Aquitania mores,
Audax exigua fide concino: fas mihi sacrum
Perstrinxisse amnem tenui libamine Musæ.
Nec laudem affecto: veniam peto: sunt tibi multi,
Alme amnis, sacros qui solicitare fluores
Aonidum, totamque solent haurire Aganippen.
Ast ego, quanta mei dederit se vena liquoris,
Burdigalam cum me in patriam, nidumque senectæ
Augustus pater, et natus, mea maxima cura,
Fascibus Ausoniis decoratum et honore curuli
Mittent, emeritæ post tempora disciplinæ,
Latius Arctoi præconia persequar amnis.
Addam urbes, tacito quas subterlaberis alveo;
Mœniaque antiquis te prospectantia muris.
Addam, præsidiis dubiarum condita rerum,
Sed modo securis non castra, sed horrea Belgis.

ultimos Gallos, et altum Pyrenæum, ubi Aquitania amœna regit mores suorum honestis legibus, cano hæc audacter exili chorda. Liceat mihi delibasse laudes sacri fluvii exiguo poëmate. Nec quæro laudem hinc aliquam, rogo tantum veniam. Habes circa te plurimos, o amnis fæcunde, qui solent allicere sacros liquores Musarum, et potare totam Hippocrenem. Sed quando Augustus parens, et filius ejus, quem curo maxime, dimittent me in patriam meam, et nidum meæ senectutis Burdigalam, ornatum fascibus Latiis, et sella curuli, post exactum tempus docendi, ego fusius tractabo laudes fluvii hujus septemtrionalis, quanta erit in me facultas poëtica. Adjungam urbes quas alluis leni fluento, o Mosella, et oppida quæ te aspiciunt antiquis suis mœnibus. Adjiciam ea quæ recondita sunt apud te ad subsidium in bellis, sed quæ modo non sunt castra, sed horrea Belgis nihil timentibus.

doso *Vivifica* reposuit.' *Freherus.*—452 Pulmanni liber habuit: *munera.*—

NOTÆ

450 *Augustus pater, et natus*] Valentinianus, et filius ejus Gratianus, discipulus Ausonii.

451 *Fascibus Ausoniis, &c.*] Consulatu Romano.

453 *Arctoi . . . amnis*] Mosellæ, qui, Italiæ et Aquitaniæ Ausonii patriæ respectu, valde septemtrionalis est.

457 *Non castra*] Ad defensionem.

Sed horrea] Ad annonæ subministrationem. Horum horreorum, et annonæ Romanis ducibus magna semper cura fuit. Vopisc. in Probo: 'Urbes Romanas, et castra in solo Barbarico posuit, atque ibi milites collocavit. Agros, et horrea, et domos, et annonam trans Rhenanam omnibus fecit.' Et postea: 'Frumento Barbarico plena sunt horrea.' Hinc est quod in Itinerariis veteribus occurrunt sæpe loca in orbe Romano, quibus nomen: 'ad horrea.'

Addam felices ripa ex utraque colonos,
Teque inter medios hominumque boumque labores
Stringentem ripas, et pinguia culta secantem.
Non tibi se Liger anteferet, non Axona præceps;
Matrona non, Gallos, Belgasque intersita fines;
Santonico refluus non ipse Carantonus æstu.
Concedes gelido Durani de monte volutus
Amnis: et auriferum postponet Gallia Tarnem.
Insanumque ruens per saxa rotantia late
In mare purpureum, dominæ tamen ante Mosellæ
Numine adorato, Tarbellicus ibit Aturrus.

Adjiciam fortunatos agricolas qui arant tuas ambas ripas, et te radentem tuas ripas inter media opera hominum, et boum, et scindentem sata opima. Non Liger anteponet se tibi, non citus Axona, non Matrona positus in confinio Celtarum, et Belgarum; non ipse Carantonus remeans cum æstu Oceani Santonici. Tu cedes ei o Durani flumen descendens e monte frigido: Gallia postponet ei Tarnem aurum volventem. Et Aturrus fluvius Tarbellorum præcipitanter labens per rupes quibus late reflectitur, curret in cæruleum Oceanum, postquam tamen adoraverit numen Mosellæ fluvii dominantis.

463 Quædam exemplaria *profluus* scribunt pro *refluus*.—464 *Concedet gelido* Vulg.—467 Alii legunt: *domini*.—468 Al. *Tarbellius*.—469 In ed. Ugoletti

NOTÆ

459 *Hominumque boumque labores*] Ex lib. I. Georg. Virg. vers. 118.

460 *Stringentem ripas, &c.*] Sumtus ex lib. VIII. Æneid. hic versus totus.

461 *Liger*] *Loire*, magnus et notissimus in Gallia fluvius.

Axona] *Aisne*. In extremis Remorum finibus ponit eum Cæsar.

462 *Matrona*] *Marne*, Belgarum, et Celtarum, qui Galli proprie sunt, apud Cæsarem terminus una cum Sequana.

463 *Carantonus*] *La Charente*. Profundus fluvius, in Lemovicibus scaturiens, per Inculismenses, et Santones in Oceanum Santonicum influens, et ab ejus æstu longe satis sursum refluens.

464 *Durani*] Duranius, *la Dordonne*, ingens et amœnus fluvius ex Arverniæ montibus ortus, in Garumnam influit ad oppidum Burgum, *Bourg*.

465 *Tarnem*] *Le Tarn*, ex Gebennis, seu Cebennis ortus, in eundem Garumnam lábitur. Auriferi porro multi feruntur fluvii Hermus, Pactolus, Tagus, &c. Atque ipsi Rhodanus et Rhenus aurum inter arenas volvunt.

466 *Per saxa rotantia*] Pyrenæi montis.

467 *Dominæ* [*Domini*] ... *Mosellæ*] Treverorum Augustam, quæ Dominorum Cæsarum sedes est, alluentis; ideoque dominationem in ceteros Galliæ amnes sibi non immerito vindicantis. Sic Tiberis dominus apud Martialem, ad Rhenum. 'Trajanum populis suis, et urbi Te Tibris dominus rogat remittas.'

468 *Tarbellicus ibit Aturrus*] *L'Adour*. Oritur e Pyrenæis montibus, et per aquas Augustas, et Bajonam, Tarbellorum arva secans, exit in Oceanum. Apud Ptolemæum Ἄτυρις, a-

Corniger externas celebrande Mosella per oras,
Nec solis celebrande locis, ubi fonte supremo
Exeris auratum taurinæ frontis honorem:
Quaque trahis placidos sinuosa per arva meatus:
Vel qua Germanis sub portubus ostia solvis:
Si quis honos tenui volet aspirare Camœnæ,
Perdere si quis in his dignabitur otia Musis,
Ibis in ora hominum, lætoque fovebere cantu.
Te fontes, vivique lacus, te cœrula noscent
Flumina; te veteres pagorum gloria luci:
Te Druna, te sparsis incerta Druentia ripis,

O Mosella cornute, prædicande per regiones exteras, neque prædicande solum in iis locis, in quibus effers e scaturigine extrema auratum decus capitis taurini: et qua parte ducis tranquilla fluenta per agros anfractuosos: aut qua aperis ostium tuum infra portus Germanos: si qua laus continget aliquando huic exili Musæ, si quis dignabitur terere tempus in his versibus legendis, volitabis per ora virorum, et celebraberis læto carmine. Fontes, et lacus perennes, et glauci fluvii, et antiqua nemora, quæ sunt decus pagorum, te cognoscent; Druna, et Druentia dispersa

fuit: *celebranda*, hoc et sequente versu.

NOTÆ

pud Lucanum, 'Atyrus,' vel ut apud Vibium Sequestrum, 'Atyr' dicitur, lib. Phars. I. 'Tunc rura Nemetis Qui tenet, et ripas Atyri,' &c.

469 *Corniger*] Sic fluviis omnibus taurinam frontem, et bina cornua tribuunt; idque propter varios rivos, qui, in eos influentes, cornuum figuram cum ipsis quodammodo efficiunt.

Celebrande Mosella] Sive supra legas *Domini Mosellæ*, sive *Dominæ*, et hic *celebrande*, sive *celebranda*, perinde erit. Fluviorum enim masculina quidem sunt nomina, sed interdum terminationi, seu (ut loquitur Despauterius) fini bene significatio cedit.

471 *Taurinæ frontis honorem*] Cur cornuti fingantur fluvii dixi supra. Cur nonnulli taurino capite, Phurnutus ait ideo fieri, quod violentiam, et mugitum quendam eorum cursus habeat. Non omnes passim taurino vultu, sed multi etiam humano repræsentabantur cum cornibus, ut testatur Ælianus historiæ variæ lib. II. cap. 33. ii fortasse, quorum cursus, non ita rapidus, humanam videretur potius mansuetudinem imitari, quam taurinam violentiam.

473 *Germanis sub portubus, &c.*] Sub Castellis *Ehrenbrechstein* et *Coblentz*.

* 478 *Te veteres pagorum gloria luci*] Germaniæ et Galliæ. Utraque in pagos tributa, jam illo ævo, ut docet ex Marcellino Freherus. 'Pagorum gloria.' Hæc illustrantur ex Tacit. German. 'In sylvam auguriis Patrum et prisca formidine sacram coëunt.'

479 *Druna*] Hic fluvius, ut ait Scaliger, ex Alpibus descendens, tribus a Valentia oppido leucis Rhodanum ingreditur, vulgo, *la Droume.*

Sparsis incerta Druentia ripis] Livius lib. XXXI. ubi de Annibale: 'Ad Druentiam flumen pervenit. Is et ipse Alpinus amnis, longe omnium

Alpinique colent fluvii, duplicemque per urbem
Qui meat, et Dextræ Rhodanus dat nomina ripæ.
Te stagnis ego cœruleis, magnumque sonoris
Amnibus, æquoreæ te commendabo Garumnæ.

ripis incertis, et amnes Alpini te venerabuntur, et Rhodanus qui fluit per urbem duplicem, et tribuit nomen Dextræ ripæ. Ego prædicabo te apud stagna cærulea, et fluvios alte sonantes, denique apud Garumnam in mare fluentem.

NOTÆ

Galliæ fluminum difficillimus transitu est. Nam cum aquæ vim vehat ingentem, non tamen navium patiens est; quia nullis coërcitus ripis, pluribus simul, neque iisdem alveis fluens, nova semper vada novosque gurgites faciens (et ob eadem pediti quoque incerta via est) ad hæc saxa glareosa volvens, nihil stabilis nec tuti ingredienti præbet.' Quod sic expressit Silius Italicus lib. III. 'Turbidus hic truncis saxisque Druentia lætum Ductoris vastavit iter. Namque Alpibus ortus Avulsas ornos, et adesi fragmina montis Cum sonitu volvens fertur latrantibus undis, Ac vada translato mutat fallacia cursu : Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus, Et tunc imbre recens fuso, correpta sub armis Corpora multa virum spumanti vertice torquens, Immersit fundo laceris deformia membris.' Gallicæ Provinciæ fluvius est Ptolemæo Δρουέντιος, vulgo *la Durance:* Rhodano paulo infra Avenionem miscetur.

480 *Alpinique fluvii*] Ceteri ex Alpibus orti, ut Addua, Athesis, Ligurinus, &c.

Duplicemque per urbem Qui meat] Rhodanus, qui per medium Arelate transibat olim, eamque urbem, quæ hic designatur, in duas partes dividebat ponte junctas. De Arelate in Claris Urbibus Noster: 'Pande, duplex Arelate, tuos blanda hospita portus,' &c. A Gothis deinde excisa parte illa quæ Occidentem spectabat, sola orientalis pars, quæ Italiam respicit, superfuit. Hæc regni, Arelatensis ab ea urbe dicti, caput fuit.'

481 *Dextræ .. dat nomina ripæ*] Locus est, inquit Scaliger, ubi Rhodanus duo ostia facit. Idcirco, et incolæ locum, et oppidum ad illud bifidum situm vocant furcam. Ab eo ostio Rhodani Massiliam usque totus ille tractus dictus fuit 'Dextra Ripa,' quod probat inscriptione Narbonensi; et inde infert per majusculum D scribendum esse *Dextra Ripa.*

483 *Æquoreæ ... Garumnæ*] Hunc fluvium, quasi ceterorum quos commemoravit præcipuum, ad extremum servat, Burdigalæ patriæ suæ, quæ ad eum sita est, gratificari cupiens. Æquorei amnes sunt qui in Oceanum influunt, non in alios fluvios, et æstus ejus reciprocationes in ostiis suis experiuntur, ut hic Garumna, de quo Claudianus in Ruffinum lib. II. 'Retro pernicior unda Garumnæ Oceani pleno quoties impellitur æstu.' Videndus Mela de situ orbis lib. III. cap. 2. et Sidonius Apollin. lib. VIII. Epist. 12. Iidem amnes Cœrulei dicuntur.

AUSONIUS SYMMACHO S.[a] 335

LATEBAT inter nugas[b] meas libellus ignobilis: utinamque latuisset, neque indicio suo,[c] tanquam sorex, periret. Hunc ego cum, velut gallinaceus Euclionis,[d] situ chartei pulveris eruissem, excussum relegi: atque ut avidus fœnerator, improbum nummum malui occupare,[e] quam condere. 2. Dein cogitans mecum, non illud Catullianum,[f]

Hic libellus delitescebat ignotus inter meas nugas: et utinam semper delituisset, neque interiret suo ipsius indicio, velut mus. Cum ego, tanquam gallus gallinaceus Euclionis, extraxissem hunc e pulvere, quo chartæ meæ erant obsitæ, excussi eum, et legi iterum: et tanquam fœnerator avarus, malui collocare fœnori malum hunc nummum, quam eum recondere in arca. Deinde reputans apud me, non illum ver-

NOTÆ

* [a] *Ausonius Symmacho*] L. Aurelio Avianii Symmachi filio, Romano oratori, cujus extant Epistolæ non indoctæ, Pontifici Maximo (ut patet ex ipsius Epist. 41. lib. I.) qui pro ara victoriæ 'Relationem' scripsit a Prudentio libris duobus et Ambrosio gemina Epistola acerrime confutatam: quique propter immixta Theodosii laudibus de templo Victoriæ nonnulla, in exilium pulsus, tandem in gratiam receptus est, et anno Chr. 391. auctus ordinario Consulatu, defunctus antea variis muneribus, Prætura maxime anno 365. vel 368. Africæ Proconsulatu anno 370. vel 373. Urbisque Præfectura anno 384.

* [b] *Latebat inter nugas*] Solent Poëtæ scripta sua, quorum levia sunt argumenta, nugas appellare. Ita Catullus: 'Tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.'

[c] *Neque indicio suo, &c.*] Apud Terentium Eunucho act. v. sc. 7. Parmeno servus: 'Egomet meo indicio miser, quasi sorex, hodie perii.' Adagium est petitum a soricibus, seu muribus, qui strepitu, aut stridore vocis vel arrosionis sese produnt, unde etiam noctu et per tenebras ab iis qui attendunt nonnunquam transfiguntur.

[d] *Velut gallinaceus Euclionis*] Apud Plautum Aulularia, act. III. sc. 4. Euclio: 'Condigne etiam meus me intus gallus gallinaceus, Qui erat anni peculiaris, perdidit pænissume. Ubi erat hæc defossa (*olla auri plena*) occœpit ibi scalpurire ungulis Circumcirca,' &c.

* *Velut Gallinaceus Euclionis*] Respexit illud Plautinæ Aululariæ, ubi Euclio miserrimus homuncio, tamque avarus quam qui maxime, dum offendit gallum pedibus eo loco scalpentem, quo thesaurum occultaverat, hæc secum ait quæ noster interpres attulit.

* [e] *Nummum malui occupare*] Occupare nummum est fœnori pecuniam dare. Malui tibi mittere quam conditum in arca libellum diutius tenere.

* [f] *Illud Catullianum*] Hoc fere etiam ad Drepanium usurpavit: 'At nos illepidum rudem libellum Burras, quisquilias, ineptiasque.' Ut ex hoc loco ceterisque prope modum infinitis appareat, quam sedulus Veterum imitator fuerit Ausonius.

Cui dono lepidum novum libellum:
sed ἀμουσότερον,[1] [g] et verius,
Cui dono illepidum rudem libellum:
non diu quæsivi. Tu enim occurristi: quem ego, si mihi potestas sit ex omnibus deligendi unum, semper elegerim. 3. Misi itaque ad te frivola[2] gerris Siculis vaniora:[h] ut cum agis nihil, hæc legas: et ne nihil agas, defendas. Igitur iste nugator libellus, jam diu secreta quidem, sed vulgi lectione laceratus, perveniet[3] tandem in manus tuas. Quem tu aut ut Æsculapius,[i] redintegrabis ad vitam: aut, ut Plato,[k] juvante Vulcano,[l] liberabis infamia, si pervenire

sum Catulli, Cui do libellum facetum et recentem: sed hunc inelegantiorem simul et veriorem, Cui do libellum inficetum et inelegantem: non diu apud me quæsivi. Nam venisti statim mihi in mentem, tu, quem solum semper elegerim, si mihi facultas detur eligendi ex omnibus. Itaque misi ad te hæc futilia inaniora nugis Siculis: ut ea legas, cum nihil agis: et possis negare te nihil agere. Hic ergo libellus nugarum plenus, jam dudum detritus lectione secreta quidem, sed tamen hominum de plebe eruditorum, perveniet tandem in tuas manus. Quem quidem tu vel revocabis ad vitam, velut Æsculapius: vel, quemadmodum Plato, auxilio Vul-

1 Quidam legunt ἀμαργότερον: alii ἀμαρκότερον. 'Sed ἀμουσότερον *et verius magis.* Magis arridebat, *at verius*, ut in Præf. Monosyll. 'Sed in tenui labor, at non tenuis gloria.'' *Accursius.* Vetus Lugdunensis codex hic multa prætermittebat, sic habens: *Sed ἀμουσότερον: diu quæsivi.*—2 Idem cod. *hæc frivola.*—3 Vetus cod. *pervenit.*—4 In vulgatis

NOTÆ

g Ἀμουσότερον] Quidam hic legunt ἀμαργότερον, quod esset non insanius, non segnius, a μάργος insanus, ignavus.

h *Gerris Siculis vaniora*] Adagium hoc explicans Erasmus Chiliad. 2. centur. 4. Gerras, inquit, Græci crates vimineas appellant. Ea vox postea vulgo pro nugamentis rebusque frivolis usurpata est, auctore Festo Pompeio, hac occasione: 'Athenienses,' inquit Festus, 'cum Syracusas obsiderent, et crebro Gerras poscerent, irridentes Siculi Gerras clamitabant, unde factum est, ut Gerræ pro nugis et contemtu dicantur.' Hinc 'Congerrones' familiares, qui inter se nugas etiam levissimas communicant. Vide plura apud Erasmum eo loco.

i *Ut Æsculapius*] Hippolytum ab equis discerptum, qui postea Virbius dictus est. Ob quod factum, fulmine ictum a Jove Æsculapium ferunt, metuente ne hominibus immortalitas ejus ope conciliaretur.

* *Ut Æsculapius, &c.*] Qui discerptum equis Hippolytum Pæoniis herbis et amore Dianæ ad superas auras revocavit. Virgil. Æneid. VII.

k *Ut Plato*] Qui, teste Laërtio, in ejus vita, cum tragicum certamen esset initurus, ante Dionysiacum theatrum audito Socrate, igni poëmata exussit, Vulcanum invocans.

* l *Juvante Vulcano*] Hic frustra

non debet ad famam. 4. Fuit autem ineptiolæ hujus ista materia. In expeditione,[m] quod tempus, ut scis, licentiæ militaris est, super mensam meam facta est invitatio, non illa de Rubrii[4] convivio,[n] ut Græco more biberetur;[o] sed illa de Flacci ecloga,[p] in qua propter mediam noctem, et

cani, eximes a mala fama, si non est dignus qui bonam consequatur. Hoc autem fuit argumentum hujus inepti poëmatii. In expeditione quadam, quo tempore, ut nosti, multa fiunt per licentiam militarem, facta est invitatio in mensa mea, non cujusmodi facta erat in convivio Rubrii, ut potaretur ritu Græco; sed cujusmodi est in Oda Horatii, in qua poëta correptus furore Bacchico poscit ter tres calices,

NOTÆ

Sylvius exempla congerit, quibus probet Latinis familiare fuisse, ut Dei nomen ponerent pro eo cui præsidere putaretur. Hæc enim, ut Horatii verbis utar, lippis atque tonsoribus nota.

* [m] *In expeditione*] Significat se hos numeros in castris, bellique tempore lusisse. Nec mirum, si quidem Gratianus, quem erudiendum susceperat, vix nonum egressus annum, sub patre jam militabat: quod patet ex Ammian. lib. XXVII.

[n] *Non illa de Rubrii convivio, &c.*] Ex ea Verrina quæ est de Prætura urbana: 'Tum Rubrius istius comites invitat eos; omnes Verres certiores facit, quid opus esset. Mature veniunt: discumbitur. Fit sermo inter eos, et invitatio, ut Græco more biberetur,' &c.

* *Non illa de Rubrii convivio*] In Vulgatis legebatur nullo sensu *ludibrii.* Sed locum hunc lautissimum atque elegantissimum optime emendavit Lud. Rusardus Jurisconsultus ex tertia Verrina Tullii de Prætura urbana; quo loco narrat summum Verris flagitium in machinando raptu filiæ Philodami nobilis Lampsaceni: 'Hæc cum audisset,' mulierem eximia pulchritudine, sed summa integritate pudicitiaque existimari, 'Verres, statim ad Philodamum commigravit, apud quem' Rubrium, 'delicias suas, deduci jussit: discumbitur: fit sermo inter eos, et invitatio ut Græco more biberetur: poscunt majoribus poculis,' &c. Mirum quanta inde lux Ausonii loco.

* [o] *Ut Græco more biberetur*] Morem illum tangit Laërtius in vita Anachars. cum illum inducit mirari se dicentem cur Græci initio convivii parvis poculis uterentur, ubi vero saturati essent, majoribus: θαυμάζειν φησὶ, πῶς Ἕλληνες ἀρχόμενοι μὲν ἐν μικροῖς πίνουσι, πλησθέντες δὲ ἐν μεγάλοις. Igitur Græco more bibere, est dies noctesque bibere: quod Plautus in Mos. appellat 'pergræcari,' nec fieri posset, si a majoribus poculis inciperetur, ut ait Alex. Aphrodis. lib. I. Probl. 80. Huc accedit quod natura exiguis paulatim assuescens, majora posthac non refugit. Moris ejusdem meminere præter ceteros Athenæus, Philo etiam περὶ μέθης.

[p] *De Flacci Ecloga*] Lib. Carm. III. Ode 19. ubi hæc habet: 'Da Lunæ propere novæ, Da noctis mediæ, da, puer, auguris Murænæ. Tribus aut novem Miscentur cyathis pocula commodis. Qui Musas amat impares, Ternos ter cyathos attonitus petet Vates. Tres prohibet supra, Rixarum metuens, tangere Gratia Nudis juncta Sororibus.'

* *De Flacci Ecloga*] Minos existimat eclogam hic appellari ᾠδεῖον vel

novam Lunam, et Murenæ auguratum, ternos ter cyathos attonitus petit vates. 5. Hunc locum de ternario numero illico nostra illa poëtica scabies[q] cœpit exscalpere: cujus morbi quoniam facile contagium est, utinam ad te quoque prurigo commigret:[r] et fuco tuæ emendationis[5 s] adjecto, impingas spongiam, quæ imperfectum opus equi male spumantis absolvat. Ac ne me nescias gloriosum,[t] cœptos inter prandendum versiculos ante cœnæ tempus absolvi: hoc est, dum bibo, et paulo ante quam biberem. Sit ergo examen pro materia et tempore.[u] 6. Sed tu quoque hoc ipsum

in gratiam mediæ noctis, novæ Lunæ, et auguratus Murænæ. Statim nostra illa prurigo poëtandi incepit effricare hunc locum de numero ternario: cujus morbi, quia is facile communicatur, opto ut pruritus transeat etiam ad te: et ut adhibito pigmento tuæ correctionis, illi des spongiam, quæ perficiat tabellam imperfectam equi spumas agentis non bene expressas. Atque ut non ignores me esse laudis cupidum, peregi ante horam cœnandi Carmina hæc inchoata in prandio; id est, inter potandum, et paulo prius quam potarem. Examen ergo tuum sit conforme materiæ in his tractatæ et tempori in iis faciendis insumto. At tu etiam lege hoc ipsum

legebatur; *ludibrii*.—5 Vetus codex: *condemnationis*.—6 ' Sic ex vet. cod.

NOTÆ

εἰδύλλιον, ut sunt, inquit, permulta apud Horatium, nempe Poëmatii genus de re levi ac ludicra. Verum eo sensu 'Ecloga' hic debet intelligi, quo Baxterus omnia Horatii Carmina vocat Eclogas, electa scilicet de pluribus Carmina, quod jam antea monuimus.

* q *Poëtica scabies*] Neque hic audiendus Minos qui Poëtam vult respicere hoc Tullii Tuscul. 'Adhuc neminem cognovi Poëtam, qui sibi non optimus videretur; sic se res habet: te tua delectant, me mea.' Unde colligit Ausonium notare φιλαυτίαν Poëtarum, quæ vel arte summa latere non potest, uti morbus se ipsum ultro prodens. Non hic agitur de poëtarum φιλαυτία, quam unus nostratium sæpe sæpius appellat *l'orgueil poëtique*, sed de poëtandi prurigine, ut liquet ex iis quæ sequuntur.

* r *Ad te prurigo commigret*] Ipse se jugulat Minos dum hæc affert locum illum e Symmachi Epist. quadam ad Ausonium: 'Novi quæ sit prurigo enuntiandi operis quod probaris.'

s *Fuco tuæ emendationis*] Vetus codex habuit *condemnationis*, quod probat satis Mariang. Accurs. Pictor enim ille, ad cujus historiam alludit, spongiam equi naribus, non emendandi consilio, sed corrumpendi desperatum spumæ opus, impegerat; casu tamen evenit, ut spongia temere impacta, spumam illam optime expresserit. Pictoris illius historiam referunt Val. Max. lib. VIII. cap. 11. Plinius lib. XXXV. et Plutarchus, de Fortuna.

t *Ne me nescias gloriosum*] Capto hic gloriam ex celeritate confecti inter prandium et cœnam operis.

u *Examen pro materia et tempore*] Hoc est, non severius, quam deceat

paulo hilarior et dilutior[6] lege; namque injurium est de poëta male sobrio lectorem abstemium judicare. Neque me fallit, fore aliquem, qui hunc jocum nostrum acutis naribus, et caperata fronte condemnet: negetque, me omnia, quæ ad ternarium et novenarium numeros pertinent, attigisse. Quem ego verum dicere fatebor; juste, negabo. Quippe si bonus est, quæ omisi, non oblita mihi, sed præterita existimet. Dehinc qualiscumque est, cogitet secum, quam multa de his non reperisset, si ipse quæsisset. Sciat etiam me nec omnibus erutis usum, et quibusdam oblatis abusum. 7. Quam multa enim de ternario sciens neglexi! tempora,[v] et personas,[w] genera,[x] et gradus,[y] novem naturalia metra[z] cum trimetris, totam Grammaticam,[a] et musicam,[b] librosque medicinæ,[c] ter maximum Hermen,[d] et ama-

Carmen lætior paulo, et vino madentior. Iniquum enim est lectorem vini expertem judicium ferre de poëta temulento. Neque ignoro futurum aliquem, qui damnet hoc meum ludicrum naso adunco, et fronte contracta; et dicat me non tractasse universa, quæ spectant ad numerum ternarium et novenarium. Quem ego concedam loqui vere; sed inficiabor loqui juste. Nam si benignus est, arbitretur ea quæ præterii non fugisse me, sed a me de industria esse omissa. Deinde qualis qualis est, reputet apud se, quam multa ex his ipse non invenisset, si ea quæsivisset. Noverit quoque me neque usum esse cunctis quæ excogitavi, et intemperanter usum esse nonnullis quæ ultro occurrerant. Nam quam multa sunt, quæ prudens omisi de ternario numero! tempora, et personas, genera, et gradus comparationis, novem naturales versuum formas, cum trimetris versibus, totam Grammaticam, et Musicam, et Medicinæ volumina, Hermen ter maximum, et primum studiosum sapientiæ,

NOTÆ

esse jocosi et extemporanei operis examen.

[v] *Tempora*] Præsens, præteritum, futurum.

[w] *Personas*] Primam, secundam, tertiam.

[x] *Genera*] Masculinum, fœmininum, neutrum.

[y] *Gradus*] Comparationis, scilicet positivum, comparativum, et superlativum.

[z] *Novem naturalia metra*] Versuum aut pedum species præcipuas quas tamen alii plures faciunt, alii pauciores. Vid. veteres Grammat. Terentian. Victorin. Diomed. Serv.

[*] *Novem naturalia metra*] Naturalia, id est, principalia, et quæ Græcis Prototypa dici existimat Attilius Fortunatianus, quod cetera ex his oriantur. Novem autem illa recenset metrorum genera: Heroicum, Iambicum, Trochaicum, Anapæsticum, Antispasticum, Choriambicum, Ionicum, Pæonicum, Rythmicum.

[a] *Totam Grammaticam*] Quæ versatur circa nomina, verba, et particulas indeclinabiles.

[*] *Totam Grammaticam*] Bene totam; etenim plures ternarios unà præbuisset verbi gratia. Tria verbum significat, agere, pati, neutrum. Tria conjunctioni accidunt, potestas, figura, ordo, &c.

torem primum philosophiæ,[7] [e] Varronisque numeros,[f] et quicquid profanum vulgus non ignorat.[8] Postremo, quod facile est, cum ipse multa invenerit, comparet se atque me, occupatum cum otioso, pransum cum abstemio, jocum et ludum meum, diligentiam et calumniam suam. Alius enim alio plura invenire potest: nemo omnia. 8. Quod si alicui et obscurus videbor: apud eum me sic tuebere. Primum

et libros Varronis de numeris, et quicquid de ternario notum est plebi indoctæ. Denique, quod facile fieri potest, cum ipse repererit multa, conferat se et me, me scilicet districtum negotiis cum seipso vacuo, me appotum in prandio secum vini experte, lusus et nugas meas, cum iis quæ invenerit dedita opera, et animo me criminandi. Nam alius excogitare potest plura alio; at nemo potest excogitare omnia. Quod si videbor etiam alicui obscurus: sic me defendes apud eum. Dices

non *dulcior.*' Accursius.—7 'Lege partim ex veteri libro, partim ex certa conjectura: *totam Grammaticam, et Musicam, librosque Medicinos, ter maximum Hermetem amatorem primum Sophiæ.*' Scaliger. Lugdunensis liber: *Trimaximum.* Alii: *Termaximum.* Vid. inf.—8 'Tollenda fortasse negatio. Ea enim quæ mox enumerata sunt vulgo parum nota. Abest certe τὸ *non* in Mss. quibusdam, et ed. Ugoletti. At nihil muta; commodus census est

NOTÆ

[b] *Musicam*] Quæ tria genera spectat: diatonicum, chromaticum, et enharmonicum.

* *Musicam*] A Capella lib. XIX. in tres partes dispertitam, sicut et plurima ad musicam spectantia.

[c] *Librosque medicinæ*] Qui continent φυσιολογικὴν, παθολογικὴν, et θεραπευτικήν.

* *Librosque medicinæ*] Perperam et parum Latine in quibusdam vulgatis legitur, *medicininos.* In libris de arte medica scriptis non raro ternarius occurrit numerus. Ut omittam artem ipsam in tria partitam a Cornelio Celso, aliisque, triplex spiritus apud Avicennam, vitalis a corde proveniens, animalis e cerebro, naturalis ab hepate. Apud Hippocratem triplex fluxus ventris. Apud Galenum triplex febris, &c.

[d] *Ter maximum Hermen*] Τρισμέγιστον Ἑρμῆν, quem sic appellatum Suidas autumat, quod de Trinitate locutus sit, in ea unam esse deitatem asserens. Alii quod maximus sapiens, et rex, et sacerdos esset.

[e] *Et amatorem primum philosophiæ*] Pythagoram, qui se non σοφὸν, sapientem, sed φιλόσοφον, sapientiæ amatorem primus dici voluit.

[f] *Varronisque numeros*] Horum meminerunt Macrob. et A. Gellius. Interciderunt temporum injuria.

* *Varronisque numeros*] De singulorum, ideoque, de ternarii virtute Varronem (quo nemo unquam doctior, ne apud Græcos quidem, neque apud Latinos vixit) disseruisse ex illo loco potest conjici. Gellius certe lib. III. cap. 10. eum memorat scripsisse de septenarii numeri imaginibus.

ejusmodi epyllia[9][g] nisi vel obscura sint, nihil futura: deinde numerorum naturam non esse scirpum,[h] ut sine nodo sint. Postremo si etiam tibi obscurus fuero, cui nihil neque non lectum[10][i] est, neque non intellectum: tum vero ego beatus, quod affectavi, assequar, me ut requiras, me desideres,[k] de me cogites. Vale.

primum talia poëmatia nullius pretii fore, nisi etiam obscura sint; deinde naturam numerorum non esse juncum, ut illi careant nodo. Denique si fuero obscurus etiam tibi, qui nihil non legisti, et nihil non capis: tunc vero ego felix consequar quod cupivi, ut me flagites, me cupias, de me cogites. Vale.

quem expressi.' *Floridus.* Vid. Not. Var.—9 *Edyllia* Vulg.—10 Alii: *neglectum.*

NOTÆ

g *Ejusmodi epyllia*] Ἐπύλλιον diminutivum ab ἔπος carmen. Sic restituit Scaliger ex membranis, pro *edyllia*, quod in vulgatis erat.

h *Non esse scirpum*] Arundinem enodem. Notum adagium, nodum in scirpo quærere.

* i *Cui nihil neque non lectum*] Alii *neglectum.* Perperam; lectio prior Ausonii est, qui pro more suo lusit in vocibus 'lectum' et 'intellectum.' Is nempe Symmachus, cui Griphus dedicatus, fuit πολυμαθής; unde miror nonnullis contemni libellum, qui doctus profecto, perdocto inscribitur.

k *Me requiras, me desideres*] Scilicet ut eorum quæ non intellexeris sensum a me discas.

* *Me desideres*] Verba Phædriæ ad Thaidem, in primo actu Terentianæ Eunuchi, ut jam ante Minoëm bonus Vinetus observaverat.

XI. GRIPHUS TERNARII NUMERI. 336

Ter bibe, vel totiens ternos; sic mystica lex est,

Pota ter, vel toties tres cyathos; hujusmodi lex est imposita bibenti, ut hauriat

NOTÆ

* Plurimi jam olim, nec infimæ notæ Scriptores, diligentem operam præstiterunt in describendo ex sua vi et natura ternario numero, quales extiterunt Proclus, Ion Chius Poëta et Philosophus, iisque longe antiquior Pythagoras, qui ternarium statuebat omnia humana complecti. Horum igitur vestigiis insistens Poëta noster, impari tamen argumento lusit hoc Edyllium, ex omnibus quidem Philosophiæ humanæ et divinæ partibus concinnatum, at nullo fere ordine quem vix patitur Griphi natura.

* Griphi autem (Græce Γρίφου, quæ vox apud Hesychium proprie significat 'rete piscatorium,' metaphorice apud Gellium usurpatur pro 'nodoso argumento') ea lex, ut cum aliqua inventione difficultatem præ se ferat

Vel tria potanti, vel ter tria multiplicanti,

tria pocula, vel multiplicet tria ter, ut conficiat cubum ex impari ternario numero

NOTÆ

quæ facile solvi non possit. Cujus quidem legis meminisse eum oportet, qui Griphum Ausonii volet intelligere, ne Scaligerum imitatus, ordinem requirat in iis quæ ordinem excludunt.

* Plura de Gripho si velis, consule Athen. lib. x. cap. 17. Ceterum Ausonii Griphum allegat Divus Ambrosius apud Alucinum Epistola ad Lugdunenses Fratres, annotante Desposio. In eo Edyllio reconditam et velo ænigmatum summotam doctrinam agnoscit Jos. Scaliger Epistola 199. Andrææ Schotto observat. lib. II. cap. 34. elegans et acutum dicitur Poëmation. De hoc et apud Minoem habentur versus illi non inficeti: 'Ter lege ter doctum lepido sub carmine ludum, Lector. Inhumana sed procul invidia. Ter pure lecto recreaberis ipse libello. Ter lege, ter doctus; ter tibi gratus erit. Jam si me audieris, facito licet ante periclum: Ter lege, ter lecto, ter quoque doctus eris.'

Griphus] Γρῖφος et Γρῖπος *Griphus* seu *Gripus*, proprie Rete piscatorium est, *δίκτυον*, ut exponit Suidas. Est etiam, ut ait ille, *δύσκολος καὶ συμπεπλεγμένος λόγος, ὁ ἔχων πάθος ἐν ἑαυτῷ μὴ φαινόμενον*. 'Difficilis et implicatus sermo, habens in se sensum non apparentem.' Hoc posteriori significatu, qui metaphoricus est, hic accipitur. Hujusmodi enigmata seu sermones obscuros Latini, teste Gellio lib. XII. cap. 6. 'scirpos' olim appellarunt. Super mensa ut plurimum inter potandum proponi solita erant ejusmodi ænigmata, pœna in eum qui non solveret proposita grandioris poculi exsiccandi.

1 *Ter bibe, vel, &c.*] Horat. Ode 19. lib. III. jam citata: 'Tribus aut novem Miscentur cyathis pocula commodis.' Mystica lex de qua loquitur, Græcula lex est, ἢ *τρία πῖνε, ἢ μὴ τέτταρα*, 'vel tria bibe, vel non quatuor;' scilicet, si tria pocula superes, ad novem usque pergendum. Ad hanc legem respicit Petron. cum ait: 'Excusare cœpit moram: quod amica se non dimisisset, tribus nisi potionibus e lege siccatis.

* *Ter bibe*] Auctor Minos, in appendice Apologetica pro Ausonii Gripho, totum illud argumentum Joanni Vassorio Theologo minime probatum fuisse, vel propter initium Carminis ludicrum, quasi de bibendo ad numerum præciperetur. At vero Poëta auspicatus a ludicris, statim ad penitiora omnium fere disciplinarum penetralia lectorem deducit.

* *Totiens ternos*] Supple scyphos. Docet Plinius Hist. lib. XXVIII. Demetrium condidisse volumen de quaternario numero, et quare quaternarii cyathi sextariive non essent potandi.

* *Sic mystica lex est*] Vel ter bibe, vel novies. Ter, inquit Acron ad Horat. Od. 19. lib. III. propter Gratias quæ lætitiam dabant, novies propter Musas. Similiter Varro convivarum numerum debere a Gratiarum incipere numero, et progredi ad Musarum numerum censuit. Nil necesse est cum Minoë per 'mysticam legem,' aliud arcanum intelligere, quod quasi sanctum atque religiosum aliquo tegatur involucro. Longe petita quæ addit, Poëtam alludere ad numeros Pythagoricos, etsi non ignoro ternarium numerum a Pythagoræis crebro usurpatum, adhibitum quoque a Veteribus in sacris sæpissime.

Imparibus novies ternis contexere cœbum.
Juris idem tribus est, quod ter tribus, omnia in istis.
Forma hominis cœpti, plenique exactio partus,
Quique novem novies fati tenet ultima finis.

multiplicato novies. Tria tantundem possunt quantum ter tria. Cuncta in istis comprehenduntur. Figura hominis inchoati, et expulsio fœtus maturi, et spatium novies novem annorum quod terminat vitam humanam. Tres sunt fratres generati

4 '*Omnia in istis*] Castigandum, *omnis in istis Forma hominis cœpit*. Nam plane vetus liber, quo usus sum habebat: *cœpit*: non ut vulgo *cœpti*.' Scaliger. Vid. inf. et Not. Var.—6 'Ita leges, non ut hodie ex correctione Fr.

NOTÆ

3 *Imparibus novies ternis, &c.*] Revera ex novem in tria ductis fit secundus cubicus numerus 27. cum primus sit 8. est quippe apud Arithmeticos numerus quadratus qui ex aliquo numero in seipsum ducto oritur, ut 4. ex 2. per 2. multiplicatis. 9. ex 3. in 3. ductis, &c. Cubicus autem numerus est, qui ex numero quadrato, et radice ejus invicem multiplicatis exsurgit, ut 8. ex 4. in 2. et 27. ex 9. in 3. ductis. Miror autem unde Scaligero videri potuerit Ausonius existimasse numerum 9. esse cubum. Neque enim quicquam in toto hoc poëmatio occurrit quo hoc invicte probare possit.

Cœbum] Antique pro *Cubum*, sic mœrus pro murus unde pomœrium. Sic a pœna factum est punio, sic Mysia Mœsia est appellata. Sic a Pœnus, Punicus, &c. Est autem cubus corpus solidum sex quadratis superficiebus æqualibus comprehensum, cujus appellatio ad numerum quoque hujusmodi translata est, qui, ut jam dixi, duplici multiplicatione alicujus alius producitur.

* *Imparibus novies ternis contexere cœbum*] Hunc locum non ita facilem mire illustrat ex Praio Mathematico Claudius Minos. Vult ergo hic Poëta idem judicium esse, sive quis tria sumat, sive ter tria, sive novies terna: quia licet inde oriantur tres numeri, scilicet tria, novem, et viginti septem, inter se distincti specie, duorum tamen posteriorum radix est ternarius. Rursus si novem ducas in tria, vel sumas novies terna, habebis viginti septem, numerum scilicet cubicum, cujus radix est idem ternarius numerus.

* 4 *Juris idem tribus est quod ter tribus*] Ternario et novenario eadem inest potestas. Martianus Capella lib. VII. cum Triadis perfectionem dicit, hanc inter alias rationem assignat, quod perfectos gignit Senarium ac Novenarium.

Omnia in istis, &c.] Reponit Scaliger: *omnis in istis forma hominis cœpit*. Sed nihil necesse est lectionem hanc solicitare, planus est sensus quem exposui in Interpretatione.

5 *Forma hominis cœpit*] Quia quanquam septimo die, juxta Hippocratem in lib. *περὶ αἰῶνος*, forma hominis in fœtu jam appareat; tamen plenior fœtus conformatio, juxta eundem lib. de natura fœtus, masculi quidem trigesimo die, hoc est, terdeno fit, fœminini vero quadragesimo secundo, hoc est, ter quartodecimo.

Plenique exactio partus] Nono scilicet, hoc est, ter terno mense exacto.

6 *Quique novem*] Ex Platonica ætatis graduum definitione annum octo-

Tres Ope progeniti fratres, tres ordine partæ,
Vesta, Ceres, et Juno, secus muliebre, sorores.
Inde trisulca Jovis sunt fulmina: Cerberus inde:

ex Rhea, tres eorum sorores muliebris sexus consequenter genitæ sunt, scilicet Vesta, Ceres, et Juno. Ex eodem numero sunt trifida fulmina Jovis, ex eodem

Silvii: *Quemque novem.*' Scaliger.—7 *Parcæ* Vulg. Vetus liber: *partu.*—8 Sic et Mss. Codices habent; antea, vel *sexus* legebatur, vel *decus.*—17 Sca-

NOTÆ

gesimum primum, qui ex ter tribus, sive novem per novem ductis oritur, vitæ humanæ terminum ponit. Sed verius Isidorus: 'Sexta ætas est senectus, quæ nullo annorum tempore finitur.' Vide plura apud Censor. de die natali cap. 14. quod est, de annis climactericis.

7 *Ope*] Et Saturno. Jupiter scilicet, Neptunus, et Pluto, cum sororibus quas mox enumerat. Idem scribit Diodorus Bibliothecæ lib. v. ubi Cretica explicat.

Tres ordine partæ, &c.] Ovidius in Fastis. 'Ex Ope Junonem memorant, Cereremque creatam Semine Saturni, tertia Vesta fuit.'

8 *Secus muliebre*] Sexus muliebris. Sic 'virile secus' apud Sallustium.

* *Secus muliebre*] In quibusdam vulgatis habetur *Decus*, et *Sexus* apud Sylvium qui ex Prisciano tradit apud veteres Latinos *Sexus* in neutro reperiri. At vero cum Mss. retinendum *Secus*, quod apud Plautum ac Sallustium, eodem quo hic sensu, legitur. Nec enim, si leges *Sexus*, ratio metri constabit, ut et in Epigram. LXX. 'Corrupit totum qui puerile secus.'

9 *Inde trisulca Jovis, &c.*] Servius ad hunc Virg. versum Eclog. VIII. 'Numero Deus impare gaudet, aut quemcumque superorum' inquit 'juxta Pythagoreos, qui ternarium numerum perfectum summo Deo assignant, a quo initium, et medium, et finis est; aut revera Hecaten dicit; cujus triplex potestas esse perhibetur. Unde est: 'tria virginis ora Dianæ.' Quamvis omnium prope Deorum potestas triplici signo ostendatur: ut Jovis trifidum fulmen, Neptuni tridens, Plutonis canis triceps. Apollo idem Sol, idem Liber. Vel quod omnia ternario numero continentur; ut Parcæ, Furiæ; Hercules etiam trinoctio conceptus; Musæ ternæ.'

* *Trisulca Jovis sunt fulmina*] Quæ huc ex Servio post Tollium affert Interpres noster, nihil ad rem. Quin et operam male perdere ceteri fere Interpretes mihi videntur, dum inquirunt cur fulmina Jovi potissimum tribuantur, cujus ratio patet cuivis attendenti. Nos potius edocere debuissent cur fulmina illa dicantur 'trisulca,' non solum Ausonio, sed et Varroni apud Nonium VI. 2. Ovidio Amor. II. 5. vers. 52. Senecæ in Hercule Œtæo, &c. Sunt qui contendant sic appellari a tribus, quæ Hist. lib. II. cap. 51. Plinius recenset, fulminum generibus. 'Ipsorum,' inquit, 'plura genera traduntur, Quæ sicca veniunt, non adurunt, sed dissipant. Quæ humida, non urunt, sed infuscant. Tertium est, quod clarum vocant, mirificæ maxime naturæ, quo dolia exhauriuntur, intactis operimentis, nulloque alio vestigio relicto.' Plerique censent vocari

Inde tridens: triplexque Helenes cum fratribus ovum.
Ter nova Nestoreos implevit purpura fusos:
Et totiens terno cornix vivacior ævo.
Quam novies terni glomerantem sæcula tractus
Vincunt æripedes ter terno Nestore cervi:
Tres quorum ætates superat Phœbeius oscen,

Cerberus triceps, ex eodem tridens, furca Neptuni: et tergeminum ovum Helenæ et fratrum ejus. Nova lana purpurea implevit ter fusos vitæ Nestoris, et cornix superat vivendo toties tria sæcula. Quam cervi æripedes superarent tribus terni Nestoris ætatibus, etiam si viveret per circuitum novies trium sæculorum; quorum cervorum tres ætates avis Phœbi prætergreditur, quum avem vetus avis Indica

NOTÆ

'trisulca,' quod Jupiter, Neptunus, Pluto, quanquam diversis regionibus, communem habeant potestatem. His aut illis fortasse accederem, aliudve quippiam proponerem, nisi Barthius ad III. Stat. Sylv. p. 39. moneret 'quadrisulca' etiam dicta fuisse. Verum quacumque de causa appellata sint 'trisulca,' sic vocata fuisse constat: quod arbitror satis esse ad hujus ænigmatis enodationem.

10 *Triplexque Helenes cum fratribus ovum*] Epig. LVI. quod de iisdem est. 'Istos, tergemino nasci quos cernis ab ovo.' Sunt tamen qui dicant duo ova fuisse, ex quorum uno Castor et Helena, ex altero Pollux et Clytæmnestra nati sint.

11 *Ter nova Nestoreos, &c.*] Hic tres hominum ætates vixisse perhibetur. Sed in iis finiendis variant interpretes. Alii tres ætates intelligunt tria sæcula, alii ter nonaginta annos, alii tantum ter triginta, ætatem intelligentes hominis adulti, non extincti. Ex his quæ sequuntur, tria sæcula intellexisse Ausonium manifestum est.

* *Ter nova Nestoreos implevit purpura fusos*] Per purpuram ter novam intellige fila Parcarum; rem tamen obscurius, quam Poëtæ solent, exponit, ut qui Griphum scribat.

12 *Et totiens terno, &c.*] Hæc et quæ sequuntur ex fabulosa Hesiodi ætatum supputatione sunt, de qua Plinius Nat. Hist. lib. VII. cap. 48. 'Hesiodus, qui primus aliqua de hoc prodidit, fabulose (ut reor) multa de hominum ævo referens, cornici novem nostras attribuit ætates, quadruplum ejus cervis, id triplicatum corvis. Et reliqua fabulosius in Phœnice ac Nymphis.' Ex hac supputatione Nestor vixerit annos CCC. circiter, seu sæcula III. Cornix vivat sæcula IX. Cervus XXXVI. Corvus sæcula CVIII. Phœnix, juxta nostrum auctorem, sæcula DCCCCLXXII. quæ omnia quam fabulosa sint nemo non videt. Eadem repetita infra ex Hesiodo videbis in Edyllio de ætatibus animalium.

14 *Æripedes...cervi*] Χαλκόποδες ἔλαφοι, hoc est, *ἰσχυρόποδες* juxta Hesychium, 'quibus validi et celeres sunt pedes.' Non autem quibus revera 'ænei.' Sunt qui *æripedes* pro *aëripedes* legant, et interpretentur aëreis seu ventosis pedibus, hoc est, celerrimis: quod coincidit cum eo quod habet Noster in de ætatibus animalium 'alipedem.'

15 *Phœbeius oscen*] Corvus quem ex albo fecit Apollo nigrum. Vide Ovid. lib. II. Metam.

* *Phœbeius oscen*] Corvus Phœbo

Quem novies senior Gangeticus anteit ales,
Ales cinnameo radiatus tempora nido.

novies superat; avis, inquam, illa quæ reparat ætatem suam in nido et cinnamo

liger legendum monet: *nimbo*. Vid. inf. Vulgatam lectionem tuetur Ale-

NOTÆ

avis sacra. 'Oscen,' vocalis, quasi ore canens. Corvos autem vocales esse tradit Macrobius lib. Saturnal. II. ubi narrat corvum a quodam edoctum Cæsari Augusto dixisse: AVE CÆSAR IMPERATOR. 'Oscen' in auguriis dicitur avis illa quæ garritu aut voce facit auspicium.

16 *Gangeticus...ales*] Phœnix circa Gangem Indiæ fluvium versans. Ultra Indiam ipsam in locis inaccessis habitare eum fingit Claudian. Epig. I. de Phœnice.

* *Gangeticus anteit ales*] Si fides Ausonio, plusquam novem sæcula viveret Phœnix, qui juxta Ovid. Metam. lib. XV. ubi complevit vitæ quinque sæcula, finit ævum in odoribus. At vero, ut omittam quod Plinius lib. XIII. cap. 4. scribit Phœnicem dictum esse ab arbore, non arborem ab avi; totam de Phœnice fabulam Andræas Schottus his momentis refellit. 1°. Quod illam qui narrant, minime sibi constent. 2°. Quod nemo sit qui profiteatur verum Phœnicem a se visum. 3°. Quod Deus in illis Jobi, in quibus majestatem suam atque potentiam ex naturæ operibus commendat, hoc non fuisset omissurus quod tam admirandum foret. 4°. Denique, quod nec S. Paulus de Resurrectione mortuorum agens I. Corinth. cap. 15. rationem tam obviam reliquisset intactam, apud Corinthios maxime quibus notissimum erat quicquid hac de ave jactatur. Ipsum consule Heptaëm. Diatrib. 13. et Donati Marcelli Dissertatiunculam de eadem avi ad lib. VI. Annal. Tacit. cap. 28. Totum igitur de Phœnice commentum symbolicum est. Sane apud Horum Phœnix Solis symbolum est.

17 *Cinnameo radiatus tempora nido*] Phrasis sensu carens, nisi sic intelligas: 'ales radiatus tempora' auri fulgore circa colla micante (ut ait Plinius) 'in nido suo Cinnameo. Neque enim *radiatus nido* dici potest. Mendum subesse putat Scaliger, et pro *nido* reponit *nimbo*, quod interpretatur: Sparsione quadam rubri fulgoris, quo collum Phœnicis, et caput velut aspersum est. Cuperus lib. II. Observ. cap. 16. eodem modo reponit, sed nimbum intelligit lucem illam divinam, qua Deorum capita solent cingi, quamque cum reliquis honoribus adulatores Imperatoribus suis tribuerunt. Tollius suspicabatur legendum esse *Cyaneo*, hoc est, cœruleo *nimbo*, inductus Eustathii Antiocheni verbis in Hexaëmero, ubi de Phœnice loquens ait, auro et purpura ipsius alas distinctas esse, caput autem ejus circulo seu corona Cyanea nativa cingi. Ego, si conjecturam quoque nostram afferre licet, existimaverim mendum, si quod sit, esse in voce *radiatus* pro qua legerim libens *redivivus*, vel *reparatus*, vel *reparans sua tempora*, &c. Hoc est, in nido e cinnamis aggestis composito et radiis solaribus incenso, ad novam vitam renascens. Alcimus Avitus: 'Hic quæ donari mentitur fama Sabæis Cinnama nascuntur, vivax quæ

Tergemina est Hecate, tria virginis ora Dianæ:
Tres Charites: tria Fata: triplex vox: trina elementa.

structo. Hecate triformis est, tres sunt vultus Virginis Dianæ. Tres Gratiæ sunt. Tres Parcæ. Vox triplex. Tria Elementa. Tres Sirenes in Sicilia,

ander in Tabulam Marmoream, nec non Salmasius ad Solinum.—19 Alii libri:

NOTÆ

colligit ales, Natali cum fine perit, nidoque perusto, Succedens sibi quæsita de morte resurgit.' Claudian. de Phœnice: ' Arentes tepidis de collibus eligit herbas, Et cumulum texens pretiosa fronde Sabæum, Componit bustumque sibi, partumque futurum.' Hunc postremum sensum exposui in Interpretatione.

* *Radiatus tempora nido*] Non placet emendatio Interpretis nostri, pro *radiatus* reponentis *reparatus* vel *redivivus*. Neque enim puto sic Poëtam locutum fuisse; immo contendo sic loqui non potuisse, Griphum scribentem, cujus prima lex, ut in Procemio diximus, obscuritas quædam et recondita eruditio. Quid vero magis tritum quam Phœnicem e cineribus suis reparari? Igitur, quam respuit, Scaligeri et Cuperi lectio, pro *nido* reponentium *nimbo*, sola videtur admittenda, nec dubito quin ipse admisisset, saltem eo sensu quo Cuperus exposuit, si rem attentius paulo expendisset. Scaliger nimbum intelligit auri fulgorem circa Phœnicis colla micantem. Cuperus, non uti vult noster gravissime deceptus, lucem divinam qua Deorum capita solent cingi, at ' in Phœnice apicem et Cristas' nimbum interpretatur juxta illud Plinii lib. II. cap. 37. ' In capite paucis animalibus, nec nisi volucribus, apices, diversi quidem generis: Phœnici plumarum serie, medio eo exeunte alio;' id est, velut Harduinus exponit, e medio apice inferiore, altero emicante apice. Certe *nimbum* Ausonius quoque circa Phœnicis tempora seu caput ipsum ponit. ' Radiatus tempora nimbo.'

18 *Tergemina est Hecate, &c.*] Lib. IV. Æneid. ' Tergeminamque Hecaten, tria Virginis ora Dianæ.' Vide de hoc Cælium Rhodiginum, et Servium ad superiorem versum Æneidos.

* *Tergemina est Hecate*] Apollinis soror, triplici nomine, in cœlo Luna, in terris Diana, in Inferis Proserpina appellata: at præterea Hecate. Ergo nomine quadruplici, non triplici. Immo Hecate nomen non fuit, sed cognomen, inde additum quod centum polleret virtutibus, aut centum placaretur victimis. Hæc diserte Ruæus ad lib. Æneid. IV. v. 511.

* *Tria virginis ora Dianæ*] Post Maronem Poëta noster per ' Hecaten' et ' Dianam' idem dixit, diverso expressit modo. ' Hecaten' per tria nomina; ' Dianam' per tria capita. Docet autem Orpheus dextrum caput Equi, sinistrum Canis, medium rustici hominis fuisse. Quæ de tribus Dianis ex Tullii lib. III. de Nat. Deor. narrat nugator Sylvius, ad pompam sunt duntaxat.

* 19 *Tres Charites*] Quæ cum antiquitus vestitæ essent, inciderunt, ut ait Lloydius in recentiores tanquam in latrones a quibus spoliatæ sunt.

Tria Fata, &c.] Sic etiam Parcas appellat Apuleius lib. de mundo, in fine. ' Sed tria Fata sunt,' inquit; ' numerus cum ratione temporis faciens, si potestatem earum ad ejus-

Tres in Trinacria Siredones; omnia terna:

quæ habent omnia triplicia, sunt enim tres aves, tres semideæ, tres semivirgines:

terna elementa.—20 'Memini in veteri libro me illum versum ita legere: *Tres in Trinacria Siredones: omina trina.* Ergo quas alii *Sirenes*, ipse *Siredones* vocat. Et vera est illa lectio. Alioqui inconcinna erat. Dictæ enim sine dubio *Siredones* quasi σειρανηδόνες. Amplector etiam: *omina trina.*' Scaliger. Vid. inf. *Sirenides* omnino scribendum monet Vossius. *Omnia terna*

NOTÆ

dem similitudinem temporis referas. Nam, quod in fuso perfectum est, præteriti temporis habet speciem: et quod torquetur in digitis, momenti præsentis indicat spatia: et quod nondum ex colo tractum est, subactumque cura digitorum, id futuri et consequentis sæculi posteriora videtur ostendere.' Nomina Parcarum fuerunt Atropos, Lachesis, et Clotho.

* *Tria Fata*] Tria Stoicorum principia, de quibus in primo de placitis Plutarchus, Jovem nimirum, Naturam, et Fatum videtur Minos intelligere. Etsi cum Sylvio vult quoque referri posse ad Fata Trojana quæ dicebantur tribus inesse, Palladio scilicet, Rhesi equis, et Laomedontis sepulcro; quod mihi non displicet, utpote haud minus reconditum.

Triplex vox] Acuta, gravis, et media.

Trina elementa] Ex eorum Philosophorum placitis, qui ignem negabant esse quartum Elementum, et tria tantum admittebant, Terram, Aquam, et Aërem. Nostra ætate Cartesius tria tantum admisit elementa, sed alia a vulgatis.

* *Trina elementa*] Quæ ut referret ad ternarium ex Lucretii sententia dixit trina: 'Principio maria ac terras cœlumque tuere, Quorum naturam triplicem, tria corpora Memmi, Tres species tam dissimiles, tria talia texta Una dies dabit exitio,' &c.

20 *Siredones*] Sic Scaliger ex veteri codice. Vinetus *Sirenes*, Vossius *Sirenides*, et intelligit scopulos, sive petras quas inhabitaverunt Sirenes, auctore Servio. Assentior Scaligero veteris libri lectionem retinenti. Quid prohibet, Σειρηδόνας dici pro Σειρῆνας, sive illud simpliciter formetur, ut a κλέος κλεηδὼν, ab ἄνθος ἀνθηδὼν, &c. Sive, ut vult Scaliger, dicantur Σειρηδόνες quasi σειρανηδόνες.

* *Tres in Trinacria Siredones*] Sirenes, et Celedones, Κηληδόνες: qua voce putat Jacob. Delechamp. Pindarum intellexisse Sirenas. Athenæus tamen lib. VII. easdem cum Sirenibus non facit, sed eodem modo quo illæ canentes. Eustathius Iliad. II. nescire se fatetur utrum epithetice hoc verbum usurparit, an vero alia quædam ᾠδικὰ δαιμόνια intellexerit; potuit certe Ausonius ita Sirenes nominare. Hæc Desposius. Servius ad quintum Æneid. tradit Sirenes secundum fabulam tres in parte virgines fuisse, tres volucres, Acheloi fluminis et Calliopes Musæ filias, et primo juxta Pelorum, deinde in Capreis insula habitasse; harum unam voce, alteram tibiis, alteram lyra canere. Secundum veritatem meretrices fuisse, et quoniam transeuntes ad egestatem ducebant, inferre naufragia fictas fuisse. Tres numerari dicit Fulgentius in Mythol. propter triplicem voluptatis illecebram, quæ cantu, aut visu, aut consuetudine homines allicit. Ceterum

Tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ:
Ter tribus ad palmam jussæ certare Camœnis,
Ore, manu, flatu: buxo, fide, voce canentes.
Tres sophiæ partes: tria Punica bella: trimestres
Annorum cœlique vices: noctisque per umbram
Tergemini vigiles: ter clara instantis Eoi

jussæ sunt contendere pro victoria cum ter tribus Musis, cantantes ore, manu, spiritu: tibia buxea, chorda, et voce. Tres sunt partes Philosophiæ. Tria bella Carthaginensia. Tempestates anni et mutationes cœli sunt singulæ trium mensium: et tres vigiles excubant in singulis vigiliis noctis: excubitor cujus tarditate

NOTÆ

Raphaël Fabrettus de Aquæ ductibus p. 107. observat Deas illas quæ plures colebantur, terno ut plurimum numero fuisse. Sic Sirenes, Furias, Harpyias, Hesperides, Stymphalides, Gratias, immo etiam Sibyllas. At tamen eundem numerum Veteres non usque secuti sunt, ut jam vidimus ubi de Gratiis.

Omnia terna] Nequaquam in sententiam vado Scaligeri legentis hic: *omina trina*, et intelligentis triplex ominandi genus ex sternutatione, supercilii palpitatione, seu salissatione, et aurium tinnitu. Docta quidem sunt quæ hic affert, sed nequaquam apposita huic loco. Manifestum est enim nihil aliud velle hic Ausonium, quam in Sirenibus omnia trina observari, quod sint tres volucres, tres semideæ, tres semipuellæ, &c. Quorsum hic *omina* importune intersereret?

21 *Tres volucres*] His Hyginus partem inferiorem gallinaceam et alas tribuit.

Tres semideæ] Acheloi scilicet fluvii, et Calliopes Nymphæ filiæ his nominibus, Parthenope, Ligea, et Leucosia.

Tres semipuellæ] Scilicet mulieres formosæ superne, turpiter atrum in piscem desinentes, quæ erat earum vulgatior forma in picturis.

22 *Ter tribus, &c.*] Pausanias in Bœoticis, et Stephanus de Urbibus in verbo ἄπτερα memorant Sirenas a Junone impulsas, inter oppidum Cretæ Ἄπτερα et mare, in loco, cui Μουσεῖον postea nomen fuit, cum Musis de cantu contendisse, Musasque, cum vicissent, evellisse victis Sirenibus alas, et ex eis sibi coronas fecisse, et ab illa pennarum amissione, quam Sirenes passæ sunt, oppido factum nomen Ἄπτερα. Ipsæ vero Sirenes doloris impatientia in mare sese præcipites dederunt, et ex illo maris factæ sunt incolæ.

23 *Ore, manu, &c.*] Singula sic compone: 'ore,' voce; 'manu,' fide; 'flatu,' buxo, hoc est, tibia buxea.

24 *Tres sophiæ partes*] Naturalis, moralis, et rationalis seu logica, ex Laërtio in Præfatione, Seneca in principio lib. XIV. Epistolarum, Plutarcho Probl. Sympos. lib. IX. Apuleio in de Dogmate Platonis, &c.

* *Tres sophiæ partes*] Præter allegatos ab Interprete nostro Scriptores, Philosophiam in tres partes tribuunt Aristot. lib. Phys. II. Cic. Academ. 1.

Tria Punica bella] Primum, secundum, tertium, apud Livium et alios rerum Roman. scriptores.

26 *Tergemini vigiles*] Per singulas noctis vigilias; ut unusquisque ex-

Signa canit serus deprenso Marte satelles.

deprehensus est Mars in adulterio, ter manifeste significat cantu adventare dilucu-

defendit Tollius.—27 *Depenso* legit Scaliger ex vet. cod.—31 Vetus cod.

NOTÆ

cubet per horam. Tres enim erant in unaquaque vigilia horæ.

* *Noctisque per umbram Tergemini vigiles*] Locus admodum salebrosus. Certe nemo quem noverim hactenus rem tetigit. Vinetus et Scaliger explicant: cum sint quatuor vigiliæ, in singulis ternos vigiles fuisse, quemque pro sua hora excubasse. At ex Vegetio lib. III. cap. 8. quatuor virorum vigilias extitisse, et singulos vigiles tribus horis excubasse constat. Hoc, lib. V. Dial. 9. de Militia Romana, vidit Lipsius, qui ut se expediat, aliter legendum suspicatur, mutatque nulla auctoritate nixus *tergemini* in *tergeminam*. 'Umbra,' inquit, 'tergemina, non ipsi vigiles, id est, horæ ternæ in vigiliis, quod clarum.' Sed cum ipse fateatur audacius paulo dictum; quanquam eo se negat offendi; ac præterea nusquam occurrat lectio quam proponit, alia demum opus est interpretatione. Puto igitur Ausonium in animo habuisse excubias tres apud Quæstorem seu ad ejus tutelam fieri solitas, ut patet ex his Polybii lib. VI. Γίνονται δὲ ὡς ἐπίπαν τρεῖς φυλακαὶ παρὰ τὸν ταμίαν, &c. Immo arbitror eum respexisse veterum Græcorum morem, quos noctem in tres partes duntaxat secuisse plurima innuunt Homeri ac Theocriti loca; vel Hebræorum, quos constat noctem in tres vigilias partitos fuisse antiquitus, quarum primam vocabant 'initium vigiliarum;' alteram 'mediam;' tertiam denique 'vigiliam matutinam:' donec ipsi quoque, at Romanis duntaxat temporibus, quatuor vigilias constituerent.

Ter clara instantis Eoi] Parrhasius, et post eum Silvius Ambianas, et Vinetus de Gallo Gallinaceo intelligunt, ex Luciano fabulam narrante in 'Somnio seu Gallo:' ad quam fabulam respexisse hic Ausonium neqnaquam dubito: quicquid in contrarium afferat Scaliger, (qui *depenso* pro *deprenso* legit, et de diluculi significatione a buccinatore facta interpretatur,) aut Mariang. Accurs. qui Corvum mavult quam Gallum, eo quod, ut ipse ait, Corvus ter salutet Auroram, (quod probat loco Sidonii ad Domitium,) nec legerit a quoquam traditum Gallos ter matutino cantu Solem adventantem salutare. Non legerat scilicet illud Theocriti Idyll. XXIV. Ὄρνιθες τρίτον ἄρτι τὸν ἔσχατον ὄρθρον ἄειδον. 'Galli tertium jam ultimum diluculum canebant.' Sed operæ pretium est fabulam ex Luciano referre. Adolescentulus quidam fuit Ἀλεκτρυὼν, id est Gallus nomine, Marti adamatus, quem is, cum Venerem adiret, quoniam Solem potissimum metuebat, ne si e sublimi conspexisset, Vulcano se proderet, excubias agere ad ostium jubebat, ut ejus indicio certior fieret quando emergeret Sol. Cum autem aliquando somno oppressus egregius ille excubitor stationem deseruisset, Sol secure dormientes deprehendit Martem et Venerem, ac Vulcano indicavit, qui reti ferreo circumdatos ceteris Diis exhibuit deridendos. Qua ex contumelia dolens Mars, somniculosum suum satellitem in avem cognominem mutavit iisdem armis, ut in capite pro galea cristam obti-

Et qui conceptus triplicatæ vespere noctis,
Jussa quater ternis affixit opima tropæis.
Et Lyrici vates numero sunt Mnemosynarum,
Tres solas quondam tenuit quas dextera Phœbi:

lum. Et ille qui conceptus est per umbras noctis triplicatæ, appendit quater tribus tropæis spolia opima quæ jussus erat petere. Et poëtæ Lyrici sunt totidem, quot Musæ, quas Phœbi manus olim habuit tantum tres, sed Cithæron dedicavit

NOTÆ

neret. Qua de causa Galli, quo se Marti purgent, cum jam nihil opus est, simul atque Solem exorientem senserunt, multo ante vociferantur, atque illius exortum prænuntiant. Hæc legere est apud Lucianum. Quæ quam apposita sint ad hunc Ausonii locum, nemo erit, qui non videat.

* *Ter clara instantis Eoi, &c.*] Vix possum non probare Scaligeri sententiam, qui legit *Depenso Marte*, hoc est, castris Martiis depensis, locumque interpretatur de quarta vigilia, in qua tubicen instantis lucis ter signum tuba canit. Pendet enim, inquit, versus a priore, ubi de vigiliis sermo est. Verum, ut memini Poëtam scribere Griphum, cujus ea est natura, ut neque seriem neque ordinem admittat, quique, Ausonio ipso testante, nisi obscurus esset, nihil foret, iis accedo qui locum explicant de Alectryone Martis Satellite, id est, Comite, qui serus cecinit, scilicet postquam a Sole Mars deprehensus est. Minus ista cohærent cum superioribus: (cohærent tamen per allusionem ad signa castrensia:) ideoque magis Gripho competunt.

28 *Et qui conceptus, &c.*] Intelligit Herculem. Vide Plauti Amphitruonem.

29 *Quater ternis*] Labores Herculis duodecim intellige.

* *Jussa quater ternis, &c.*] Labores Herculis duodecim, de quibus Anonymus in Anthologia, et alibi Poëta noster.

Opima] Supple spolia. Quæ, quid sint, notum ex rerum Roman. scriptoribus, ea nempe quæ dux Populi Rom. hostium duci manu sua detrahit.

30 *Et Lyrici vates, &c.*] Vide Notas nostras ad Epigramma XXXII.

Mnemosynarum] Ita vulgo legitur: Heinsius vero reponit *Mnemonidarum*. Mnemosyne, quæ memoria est, mater fuit Musarum. Phædrus: 'Ego quem Pierio mater enixa est jugo, In quo tonanti sancta Mnemosyne Jovi Fœcunda novies artium peperit chorum, &c.

* *Mnemosynarum*] Musarum, quas enixa est Mnemosyna, id est, memoria: quo figmento Poëtæ significant, memoria et gigni et ali eruditionem. Vide Plutarc. περὶ παίδων ἀγωγῆς.

31 *Tres solas quondam tenuit quas dextera Phœbi*] Hinc conjici potest simulacra Apollinis ita fieri solita, ut dextra manu Musarum imagunculas sustinerent, ut in multis signis victoriolarum simulacra manu dextra sustineri videmus.

* *Tenuit quas dextera Phœbi*] Hinc noster Interpres Apollinis simulacra ita fieri solita conjicit, ut dextra manu Musarum imagunculas sustinerent. Conjecturæ obstat quod lib. I. Saturnal. Macrobius tradit, ea nempe simulacra dextra manu Gratias gestare, non Musas. An Veteribus Musæ Gratiarum nomine aliquando nuncupatæ sunt? An vero Apollinis simulacra Musarum quoque imagunculas sustinebant? Hic hærere me fateor, ac

Sed Citheron totiens ternas ex ære sacravit
Religione patrum, qui sex sprevisse timebant.

totiea tres æneas, ob religionem patrum, qui verebantur sex ex illis rejicere. Ludi

solis.—32 Sic Parisiense novum, et Lugdunense vetus exemplar. Aldus Manutius, quod Silvius monuit, edidit: *Sacravit totiens ternas ex ære Cithæron.* Et Lilius Gyraldus in priore Syntagmate de Musis castigabat: *Sed Sicyon totiens ternas ex ære sacravit.*—33 'In veteri libro legitur: *qui sex præbuisse timebant*: mendose, ut apparet. Ego lego: *præmisse.*' Scaliger: Qui postea margini sui libri ascripserat: *qui sex sprevisse timebant.* Et sic omnino legendum monet Floridus. 'Cum Iodocus Badius pro *sex sprevisse, se sprevisse* edidisset, Michael Humelbergius *sex periisse* emendandum putavit. Sed Lugdunensis vetus codex *sex prebuisse* habebat: quod ad illud, *sex spre-*

NOTÆ

desiderare Poëtam ipsum interpretem. Ternarius Musarum numerus nihil habet quod negotium facessat. Sectatur Ausonius recondita, utpote qui Griphum scribat. Consentiunt enim veteres Poëtæ de novenario Musarum numero. Vide quæ ad earum inventa, Edyll. XX. annotamus.

32 *Sed Citheron totiens ternas, &c.*] Græce tamen Κιθαιρὼν non Κιθερὼν scribitur mons ille Bœotiæ. Sed ὀρθογραφίας illius parum studiosus Ausonius similiter *Clytemnestra* scripsit pro *Clytæmnestra* a Græco Κλυταίμνηστρα in Heroibus: 'Vindicem adulterii cum Clytemnestra necet.' Ter primum Musas Aloidæ constituerunt. Pierus Macedon longo post tempore ter ternas constituit. Quod Ausonius hic innuit in Cithærone factum. Pausanias in Bœoticis, ubi rem diserte explicat, ait id contigisse Thespiis: huic sententiarum diversitati occasionem dederit locorum vicinitas.

33 *Religione patrum qui sex sprevisse timebant*] Sic omnino legendum. Hæc ex Varrone sumsit Ausonius. Ex illius certe libris qui perierunt hæc repetiit D. Augustinus lib. II. de Doctrina Christiana, locum hunc optime explanantia: 'Non audiendi sunt,' inquit, 'errores gentilium superstitionum, qui novem Musas Jovis et Memoriæ filias esse finxerunt. Refellit Varro, quo nescio utrum apud eos quisquam talium rerum doctior, vel curiosior esse possit. Dicit enim civitatem nescio quam (nec enim recolo nomen)' repetendum ex Pausania 'locasse apud tres artifices terna simulacra Musarum, quæ in templo Apollinis dono poneret: ut quisque artificum pulchriora formasset, ab illo potissimum emeret. Itaque contigisse, ut opera sua illi artifices æque pulchra explicarent: et placuisse civitati omnes novem: atque omnes emtas esse, ut in Apollinis templo dedicarentur. Quibus postea dicit Hesiodum Poëtam imposuisse vocabula. Non ergo Jupiter novem Musas genuit, sed fabri tres ter ternas fecerunt. Tres autem propterea civitas illa locaverat, non quia in somnis ea viderat, aut tot se cujusquam illorum oculis demonstraverant, sed quia facile erat animadvertere omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem esse natura. Aut enim editur voce, sicut est eorum, qui faucibus sine instrumento canunt: aut flatu, sicut tubarum, et tibiarum: aut pulsu, sicut citharis, et tympanis, et quibusdam aliis, quæ percutiendo

Trina Terentino celebrata trinoctia ludo:
Qualis bis genito Thebis Trieterica Baccho.
Tres primas Thracum pugnas tribus ordine sellis
Juniadæ patrio inferias misere sepulcro.

Tarentini exhibentur per ter tres noctes: quemadmodum triennalia sacra exhibentur apud Thebas Libero bis nato. Filii Junii inferiis ad patris sepulcrum mittendis exhibuerunt tria prima prælia Gladiatorum Thracum, tribus certaminibus

visse propius accedit.' *Vinetus.*—36 'Mirum est, quod ego legi in veteri exemplari: *Tres primas Pheacum pugnas &c.* Non enim potest dici commentitia lectio, aut ficta esse librario, neque frustra a vulgata discrepare.' *Scaliger.* Vid. Not. Var. 'Mendosum puto quod *Pheacum* pro *Thracum* scriberet vetus codex.' *Vinetus.* Tollius ex vet. exemplar. pro *sellis* corrigit, *bellis.*—37 Andræas Schottus legend. putat: *Iliadæ.* Alii *patri... sepulto.*—38 *Illa* le-

NOTÆ

sonora sunt.' Hactenus D. Augustinus. Ex novem igitur æque elegantibus Musarum simulacris religioni duxerunt tres tantum dedicare, rejectis et spretis aliis sex. Atque hinc est quod novem consecrarunt. Hujus Varronis loci meminit etiam Servius ad illud Virg. Ecl. IV. 'Nymphæ noster amor Libethrides:' ubi: 'sane sciendum,' inquit, 'quod Varro tres tantum Musas esse commemorat: unam quæ ex aquæ nascitur motu: alteram, quam aëris icti efficit sonus; tertiam, quæ in aërea tantum voce consistit.'

34 *Trina Terentino, &c.*] Ludos sæculares intelligit, qui per tres noctes celebrari primum cœpti sunt in Ditis et Proserpinæ honorem a Valeso, seu Valesio quodam Sabino; (unde Valeriæ familiæ nomen;) Deorum monitu apud Tarentum seu Terentum, (locum prope campum Martium situm,) liberorum suorum valetudinis restituendæ causa; celebratis, ad defossam illic a Romanis bello adversus Albanos aram, sacris Diti et Proserpinæ, ut fusius narrat ex Zosimo et aliis Politianus Miscellan. cap. 58. quem vide et Rosin. Antiquit. Rom. lib. v. cap. 21.

* *Trina Terentino, &c.*] Super his ludis consule Herod. lib. III.

* 35 *Bis genito, &c.*] Fulmine percussa Semele, Bacchus, qui maternos menses nondum compleverat, eos in Jovis femore complevit. Fabula est notissima.

Trieterica] Sacra triennalia in Liberi patris honorem tertio quoque anno fieri solita etiam noctu, unde Nyctelia ἀπὸ τῆς νυκτὸς dicta sunt, et ipse Liber Νυκτέλιος.

36 *Thracum*] Gladiatorum. Sic lege, non *Pheacum*. Superflua sunt et extra rem, quæ de Phæacibus hic Scaliger. Thraces pro Gladiatoribus passim usurpari, quod gladiatorum ferax Thracia esset, quis nescit?

* *Tribus ordine sellis*] Ita Sylvius, Scaliger, Minos, et alii. Tollius legit *bellis*, quem noster in Interpretatione sua secutus est. Utramvis lectionem retineas, intellige ludos ter instauratos fuisse. Kirchman. lib. de Funer. Roman. 4. tria bella interpretatur de tribus gladiatorum paribus a Juniis datis.

37 *Juniadæ patrio, &c.*] Filii Junii Bruti, non primi illius cum Publicola Consulis, sed alterius Bruti ad annum ab urbe condita 490. de quibus

Ille etiam thalamos per trina ænigmata quærens,
Qui bipes, et quadrupes foret, et tripes, omnia solus,
Terruit Aoniam volucris, leo, virgo, triformis
Sphinx, volucris pennis, pedibus fera, fronte puella.
Trina in Tarpeio fulgent consortia templo.

consequenter repetitis. Illa quoque Sphinx, quæ nuptias proponebat ei, qui solveret ænigma triplex, nempe quis esset bipes, et quadrupes, et tripes, hæc omnia unus, territavit Bœotiam, cum esset triformis, avis scilicet, leo, puella; avis alis, bellua pedibus, virgo vultu. Cœtus trium numinum micat in templo Capito-

gendum monet Scaliger: quod exhibent edd. Delph. et Toll.—44 *Qui saxa*

NOTÆ

sic Valer. Max. lib. II. ubi de institutis antiquis: 'Gladiatorum munus primum Romæ datum in foro Boario, Appio Claudio, M. Fulvio Coss. Dederunt Marcus et Decimus Bruti, funebri memoria patris cineres honorando.'

* *Juniadæ patrio inferias misere sepulcro*] Andræas Schottus Observat. lib. II. c. 33. legendum putat *Iliadæ*, ut de Anchise Ilii filio intelligatur, in cujus exequiis pueri in tres turmas divisi Trojanum agmen luserunt, ut ex Virgilii lib. V. patet. Quis enim, inquit Schottus, quis tandem ille Juniades? Dicere potius debuisset, qui illi Juniadæ? Vox enim est in recto casu. Juniadæ autem illi filii sunt alterius Junii Bruti, de quibus Valer. Max. lib. II. et Livius lib. XVI. qui si totus extaret, non esset divinandum quæ sint tres illæ pugnæ et sellæ, de quibus versu superiore. Inferiæ vero sunt sacra mortuorum quæ Inferis solvuntur. Docet Servius morem fuisse in sepulcris virorum fortium captivos necari. Quod postquam crudele nimis visum est, placuisse Gladiatores ante sepulcra dimicare, qui a bustis Bustuarii dicti fuerunt. Inferias tribus fieri ex Volaterrano docet Sylvius, sacrificando Diti, spargendo flores tumulo, ludos et epulos dando.

38 *Ille* [*Illa*] *etiam thalamos, &c. quærens*] Non sibi, sed Jocastæ, quæ interpreti ænigmatis illius, Bœotiam a Sphinge liberaturo, seipsam cum sceptro Thebarum uxorem promiserat. Ænigma porro illud de homine expositum ab Œdipode, qui deinde Jocastam matrem insciens uxorem duxit. Cetera Jocasteæ domus infortunia notiora sunt, quam ut hic a me referantur.

40 *Aoniam*] Ea proprie pars Montana fuit Bœotiæ, a qua tamen tota Bœotia Aonia dicta est, ut et Musæ Aonides, a fonte Aone ejusdem regionis Musis consecrato, teste Stephano.

* 41 *Sphinx*] Ex Typhone et Chimæra nata, teste Hesiodo in Theogonia. Sphingem tradit Lactantius dici ἀπὸ τοῦ σφίγγειν, stringere, eo quod suis ænigmatibus hominum mentes perstringeret.

42 *Trina in Tarpeio, &c.*] Tria numina cellas habebant in Capitolio, Jupiter, Juno, et Minerva, in quorum tutela urbs erat.

* *Trina in Tarpeio, &c.*] Turnebus Advers. lib. III. cap. 1. per 'tria consortia' recte intelligit Jovem, Junonem, Minervam: siquidem Tarqui-

Humana efficiunt habitacula tergenus artes,
Parietibus quæ saxa locat, quæ culmine tigna,
Et quæ supremo comit tectoria cultu.
Hinc Bromii quadrantal, et hinc Sicana medimna.
Hoc tribus, hoc geminis tribus explicat usus agendi.
In Physicis tria prima, Deus, mundus, data forma.
Tergenus omnigenum, genitor, genitrix, generatum.
Per trinas species trigonorum regula currit,

lino. Artes triplicis generis elaborant domos hominum, ea scilicet quæ struit parietes e lapidibus, ea quæ ponit tigilla in fastigio, et ea quæ inducit parietibus ultimum ornatum tectorii. Ab eodem numero oritur quadrantal vini, et ab eodem oriuntur medimni Siculi. Illud in usu hominum continet tres modios, hi vero continent bis tres. In rebus naturalibus tria principia occurrunt, Deus, mundus, et forma ipsi impressa. In omni generatione tria sunt, genitor, genitrix, et genitum. Regula triangulorum pergit per tres eorum species : est enim triangulum vel æqui-

Vulg.—47 'Lege : *hæc g. tribus,* ut est in optimis membranis.' *Tollius.*—50

NOTÆ

nius Priscus in Sabinos ultimo bello decertaturus, iis tribus templum voverat, quod tamen morte præventus ne inchoare quidem potuit; inchoavit autem Tarquinius Superbus, absolvit demum Populus Romanus, et per Horatium Pulvillum consecravit. Hoc idem indicat Servius ad lib. II. Æneid. ubi ait 'delubrum' appellari, quod uno tecto plura amplectitur numina, quia uno tecto diluitur, ut et Capitolium, in quo esset Jupiter, Juno, Minerva.

* *In Tarpeio templo*] In Capitolio, quod antea vocabatur Tarpeius Mons a Tarpeia ibi Sabinorum scutis oppressa.

43 *Tergenus artes*] Cæmentaria, quæ lapides cædit et aptat in parietibus; Materiaria, seu lignaria, quæ materiam seu lignum tabulatis et tectis deasciat; et Tectoria seu Trullissatoria, quæ parietes tectorio seu albario opere inducit.

46 *Quadrantal*] Volusius Mæcianus JCtus: 'Quadrantal, quod nunc plerique Amphoram vocant, habet urnas duas, modios tres, semodios sex, congios octo.'

Sicana medimna] Numero multitudinis. Dicitur enim *medimnus*, et *medimnum*. Mensura est sex modiorum capax. Sicanum tamen medimnum quinque tantum cepisse modios probat Budæus lib. v. de Asse, cum Atticus et Romanus sex caperent.

48 *Deus, mundus, data forma*] 'Mundum' hic materiam mundi intellige. Principia enim illa, ut patet ex Plutarcho lib. I. de placitis Philosophorum, erant Θεὸς, ὕλη, ἰδέα, Deus, materia, forma.

50 *Trigonorum*] Secundam hujus vocis corripit licenter, quæ natura longa est, a Græco τρίγωνον. Manil. Astron. lib. II. 'Et quæcumque tamen dicuntur signa trigona.'

Æquilatus, vel crure pari, vel in omnibus impar.
Tres coit in partes numerus perfectus: ut idem
Congrege ter trino per ter tria dissolvatur.
Tres primus, par, impar habet, mediumque: sed ipse
Ut tres, sic quinque et septem quoque dividit unus,

laterum, vel æquicrurium, vel inæquale in omnibus lateribus. Numerus perfectus coalescit in tres partes: ita ut idem multiplicatus ter dividatur in ter tria. Numerus ternarius primus habet par, impar, et medium: at ipsa unitas quæ est in medio, dividit etiam quinarium, et septenarium, et collocata in toto numero ter

Vulg. *linea* pro *regula*.—53 '*Cum grege ter trino*] Vetus liber: *Congeret et trino*. Lege: *Congrege ter terno*.' Vinetus. *Congrege* etiam legendum monet

NOTÆ

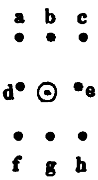
51 *Æquilatus, &c.*] 'Ισόπλευρον æquilaterum triangulum, cujus latera omnia æqualia sunt.

Crure pari] 'Ισοσκελὲς, cujus duo paria inter se latera.

In omnibus impar] Σκαληνὸν, ex tribus imparibus lateribus constans.

52 *Tres coit in partes, &c.*] Numerum perfectum (ut optime observat Tollius, contra Scaligeri sententiam) hic non alium intelligit Ausonius quam ternarium. Nec solus id existimavit Auson. Sic enim Mart. Capella: 'Trias vero princeps imparium numerus, perfectusque censendus. Nam prior initium, medium, finemque sortitur: et centrum medietatis ad initium, finemque interstitiorum æqualitate componit.' Eadem habet Plutarchus in Problem. Convival. Tres partes in quas coit sunt tres unitates ex quibus constat.

Ut idem Congrege ter trino, &c.] Hæc omnia quæ sequuntur de ternario, quæ Vineto Cimmeriæ tenebræ visa sunt, non triangulo punctorum Scaligeri, sed hoc quadrati novenarii schemate, mirum quam facile ponantur ob oculos.

Sit d, ⊙, e, ternarius cui duo alii ternarii a, b, c,: f, g, h, sic addantur hinc inde, ut quadratam aream designent. Esto ⊙ quadrati centrum, primo positi ternarii media unitas. His positis ad singula veniamus.

53 *Ut idem Congrege ter trino*] Ternarius d, ⊙, e, cum ternariis a, b, c, & f, g, h.

Per ter tria dissolvatur] Vel in eosdem ternarios, vel in ternarios, a, d, f: b, ⊙, g: c, e, h. Aut etiam in diagonium ternarium a, ⊙, h, et angulares ternarios b, c, e: et d, f, g: aut rursus in alterum diagonium c, ⊙, f, et angulares b, a, d, et g, h, e.

54 *Tres primus, par, impar habet, mediumque*] 'Par' binarium d, e: 'impar' ipsum ternarium d, ⊙, e: 'medium' unitatem ⊙.

55 *Sed ipse Ut tres, sic quinque, et septem quoque dividit unus*] 'Ipse unus,' ipsa unitas ⊙ 'dividit,' media est, et æquales hinc inde partes relinquit in numeris sequentibus 'tres:' puta ternarium primo positum d, ⊙, e;

Et numero in toto positus sub acumine centri,
Distinguit solidos cœbo pergente trientes,
Æquipares dirimens partes ex impare terno,
Et paribus triplex medium: cum quatuor et sex,
Bisque quaternorum secernitur omphalos idem.
Jus triplex, tabulæ quod ter sanxere quaternæ,
Sacrum, privatum, et populi commune quod usquam est.

trium in puncto centri, dividit solidos quaternarios cubo crescente, dividens duas partes æquales ex ternario impare numero, et posita in medio trium numerorum parium, cum distinguitur eadem unitas quasi umbilicus, in quaternario, et senario, et octonario. Jus quod tabulæ ter quatuor constituerunt, triplex est, sacrum scilicet, privatum, et quod commune est semper toti populo. Triplex genus est inter-

Scaliger.—55 *Qui medius quinque et septem* Vulg.—57 *Cubo pereunte* Vulg.

NOTÆ

'Sic quinque' quinarium b, d, g, e, ⊙, vel a, f, g, c, ⊙, vel a, d, h, e, ⊙, vel alium quem similem. 'Et septem quoque' puta septenarium a, d, b, ⊙, g, h, e, vel a, d, f, ⊙, c, e, h: aut similem alium.

56 *Numero in toto*] In toto novenario quem mox improprium cubum appellat, 'cœbo pergente,' cum sit tantum quadrata superficies numeri cubici 27.

Positus sub acumine centri] Unus scilicet, seu unitas ⊙ in puncto centri totius quadrati posita.

57 *Distinguit solidos, &c. trientes*] Intellectus loci hujus duplex esse potest. Primo per trientes intelligere possumus quaternarios geminos, puta a, d, f, g: et b, c, e, h: inter quos media est unitas centri ⊙, et eos quodammodo dividit. Quaternarius porro dicitur triens respectu assis duodecim unciarum, ad cujus normam cetera pleraque solebant dividere, ut hæreditates in libris JCtorum, aliaque multa. Posset et secundo modo sic intelligi, ut trientes essent ternarii ipsi, quorum unusquisque tertia pars est novenarii, de quo hic agitur, puta ternarii a, ⊙, h: c, ⊙, f: d, ⊙, e: b, ⊙, g, quos omnes unitas ⊙, in centro quadrati posita medios dividit.

58 *Æquipares dirimens partes ex impare terno*] Puta duas unitates d, et e, ex impare terno d, ⊙, e.

59 *Cum quatuor*] Puta, a, f, h, c, vel b, d, g, e.

Et sex] Puta, a, b, c, f, g, h: vel a, b, d, g, h, e.

60 *Bisque quaternorum*] Octo a, b, c, d, f, g, h, e.

Secernitur omphalos idem] Eadem unitas ⊙, in centro eorum omnium distincta videtur quasi ὀμφαλὸς, umbilicus, in medio corpore hominis.

61 *Tabulæ quod ter . . . quaternæ*] Duodecim illæ tabulæ, ex quibus jus omne civile Romanorum fluxit, a Decemviris perscriptæ. De quibus vide Livium lib. III.

Et populi commune] Publicum, quod ad statum Rei Romanæ spectat, sub quo sacrum etiam complectitur Ulpianus, de Juris divisione. Vide Instit. Justiniani Tit. 1.

* 62 *Sacrum, privatum, et populi commune*] Hic species cum genere permiscet Poëta, ut ad ternarium ac-

Interdictorum trinum genus: unde repulsus
Vi fuero, aut utrobi fuerit, quorumve bonorum.
Triplex libertas, capitisque minutio triplex.
Trinum dicendi genus est, sublime, modestum,

dictorum, scilicet interdictum unde vi expulsus fuero, interdictum utrobi fuerit, et interdictum quorum bonorum. Libertas est triplicis generis, et minutio capitis triplex est. Triplex est character orationis, sublimis, medius, et humilis. Triplex

Cœbo pergente ed. Ascensiana, et vetus liber.—64 'Sic vet. cod. Nimis vero, quam inscite atque inconsulte immutatum *furto* legitur pro *fuero*.'

NOTÆ

commodet. Et illud est fortasse quod dixit in Epistola se 'quibusdam oblatis abusum.' Jus enim dividitur in Publicum et Privatum; et sub publico jure Sacrum continetur.

63 *Interdictorum trinum genus*] Interdicta, judicia sunt de possessione, quasi interim dicta seu pronuntiata, dum de proprietate penitius cognoscatur. Quoniam autem de possessione agi tripliciter potest: nempe de possessione quam amiseris recuperanda; de possessione quam habeas retinenda; et de possessione quam nondum apprehenderis adipiscenda; inde est, quod triplex interdictorum genus a Prætore proditum est, quibus, a primis uniuscujusque, in Prætoris edicto, verbis, nomina indita sunt. Et recuperandæ quidem possessionis interdictum, 'unde vi.' Retinendæ, 'uti possidetis,' et 'utrobi.' Adipiscendæ, 'quorum bonorum' fuit appellatum.

65 *Triplex libertas*] Intellige non quam habent ex sese ingenui, sed quam per manumissionem libertini consequuntur. De qua Imperator Instit. Tit. 5. De libertinis §. 3. 'Libertinorum autem status tripertitus antea fuerat. Nam qui manumittebantur, modo majorem et justam libertatem consequebantur, et fiebant cives Romani: modo minorem, et Latini ex lege Junia Norbana fiebant: modo inferiorem, et fiebant ex lege Ælia Sentia dedititii.' Sed Justinianus unam tantum voluit esse libertatem, majorem scilicet, et justam, quæ cum civitate esset conjuncta, ut videre est eodem in loco.

* *Triplex libertas*] Census, vindicta, testamentum, ut ait Boëthius ad Topic. Cicer. Duas tantum posuit Corn. Tacitus.

Capitisque minutio triplex] Maxima, qua aliquis simul et civitatem, et libertatem amittit, ut in iis qui servi pœnæ efficiebantur; minor sive media, cum civitas quidem amittitur, libertas vero retinetur; quod accidit ei cui aqua et igni interdictum fuerit, vel qui in insulam est deportatus. Et minima, cum retenta civitate et libertate, status tantum mutatur. Puta cum filius familias, qui sub potestate patris erat, juris sui per emancipationem efficitur; aut contra paterfamilias per arrogationem in patris adoptivi potestatem transit.

* *Capitisque minutio triplex*] Prioris status mutatio, quæ triplex est, maxima, media, et minima. De his fuse Interpres noster: fusius pro more suo Sylvius; quem ob eam rem et merito sane Scaliger nugatorem appellat.

66 *Trinum dicendi genus est*] Triplex

Et tenui filo: triplex quoque forma medendi,
Quoi logos, aut methodos, cuique experientia nomen.
Et medicina triplex, servare, cavere, mederi.
Tres oratorum cultus, regnata Colosso

etiam est genus medicinæ, illud cui ratio, aut illud cui methodus, aut illud cui experientia dedit nomen. Triplex quoque est munus medicinæ, conservare valetudinem, prospicere morbis impendentibus, curare præsentes. Tres sunt ornatus ora-

Accursius.—68 *Quæ logos* Vulg. Conjicit Vinetus: *Cui logos,* uti et Silvius

NOTÆ

character apud Rhetoras, sublimis, medius seu mediocris, et humilis seu simplex, quem 'tenui filo' appellat Ausonius.

* *Trinum dicendi genus*] Copiosum cui dignitas est et amplitudo. Gracile cui venustas subtilitasque. Medium utriusque particeps. Homerus tribuit copiosum et magnificum Ulixi; Menelao subtile et cohibitum; mistum atque moderatum Nestori.

67 *Triplex quoque forma medendi*] Dogmatica, Methodica, et Empirica seu experimentalis. Serenus Sammonicus: 'Quod logos, aut Methodus, simplexque Empirica pangit, Hoc liber iste tenet, diverso e dogmate sumtum.' λόγος ratio: μέθοδος via brevis: ἐμπειρία experientia.

* 68 *Quoi logos, aut methodos, &c.*] Lege cum Sylvio *logos* et *methodos.* Triplicem sectam intellige; namque Medicorum scientia, quæ 'mortalibus utilissima' est, in tres partes scinditur: τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. D. Hieron. ad Paulinum.

* 69 *Et medicina triplex*] An ista eadem significant quæ *triplex forma medendi,* ut Sylvio, Minoi, ceterisque placet? Minime. Posteriora de artis objecto interpretor, quod triplex est. 'Servare,' seu incolumem præstare. 'Cavere,' seu morbis occurrere. 'Mederi,' seu morbos depellere.

70 *Tres oratorum cultus*] Tria sunt genera Oratorum apud Ciceronem in Bruto, et Quintilianum lib. XII. Instit. Oratoriarum: 'Attici,' pressi, et integri: 'Asiani,' inflati, et redundantes: 'Rhodii,' medii, et velut ex aliis misti.

* *Tres oratorum cultus, &c.*] Cultus quidem Atticus, qui integer et pressus. Asianus qui inflatus et inanis, in scena primum a Poëtis, deinde in foro ab oratoribus usurpatus. Rhodius denique veluti medius Atticum inter et Asianum, et ex utroque mistus. 'Neque enim,' ut ait Quintilian. lib. XII. cap. 10. 'Attice pressus, aut Asiane abundans, ut aliquid habere videatur gentis, aliquid auctoris. Æschines enim ... intulit eo studia Athenarum, quæ, velut sata quædam cœlo terraque degenerant, Atticum illum saporem peregrino miscuerunt.'

Regnata Colosso] Soli, qui tutela fuit Rhodiorum, ut ex eorum nummis apparet, altera parte Rosam, 'Ρόδον, a quo Rhodii denominati, altera Solem exhibentibus, cui Colossum, ingentem illam, et quasi unum ex orbis miraculis celebratam statuam, ex ære in foro suo posuerant. Unde hic Colossus pro Sole accipiendus est, ut monet Scaliger.

Quem Rhodos, Actææ quem dilexistis Athenæ,
Et quem de scenis tetrica ad subsellia traxit
Prosa Asiæ, in causis numeros imitata chororum.
Orpheos hinc tripodes, quia sunt tria, terra, aqua, flamma.
Triplex sideribus positus, distantia, forma.

torum, ille quem Rhodus Soli sacra dilexit, ille quem amavistis, o Athenæ Atticæ, et ille quem oratio Asiatica a theatro deduxit ad severa tribunalia, imitans in causis orandis pedes chororum in Tragœdiis. Inde est tripus Orphei, quoniam tria sunt rerum principia, terra, aqua, ignis. Tria observantur in astris, situs scilicet eo-

legend. existimat.—74 '*Orpheus in tripodes: quia sunt tria, terra, aqua, flammæ*] Sic reperit scriptum Silvius: itaque habent omnia, quæ vidimus, nova exemplaria: sed vetus Lugdunense, *hinc* pro *in*: et *flamma*, nisi fallor, pro *flammæ*. Vix enim potuit legi hujus verbi finis. *Orpheus* autem ego in genitivum *Orpheos* mutarem, ut a *Tereus* est *Tereos* in vita humana: ac sic legerem: *Orpheos hinc tripodes, quia sunt tria, terra, aqua, flamma. Tripodes*que pro τριπόδης acciperem.' *Vinetus.*—75 Sic interpungit Tollius. Vid. inf.

NOTÆ

71 *Actææ*] Vel *Atticæ*, ut verti, vel littorales seu ad maris littus positæ: ἀκτὴ, littus, acta.

* 72 *Tetrica ad subsellia*] Ubi sedere solent Judices severi. Nam testatur Servius in VII. Æneid. Tetricum montem esse in Sabinis asperrimum, unde tristes appellari 'tetricos.'

73 *Numeros . . . chororum*] Rhythmum quendam, id est, legem pedestris orationis intelligit Scaliger, quales sunt numeri Chororum; ut Pindarici, qui propterea Horatio dicuntur numeri 'lege soluti.'

74 *Orpheus hinc tripodes*] Sic Vinetus ex Ms. Lugd. vestigiis, qui 'Orpheos' ab Orpheus in patrio casu, ut a Tereus, Tereos, in vita humana, infra: 'Tereos incesti.' 'Tripodes' autem, id est, τριπόδης, pro tripus τρίπους in singulari positum putat, ut apud Hesiodum in Operibus et Diebus τριπόδης, ἑπταπόδης, ὀκταπόδης inveniuntur, pro τρίπους, ἑπτάπους, ὀκτάπους. Quid sit tripus ille Orphei, satis patet ex sequentibus, tria scilicet rerum principia, quæ mox exprimit. Sed quare ea sub tripodis nomine, aut forma exprimat, non ita liquet. Liqueret magis fortasse, si Orphei opera omnia, atque in his præcipue, ea quæ de rerum principiis scripsit, ad nos pervenissent; reperiremus in iis forsan, tribus his principiis, terra, igne, et aqua, seu ut habet Suidas, nocte vel Chao, tanquam tripode totam sustineri rerum naturam, aut aliquid simile quod ad hunc locum faceret. Sed quoniam opera illa interciderunt, conjecturis locus relinquendus.

75 *Triplex sideribus, &c.*] Amplexus sum Tollii sententiam, omissis Scaligeri explicationibus; omnino interpungendum est post *forma*: et intelligendus locus, ut exposui in Interpretatione.

* *Triplex sideribus, &c.*] Sic interpungunt Sylvius et Minos, ut ad Sidera quoque referatur 'Et modus,' a quo incipit versus alter: *Triplex sideribus positus, distantia, forma, Et modus, &c.* Et cum hic sint quatuor,

Et modus, et genitrix modulorum musica triplex,
Mixta libris, secreta astris, vulgata theatris.

rum, distantia, et constellatio. Tres sunt modi, et Musica ipsa parens modorum triplex est, ea quæ libris inserta est, ea quæ semota a nobis in sideribus observatur,

NOTÆ

ut ad ternarium reducant, 'positum' absurde interpretantur considerationem. Triplex, inquiunt, astrorum consideratio: quæ distantia sit, quæ forma, quæ harmonia. At vero cum apud Lucretium, Tullium, aliosque melioris notæ scriptores 'positus' idem sit ac 'situs,' ista proponere refellere est. Nec magis arridet emendatio quam proponit Minos ex Praio suo, cujus tanti facit in Mathematicis judicium, ut apud ipsum plus non valeat Euclidis auctoritas, at qui metricas leges parum noverat. Reponit igitur, *Et motus.* Quæ vox etsi belle, ut ait, huic loco cohæreret, rejicienda tamen, quod ea admissa metri ratio nullatenus constat. Nam sequitur: 'Et genitrix,' &c. Tollius quem noster secutus est, nodum solvere se arbitratur alia distinctione. Legit ille: *Triplex sideribus positus, distantia, forma.* Deinde conjunctim: *Et modus, et genetrix modulorum musica triplex.* Acutum sane commentum. Quis autem ista intelligat absolute dicta: 'Triplex sideribus.' Illud est, ni fallor, nodum secare, non solvere. Legendum igitur arbitror, ut dixi Sylvium et Minoëm legere, seu potius, ut illi, interpungere, et ad siderum positum, *la situation*, referenda 'distantiam,' 'formam,' et 'modum.' Et sane a positu liquet pendere siderum 'distantiam.' Rursum ab eodem situ pendet 'forma,' non quidem in se spectata, sed aliorum siderum respectu. Quis enim dubitat variare phases, quæ siderum aliquatenus forma sunt, pro positu? 'Modum' denique seu concentum e positu pendere auctor est Pythagoras, qui apud Censorin. cap. 13. totum hunc mundum tradit musica ratione factum, septemque stellas vagas motum habere εὔρυθμον, et intervalla musicis distantiis congrua, ac sonitus reddere, pro sua quemque altitudine, ita concordes, ut dulcissimam concinant melodiam, &c. De illa ipsa harmonia Poëta inferius: 'secreta astris,' &c. An quæ affero meliora sint notatis, nodumve nodo et ipse permutaverim, lectoris esto judícium.

Positus] In Zodiaco, vel extra Zodiacum, in Boreali, vel in Australi cœli parte, &c.

Distantia] Vel siderum inter se comparatorum; vel distantia a primo puncto Arietis, hoc est, longitudo eorum in cœlo; vel distantia a Zodiaco, hoc est, eorum latitudo.

Forma] Μόρφωσις, forma signi seu constellationis quam stella cum aliis quibusdam stellis constituit, ut Delphini, Aræ, Coronæ, Canis, Ursæ, Arietis, &c.

76 *Et modus*] In Musica triplex. Intellige primarios modos, Dorium, Phrygium, Lydium, a quibus alios profluxisse volunt.

* *Et genitrix modulorum Musica triplex*] Musica definitur a Cassiodoro bene modulandi, numerorumque scientia, distribuiturque in Harmonicam, Rhythmicam, et Crusmaticam. Tres etiam Musicæ partes facit Plutarchus lib. de Music. Diatonon, Chroma, et Harmoniam. Quin et 'modulus triplex:' Doricus qui severus gravisque; Lydius qui acutus et luctui accommodatus; Phrygius qui luxus et furoris plenus.

Martia Roma triplex, equitatu, plebe, senatu.
Hoc numero Tribus, et sacro de monte Tribuni.
Tres equitum turmæ: tria nomina nobiliorum.

et vulgaris illa quæ adhibetur in scenis. Roma Martia constat e triplici ordine, Equitum, Plebis, et Senatus. Eodem numero fuere Tribus Romanæ, et Tribuni creati in monte sacro. Tres fuerunt turmæ equitum: tria nomina nobiliorum.

NOTÆ

77 *Mixta libris*] Rhythmica. Consideratio scilicet pedum et numerorum in oratione sive stricta, sive soluta.

Secreta astris] Harmonica orbium cœlestium motio, mundana Musica Boëthio.

Vulgata Theatris] Quæ fiebat voce, fidibus, flatu, ut supra jam vidimus, ubi de certamine Musarum, et Sirenum.

79 *Hoc numero Tribus*] Pompon. lib. I. ff. tit. de origine Juris, et omnium Magistratuum, &c. §. 20. 'Iisdem temporibus, cum plebs a patribus secessisset, anno fere septimo decimo post Reges exactos, Tribunos sibi in monte sacro creavit, qui essent plebeii Magistratus: dicti Tribuni, quod olim in tres partes populus divisus erat, et ex singulis singuli creabantur: vel quia Tribuum suffragio creabantur.' Eadem habet Dionys. Halicarn. lib. II. ubi Romulum ait, in tres partes divisa universa multitudine, singulis præclarum aliquem virum ducem præposuisse: deinde unamquamque rursum in decem partitum, totidem fortissimos viros eis præfecisse. Has triginta Curias, illas ter Tribus vocasse. Hæ Tribus appellatæ sunt Rhamnensis, Tatiensis, et Lucerum. Rhamnensis, a Romulo ipso; Tatiensis a Tito Tatio, Sabinorum rege; Luceres vel a Lucumone, vel a Luco Asyli in quem multi, fuga delati, civitate donati fuerant. Eadem nomina Centuriæ equitum ex iis Tribubus delectæ retinuerunt. Amplificatus deinde variis temporibus Tribuum numerus, ut ex Hist. Rom. scriptoribus videre est. Sed nihil hæc ad hunc locum.

Et sacro de monte Tribuni] Contra hanc Ausonii, et Pomponii loco supra laudato, opinionem, non tres in monte sacro Tribunos, sed duos creatos esse (C. Licinium, et L. Albinum) qui tres Collegas sibi creaverint, auctor est Livius lib. II. cap. 33.

80 *Tres equitum turmæ*] Rhamnensium, Titiensium, vel Tatiensium, et Lucerum, de quibus supra. Sed juvat Servii verba afferre ad hunc Æneidos versum lib. V. 'Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur Ductores.' 'Rem Romanæ militiæ,' inquit, 'suo inserit carmini: nam constat primo tres fuisse partes populi Rom. unam Tatientium a Tito Tatio duce Sabinorum, jam amico post fœdera, alteram Rhamnetum a Romulo, tertiam Lucerum, quorum, secundum Livium, et nomen, et causa in occulto sunt. Varro tamen dicit, Romulum dimicantem contra Titum Tatium, a Lucumonibus, hoc est, Thuscis, auxilia postulasse; unde quidam venit cum exercitu, cui, recepto jam Tatio, pars urbis est data: unde in urbe Thuscus dictus est vicus. Horat. Ac Thusci turba impia vici. Ergo a Lucumone Luceres dicti sunt. Ergo in tres partes divisus erat populus, adeo ut, qui etiam uni præerat parti, Tribunus diceretur: unde etiam sumtus dati a populo, Tributa nominantur.'

Nomina sunt chordis tria: sunt tria nomina mensi.
Geryones triplex; triplex compago Chimæræ.
Scylla triplex, commissa tribus, cane, virgine, pisce.
Gorgones, Harpyæque, et Erinnyes agmine terno.
Et tres fatidicæ, nomen commune, Sibyllæ:

Chordæ designantur tribus nominibus. Mensis habet tria nomina. Geryon est tergeminus. Chimæra compingitur ex tribus naturis. Scylla tergemina est, compacta e tribus, scilicet e cane, e puella, et e pisce. Gorgones, et Harpyiæ, et Furiæ triplici sunt caterva. Et tres sunt vaticinatrices, Sibyllæ appellatæ communi

et Not. Var.—82 *Geryones triplices,* antiqui libri duo, et prima Parisiensis

NOTÆ

Tria nomina nobiliorum] Prænomen, nomen, agnomen; quibus aliquando addebatur cognomen; ut Publius, Cornelius, Scipio, Africanus.

81 *Nomina sunt chordis tria*] In tetrachordis veterum musicorum ὑπάτη gravis, μέση media, νήτη acuta: sed de his videndi veteres musici, et ad eos Meibomius.

Sunt tria nomina Mensi] Scilicet dies omnes mensium a Kalendis, Nonis, et Idibus denominantur.

82 *Geryones triplex*] Sic Græcis Γηρυόνης, non Γηρυὼν, dicitur rex ille Hispaniæ cum tribus corporibus et senis brachiis, quem Hercules vicit, et cujus abduxit boves.

Triplex compago Chimæræ] Ex Leone scilicet, Capra, et Dracone.

* *Triplex compago Chimæræ*] Monstrum triforme Chimæra fuit: 'Prima leo, postrema Draco, media hispida capra,' ut refert Hesiodus in Theogonia. De Chimæra, atque omnino de rebus Mythologicis, ad fidem historiæ revocatis, adi librum non semel, nec unica lingua versum, neminique satis legendum, cui titulus: *Explication des Fables,* a clarissimo viro Banier, Regiæ Hum. liter. Academiæ socio conscriptum.

83 *Commissa tribus*] Compacta ex tribus. Virg. 'Delphinum caudas utero commissa luporum.' Scyllæ fabulam vide apud Ovid. Metam. lib. XIV.

84 *Gorgones*] Tres, Medusa, Euryale, Stheno.

Harpyæ] Ocypete, Aëllo, Celæno.

* *Harpyæ*] Sic dictæ ἀπὸ τοῦ ἁρπάζειν, rapere. Sidonius Apollinaris Epist. VII. 'Harpyas' vocat sanguinarios pecuniæ raptores et exactores: quod etiamnum obtinet.

Erinnyes] Furiæ tres, Megæra, Alecto, Tisiphone.

* *Erinnyes*] Eumenides sive Furiæ tres, Alecto, Megæra, Tisiphone, Acherontis et Noctis filiæ, uno partu editæ, quas Poëtæ finxerunt Inferos habitare; sed tormenta scelestæ mentis esse Antiqui voluerunt.

85 *Et tres fatidicæ, nomen commune, Sibyllæ*] Decem ex Varrone, Eusebio, et aliis recensent Lactantius et Suidas. Capella eas ad duas redigit; at Solinus, vetustissimos Græcorum secutus, tres omnino fuisse ait; quem sequitur Noster: ideo autem 'nomen commune' ait, quia, ut refert ex Varrone Lactantius, 'omnes fœminæ vates Sibyllæ sunt a Veteribus nuncupatæ.'

Quarum tergemini fatalia carmina libri:
Quos ter quinorum servat cultura virorum.
Ter bibe. Tres numerus super omnia, ter Deus unus.
Hic quoque ne ludus numero transcurrat inerti,
Ter decies ternos habeat, deciesque novenos.

nomine: quarum libri continentes versus fatales, sunt numero tres: quos Religio quindecim virorum observat. Pota ter. Numerus ternàrius est supra cuncta, tres personæ sunt unus Deus. Hoc etiam ludicrum poëma ne absolvatur aliquo numero versuum nullius virtutis, habeat versus ter decies tres, aut decies novem.

ed.—83 Vulg. *commista.*—88 Vetus cod. *tres.* Vid. inf.—90 Mavult Tollius: *deciesve.*

NOTÆ

86 *Tergemini fatalia carmina libri*] Sibyllini libri, quibus Imperii Romani fata contineri credebant, tres fuerunt, teste Gellio. Unum tantum ponit Plinius, alii novem.

87 *Ter quinorum, &c.*] Quindecim viri, libris Sibyllinis inspiciendis, quos adibant quasi oraculum, cum Dei immortales publice consulendi erant, ut ait A. Gellius lib. I.

88 *Ter bibe*] Ibi desinit, unde sumsit exordium.

Ter [*tres*] *Deus unus*] Hæc ex Athanasii symbolo, et Catholicæ Ecclesiæ doctrina. *Tres* omnino ponendum; non autem *Ter*.

89 *Ludus*] Griphus hic de ternario numero.

Numero transcurrat inerti] Numero versuum absolvatur, qui nullam in se ternarii vim habeat.

90 *Ter decies ternos habeat, deciesque novenos*] Nonaginta scilicet versus, quot revera habet hoc poëmation. Quos quidem duplici modo numerat, ut sint decies ter tres, vel decies novem, quod in idem recidit. Mallem ergo hic cum Tollio *deciesve*, quam *deciesque*.

* Superest ut Poëtæ nostri argumentum a morosulorum hominum censura vindicem, quibus, præter seria, cuncta displicent: quasi vero nihil permittendum esset optimis ingeniis, aut arcum semper Apollo tenderet. Sunt et Musis sua ludicra, nec parum ars laudanda, cum ex jocosis captantur seria, uti captavit Ausonius in Gripho præsertim, ex quo Poëmatio, ut recte ait Minos in Appendice Apologetica, plus ceperis fructus, quam ex aliorum quorundam numerosissimis paginis. Cetera quæ lusit, ut Epist. 'de Strenis' ad Ursulum, 'de ostreis' ad Theonem, non tam lusit ad ingenium ostentandum, quam ut cum amicis animi recreandi gratia jocaretur.

XII. TECHNOPÆGNION.[1] [a]

AUSONIUS PACATO[b] PROCONSULI. 337.

Scio mihi apud alios pro laboris modulo laudem non posse procedere. Quam tamen si tu indulseris, ut ait Afranius in Thaide,[c]

Majorem laudem,[d] quam laborem invenero.[2]

Quæ lecturus es, Monosyllaba[e] sunt, quasi quædam puncta sermonum: in quibus nullus facundiæ locus est, sensuum

Novi me non inventurum apud alios gloriam parem meo labori. Quam tamen si benigne concesseris, reperero plus gloriæ quam laboris, quemadmodum dicit Afranius in Thaide. Ea, quæ mox leges, sunt Monosyllaba, veluti quædam puncta orationum: in quibus nullus est locus eloquentiæ, nulla est comprehensio sensuum,

1 Hanc Epistolam primus in suis Diatribis Accursius Mariangelus edidit. Quæ et in vetusto Lugdunensi libro fuit, hoc titulo, *Præfatio Technopægnii.*—2 Sic legendum monet Scaliger.

NOTÆ

[a] *Technopægnion*] Vocis hujus Etymon vide infra, in fine hujus Epistolæ.

* Vocis Etymon habes apud Interpretem nostrum, qui et Gyraldi de hoc poëmatio judicium refert. Vox 'Technopægnion' est ab Ausonio ficta, nec alibi, quod sciam, occurrit.

[b] *Pacato*] Hic est Latinus Drepanius Pacatus, de quo jam in Præfatione Ludi septem Sapientum.

* [c] *Ut ait Afranius in Thaide*] Unus ex decem comicis qui post Livium Andronicum claruerunt; Terentio junior, ut patet ex eo Afranii versu quem allegat Vossius: 'Terentio non similem dices quempiam.' Afranii, Cæcilii, Terentiique opera dulces Latini sermonis facetias floruisse tradit lib. I. Vell. Paterculus. Togatis excelluisse Afranium auctor Quintil. lib. x. cap. 1. at moribus fuisse perditis; unde idem Quintil. ait: 'Utinam non inquinasset argumenta puerorum fœdis amoribus, mores suos fassus.' Menandrum præcipue imitatus est, et ab ipso permulta se sumsisse non diffitetur, ut in Compitalibus, ubi obtrectatoribus suis respondens ait: 'Fateor, sumsi non a Menandro modo, Sed ut quisque habuit, quod conveniret mihi: Quod me non posse melius facere credidi.' Interciderunt ejusdem scripta, nisi quod a veteribus Grammaticis quædam ex fabulis variis loca proferuntur: quæ vide inter veterum Poëtarum fragmenta, ubi miraberis versum ab Ausonio laudatum: 'Majorem laudem, quam laborem invenero,' desiderari, saltem in edit. Londin.

[d] *Majorem laudem*] Hic est versus senarius ex Afranii comœdia togata, cui nomen Thais.

[e] *Monosyllaba*] Verba unius syllabæ.

nulla conceptio, propositio, redditio,[f] conclusio, aliaque sophistica,[g] quæ in uno versu esse non possunt: sed cohærent ita, ut circuli catenarum separati. Et simul ludicrum opusculum texui, ordiri majuscula solitus:[h] sed in tenui labor,[i] at non tenuis gloria, si probantur. Tu facies, ut sint aliquid.[k] Nam sine te Monosyllaba erunt, vel si quid minus. In quibus ego, quod ad usum pertinet,[l] lusi: quod ad molestiam, laboravi. Libello Technopægnii nomen[m] dedi: ne aut ludum laboranti, aut artem crederes defuisse ludenti. Vale.

nulla propositio, nulla redditio, nulla illatio, neque alia ad Sophistas pertinentia: quæ omnia nequeunt reperiri in uno tantum versu; verum sic connexa inter se sunt, ut annuli catenarum divisi ab invicem. Atque una composui opusculum ludicrum, ego assuetus inchoare paulo majora: verum labor meus collocatur in parva re, at laus quam inde referam non erit parva, si hæc placeant. Tu efficies ut sint alicujus pretii. Absque te enim erunt tantum Monosyllaba, aut si aliquid potest esse tenuius. In quibus componendis, quod spectat ad utilitatem eorum, ego nugatus sum: quantum autem ad difficultatem, laboravi. Libellus hic inscriptus a me est Technopægnion: ne existimares me laborando non lusisse, vel ludendo non adhibuisse artem aliquam meo ludo. Vale.

NOTÆ

[f] *Propositio, redditio*] Græci Rhetores πρότασιν et ἀνταπόδοσιν dicunt. Locum habent in partibus orationis omnibus quæ duplices sunt, ut in similitudine, dissimilitudine, diversis, comparatis, &c. quæ in dissolutis hujusmodi versibus locum habere vix possunt.

[g] *Aliaque sophistica*] Rhetorica, seu declamatoria. Declamatores enim Græcis σοφισταὶ dicti; talis Libanius et alii.

* [h] *Ordiri majuscula solitus*] Hinc licet inferre Technopægnion non nisi post Mosellam, aliave majora, scriptum fuisse.

[i] *Sed in tenui labor, &c.*] Virgilianum est lib. IV. Georg. 'In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem Nomina læva sinunt,' &c.

* [k] *Tu facies, ut sint aliquid*] Sic amicis, quorum judicia experiri se velle profitentur, insidiari solet Poëtarum genus, ut vel nugas suas ipsis approbent.

[l] *Quod ad usum pertinet*] Quasi dicat, si quæras cui bono, cui usui sunt hæ nugæ? respondebo nulli, et me in iis scribendis nullius utilitatem spectavisse, sed tantum lusum, et oblectationem meam. Si vero quæras quam molestum mihi fuerit hæc scribere, respondebo, me in iis scribendis plurimum laboris exhausisse.

[m] *Technopægnii nomen*] Quod est a Græcis vocibus, τέχνη, ars, et παίγνιον, lusus puerilis. Hinc Lilius Gyraldus lib. I. de poëtis: 'Est Technopægnion (apud Ausonium Gallum) ludicrum quidem poëma, verum multa arte compositum.'

AUSONIUS PAULINO SUO.[3] 338.

Misi ad te Technopægnion, inertis otii mei inutile opusculum. Versiculi sunt monosyllabis cœpti, et monosyllabis terminati.[a] Nec hic modo stetit scrupea difficultas,[b] sed accessit ad miseriam cogitandi, ut idem monosyllabum, quod esset finis extremi versus, principium fieret insequentis. Dic ergo et, o mora, o pœna![c] rem vanam quippe curavi:[d] exigua est, et fastiditur: inconnexa, et implicatur: cum sit aliquid, vel nihili deprehenditur.[4] Laboravi

Misi ad te Technopægnion, inutile opusculum mei ignavi otii. Metra sunt inchoata a vocibus monosyllabis, et desinentia in voces monosyllabas. Neque aspera illa difficultas constitit intra hos terminos, verum additum est ad molestiam inveniendi monosyllaba, ut idem monosyllabum vocabulum, in quod ultimum metrum desineret, evaderet initium sequentis. Dic igitur etiam, o mora, o supplicium! Scilicet curam impendi rei inani: parva est, et tamen habet tædium; dissoluta est, et tamen unitur: licet sit alicujus operæ, tamen invenitur etiam nullius pretii.

3 Neque in Lugdunensium, neque in Mariangeli vetusto libro fuerunt hæ literæ, quas ad Paulinum scripsit Ausonius.—4 'Locus hic vereor, ut non sit integer in nostris codicibus: quorum alii habent: *O pœna rem vanam quippe cura exigua est. et fast.* alii: *rem vanam quippe curavi: exigua est et fast.*' Vinetus. 'Tametsi hic me minus oculatum esse deprehendam, videre tamen videor distinguendum esse: *o mora, o pœna! rem vanam quippe. cura exigua est . . . vel nihili deprehenditur:* aut, *nihili velut depreh.* non absurde autem scriptus alter: *rem vanam quippe curavi.*' Tollius.

NOTÆ

* Nil ambigo Paulinum eundem esse cui plures Ausonius inscribit Epistolas: ibi de Paulino multa disseremus.

[a] *Monosyllabis cœpti, et terminati*] Hinc apparet non totum Technopægnii opus ad Paulinum misisse Ausonium, sed hoc tantum poëmation quod sequitur.

[b] *Scrupea difficultas*] Festus: 'Scrupi dicuntur aspera saxa, et difficilia attrectatu.' Hinc malui vertere *aspera*, quam *ænigmatica*, ut Vinetus. Quid enim hic Ænigmaticum sit, non video. Plurimum certe esse asperitatis nemo non videt. Vinetus apud Gellium perperam legit *scrupos*, cum *scirpos* debuisset legere; hoc eum in errorem induxit. Locus Gellii est lib. XII. cap. 6. 'Quæ Græci dicunt ænigmata, hoc genus quidam e nostris veteribus scirpos appellaverunt,' &c.

[c] *O mora, o pœna!*] Non hic 'pœnam' pro labore, ut Vinetus, intelligo, sed pro eo, quod apud Latinos semper significat, supplicio scilicet; et moram pro tempore et labore in nugas inutiliter collocato: ut sensus sit, o labor seu opera male insumta, sed quæ suum ipsa supplicium, culpæ suæ pœnam secum ferat, temporis male collocati laborem inanem.

[d] *Rem vanam quippe curavi*] Hæc est lectio Ms. codicis unius, quam ut aptissimam secutus sum.

tamen, ut haberet aut historicon quippiam, aut dialecticon.[e] Nam poëticam, vel sophisticam levitatem necessitas observationis exclusit. Ad summam, non est quod mireris: sed paucis literis additis, est cujus miserearis:[f] neque æmulari velis.[g] Et si huc quoque descenderis, majorem molestiam capias, ingenii et facundiæ detrimento, quam oblectationem, imitationis affectu. Vale.

Dedi nihilominus operam ut contineret aliquid vel historicum, vel dialecticum. Nam angustiæ legis mihi observandæ prohibuerunt ne insererem nugas aliquas poëticas, aut sophisticas. Denique nihil hic est quod mireris: verum insertis pauculis literis, est cujus miserearis, et quod non cupias imitari. Ac si in hujusmodi etiam opus incubueris, plus percipias molestiæ, ex eo quod nullus in eo locus sit ingenio ac eloquentiæ tuæ, quam voluptatis ex cupiditate æmulandi. Vale.

NOTÆ

[e] *Aut dialecticon*] Quod dissertationem aliquam habeat. Suspicatur Vinetus *didacticon*, hoc est, quod doceat; bene.

[f] *Non est quod mireris; sed &c. cujus miserearis*] Paronomasia.

* [g] *Est cujus miserearis: neque æmulari velis*] Sic et saniores viri eorum miserentur qui ut nomina invertant, se ipsi excruciant, nec eosdem æmulari vellent. Talia fere scripserunt Græci, Securim puta, Alas, Ovum, &c. Quæ miror ad nos usque pervenisse, deperditis Menandri aliorumque fabulis.

VERSUS MONOSYLLABIS CŒPTI, ET FINITI, ITA UT A FINE VERSUS AD PRINCIPIUM RECURRANT. 339.

Res hominum fragiles alit, et regit, et perimit fors.
Fors dubia, æternumque labans: quam blanda fovet spes.
Spes nullo finita ævo: cui terminus est mors.
Mors avida, inferna mergit caligine quam nox.

Fortuna nutrit, et gubernat, et destruit res fragiles hominum. Fortuna, inquam, incerta, et perpetuo vacillans: quam spes blandiens sustentat. Spes nullo tempore circumscripta, cui mors finis est. Mors rapax, quam nox premit tenebris Tarta-

NOTÆ

* 2 *Blanda fovet spes*] Respexit sane Poëta Eleg. Tibulli 7. lib. II. 'Finirent multi leto mala. Credula vitam Spes fovet, et melius cras fore semper ait. Spes alit agricolas,' &c.

Nox obitura vicem: rēmeaverit aurea cum lux.
Lux dono concessa Deum, cui prævius est Sol.
Sol, cui nec furto Veneris latet armipotens Mars.
Mars nullo de patre satus, quem Thressa colit gens.
Gens infræna virum, quibus in scelus omne ruit fas.
Fas hominem mactare sacris: ferus iste loci mos.
Mos ferus audacis populi, quem nulla tenet lex.
Lex naturali quam condidit imperio jus.
Jus genitum pietate hominum, jus certa Dei mens.
Mens, quæ cœlesti sensu rigat emeritum cor.
Cor vegetum mundi instar habens, animæ vigor ac vis.
Vis tamen hic nulla est: verum est jocus et nihili res.

reis. Nox, inquam, cessura loco, quando dies aureus redierit. Dies datus nobis munere Deorum, quem Sol præcedit. Sol cui Mars bellipotens, ne in adulterio quidem Veneris, potest esse absconditus. Mars genitus sine patre, quem natio Thracum veneratur. Natio hominum indomita, quibus jus est ferri in omne genus criminum. Jus est immolare hominem in sacris. Hic est mos crudelis illius regionis. Mos crudelis gentis ferocis, quam nulla lex coërcet. Lex, inquam, quam justitia tulit dominatione sua naturali. Justitia orta ex pietate hominum; justitia quæ procul dubio est mens Dei. Mens quæ imbuit cogitatione cœlesti cor dignum illa. Cor illud vividum quod habet figuram mundi, quod est animæ virtus et robur. Nullum tamen robur est in his versibus: sed tantum lusus, et res nullius pretii.

5 Observant Accurs. et Vinet. legi in Ms. cod. *Nox sortita vices.*—7 Codex antiquus: *furto in Veneris.*—16 Ms. quidam *tantum* pro *verum*, non male, judice Florido.

NOTÆ

7 *Furto Veneris*] Lege ex Ms. *furto in Veneris*, et intellige adulterium, in quo Mars cum Venere deprehensus et irretitus a Vulcano est: de hoc, in Gripho, ad hæc verba, 'serus deprehenso Marte satelles.'

8 *Mars nullo de patre satus*] Junonis sine patre filius. Vide Ovid. l. v. Fastorum.

Quem Thressa colit gens] Et cui homines immolat, teste Pomp. Mela lib. II. de situ orbis, et Ausonio infra.

15 *Mundi instar habens*] Figuram mundi. Fere rotundum cor est, ut mundus.

16 *Et nihili res*] Poëmation eadem voce 'res' absolvit, a qua inchoaverat.

PRÆFATIO MONOSYLLABORUM TANTUM IN FINE POSITORUM.[1] 340.

Ut in vetere verbo est, Sequitur vara vibiam:[2a] similium

Quemadmodum fertur veteri adagio, Vara sequitur vibiam: ego subnecto nugas

nugarum subtexo nequitiam. Et hi versiculi monosyllabis terminantur, exordio tamen libero, quanquam fine legitimo.[b] Sed laboravi, ut quantum ejus posset apud aures[3] indulgentissimas, absurda concinerent, insulsa resiperent,

carminum similes superioribus. Hi quoque versus finiuntur vocibus monosyllabis, initio tamen libero, quamvis termino legi astricto. Sed studui, ut, quantum impetrari posset apud aures benignissimas, hæc natura sua absona consonarent, insipida

1 Lemma est in veteri libro: *Præfatio Monosyllabarum tantum in fine positarum.*—2 *Sequitur ver hyemem* Vulg. In pervetere libro exaratum extat: *Sequitur vara vibiam, similium nugarum subtexero nequitiam.* Vid. inf. et Not. Var.—3 '*Ut quantum posset videri apud*] Vetus scriptura: *ut quantum ejus possent apud aures:* et paulo post, *inepta* pro *inamœna*, *hiulca* codex Tilianus.

NOTÆ

[a] *Sequitur vara vibiam*] Pro hoc editiones vulgatæ habebant: *sequitur ver hyemem*, perperam corruptum inscitia librariorum, qui nec 'varam' nec 'vibiam' intelligebant. Quomodo etiam legit Erasmus. Restitutum est ex veteri Ms. in quo legitur *sequitur vara bibiam, &c.* Quod proverbium ex veteribus Glossis Mss. in quibus hæc leguntur: 'Varam vibia. Perticæ duæ sunt inter se colligatæ, quæ asserem sustinent. Unde proverbium: Vibia varam sequitur.' Scaliger sic exponit: 'Vara,' inquit, significat perticam ab summo furcillatam, ut colligimus ex illis Glossis: (et ex Vitruv. lib. x. cap. 19.) 'Vibia' autem perticam transversam, quæ furcillæ illi imposita et colligata est. Quare si 'vara' cadat, et 'vibiam' simul cum illa cadere necesse est. Unde recte dictum: *varam vibia sequitur, &c.* Sed unde dicta sit *vibia*, inquit idem, et utrum *bibia*, ut in Ausonio, an *vibia*, ut in Glossis, scribendum sit, nescio. Mihi sufficit et proverbium, et ejus interpretationem ex veteri Grammatico indicasse. Proverbium quadrat in eos, qui cum uni vitio indulserint, deplorata omni verecundia, et profligato pudore, ad alia præcipites feruntur, quasi omni jacta bonorum alea, &c. Deinde aliam explicationem affert: Sed præstiterit, inquit, duo nomina propria interpretari vibiam, et varam. Nam vibii, et vari nomina gentilitia Romæ. 'Vara vibiam:' hoc est, τὸ ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ ἕπεται. Hæc Scaliger. Liceat post tanti viri expositiones, nostram afferre. Pro *bibiam* quod in Ausoniano Ms. supra laudato legitur, legi posse facili mutatione b. in v. putem tam *biviam* quam *vibiam*, quod habent Glossæ Scaligero laudatæ: et biviam, valgam interpretor, hoc est, auctore Festo, quæ crura habeat extrorsus obtorta et incurva, ut bivium referant, et quæ incedendo bina quodammodo itinera pedibus ambobus calcet, sicque jure dicatur bivia. Vari autem, teste eodem Festo, Valgis contrarii sunt qui crura habent introrsus incurva. Unde facilis et apertus proverbii sensus, *sequitur vara biviam*, seu valgam, vitium unum aliud post se vitium trahit, nugas aliæ nugæ sequuntur. Qui sensus est Ausoniani hujus loci.

[b] *Quanquam fine legitimo*] Et legi astricto, ut semper in monosyllabam vocem desinat.

hiulca congruerent: denique haberent et amara dulcedinem, et inamœna venerem, et aspera lævitatem.[4] Quæ quidem omnia quoniam insuavis materia devenustat, lectio benigna conciliet. Tu quoque mihi tua crede securior, quippe meliora: ut, quod per[5] adagionem[c] cœpimus, proverbio finiamus, et Mutuum muli scabant.[6 d]

Æmula Diis, naturæ imitatrix, omniparens ars,
Pacato[e] ut studeat ludus meus,[f] esto operi[7] dux.
Arcta, inamœna licet,[8] nec congrua carminibus lex,

saperent, abrupta connecterentur: denique ut et amara haberent suavitatem, et ingrata leporem, et impolita expolitionem. Quæ cuncta, quia materia injucunda deturpat, oportet ut lectio indulgens reddat grata. Tu etiam committe mihi confidentius tua carmina, utpote meliora meis: ut finiamus adagio quod inchoavimus a proverbio, et Muli sese invicem fricent.

O ars imitans Deos, æmulatrix naturæ, omnia producens, ut lusus hic meus placeat Pacato, sis dux meo operi. Hæc lex quanquam stricta, insuavis, neque conve-

pro *hiulcula.*' Vinetus.—4 *Aspera lenitatem* Vulg.—5 '*Sed ut quod per* Vulg.—6 *Mutuum muli scalpant*] Ita vet. liber, non *scabant:* quanquam bonum est *scabant:* emenda, *scabunt.*' Scaliger. *Scabant* legendum monet Accursius.—7 *Labor hic meus, esto operi* Vulg. Vetus liber: *ludus meus est operi.*—8 Tertius ille Is. Vossii liber: *Arte inamœna licet:* et mox duo optimi: *fando*, pro *fandi.*

NOTÆ

[c] *Per adagionem*] Proverbium 'sequitur vara,' &c. de quo supra.

[d] *Mutuum muli scabant*] Proverbium tunc locum habens, cum improbi atque illaudati se vicissim mirantur ac prædicant; ut cum indoctum indoctus, deformem deformis, improbum improbus vicissim laudat, quales illi fratres apud Horatium: 'Frater erat Romæ Consulti Rhetor, ut alter Alterius sermone meros audiret honores, Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mutius ille,' &c. Petitum a Mulorum (quod et cetera jumenta factitant) consuetudine, ut sese invicem dentibus scabant. Similia huic: 'Senes mutuum fricant, et tradunt operas mutuas, et manus manum lavat,' vel *fricat*, &c.

* *Mutuum muli scabant*] Super hoc adagio consule Beroald. Annot. cap. 2. ubi tamen perperam hic legendum vult, *scabunt.* Patet enim e contextu pendere vocem illam a conjunctione 'ut.' Ejusdem adagii meminit in Epistolis Symmachus, ubi ait: 'Mutuum scabere mulos, cui proverbio ne videar esse confinis, præconium virtutum tuarum presso dente restringo.'

[e] *Pacato*] Latino Drepanio Pacato, cui opusculum hoc dicat, ut in Præfatione seu Epistola nuncupatoria observavimus supra.

[f] *Ludus meus*] Lectio hæc est veteris codicis. Vulgati libri multi habuerunt *labor hic meus*, quod ferri etiam potest.

Judice sub tanto fandi tamen accipiet jus.
Quippe et ridiculis data gloria, ni prohibet fors.

niens versibus, tamen obtinebit veniam loquendi apud tantum judicem. Laus enim sua conceditur etiam ludicris rebus, nisi fortuna vetat.

DE MEMBRIS. 341.

INDICAT in pueris septennia prima novus dens
Pubentes annos robustior anticipat vox.
Invicta et ventis, et solibus, est hominum frons.
Edurum nervi cum viscere consociant os.
Palpitat irrequies, vegetum, teres, acre, calens cor.
Unde vigent sensus, dominatrix quos vegetat mens,
Atque in verba refert modulata lege loquax os.

Dens renovatus ostendit in pueris ætatem septem annorum: vox vegetior prævenit annos pubertatis. Frons hominum est patiens ventorum, et Solis. Nervi connectunt os durum cum carne. Cor vividum, rotundum, acre, calidum, movetur sine quiete. A quo sensus vigorem accipiunt, quos animus dominator vivificat, et os garrulum transfert in voces numeris circumscriptas. Fel cærulum, quam parva pars

4 ‘*Et durum nervi*] Valde mihi placet, quod in secundo Vossiano legebatur, *Edurum nervi, &c.* Sic ut *Edurum* sit, valde durum: et videtur alias superesse copula, cum singuli pæne versus distincti sint.’ *Tollius.*—6 Idem Vossian. codex: *quis.*

NOTÆ

1 *Indicat in pueris, &c.*] De hoc consimiliter Hippocrates lib. de septimestri partu, et Gell. lib. III. affirmant, anno pueri septimo, primos ejus dentes cadere, et alios renasci.

* *Septennia prima novus dens*] Hæc juxta Solonis sententiam, cujus extat apud Clementem Strom. lib. VI. Elegia, qua ætatum mutationes per septennia fieri docet. Primo quidem septennio dentes novos apparere, altero pubertatem oriri, tertio densam barbæ segetem, &c.

2 *Pubentes annos*] Decimum quartum completum: quod pubertatis tempus Imperator statuit naturam secutus ducem, sublato turpi more adolescentium corpora nuda inspiciendi, ad dignoscendam eorum pubertatem, ut refert ipse Instit. ‘Quibus modis tutela finitur.’ Vox porro ut Plinius refert lib. II. c. 51. roborari incipit anno decimo tertio.

* 3 *Invicta, &c. hominum frons*] De miro pellis artificio consule quæ habet vir Cl. Fenelon in libro quem inscripsit ‘de existentia Dei,’ part. 1. Ibi multa Ausonii Carmen ‘de membris’ illustrantia.

4 *Edurum*] Id est, valde durum.

Nervi] Tendines intellige, quibus insertiones musculorum in ossa fiunt.

Cum viscere] Cum carne musculorum, quæ viscus, et pulpa dicitur.

* 7 *Modulata lege loquax os*] Ea modulatio ex duobus maxime proficisci-

Quam validum est, hominis quota portio, cœruleum fel!
Quam tenue, et molem quantam fert corpoream crus!
Pondere sub quanto nostrum moderatur iter pes!

hominis, quantæ virtutis est! Quam exile est crus, et quantam corporis massam sustinet! Sub quanto onere pes regit nostrum incessum.

NOTÆ

tur; scilicet e lingua quæ plectri fungitur vice, ac tremulis valvulæ motibus.

8 *Cæruleum fel*] In parva vesicula jecori adhærente contentum.

INCONNEXA. 342.

Sæpe in conjugiis fit noxia, si nimia est dos.
Sexus uterque potens, sed prævalet imperio mas.
Qui recte faciet, non qui dominatur, erit rex.
Vexat amicitias, et fœdera dissociat lis.
Incipe, quicquid agas: pro toto est prima operis pars.
Insinuat cœlo, Diisque inserit emeritos laus.
Et disciplinis conferta est, et vitiis urbs.
Urbibus in tutis munitior urbibus est arx.
Auro magnus honos, auri pretium tamen est æs.

Sæpe peccatur in matrimoniis, si dos est amplior. Sexus uterque validus est, sed masculus præpollet imperio. Ille rex erit qui bene aget, non autem qui imperat ceteris. Lis torquet amicitias, et disjungit societates. Quodcumque facere vis, incipe mature: nam principium operis est loco totius. Laudatio inserit cœlo, et miscet Superis eos qui illam meruere. Civitas repleta est bonis artibus, et malis. In urbibus munitis, arx munitior est ipsis urbibus. Magnus habetur honos auro, aurum tamen

1 Ita vetus liber: alii: *in conjugibus.* Idem vetus liber: *vox* pro *dos.*—8 In veteri libro invenit Scaliger: *Rex* pro *arx.*—12 Pro *nitet*, *manet* erat in

NOTÆ

1 *Fit noxia, si nimia est dos*] Juvenalis: 'Intolerabilius nihil est quam fœmina dives.' Vide Plautum Aulul. act. 3. scen. 5. et Martial. lib. VIII. Epigram. 12.

* *Fit noxia, &c.*] Noster exponit, peccatur. Exponendum puto, nocet: nempe marito cui a divite fœmina jurgii causæ continuo inferuntur: juxta illud Juvenalis Sat. VI. vers. 460.

3 *Qui recte faciet, &c.*] Desumtum ex Epistola I. Horatii.

5 *Pro toto est prima operis pars*] Huc facit illud Horatianum: 'Dimidium facti qui cœpit habet.'

Longa dies operosa viro, sed temperies nox,
Qua caret Æthiopum plaga, pervigil, irrequies gens,
Semper ubi æterna vertigine clara nitet lux.

æstimatur ære. Dies longa laboriosa est homini, verum nox illam temperat. Qua nocte regio Æthiopum destituitur, quæ natio semper vigilat sine quiete, ubi lux clara fulget semper perpetua circumversione.

vetusto codice.

NOTÆ

10 *Nox Qua caret Æthiopum, &c.*] Hallucinatur Ausonius, qui Æthiopibus dies absque nocte tribuit. Habent illi, utpote sub zona torrida positi, noctes fere semper diebus æquas.

12 *Semper ubi æterna vertigine, &c.*] Hoc de illis verum, qui sub mundi polis habitant (si quos habent regiones illæ incolas, quæ sunt æternis damnatæ pruinis) quibus Sol non æterna quidem, sed continua semestri vertigine fulget, sex postea menses sub terra latens. At non hoc Æthiopibus convenit, ut ex orbis descriptione, et doctrina sphærica demonstratur.

DE DEIS. 343.

Sunt et cœlicolum Monosyllaba. Prima Deum Fas,
Quæ Themis est Graiis. Post hanc Rhea, quæ
 Latiis Ops.
Tum Jovis et Consi germanus, Tartareus Dis.

Sunt etiam nomina Deorum monosyllaba. Primum numinum monosyllaborum est Fas, quod appellatur Themis a Græcis. Post illud est Rhea, quæ dicitur Latinis Ops. Deinde Infernus Dis, frater Jovis et Neptuni. Et Vis regina Deorum, soror

1 '*Sunt et cœlicolum*] Lege: *Sunt etiam divum Monosyllaba priva Deum: Fas:* nam male hodie legitur: *Monosyllaba prima Deum Fas.* Scaliger. Minus recte, ut opinor: quis enim conjunxerit: *Divum Deum?* dein, nisi *prima* scripsisset Ausonius, qua ratione intulisset: *post hanc Rhea?*' Tollius.—3 *Consors* pro *Consi* habuit liber vetus Lugdunensis: ut monuit Jacobus

NOTÆ

1 *Prima Deum Fas*] Observa 'Fas' fœmineum, cum Deam Themidem significat. 'Primam Deum' appellat; antiquissima quippe fuit, cœli filia, Jovis soror, et oracula Delphis et in Parnasso habuit ante Apollinem. De hac plura vide apud Lilium Gyraldum Syntagm. 15.

2 *Rhea*] Et Cybele, Latinis Ops, et magna mater, et mater Pessinuntia. Cetera ejus nomina vide apud Lil. Gyrald. Syntagm. 4.

3 *Consi*] Vide Epigram. LXIX.

Et soror et conjux fratris, regina Deum Vis.
Et qui quadrijugo curru pater invehitur Sol.
Quique truces belli motus ciet armipotens Mars:
Quem nunquam pietas, nunquam bona solicitat Pax.
Nec cultor nemorum reticebere, Mænalide Pan,
Nec Genius domuum, Larunda progenitus Lar.
Fluminibusque Italis præpollens sulfureus Nar.

Jovis, et uxor fratris sui. Et Sol pater, qui vehitur curru tracto a quatuor equis. Et Mars bellator, qui excitat feros tumultus belli: quem nunquam Pietas, nunquam bona Pax afficit. Neque omitteris a me, o Pan Mænali præses, habitator sylvarum, neque tu o Lar sate Larunda, ædium Deus. Neque Nar olens sulfur, superans

Cujacius in capite decimo libri quinti Emendationum.—7 Tò *bona* a duobus

NOTÆ

4 *Regina Deum Vis*] Vis seu Violentia Stygis filia est in Theogonia Hesiodi; at hic 'Vis Deum regina,' est Juno, Jovis et soror et conjux, quam 'Vim Deorum' appellat, ad illud Virgilii respiciens lib. Æneid. VII. 'Cœlestum Vis magna jubet,' ubi Junonem intelligendam sentiunt veteres interpretes, ut et in hoc: 'Vel quæ portenderit ira Magna Deum.'

5 *Quadrijugo curru*] Quatuor Solis equi ab Ovid. memorantur l. II. Metam. Pyrous, Eous, et Æthon, quartusque Phlegon.

8 *Mænalide Pan*] Mænalus mons est Arcadiæ Pani sacer.

9 *Nec Genius domuum*] Apuleius noster in de Deo Socratis: 'Est et secundo significatu species Dæmonum animus humanus, emeritis stipendiis vitæ, corpori suo abjurans. Hunc vetere Latina lingua reperio lemurem dictitatum. Ex hisce ergo lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familiaris.' Eadem habet Mart. Capella. 'Lares' tamen ex Mercurio et Lara seu Larunda Nympha genitos crediderunt. Vid. Ovid. libro secundo, Fast. et Lactant. libro secundo, Divin. Institut.

* *Nec Genius domuum, Larunda progenitus Lar*] Lares alii privati, qui suam quisque domum servare putabantur, quibus Veteres porcos immolabant, ut patet ex Horat. Ode 33. lib. III. et lib. II. Sat. 2. 'Præstites' quoque dictos tradit Ovid. v. vers. 129. 'Quod præstent oculis omnia tuta suis.' Lares alii publici, qui et 'Compitales' appellati, quod compitis præessent. Utrosque suscepit Mercurius ex Larunda Naiadum una, Almonis fluvii filia, quam compressit dum jussu Jovis eam in Inferos duceret. Ovid. Fast. II. 'Fitque gravis, geminosque parit qui compita servant, Et vigilant nostra semper in æde Lares.'

10 *Sulfureus Nar*] Virg. 'Sulfurea Nar albus aqua.' Umbriæ fluvius est, hodie *Negra*, teste Leandro. Hic pro fluminis Deo ponitur.

* *Sulfureus Nar*] Umbriæ fluvius, cujus aquæ Virgil. Æn. VII. Plinio lib. III. cap. 12. sulfureæ. Quin et, Servio teste, ideo Nar appellatus; Sabini enim lingua sua Nar dicunt Sulfur. Fluit autem e montibus Ami-

Quæque piat Divum perjuria, nocticolor Styx.
Velivolique maris constrator Leuconotos Libs.
Et nunquam in dubiis hominem bona destituens Spes.

fluvios Italiæ. Et Styx tenebricosa, quæ expiat perjuria Deorum. Et Leuconotus Africus, qui sternit æquor velivolum. Et bona Spes nunquam deserens hominem in rebus angustis.

optimis Mss. abest.—13 '*Hominum bona*] Forte melius: *hominem*.' Tollius. Vid. inf.

NOTÆ

terninis, et a Velino lacu per quem transit, ingenti fragore emittitur.

11 *Quæque piat Divum perjuria, nocticolor Styx*] Id sortita honoris, ut ejus Dii timeant jurare et fallere numen, propter victoriam Stygis filiæ, quæ Diis astiterat in bello Gigantum; ob quod Jupiter statuit, ut qui Deorum fefellisset ejus numen, anno uno et diebus novem ab ambrosia et nectare prohiberetur. 'Nocticolor' dicitur ab obscuritate Inferorum.

12 *Velivolique maris*] Mare Velivolum dicitur, quod in eo naves velis volent, ceu aves pennis in aëre.

Constrator Leuconotos Libs] Leuconotus, quem Libem appellat, ventus est Notum inter et Favonium flans ab occiduis Libyæ partibus, Italiæ respectu. Albus dicitur Horatio, lib. I. Od. 7. 'Albus ut obscuro deterget nubila cœlo Sæpe Notus, neque parturit imbres Perpetuos,' &c. Ex quo intelligere licet quid velit Ausonius, cum eum maris constratorem appellat, scilicet innuit eum placide flando, et nubes pellendo, mare tranquillum et planum reddere, ac aptum navigationi. Sic apud Virgil. lib. v. Æneid. 'Placidi straverunt æquora venti.' Hoc est, plana fecerunt, quæ prius intumuerant. De vento autem Libe hic tanquam de Deo loquitur.

13 *Hominem bona destituens Spes*] Omnino accedo ad mentem Tollii, qui legit *hominem*, non *hominum*, sicque expressi in Interpretatione, et excudendum curavi: de Spe quoque ut de Dea hic loquitur.

* *Bona destituens Spes*] Notum Veteribus Spem Deam fuisse, quam apud Romanos a Calatino consecratam auctor Cic. lib. II. de Legibus cap. 11. Illam putabant mortalibus singulis, simul atque nascerentur, cum bono genio adesse. Talis conspicitur ejus effigies in aureo Hadriani Imperatoris numismate. Fœmina fuit stans, institæ laciniam sinistra manu non nihil attollens. Dextera in cubitum elata pateram proferens, in qua repositum vas in floris similitudinem, cum hac inscriptione: SPES P. R. Alteram Spei, quam putat Rusticæ effigiem, affert Broukhus. ad v. 5. Tibul. lib. I. Eleg. 1.

DE CIBIS. 344.

NEC nostros reticebo cibos, quos priscus habet mos,

Neque tacebo nostra alimenta, quæ antiquus usus habet, quibus sal marinum

Irritamentum quibus additur æquoreum sal.
Olim communis pecori cibus atque homini glans,
Ante equidem campis quam spicea suppeteret frux.
Mox ador, atque adoris de polline pultificum far,
Instruxit mensas quo quondam Romulidum plebs.
Hinc cibus, hinc potus, cum dilueretur aqua puls.
Est inter fruges morsu piper æquiparans gith.
Et Pelusiaco de semine plana, teres lens.
Et duplici defensa putamine quinquegenus nux.

adjungitur ad excitandam famem. Quondam glans erat esca communis pecori et homini, certe priusquam fruges aristis contentæ, ipsi præsto essent in arvis. Dein ador affuit, et far pulti faciendæ aptum ex tenui farina adoris, ex quo plebecula Quiritium olim adornavit mensas. Ex eo sibi parabant cibum, et potum, diluendo pultem aqua. Inter fruges est gith æquans sapore piper cum manditur. Est et lens plana et rotunda, orta semine Pelusiaco. Et nux quintuplicis generis protecta

2 *Æquoreus* in Tilii libro.—3 Tres scripti: *Communis pecorique olim cibus atque homini glans.*—8 Alii: *git* sine spiritu.—10 Duo optimi: *quinquagenis.*

NOTÆ

5 *Mox ador*] Genus est farris et frumenti apud Festum, Nonium, et Servium.

De polline] Pollen tenuissima farina est, quæ volitat dum succernitur.

6 *Instruxit mensas, &c.*] Plin. lib. XVIII. Natur. Histor. 'Pulte autem non pane vixisse longo tempore Romanos manifestum: quoniam inde et pulmentaria hodieque vocantur.'

7 *Cum dilueretur*] Ad potum scilicet.

8 *Morsu piper æquiparans gith*] Plin. lib. XIX. cap. 8. 'Gith pistrinis, anisum et anethum culinis et medicis nascuntur.' Idem lib. XX. c. 17. 'Gith ex Græcis alii Melanthion alii Melanspermon vocant. Optimum quam excitatissimi odoris, et quam nigerrimum. Medetur serpentium plagis et scorpionum.' Ruellius de stirpibus lib. III. c. 51. 'Gith Officinæ Nigellam Romanam appellant, rura nostra *poëvrette* quasi piperaceam dicunt, quod odoratam piperis modo referat acrimoniam, aut quia piperis vice in multis utantur.'

* *Morsu piper æquiparans gith*] Legunt alii sine aspiratione. Vetus Bibliorum Interpres reddidit *git* Esaiæ 28. quod Græce μελάνθιον dicitur. Hispanorum est *Axenus* si Antonio Nebrissensi fides Quinquag. cap. 20. quod semen, inquit, in eodem agro cum cumino satum, utrumque uberius provenit. Columella in horto: 'Famosaque tunc Coriandro Nascuntur, gracilique melanthia nigra cymino.' Ad quam fertilitatem respexit Propheta dicto loco. *Desposius.*

9 *Et Pelusiaco, &c. lens*] Pelusium oppidum, et unum ex Nili ostiis septem, ubi lens optima nascebatur. Virg. Georg. lib. I. 'Nec Pelusiacæ curam aspernabere lentis.'

10 *Quinquegenus Nux*] Quinque illa nucis genera sunt apud Dioscoridem et Plinium, Juglans, Avellana, Amygdala, Castanea, et Pinea nux.

Quodque cibo et potu placitum, labor acer apum, mel.
Naturæ liquor iste novæ: cui summa natat fæx.

gemino involucro. Et mel jucundum esu et potu, productum assiduo labore apum. Liquor hic est naturæ singularis: cui fæx in summo natat.

NOTÆ

11 *Potu placitum*] In Hydromeli, et Mulso.

12 *Cui summa natat fæx*] Macrob. Saturn. lib. VII. 'Mel, quod optimum est, reliquo ponderosius est. In vase igitur mellis pars quæ in imo est utique præstat pondere, et ideo supernante pretiosior est. Contra in vase vini pars inferior admixtione fæcis non modo turbulenta, sed et sapore deterior est,' &c. Et paulo supra: 'Fæcis materia, ut spissa atque terrena, ceteris laticibus pondere præstat, melle vincitur. Ideo in illis gravitate demergens ad fundum decidit; in melle vero, ut levior, de loco victa sursum pellitur.'

DE HISTORIIS. 345.

SOLAMEN tibi, Phœbe, novum dedit Œbalius flos.
Flore alio reus est Narcissi morte sacer fons.
Cædis Adoneæ mala gloria fulmineus sus.
Perjurum Lapitham Junonia ludificat nubs.

O Apollo, flos Hyacinthus præbuit tibi novum solatium. Fons accusatur ob alium florem, detestabilis ob letum Narcissi. Aper fulmineis dentibus pessime gloriatur ob interfectum Adonidem. Nubes pro Junone supposita deludit Lapitham

2 Libri duo optimi: *reus et N.*—9 ' Vinetus legit *Sæva. Sicca loca*

NOTÆ

1 *Œbalius flos*] Hyacinthus Œbali Laconiæ regis filius, Apollini amatus, ab eodem, disci jactu, per imprudentiam interfectus, in florem deinde mutatus est. Vid. Ovid. Metamorph. lib. X. Fab. 6.

2 *Fons*] In quo, ceu in speculo, sese viderat, ac sui correptus amore tabuerat Narcissus.

* 3 *Fulmineus Sus*] Etenim, ut canit Ovidius X. Metamorph. 'Fulmen habent acres in aduncis dentibus Apri.' Ergo post Ovidium Poëta noster 'fulmineum' vocat Aprum. Hic et Epist. ad Theonem, propter ictus repentinos, ut vult quoque Rittershusius ad Phædri Fab. 20. lib. I. non propter dentium candorem inter nigras setas, ut volunt alii.

4 *Perjurum Lapitham*] Ixionem, quem hic 'perjurum,' Horat. in Arte Poëtica 'perfidum' appellat: quod nomen duplici perfidia est meritus, ut ex Acrone in Horatium, et interprete Pindari, Πυθ. Εἰδ. Β. cognoscitur. Altera, quia socerum Deioneum, cujus filiam Diam uxorem duxerat, munera sponsarum patribus tunc dari solita flagitantem, fossa materiæ ignem facile corripientis plena delu-

Ludit et Æaciden Parnassia Delphicolæ sors.
Threicium Libycum freta Cimmeriumque secat bos.
Non sine Hamadryadis fato cadit arborea trabs.
Quo generata Venus, Saturnia desecuit falx.
Sicca inter rupes Scythicas stetit alitibus crux.

perfidum. Oraculum etiam Parnassium Dei Delphos incolentis ludificat Pyrrhum. Bos tranat freta Thracium, Ægyptium, et Cimmerium. Truncus arboris non ruit absque morte Hamadryadis in eo viventis. Falx Saturni abscidit illud, unde progenita Venus est. Crux arida erecta est inter cautes Scythiæ avibus exposita, ex

Scaliger interpretatur *frigida*. Certe *Sæva* non respuo; facit enim ad

NOTÆ

sum, sub epularum specie, combussit. Altera, quod a Jove expiatus, deleta tanti sceleris macula, et ab eo Deorum contubernio ascitus, tanti beneficii immemor, Junonem ejus uxorem stuprare voluerit. Pro qua, supposita ei nube, Centauros genuit, qui inde appellantur Nubigenæ. Hinc, rotæ in Inferis affixus semper volubili, pœnas perfidiæ luere fingitur.

Nubs] Licenter pro nubes: 'nam nubs non dicimus,' inquit Servius ad hunc lib. x. Æneid. versum: 'Tum Dea nube cava,' &c.

5 *Ludit et Æaciden, &c. sors*] Pyrrhum, ab Achille, qui Æaci nepos erat, originem trahentem delusit Delphicum Oraculum, hoc amphibolico versu decantatissimo: 'Aio te, Æacida, Romanos vincere posse.' Quo inductus Romanis bellum intulit, a quibus victus oraculum demum, sed serius, intellexit.

6 *Threicium, Lybicum, &c. secat bos*] Intellige bovem in quam mutata Io, œstro percita, ex Europa in Asiam per Bosphorum Thracium, vel, ut alii scribunt, per *Cimmerium* trajecit, atque inde tranato mari quod Asiam inter et Libyen, hoc est, Africam, intercedit, pervenit in Ægyptum, ubi culta sub Isidis nomine est. Edifi quidam habent: *Et furiata œstro tranat mare Cimmerium bos.*

7 *Hamadryadis*] Nymphæ fuerunt dictæ Hamadryades, quod, ἅμα τῇ δρυῒ, simul cum quercu, in qua habitabant, et viverent et morerentur. Vide Erisichthonis Fabulam lib. VIII. Metam.

* *Non sine Hamadryadis fato cadit arborea trabs*] Nymphæ quæ, teste Servio, cum arboribus simul et nascuntur et intereunt. Unde eleganter apud Barclaium in Euphormione principium amici de se: 'Potentia cadimus in interitu magnatum, ut quæ Nymphæ cum arboribus moriuntur.' Eas Catullus pro Naiadibus posuit, uti et pro Naiadibus Ovidius ponit Hamadryades. His, ex Hesiodo, Ausonius alibi vitam longissimam tribuit.

8 *Quo generata Venus*] Nempe cœli pudenda, e quibus a Saturno falce abcissis, ac in mare delapsis, orta Venus est. Vide supra Epig. XXXIII.

9 *Inter rupes Scythicas stetit alitibus crux*] In Caucaso monte Scythiæ fabulati sunt affixum Prometheum, et renascens semper ejus jecur aquilam depasci.

Unde Prometheo de corpore sanguineus ros,
Aspergit cautes, et dira aconita creat cos.
Ibycus ut periit, vindex fuit altivolans grus.
Æacidæ ad tumulum mactata est Andromachæ glos.
Carcere in Argivo Philopœmena lenta adiit mors.
Tertia opima dedit spoliatus Aremoricus Lars.

qua liquor cruentus stillans e corpore Promethei, irrigat rupem et rupes producit tetra aconita. Postquam Ibycus interfectus est, grus alte volans ultrix fuit mortis ejus. Glos Andromachæ immolata est ad sepulcrum Achillis. Mors lenta aggressa est Philopœmenem in carcere Græco. Lars Gallicus spoliatus suppeditavit Jovi

locum hunc.' *Floridus.*—12 Scribendum *Ibycus*, non *Ibicus*, monet Accursius. Vetus cod. pro *vindex* habuit *index.*—15 *Tertia picna* Vulg.—17 Pro hoc, ha-

NOTÆ

11 *Et dira aconita creat cos*] Aspersa scilicet illo sanguine. Ovid. ex spuma Cerberi ex Inferis ab Hercule educti natum aconitum fabulatur, non ex Promethei sanguine. 'Cos' hic est Cautes. In cautibus porro nasci, et inde habere nomen, proditum est Plin. lib. XXVII. cap. 3. 'Nascitur in nudis cautibus, quas aconas nominant. Et ideo aconitum aliqui dixere, nullo juxta, ne pulvere quidem nutriente.'

12 *Ibycus ut periit, vindex fuit altivolans grus*] Ibycus ex novem Lyricis Græcis poëtis unus, a latronibus, ut refert Suidas, in solitudine deprehensus, cum jam in eo esset, ut ab iis interficeretur, grues forte illac transeuntes mortis suæ testes et vindices fore comminatus est. Paulo post autem, cum in urbe media versarentur ii latrones, supervolantibus forte gruibus per jocum insusurrare sibi in aurem cœperunt, *αἱ Ἰβύκου ἔκδικοι πάρεισιν*, 'adsunt ultrices Ibyci.' Quod, cum auditum a circumstantibus, et ad Magistratum delatum esset, comprehensi latrones ac rem in tormentis confessi, pœnas dederunt. Extat de hoc Epigramma Antipatri in Anthologia, in quo, clangore gruum supervolantium judicium factum, et latrones captos memoratur. Unde 'Vindices Ibyci grues' potiori jure dici videntur, quam si insusurrantes suo ipsorum indicio latrones periisse dicantur.

13 *Æacidæ*] Achillis Æaci nepotis.

Andromachæ glos] Polyxena soror Hectoris mariti Andromachæ.

* *Andromachæ glos*] Juxta Festum et Nonium 'Glos, Gloris' de mariti sorore atque eadem fratris uxore dicitur.

14 *Carcere in Argivo*] In quem a Messeniis captus nobilis ille Achæorum Imperator conjectus fuerat. Vide Plutarch. in ejus vita.

Lenta adiit mors] Veneno lento conscita.

15 *Aremoricus Lars*] Viridomarus Insubrium Gallorum rex, quem Plutarchus 'Britomartem' vocat. Aremoricus dicitur hic pro Gallus, synecdoche partis. Est enim Galliæ pars Aremorica. Dicitur Lar sive Lars, quod occisus et spoliatus a Marcello, tertia opima spolia Jovi dedit, ut Lar, sive Lars, sive Lartes Tolumnius ab A. Corn. Cosso interfectus se-

Sera venenato potu abstulit Hannibalem nex.
Res Asiæ quantas leto dedit immeritas fraus!
Ultrix flagravit de rupibus Euboicis fax.
Stat Jovis ad cyathum, generat quem Dardanius Tros.
Præpetibus pennis super aëra vectus homo Cres.
Intulit incestam tibi vim, Philomela, ferus Thrax.
Barbarus est Lydus, bellax Geta, fœmineus Phryx.

tertia spolia opima. Mors tarda sustulit Annibalem potione venenata. Quam potens regnum Asiæ dolus destruxit! Tæda vindex arsit ex scopulis Eubœæ insulæ. Filius Trois Dardanii ministrat Jovi potum. Homo Cretensis latus est super aërem alis celeribus. Thrax barbarus adhibuit tibi vim incestam o Philomela. Lydi sunt bar-

bebat vetus codex: *Fallaces Ligures. Nullo situs in pretio Car.* 'Versus hic transpositus in veteri libro inveniebatur ante illum: *Ultrix flagravit, &c.* unde cum Turnebo spurium illum: *Jam pelago volitat mercator vestifluus Ser*, expunximus.' *Tollius.*

NOTÆ

cunda opima spolia dederat, cum prima Romulus ipse de Acrone Cæninensium rege Jovi Feretrio tulisset. Notum est 'opima spolia' esse quæ Imperator Imperatori detrahit. De hoc Marcello Virg. lib. VI. inducit Anchisen Æneæ apud Inferos sic vaticinantem: 'Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.'

16 *Sera venenato, &c.*] *Sera* hic, non *lenta*, ut supra de Philopœmene, sed quæ, licet violenta, tarde tamen Annibali contigit anno ætatis septuagesimo. Tam grandis enim natu erat, teste Cornelio Nepote, cum venenum sumsit, ne in Romanorum sese flagitantium manus vivus incideret.

17 *Res Asiæ*] Regnum Priami.

Fraus] Sinonis fictæ lacrymæ, et equi lignei dolus.

* *Res Asiæ quantas leto dedit immeritas fraus*] Fraudem illam noster exponit de fictis Sinonis lacrymis, et equo ligneo; cur non potius intelligas 'fraudem' qua Paris uxorem hospitis sui rapuit, multo milite repetitam?

18 *Ultrix, &c. fax*] Qua e Caphareo Eubœæ promontorio sublata, Nauplius redeuntium Græcorum naves in scopulos allexit ac fregit, Palamedem filium suum, quem insontem infando indicio neci demiserant, hoc astu ulciscens.

19 *Generat quem Dardanius Tros*] Ganymedes Trois filius in cœlum raptus, et pocillator effectus Jovis. 'Stat,' proprie de pocillatore, qui stat ad cyathum.

20 *Homo Cres*] Dædalus Cretensis.

* *Homo Cres*] Pervulgata Dædali fabula, qui, ut Minois iram effugeret, sibi pennas aptavisse fertur, quia scilicet primus omnium vela et antennas navi imposuit. Dicitur vero 'Cres,' non, quod revera, ut Vineto placet, Cretensis fuerit, at, quod e Creta eum fabulantur evolasse. Fuit enim ille Atheniensis Faber et Micionis filius.

21 *Ferus Thrax*] Tereus Procnes Philomelæ sororis maritus. Fabulam vide lib. VI. Metamorph. Ovid.

22 *Barbarus est Lydus*] Plaut. in Bacchidibus act. I. sc. 2. 'Lyd. An Deus est ullus Suavis-suaviatio? Pistocl. An non putasti esse? nimium

Fallaces Ligures: nullo situs in pretio Car.
Vellera depectit nemoralia vestifluus Ser.
Nota in portentis Thebana tricorporibus Sphinx.

bari, Getæ bellicosi, Phryges molles, Ligures dolosi, Cares nihili habentur. Seres affluentes vestitu carminant lanuginem sylvarum. Sphinx Thebana cognita est

NOTÆ

quam, o Lyde, es barbarus! Quem ego sapere nimio censui plus quam Thalem, I, stultior es barbaro Potitio, Qui tantus natu Deorum nescis nomina.' Ad quem locum respexit procul dubio Ausonius. Neque enim adeo barbari Lydiæ populi, qui primi monetam percusserunt, et instituerunt.

Bellax Geta] Vetus liber *pellax Geta*, non male. Pellax est, qui blanditiis pellicit et decipit, ut Servus Geta in Phormione Terentii. Suspicatur Tollius *bellax Geta*, optime; mox enim opponit 'fœmineus Phryx.' Getæ bellicosi, Horatio 'rigidi Getæ.' Priscianus in Periegesi: 'Hic sunt Germanique truces, et Sarmata bellax, Atque Getæ.' Populorum variorum mores refert, ut videre est.

Fœmineus Phryx] Sic de Ænea et sociis ejus Phrygibus Iarbas lib. IV. Æneid. 'Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu,' &c.

* *Fœmineus Phryx*] In eos quoque dictum est et plagis meliores fieri solere, et sero sapere. Quorum alterum in illos usurpat Tullius Orat. pro L. Flacco, qui servili sunt ingenio, alterum Epist. Famil. in illos, quos male factorum sero pœnitet.

23 *Fallaces Ligures*] Virg. l. XI. Æneid. de Auno Ligure: 'Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.'

* *Fallaces Ligures*] Præter locum a nostro Interprete allatum ex Æneid. XI. ubi de Auno Ligure dixit Poëta: 'Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant,' alterum ex eodem libro, atque etiam ex Georgic. II. afferre potuit. Unde quidam existimant Ligures a Virgilio male habitos, propter privatam aliquam offensam.

Nullo situs in pretio Car] Hinc proverbium, 'In Care periculum,' hoc est, fac periculum in re vili, ut si male successerit, dispendii non multum capias: quod inde tractum autumat Erasmus, quod Cares mercede pro aliis quibusvis populis militantes, ab iis primi in acie collocari solerent; ut, primos hostium impetus, mercede conductorum ac vilium hominum periculo, excipientes, civibus suis parcerent.

24 *Vellera depectit nemoralia*] Prudentius in Hamartig. vers. 286. 'Genuina leves ut robora solvant, Vellere non ovium, sed Eoo ex orbe petitis Ramorum spoliis fluitantes sumere amictus Gaudent.'

Vestifluus Ser] Orientales populi Seres id cum toto Oriente commune habebant, ut vestitu affluerent. Lucanus: 'Quicquid ad Eoos tractus, mundique leporem, Labitur, emollit gentes clementia cœli. Illic et laxas vestes, et fluxa virorum Velamenta vides.' Loco versus hujus habent editiones quædam: *Res Asiæ quantas leto dedit immeritas fraus!*

* *Vestifluus Ser*] De Seribus fuse disseruimus ad Epig. XXVI.

25 *In portentis tricorporibus*] Qualia sunt Geryon, Chimæra, Harpyiæ, &c.

Thebana . . . Sphinx] De Sphinge supra ad 38. versum Griphi.

Nota et parvorum cunis, muliebre pecus, Strix.

inter monstra tergemina. Strix, monstrum fœmineum, cognita est in cunis puerorum.

NOTÆ

26 *Muliebre pecus, Strix*] Sic malim, quam quod in quibusdam *muliebre secus*. Alii *et muliebre scelus* legunt, quod esset scelesta fœmina, et, ut metonymice loquar, scelus mulieris; quod etiam ferri potest. Est enim 'Strix' et avis quædam, seu monstrum volaticum fœmineum, ubera noctu infantium labris in cunis dormientium immulgere creditum, et eos enecare, quod significat 'muliebre pecus;' et mulier saga visu tactuve pueros fascinans, quod 'muliebre scelus.' Sic strigem describit Statius lib. I. Thebaidos: 'Monstrum infandis Acheronte sub imo est Conceptum Eumenidum thalamis, cui Virginis ora, Pectoraque; æternum stridens a vertice surgit, Et ferrugineam frontem discriminat anguis. Hæc tam dira lues nocturno squalida passu Illabi thalamis, animasque a stirpe recentes Arripere altricum gremiis, morsuque cruento Devesci, et multum patrio pinguescere luctu.'

DE VERE PRIMO. 346.

Annus ab exortu cum floriparum reserat ver,
Cuncta vigent: nemus omne viret: nitet auricomum rus:
Et fusura umbras radicitus exigitur stirps.
Non denso ad terram lapsu glomerata fluit nix.
Florum spirat odor, Libani ceu montis honor thus.

Quando annus ab initio aperit Ver quod flores producit, omnia vegeta sunt: omnis sylva virescit: rura aureis floribus comata micant: et truncus ab radicibus evellitur, qui alias expansurus erat umbras. Nix aggesta ad terram casu non spisso, liquitur. Flores odorem exhalant, tanquam thus, quod est decus montis Libani.

3 Alii: *Et passura.*

NOTÆ

1 *Floriparum*] A flore et pario vox Ausoniana, ut supra 'vestifluus,' et aliæ non paucæ.

3 *Fusura umbras*] Nisi eradicata esset.

5 *Libani*] Montis in Syria thuris feracissimi. Post hunc versum editiones supra memoratæ hunc habent: *Jam pelago volitat mercator vestifluus Ser.*

PER INTERROGATIONEM ET RESPONSIONEM. 347.

Quis subit in pœnam capitali judicio? vas.
Quid si lis fuerit nummaria, quis dabitur? præs.
Quis Mirmilloni contenditur? æquimanus Thrax.
Inter virtutes quod nomen Mercurio? fur.
Thuribula, et pateræ, quæ tertia vasa Deum? lanx.
Cincta mari quænam tellus creat Hippocratem? Cos.

In causa criminali quis patitur pœnam loco rei? Vas. Quid si causa pecuniaria fuerit, quis dabitur pro cautione? Præs. Quis componitur cum Mirmillone in ludis gladiatoriis? Thrax ambidexter. Cum enumerantur virtutes Deorum, quod nomen datur Mercurio? Fur. Thuribula, et crateres sunt vasa Deorum; præter illa quænam sunt tertia Deorum vasa? Lances. Quænam terra mari circumdata tulit

NOTÆ

1 *Quis subit, &c.*] Discrimen ponit inter vadem et prædem. 'Vas' seu 'vadis,' teste Festo, est sponsor in re capitali datus. 'Præs' vero, juxta eundem, qui populo se obligat, (pro publicano puta, aut redemtore publici alicujus operis, aut conductore publici agri) interrogatusque a magistratu si præs sit, ille respondet, præs.

3 *Quis Mirmilloni, &c. Thrax*] Mirmillonicum genus armaturæ Gallicum erat, ipsique Mirmillones Galli appellabantur, (teste Festo, in voce 'Retiario,') et in eorum galeis piscis effigies inerat. Cum hoc gladiatorum genere aliud genus committebatur. Thraces dicti, ut vult idem Festus a similitudine palmularum (fortasse parmularum) Thraciarum. Thrax alio etiam nomine Retiarius a reti quod tenebat complicatum. Et qui cum eo committitur, Mirmillo, etiam Secutor, eo quod Retiarium, jacto frustra reti fugientem, stricto gladio persequeretur. Sed de his vide Lips. in Amphith.

Æquimanus Thrax] Isid. lib. x. cap. 1. 'Æquimanus appellatur, qui utraque manu gladio incunctanter utitur.' Ambidextros ejusmodi appellant. Posset tamen hic intelligi, æqua manu, hoc est, æquis viribus commissus.

* *Æquimanus Thrax*] Æquimanus est ambidexter. Ex Symmacho Epist. 101. hoc allegat Scioppius verosimil. lib. IV. cap. 19. 'Ut plane Homerica appellatione περιδέξιον, id est, æquimanum, te esse pronuntiem.' Illa autem appellatio Homerica habetur Iliad. Φ. Ἥρως Ἀστεροπαῖος, ἐπεὶ περιδέξιος ἦε.

4 *Quod nomen Mercurio? fur*] Quod ipsi etiam laudi vertit Horatius lib. I. Od. 10. 'Te canam magni Jovis et Deorum Nuntium, curvæque lyræ parentem: Callidum quicquid placuit jocoso Condere furto,' &c.

* 5 *Lanx*] Lata patina assis carnibus dicata, ut jurulentis Catinus. In sacrificiis quoque locum obtinebat.

6 *Cos*] Insula Ægæi maris.

* *Hippocratem? Cos*] Vixit Hippocrates apud Perdiccam Macedoniæ regem. Artem medicam in lucem revocavit, in qua sic enituit ut venientem ab Illyricis pestilentiam prædixerit, discipulosque circa urbes auxilio miserit; unde huic iidem ho-

Grex magis, an regnum Minoida solicitat? grex.
Quid præter nubem Phæacibus impositum? mons.
Dic, cessante cibo, somno quis opimior est? glis.
Tergora dic clypeis accommoda quæ faciat? glus.
Sponte ablativi casus quis rectus erit? spons.
Quadrupes oscinibus quis jungitur auspiciis? mus.
Quid fluitat pelago, quod non natat in fluvio? pix.

Hippocratem? Cos. Utrum magis capit uxorem Minois pecus, an regni decus? Pecus. Quid impositum fuit Phæacibus præter nubem qua tegebantur? Mons. Dic quod animal, cibo deficiente, pinguius fit dormiendo? Glis. Dic quid reddat coria apta scutis? Gluten. Quis erit nominativus casus ablativi sponte? Spons. Quodnam animal quadrupes in auspiciis conjungitur cum avibus? Sorex. Quid innatat mari, quod non innatat flumini? Pix. Quis habet duodecim

2 *Quis cum lis* Vulg.—10 Alii codices: *glut.*—13 *Quis* pro *Quid* legendum monet Accursius. In secundo Vossiano fuit: *Quis fluitat pelago, qui.*

NOTÆ

nores decreti, qui Herculi. Dictus Hippocrates (sicut et Apelles) Cous, quia natus in insula Co Rhodo proxima, et Cariæ opposita.

7 *Minoida*] Non Minois filiam, sed uxorem Pasiphaën.

Grex] Non totus grex, sed formosus ex armento Taurus. Vide Virg. Ecl. VI.

8 *Præter nubem*] Qua tectæ Phæacum naves, absque gubernatore, per mare incredibili celeritate ferebantur, gnaræ ipsæ quæ essent hominum consilia, omnium urbes et agri ubi essent, ut fabulatur Homer. Odyss. lib. VIII.

* *Phæacibus*] Insulam Ionii maris Epiro adjacentem, quæ et Corcyra dicta, accolentibus otio luxuique olim deditis.

Mons] Respicit ad Metamorphosin navis illius Phæacum, quæ revecto in patriam Ulysse, cum in Phæaciam rediret, haud procul Phalacro promontorio in scopulum mutata est. Intellige ergo per montem, qui impositus Phæacibus est præter nubem, vel Phalacrum promontorium scopulo illi e nave facto, et deprehensis in eo Phæacibus imminens, vel navis ipsius in scopulum versæ antennas et malum, quæ montis duritiem jam induerint.

9 *Glis*] Notum glires per hyemem somno indulgere.

10 *Glus*] Apud Carisium veterem Grammaticum: 'Fœminini generis hæc, arx . . . Glus glutinis. Alii hoc gluten dixerunt,' &c.

12 *Mus*] Plin. lib. VIII. cap. 57. 'Quo in genere' somniferorum 'multi et hos incolas domuum posuere mures, haud spernendum in ostentis etiam publicis animal, &c. Cum candidi provenere, lætum faciunt ostentum: nam Soricum occentu dirimi auspicia, annales refertos habemus,' &c.

13 *Quid fluitat pelago, &c.*] Id fit quoniam aqua maris aqua fluminum gravior est, teste Plin. lib. II. cap. 103. et quotidiana experientia navium carinas fluminibus altius immergi videmus quam mari. Pix autem,

Bissenas partes quis continet æquipares? as.
Tertia defuerit si portio, quid reliquum? bes.

partes æquales? As. Si tertia ejus pars defecerit, quid supererit? Bes.

NOTÆ

mediæ cujusdam gravitatis, ea fluminea quidem aqua gravior, marina vero levior est.

14 *Bissenas partes*] Quarum singulæ in asse unciæ dicuntur.

15 *Bes*] Vide Hæreditatis juxta assis partes divisionem apud Jctos. Bes seu bessis sunt binæ assis, supple partes, si scilicet totum assem in tres dividas. Bes itaque unciarum est octo.

DE LITERIS MONOSYLLABIS GRÆCIS AC LATINIS. 348

Dux elementorum studiis viget in Latiis A.
Et suprema notis ascribitur Argolicis Ω.
*H*ta quod Æolidum, quodque ε valet, hoc Latiale E

A est princeps literarum in studiis Latinis. Et Ω recensetur ultimus inter characteres Græcos. Ego E Latinum idem valeo, quod ῏Ητα *et quod* ε *Græcorum valet,*

3 Tollius distinguit et legit: *quodque ε, valeo hoc Latiare* E.—5 '*Negat At-*

NOTÆ

* 1 *Studiis viget in Latiis* A] Hac quoque forma quæ hic excusa est viguit in Græcorum studiis. Immo ex quatuor hujusce elementi formis, quæ exhibentur in Palæographia Græca, hanc indefessus et eruditissimus antiquitatis indagator vetustam et in marmoribus nummisque semper adhibitam fuisse asserit, quod tamen in libris non similiter obtinuisse.

3 *Hta quod Æolidum*] Mart. Capella 'E vocalis duarum Græcarum vim possidet. Nam cum corripitur, ε Græcum est, ut ab hoc hoste: cum producitur, Ητα est, ut ab hac die:' idem dic de O quod mox sequitur; valet enim Ω, cum est longum, et ὸ μικρὸν, cum est breve.

* *Hta quod Æolidum, quodque ε valet, hoc latiale E*] Tollius et Vinetus legunt *latiare;* quod quidem habetur apud Tullium pro Milone, cap. 31. Verum *Latiale* occurrit in Plin. lib. III. cap. 1. 'Populus Latialis,' et in Ovid. Metam. XV. vers. 481. Versus autem ille ut intelligatur, notandum E et H Græcis promiscue olim usurpata; quod patet ex nummis Atheniensium ac Thebanorum; siquidem ille ΑΘΕ pro ΑΘΗ ponebant, hi vero ΘΕΒΗ pro ΘΗΒΗ. Quin et Plato in Cratylo tradit antiquitus non literam η sed ε in usu fuisse. Notandum præterea veteres Atheniensium literas easdem atque Latinas fuisse. Quod ut probet Plinius, vetustissimam hanc profert inscriptionem. NAUSIKRATES. TISAMENO. ATHENAIOS. Quæ vulgari scribendi genere sic effertur, Ναυσικράτης Τισαμενοῦ Ἀθηναῖος. Hæc ex Palæogr. jam laudata.

Præsto, quod E Latium semper breve, Dorica vox E.
Hoc tereti argutoque sono negat Attica gens ὐ.
Ω quod et *O* Græcum compensat Romula vox O.
Litera sum Iotæ similis, vox plena jubens, I.
Cecropiis ignota notis, ferale sonans V.
Pythagoræ bivium ramis pateo ambiguis Y.
Vocibus in Graiis nunquam ultima conspicior *M.*

quoniam E Latinum semper breve, est vox ε Græca. Natio Atheniensis utitur ad negandum hoc sono rotundo, et acuto ὐ. Romana litera O valet id, quod Ω, et O Græcum. Ego vocabulum integrum imperans I, sum litera similis Iotæ. U sonitum habens funestum sum litera incognita inter literas Atticas. Ego Y via bifurca Pythagoræ, expandor in duos ramos ancipites: Ego M *nunquam videor postrema*

tica gens ὐ] Quis enim hanc veram lectionem neget: contra illam vulgatam, falsam? In hac castigatione adjuti sumus veteri scriptura, quæ habebat pro *ligat*, *egat*. Nos *negat* fecimus: ut eo ad verum sensum deducti simus. De eadem enim litera intelligit ad Paulinum scribens: 'Una fuit quondam, qua respondere Lacones Litera, et irato regi placuere negantes." *Scaliger*. Tollius ex Turnebo legit O.—6 Sic legit Lipsius, Lugdunensis codex habet: Ω *quod et eoy*: ex quo Scaliger, Ω *quod et ου*.—8 Sic ex Lugdunensi libro, qui

NOTÆ

5 ὐ] Sonat enim Græce non, quæ vox est negantis.

* *Tereti argutoque sono negat Attica gens ὐ*] Perperam hic noster excudi curavit ὐ pro O, etsi auctorem habuit Turnebum cujus consiliis plus nimio obsequitur. Docet Athenæus Veteres diphthongum etiam per O tantum scripsisse. Huc accedit quod Ausonius ipse Epist. 25. unam fuisse literam dicit, qua responderunt Lacones, regique irato negantes placuerunt.

* 6 *Compensat Romula vox* O] Græci antiquitus sumsere O pro Ω, ut patet ex duobus nummis, in quorum altero legitur Κνοσίον pro Κνωσίων, et in altero Θηβαίον pro Θηβαίων.

7 *Vox plena jubens*] Imperativus verbi Eo, apud Latinos.

8 *Cecropiis ignota notis, &c. V*] Non quod ejus sonum non haberet lingua Græca, (erat enim vel *u* spissum quod per *ου* Græcum exprimebatur, vel *u* lenius quod Græcum Υ exprimebat,) sed quod spissum illum vocalis *u* sonum nulla Græca vocalis haberet, sed opus esset ad eum exprimendum diphthongo *ου*.

Ferale sonans] Quod ululatum et noctuarum, feralium avium, cantum imitetur.

9 *Pythagoræ bivium, &c.*] Υ litera discrimine secta bicorni Pythagoræ dicitur, non quod Pythagoræ inventum fuerit, fuit enim Palamedis; sed quod ejus bifurca figura Pythagoras uteretur in Moralibus suis dogmatis, ad geminam virtutis et voluptatis viam demonstrandam.

10 *Vocibus in Graiis, &c.*] Quintilianus lib. XII. cap. 10. 'Quid quod pleraque nos illa quasi mugiente litera claudimus M, qua nullum Græcum verbum cadit?'

* *Nunquam ultima conspicior* M] Recte in Palæographia annotatum, ut metri ratio constet legendum, *μῦ*, non

Zeta jacens, si surgat, erit nota, quæ legitur *N*.
Mæandrum, flexusque vagos imitata vagor *Ξ*.
Dividuum Betæ monosyllabon Italicum B.
Non formam, at vocem Deltæ gero Romuleum D.
Hostilis quæ forma jugi est, hanc efficiet *Π*.
Ausonium si P scribas, ero Cecropium *P*.
Et Rho quod Græcum, mutabitur in Latium P.

litera in dictionibus Græcis. Zeta litera strata in latus, si erigatur, erit litera quæ legitur N. *Ego ξ erro imitando Mæandrum, et sinuosos anfractus. B Latinum unius syllabæ, est dimidium Betæ Græci. Ego D Romanum non habeo figuram, sed sonum Deltæ Græci.* Π *exprimet figuram jugi hostici. Si me pingas P Latinum, ero idem quod Atticum* P, *et quod est* 'Ρῶ *Græcum, vertetur in P Latinum.*

habebat, *ferali resonans*, pro *furiale sonans*.—12 'Pro *vagor* reponebet Turnebus *vocor*. Nihil necesse mutare quicquam: *vagor* est ducor in charta, linea instar Mæandri errante.' *Floridus. Imitata vagor ξ* legit Scaliger; quod etiam Tollius.—14 Ita scripsit Vinetus pro *aut*.—15 G. Canterus: *Hastilis:* sed acute nimis, judice Tollio.—17 '*Et Rho, quod Græco*] Lege: *Græcum:* finalis litera *m* a subsequente fuit absorpta. Nec aliter conjecerat Pulmannus. Supra: *Ω quod et* Οὐ *Græcum compensat Romula vox O.* Vinetus edidit:

NOTÆ

em. Attamen satis esse existimo, si pronuntietur μῦ. Ceterum Poëta ideo ait inter voces Græcas nunquam ultimam M conspici, quod nulla vox Græca ea litera cadit.

* 11 *Erit nota, quæ legitur* N] Similiter hic legendum, aut saltem pronuntiandum Νῦ.

12 *Mæandrum*] Asiæ fluvium ob sinuosos suos anfractus decantatissimum.

* *Imitata vagor* Ξ] Uncialis non debuit esse hæc litera; neque enim de unciali dici potest eam Mæandrum referre. Scribe igitur parva litera ξ.

13 *Dividuum Betæ*] Nempe *Be*. Consonæ enim, ut pronuntientur, adjunctâ vocali aliqua opus habent. Hæc in omnibus ferme Latinis consonis est *e*, modo postpositum, ut in be, ce, de, &c. modo præpositum ut in ef, el, em, &c. at in Hebraicis Græcisque Elementis consonæ et alias quoque vocales, et syllabas quoque duas sæpe assumunt ut pronuntientur, Beth, Ghimel, Daleth, Beta, Gamma, Delta, &c.

* 14 *Non formam, at vocem Deltæ gero Romuleum D*] Respicit Poëta formam, quæ sua ætate in usu fuit. Nam et apud Græcos vetustissimam fuisse Romuleam formam patet nummo Messanensi, quem Paruta in Sicilia sua expressit, eoque tam antiquo, ut ante rem Romanam cusus ex typi genere æstimetur. Ibi legitur DANKLE pro ΖΑΓΚΛΗ.

15 *Hostilis quæ forma jugi, &c.*] Festus: 'Jugum, sub quo victi transibant, hoc modo fiebat: fixis duabus hastis, super eas ligabatur tertia: sub iis victos discinctos transire cogebant.' Hinc hostile dicitur.

16 *Ero Cecropium* P] Figura, non sono.

Malus ut antennam fert vertice, sic ego sum T.
Spiritus hic, flatu tenuissima vivificans H.
Hæc tribus in Latio tantum addita nominibus K.
Prævaluit postquam Gammæ vice functa prius C,
Atque alium pro se titulo replicata dedit Q.
Ansis cincta duabus erit cum Iota, leges Θ.
In Latio numerus denarius, Argolicum X.
Hæc Gruis effigies Palamedica porrigitur Φ.

Ego T similis sum malo ferenti antennam in summo. Hæc aspiratio H vim addit spiritu exilissimis literis. Hæc litera K adjecta apud Latinos in vocibus tribus solum, postquam C quæ antea locum tenebat Gammæ prævaluit, et obliquata suppeditavit pro se aliam nomine tenus literam nempe Q. Quando litera Iota erit circumdata duabus ansis, leges θ. X *Græca litera nota est denarii numeri apud Latinos. Hæc litera* Φ *a Palamede inventa, extenditur in formam Gruis. Ego fui olim cappa*

Et Rho de Græco, non male.' *Tollius.*—19 *Flatus* Vulg. *Flatu* legit Grævius, Ita quoque vetus codex.—20 *Tantum addit* Vulg.—22 Lego, inquit Lipsius, *titulum:* possis et legere: *Atque aliam pro se titulo.* Sic scriptum fuit in cod. Lugdunensi, et ita habent edd. Delph. et Toll.—23 *An si cincta* Vulg.—25 'In veteri libro *crucis.* Vitium descriptoris est, qui forte *cruis* invenit in alio codice, et ex eo *crucis* effinxit. *c* et *g* vero ut plurimum confunduntur.' *Tol-*

NOTÆ

* 19 *Spiritus hic, flatu, &c. H*] Olim pro aspiratione usu tantum veniebat. Hic a Poëta sub eo respectu consideratur.

20 *Tribus in Latio tantum, &c.*] Terentianus Maurus: K similiter otiosa ceteris sermonibus, Tunc in usu est, cum Kalendas annotamus, aut Kaput. Sæpe Kæsones notabant hac vetusti litera.' Martian. Capella lib. III. 'K vero nunc nota putatur esse, non litera. Nam ejus effectus C integrare non dubium est, absque his Kapita, Kalendæ, Kalumniæ.'

21 *Prævaluit*] Ut poneretur potius quam K.

Gammæ vice functa prius C] Hinc in vett. Inscript. sæpe invenias 'lece' pro 'lege;' 'Macistratus' pro 'Magistratus,' &c.

22 *Titulo replicata dedit Q*] Quintilianus lib. I. cap. 4. 'Et Q, cujus similis effectus speciesque, nisi quod paulum a nostris obliquatur, Kappa apud Græcos, nunc tantum in numero manet.'

23 *Ansis cincta duabus erit cum Iota*] Intellige, et supina: constat enim hæc litera Θ circulo, et lineola supina, quæ medium eum secans, in duas eum ansas veluti separat, quarum una superior, altera inferior.

* *Cum Iota, leges Θ*] Vult Palæographiæ auctor hic metri causa legi *The:* nihil autem obstat quominus legatur *Theta:* tunc enim pars syllabæ posterior sequentem versum per synalœphen incipiet.

25 *Hæc Gruis effigies*] Unius scilicet gruis, quam pede in uno excubantem sat bene re ert litera Φ. Scaliger pro *gruis* reponebat *crucis*, cujus figuram etiam quodammodo refert.

Cappa fuit quondam Bœotia, nunc Latium K.
Furca tricornigera specie, pæne ultima sum Ψ.

Bœotorum, nunc sum K Latinum. Ego Ψ furca, præferens tria cornua, sum fere postrema literarum.

lius, qui malit *H. gruis effigie.*—26 'Restitui ex prisca scriptura, *Cappa fui quondam;* qua persona sequens item versiculus producitur.' *Idem.*

NOTÆ

Palamedica] Plin. lib. VII. scribit Palamedem has quatuor literas Θ, Ξ, Φ, Χ. Trojano bello invenisse. Philostratus in Heroicis has tres tantum ab eo inventas memorat Υ, Φ, Χ. quarum Υ quidem a figura agminis gruum volantium, Φ vero a similitudine gruis excubantis invenerit.

GRAMMATICOMASTIX. 349

Elogodædalia strides modo qui nimium trux,
Frivola condemnas? nequaquam. Cum pretio est merx.
Ennius ut memorat, replet te lætificum gau.
Livida mens hominum concretum felle coquat pus.

O tu, qui e Grammaticatione obscura nunc strides nimis barbarus, an vituperas levia? minime. Quando illa merx conjuncta est cum lucro, Gau exhilarans, ut ait Ennius, te implet. Animus hominum invidus concoquat pus commixtum felle. Dic

1 Posset legi, inquit Tollius: *strides modo quæ.*—2 Pro *nequam quoque* secundus Vossianus exhibet: *nequaquam:* Vid. Not. Var.—3 In Lugdunensi

NOTÆ

Grammaticomastix] Ut Ὁμηρομάστιξ appellatus est Zoilus ille, qui Homerum carpebat et veluti flagellabat, sic Γραμματικόμαστιξ dicitur, qui Grammaticos vexat ac veluti cædit; ut facit Poëta noster hoc poëmatio, in quo Grammaticum variis interrogationibus e Grammaticæ penu petitis, fatigat.

1 *Elogodædalia*] A λόγος oratio, et δαίδαλος peritus, ingeniosus, industrius, varius, fit λογοδαιδαλία peritia orationis variandæ et industrie contexendæ. Verti Grammaticatione obscura magis ad mentem auctoris quam ad vim verbi attendens.

2 *Frivola*] Ea, quæ frivola videntur in Grammatica, quæstiunculas plus difficultatis quam utilitatis habentes.

Merx] Frivola illa.

3 *Lætificum gau*] 'Gau' pro Gaudium per Apocopen ab Ennio scriptum, ut quod postea sequitur 'Cœl' pro Cœlum, 'Do' pro domum, ex hoc poëmate patet. Quod sane Græcorum exemplo fecerat, ac inter ceteros Homeri, qui sæpe δῶ pro δῶμα quod domum significat, et κρῖ pro κριθὴ hordeum ponit.

4 *Livida mens hominum, &c*] Hoc est, ringantur licet invidi, et ut Virg.

Dic, quid significent catalecta Maronis? in his al
Celtarum posuit, sequitur non lucidius tau.
Imperium, litem, Venerem, cur una notet res?
Estne peregrini vox nominis, an Latii sil?

mihi quid Catalecta Virgilii significent? In illis scripsit Al Gallorum. Dein legitur in iis Tau, quod non est clarius. Dic quare unica vox Res significet imperium, litem, et coitum: an sil sit nomen extraneum, an Latinum et min, quod est mortife-

libro *repleat* fuit pro *replet.*—5 Reponit Scaliger: *Dic quid s. C. M. in his, Et quod Celtarum posuit non Lucidius Tau, Et quod germano mistum male letiferum Min.*—7 Vetus Lugdunensis codex, *sæpe* habebat pro *una.*—8 *Sitne* Vulg.

NOTÆ

'rumpantur ilia Cōdro.'

5 *Quid significent catalecta Maronis*] Scaliger non κατάληκτα a καταλήγω desino, ut Baptista Pius autumat, sed κατάλεκτα, a verbo καταλέγεσθαι deligere dicta putat, quod ea carmina ex Virgilianis sint collecta.

In his al] In catalectis Virgilii reperta fuisse hæc vocabula Al, Tau, Min, Ausonius ait, quæ quidem Scager posita vult pro Allium, Taurus, Minium, quas voces, ut et alias Latinas Celtæ, Galli, Germani, Britanni, et alii Barbari sic truncare, decurtareque adhunc sint soliti.

* *In his al Celtarum posuit, &c.*] Habetur illud initio catalect. Virgilii: quod carmen maxime depravatum, suoque nitori redditum a Jos. Scaligero, cum huc faciat maxime, exscribere placuit: 'Rhetor meiorum amator iste verborum, Iste, iste Rhetor, namque quatenus totus Thucydides Britannus, Atticæ febris Tau Gallicum, min ipsum, et al ei illisit.' Poëta sane hoc Epigramma respexit, quo Maro suggillat Rhetorem meiorum seu decurtatorum verborum amatorem. Unde patet quam totum hunc Ausonii locum turbaverit Floridus divulso versu in quo *min* occurrit a quinto et sexto versu, in quibus *al* et *tau*. Lege igitur eo ordine quem Scaliger proposuit et Tollius insecutus est: *Dic quid significent catalecta Maronis? in his, al, Et quod Celtarum posuit non lucidius tau, Et quod Germano mistum male letiferum min.* 'Al,' 'tau' et 'min' prioris syllabæ sunt allii, tauri, et minii. Scilicet cum Rhetor ille de quo Virgilius, declamaret de morte Themistoclis, qui epoto taurino sanguine extinctus est, pro tauro dicebat 'tau.' Cum de illo dissereret, qui, dum patri allium tereret, minium a noverca injectum imprudens contrivit, pro allio 'al,' pro minio 'min' dicebat. Hæc Jos. Scaliger feliciter quidem, at pro more suo parum modeste.

7 *Imperium, litem, Venerem, cur una notet res*] 'Imperium' quidem ut in hoc lib. III. Æneid. 'Postquam res Asiæ, Priamique evertere gentem Immeritam visum Superis.' 'Litem' ut in hoc Horatii Sat. 9. lib. I. 'Dubius sum quid faciam, inquit; Tene relinquam, an rem.' Unde et 'reus' nomen habet. 'Venerem:' ut in hoc Terentii Eunuch. act. I. sc. 2. 'Ego cum illo, quocum tum uno rem habebam hospite, Abii huc.'

8 *Sil*] Plin. lib. XXXIII. cap. 12. 'In argenti et auri metallis nascuntur etiamnum pigmenta, Sil, et Cœruleum. Sil proprie limus est.'

Et quod germano mixtum male letiferum min?
Lintribus in geminis constratus ponto sit, an pons?
Bucolico sepes dixit Maro, cur Cicero seps?
Vox solita, et cunctis notissima, si memores, lac,
Cur condemnetur, ratio magis ut faciat lact?
An Libyæ ferale malum, sit Romula vox seps?

rum, cum perperam sumitur promiscue pro cognomine medicamento. An ponto, an pons dicendus sit, qui in duabus naviculis stratus est? Virgilius dixit in carmine Bucolico sepes, quare Cicero dixit seps? Lac est vocabulum usitatum et notissimum omnibus, si pronuntietur, quare damnetur, adeo ut ratio postulet ut potius dicatur lact? An seps funestum malum Africæ sit dictio Latina? Si insons ille est, qui

NOTÆ

Et initio cap. 13. ‘Sile pingere instituere primi Polygnotus et Mycon, Attico duntaxat. Hoc secuta ætas ad lumina usa est. Ad umbras autem Scyrico et Lydio. Lydium Sardibus emebatur,’ &c. Hinc dubitatio Ausonii an ‘sil’ vox Latina, an Græca, an barbara, puta, Lydia.

9 *Et quod germano mixtum male letiferum min*] ‘Min’ pro minio positum recte conjecit Scaliger, sed sensum hujus loci non aperuit, neque Ausonianorum interpretum quisquam, quod sciam. Petendus est loci hujus intellectus ex hoc Plinii loco, lib. XXXIII. cap. 7. ‘Milton vocant Græci minium, quidam Cinnabari. Unde natus error Indico cinnabaris nomine. Sic enim appellant illi saniem Draconis elisi Elephantorum morientium pondere, permixto utriusque animalis sanguine, ut diximus. Neque alius est color qui in picturis proprie sanguinem reddat. Illa cinnabaris antidotis medicamentisque utilissima est. At hercule medici, quia cinnabarin vocant, pro ea utuntur hoc minio, quod venenum esse paulo mox docebimus.’ Scilicet cum cinnabaris, et minium, et Draconis sanguinem significet, Medici vocum similitudine decepti, in antidotis conficiendis minium, quod cinnabari etiam dicitur, aliquando promiscue usurpant pro medicamento cognomine, cinnabari scilicet Indiæ, seu sanguine Draconis; sicque venenum pro remedio dant. Ad hunc Plinii locum respexisse Ausonium, et hanc esse veram ejus mentem, nemo puto inficiabitur.

11 *Bucolico*] Ecl. I. ‘Hinc tibi, quæ semper vicino ab limite sepes Hyblæis apibus florem depasta salicti,’ &c.

Cur Cicero seps] Incertum ubi, non extat certe in iis quæ habemus Ciceronis operibus.

* *Cur Cicero seps*] Cur vocem illam uti et ‘Sepes,’ quæ in eodem versu legitur, per diphthongum scripserit Tollius, ignoro. ‘Seps’ quoque occurrit apud Plinium l. XX. cap. 11. et Solinum cap. 30.

13 *Magis ut faciat lact*] Martian. Capella lib. III. ‘Quidam cum lac dicunt, adjiciunt, T, propterea quod facit lactis; sed Virgilius: Lac mihi non æstate novum, non frigore defit. Quippe cum nulla apud nos nomina in duas mutas exeant, ideo veteres lacte in nominativo dixerunt.’

14 *Seps*] Serpentis genus a σήπω putrefacio est σήψ. Græca igitur non Romula vox est. Lucan. lib. IX. ‘Ossaque dissolvens cum corpore tabificus seps.’ ‘Libyæ ferale malum’ dixit, quia Libya seu Africa omni ser-

Si bonus est insons, contrarius, et reus est sons?
Dives opum cur nomen habet Jove de Stygio Dis?
Unde Rudinus ait, Divum domus altisonum cœl?
Et cujus de more, quod astruit, endo suam do?
Aut de fronde loquens, cur dicit populea frus?
Sed quo progredior? quæ finis, quis modus, et calx?
Indulge, Pacate, bonus, doctus, facilis vir.

est innocens, sons nonne est ei oppositus, et nocens? Quare Dis locuples divitiis appellatur pro inferno Jove? Quare poëta Rudius dicit cœl alte sonans, sedes Deorum? Et ad cujus exemplum est id, quod usurpat in suam Do? aut quare loquens de fronde ait, frus populea?

At quousque procedo? Quis terminus, quis modus, et quod extremum harum nugarum? Condona mihi, o Pacate, qui homo es benignus, eruditus, comis. Uni-

—18 Pro, *quod astruit*, liber membraneus habebat, *quod addidit*.—19 *Frons* Vulg. pro quo legeret Accursius, *fruns: sed frus* absque *n* inscribebat codex Joannis Tilii. Vid. inf.—21 'Ita vetus cod. non, ut in excusis, *Pauline*.' Scaliger. Idem censet Vinetus. *Indulget* non ausim scribere, inquit Accursius. Sunt enim hi vocativi casus, *bonus doctus, facilis vir* antiqua forma.

NOTÆ

pentum genere abundat.

* *Ferale malum, &c. seps*] Sepem tradidit Mathiolus serpentem esse viperæ minimæ similem, colore cinereo, maculis ex intervallo varium, cauda brevi; relatum ab Aëtio inter viperarum genera et serpentes mortiferos. 'Feralem' dixit, quod eorum quos læsit corpora putredinem statim concipiant. *Carleton de Serpent. insectis.*

* 16 *Cur nomen habet Jove de Stygio Dis*] Ænigmatis genus quod Œdipum non requirat. Inferorum Deus et Pluto et Dis appellatur, utroque nomine deducto a divitiis, quæ ex Inferis, seu ex intimis terræ visceribus eruuntur.

17 *Rudinus*] Ennius, quem, ut ait Silius Italicus lib. XII. 'Rudiæ genuere vetustæ. Nunc Rudiæ solo memorabile nomen alumno.' Calabriæ urbs est apud Pompon. Melam.

Altisonum cœl] Cœlum altisonum propter tonitru. Virg. 'Quem super ingens Porta tonat cœli.'

18 *Cujus de more*] Veterum: apud quos 'Endo' erat 'in;' unde 'Endoplorato,' pro 'Implorato,' et 'Endo procinctu' pro 'in procinctu' apud Festum; unde 'Endogredi' seu 'Indugredi' pro, 'ingredi,' et similia multa apud Lucretium. 'Suam do' pro 'suam domum' per Apocopen, de qua jam supra ad vocem 'gau.'

19 *Populea frus*] Frundes et frundibus Carisius ait Veteres per *u* dixisse, a singulari frus: ejus verba sunt: 'Frus hujus frundis, quod sic ab Ennio est declinatum annalium libro septimo. Rurescant frundes, non frondes.' Unde hic *frus* legendum, aut certe *fruns*, non autem *frons*.

20 *Quis modus, et calx*] In corpore humano extrema pars est Calx. Unde per translationem Calx operis, pro fine ejus; et opus perducere ad calcem, pro absolvere.

Totum opus hoc sparsum, crinis velut Antiphilæ. Pax.

versum hoc poëmation dissolutum est, ut coma Antiphilæ. Pax.

NOTÆ

21 *Pacate*] Initio hujus Technopægnii. 'Pacato ut studeat ludus meus, esto operi dux.'

22 *Crinis velut Antiphilæ*] Amicæ Clitiphonis apud Terent. Heautontim. act. II. sc. 3. 'Capillus passus, prolixus, circum caput Rejectus negligenter. Pax!' Est autem πὰξ Græcum adverbium desinendi, teste Hesychio, et Prisciano, quasi dicas tantum, vel finis. Idem Terent. eadem Fab. act. IV. sc. 2. 'Unus est dies, dum argentum eripio, pax, nihil amplius.' Pluribus in locis apud Plautum eodem sensu reperias.

AUSONIUS PAULO[a] S. 350

PERLEGE hoc etiam, si operæ est, frivolum et nullius pretii opusculum: quod nec labor excudit, nec cura limavit: sine ingenii acumine, et moræ maturitate. 2. CENTONEM vocant,[b] qui primi hac concinnatione luserunt.[c] Solæ

Lege quoque hoc totum inane et nihili opusculum, si operæ pretium est: quod quidem neque labor fabricavit, neque studium expolivit: quod caret acumine ingenii, et non est temporis spatio perductum ad maturitatem. Ii qui primi concinnaverunt lusus hujusmodi, appellant eos Centones. Res est ad solam memoriam per-

NOTÆ

[a] Paulum, cujus nomini inscribitur hæc Epistola, eundem esse nil dubito cum Axio Paulo Rhetore ac Poëta Bigerritano, cui plures Ausonius inscripsit Epistolas quæ supersunt, atque una serie videntur excusæ.

[b] *Centonem vocant*] Cento Græcis Κέντρων, unde derivatur abjecto ρ, ut ab ἄρθρον fit artus. Eustathius, in Homerum monet a κέντρον, stimulus, aculeus, venire κέντρων, et ἐγκεντρίζειν, hoc est, inserere, ἐμφυτέυειν, ἐμβάλλειν: ac quemadmodum ἐγκεντρίζειν de stirpibus dicitur, nec aliud est, quam plantæ cuipiam alius planta ramulum inserere; sic etiam κέντρωνα cum proprie sumitur, ita vocari quia παρακεντοῦνται, hoc est, consuuntur diversicolores panni, ut in vestibus et stragulis pauperiorum. At cum transfertur ad poëmatis genus, sic appellari, quia ad similitudinem centonis ex diversis versibus hinc atque inde accersitis consuatur. Addit hinc dici Ὁμηρόκεντρα, quod interpretatur Ὁμηρικοὶ κέντρωνες. Lucill. 'Sarcinatorem esse summum, suere centonem optime.' Plaut. Epid. act. III. sc. 4. 'Proin tu alium quæras, cui centones sarcias.' At apud Grammaticos, ait Isidorus lib. I. origg. cap. 38. 'Centones vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilii ad propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compositis in unum sarciuntur corpus, ad facultatem cujusque materiæ.'

memoriæ[d] negotium sparsa colligere, et integrare lacerata: quod ridere magis, quam laudare possis. Pro quo, si per Sigillaria[e] in auctione veniret, neque Afranius Nauci da-

tinens, legere dispersa, et redigere lacera in unum corpus: quod quidem risum tibi potius exprimere, quam laudem mereri possit. Pro quo opusculo, si venderetur licitatione in nundinis, nec Afranius daret Naucum, neque Plautus offerret suum Ci-

NOTÆ

[a] *Centonem vocant*] Apud Catonem et Columellam inter Rusticorum vestes recensetur Cento, vestis e variis panniculis consuta. Ad hujus effigiem cento vocatur Carminis genus multis alieni carminis particulis consutum. Sic teste Tertulliano de Præscript. cap. 39. 'Ovidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio planissime expressit.' Ex Homeri et Virgilii versibus ut plurimum centones conflati fuerunt. Eorum contexendorum præcepta a Julio Roscio Hortino tradita subjunxit Fabricius diversis centonibus quos edidit Helmstad. 1597. in 4°.

[c] *Qui primi hac concinnatione luserunt*] Quinam fuerint primi illi, non dicit. Meminit quorundam Tertullianus lib. de Præscriptionibus cap. 39. 'Vis hodie,' inquit, 'fabulam, in totum aliam, componi, materia secundum versus, versibus secundum materias concinnatis? Denique Ovid. Geta Medæam tragœdiam ex Virgilio plenissime expressit. Meus quidam propinquus ex eodem poëta, inter cetera styli sui otia, pinacem Cebetis explicuit,' &c. Extant Eudociæ et Probæ Falconiæ centones Virgiliani de veteri et novo testamento, post Ausonii tempora scripti, et elegantissimi recentioris scriptoris Lælii Capilupi variis de rebus. Tentavit quoque Heinsius id genus poëmatis, sed non ita feliciter meo quidem judicio.

[d] *Solæ memoriæ*] Ἀρχαϊκῶς pro solius; sic in Eunucho Terent. Pythias, 'Mihi solæ ridiculo fuit,' pro soli.

[e] *Per Sigillaria*] Macrob. Saturn. lib. I. cap. 10. in fine: 'Abunde jam probasse nos æstimo Saturnalia uno tantum die, id est, quarto decimo Kalend. solita celebrari: sed post in triduum propagata primum ex adjectis a Cæsare huic mensi diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias saturnalibus addixit. A sexto decimo igitur cœpta in quartum decimum desinunt; quo solo fieri ante consueverant. Sed Sigillariorum adjecta celebritas in septem dies discursum publicum et lætitiam religionis extendit.' Statim ergo post Saturnalia, mense Decembri Sigillaria celebrabantur per Ædiles tum curules tum plebeios, ut videre est ex his Ausonii versibus infra in Eclogario, ubi de Feriis Romanis: 'Ædilesque etiam plebei, Ædilesque curules Sacra, Sigillorum nomine dicta, colunt.' Ea sigilla, a quorum nomine sigillaria dicta sunt, erant oscilla, seu capita fictilia, quæ pro capitibus suis in Ditis Sacellum Saturni aræ cohærens, ferebant, tradito, ut refert idem Macrobius, a Pelasgis advenis, veteribus Latii cultoribus, more, qui oraculi hujusce verbis inducti: καὶ κεφαλὰς Ἅδῃ, καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα· cum diu humanis capitibus Ditem, et virorum victimis Saturnum coluissent, ab Hercule cum Geryonis bobus per Italiam revertente, edocti non capita humana, sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata, neque virum, sed lumina oraculi verbis peti, cum φῶτα, et virum, et lumina significaret,

ret,[f] nec Cicum suum [1] Plautus[g] offerret. 3. Piget enim Virgiliani carminis dignitatem tam joculari dehonestasse materia. Sed quid facerem? Jussum erat: quodque est POTENTISSIMUM IMPERANDI GENUS, rogabat, qui jubere

cum. Pœnitet enim dedecorasse tam ridiculo argumento majestatem Virgilianorum versuum. Verum quid agerem? Imperatum erat mihi, et, qui validissimus modus jubendi est, orabat qui poterat præcipere, sacratissimus nempe Imperator Valenti-

1 '*Nec stichum suum*] Alter Vossianus: *nec cæcum suum:* recte igitur Lip-

NOTÆ

faustis sacrificiis infausta mutarunt. Hinc mos ut Saturnalibus cerei missitarentur, et sigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur, non sine multis aliis mercibus, quas muneri sibi mitterent Saturnalibus; erantque sigillaria nundinæ quædam mercium omne genus, ut apud nos quibusdam in locis Xenia. Gell. lib. v. cap. 4. 'Apud Sigillaria forte in libraria ego et Julius Paulus, poëta, vir memoria nostra doctissimus, consederamus,' &c. Et lib. II. cap. 3. 'Ostendisse mihi librum Æneidos secundum mirandæ vetustatis, emtum in Sigillariis XX. aureis.' Non semper idem ejusmodi nundinarum locus fuit, ut ex hoc loco veteris Juvenalis Scholiastis cognoscitur: ad versum 152. Sat. VI. 'Mense quidem brumæ, quo jam mercator Iason, &c. Romæ,' inquit, 'in porticu Trajanarum Thermarum tempore Saturnaliorum Sigillaria sunt. Tunc mercatores casas de linteis faciunt, quibus picturæ obstant. Ideo autem dicit mercator Iason; quoniam antea in porticu Agrippinarum Sigillaria proponebantur, in qua porticu historia Argonautarum depicta est, et casæ cum fierent, picturæ obstabant.' Hæc vetus Scholiastes, in quibus, si non veram Juvenalis mentem assecutus est, sigillariorum certe morem et formam nobis expressit.

[f] *Neque Afranius Nauci daret*] Hac voce 'Nauci' usus in Attellanis suis erat sæpius Afranius, ut Plautus voce 'Cicum.' Hinc est quod utrumque nominat hic quasi quibus peculiaria fuerint hæc vocabula, quibus tamen et alii usi. De voce 'nauci' Festus: 'Naucum ait Ateius Philologus poni pro nugis: Cincius, quod in oleæ nucis, quod intus sit: Ælius Stilo omnium rerum putamen: Glossematorum autem scriptores fabæ grani, quod hæreat in fabulo: quidam ex Græco ναὶ καὶ οὐχὶ levem hominem significari: quidam nucis juglandis, quam Verrius juglandam vocat, medium velut dissepimentum.' Pro re nihili accipitur.

[g] *Nec Cicum suum Plautus*] In Rudente act. II. sc. 7. 'Elnas tu, an exungare, Cicum non interduim.' Festus: 'Ciccum membrana tenuis malorum Punicorum.' Idem habet Varro, qui et locum Plauti sed paulo aliter citat. Glossæ Philoxeni Ciccum ῥοᾶς ὑμτίν. Punici mali pellicula. Hesychius Κικκὸς διαχώρησις, 'Ciccus separatio seu discrimen.' Est igitur Cicus, seu Ciccus, seu Ciccum interior membrana, qua grana discriminantur in malis Punicis. Et per translationem γρὺ, ut habent eædem Philoxeni Glossæ, 'res nihili.'

poterat, S. Imperator[h] Valentinianus,[2] vir meo judicio eruditus: qui nuptias quondam ejusmodi ludo descripserat, aptis equidem versibus, et compositione festiva. Experiri deinde volens, quantum nostra contentione præcelleret, simile nos de eodem concinnare præcepit. 4. Quam scrupulosum hoc mihi fuerit, intellige. Neque anteferri volebam, neque posthaberi: cum aliorum quoque judicio detegenda esset adulatio inepta,[3] si cederem: insolentia, si ut æmulus eminerem. Suscepi igitur similis recusanti: feliciterque et obnoxius gratiam tenui, nec victor offendi. Hoc, die uno et addita lucubratione properatum, modo inter liturarios meos[i] cum reperissem, tanta mihi candoris tui et amoris fiducia est, ut severitati tuæ nec ridenda subtraherem. 5. Accipe igitur opusculum de inconnexis[k] continuum, de diversis unum, de seriis ludicrum, de alieno nostrum:

nianus, vir doctus mea sententia; qui olim descripserat nuptias lusu simili, carminibus quidem appositis, et faceta connexione versuum. Postea cum vellet experiri certando mecum, quantum me superaret, jussit me contexere simile opus de eadem materia. Cognosce quam anceps hoc mihi fuerit. Neque cupiebam præferri, neque postponi ei: quoniam futurum erat, ut etiam judicio aliorum deprehenderetur infiecta mea adulatio, si concederem ei; arrogantia vero, si excellerem tanquam ejus rivalis. Suscepi ergo mandatum opus tanquam illud recusans: et bono meo fato factum est, ut quanquam cogerer obsequi, gratiæ tamen mihi apponeretur; et quanquam superior evaderem, non offenderem tamen animum Imperatoris. Cum non ita pridem invenissem inter schedas meas hoc opusculum, quod absolutum a me est uno die et adjecto labore unius noctis ad lucernam, adeo confido in sinceritate tua et studio erga me, ut ne subducerem quidem hæc tuæ gravitati deridenda. Accipe ergo opusculum connexum ex sententiis dissolutis, unum ex variis, joculare ex gravibus,

sius lib. I. Ep. 11. *nec cicum suum.*' Tollius.—2 '*Rogabat, qui j. p. scil. Imperator V.*] Particula *scilicet* in vetustis codd. quos equidem viderim, non habetur.' *Accursius.* Vid. Not. Var.—3 ' Emendandum *ineptia* Mariang. Accursius: quod minime admittendum: nam *inepta*, utrique substantivo respon-

NOTÆ

[h] *S. Imperator, &c.*] Sic antiqua Ugoletti editio. τὸ S. accipit Tollius, quem secutus sum, pro nota τοῦ Sacratissimi, quod cognomentum Imperatorum.

[i] *Inter liturarios meos*] Liturarii, (quæ vox etiam occurrit in titulo Epistolæ secundæ infra) sunt primæ scriptionum schedæ, lituris multis ut plurimum plenæ.

[k] *Opusculum de inconnexis, &c.*] Descriptio elegans Centonis per Antitheta.

ne in sacris et fabulis, aut Thyonianum[l] mireris, aut Virbium;[m] illum de Dionysio, hunc de Hippolyto reformatum. Et si pateris, ut doceam docendus ipse, CENTO quid sit[n] absolvam. 6. Variis de locis, sensibusque diversis, quædam carminis structura solidatur: in unum versum ut coëant aut cæsi duo, aut unus et sequens cum medio. Nam duos junctim locare, ineptum est:[o] et tres una serie, meræ

nostrum ex alieno: ne admireris in sacris historiis et fabulis aut Thyoneum, aut Virbium; illum mutatum ex Baccho, hunc ex Hippolyto. Ac si permittis ut ego, qui a te docendus essem, te ipsum doceam, expediam quid sit Cento. Constructio quædam poëmatis compingitur ex variis locis et sententiis poëtæ alicujus: ita ut aut duo dimidiati versus jungantur in unum; aut unus, et sequens cæsus, cum dimidiato. Nam stolidum est ponere duos consequenter: et ineptiæ meræ locare

NOTÆ

[l] *Aut Thyonianum*] Turnebus Advers. lib. XII. cap. 8. 'Apud Catullum scribitur: Hic merus est Thyonianus. Quo versu significat meraca Bacchi pocula per transnominationem: redivivus enim Bacchus, matrique fulminatæ superstes, Thyonianus vocatus est: vel potius illum dilaceratum [a Gigantibus scilicet ut habet Phurnutus] reducem sospitemque vitæ redditum [a matre Rhea] hoc nomine sacra canebant arcana:' et laudat hunc Ausonii locum. Non tamen novum in altera vita nomen accepisse Bacchum Phurnutus, qui rem narrat, meminit. Alii aliud Thyoniani, seu Thyonei, etymon afferunt, a Thyone scilicet, nutrice Bacchi, ut quidam volunt, ut alii, matre. Ferunt enim Bacchum, Jove concedente, matrem Semelen ab Inferis eduxisse, et immortalitate donatam, Thyonen a sacris quæ illi attribuit, denominasse: θύω enim est, sacra facio. Alii ab ipso θύω, ob Sacra et Orgia ejus, unde et Thyades, Bacchæ. Acron vult Thyoneum Bacchi filium fuisse. Fortasse Thyoneus dictus est Bacchus pro Theœnius, hoc est, Θεοίνιος Deus vini; sic enim est appellatus Bacchus, teste Hesychio, et Θεοίνια apud Athenienses Bacchi sacra dicebantur.

[m] *Aut Virbium*] Hippolytus ab equis discerptus, cum ab Æsculapio revocatus ad vitam esset, Virbius, quasi bis vir, est appellatus Dianæ jussu, cui conjunctum numen coli cœpit. Vide Ovid. lib. XV. Metam. Virg. lib. VII. Æneid. versu 761. et Pers. Sat. VI. vers. 55.

* *Ne, &c. aut Thyonianum mireris, aut Virbium, &c.*] Totum centonem uti et Epistolam centoni præfixam Gallice, pro more suo, reddidit Marollius. Et cum in ludicris versemur, en tibi specimen illius interpretationis: *Afin que vous n'admiriés pas, dans les Fables ni dans les choses sacrées un personnage qu'on nomme* Thionica, *et un autre encore qu'on nomme* Virbie; *celui-ci reparé de la perte que l'on fit de Dionyse, et cet autre ressuscité du tombeau d'Hippolyte.* Supinos errores quibus ea scatet interpretatio notare non aggredior; neque ut notarem, locum hunc exscripsi, verum ut remissione quadam animus rediret acrior.

[n] *Cento quid sit*] Vide supra Notam b hujus Præfationis.

[o] *Nam duos junctim locare, ineptum*

nugæ. Diffunditur[4] autem per cæsuras omnes, quas recipit versus Heroicus, convenire ut possit, aut penthemimeris[5] [p] cum reliquo anapæsto:[q] aut trochaice[r] cum posteriore segmento: aut septem semipedes[s] cum anapæstico chorico:[t] aut post dactylum atque semipedem,[u] quicquid restat hexametro.[v] Simile ut dicas ludicro, quod Græci ὀστομαχίων[6] [w] vocavere. 7. Ossicla ea sunt: ad summam quatu-

tres eodem ordine. Scinduntur autem per omnes sectiones, quas versus Heroicus admittit, ut vel quinque semipedes possint congruere cum anapæstico versu qui superest: vel cæsura trochaica cum sectione sequenti: vel septem semipedes cum anapæstico chorico: vel post dactylum et dimidium pedem, quicquid superest versui hexametro. Adeo ut dicas hoc esse simile lusui, quem Græci appellarunt lusum ὀστομαχίων. Ea sunt ossicula. Habent omnino quatuordecim formas Geometricas.

dere potest.' *Tollius.*—4 Legendum monet Accursius: *diffinduntur*, quod probat Scriverius, et in textum suum recepit Tollius. Legitur etiam *diffinditur.*—5 Vulg. *penthemimeres.*—6 Scaliger legit στομάτιον, et *Oscilla*, quod

NOTÆ

est] Quod tamen Ausonius hoc ipso in Centone fecit non semel, ut videri facile potest.

[p] *Penthemimeris*] Vel *penthemimeres* πενθημιμερὴς a πέντε quinque, ἥμισυ dimidium, et μέρος pars, quasi dicas quinque dimidias partes, hoc est, dimidios pedes, quinque semipedes, ut in tertio hujus Centonis versu, 'ambo florentes.'

[q] *Cum reliquo anapæsto*] Ut in eodem versu, 'Genus insuperabile bello.' Cujusmodi anapæsticum trimetrum hypercatalectum appellat Diomedes, sic metiendum: 'Genus in-superabile bel-lo.'

[r] *Aut trochaice*] Ut in hoc ejusdem Centonis 'Occupat os faciemque,' ubi post duos primos pedes 'Occupat os, faci,' superest trochæus, 'emque,' quam cæsuram trochaicam appellat. Et posterius segmentum, quod sequitur, 'pedem pede fervidus urget.'

[s] *Aut septem semipedes*] Ἑφθημιμερὴς vel ἐφθημιμερὶς dicitur tres pedes cum dimidio continens, ut in hoc ejusdem Centonis: 'Auspici-is mani-festa fides.'

[t] *Cum anapæstico chorico*] Puta in eodem versu: 'Quo jus-tior al-ter.' Cujusmodi anapæsticum choricum (hoc est, in choris usitatum) monometrum hypercatalectum vocat Servius.

[u] *Aut post dactylum atque semipedem*] Ut in hoc ejusdem Centonis: 'Tuque pri-or.'

[v] *Quicquid restat hexametro*] Puta: 'Nam-te ma-joribus ire per-altum.'

[w] *Ludicro, quod Græci ὀστομαχίων. Ossicla, &c.*] Scaliger legit στομάτιον, et *oscilla*. Et intelligit larvas illas, quas solebant in conviviis ob oculos convivarum ponere, ut eos ad hilarius vita fruendum cogitatione futuræ mortis hortarentur. Sed in ejus sententiam nequaquam eo. Ennodius Ticinensis in Epigram. de Stomatio, seu, ut melius scribas, *Ostomatio Eburneo:* ut edit. Scriver. 'Sollicitata levi marcescunt corda virorum

ordecim figuras geometricas habent.[x] Sunt enim æquilatera:[y]

Nam illa sunt æquilatera: aut triangularia: ex lineis rectis: vel angulis rectis,

NOTÆ

Tormento. Fas est ludere virginibus. Frangunt, Marmaricis Elephas quod misit ab arvis, Per micas sparsum mox solidatur opus. De Pœno teneræ discunt cum fraude jocari. * Nam ridere necis munere, fœmineum est. Angusta norunt res mille includere capsa: Omne ebur hoc, mulier, pectoris arca tui est.' Atilius Fortunatianus de metris, capite de Hendecasyllabo Phalæcio: 'Nam si loculus ille Archimedius quatuordecim eboreas lamellas, [observa totidem hic poni ab Ausonio figuras,] quarum anguli varii sunt, in quadrata forma inclusas habet, componentibus nobis aliter, atque aliter, modo galeam, modo sicam, alias columnam, alias navem figurat, et innumerabiles efficit species: solebatque nobis pueris hic loculus ad confirmandam memoriam plurimum prodesse: quanto majorem potest nobis afferre voluptatem, quantoque pleniorem utilitatem carmina inter manus habentibus metrorum varia tractatio, cum subinde apud poëtas ea, quæ fallunt imperitos, metra inserta numeris, et intermixta carminibus deprehendamus?' Ex his duobus locis, ludicrum illud ossiculorum seu lamellarum eburnearum graphice depingentibus, facile evincitur, legendum hic ὀστομαχίων hoc est, ossiculorum, et *ossicla*, id est, ossicula; non autem *oscilla*. Erant scilicet ossicula seu lamellæ eburneæ multæ (ad quatuordecim fuisse ex hoc, et Fortunatiani loco cognoscitur) in triangulorum variorum formas sectæ, ex quibus varie inter se commissis pueri varias exprimebant figuras inter ludendum. Simile quiddam nostrates pueri faciunt, cum complicata in multa triangula charta, mensam, gallinam, anatem, naviculam, et alia multa modo complicando, modo explicando imitantur.

[x] *Quatuordecim figuras, &c. Sunt enim æquilatera, &c.*] Quanquam non quatuordecim diversas figuras mox enumeret, ut tamen nihil in hoc numero mutatum velim, facit locus Fortunatiani supra allatus. Et certe triangularium formarum septem omnino variæ species fingi possunt: æquilaterorum quidem tantum unica, eaque oxygonia; crure pari, quæ Græci ἰσοσκελῆ vocant, tres, oxygonia seu acutis omnibus angulis, orthogonia, rectum unum angulum habens, et amblygonia quæ habet unum obtusum. Similiter, et scalenorum, seu lateribus omnibus inæqualibus triangulorum tres quoque pro angulorum ratione species esse possunt, oxygonia, orthogonia, et amblygonia. Quod si binæ uniuscujusque speciei lamellæ in eo loculo Archimedico, seu quadrata capsula, fuisse intelligantur, fiet numerus quatuordecim, quem Ausonius et Fortunatianus habent. Mitto, quod septem prædictarum unaquæque species variari multis modis potest, prout magis vel minus acuti, aut obtusi earum anguli fient, et quod aliæ quoque quam triangulares formæ fuisse intelligi possunt. Quidni enim per hæc verba Ausonii 'extentis lineis: aut tritis angulis, vel obliquis,' intelligamus parallelogrammum, rectangulum, et obliquangulum?

[y] *Sunt enim æquilatera, &c.*] Nullo ordine hæc ab Ausonio enumerantur. Ut aliquis in iis ordo statuatur, observandum triangula dividi vel ratione laterum seu linearum quibus comprehenduntur, (de rectilineis et planis triangulis loquimur, non de

vel triquetra:[z] extentis lineis: aut rectis angulis, vel obliquis: isoscele: vel isopleura: orthogonia quoque, vel scalena.7 Harum vertibularum[8] [a] variis coagmentis simulantur species mille formarum: Elephantus bellua, aut Aper bestia, Anser volans, et Mirmillo in armis,[b] subsidens Venator,[c] et latrans Canis: quin et Turturis,[9] [d] et Cantharus, et alia hujusmodi innumerabilium figurarum, quæ alius alio scientius variegant. Sed peritorum concinnatio mira-

vel obliquis: æquicrura vel æquilatera; rectangula etiam, aut lateribus inæqualibus. Diversa connexione horum ossiculorum effinguntur figuræ innumeræ: puta Elephas bellua, aut Aper fera, Anser volans, Gladiator armatus, Venator demittens se ad insidias, et Canis latrans: quin etiam et Turtur, et Poculum, et alia ejusmodi formarum innumerabilium, quæ alii aliis peritius variant. At coagmentatio, quam

improbat Scriverius.—7 Ita legit Accursius: *Sunt .... obliquis. Isosceles ipsi, vel Isopleura vocant, orthogonia quoque et scalena.*—8 *Verticularum* Vulg.—9

NOTÆ

curvilineis, neque de sphæricis,) vel ratione angulorum, quos lineæ istæ seu latera concursu suo faciunt. Ratione quidem laterum, vel tria latera æqualia sunt, et æquilaterum triangulum dicitur, Græce *ἰσόπλευρον*; vel duo tantum æqualia sunt, et crure pari, Græce *ἰσοσκελὲς*; vel denique tribus lateribus inæqualibus, *σκαληνόν*. Ratione angulorum, vel triangulum habet tres angulos acutos, et *ὀξυγώνιον*, vel unum rectum, et *ὀρθογώνιον*, vel denique unum obtusum, et *ἀμβλυγώνιον* appellatur. Atque hæ triangulorum species, laterum et angulorum ratione, permisceri inter se, et septem tantum memoratas superiori nota species possunt constituere, ut patebit attendenti.

z *Vel triquetra*] Triquetrum in genere triangulum est cujusvis speciei. Hic tamen ad æquilaterum videtur ab Ausonio restringi.

a *Harum vertibularum*] Sive *vertibularum* legas, sive *verticularum*, perinde est: utrumque a verto. Verticulæ apud Festum, Lucilium explicantem, 'articuli' sunt seu 'vertebræ;' apud Isidorum 'vertibulæ' idem significant, partes scilicet illas ossium, quæ ita sibi junguntur, ut facile flecti et verti ossa possint. Hic certe nihil aliud intelligere potest Ausonius, quam figuras illas osseas seu eburneas, de quibus locutus est supra.

b *Mirmillo in armis*] De hac voce ad Technopægnii vers. 102. diximus.

c *Subsidens Venator*] Expectans feram in insidiis. Hoc enim est subsidere.

d *Turturis*] In recto, ut 'vulturis' in versu Ennii apud Priscianum lib. VI. 'Vulturis in sylvis miserum mandebat Hemonem.' Respexisse videtur ad Plauti locum in Bacchid. 'Ubi ego capiam pro machæra turturem, ubique imponat in manu alius mihi pro cæstu cantharum.' Hinc mavult Accursius *turturis* ex Ms. codice, quam *turris*, quod ab eo est depravatum in vulgatis a sciolo aliquo, qui rectum *turturis* non agnoscebat.

culum est; imperitorum junctura ridiculum. Quo prædicto, scies, quod ego posteriorem[10][e] imitatus sum. 8. Hoc ergo Centonis opusculum ut ille ludus tractatur, pari modo, sensus diversi ut congruant: adoptiva quæ sunt, ut cognata videantur: aliena ne interluceant: accersita ne vim redarguant: densa ne supra modum protuberent: hiulca ne pateant. Quæ si omnia ita tibi videbuntur, ut præceptum, dices me composuisse Centonem. Et quia sub imperatore meo[f] tum merui, procedere mihi[g] inter frequentes stipendium jubebis: sin aliter, ære dirutum facies:[h] ut, cumulo carminis in fiscum suum redacto, redeant versus unde venerunt.[i] Vale.

faciunt periti, est aliquid admirandum; connexio, quam faciunt imperiti, est aliquid ineptum. Quod cum te monuero, agnosces me imitatum esse hanc posteriorem connexionem. Igitur hoc opusculum Centonis tractatur, quemadmodum lusus ille, ita ut similiter diversæ sententiæ inter se conveniant: ut quæ sunt adoptiva, videantur cognata: quæ aliena sunt, non dignoscantur inter cetera: quæ ascita sunt, non clament se huc violenter tracta: quæ stipata sunt, non excrescant immodice: quæ diducta sunt, non hient. Quæ omnia si tibi videbuntur hic facta juxta dictas regulas, dices me contexuisse Centonem. Et quia tunc militavi sub meo Imperatore, jubebis continuari mihi stipendium inter eos, qui sunt sub vexillis: secus, privabis me stipendio: ut congerie hac versuum redacta in fiscum, versus illuc revertantur unde venerunt. Vale.

Turris Vulg.—10 Tollius mavult, *posteriores*.

NOTÆ

[e] *Posteriorem*] Scilicet imperitorum.

[f] *Sub imperatore meo*] Valentiniano, cujus jussu id opusculum susceperat, ut monuit Præfationis hujus initio.

[g] *Procedere mihi, &c.*] Hæc e militari re petita allegoria. Contraria sunt, procedere militi stipendium, et militem esse ære dirutum. Sic vernacula nostra lingua dicimus, *ses gages courent*, et *il est cassé aux gages*. Festus: 'Ære dirutum militem dicebant, quod æs dirueretur in fiscum, non in militis sacculum.' Livius lib. v. 'Placere autem omnibus iis, voluntariam extra ordinem professis militiam, æra procedere, et equiti certus numerus æris est assignatus.' Et lib. v. 'Tribuni plebis ad populum ferrent, ut qui minores septem et decem annis sacramento dixissent, iis perinde stipendia procederent, ac si septem et viginti annorum, aut majores milites facti essent.'

[h] *Ære dirutum facies*] Cave cum Budæo, Turnebo, Vineto, nostro quoque Interprete 'ære dirutum' intelligas militia solutum; immo intellige militem, ob nescio quod delictum, sine stipendio militare coactum. Patet illud ex eo Cic. Verrin. v. 13. loco: 'Aleatoris Placentini castra commemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est.' Hæc me monuit Desposius jam annotavisse Janum Langlæum lib. Semest. XIII. cap. 2.

[i] *Unde venerunt*] Ad Virgilii loca, unde desumti sunt.

XIII. CENTO NUPTIALIS. 351

A. 5. Accipite hæc[a] animis: lætasque advertite mentes,
A.11. Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis:
B. 7. Ambo florentes, * genus insuperabile bello. A. 4
A. 6. Tuque prior, * nam te majoribus[b] ire per altum A. 3
A. 3. Auspiciis manifesta fides, * quo justior alter A. 1
A. 1. Nec pietate fuit, nec bello major et armis.
A. 4. Tuque puerque tuus,[c] * magnæ spes altera Romæ, A.12
A. 8. Flos veterum, virtusque virum, * mea maxima cura,[d] A. 1
A.12. Nomine avum referens,[e] * animo manibusque parentem.
A. 6. Non injussa cano.[f] * Sua cuique exorsa laborem A.10
A.10. Fortunamque ferent. * Mihi jussa capessere fas est. A. 1

Percipite hæc mentibus, o Imperatores: et attendite animis faventibus: ambo clari forti pectore, et armis egregiis: ambo vigentes, stirps invicta bello. Et tu præcipue, o Valentiniane, nam clare cognoscitur te evehi in cœlum auspiciis grandioribus. Tu, inquam, quo non alius extitit justior, neque sublimior pietate, neque bello et præliis. Tu, et filius tuus, qui est secunda spes magnæ Romæ, habens in se selectas dotes et virtutes virorum priscorum, quem ego curo præ ceteris omnibus, qui repræsentat avum suum nomine, patrem vero virtute et factis. Non scribo hoc Carmen sine mandato. Unusquisque laborem et fortunam nanciscetur, quam sua incepta ei afferent. Mihi necesse est facere imperata.

NOTÆ

[a] *Accipite hæc*] Præfatiuncula est ad Augustos fratres Valentinianum et Valentem consarcinata, et ipsa ex Virgilio, ut reliqua. Porro, ut quibus e Virgilii locis desumta hujus Centonis frusta sint scias, adjectæ sunt ad utrumque marginem notæ libros indicantes; in quibus A. Æneidem, B. Bucolica, G. Georgica significat.

[b] *Tuque prior, nam te majoribus, &c.*] Valentinianum alloquitur, cui præcipua Imperii sors obtigerat, scilicet Occidens.

[c] *Puerque tuus*] Gratianus.

[d] *Mea maxima cura*] Quippe Ausonius Gratiani erat præceptor.

[e] *Nomine avum referens*] Avus Gratiani, pater Augustorum Valentiniani et Valentis, fuit Gratianus, vir strenuus, sed humili loco in Pannonia ortus, ut jam observatum ad Epig. III.

[f] *Non injussa cano*] In superiori Præfatione: 'Rogabat, qui jubere poterat, S. Imperator Valentinianus,' &c.

CŒNA NUPTIALIS. 352

A. 5. EXPECTATA dies aderat: * dignisque Hymenæis[a] A.11
A. 6. Matres atque viri, * juvenesque ante ora parentum G. 4
A. 1. Conveniunt: stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, * onerantque canistris A. 8
Dona laboratæ Cereris,[b] * pinguisque ferinæ A. 1
A. 8. Viscera tosta ferunt. * Series longissima rerum: A. 1
A. 8. Alituum pecudumque genus, * capreæque sequaces G 1
G. 3. Non absunt illis, * nec oves, hædique petulci, G. 4
G. 3. Et genus æquoreum, damæ, * cervique fugaces. G. 3
A.11. Ante oculos, interque manus sunt * mitia poma. B. 1
A. 8. Postquam exemta fames, et amor compressus edendi:
A. 1. Crateras magnos statuunt, * Bacchumque ministrant. A. 8

Dies optata venerat: et matronæ ac viri, atque adolescentes coram patribus confluunt ad nuptias bene comparatas: et accumbunt super stragulis purpureis. Servi infundunt aquam manibus abluendis, et imponunt corbibus munera Cereris præparatæ, et ministrant mensis carnes assatas venationis opimæ. Longissimus ordo ciborum explicatur; omne genus avium et pecudum, neque desunt eis capreæ sequaces, neque oves et hædi petulantes, et pisces marini, et damæ, et cervi timidi. Dulcia poma versantur ante oculos, et in manibus convivarum. Postquam fames sublata est, et cupiditas cibi repressa: apponunt ingentes pateras, et suppeditant

NOTÆ

[a] *Dignisque Hymenæis*] Nuptiis in quibus par pari jungebatur.

[b] *Dona laboratæ Cereris*] Periphrastice, et Metonymice panem exprimit. Laborata dicitur Ceres, quia priusquam frumentum cibo humano aptum sit, molendum est, incernendum, pinsendum, et coquendum in panem.

A. 2. Sacra canunt. * Plaudunt choreas: et carmina dicunt. A. 6
A. 6. Nec non Threicius[c] longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum.
A. 9. At parte ex alia * biforem[d] dat tibia cantum. A.10
A. 4. Omnibus una quies operum; * cunctique relictis A. 8
Consurgunt mensis, * per limina læta frequentes A. 1
A. 9. Discurrunt, variantque vices * populusque patresque, A. 9
A.11. Matronæ, pueri, * vocemque per ampla volutant A. 1
Atria: dependent lychni laquearibus aureis. A. 1

vinum. Cantant sacra Cantica. Saltant in choreis; et recitant versus. Quin et Sacerdos Thracius, cum veste longa, exprimit modulis septem intervalla sonorum. Verum ex alia parte tibia edit sonum per foramen duplex. Universi simul quiescunt ab opere; et omnes surgunt mensis relictis; ambulant magno in numero per amœnum vestibulum, et varie commutant loca plebs, et senatores, matres familias, et pueri, et glomerant vocem per ingentia atria: lucernæ suspensæ sunt ex auratis lacunaribus.

NOTÆ

[c] *Nec non Threicius, &c.*] Hæc de Orpheo Virg. in VI. Æneid. Hic pro quovis citharœdo, qui chordas pulset in nuptiis.

[d] *Biforem*] Ne intelligas per duo tantum foramina modulatum, sed geminum et per duarum simul tibiarum, dextræ scilicet, et sinistræ foramina erumpentem, licet ab uno eodemque ore simul profectum.

DESCRIPTIO EGREDIENTIS SPONSÆ. 353

A. 4. TANDEM progreditur[a] * Veneris justissima cura, A.10

Procedit tandem sponsa, quam Venus merito amat, jam tempestiva viro, jam

NOTÆ

* [a] *Tandem progreditur, &c.*] Ecce tibi alteram specimen interpretationis Marollii, qui utrum oratione soluta, an astricta numeris melior sit, tuum esto judicium: *La Belle, dont je parle, objet incomparable Se faisoit admirer, étant déjà capable D'un mari genereux, dans la perfection De l'âge à marier sans nulle émotion, &c.*

A. 7. Jam matura viro, jam plenis nubilis annis:
A. 1. Virginis os, habitumque gerens, * cui plurimus ignem A.12
Subjecit rubor,[b] et calefacta per ora cucurrit:
A. 7. Intentos volvens oculos, * uritque videndo.[c] G. 3
A. 7. Illam omnis tectis, agrisque effusa juventus,
Turbaque miratur matrum, * vestigia primi A. 5
Alba pedis: * dederatque comam diffundere ventis. A. 1
A. 3. Fert picturatas auri subtegmine vestes,
A. 1. Ornatus Argivæ Helenæ:[d] * qualisque videri A. 2
A. 2. Cœlicolis, et quanta solet * Venus aurea contra: A.10
A. 6. Talis erat species. * Talem se læta ferebat A. 1
A. 2. Ad soceros; * solioque alte subnixa resedit. A. 1

matura nuptiis ætate: præferens vultum, et cultum virginis, cui magnus ardor suffudit ruborem, et pervasit vultum calentem: versans attenta lumina, et incendit aspectu suo. Omnes juvenes confluentes ex domibus, et agris, ac turba matronarum admirantur illam, et candorem pedis quem profert incedendo, et permiserat capillos auris spargendos. Gestat vestimenta picta filis aureis, cujusmodi erant ornamenta Helenæ Argolicæ: et qualis, ac quanta, Venus decora consuevit prodire in conspectum Deorum: talis erat ejus aspectus; talis progrediebatur hilaris ad futuros soceros: et consedit fulta sublimi sella.

NOTÆ

[b] *Cui plurimus ignem Subjecit rubor*] Hypallage, pro 'ignis subjecit ruborem.'

[c] *Uritque videndo*] Passive hic, ut et apud Virgilium. 'Videndo,' id est, 'cum videtur.'

* [d] *Ornatus Argivæ Helenæ*] In Centone ipso (cujus multa nescias, an aptius decentiusve apud ipsum Virgilium, unde arcessita sunt, locata videantur,) hemistichium est: *Ornatus Argivæ Helenæ. Cœlicolis et quanta solet Venus aurea contra.* Quod in mensuram justi carminis ex Ms. Cod. duntaxat uno, ita integrandum est: *Ornatus Argivæ Helenæ. Qualisque videri Cœlicolis, et quanta solet Venus aurea contra.* Mariangelus Accursius.

DESCRIPTIO EGREDIENTIS SPONSI. 354

A. 9. At parte ex alia * foribus sese intulit altis A.11
A. 9. Ora puer prima signans intonsa juventa,

Ex alia vero parte juvenis habens genas pubescentes primo flore juventutis in-

Pictus acu chlamydem auratam, * quam plurima circum A. 5
Purpura Mæandro duplici Melibœa[a] cucurrit,
A.10. Et tunicam molli mater quam neverat auro:
A. 1. Os, humerosque Deo similis, * lumenque juventæ. A. 1
A. 8. Qualis, ubi Oceani perfusus Lucifer[b] unda
Extulit os sacrum cœlo; * sic ora ferebat, A. 3
Sic oculos,* cursuque amens ad limina tendit. A. 2
A. 2. Illum turbat amor, figitque in virgine vultus.
A. 1. Oscula libavit, * dextramque amplexus inhæsit. A. 8

gressus est sublime ostium, amictus chlamyde aurata, opere Phrygio distincta, circa quam purpura Melibœensis gemino flexu ducta est, et indutus tunica, quam ei mater neverat ex auro flexili: similis Deo vultu, et humeris, et flos ipse juventutis. Qualis est Lucifer cum ablutus aqua Oceani sustulit in cœlum vultum suum sacrum. Sic sponsus ostendebat vultum et oculos, et impos animi currit ad januam. Amor agitat illum, et defigit oculos in puella. Carpsit suavia, et adhæsit complectens eam dextra.

NOTÆ

[a] *Melibœa*] Melibœensis, ex Melibœa Thessaliæ civitate, teste Servio.

[b] *Lucifer*] Phosphorus; stella Veneris, quam Oceano tingi ex more poëtarum dicit, qui mane emergere mari astra, et in illud condi vespere putarunt.

OBLATIO MUNERUM. 355

A. 5. INCEDUNT pueri, pariterque ante ora parentum
Dona ferunt, * pallam signis, auroque rigentem, A. 1
A.11. Munera portantes, aurique eborisque talenta,[a]
Et sellam,[b]* et pictum croceo velamen acantho.[c] A. 1

Juvenes progrediuntur, et simul in conspectu parentum portant munera, pallam asperam figuris in ea pictis, et auro quo erat intexta, ferentes dona, pondera auri et eboris, et sellam, et velum pictum acantho croceo. Multum vasorum argenteorum ad

NOTÆ

[a] *Talenta*] Verti pondera. Est enim talentum, non numerus, sed pondus pecuniæ. Atticum quidem sexaginta minarum Atticarum erat. Sed de his vide Budæum de Asse.

[b] *Et sellam*] Curulem vel gestatilem; cujusmodi Hexaphoris, vel Octophoris matronæ utebantur.

[c] *Acantho*] Foliis acanthi opere Phrygio expressis. Cujusmodi foliis

A. 1. Ingens argentum mensis, * colloque monile A. 1
Baccatum,[d] et duplicem gemmis auroque coronam.
A. 5. Olli serva datur,[e] * geminique sub ubere nati. A. 5
A.10. Quatuor huic juvenes, * totidem innuptæque puellæ: A. 2
A. 5. Omnibus in morem tonsa coma. * Pectore summo A. 5
Flexilis obtorti per collum circulus auri.

ornandas mensas, et torquem e margaritis, quem collo gestaret, et coronam duplicem ex gemmis, et auro. Donatur ei sponsæ ancilla, et duo ejus filii adhuc lactentes. Sponso autem quatuor juvenes servi, et totidem ancillæ innuptæ: capillus est tonsus iis omnibus more solito. In summitate autem pectoris torquis flexilis ex auro intorto ambit iis collum.

NOTÆ

ornantur columnarum Corinthiarum capitula.

[d] *Monile Baccatum*] E baccis margaritarum.

[e] *Olli serva datur, &c.*] 'Olli' ad sponsam retuli in Interpretatione, 'huic' vero ad sponsum, respiciens ad munerum genus utrique conveniens.

EPITHALAMIUM UTRIQUE. 356

A.12. Tum studio effusæ matres * ad limina ducunt. A.10
G. 4. At chorus æqualis, * pueri innuptæque puellæ, A. 2
G. 2. Versibus incomtis ludunt: * et carmina dicunt. A. 6
B. 8. O digno conjuncta viro, * gratissima conjux, A.10
A. 1. Sis felix, * primos Lucinæ [a] experta labores, G. 4

Tunc matres officiosæ deducunt sponsam ad cubiculum sponsi. At cœtus ejusdem ætatis, juvenes et virgines innuptæ, jocantur carminibus inconditis: et canunt versus. O jucundissima uxor, copulata merito conjugi, sis fortunata, cum passa fueris primos dolores Lucinæ, et facta eris mater. Sume pocula Bacchi Mæonii. Projice

NOTÆ

[a] *Primos Lucinæ, &c.*] Metonymice primum partum exprimunt, quem sponsæ optant felicem. Notum, Lucinam, seu Junonem Lucinam, seu Ilithyiam Deam esse puerperiorum præsidem.

G. 4. **Et mater. Cape Mæonii carchesia Bacchi.[b]**
B. 8. **Sparge, marite, nuces.[c] * Cinge hæc altaria vitta,[d]** B. 8
A. 8. **Flos veterum, virtusque virum: * tibi ducitur uxor,** B. 8
A. 1. **Omnes ut tecum meritis pro talibus annos**
Exigat; et pulchra faciat te prole parentem.
A. 9. **Fortunati ambo, * si quid pia numina possunt.** A. 4
A. 3. **Vivite felices. * Dixerunt, currite, fusis,** B. 4
Concordes stabili fatorum numine[e] Parcæ.

nuces, o sponse. Circumda has aras tænia. O tu, cui insunt selectæ dotes, et virtutes priscorum virorum; uxor ad te deducitur, ut transigat tecum ob ista tua merita omnes annos vitæ suæ: et faciat te patrem formosa sobole. Ambo eritis felices, si Dii propitii aliquid valent efficere. Vivite fortunati. Parcæ unanimes in constanti decreto fatorum, dixerunt fusis suis: Currite diu.

NOTÆ

[b] *Mæonii carchesia Bacchi*] Carchesia sunt tabulata illa, quæ in summis navium malis sunt: *les hunes*. Ab iis pocula quædam figuræ consimilis Carchesia dicta, ut hoc loco. Bacchus porro Mæonius dictus est, a Mæonia minoris Asiæ regione, in qua nullas præter vitem arbores nasci ferunt.

[c] *Sparge, marite, nuces*] Ex Ecloga VIII. Virgilii, ad quem locum Servius: 'Idem Varro spargendarum nucum hanc dicit esse rationem, ut Jovis omine matrimonium celebretur, ut nupta matrona sit sicut Juno. Nam nuces in tutela sunt Jovis, unde et juglandes vocantur, quasi Jovis glandes. Nam illud vulgare est, ideo spargi nuces, ut a rapientibus pueris fiat strepitus, ne puellæ vox virginitatem deponentis possit audiri,' &c. Mos hic fluxisse a Græcis videtur. Apud Athenienses enim, novus maritus nuces juglandes, amygdalas, aliaque id genus spargebat largitionis gratia. Atque hæc καταχύσματα vocabant, quasi dicas, effusiones.

[d] *Cinge hæc altaria vitta*] Morem aliquem in nuptiis usitatum tangit. Cingebatur fortasse ara, ut uni addicta viro materfamilias pudicitiam adversus alienos munitam undique habere debere ostenderetur.

[e] *Numine*] Numen et nutus a nuo (unde annuo, et abnuo) non modo Deum, sed nutum et voluntatem significat. Verti decreto.

INGRESSUS IN CUBICULUM. 357

G. 4. Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, * licito tandem sermone fruuntur. A. 8

Postquam venerunt sub tectum thalami suspensum et constructum ex lapide, fruuntur demum concessa confabulatione. Convenientes conjungunt manus: et

A. 8. Congressi jungunt dextras: * stratisque reponunt. A. 4
A. 1. At Cytherea novas artes, * et pronuba Juno[a] A. 4
A. 11. Solicitat: suadetque ignota lacessere bella.
A. 1. Ille ubi complexu * molli fovet: atque repente A. 8
Accepit solitam flammam, * lectumque jugalem: A. 4
A. 6. O virgo, nova mi facies, * gratissima conjux, A. 10
A. 6. Venisti tandem, * mea sola, et sera voluptas. A. 8
A. 2. O dulcis conjux, non hæc sine numine Divum
A. 12. Proveniunt: * placitone etiam pugnabis amori? A. 4
A. 4. Talia dicentem jamdudum aversa tuetur:
A. 12. Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit:
A. 1. Spemque metumque inter, * funditque has ore loquelas: A. 5
A. 10. Per te, per, qui te talem genuere, parentes,
B. 2. O formose puer, * noctem non amplius unam A. 1
A. 9. Hanc tu, oro, solare inopem, * et miserere precantis. A. 10
A. 12. Succidimus. Non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires; nec vox aut verba sequuntur.

reclinant se in torum. Venus autem, et Juno conjugalis tentant novas artes: et invitant eos ad committendum certamen ipsis adhuc incognitum. Ille postquam, amplexus sponsam, tenero sinu fovit eam; et subito hausit consuetum ignem, et tetigit genialem torum: O puella, inquit, vultus mihi novus, uxor jucundissima: tandem venisti, unicum meum gaudium, et tardius meis votis. O suavis uxor, hæc non contingunt sine voluntate Deorum. Resistesne etiam amori tibi placenti? Hæc dicentem illa jam dudum aspicit aversa facie: et hæsitat præ timore: ac trepidat quia telum imminet; anceps inter spem et metum: et hæc verba ore profert: O pulcher juvenis, rogo te per te ipsum, et per parentes qui te procrearunt tam formosum, consolare me miseram, per hanc tantum noctem solam, et miserere mei te precantis. Collabor. Lingua mea non potest amplius loqui, robur solitum non suppetit meis membris; neque vox aut verba præsto mihi sunt. Ille vero: Frustra,

NOTÆ

[a] *Pronuba Juno*] Παράνυμφος Græcis. 'Zygia' Juno apud Apuleium. Medea apud Senecam: 'Dii conjugales, tuque Genialis tori Lucina custos.'

A. 9. Ille autem: Causas nequicquam nectis inanes.
A.12. Præcipitatque moras omnes, * solvitque pudorem. A. 4

inquit, vanas excusationes affers alias ex aliis. Et abrumpit omnes moras, et resolvit ejus pudicitiam.

PARECBASIS. 358

Hactenus castis auribus audiendum mysterium nuptiale, ambitu loquendi, et circumitione, velavi. Verum quoniam et Fescenninos [a] amat celebritas nuptialis, verborumque petulantiam notus vetere instituto ludus admittit; cetera quoque cubiculi et lectuli operta prodentur, ab eodem auctore collecta: ut bis erubescamus, qui et Virgilium facimus impudentem. Vos, si placet, hic jam legendi modum ponite: cetera curiosis relinquite.

NOTÆ

[a] *Et Fescenninos*] Vossianus alter particulam *et* ante *Fescenninos* inserit.

IMMINUTIO.[a] 359

A.11. Postquam congressi * sola sub nocte per umbram, A. 6
G. 3. Et mentem Venus ipsa dedit, * nova prælia tentant. A. 3
A.10. Tollit se arrectum: * conantem plurima frustra, A. 9
A.10. Occupat, os, faciemque, * pedem pede fervidus urget, A.12
A. 7. Perfidus alta petens: * ramum qui veste latebat [b]

NOTÆ

[a] *Imminutio*] Usurpavit 'imminutionem' pro primo congressu, quod tum virginitas imminuatur. Sic Plautus in Cistellaria, 'imminuere pudicitiam,' dixit pro auferre. *Turnebus.*

[b] *Ramum qui veste latebat*] Nævius apud Nonium: 'Puerum mulieri præstare nemo scit, quanto melior sit, cujus vox gallulascit, cujus jam ramus roborascit.' Tollius, apud quem pro *Nævio* legitur *Novius* minus usitatus.

B.10. Sanguineis ebuli baccis, minioque rubentem,
A.12. Nudato capite, * et pedibus per mutua nexis, A. 7
A. 3. Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum,
A.10. Eripit a femore, et trepidanti fervidus instat.
A. 1. Est in secessu, * tenuis quo semita ducit, A.11
A. 8. Ignea rima micans: * exhalat opaca mephitim. A. 7
A. 6. Nulli fas casto sceleratum insistere limen.
A. 7. Hic specus horrendum. * Talis sese halitus atris A. 6
A. 6. Faucibus effundens, * nares contingit odore. A. 9
A.11. Huic juvenis nota fertur regione viarum:
A. 5. Et super incumbens * nodis et cortice crudo A. 9
A. 9. Intorquet summis adnixus viribus hastam.[c]
A.11. Hæsit: virgineumque alte bibit acta cruorem.
A. 2. Insonuere cavæ, gemitumque dedere cavernæ.
A.11. Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
G. 3. Altius ad vivum persedit * vulnere mucro. A.11
A. 4. Ter sese attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta toro est. * Manet imperterritus ille. A.10
A. 3. Nec mora, nec requies: * clavumque affixus et hærens A. 5
Nusquam amittebat: oculosque sub astra tenebat.
A. 6. Itque, reditque viam totiens: * uteroque recusso A. 2
A. 9. Transadigit costas,* et pectine pulsat eburno. A. 6
A. 5. Jamque fere spatio extremo, fessique, sub ipsam
Finem adventabant: * tum creber anhelitus artus, A. 5

NOTÆ

[c] *Hastam*] Est illud festivissimum parodiarum genus, cum servatis iisdem verbis sententia longe alio detorquetur. Velut illud apud Ausonium in Centone, quem totum eo genere confecit: 'Intorquet summis adnixus viribus hastam.' Nam cum legisset apud Virgilium id de Pandaro dici, qui Turnum oppugnabat, ad nugas nuptiales transtulit. *Rutgersius Lect. lib.* II. *cap.* 2.

Aridaque ora quatit: sudor fluit undique rivis:
A.11. Labitur exsanguis: destillat[1] [d] ab inguine virus. G. 3

1 *Distillat* Vulg.

NOTÆ

[d] *Destillat*] Sic in emendatioribus Virgilii libris omnibus hæc vox scribitur. *Grævius.*

360

CONTENTUS esto, Paule mi,
Lasciva, Paule, pagina:
Ridere nil ultra expeto.

Sed cum legeris, adesto mihi adversum eos, qui, ut Juvenalis ait,

Curios simulant, et Bacchanalia vivunt:

ne forte [a] mores meos spectent de carmine.

Lasciva est nobis pagina, vita proba,

ut Plinius dicit.[b] Meminerint autem, quippe eruditi, probatissimo viro Plinio in poëmatis lasciviam, in moribus constitisse censuram. Prurire opusculum Sulpitiæ,[1] fron-

1 *Sulpitii* Vulg. Vid. inf.—2 *Euhemerum* legendum monet Tollius.—3 Γλωσ-

NOTÆ

[a] *Ne forte*] Omnia nostra exemplaria habent *fortasse;* sed istud pro *forte* scripsisse potest imperitus et negligens Librarius. Ego enim sicut, *si forte*, ita et, *ne forte*, tam frequenter apud bonos auctores invenio, veluti apud Virgilium in III. Bucolico, 'ne forte recuses,' et Ciceronem in II. ad Quintum fratrem Epistola: 'Ne forte me in Græcos tam ambitiosum factum esse mirere,' ut ubicumque, 'si fortasse,' et 'ne fortasse' in illis reperio, mendum esse suspicer. *Vinetus.*

[b] *Lasciva est nobis, &c. ut Plinius dicit*] Hic ultimus versiculus apud Martialem quoque legitur. Sed idem versus potuit a duobus usurpari, ut sunt aliquot apud Ovidium et Tibullum. Quare inepte hic quidam pro *Plinio* Martialem substituerunt: cum notissimum sit ipsum Plinium lascivos versiculos scripsisse. Quod vel ex ipso Plinio patet ad Pontium lib. VII. Epistolarum. *Scaliger.*

Meminit non semel Plinius junior, de quo hic sermo, edita a se carmina, quæ, post Ausonii tempora, intercidere potuerunt. Eorum sane lasciviam excusare nititur duabus præsertim Epistolis.

tem caperare:[e] esse Appuleium in vita philosophum, in Epigrammatis amatorem;[d] in præceptis omnibus extare severitatem, in Epistolis ad Cærelliam[e] subesse petulantiam. Platonis Symposion composita in ephebos Edyllia continere.[f] Nam quid Anniani Fescenninos?[g] quid antiquissimi poëtæ Lævii[h] Erotopægnion libros loquar? quid

NOTÆ

[c] *Prurire opusculum Sulpitiæ, frontem caperare*] Alter scriptus, teste Tollio, habuit: *Prurire opusculum, Sulpitiive frontem caperare*, nullo quidem sensu. In eo enim membro, ut in ceteris, debet esse oppositio. Præterea Sulpitiæ extat Satira, et apud Juvenalis Interpretem, obscœni, ut videtur, operis fragmentum, de quo jam verba fecimus in nostris animadv. 'Ne me Cadurcis destitutam fasciis Nudam Caleno concubantem proferat.' De eadem Sulpitia meminerunt quoque Martialis, et Sidonius Carm. IX. 'Non quod Sulpitiæ jocus Thaliæ Scripsit blandiloquum suo Caleno.'

[d] *In Epigrammatis amatorem*] Perierunt inter alia, hæc Apuleii Madaurensis amatoria, de quibus ipse in priore Magiæ Apologia.

[e] *In Epistolis ad Cærelliam*] Hic excidit nomen disertissimi nepotum Romuli. Nam Cærellia ista nihil ad Apuleium pertinet, sed studio philosophiæ familiaris fuit Ciceroni, cujus ipse meminit lib. XII. ad Atticum, et lib. XXIII. 'Mirifice Cærellia studio videlicet Philosophiæ flagrans,' &c. Cujus etiam consuetudinem viro sanctissimo exprobrant obtrectatores ejus Fusius Calenus non magis, quam Dio. Fuit igitur: *Ciceronis in præceptis omnibus.* Sic appellat innocentes jocos: si tamen illæ Ciceronis Epistolæ fuerunt, et non lascivientium ingeniorum: quales qui in eum Sallustii, et in Sallustium ejus declamationes subjecerunt. *Gronovius.*

Meminit harum Ciceronis ad Cærelliam Epistolarum Quintilianus lib. VI. Instit. cap. 3. 'Etiam illud quod Cicero Cærelliæ scripsit reddens rationem, cur illa C. Cæsaris tempora tam patienter toleraret: Hæc aut animo Catonis ferenda sunt, aut Ciceronis stomacho.' *Tollius.*

[f] *In ephebos Edyllia continere*] Platonis nulla carmina extant, nisi amoris elegia. Nam cetera omnia (credo, quod tam lepida non erant) igni deussit: Apuleius Apologiæ fere initio; ubi et puerum quem amavit 'Astera' vocat; aliaque Epigrammata amatoria Platonis recenset, quæ vide. *Scriverius.*

[g] *Anniani Fescenninos*] Qui canebantur in nuptiis, ut Festus auctor est. Æqualem sibi fuisse tradit Gellius lib. XX. Noct. Attic. 'Annianus poëta in fundo suo, quem in agro Phalisco possidebat, agitare erat solitus vindemiam hilare atque amœniter. Ad eos dies me et quosdam familiares vocat.' Fescenninos autem sic dictos vult Festus, vel quia ab urbe Fescennia allati, vel quia fascinum putabantur arcere.

[h] *Lævii*] Perperam legitur *Livius. Lævius* est is qui poëma 'Io' scripsit: item 'Erotopægnia.' Quæ lascivissima fuisse indicat tum titulus, tum etiam Ausonius ipse. Sed molles ex illis afferuntur versiculi isti de corona plectili: 'Andromacha per ludum manu Lascivula, tenellula Capiti meo trepidans, lubens Insolita plexit munera.' Lævii mentio est apud Porphy-

Evenum,[2] [i] quem Menander sapientem vocavit? quid ipsum Menandrum? quid comicos omnes? quibus severa vita est et læta materia. Quid etiam Partheniam dictum causa pudoris? [k] qui octavo Æneidos,[l] cum describeret coitum Veneris atque Vulcani, *Αἰσχροσεμνίαν*[m] decenter immiscuit.

χροσεμνίαν Vulg. Vid. Not. Var. et inf.

NOTÆ

rionem Horatii Interpretem Ode 1. l. III. 'CARMINA NON PRIUS AUDITA. Romanis utique non prius audita. Quamvis *Lævius* Lyrica ante Horatium scripserit.' *Scaliger.*

Hunc locum emendavit Had. Junius, reposuitque *Lævii*, pro *Livii*, quod antea legebatur. Citat e 'Lævii Erotopægniis' hæc Nonius: 'Nocte ut opertus amictu latibuletur.' Et istos Apuleius in Apologia versiculos, ut emendavit Salmasius: 'Antipathes illud quærito, Philtra omnia undique irruunt, Trochus, pili, ungues, tæniæ, Radiculæ, herbæ, surculi, Sauri, illices, bicodulæ, Hinnientium dulcedines.' E quibus patet, quare Lævium Poëta noster in sui defensionem adduxerit. *Tollius.*

[i] *Quid Evenum*] Huc multa ex Gyraldo congessit Scriverius de duobus Evenis, iisdemque e Paro insula, et Elegiographis. Sed miror Had. Junium pro *Eveno* reponi velle *Euhemerum*. Certe, ex iis quæ affert, non efficitur, poëtam fuisse Euhemerum aut Erotica scripsisse. Immo constat Evenum amatoriis scribundis animum appulisse, tum ex Artemid. lib. I. cap. 5. tum ex Arriano in Epictetum, ubi hæc legere est, ἀντὶ Χρυσίππου, καὶ Ζήνωνος Ἀριστείδην ἀναγινώσκεις, καὶ Εὐηνὸν, οὐδὲν ἀπολώλεκας. Solent quidem Evenus et Euhemerus a librariis confundi, ut jam a Carrione et Nunnesio observatum. Nos quoque nonnulla de Eveno, cum de Elegiographis ageremus.

[k] *Quid etiam Partheniam dictum causa pudoris*] Sic vulgo creditur Virgilium Neapoli appellatum fuisse ἀπὸ τοῦ παρθένος, quod instar Virginis moribus esset castissimis. Verum obstant Bucolica, et quæ de illius nimia in pueros propensione memoriæ prodita sunt. Igitur malim accedere Huetio. Censet nimirum idcirco Neapoli 'Partheniam' dictum, quod Virginium pro Virgilio gens Græca acciperet. *Huetian. pag.* 127.

[l] *Octavo Æneidos*] En versus quibus Veneris atque Vulcani coitum describit: 'Optatos dedit amplexus, placidumque petivit Conjugis infusus gremio per membra quietem.'

[m] *Αἰσχρ.* [Γλισχροσεμνίαν] Commutatione literarum haud imparilium, mendæ hic obscuritas contracta est. Primi quippe Græci elementi τοῦ Α linea, quæ medium intersecat, si in pedes, exscribentium celeritate, vel scalpentium incuria (ut in vetustis quoque monumentis observare est) deciderit, quartum, quod triangulæ figuræ fuerit, efficiet, in hunc ferme modum, Δ. Et τὸ σ scribens, paulum si circumducenda contrahes (quæ frequens labecula) in ο μικρὸν transibit. Meo igitur ipsius periculo, αἰσχροσεμνίαν emendabis, hoc est, pudicam turpitudinem. Compositione sane lepida eruditaque, nec ab eo remota penitus, quod Gellius hunc quoque Vulcani Venerisque congressum, pudisecretum nominarit, σεμνὸν enim pudicum dicimus, αἰσχρὸν turpe,

Quid in tertio Georgicorum de summissis in gregem maritis? nonne obscœnam significationem honesta verborum translatione velavit? Et si quid in nostro joco, aliquorum hominum severitas vestita condemnat, de Virgilio arcessitum sciat. Igitur cui hic ludus noster non placet, ne legerit: aut cum legerit, obliviscatur: aut non oblitus, ignoscat. Etenim fabula de nuptiis est: et velit, nolit, aliter hæc sacra non constant.[n]

NOTÆ

perstricta scilicet voce (ut ait Plato in Cratylo) quæ fuerit *αἰσχόρρυον*, quasi *ἀεὶ ἴσχον ῥοῦν*, id est, semper impediens fluxum, quod vituperandum sit agitationis obstaculum. *Mariangelus Accursius.*

[n] *Aliter hæc sacra non constant*] Erasmus Adagio 88. Centuriæ 4. Chiliad. 2. 'Hoc adagio licebit uti, si quando fatebimur culpam, sed quæ rei locoque conveniat.' *Vinetus.*

XIV. ROSÆ. 361

Ver erat: et blando mordentia frigora sensu
  Spirabat croceo mane revecta dies.
Strictior Eoos præcesserat aura jugales,
  Æstiferum suadens anticipare diem.
Errabam riguis per quadrua compita in hortis,
  Maturo cupiens me vegetare die.

Erat verna tempestas: et dies reducta luteo mane exhalabat frigus perstringens jucundo sensu. Ventulus tenuis anteibat equos Auroræ, invitans ad præveniendum diem allaturum calorem. Ambulabam in hortis irriguis per ambulationes quadratas,

NOTÆ

* Anacreon præiverat Ausonio quem permulti Recentiores imitati (namque cui non dicta Rosa est) Passeratius, Valens Acidalius, Joach. Camerarius, Janus Gulielmus, &c. Rosas cecinerunt. Elegantissime Poëta noster Rosarum incrementa a primis initiis ad finem usque descripsit.

1 *Ver erat*] Hoc Edyllion, et quæ 'Vir bonus,' *Ναὶ καὶ οὔ*, 'Ætates animalium,' 'Herculis ærumnæ,' et 'Musarum inventa' inscribuntur, inter Virgilii opera reperta et edita fuerant, ac propter suam elegantiam, ejus esse diu credita sunt. Verum ea inter scripta Ausonii, quem magis quam Virgilium redolent, cum reperissent Hieronymus Aleander, et Mariangelus Accursius, auctori illa suo asseruerunt.

5 *Per quadrua compita*] Translata 'quadrua compita' appellat concurrentes, inter areas horti, semitas seu ambulationes quatuor: cum proprie de magnis viis concurrentibus ex-

Vidi concretas per gramina flexa pruinas
Pendere, aut olerum stare cacuminibus:
Caulibus et patulis teretes colludere guttas,
Et cœlestis aquæ pondere tunc gravidas.
Vidi Pæstano gaudere rosaria cultu,
Exoriente novo roscida Lucifero.
Rara pruinosis canebat gemma frutetis,
Ad primi radios interitura die.
Ambigeres, raperetne rosis Aurora ruborem,
An daret: et flores tingeret orta dies.
Ros unus, color unus, et unum mane duorum.
Sideris, et floris, nam domina una Venus.

animo me recreandi matutino tempore. Vidi rorem collectum pendere per herbas incurvas, vel stare in summis oleribus: et guttas rotundas, et tunc turgentes gravitate aquæ ætherea, ludere in caulibus expansis. Vidi rosaria læta cultu Pæstano, rorulenta novo Phosphoro oriente. Guttæ dispersæ albicabant in fruticibus pruina opertis, perituræ ad radios diei exorientis. Dubitares an Aurora traheret rubedinem a rosis, an vero eis impertiretur: et lux exoriens inficeret suo colore illos flores. Ros erat idem, color idem, et eadem matutina gratia amborum. Scilicet eadem

14 *Dei* legit Barthius.—20 *Difflatur: spirat* Vulg. In scriptis fuit: *Diffluit:*

NOTÆ

tructisque in earum concursu aris et sacellis undique patentibus dicatur: ut ex Philargyrio aliisque observat Vossius.

7 *Pruinas*] Pruina proprie est ros concretus gelu. Hic pro rore, non congelato quidem, sed instar pruinæ albicante ponitur.

11 *Pæstano*] Pæstum oppidum fuit Calabriæ, ut vult Servius, aut, ut alii, Lucaniæ, rosarum cultu celebre, quas bis in anno ubertim ferebat. Unde apud Virg. lib. IV. Georg. 'Biferique rosaria Pæsti.'

13 *Gemma*] Gutta, Metaphorice.

14 *Die*] Pro *diei*. Sic lib. I. Georg. Virg. 'Libra die, somnique pares ubi fecerit horas.' Frustra igitur Barthius hic reponit *Dei*, et Solem interpretatur.

17 *Ros unus*] Apul. noster in fine lib. III. Metamorph. 'Hortulum quendam prospexi satis amœnum, in quo præter ceteras gratas herbulas, rosæ virgines matutino rore fluebant.' Et lib. IV. 'Jam enim loco proximus, non illas rosas teneras et amœnas, madidas divini roris et nectaris, quas rubi felices et beatæ spinæ generant,' &c. In Pervigilio Veneris, sive Catullus, sive quis alius auctor: 'Ipsa roris lucidi, Noctis aura quem relinquit, spargit humentes aquas: Lacrymæ micant trementes de caduco pondere; Gutta præceps orbe parvo sustinet casus suos. In pudorem florulentæ prodiderunt purpuræ: Humor ille, quem serenis astra rorant noctibus, Mane virgines papillas solvit humenti peplo: Ipsa jussit, mane ut udæ virgines nubant rosæ. Fusæ aprugno de cruore, deque Amo-

Forsan et unus odor: sed celsior ille per auras
  Diffluit: exspirat proximus iste magis.
Communis Paphie Dea sideris, et Dea floris,
  Præcipit unius muricis esse habitum.
Momentum intererat: quo se nascentia florum,
  Germina comparibus dividerent spatiis.
Hæc viret angusto foliorum tecta galero:
  Hanc tenui folio purpura rubra notat.
Hæc aperit primi fastigia celsa obelisci,
  Mucronem absolvens purpurei capitis.
Vertice collectos illa exsinuabat amictus,
  Jam meditans foliis se numerare suis:

Venus domina est astri, et floris. Fortasse et idem est odor utriusque: verum ille sublimior diffunditur per aërem: hic vero proximus magis exhalat. Venus numen commune astri, et floris, vult utrumque induere eandem purpuram. Paululum intercedebat temporis: per quod flores nascentes sese explicarent in spatia similia. Hæc rosa viridis est operta stricto tegmine foliorum: ostrum rubens pingit hanc exiguo folio. Hæc profert altum fastigium coni sui nascentis, perficiens acumen sui rubri verticis. Illa explicabat amictus contractos in capite suo, jam parans

et spirat: ex quo Tollius: *Diffluit: exspirat.*—23 Vossian. scriptus: *nectentia florum.*—26 Vossianus alius: *hanc tenus et folio.*—29 Idem Voss. liber, *exundabat*, qui et versu superiore: *Hæc aperit primæ florens præludia formæ.*

NOTÆ

ris osculo, Deque gemmis, deque flammis, deque solis purpuris,' &c.

18 *Sideris, et floris, &c.*] Luciferi, quæ stella Veneris est, et Rosæ, qui flos Veneri sacer, ex quo ejus spinis punctæ cruore ruber factus est qui prius albus erat.

* *Floris nam domina una Venus*] Huic Fabulæ in Epist. Hieronymum alludere notavit Thomas Munckerus: 'Hi norunt, quod flos Veneris Rosa est, quia sub ejus purpura multi latent aculei.'

Notum et pervulgatum, ex versibus repertis in marmore, Harpocratem a Cupidine Rosa donatum fuisse; inde Rosam mensis suspensam, ut sub ea dicta convivæ scirent tacenda.

19 *Sed celsior ille*] Odor sideris.

20 *Proximus iste*] Odor rosarum.

* *Exspirat proximus iste magis*] Τόδε γὰρ θεῶν ἄημα. Anacr. εἰς ῥόδον. *La Rose est le parfum de Dieux.* Regnier. Χαρίεν ῥόδῳ δὲ γῆρας Νεότητος ἔσχεν ὀδμήν. Anacr. *Elle conserve en ses vieux ans Toute l'odeur de son jeune âge.* Regn.

25 *Galero*] Involucro. Metaph. Galerus proprie capitis tegumentum est.

27 *Obelisci*] Floris sui, priusquam aperiatur in obelisci, seu coni et

Nec mora: ridentis calathi patefecit honorem,
  Prodens inclusi semina densa croci.
Hæc modo, quæ toto rutilaverat igne comarum,
  Pallida collapsis deseritur foliis.
Mirabar celerem fugitiva ætate rapinam,
  Et dum nascuntur, consenuisse rosas.
Ecce et defluxit rutili coma punica floris,
  Dum loquor: et tellus tecta rubore micat.
Tot species, tantosque ortus, variosque novatus
  Una dies aperit: conficit una dies.
Conquerimur, Natura, brevis quod gratia florum est.
  Ostentata oculis illico dona rapis.
Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum,
  Quas pubescentes juncta senecta premit.
Quam modo nascentem rutilus conspexit Eous,
  Hanc rediens sero vespere vidit anum.

exponere folia sua numeranda, et statim aperuit decus sui jucundi calicis, patefaciens spissa sua semina lutei coloris, quæ inclusa gerebat prius. Mox illa, quæ fulserat toto rubore foliorum, pallescens nudatur cadentibus foliis. Admirabar fugiens ævum tam cito auferre eis suum honorem, et rosas exoriendo consenuisse. Ecce etiam, dum hæc dico, coma purpurea floris micantis collapsa est: et humus operta foliis rubicundis rutilat. Una dies incipit tot varias formas, tot exortus, et tot diversas mutationes, et eadem absolvit. O natura, querimur, quod decor florum brevis est, vix ostendisti nostris oculis tua munera, cum statim ea nobis eripis. Ævum rosarum tam longum est, quam unus dies est longus, quippe quas senium contiguum juventæ opprimit in ipsa adolescentia. Quam rosam micans Lucifer mox vidit exorientem, eandem serus Vesper revertens aspexit vetulam. Sed bene

NOTÆ

pyramidulæ rotundæ formam acuminati.

31 *Ridentis calathi*] Metaphorice calathum dicit florem Rosæ apertum, a similitudine ejus cum calatho vase vimineo sat noto. Simili metaphora flores ejusmodi appellantur calices.

32 *Prodens inclusi, &c.*] Hypallage pro crocum seminum, seu semina crocea.

* *Prodens inclusi semina densa croci*] De iisdem Rosis Plinius lib. XXI. cap. 4. 'Germinat omnis primo inclusa granoso cortice, quo mox intumescente et in virides alabastros fastigiato, paulatim rubescens dehiscit, ac sese pandit in calicis medio sui stantis complexa luteos apices.'

* 44 *Juncta senecta premit*] Oneris ac pœnæ verbum esse premo, annotat Broukhusius ad v. 29. Eleg. 4. lib. II. Tibull. 'Premeret cum serior ætas.'

45 *Quam modo nascentem, &c. Hanc rediens sero, &c.*] Hæc negligentius paulo, et ad opinionem vulgi magis quam ad astronomicam ἀκρίβειαν. Neque enim qui lucifer mane fuit, idem eodem die vesper esse potest, sed multis tantum post diebus; cum scilicet astrum Veneris ab Occidentali

Sed bene, quod paucis licet interitura diebus,
  Succedens ævum prorogat ipsa suum.
Collige, virgo, rosas, dum flos novus, et nova pubes,
  Et memor esto ævum sic properare tuum.

habet; quod rosa quanquam peritura intra paucos dies, aliarum rosarum successione producit suam ætatem. Puella carpe rosas, donec earum flos est recens, et juventus nova, ac memineris tuam ætatem sic currere.

NOTÆ

Solis parte ad Orientalem sive progrediendo, sive retrogrediendo transierit, quod diei unius spatio, ut fieri possit, conspici certe ob solaris orbis, et radiorum viciniam non potest.

* *Quam modo nascentem, &c.*] In eandem sententiam Poëta Florus Epigram. 'Venerunt aliquando Rosæ, proh Veris amœni Ingenium! Una dies ostendit spicula florum. Altera pyramidas nodo majore tumentes: Tertia jam calathos, totum lux quarta peregit Floris opus. Pereunt hodie, nisi mane legantur.' Et e nostratibus Malherb. de Pererii filia quam ipsi mors abstulerat: *Mais elle étoit du monde, où les plus belles choses Ont le pire destin: Et Rose elle a vécu ce que vivent les Roses, L'espace d'un matin.*

* 49 *Collige, virgo, rosas, &c.*] Ita fere omnes Poëtæ, Mimnermus præsertim, cujus consilia huc spectabant ut juventæ flores decerperentur. Solent illi vitæ spatium cum Rosarum spatio conferre, hincque inferunt lucro apponendam quamlibet diem, ac genio indulgendum. Rectius profecto Lyricus Poëta, dum canit: *Si tel est le destin des hommes Qu'un instant peut les voir finir, Vivons pour l'instant où nous sommes, Et non pour l'instant à venir.* Quæ quidem optimò sensu possunt intelligi.

Monendus Lector hoc quoque Edyllium versibus Gallicis redditum fuisse a Marollio, iisque, judice Pinone, tam elegantibus ut Rosa Marolliana vincat Ausonianam: sic enim ille quodam Epigrammate ad ipsum Interpretem: 'Mane novo Ausonii rosa conspicienda sereno. At tua formosa est, vespere, mane, die.' Cur autem perpetuo formosam dixerit Marollii Rosam certe non intelligo. Etenim si de eodem flore Poëta Latinus dixit: 'Ecce et defluxit rutili coma punica floris Dum loquor; et tellus tecta rubore micat.' Dixit quoque Marollius: *Au moment que j'en parle, on voit que sa perruque Tombe en s'élargissant, qu'elle devient caduque, &c.*

XV. EX GRÆCO, PYTHAGORICUM DE AMBIGUITATE ELIGENDÆ VITÆ. 362

Quod vitæ sectabor iter? si plena tumultu
Sunt fora: si curis domus anxia: si peregrinos

Quam viam vitæ sequar? Si forum refertum est tumultu: si domus est inquieta solicitudinibus: si solicitudo domus comitatur eos qui peregrinantur: si nova

Cura domus sequitur: mercantem si nova semper
Damna manent: cessare vetat si turpis egestas:
Si vexat labor agricolam; mare naufragus horror
Infamat; pœnæque graves in cœlibe vita,
Et gravior cautis custodia vana maritis:

semper dispendia expectanda mercatori: si pauperies inhonesta prohibet otiari: si labor fatigat aratorem; horror naufragiorum reddit æquor infame; et cruciatus molesti sunt in cœlibatu, et inanis custodia uxorum magis molesta

NOTÆ

Ex Græco] Ex hoc, nt videtur, Epigrammate Posidippi, vel Cratetis Cynici, quod extat lib. I. Anthologiæ cap. 13. et apud Stobæum Serm. 96. Ποίην τίς βιότοιο τάμοι τρίβον; εἰν ἀγορῇ μὲν Νείκεα, καὶ χαλεπαὶ πρήξιες· ἐν δὲ δόμοις Φροντίδες· ἐν δ' ἀγροῖς καμάτων ἅλις· ἐν δὲ θαλάσσῃ Τάρβος· ἐπὶ ξείνης δ', ἢν μὲν ἔχεις τι, δέος. Ἢν δ' ἀπορῇς, ἀνιηρόν. Ἔχεις γάμον; οὐκ ἀμέριμνος Ἔσσεαι· οὐ γαμέεις; ζῇς ἔτ' ἐρημότερον. Τέκνα, πόνοι· πήρωσις, ἄπαις βίος· αἱ νεότητες Ἄφρονες· αἱ πολιαὶ δ' ἔμπαλιν ἀδρανέες. Ἦν ἄρα τοῖν δυοῖν ἑνὸς αἵρεσις· ἢ τὸ γενέσθαι Μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν αὐτίκα τικτόμενον. Id est: 'Quam quis vitæ secet semitam? in foro quidem Lites et molestæ actiones. In ædibus vero Curæ. In agris, laborum satis. In mari autem Terror: in peregrinatione autem, si quidem habeas aliquid, timor. Si egeas, grave est. Habes uxorem? non sine solicitudine Eris. Non ducis? vivis adhuc desolatius. Liberi, labores. Trunca est, orba liberis vita. Juventæ Insipientes: canities e contrario imbecilles. Erat itaque duorum unius electio, aut natum fuisse Nunquam, aut decessisse statim nascentem.' Post quod quidem Epigramma, aliud Metrodori in contrariam sententiam lepidissimum; quod hic subjicere e re fuerit. Est hujusmodi: Ἐκ τοῦ ἐναντίου Πιθανά. Μητροδώρου. Παντοίην βιότοιο τάμοις τρίβον· εἰν ἀγορῇ μὲν Κύδεα, καὶ πινυταὶ πρήξιες· ἐν δὲ δόμοις Ἄμπαυμ'· ἐν δ' ἀγροῖς φύσιος χάρις· ἐν δὲ θαλάσσῃ Κέρδος· ἐπὶ ξείνης, ἢν μὲν ἔχῃς τι, κλέος. Ἢν δ' ἀπορῇς μόνος οἶδας· ἔχεις γάμον; οἶκος ἄριστος Ἔσσεται· οὐ γαμέεις; ζῇς ἔτ' ἐλαφρότερον. Τέκνα, πόθος· ἄφροντις ἄπαις βίος· αἱ νεότητες Ῥωμαλέαι· πολιαὶ δ' ἔμπαλιν εὐσεβέες. Οὐκ ἄρα τῶν δισσῶν ἑνὸς αἵρεσις· ἢ τὸ γενέσθαι Μηδέποτ', ἢ τὸ θανεῖν. πάντα γὰρ ἐσθλὰ βίου. Id est: 'Omnimodam vitæ insistas semitam. In foro quidem Gloria, et prudentes actiones. In ædibus autem Requies. In agris naturæ oblectatio. In mari vero Lucrum. In peregrinatione, si quidem aliquid habes, gloria: Sin indigeas, solus nosti. Habes nuptias? Domus optima Erit. Non ducis uxorem? Vivis adhuc liberius. Liberi amor sunt. Sine cura est orba vita. Juventus Robusta, senectus rursus pia. Non igitur duorum alterum eligendum est, aut nasci Nunquam, aut mori. Omnia enim in vita bona sunt.'

6 *Infamat*] Proprie. Horat. 'Infames scopulos,' naufragiis scilicet. Sic 'infamis cædibus terra' apud Ovid. Et 'infames frigoribus Alpes' apud Livium.

* 7 *Custodia vana maritis*] Hinc apud D. Hiero. Theophrastus dicebat impudicam servari non posse, pudicam non debere. *Mussipont.*

Sanguineum si Martis opus: si turpia lucra
Fœnoris, et velox inopes usura trucidat?
Omne ævum curæ: cunctis sua displicet ætas.
Sensus abest parvis lactentibus: et puerorum
Dura rudimenta, et juvenum temeraria pubes.
Afflictat fortuna viros per bella, per æquor,
Iras, insidiasque, catenatosque labores
Mutandos semper gravioribus: ipsa senectus
Expectata diu, votisque optata malignis,
Objicit innumeris corpus lacerabile morbis.
Spernimus in commune omnes præsentia: quosdam
Constat nolle Deos fieri. Juturna reclamat,
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta est

est viris suspiciosis: si ars bellica est cruenta: si quæstus ex usura inhonestus est, et fœnus properans jugulat pauperes? Omnis ætas suam habet solicitudinem: omnibus sua ætas displicet. Infantes lactentes carent sensu, et initia institutionis puerorum molesta sunt, et adolescentia juvenum temeritatis plena est. Fortuna vexat viros bellis, navigatione, simultatibus, insidiis, et laboribus sibi mutuo nexu hærentibus, et commutandis perpetuo in molestiores. Senecta ipsa, dudum expectata, et exoptata votis improbis, exponit corpus laniandum morbis innumerabilibus. Cuncti in universum aspernamur præsentia. Certum est nonnullos nolle evadere Deos. Juturna exclamat: Quorsum mihi tribuit vitam perpetuam? quare ablata

14 Legendum potius monet Accursius: *Irasque:* et sic habent edd. Delph. et Toll.—15 Vetus liber: *Multandos.*—18 'Sex hi versus, *Spernimus*, et quin-

NOTÆ

* 11 *Et puerorum Dura rudimenta, &c.*] Hinc respexit Lyricus Poëta modo laudatus in Rosis. Sic autem ex hoc Edyllio quædam exprimit ut ne imitari quidem videatur: quod ex dicendis patebit. *Dans l'enfance toujours des pleurs, Un Pedant porteur de tristesse, Des livres de toutes couleurs, Des châtimens de toute espece.*

14 *Catenatosque labores*] Martial. Epig. 72. lib. I. 'Expectant curæque, catenatique labores.' Id est: connexi, et sese invicem trahentes catenæ instar.

* 15 *Ipsa senectus, &c. Objicit innumeris corpus lacerabile morbis*] Quæ Latinus Poëta per genus delibavit, sigillatim ita persequitur Poëta Gallicus, seu quæ apud Ausonium sparsa sunt, (nam v. 44. habetur, 'Contemnitur orba senectus,') ita connectit: *Vieux, on le méprise, on l'évite. Mauvaise humeur, infirmité, Toux, gravelle, goute, pituite, Assiégent sa caducité.*

19 *Juturna reclamat, &c.*] Lib. XII. Æneid. ubi Juturna Turni soror immortalitate a Jove donata, ob ereptam virginitatem, videns futurum ut frater Turnus ab Ænea cædatur, mortem optat iisdem, quæ hic referuntur, verbis.

Conditio? Sic Caucasea sub rupe Prometheus
Testatur Saturnigenam, nec nomine cessat
Incusare Jovem, data sit quod vita perennis.
Respice et ad cultus animi: sic nempe pudicum
Perdidit Hippolytum non felix cura pudoris.
At contra illecebris maculosam ducere vitam
Quem juvat, aspiciat pœnas, et crimina regum,
Tereos incesti, vel mollis Sardanapali.
Perfidiam vitare monent tria Punica bella:
Sed prohibet servare fidem deleta Saguntos.
Vive, et amicitias semper cole: crimen ob istud

mihi est sors mortalis? Similiter Prometheus in caute Caucasi montis affatur Jovem, Saturno satum, neque desinit accusare eum, compellando ipsum nomine, quod vita perpetua concessa sibi sit ab eo. Considera etiam animi dotes: scilicet infelix studium pudicitiæ ita sustulit e vivis Hippolytum. Contra vero ille qui amat degere vitam contaminatam voluptatibus, attendat flagitia, et supplicia regum, Terei incesti, vel Sardanapali effœminati. Tria bella Punica suadent fugere perfidiam: at Saguntus eversa deterret a servanda fide. Vive et cole semper amicitias:

que sequentes de Juturna et Prometheo, non fuerunt in Lugdunensibus membranis, sed in omnibus aliis nostris exemplaribus.' *Vinetus.*—27 Sic ex optimo

NOTÆ

21 *Caucasea sub rupe Prometheus, &c.*] Vide Prometheum Æschyli. Et vers. 77. Technopægnii, supra.

24 *Ad cultus animi*] Virtutes, quibus animus ornatur.

25 *Non felix cura pudoris*] Qua factum ut novercæ Phædræ, cujus incestum amorem respuerat, furores in se converteret, et calumniis ejus exulatum abiens, ab equis monstro e mari egresso territis, raptaretur ac discerperetur.

28 *Tereos incesti*] Philomelæ violatoris, quæ Procnes conjugis ejus soror erat. Vide et crimen, et pœnam l. vi. Met. Ovid.

Vel mollis Sardanapali] Is ultimus Assyriorum rex, a quo, propter ejus mollitiem indignatus Arbactus defecit, et victum mortem coëgit sibi consciscere, imperiumque transtulit ad Medos. Vid. Justin. lib. i. cap. 3. Herodot. et Diodorum.

29 *Tria Punica bella*] Quorum ultimo deleta a Romanis Carthago civium suorum perfidiam luit.

30 *Deleta Saguntos*] Saguntus in Hispania ab Annibale deleta, ob eximiam in Populum Romanum fidem. Vide Livium initio secundi belli Punici.

31 *Crimen ob istud Pythagoreorum, &c.*] Diogenes Laërtius in vita Pythagoræ scribit incensam fuisse a quibusdam, quos admittere in scholam suam noluerat Pythagoras, Milonis apud Crotonem domum, in qua tunc ipse Pythagoras cum discipulis et amicis suis circiter quadraginta versabatur; eumque cum omnibus fere qui una erant, dum effugere incendium volunt, a Crotoniatis, qui liber-

Pythagoreorum periit schola docta sophorum.
Hoc metuens igitur, nullas cole: crimen ob istud
Timon Palladiis olim lapidatus Athenis.
Dissidet ambiguis semper mens obvia votis.
Nec voluisse homini satis est: optata recusat.
Esse in honore placet: mox pœnitet: et dominari
Ut possit, servire volet: idem auctus honore,
Invidiæ objicitur. Pernox est cura disertis:
Sed rudis ornatu vitæ caret. Esto patronus,
Et defende reos: sed gratia rara clientis.
Esto cliens: gravis imperii persona patroni.
Exercent hunc vota Patrum: mox aspera curis
Solicitudo subit: contemnitur orba senectus,
Et captatoris præda est hæredis egenus.
Vitam parcus agas: avidi lacerabere fama.
Et largitorem gravius censura notabit.

erudita schola Philosophorum Pythagoreorum periit ob id crimen. Itaque hoc timens nullas amicitias exerce: Timon obrutus est quondam ob id crimen apud Athenas Minervæ sacras. Animus sibi perpetuo contrarius incertis cupiditatibus discordat secum. Neque sufficit homini optavisse. Respuit quod optaverat. Juvat eum magistratus genere. Statim pœnitet eum. Atque ut possit imperare, etiam animum appellet ad serviendum. Idem, cum pervenit ad magistratum aliquem, telis patet invidiæ. Qui student eloquentiæ, soliciti sunt noctes atque dies: at ignarus vitam ducit ingloriam. Patronus esto, et defende accusatos: verum clientes raro grati sunt in patronum. Sis cliens: persona patroni tibi videbitur intoleranda ob dominatum quem in te exercebit. Hic præficitur rebus agendis suffragiis Senatorum. Repente cura molesta anxietate penetrat ejus animum. Senex liberis carens spernitur, et qui non habet hæredem fit præda captatoris hæreditatum. Si vivas parce; laborabis avaritiæ infamia. Sed si fias largus, aspergeris nota

Ms. codice Tollius pro *aspice et ad*, quod est in Vulgatis.—42 Vetus liber: *gravis imperiis.*—47 *At l.* legendum monet Grævius: et sic exhibent edd.

NOTÆ

tati suæ a tot amicorum inter se conspiratione metuebant, fuisse interfectum.

34 *Timon*] *Μισάνθρωπος* ille, seu hominum exosor. Hujus meminit in Alcibiade Plutarchus, et fusius adhuc in Antonio. Lapidationis tamen hujus non meminit.

39 *Pernox*] Per noctem durans. Sic apud Apuleium nostrum 'perdia et pernox.' In vetere Onomastico, Perdius *πανημέριος*: Pernox *παννύχιος*.

45 *Captatoris*] De hujusmodi captatoribus senum orborum, inhiantibus alienæ hæreditati, vide Petronii Satyricon, ubi de Crotone; et Horatii Sat. 4. lib. II. quæ incipit: 'Hoc quoque Tiresia.'

Cuncta sibi adversis contraria casibus. Ergo
Optima Graiorum sententia: quippe homini aiunt
Non nasci esse bonum, natum aut cito morte potiri.

graviori. Omnia inter se pugnant casibus contrariis. Itaque placitum Græcorum est sapientissimum: dicunt scilicet, optimum esse homini non nasci, aut propere mori cum natus est.

Delph. et Toll.—48 *Cuncta tibi* Vulg.

NOTÆ

50 *Non nasci esse bonum*] Vide adagium, 'Optimum non nasci,' apud Erasmum.

* *Non nasci esse bonum, natum aut cito morte potiri*] Quam vellem huic clausulæ non adeo similem fuisse Poëtæ Gallici clausulam! *C'étoit bien la peine de naître.* Immo quam vellem similem fuisse, at duntaxat quod ad ultimam partem: 'Bonum cito morte potiri.' Hæc quidem illa vividior, at falsitate quæ subest non parum venustatis carmini detrahitur. Pervulgatum autem illud: *Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable.*

XVI. DE VIRO BONO, *Πυθαγορικὴ ἀκρόασις.* 363

VIR bonus, et sapiens, qualem vix reperit unum
Millibus e multis hominum consultus Apollo,
Judex ipse sui, totum se explorat ad unguem:
Quid proceres, vanique ferat quid opinio vulgi
Securus, mundi instar habens, teres, atque rotundus:

Vir probus, et sapiens, cujusmodi Apollo interrogatus ægre invenit unum inter multa millia hominum, suus ipse judex examinat se totum accuratissime. Nequaquam curans quid putent magnates, et quid inane vulgus existimet; similis mundo,

1 Ald. *et prudens. Ullum* pro *unum* quidam libri.—2 Liber manu exaratus: *millibus e cunctis.*—4 'Nescio, quid sibi vult, quod in vetere libro erat, *lues* pro *ferat: levis* fortasse fuit.' *Vinetus.* 'Valde hic variant libri. Codex optimus habet, *vanique lues.* Aldina ed. *quid lexo procax:* Veneta, *levisque ferat. Lues, lexo, levis,* ex eadem prodeunt officina; et hic latet mendum: *procax* enim et

NOTÆ

'Ακρόασις] Et ἀκρόαμα, quicquid publice recitatur doctrinæ ergo.

1 *Qualem vix reperit unum, &c. consultus Apollo*] Respicere videtur ad editum Chærephonti de Socrate oraculum relatum a Laërt. 'Ανδρῶν ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος. 'Mortalium omnium Socrates sapientissimus.'

5 *Securus*] Sic Horat. 'Quid Tiridaten terreat, unice securus,' &c. Od. 26. lib. I.

Mundi instar habens] Rotundus et

Externæ ne quid labis per lævia sidat.
Ille, dies quam longus erit, sub sidere Cancri,
Quantaque nox tropico se porrigit in Capricorno,
Cogitat, et justo trutinæ se examine pendit,
Ne quid hiet, ne quid protuberet, angulus æquis
Partibus ut coëat, nil ut deliret amussis,

teres et rotundus: ut nihil extraneæ sordis adhæreat in polita superficie. Ille, quantumvis dies erit longus, dum Sol est in signo Cancri, et quantum longa nox sese extendit, cum Sol est in Tropico Capricorni, meditatur et sese ponderat æquo examine libræ, ut nihil sit hiulcum, nihil nimis tumeat, ut angulus committatur æqualibus lineis, ut regula nequaquam aberret, ut quodcumque interius est, sit

---

vanus glossemata videntur.' *Tollius.*—9 Sic emendavit Heinsius, ex veterrimo

NOTÆ

totus in se collectus ut mundus.

Teres atque rotundus, &c.] Expressa hæc ex Horat. lib. II. Sat. 7. 'Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus: Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent: Responsare cupidinibus, contemnere honores Fortis: et in seipso totus teres atque rotundus, Externi ne quid valeat per læve morari: In quem manca ruit semper fortuna,' &c. Simonides tamen, apud Platonem in Protagora, quadratum vult bonum virum esse; qualem Mercurium, qui ipsa Ratio est, Veteres effingebant.

7 *Sub sidere Cancri*] In primo gradu Cancri, ad quem Sol cum pervenit, diem efficit in hoc Boreali hemisphærio totius anni longissimum.

8 *Tropico se porrigit, &c.*] A τροπὴ reversio fit tropicus adjectivum, quod tamen sæpius absolute ponitur, subintelligendo circulum; ut tropicus Æstivus, tropicus Hybernus, tropicus Cancri, aut Capricorni, scilicet circulus. Hi duo nempe termini sunt, ad quos cum Sol pervenit, reverti incipit Boream aut Austrum versus. Brevissima porro totius anni dies, quæ bruma dicitur, cum contingat Sole in Capricorni principio constituto, longissimam tunc esse noctem necesse est.

9 *Justo trutinæ se examine*] Vetus Scholiastes Persii ad hunc ejus vers. Sat. I. 'Examenve improbum in illa Castiges trutina.' 'Examen,' inquit, 'est lingua, vel linum, quod mediam hastam ad pondera adæquanda tenet. Castigare autem est digito libram percutere, ut temperetur, et præ agitatione post æquum conquiescat. Trutina vero est foramen, intra quod est lingula, de qua examinatio est.' Trutinam tamen pro statera manifeste accipit Vitruvius lib. X. cap. 8. 'Id autem,' inquit, 'ex trutinis, quæ stateræ dicuntur, licet considerare.' Hic porro continua Metaphora est.

10 *Angulus æquis Partibus ut coëat*] Vinetus hæc exponit de angulo recto. Ego malim intelligere de angulo, cujus crura sive lineæ angulum ipsum comprehendentes, sint inter se æquales.

11 *Nil ut deliret amussis*] Delirare est a lira, hoc est, sulco recto deflectere. Amussis regula, aut etiam perpendiculum, quo opera examinare fabri solent.

Sit solidum quodcunque subest: nec inania subtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.
Non prius in dulcem declinat lumina somnum,
Omnia quam longi reputaverit acta diei.
Quæ prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?
Cur isti facto decus abfuit; aut ratio illi?
Quid mihi præteritum? cur hæc sententia sedit?
Quam melius mutare fuit? miseratus egentem,
Cur aliquem fracta persensi mente dolorem?

solidum: neque ictus impactus digitis prementibus ostendat subesse aliquid vacuum. Non ante claudit oculos in suavem soporem, quam recogitaverit cuncta quæ fecit per solidum diem. Qua in re peccavi? inquit. Quid a me factum est opportune? quid non factum? Quare istud gestum est turpiter; aut illud stulte? Quid a me prætermissum est? Quare consilium hoc fixum animo meo fuit, quod tamen satius erat mutare? Quare, cum misererer inopis, sensi aliquem dolorem molli nimis

codice. Vulg. est, *pensat*.—12 Ex veteri libro Tollius corrigit, *subter*.—14 In antiquo libro, *declinans*.—16 '*Qua*, *Quo*, et *Quæ* hic habent nostra exemplaria, pro Græco πῇ.' *Vinet.*

NOTÆ

12 *Nec inania subtus Indicet admotus digitis, &c.*] Ut fieri solet, cum doliorum plenitudo exploratur.

14 *Non prius in dulcem, &c.*] Hæc ex aureis carminibus Pythagoreorum expressa sunt, quæ sic habent: *Μὴδ' ὕπνον μαλακοῖσιν ἐπ' ὄμμασι προσδέξασθαι, Πρὶν τῶν ἡμερινῶν ἔργων τρὶς ἕκαστον ἐπελθεῖν. Πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; Ἀρξάμενος δ' ἀπὸ πρώτου, ἐπέξιθι· καὶ μετέπειτα Δειλὰ μὲν ἐκπρήξας, ἐπιπλήσσεο· Χρηστὰ δὲ, τέρπου.* Id est: 'Neque somnum teneris in oculis accipe Prius, quam diurnorum factorum ter unumquodque commemoraveris. Qua sum transgressus? Quid feci? quid mihi, quod oportuit non factum est? Orsus autem a primo recole. Et postea Mala quidem si feceris, dole: bona vero, gaude.' Juxta morem hunc Horatius lib. I. Sat. 4. 'Neque enim, cum lectulus, aut me Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est; Hoc faciens vivam melius: sic dulcis amicis Occurram. Hoc quidam non belle. Numquid ego illi Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum Compressis agito labris,' &c.

16 *Quæ prætergressus*] Magis accedet ad Græcum archetypum πῇ, si legas *qua*, quam *quæ*.

* *Quæ prætergressus, &c.*] Expressum illud e Laërtio in vita Pythagoræ: *Πῇ παρέβην; τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;* Idem consilium apud Ciceronem in Senectute: 'Quid quoque die dixeris, audiveris, egeris, vespere commemorandum.' Hoc factitabat P. Sextius, qui, teste Seneca lib. III. cap. 37. de Ira, consummato die, cum se ad nocturnam quietem recepisset, interrogabat animum suum, 'Quod hodie malum tuum sanasti? Cui vitio obstitisti? Qua parte melior es?' Idem usurpavit semper in aula, in conjugio, in studio aut negotio Seneca, ut de se ipse refert ibidem.

* 19 *Miseratus egentem, Cur aliquem fracta persensi mente dolorem*] Hæc

Quid volui, quod nolle bonum foret? utile honesto
Cur malus antetuli? num dicto, aut denique vultu
Perstrictus quisquam? cur me natura magis, quam
Disciplina trahit? Sic dicta et facta per omnia
Ingrediens, ortoque a vespere cuncta revolvens,
Offensus pravis, dat palmam et præmia rectis.

animo? Quid cupivi quod bonum esset non cupere? Quare ego pravus anteposui utile honesto? An aliquis a me læsus est verbo, aut etiam significatione aliqua vultus? Quare magis rapior propensione naturæ, quam præceptis Philosophiæ? Sic procedens per cuncta dicta et facta sua, et revocans in mentem omnia ab ortu Luciferi, detestans mala, laudat tantum ea quæ bene gessit.

NOTÆ

juxta Stoicorum placita, qui sapientem suum negabant misereri. Per misericordiam intelligebant animi ægritudinem, ob alienarum miseriarum speciem. Ægritudo autem, inquiebant, in sapientem virum non cadit: non quod inhumani essent, aut suppetias fere nollent; verum omnia quæ, qui miserentur, dolentes facerent, alacri animo ac libentes facere se profitebantur. Errabant scilicet, dum putabant misericordiam esse animi ægritudinem, quæ potius, ut ait Clemens Strom. 4. Θεῖόν τι ἐστὶν, ὡς οἱ Προφῆται λέγουσι. 'Divinum quoddam, sicut Prophetæ loquuntur.'

20 *Cur aliquem fracta persensi mente dolorem*] Quamvis enim Philosophi, utpote viri boni, esset opitulari egenis; Philosophicum tamen non erat, viso alterius malo, mœrorem, miserationem, aliamve animi permotionem sentire: præsertim apud austerioris sectæ Philosophos, quales Pythagorei et Stoici. Hallucinatur hic Vinetus cum exponit: 'Ægre opem tuli, non libenter ut debui.'

25 *Ortoque a vespere*] Vesper et Lucifer idem astrum Veneris sub vario nomine, prout Solem sequitur vel præcedit, ut jam observatum ad Rosas. Hic nomen Vesperi præpostere usurpat Ausonius pro Lucifero, nomen Vespertinum sideris pro Matutino.

XVII. *Ναὶ καὶ Οὐ Πυθαγορικόν.* 364

Est, et Non, cuncti monosyllaba nota frequentant.

Omnes usurpant in sermone pervulgatas voces unius syllabæ Est et Non. His

NOTÆ

Ναὶ καὶ Οὐ] Latine vertas, etiam, et non. Cic. IV. Academ. 104. 'Ut sequens probabilitatem ubicumque hæc aut occurrat, aut deficiat, aut etiam, aut non respondere possit.'

Πυθαγορικόν] Quare Pythagoricum potius, quam Stoicum, Academicum, aut alicujus alius sectæ? Innuit fortasse has tantum duas voces Pythagoricis per quinquennale illud silentium pronuntiare licuisse.

His demtis, nihil est, hominum quod sermo volutet.
Omnia in his, et ab his sunt omnia, sive negotî,
Sive otî quicquam est, seu turbæ, sive quietis.
Alterutro pariter nonnunquam, sæpe seorsis
Obsistunt studiis: ut mores, ingeniumque
Vel faciles, vel difficiles contentio nacta est.
Si consentitur, mora nulla intervenit, Est, Est.
Sin controversum, dissensio subjiciet, Non.
Hinc fora dissultant clamoribus: hinc furiosi
Jurgia sunt Circi: cuneati hinc læta Theatri
Seditio: et tales agitat quoque Curia lites.
Conjugia, et nati cum patribus, ista quietis
Verba serunt studiis, salva pietate loquentes.
Hinc etiam placitis schola consona disciplinis

sublatis nihil est quod oratio humana verset. Cuncta continentur in iis, et cuncta constant ex iis, sive aliquid est negotii, sive aliquid otii, sive tumultus, sive quietis. Aliquando utuntur simul altero horum, sæpe rapti in contraria studia contendunt ambobus: prout disputatio incidit inter homines indolis, et morum facilium, vel difficilium. Si sentiunt idem, statim interponitur, Est, Est. Si vero dissentiunt, contentio reponet, Non. His vocibus fit, ut fora resonent dissonis vociferationibus. Ab his vocibus procedunt rixæ Circi insani. Ab his hilaris tumultus Theatri in cuneos divisi. Et similes etiam controversiæ jactantur in Senatu. Conjuges inter se, et filii cum parentibus, admiscent illas voces affectibus tranquillis, nihil dicentes contra officium pietatis. Iis quoque vocibus schola concordans in eadem asserenda

6 *Studiis* hic legere malit Vinetus, quam *dubiis*, ut Vulg.—7 Vetus liber: *facilis* et *difficilis*.—15 ‘ *Placitis* perquam recte habuit Mariangeli codex pro *placidis*, quod in aliis legeramus exemplaribus.’ *Vinetus*.

NOTÆ

5 *Alterutro pariter nonnunquam*] Hoc est, aliquando simul dicunt Est, vel simul dicunt Non; cum scilicet idem sentiunt.

Seorsis] Ab adverbio seorsim adjectivum seorsus, a, um, quo utitur Terentianus Maurus pluribus locis.

11 *Jurgia sunt Circi*] In quo aurigæ decurso stadio insanis sæpe vociferationibus contendunt de victoria, cum pariter fere, ut fit aliquando, metas attigerunt.

Læta Theatri Seditio] Cum (ut habetur in prologo Hecyræ) tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

13 *Conjugia*] Conjuges. Sic servitia pro servis, ministeria pro ministris, aliaque ejusmodi passim reperias.

14 *Verba serunt*] In colloquiis familiaribus; in quibus sæpe in diversas scinduntur sententias, salvo tamen affectu mutuo, et caritate, ac pietate.

Dogmaticas agitat placido certamine lites.
Hinc omnis certat dialectica turba sophorum.
Est lux: estne dies ergo? Non convenit istuc.
Nam facibus multis, aut fulguribus quotiens lux
Est nocturna homini, non est lux ista diei.
Est et Non igitur, quotiens lucem esse fatendum est,
Sed non esse diem: mille hinc certamina surgunt.
Hinc pauci, multi quoque talia commeditantes
Murmure concluso rabiosa silentia rodunt.
Qualis vita hominum, duo quam monosyllaba versant!

doctrina ventilat leni contentione controversias super placitis ortas. His vocibus tota multitudo dialecticorum sophistarum disputat. Exempli causa, lux est: an igitur est dies? Hoc non cohæret. Nam quoties lucet homini per noctem propter multas faces, vel fulgura, lumen illud non est lumen diei. Ergo utendum est vocibus, Est, et Non, quotiescumque concedendum est lucere, sed non diem esse. Mille inde contentiones oriuntur. Hinc nonnulli, multi etiam cogitantes similia, compresso interius murmure arrodunt rabide labra, tacendo. O qualis est vita hominum, quam duæ voces monosyllabæ agitant!

NOTÆ

16 *Dogmaticas .... lites*] De dogmatis, hoc est, placitis ortas. Quæ enim Græci δόγματα, placita seu decreta Latini dixerunt.

18 *Est lux, &c.*] Affert pro exemplo dialecticarum altercationum tritum sophisma: 'Si lux est, dies est. Atqui noctu accensis lampadibus lux est: ergo noctu dies est.'

23 *Talia commeditantes, &c.*] Expressa hæc videntur ex illis Persii Sat. 3. 'Murmura cum secum, et rabiosa silentia rodunt, Atque exporrecto trutinantur verba labello, Ægroti veteris meditantes somnia.'

* 25 *Qualis vita hominum, duo quam monosyllaba versant*] Frigidam certe clausulam, et quæ falsi aliquid continet: an ideo contemtui habenda hominum vita, quod duo eam versant monosyllaba! Hæc quidem monosyllaba prout efferuntur, aut verum quid, aut falsum quid enuntiant, et eo sensu res tum divinas tum humanas complectuntur. De illis utinam inter se homines nunquam contenderent, et veritas quæ una est minime scinderetur. De his vero eosdem contendere veri indagandi causa, et salva amicitia, non modo non a ratione alienum est, verum etiam rationi maxime consentaneum. Rectius Poëta ipse Epist. ult. vers. 43. et seqq. 'Est respondebat, vel non. O certa loquendi Regula! nam brevius nihil est nec plenius istis: Quæ firmata probant, aut infirmata relidunt.'

XVIII. DE ÆTATIBUS ANIMALIUM, HESIODION. 365

Ter binos deciesque novem super exit in annos
Justa senescentum quos implet vita virorum.
Hos novies superat vivendo garrula Cornix:
Et quater egreditur cornicis sæcula Cervus.
Alipedem cervum ter vincit Corvus: et illum
Multiplicat novies Phœnix, reparabilis ales.

Plena ætas hominum ad senectutem pervenientium extenditur ad sex et insuper nonaginta annos quos complet. Cornix loquax vincit eos novies vivacitate: et Cervus excedit quater ætatem cornicis. Corvus ter superat cervum pernicem; et Phœnix ex seipso renascens multiplicat ejus ætatem novies. Quam quidem avem

De ætatibus Hesiodion fuit titulus in membranaceo codice.—5 *At* pro *Et*

NOTÆ

Hesiodion] Ἡσιόδειον, petitum ex Hesiodo poëma; cujus versus hi extant apud Plutarchum lib. de Oraculorum defectu: Ἐννέα τοι ζώει γενεὰς λακέρυζα Κορώνη Ἀνδρῶν ἡβώντων· vel, ut Demetrius apud eundem Plutarchum legi quoque meminit, et legisse Ausonius noster videtur: γηρώντων· Ἔλαφος δέ τε τετρακόρωνος, Τρεῖς δ' Ἐλάφους ὁ Κόραξ γηράσκεται· αὐτὰρ ὁ Φοῖνιξ Ἐννέα τοὺς Κόρακας· δέκα δ' ὑμεῖς τοὺς Φοίνικας Νύμφαι ἐϋπλόκαμοι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο. 'Novem quidem vivit sæcula garrula Cornix Virorum pubescentium, (vel senescentium.) Cervus vero quatuor cornicum est. Tres vero Cervos Corvus senescit. At Phœnix Novem Corvos. Decem vero vos Phœnicas Nymphæ bene comatæ, filiæ Jovis a capra nutriti.' Vana porro et futilia esse, quæ Hesiodus his versibus, et ex eo Ausonius de ætatibus quorundam animalium affirmat, et res ipsa clamat, et Plinius ipse testatur loco lib. VII. Natur. Historiæ a me jam laudato, ad hunc versum Griphi: 'Et toties trino cornix vivacior ævo.'

* 1 *Ter binos, &c.*] Aliter Solon, quin et ipse Propheta regius, qui septuaginta annis hominum vitæ spatium definit.

3 *Hos novies superat, &c.*] Cornix sic vivat novies nonaginta sex annos, hoc est, 864.

4 *Et quater, &c.*] Sic Cervus vivat 3456 annos.

5 *Alipedem*] Quasi qui alatis sit pedibus. 'Æripedem' dixit in Gripho numeri ternarii, ubi vide Notas.

Ter vincit Corvus] Sicque vivit 10368 annos.

Illum Multiplicat novies Phœnix] Sicque vivit 93312 annos. Mille tamen tantum, post Claudianum, ei tribuit Noster infra, Epist. XX.

* *Multiplicat novies Phœnix, &c.*] Dissident inter se, qui de Phœnicis ætate scripserunt. Rex Æthiopiæ, in sua ad Pontificem Romanum Epistola, annos ei tribuit trecentos. Herodotus, Ælianus, Philostratus, Orus, Æneas Platonicus, ex Latinis Ovidius, Tacitus, Victor, annos dant quingentos quadraginta. Plinius ex Manilio sexcentos sexaginta. Martialis

Quam vos perpetuo decies prævertitis ævo,
Nymphæ Hamadryades: quarum longissima vita est.
Hi cohibent fines vivacia fata animantum.
Cetera secreti novit Deus arbiter ævi
Tempora: quæ Stilbon volvat, quæ sæcula Phænon,
Quos Pyrois habeat, quos Jupiter igne benigno

vos, o Nymphæ Hamadryades, quarum ætas est longissima, superatis decies tota ejus ætate.

Hi sunt termini intra quos vitæ animalibus fato concessæ clauduntur. Deus dispensator arcanorum temporum cognoscit ceteras ætates: puta, per quæ sæcula Mercurii stella circumagatur, per quæ Saturnus, quos Mars gyros habeat, et quos

habent quædam exemplaria.—9 *Hæc cohibet finis* Vulg.—17 Hi septem versus

NOTÆ

et Lactantius millenos. Alii, ut est apud Tacitum, 1461. Chæremon Ægyptius, referente Tzetze, sexennium et septies millenos. Poëta noster secum ipse dissidet, quippe qui Epistola XX. mille tantum annos Phœnici tribuat, cum eidem hic 93312. assignet. Ceterem de ave illa fabulosa vide quæ annotavimus ad Griphum ternarii numeri.

6 *Reparabilis ales*] Claudian. de Phœnice: 'Hic neque concepto fœtu, nec semine surgit: Sed pater est, prolesque sui: nulloque creante, Emeritos artus fœcunda morte reformat, Et petit alternam totidem per funera vitam.'

7 *Decies prævertitis ævo, Nymphæ Hamadryades*] Sic Nymphæ illæ viverent 933120 annos, ex egregia illa Hesiodi supputatione, quam tamen Cleombrotus apud Plutarchum, loco supra laudato de Oraculorum defectu, sic explicat, ut γενεὰν hominis, cujusmodi novem Cornici Hesiodus tribuit, unum tantum annum esse putet, sicque Cornicis vita fiat annorum 9, Cervi 36, Corvi 168, Phœnicis 972, et Nympharum 9720 annorum.

8 *Nymphæ Hamadryades*] More Græcorum poëtarum extremam diphthongum vocis 'Nymphæ' non elidit, sed contrahit ante vocalem sequentem.

11 *Stilbon*] A στίλβω luceo, corusco, est στίλβων, quo nomine appellari Mercurii stellam testes sunt Aristoteles lib. de Mundo, Cicero lib. II. de Natura Deorum, Plutarchus, lib. II. de placitis Philosophorum. Apud eosdem Phaëton, Φαέθων, est Sol, Phænon, Φαίνων, est Saturni astrum, utrumque a φάω luceo, et Pyrois, Πυρόεις, Mars, a πῦρ ignis.

Quæ sæcula Phænon] Sic optime Vinetus restituit, pro *Phæton* quod legebatur in quibusdam. Cum infra de Titane seu Sole loquatur, qui Phaëton est, verosimilius multo est hic de Phænone seu Saturno loqui eum, (de quo nulla alia in toto hoc poëmate mentio,) quam bis Solem commemorare.

12 *Quos Jupiter igne benigno*] Quo Saturni inclementiam retundere etiam creditus est. Horat. lib. Carm. II. Ode 17. ad Mæcenatem. 'Te Jovis impio Tutela Saturno refulgens Eripuit, volucrisque fati Tardavit alas,' &c.

Circuitus: quali properet Venus alma recursu:
Qui Phœben, quanti maneant Titana labores:
Donec consumto, Magnus qui dicitur, anno,
Rursus in antiquum veniant vaga sidera cursum;
Qualia dispositi steterant ab origine mundi.

Jupiter cum suo astro benefico: cujusmodi circuitu alma Venus currat; quanti labores sint tolerandi Lunæ, et Soli. Quoad usque peracto illo anno, qui appellatur Magnus, stellæ errantes redeant iterum in pristinum suum cursum: quales fuerant ab initio constituti orbis.

in Lugdunensibus membranis erant, qui non legebantur in codicibus impressis ante editas Mariangeli diatribas.

NOTÆ

14 *Quanti maneant Titana labores*] An Eclipses? ut apud Virg. 'Defectus Solis varios, Lunæque labores,' an labores circumversionis assiduæ? in posterius hoc magis propendeo. Circuitus porro horum omnium Planetarum his vulgo temporibus definiuntur: Lunæ quidem viginti septem diebus, et horis circiter octo; Solis 365. diebus et horis quinque, aut plus paulo, quod anni spatium est; quo quidem fere spatio Venus et Mercurius Zodiacum una cum Sole percurrunt: Mars vero duobus fere annis; Jupiter annis circiter duodecim; Saturnus fere triginta. Observa autem tempora illa, quæ soli Deo cognita esse ait, non intelligenda esse spatia circuitus uniuscujusque Planetæ: ea enim Astronomis cognita et supra relata a nobis: sed spatia et numerum circuituum qui obeundi singulis Planetis sunt, quoad ad idem omnes punctum simul redierint, a quo profecti semel sunt. Quod non nisi longissimo annorum circuitu fieri potest. Atque periodus illa, seu circuitus annorum, 'Annus Magnus' dicitur.

15 *Consumto, Magnus qui dicitur, anno*] De hoc Cicero lib. II. de Natura Deorum supra laudato: 'Quarum' vagantium stellarum 'ex disparibus motionibus Magnum Annum Mathematici nominaverunt, qui tum efficiatur, cum Solis et Lunæ, et quinque errantium ad eandem inter se comparationem, confectis omnium spatiis, est facta conversio. Quæ, quam longa sit, magna quæstio est. Esse vero certam, et definitam necesse est.' Magnum illum annum quidam putaverunt esse annorum solarium 1461, quidam 5000, alii 10000, alii 100000, alii etiam plurium. Vide Censorin. de die natali, Solin. in Polyhistore, Firmic. Macrob.

XIX. MONOSTICHA DE ÆRUMNIS HERCULIS. 366

PRIMA Cleonæi tolerata ærumna leonis.

Primus labor exantlatus ab Hercule, est labor leonis Nemeæi. Secundus domuit

Proxima Lernæam ferro et face contudit hydram.
Mox Erymantheum vis tertia perculit aprum.
Æripedis quarto tulit aurea cornua cervi.
Stymphalidas pepulit volucres discrimine quinto.

hydram Lernæam ferro et flamma. Deinde tertius labor interfecit aprum Erymantheum. Quarto labore reportavit cornua aurata cervi æripedis. Quinto prælio fu-

NOTÆ

* Græci Herculem quasi Ἥρας κλέος dictum volunt. Ejusdem labores apud Virg. Æneid. VIII. Juvenum Chorus et Senum canit. Si quis Chemia delectatur, adeat Tollium in fortuitis p. 45. Hanc de Hercule fabellam, totamque fabularem historiam, ad Chemiam pertinere ibi asseritur. 'Angues duo,' duo sunt spiritus volatiles, Acidus et Alcalicus, quos Hercules fixos reddidit, hoc enim Chemicis est, 'interficere' et 'mori.' 'Œchalia' est domus salis οἶκος ἁλὸς: unde Herculi in vetere nummo ara, cui ignis in salini formam impositus. 'Hylæus' et 'Pholus' spiritus impuri sunt, ac terrestres et impetuosi. Talibus piget immorari, quæ vel eo confutantur argumento, quod fabella de Hercule non magis ad Chemiam, quam ad quamlibet aliam artem seu disciplinam referri potuit.

1 *Prima Cleonæi, &c.*] Præter hæc Monosticha, extant in Virgilianis Catalectis et hæc alia, Virgilio etiam, ut reor, perperam attributa: 'Compressit Nemeæ primum virtute leonem. Extincta est anguis quæ pullulat hydra secundo. Tertius evictus sus est Erymanthius ingens. Cornibus auratis cervum necat ordine quarto. Dejicit horrisono quinto Stymphalidas arcu. Abstulit Hippolytæ sexto sua vincula vinctæ. Septimus Augiæ stabulum labor egerit undis. Octavo domuit magno luctamine taurum. Tum Diomedis equos, nono, cum rege peremit. Geryonem, decimo, triplici cum corpore vicit. Undecimo, abstractus vidit nova Cerberus astra. Postremo, Hesperidum victor tulit aurea mala.' Vide Senecæ Herculem Œtæum act. I. sc. 1.

Prima ærumna] Primus labor Herculi imperatus ab Eurystheo Mycænarum rege, Junonis instinctu.

Cleonæi . . . leonis] Leonis in Nemea sylva interfecti, juxta Achaiæ oppidum Cleonas, situm in via quæ ab Argis Corinthum ducit.

2 *Lernæam hydram*] Lernæ lacus monstrum multiceps, quod, cum ferro non posset, abscissis capitibus repullulantibus, igne demum vicit. Unde Seneca: 'Quid sæva Lernæ monstra, numerosum malum, Non igne demum vicit, ac docuit mori?'

3 *Erymantheum*] Illum scilicet, ut ait Seneca, 'Solitum densis hispidum Erymanthi jugis Arcadica petere nemora Mænalium suem.'

4 *Æripedis*] De hac voce jam supra in ætatibus animalium, et in Gripho ternarii numeri.

Tulit aurea cornua cervi] Cum eum cursu, aut potius jaculo, assecutus esset in Mænalo Arcadiæ monte. 'Cervam' dixit Virg. Æneid. VI. 'Fixerit æripedem cervam licet.'

5 *Stymphalidas pepulit volucres*] Aves in Stymphalo Arcadiæ lacu immorantes, tantæ magnitudinis, ut Solis radios obumbrarent volantes: quæ aves Arcadiam vastabant.

Threiciam sexto spoliavit Amazona baltheo.
Septima in Augeis stabulis impensa laboris.
Octava expulso numeratur adorea tauro.
In Diomedeis victoria nona quadrigis.
Geryone extincto decimam dat Iberia palmam.
Undecimo mala Hesperidum destricta triumpho.
Cerberus extremi suprema est meta laboris.

gavit aves Stymphalidas. Sexto detraxit pellam Amazoni Thraciæ. Septimus labor collocatus ab eo est in stabulis Augeæ purgandis. Octava victoria ejus numeratur, quam retulit fugato tauro. Nona ejus victoria fuit in equis Diomedis. Hispania tribuit ei decimam victoriam, interfecto Geryone. Undecimo triumpho carpsit mala aurea Hesperidum. Cerberus eductus ex Inferis est ultimus terminus novissimi ejus laboris.

NOTÆ

6 *Threiciam . . . Amazona*] Hippolyten Amazonum, juxta Thraciam et Scythas habitantium, reginam, quam Theseo uxorem dedit, ex qua suscepit Hippolytum.

7 *Augeis*] Augeæ Elidis regis.

Stabulis] Ter mille boum capacibus, et triginta annorum fimo repletis, quæ Hercules mercede pacta purgavit, immisso Alpheo fluvio.

8 *Adorea*] Ab ador, quod farris genus. Festus: 'Adoream laudem sive gloriam dicebant, quia gloriosum eum putabant esse, qui farris copia abundaret.'

Tauro] Atticam regionem devastante. De hoc Seneca: 'Taurumque, centum non levem populis metum.'

9 *In Diomedeis . . . quadrigis*] Equis quatuor Diomedis Thraciæ regis, quos ille advenarum carnibus pascebat. Ipsum autem Hercules interfecit, et equis illis epulandum apposuit.

10 *Geryone*] Tricorpore illo rege Balearidum insularum, vel, ut Solinus ait, Erythrææ insulæ, quam Pœni lingua sua *Gadir*, id est, sepem, appellarunt, in capite Bæticæ sitæ; cujus Geryonis interfecti boves abduxit Hercules.

Iberia] Hispania, ab Ibero amne.

11 *Mala Hesperidum*] Aurea mala filiarum Hesperi fratris Atlantis, quæ mala pervigil draco custodiebat.

Destricta] Decerpta ab Hercule sunt, interfecto dracone pervigili eorum custode.

12 *Cerberus*] Triceps Inferorum canis ab Hercule extractus in auras.

XX. MUSARUM INVENTA, ET MUNERA. 367

CLIO gesta canens, transactis tempora reddit.

Clio celebrans res gestas, restituit rebus præteritis suam ætatem. Melpomene

Aliter expressi sunt hi versus in scripto papyraceo, teste Tollio. Vid. Not. Var.

MELPOMENE tragico proclamat mœsta boatu.
Comica lascivo gaudet sermone THALIA.

tristis exclamat ululatu tragico. Thalia comica delectatur oratione molli. Euterpe

NOTÆ

* Etsi de Musarum numero inter scriptores non convenit; usu tamen receptum, atque Homeri auctoritate confirmatum est, novem omnino extitisse. Μοῦσαι δ' ἐννέα πᾶσαι. Odyss. Ω. Hesiodus quoque novem recenset, ac iisdem nominibus appellat quæ etiamnum usurpamus: Ἐννέα θυγατέρες μεγάλου Διὸς ἐκγεγαυῖαι, Κλειώ τ', Εὐτέρπη τε, Θάλειά τε, Μελπομένη τε, Τερψιχόρη τ', Ἐρατώ τε, Πολύμνιά τ', Οὐρανίη τε, Καλλιόπη τ', &c. Theog. vers. 76. et seqq. De earum inventis nihil apud veteres illos Poëtas, nisi quod Hesiodus tradit iis carmina curæ esse, ᾗσιν ἀοιδὴ Μέμβλεται. vs. 60. eas pedibus tripudiare, ἐπεῤῥώσαντο δὲ ποσσίν. vs. 8. Mores Deorum celebrare, ἤθεα κεδνὰ Ἀθανάτων κλείουσιν. vs. 67. Præsentia, futura, ac præterita concinere, τά τ' ἐόντα, τά τ' ἐσσόμενα, πρό τ' ἐόντα Φωνῇ ὁμηρεῦσαι. vs. 38. Calliopen omnium præstantissimam Reges comitari: Προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων, Ἡ μὲν γὰρ βασιλεῦσιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ. Nec illis quidem temporibus suæ cuique partes assignatæ fuerant: unde Latinis nullo ferme delectu habito invocatæ. Hinc et emersit ea opinionum varietas, ut unum illud extra controversiam positum videam, ingenuis artibus præesse Musas; quæ cuique arti, lis etiamnum sit sub judice. Si quid tamen ea de re, quæ videtur ex Poëtarum arbitrio pependisse, statutum quis vellet, deberet is, mea quidem sententia, quod Musarum attinet Chorum, nummis Pomponiæ gentis definire, quos ea propter hic exhibere placuit e Schedis Morellianis, et cum Ausonii Edyllio conferre.

1 *Clio gesta canens*] Referuntur et hi versus in Catalectis Virgilii. Alios ejusdem argumenti refert Tollius ex scripto papyraceo, Juvenalis satiras continente, margini ascriptos a quodam Petro Joannis de Gonda anno 1478. ineptos quidem illos, et contra prosodiæ leges peccante extremo. Musas porro finxerunt Jovis esse et Mnemosynes, id est, Memoriæ, filias, quarum nomina sic interpretantur. Clio ἀπὸ τοῦ κλέους, a gloria, quam affert iis quorum gesta canit. Melpomene a μέλπομαι modulor, Thalia a θάλλειν virere, germinare, florere. Euterpe, et Terpsichore a τέρπω oblecto. Erato ἀπὸ τοῦ Ἔρωτος ab Amore. Calliope, a Καλὸς pulcher, et ὄψ, vox, quod pulchram habeat vocem. Uranie Cœlestis, ab οὐρανὸς Cœlum. Polyhymnia a πολὺς et ὕμνος, a multitudine cantus, vel Polymnia, Πολύμνεια, a magnitudine memoriæ: μνεία enim memoria est.

* *Clio gesta canens transactis tempora reddit*] Nonnullis, quos inter Carolus *Patin*, Clio est quæ citharam tenet. Eam suspicor esse, cui volumen in manibus convolutum, quæque innititur columnæ, ut mansura in ævum significentur, quæ Clio Historiæ parens literis mandaverit.

* 2 *Melpomene tragico proclamat mœsta boatu*] Scriptor modo allegatus vult eam esse cui pro symbolo Barbiton: quod cum pluribus, quam Cithara, fidibus instructum esset, Polymniæ videtur magis competere. Igitur Melpomenen esse arbitror quæ citharam tenet, ac fingitur Ausonio Tragœdiam invenisse, forte quod in ejusdem Choris Cithara adhiberi solita; etsi Melpomenen Lyricæ poësi præesse lubentius censeo.

Dulciloquos calamos Euterpe flatibus urget.
Terpsichore affectus citharis movet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato, saltat pede, carmine, vultu.
Carmina Calliope libris heroica mandat.
Uranie cœli motus scrutatur, et astra.
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu.

inflat spiritu fistulas suave sonantes. Terpsichore citharis motus animi ciet, moderatur, et incitat. Erato tenens plectrum, componit ad numeros pedes, versus, et os. Calliope committit chartis poëmata Heroica. Urania investigat motus cœli, et sidera. Polyhymnia exprimit omnia manu, et loquitur gestu. Vigor Phœbeæ

NOTÆ

* 3 *Comica lascivo gaudet sermone Thalia*] Duæ in marmoribus nummisque exhibentur larvam in manu habentes, nisi earum altera bifrons est, et clava innititur. Alterutram Thaliam esse quæ comœdiam invenerit, apud omnes in confesso est. Utra sit Thalia, in nummis tertio et quarto subjectis, controvertitur. Aliis Thalia est, quæ clavæ cernitur innixa; propterea quod, ut aiunt, ex Aristophanis Βατράχοις intelligitur comœdia Herculi dicata. Alii Thaliam censent esse quæ personam tenet duntaxat. Quibus accedo; melius enim clava Tragœdiam innuit, quæ Heroum facta imitatur, quorum antesignanus Hercules.

* 4 *Dulciloquos calamos Euterpe flatibus urget*] Calami Terpischore melius videntur Epigrammate Græco tribui, si nominis vim spectes. Mihi Euterpe ea est quæ larvam tenens clavæ innititur. De ea vetus Epigramma: Εὐτέρπη τραγικοῖο χοροῦ πολυηχέα φωνήν.

* 5 *Terpsichore affectus citharis movet, imperat, auget*] Ea erit quæ parat inflare calamos choreis idoneos. Sic a Poëta Græco describitur: Τερψιχόρη χαρίεσσα πόρεν τεχνήμονας αὐλούς.

* 6 *Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu*] Eam opinor esse quæ sexto denario exhibetur, plectrum tenens, Deorumque Hymnos reperisse fertur. Consentit cum Ausonio Poëta Græcus: Ὕμνους ἀθανάτων Ἐρατὼ πολυτερπέας εὗρεν.

* 7 *Carmina Calliope libris heroica mandat*] Ea videtur esse, quæ tenet citharæ genus columna innixum, ut pateat Heroum laudes quos celebrat ad seros nepotes transmittendas. Hesiodus versu jam laudato mihi suffragatur: Βασιλεῦσιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ. Quin et Poëta Græcus: Καλλιόπη σοφίην ἡρωΐδος εὗρεν ἀοιδῆς.

* 8 *Uranie cœli motus scrutatur et astra*] Cum Ausonio conveniunt marmora. Convenit nummus quem exhibemus. Convenit quoque vetus Epigramma: Οὐρανίη πόλον εὗρε, καὶ οὐρανίων χορὸν ἄστρων.

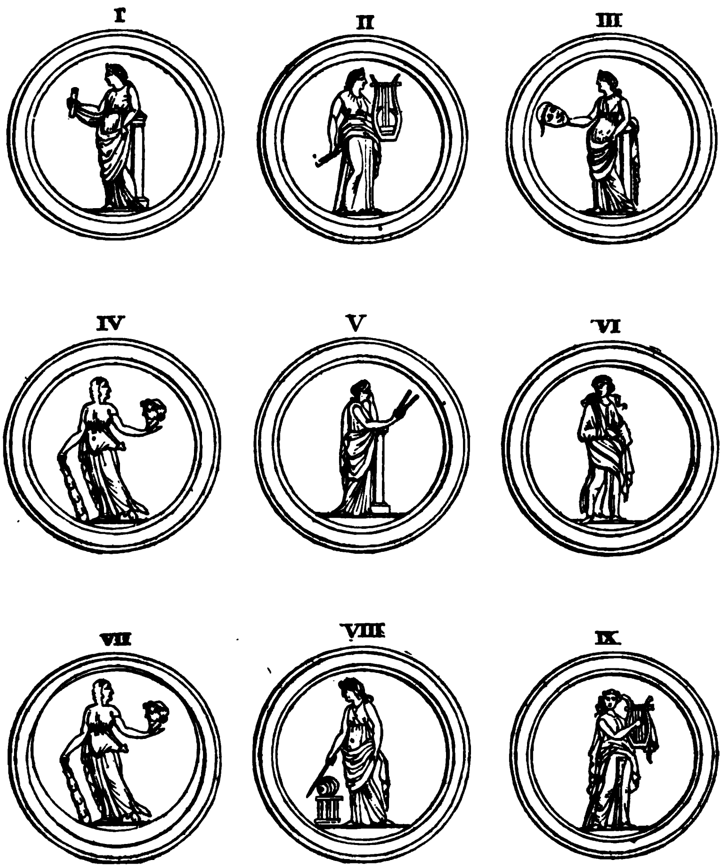
* 9 *Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu*] Vossius in Rhetoricis hæc de Pantomimis exponit, quibus, ut singula verba gestu exprimere valeant, felici memoria opus sit: a qua Polymniæ, quam ex Luciano περὶ ὀρχήσεως eorum arti præesse vult, nomen inditum. Nobis vero, ut jam diximus, Polymnia est, quæ tenet barbiton multis fidibus instructum, a cantu multiplici nomen sortita, ideoque, ut opinor, musicæ parens. Nec videtur dissentire Græcus Poëta:

Mentis Apollineæ vis has movet undique Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

mentis agitat undique has Musas. Apollo autem sedens in medio continet in se cuncta munia earum.

NOTÆ

Τέρψιας ὀρχηθμοῖο Πολύμνια πάνσοφος εὗρεν. ‘Harmoniam numeris saltusque Polymnia junxit.’

AUSONII

ECLOGARIUM.

DE RATIONE LIBRÆ. 368

Miraris quicumque manere ingentia mundi
Corpora, sublimi cœli circumdata gyro,
Et tantæ nullam moli intercedere labem;
Accipe, quod mirere magis. Tenuissima tantis

Quisquis es qui admiraris magna corpora orbis perstare cincta alto vortice cœli, et nihil labascere in tanta massa; audi aliquid magis admirandum. Tanta cor-

NOTÆ

Eclogarium] Collectio quædam opusculorum sequentium, 'de ratione Libræ,' 'de ratione puerperii maturi,' &c. quæ in Vineti editione, absque Eclogarii titulo, seorsim edita sub totidem Idylliorum numeris sunt. Ex titulo porro Eclogarii apparet ἐκλογὴν esse, id est, excerpta quædam ex justo opere Ausoniano.

De ratione libræ] Ad hujus poëmatii intelligentiam, observandum libræ nomen varie usurpari: pro instrumento quo res ponderantur, trutina puta aut statera, *une balance:* pro certo pondere, *une livre.* Quod quia assis pondus erat, libra quoque pro asse sumitur. Cujus partes duodecim, unciarum nomine veniunt, de quibus infra. Pro instrumento, quo, plumbi aut gravis alicujus alius corporis ope, exploramus an areæ, parietesve, aut arrectaria recta sint, an propendeant in partem aliquam, locorum quoque situm, et fastigium ad aquæ ductus, *un niveau.* Denique in rebus aliis omnibus metaphorice pro certa lege, modo, mensura, regula, temperamentoque recto et æquo libræ nomen usurpatur.

1 *Ingentia mundi Corpora*] Terram cum circumpositis elementis tantum intelligit hic Vinetus, de quibus Ovidius Met. I. 'Densior his tellus, elementaque grandia traxit.' Sed ipsos quoque astrorum orbes, qui per æthera feruntur, intelligere nil vetat. Ii enim ex atomis etiam conflati juxta Epicureos.

Principia, et nostros non admittentia visus,
Parvarum serie constant connexa atomorum:
Sed solidum in parvis, nullique secabile segmen.
Unde vigor viresque manent, æternaque rerum
Mobilitas: nulloque unquam superabilis ævo.
Divinis humana licet componere: sic est
As solidus, quoniam bis sex de partibus æquis
Constat: et in minimis paribus tamen una manet vis.
Nam si quid numero minuatur, summa vacillat;
Convulsæque ruunt labefacto corpore partes.
Ut medium si quis vellat de fornice saxum,

pora habent primordia minutissima, et fugientia nostros obtutus, quæ conflata sunt ex congerie tenuium atomorum. Sed soliditas inest tenuibus illis, et parva illa segmenta materiæ secari iterum a nemine possunt. Atque hinc fit ut robur et firmitas maneat in rebus, et perpetua agilitas, quæ vinci nullo temporis spatio possit. Fas est conferre humana divinis. Sic as est solidus, quia conflatus est ex duodecim partibus æqualibus: et tamen eadem virtus inest in parvis illis æqualibus partibus. Si enim dematur aliquid de numero, totum labascit, et partes divulsæ cadunt toto labefactato. Quemadmodum si aliquis revellat de testudine lapidem

8 '*Unde vires virgoque manent*] Hoc sic quidam emendabat: *Unde viri virgoque:* sed malim: *Unde vigor viresque*, hoc sensu: ex eo, quod hæc minuta corpuscula sunt solida et individua, vigor illis inest et vis.' *Vinetus.*—23

NOTÆ

6 *Parvarum serie . . . atomorum*] Hæc ex Epicuri post Leucippum et Democritum doctrina, quam libris sex Latinis versibus exposuit Lucretius. Atomos illas insecabilia corpora recte vertas: est enim ἄτομος qui secari nequit, a τέμνω scindo, seco.

7 *Solidum in parvis*] Quia nullum habent in se corpuscula illa vacuum: unde fit ut dividi non possint, quanquam variæ designari in iis possint partes.

* *Sed solidum, &c. nullique secabile, &c.*] Tullio similiter Fin. I. 6. 'Atomi sunt corpora individua propter soliditatem.' De atomis, in quibus rerum principia statuebat Epicurus, Virgil. Eclog. VI. 'Namque canebat uti magnum per inane coacta Semina terrarumque animæque marisque fuissent.'

8 *Æternaque rerum Mobilitas, &c.*] Æternas quippe atomos ingenerabiles ipsas et incorruptibiles per inane volitare, existimarunt Epicurei; at ex iis generari omnia, prout illæ motu suo in varias moleculas congregarentur; corrumpi vero, prout eodem motu a se invicem divellerentur.

11 *Bis sex de partibus*] Duodecim unciis, ex quibus as seu libra conflatur. Alterum enim promiscue pro altero hic usurpat.

12 *Una manet vis*] Constituendi totius assis, qui desinit esse as, si debit vel minima uncia.

Incumbunt cui cuncta, simul devexa sequentur
Cetera, communemque trahent a vertice lapsum.
Non aliter libra est: si defuit uncia, totus
Non erit as: nomenque deunx jam cassus habebit.
Nec dextans retinet nomen, sextante remoto.
Et dodrans, quadrante carens, auctore carebit.
Divulsusque triens prohibet persistere bessem.
Jam quincunx tibi nullus erit, si prima revellas.
Et semis, cui semis erit pereuntibus assis
Partibus: et cujus libræ pars septima, septunx?

medium, in quem omnes alii recumbunt, reliqui lapides inclinati una sequentur, et simul ducent ruinam a culmine. Haud secus libra se habet. Si uncia defecit, non erit as solidus: et quod supererit, tunc inaniter appellabitur deunx. Neque dextans servat nomen suum, cum duæ unciæ ablatæ sunt. Et dodrans privatus quadrante, privabitur auctore sui nominis. Et triens abstractus vetat bessem permanere. Jam vero nullum habebis quincuncem, si auferas partes priores. Et a quo semis vocabitur semis, sublatis reliquis partibus assis: et septunx solus cujusnam libræ erit

Mavult Gronovius: *septena revellas.*—24 *Cui semis, tot pereuntibus* conjicit Gronovius.—25 Conjicit hic quoque Gronovius: *et si cui pars una et tertia*

NOTÆ

19 *Nomenque deunx jam cassus habebit, &c.*] His quæ sequuntur nihil aliud significare vult, nisi sublatis aliquot assis partibus, seu unciis, reliquas nomen quod eis vulgo tribuitur ad ostendendum quota assis pars sint, puta deunx, dodrans, bessis, &c. non nisi improprie posse retinere; cum as ipse, cujus respectu tantum ea habent nomina, non remaneat amplius. Deunx significat assem deficiente uncia, hoc est, undecim uncias; dextans eundem assem deficiente sextante seu duabus unciis, hoc est, uncias decem; dodrans assem deficiente quadrante, hoc est, novem uncias, seu tres assis quadrantes: bes binas assis tertias, hoc est, uncias octo: septunx septem uncias: semis dimidiam assis partem, seu uncias sex: quincunx uncias quinque: triens uncias quatuor, quæ assis est tertia pars: quadrans tres uncias, quæ quarta pars assis: sextans denique sextam partem assis significat, hoc est, duas uncias.

21 *Quadrante carens*] Sic emendat Gronovius. Vulgo legitur *quadrante satus*, quod sensum habet aliquem, sed qui nihil ad hunc locum facit.

Auctore carebit] Quadrante scilicet, qui dodranti additus constituit assem, cujus tantum respectu dodrans dicitur, ut jam monui.

23 *Si prima revellas*] Hoc est, priores uncias septem, quæ cum quincunce assem efficiunt.

* *Si prima revellas*] Legit recte Gronovius *septena.* Etenim τὸ *si* eleganter reticeri solet. Nempe si uncias septem, quæ cum quincunce assem efficiunt, revellas, jam nullus erit quincunx. Quo autem pacto noster 'prima' interpretari possit septena, nequaquam intelligere me fateor.

24 *Pereuntibus assis Partibus*] Sex reliquis unciis.

Libra igitur, totum si nulla in parte vacillet.
Ponderis, et numeri, morumque, operumque, et aquarum
Libra: nec est modulus, quem non hoc nomine signes.
Telluris, medio quæ pendet in aëre, libra est,
Et Solis Lunæque vias sua libra coërcet.
Libra die somnique pares determinat horas.
Libra Caledonios sine littore continet æstus.
Tu quoque certa mane morum mihi libra meorum.

partes septem? Libra ergo erit, si totus as non labefactetur in parte ulla. Libra spectat ad pondus, numerum, mores, opera, et aquas: neque ulla est mensura, quam non possis appellare hoc nomine. Terra quæ sustinetur in medio aëre, habet suam libram. Libra quoque propria regit vias Solis et Lunæ. Libra facit æquales horas diei, et noctis. Libra coërcet intumescentiam Oceani Caledonii absque ope littoris. Tu etiam, o libra, sis mihi semper determinata regula meorum morum.

septunx.—31 Veteres membranæ habuerunt: *Libra dii*, pro *diei*.

NOTÆ

25 *Cujus libræ pars septima, septunx*] 'Pars septima' durius paulo hic ponitur, pro 'septem partes.' Septunx quippe septem continet uncias. Mutare tentat Gronovius, sed frustra. Durum quidem, at in hoc poëta ferendum; cujus exemplum in Martiali reperias, lib. VIII. Epig. 15. 'Dat populus, dat gratus eques, dat thura senatus, Et litant Latiæ tertia dona Tribus.' Ubi 'tertia dona,' terna seu tria intelligenda sunt. Est enim quædam recapitulatio donorum populi, Equitum, et Senatus.

27 *Et aquarum Libra*] Instrumentum ad fastigium seu inclinationem locorum deprehendendam, ad aquæductus construendos. Vide Vitruvium lib. VIII. cap. 6. ubi tria hujusmodi instrumenta commemorat, Dioptram, Libram aquariam, et Chorobaten.

29 *Telluris, medio, &c.*] Respexit ad hos Ovidii versus lib. I. Metamorph. 'Nec circumfuso pendebat in aëre tellus, Ponderibus librata suis.'

30 *Sua libra*] Sua determinata semita, Zodiacus scilicet circulus.

31 *Libra die, &c.*] Virgilianum est in Georgicis: 'Libra die somnique pares ubi fecerit horas.' 'Die' antiquum pro Diei. Hic legitur in plerisque *Dii* contractum pro Diei. Libram autem hic intellige signum Zodiaci, in cujus primo puncto cum Sol fuerit, Æquinoctium est Autumnale; cum vernum sit in primo puncto Arietis.

32 *Libra Caledonios*] Libramentum aquæ.

Libra Caledonios sine littore, &c.] A Caledonia Sylva Britannicæ insulæ, Caledonios æstus dixit Oceani Britannici. Respexit proculdubio ad hunc Plinii locum lib. II. cap. 67. 'Octogenis cubitis supra Britanniam intumescere æstus Pythias Massiliensis auctor est. Interiora autem maria terris clauduntur ut portu.' E littore quidem mare spectantibus tumere in altum videtur, sed littoribus opus esse ad continendum Oceanum satis docent tot variis temporibus submersæ regiones, et summa cura subinde reficiendæ in Hollandia littorum moles.

DE RATIONE PUERPERII MATURI. 369

Omnia, quæ vario rerum metimur in actu,
Astrorum dominatus agit: terrenaque tantum
Membra homini: e superis fortuna et spiritus auris,
Septeno moderanda choro: sed præsidet ollis
Sortitus regimen nitidæ Sol aureus æthræ.
Nec sola in nobis moderatur tempora vitæ,
Dum breve soliciti spatium producimus ævi:
Creditur occultosque satus, et tempora vitæ
Materno ducenda utero, formare videndo,
Et nondum exortæ leges componere vitæ.
Namque ubi conceptus genitali insederit arvo,

Imperium siderum regit cuncta, quæ observamus in diversis rebus agendis. Et homo habet solum artus corporis a terra. Fortuna et anima veniunt ipsi ab æthere summo, dirigendæ a cœtu septem planetarum. Verum Sol cui obtigit moderamen clari ætheris præest illis. Neque regit tantum in nobis horas vitæ nostræ, donec degimus curta tempora vitæ anxiæ, sed existimatur etiam fingere aspectu suo secretas generationes, et spatium vitæ quod degendum est in ventre matris, et efficere fata vitæ nondum editæ in lucem. Etenim cum fœtus adhæserit arvo genitali, cer-

6 Sic reposuit Tollius. Vid. inf.—8 *Satos* Vulg.—11 '*Genitali infuderit alvo*] Possunt hæc ferri. Videtur tamen Ausonius scripsisse: *genitali infuderit arvo.*' Græviss. Vid. Not. Var. 'Legit Grævius *infuderit:* qua auctoritate nescio, (nam Vinetus aliique legunt *insederit,*) certe nullo sensu, nisi

NOTÆ

1 *Omnia, quæ, &c.*] Censorinus lib. de Die Natali, unde hæc de ratione partus desumsisse Ausonius videtur: 'Ante omnia igitur,' inquit, 'dicunt actum vitamque nostram stellis tam vagis quam stantibus esse subjectam, earumque vario multiplicique cursu genus humanum gubernari.'

3 *Fortuna*] Quicquid in vita boni aut mali contingit.

* *Fortuna et spiritus auris Septeno moderanda choro*] Neque Christianum neque Philosophum præbuit se Ausonius, cum ista scriberet, quæ non est operæ pretium refellere, siquidem jam olim validis argumentis confutata.

6 *Nec sola in nobis, &c.*] Sic optime Tollius reposuit, ex eo quod erat in veteri libro, *Nec Sol in nobis, &c.* Propter Synalœpham *Sola in.* Quod non videntes librarii exscripserunt *nec Sol in nobis, &c.* absurdo sensu, et inepta repetitione vocis 'Sol.' Sensus ex hac lectione planus est, qualem in Interpretatione exposui.

8 *Creditur occultosque satus, &c.*] Sic Achinapolus Chaldæus, teste Vitruvio lib. IX. cap. 7. 'Non e nascentia, sed ex conceptione genethliologiæ rationes explicatas reliquit.'

11 *Genitali insederit arvo*] Sic om

Haud dubium, Solem cuicumque insistere signo.
Qui cum vicini stationem ceperit astri,

tum est solem esse in aliquo signo Zodiaci. Qui cum pervenerit ad proximum signum, nullam lucem immittit in locum conceptionis sibi proximum.

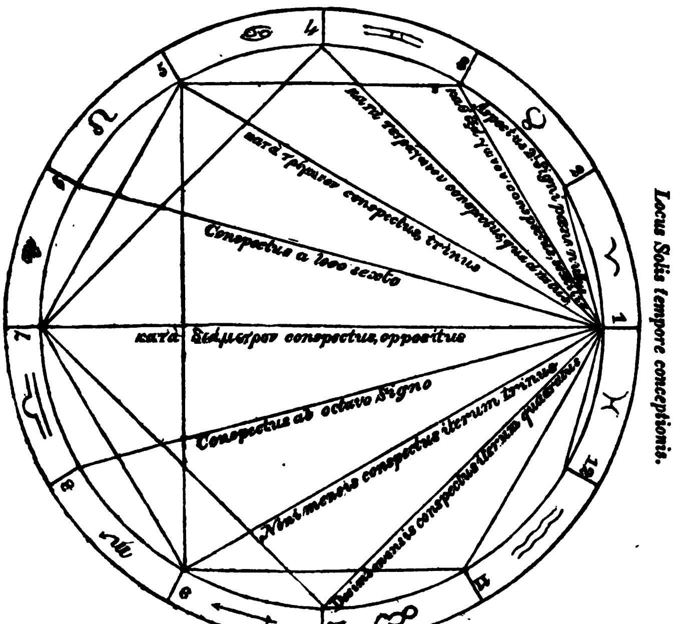
NOTÆ

nino legendum, non *alvo*. Respexit ad illud Virgilii Georg. 'Nimio ne luxu obtusior usus Sit genitali arvo.' 'Arvum genitale' Metaphorice pro ipsa vulva, in qua seruntur animalia, seu in arvo fruges. Hoc non intelligentes librarii, pro *arvo* reposuerunt *alvo*.

12 *Haud dubium, &c. cuicumque*] In aliquo signo Zodiaci, quodcumque tandem illud sit. Expressit illud Censorini: 'Quo tempore partus concipitur, Sol in aliquo signo sit, necesse est.'

13 *Qui quum vicini stationem, &c.*] Censorinus: 'Sol ergo cum in proximum signum transcendit, locum illum conceptionis aut imbecillo videt conspectu, aut etiam nec conspicit.' Ut hoc et quæ sequuntur de variis Solis procedente tempore in locum ubi conceptionis momento erat conspectibus intelligantur, operæ pretium erit oculos in subjectam figuram conjicere.

Figura aspectuum Solis in Zodiaco.

Contiguos nullum transfundit lumen in ortus.
Ast ubi conversis post menstrua tempora habenis,
Scandit purpureo jam tertia sidera curru;
Obliqua exilem demittit linea lucem,
Aspirans tenues per inertia pondera motus.
Quarta in sede viget primi indulgentia Solis:
Suadet et infusus teneros coalescere fœtus.
Fulgor tetragono aspectu vitale coruscat,

Sed cum versis equorum suorum loris post spatium mensium duorum, jam ascendit curru suo candenti tertium signum; linea obliqua aspectus ejus vibrat in locum ortus tenue lumen, inspirans parvos motus in lentam fœtus massam. Sol incipit benignius aspicere in quarto loco: et infundens sese efficit ut tener fœtus concrescat in corpus solidius. Splendor solis in aspectu quadrato rutilat modo

forte mendum sit in Tolliana ed.' *Souchay.*—14 Sic legit Scaliger, qui etiam vs. 20. *infusus* pro *infusos*, quod est Vulg. idem quoque Vinetus.—21 '*Fulgur tetragono aspectus*] Lege: *Fulgor*, ex veteri libro: sic et *aspectus* in *aspectu*

NOTÆ

14 *Contiguos nullum transfundit, &c.*] Id demum verum esse possit, si Sol ab ea tantum sui parte, quam nobis obvertit, radios luminis emittat. Sic enim luce tantum obliqua, et admodum tenui ac pæne nulla, locum illum, in quo erat ortus seu conceptionis tempore, post unum tantum elapsum mensem illustraret: at quis nescit e toto Solis globo, seu centro quodam lucis, diffundi in omnes undique partes radios? Unde patet quam vanæ sint istæ Chaldæorum observationes falso subnixæ principio.

15 *Post menstrua tempora*] Bina, ut patet ex transcursorum signorum numero. Singulis enim mensibus singula Zodiaci signa Sol decurrit.

16 *Scandit jam tertia sidera*] Hoc est, incipit jam scandere. Et tunc ille est quem *sextilem aspectum* vocant, Græci *καθ' ἑξάγωνον*, cum linea a Sole ad planetam aut punctum aliquod Zodiaci ducta subtendit arcum 60 graduum, quod duorum signorum spatium est, et est latus hexagoni regularis, (hoc est æquilateri, et æqui anguli,) Zodiaco inscripti.

17 *Obliqua exilem, &c.*] Censorinus: 'At cum in tertio est signo, hoc est, uno medio interposito, tum primum illum locum, unde profectus est, videre dicitur, sed valde obliquo, et invalido lumine.'

18 *Aspirans tenues, &c. motus*] Plinius lib. VII. cap. 6. scribit moveri incipere in matris utero marem quadragesimo a conceptu die, fœminam vero tantum nonagesimo. Hippocrates seu auctor quisquis est libri de Natura Fœtus, Hippocrati attributi, marem moveri ait tertio mense, fœminam quarto, et interdum citius.

19 *Quarta in sede*] Initio quarti signi, ubi aspectus est *κατὰ τετράγωνον*, vulgo *quadratus* dictus; quoniam linea hunc aspectum denotans, triaque subtendens signa, latus est quadrati in Zodiaco inscripti, ut patet ex figuræ intuitu.

21 *Tetragono aspectu*] Qui fit in quarta sede. Spectant hæc adhuc ad

Clarum et lene micans: quinti qui cardine signi
Incutit attonitam vegetato infante parentem.
Nam sexto vis nulla loco: quia nulla tuendi
Æquati lateris signatur regula Phœbo.
Ast ubi signiferæ media in regione cohortis
Septimus accepit limes rutilantia flammis
Recto castra situ, turgentis fœdera partus
Jam plena sub luce videt: nec fulgura parci
Luminis intendens, toto fovet igne coronæ.
Hinc illud, quod legitimos Lucina labores

vitali, fulgens nitide, et leniter: qui in primo puncto quinti signi efficit ut infans robustior percutiat, sese movendo, matrem id mirantem. Nam nulla virtus est in sexto signo: quia Sol non aspicit tunc locum ortus per ullam lineam quæ efficiat in Zodiaco figuram aliquam æquilateram. Verum cum in medio astriferi circuli septima sedes excepit castra Solis igne coruscantia positu directo, tunc aspicit sub pleno lumine fœtum jam grandiorem. Et vibrans splendorem lucis non exiguæ, calefacit eum flammis totius sui orbis. Hinc est, quod tunc Lucina aliquando præ-

cum Vineto mutes.' *Tollius.*—22 '*Quintique*] In exemplari fuit q̄. pro *que*: sed brevis hæc particula, cum hoc loco longam syllabam versus postulet. Præpositionem *in* potest librarius prætermisisse: *quintique in cardine signi*: aut q̄ pro q́, id est, *qui*, scripsisse. Est autem trigonus hic conspectus.' *Vinet.*—23 Al. *attonitum.*—26 Ita erant hi vss. ex ipsa Mathesi distinguendi. In duos versus superiores.

NOTÆ

22 *Quinti qui cardine signi*] Ubi aspectus est κατὰ τρίγωνον, secundum triangulum, seu trinus.

23 *Incutit*] Vehementius scilicet. Nam moveri infantem ante quintum mensem, ex Plinio, et Hippocrate observatum supra. Sed cum antea lente, et segniter moveretur, quinto mense agitat sese validius.

Attonitam] Eo quod nihil tale illatenus experta sit.

24 *Nam sexto vis nulla loco, quia, &c.*] Idem habet Censorinus: 'Quæ duæ visiones τετράγωνοι καὶ τρίγωνοι perquam efficaces in incrementum partus multum adminiculant. Ceterum a loco sexto conspectus omni caret efficientia. Ejus enim linea nullius Polygoniæ efficit latus.'

26 *Signiferæ media in regione cohortis*] Quocumque sensu intelligenda sit vox 'cohortis,' sive pro caterva, (ut Zodiacus sit caterva quædam astrorum ordine dispositorum, ut sunt in cohorte milites,) sive pro consepto quodam, (ut Zodiaco inclusa intelligantur variorum animalium nominibus appellata signa, tanquam in cohorte, seu certe varia domestica animalia Gallinæ, Anseres, &c.) certe nihil aliud his verbis designare voluit Ausonius, quam medium Zodiaci locum.

27 *Septimus . . . limes*] Initium, seu primus gradus septimi signi.

Rutilantia flammis, &c.] Periphrasis Solis metaphorica.

28 *Recto situ*] Ita ut Sol loco conceptionis, unde profectus intelligitur, oppositus sit e diametro.

31 *Legitimos*] Novimestres.

Prævenit; et gravidos sentit subrepere nixus
Ante expectatum festina puerpera votum.
Quod nisi, septeno cum lumina fudit ab astro,
Impulerit tardi claustra obluctantia partus,
Posterior nequeat, possit prior: an quia sexto
Æmulus octavi conspectus inutilis astri
Nescit compariles laterum formare figuras?
Sed nono incumbens signo, cunctantia matrum
Vota levat, trigono vires sociante sequenti.

vertit statum tempus laborum puerperii, et mulier sentit oboriri sibi nisus partitudinis propinquæ, facta puerpera propere, priusquam speraverat et optaverat. Quod si Sol non pulsaverit claustra obsistentia partus morantis, quando vibravit lucem a septimo signo Zodiaci, non possit postea, quod prius potuerat: an quoniam inanis conspectus octavi signi imitans conspectum sexti, non potest efficere in Zodiaco figuram laterum æqualium? Verum ingrediens nonum signum, sublevat matres partu quem jam diu optabant, trino conspectu, qui talem Solis positum consequitur, con-

exemplari fuit: *signifer:* sed *signiferi* scribit Vinetus.—36 *Poscit* conjicit Vinetus. Vid. inf.—40 *Trigono viris* fuit in vetusto libro.—41 ' Penultimus

NOTÆ

Lucina] Dea partus in lucem edens, f. unde et nomen habet, Juno est, et Diana quoque, sic enim sæpe numina sua confundebant. Sic Sol et Luna sub Liberi et Cereris nominibus invocantur a Virgil. Georgicon initio. Cicero lib. II. de Natura Deorum: ' Luna a lucendo nominata sit, eadem est enim Lucina;' et paulo post: ' Diana dicta quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quod ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut, ut plerumque, novem Lunæ cursibus: qui quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur.'

32 *Prævenit*] In quibusdam qui septimo mense in lucem erumpunt.

36 *Posterior nequeat*] Sol in octavo signo constitutus. Editos quippe octavo mense partus non esse vivaces vulgo creditum: dissentit Plinius lib. VII. cap. 8.

Possit prior] Constitutus in septimo, quo mense editi vitales. ' Sunt ita tamen,' inquit Plinius, ' si pridie aut postridie plenilunii, aut interlunio sint concepti.'

* *Posterior nequeat, possit prior*] Desposius legendum putat *nequit ut possit*. At vero nihil immutandum; planus est sensus. Poëta nempe eorum secutus opinionem, qui partus octavo mense editos vivaces non esse censuerunt, ait: si mense septimo claustra Sol non pulsaverit, posterior, id est Sol octavo mense qui septimo posterior, non poterit quod eodem septimo mense poterat.

Sexto Æmulus] Quinque solidorum signorum spatio a puncto conceptionis distans ab una parte, ut sextus aspectus ab altera. Censorinus: ' At si intra hoc spatium, [septem mensium] maturescere uterus non potuerit, octavo mense non editur: ab octavo enim signo, ut a sexto inefficax visus.' V. fig.

At si difficilis partus trahit Ilithyia,
Tetragono absolvet dubiarum vincla morarum.

jungente virtutem suam. Verum si Lucina difficilis differt adhuc partum, solvet vincula moræ ancipitis in aspectu quadrato.

versus interpolatus est ab audace Correctore Lugdunensi: nam in vetere libro longe aliter erat, ita: *At si difficilis trahit hilithisidera.* Ego lego: *At si difficilis * trahit Ilythyia.* Desideratur autem vox *nixus* ita: *At si d. nixus trahit Ilythyia.*' Scaliger. 'Facile suppleri potest hic versus, legendo: *partum trahit Ilithyia:* nam *sidera cursum*, quod in veterrimo codice legitur, manifestum librariorum glossema est: posset et *cursum trahit* defendi, uti bellum trahere dicimus, id est, ducere, *vitam trahere* pro producere: ut sit: *At d. trahit Ilythyia cursum.*' Tollius.

NOTÆ

40 *Trigono vires sociante sequenti*] Trino aspectu qui fit in nono signo, quemadmodum in quinto. Observa penultimam vocis 'trigono,' et infra vocis 'Tetragono' correptam licenter contra rationem Græcæ scripturæ *τρίγωνον*, et *τετράγωνον*, ubi penultima per *ω* scribitur vocalem natura sua semper longam.

41 *At si difficilis, &c.*] Supple lacunam, auctore Scaligero, interserta voce *nixus*, vel *partus*, ut sit versus: *At si difficilis partus trahit Ilithyia, &c.*

Ilithyia] Lucina ab *ἐλίττεσθαι*, evolvere, ut quidam volunt. Malim ego ab eodem etymo deducere, a quo aliud est ejusdem nomen apud Pindarum, Ἐλευθὼ scilicet, *παρὰ τὸ εἰς τικτούσας ἐλεύθειν*, quod ad parturientes accedat.

42 *Tetragono absolvet, &c.*] Censorinus: 'Sol enim a nono Zodio particulam conceptionis rursum conspicit *κατὰ τρίγωνον*, et a decimo *κατὰ τετράγωνον*. Qui conspectus, ut supra jam dictum est, perquam efficaces sunt.'

SIGNA CŒLESTIA. 370

Ad Boreæ partes Arcti junguntur, et Anguis.

Aquilonem versus Ursæ ambæ positæ sunt prope se invicem, et Serpens. Post

1 Vetus quoddam exemplar habebat: *vertuntur.* Vid. Not. Var.—5 Ve-

NOTÆ

1 *Ad Boreæ partes, &c.*] Hos versus de signis cœlestibus Prisciano tribuunt Franciscus Daniel et Mariangelus Accursius, moti auctoritate Mss. codicum, in quibus eos Prisciani nomine inscriptos invenerunt. Scaliger auctori alicui Prisciano antiquiori assignat, hoc argumento, quod eos repererit in veteri scheda Jacobi Cujacii Senatoris Gratianopolitani absque auctoris nomine, cum aliis versibus de septem Planetis et duodecim Signis conjunctos, præfixa Præfatione versibus quoque scripta,

Post has Arctophylax, pariterque Corona, Genuque
Prolapsus, Lyra, Avis, Cepheus, et Cassiopea,
Auriga, et Perseus, Deltoton, et Andromedæ astrum,
Pegasus, et Delphinus, Telum, Aquila, Anguitenensque.

illas Bootes, et simul Corona, et Nixus Genibus, Lyra, Cygnus, Cepheus, et Cassiopea, Auriga, et Perseus, Triangulum, et Sidus Andromedæ, Equus Pegasus, et Delphin, Sagitta, Aquila, et Anguemtenens. Postea Zodiacus circulus sequitur,

---

tus exemplar: *P. et Delphin, telumque, A. A.*—6 Legendum monet Floridus:

NOTÆ

cujus Præfationis versum ultimum: 'Ver, Æstas, Autumnus, Hyems, redit annus in annum:' D. Hieronymus, auctor Prisciano antiquior, citat in commentariis in Ezechielem. Quicqnid de auctore sit, hos certe versus Ausonianos non esse plerique consentiunt. Nequid tamen deesse huic editioni queri possit lector, eos etiam damus, que in vulgatis loco referuntur.

Arcti junguntur] Ambæ ursæ Major et Minor, Helice, et Cynosura. A similitudine currus, Major ursa ἅμαξα a Græcis, id est, plaustrum, et Arctophylax, seu ursæ custos, βοώτης, bubulcus, est appellatus, quasi qui plaustri boves agat. De horum, et ceterorum, quæ sequuntur, signorum figura, fabulisque de iis proditis, vide Arati Phænomena, et Hygini fabularum libros secundum et tertium.

Anguis] Draco Hesperidum custos, ursam utramque spiris suis involvens.

2 *Arctophylax*] Arcas Calystus filius, ursæ custos, ab aliis Bootes dictus, ut jam monui.

Corona] Ariadnes, a Baccho in cœlum translata.

Genuque Prolapsus] Ἐγγόνασιν, 'nixus genibus' Ciceroni, 'ingeniculatus' Vitruvio, 'nixa genu species' Ovidio, et Manilio. Hunc Eratosthenes Herculem esse dicit, supra Draconem collocatum; Hegesianax, Thesea saxum extollere nitentem; nonnulli Ixiona brachiis vinctis: alii Promethea in Caucaso vinctum: alii denique Cetea Lycaonis filium.

3 *Lyra*] Orphei, quibusdam 'vultur cadens.'

Avis] Hygin. 'Hunc Græci Cygnum appellant: quem complures, propter ignotam historiam illis, communi genere avium Ornin nominaverunt.' Cygnus ille est, teste eodem, sub quo Jupiter delitescens vim Nemesi intulit, vel, ut alii volunt, Ledæ.

Cepheus, et Cassiopea] Cepheus Æthiopum rex, Andromedæ pater. Cassiopea ejus uxor, quorum et Persei notissima fabula.

4 *Auriga*] Heniochus. Græcis hic Erichthonius creditur, quadrigarum apud homines inventor.

Deltoton] Triangulum, Deltæ Græcorum literæ figura.

5 *Delphinus*] Arionis vector, ut quibusdam videtur: unus ex Tyrrhenis nautis, quos Liber pater in Delphinas mutavit, ut videtur aliis: Delphin quidam, Neptuni cum Amphitrite nuptiarum minister, ut narrat Eratosthenes.

Telum] Una e sagittis Herculis, qua aquilam Promethei jecur ro-

Signifer inde subest, bis sex et sidera complent.
Hic Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libra, Scorpius, Arcitenens, Capricornus, et Urnam
Qui tenet, et Pisces: post hos in partibus Austri
Orion, Procyon, Lepus, ardens Sirius, Argo,

quem duodecim signa replent. Ibi sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, et Aquarius, et Pisces. Post illos in regione Australi sunt Orion, Canis minor, Lepus, Canis major flagrans,

Bissex quem s. complent. Vetus exemplar habebat: *complens.* Malit Tollius: *Bissex hunc s. complent.*—8 Ita exemplaria omnia: neque debuit, dicit Vinetus, quidam addere conjunctionem post *Libra, Libraque.*

NOTÆ

dentem interfecit; vel, ut vult Eratosthenes, sagitta Apollinis, qua interfecit Cyclopas.

Aquila] Quæ Ganymedem rapuit.

Anguitenensque] Ophiuchus Græcis; quibusdam Carnubutas Getarum rex altero e Triptolemi draconibus interfecto; aliis Hercules ad flumen Sangarim anguem interficiens; aliis Phorbas Draconem in Rhodiorum insula interficiens; aliis denique Æsculapius cum angue ad baculum adrepente. Atque hæc signa novemdecim Borealia recenset tantum Hyginus. Sunt alia quædam, ut Aselli, Coma Berenices; sed illa ad alicujus e prædictis regionem pertinent, v. g. Aselli ad Cancrum, Coma Berenices ad Leonem.

7 *Aries*] Phryxi et Helles per Hellespontum vector; ut aliis videtur, Ammonis simulacrum.

Taurus] Vector Europæ Agenoris filiæ, sub cujus forma latebat Jupiter. Unde Taurum hunc 'Agenoreum' appellat Carm. sequenti.

Gemini] Castor et Pollux.

Cancer] Qui, e Lernæa palude emergens, Herculis contra Hydram jamjam pugnaturi pedem mordicus arripuit.

Leo] Nemeæus, prima Herculis victoria.

Virgo] Astræa; aliis Fortuna; aliis Ceres spicam tenens; aliis Erigone Icari (qui et Arctophylax esse a quibusdam existimatur) filia.

8 *Libra*] Pars prior Scorpii Chelæ dicta Hygino, Arato, et aliis quibusdam, Astrææ Virginis, quæ Justitia est, gestamen.

Scorpius] Orionis interfector.

Arcitenens] Sagittarius, quem Centaurum Chironem quidam esse putaverunt. Quanquam alius est in Australibus signis centaurus.

Capricornus] Ægipan.

Et Urnam Qui tenet] Aquarius. Ganymedes a multis creditus; Deucalion Hegesianacti; Cecrops Eubulo.

9 *Pisces*] In quos Venus et filius Cupido, Typhona gigantem metuentes, cum sese vertissent, in Euphratem se conjecerant.

10 *Orion*] Tentator Dianæ.

Procyon] Canis minor ante majorem exoriens. Unde ei nomen Procyon.

Lepus] Canem fugiens. Vide de eo Hyginum lib. II.

Ardens Sirius] Stella in capite ca-

Hydrus, Chiron, Thuribulum quoque, Piscis et ingens.
Hunc sequitur Pistrix, simul Eridanique fluenta.
Sed vaga præterea dicuntur lumina septem,
Luna et Mercurius, Venus, ac Sol, Mars quoque fulgens.
Hic Jovis et sidus super omnia sidera lucens.
Celsior his Saturnus, tardior omnibus astris.

Navis Argo, Hydra, Centaurus Chiron, Thuribulum seu Ara, et Magnus Piscis. Cetus sequitur eum, et una fluvius Eridanus. Verum septem aliæ præterea stellæ appellantur errantes, scilicet Luna, et Mercurius, Venus, et Sol, Mars etiam coruscans. Ibi quoque stella Jovis fulgens supra omnia astra. Saturnus sublimior est illis, lentior ceteris planetis.

NOTÆ

nis majoris, a qua per Synecdochen canis ipse appellatur Sirius. Libro tamen II. Argonauticon Apollonii pro ipso Procyone sumitur.

Argo] Navis Jasonis, quam in cœlum translatam fabulati sunt.

11 *Hydrus*] Seu Hydra, non Lernæa illa quidem, sed alia, cujus fabulam vide apud Hyginum lib. II.

Chiron] Centaurus, Saturni et Philyræ filius, Æsculapii et Achillis nutricius.

Thuribulum] Seu ara a Cyclopibus fabricata, in qua primum (ut ait Hyginus) Dii existimantur sacra et conjurationem fecisse adversus Titanas.

Piscis] Qui Notius appellatur, hoc est, Australis, alius a Piscibus, Zodiaci sidere.

12 *Pistrix*] Cetus (ut Hyginus ait) a Neptuno missus, ut Andromedam interficeret.

Eridanique fluenta] Fluvius Eridanus, quem alii Nilum vocant, teste Hygino; quidam etiam Oceanum.

13 *Vaga . . . lumina septem*] Planetæ.

* *Vaga lumina*] Planetæ septem dicti 'vaga lumina,' non quod motum habeant erroneum, cum eorum motus æquabilis constansque sit, sed quod spatiis diversis intervallisque moveantur.

* 16 *Saturnus, tardior omnibus astris*] Siquidem periodum suam absolvit, non nisi intra viginti novem annos, dies 174. et horas quinque aut circiter: cum Jupiter (quem Poëta seu Grammaticus, quicumque tandem Eclogarii sit auctor, super omnia sidera lucere ait, fortasse ob duas tresve fascias quasdam lucidiores, quibus ab Occasu in Ortum cingitur) periodum suam absolvat intra duodecim annos aut circiter. Mars intra duos fere annos. Venus intra menses septem. Mercurius intra tres ferme menses. De Sole infra in Ratione dierum anni vertentis: 'Hic tibi circus erit, vertentibus annis, Tercentum ac senis decies et quinque diebus.' Ubi noster observat recte post Tollium huic summæ adjiciendam quartam fere diei partem, quam quarto quoque anno mensi Februario intercalamus.

RATIO DIERUM ANNI VERTENTIS. 371

NONAGINTA dies et quatuor ac medium Sol
Conficit, a tropico in tropicum dum permeat astrum,
Octipedem in Cancrum Phryxeo ab Ariete pergens.
Hoc spatio æstivi pulsusque, et meta diei.
Semidiemque, duosque dies, deciesque novenos,
A Cancro in Chelas, æquatæ tempora noctis

Sol peragit nonaginta et quatuor dies cum dimidio, dum transit ab æquinoctiali puncto usque ad sidus Tropicum, tendens ab Ariete Phryxi ad Cancrum octipedem. Intervallum illud est transitus, et terminus tempestatis æstivæ. Sol fulvus conficit secundo cursu decies novem et duos dies ac diem dimidium a sidere Cancri usque ad

NOTÆ

1 *Nonaginta dies et quatuor ac medium*] Similiter Ptolemæus lib. III. magnæ Syntaxeos.

2 *A tropico in tropicum*] Ab Æquinoctio Verno ad Solstitium Æstivum. Tropici proprie circuli dicuntur tantum duo, in quibus Sol constitutus retro redire incipit a Boreali Zodiaci parte ad Australem, aut vice versa ab Australi ad Borealem; Tropicus scilicet Cancri, et Tropicus Capricorni, ut ex doctrina Sphærica notum. In quibus Solis τροπαὶ, hoc est, ut Cicero interpretatur lib. II. de Natura Deorum, 'reversiones' fiunt. At hic Ausonius Tropica etiam appellat puncta æquinoctiorum: non aliam puto ob causam, quam quod in æquinoctio quidem verno Sol ab Australi Hemisphærio transeat ad Boreale, in Autumnali vero a Boreali migret in Australe.

3 *Octipedem in Cancrum*] Plin. lib. IX. c. 31. 'Cancris vita longa, pedes octoni, omnes in obliquum flexi.' Hinc octipedem appellat Ausonius Cancrum cœleste sidus.

Phryxeo ab Ariete] Vide Carm. sup. Notas ad vocem Aries.

4 *Hoc spatio æstivi*] Tollius monet legendum: *Hoc spatium Æstivæ, &c.* Quam lectionem secutus sum in Interpretatione.

Pulsusque] Infra Noster in Trochaico cui titulus, A solstitio in æquinoctium ratio: 'Sol profectus a teporo veris æquinoctio, Post semidiem, postque totos nonaginta et quatuor, Fervidis flagrans habenis pulsum æstivum conficit:' ubi Grævius *pulsum* mutat in *cursum*. Quod si genuinum est, et hic quoque *cursus* pro *pulsus* erit legendum. At nihil mutandum. 'Pulsus' hic meta est, vel transitus. Ut etiam supra in Precatione Kalendis Januariis, quod est Edyllium IX. 'Contraria Phœbus Ut momenta ferat servata parte dierum, Et novus hyberno reparet sua lumina pulsu.'

5 *Semidiemque, &c.*] Nonaginta duos dies cum dimidio. Hæc spatia eadem ponit tempestatum anni Ptolemæus, ut jam monui.

6 *In Chelas*] Libram. Hyginus lib. II. de Scorpio loquens: 'Hic,' inquit, 'propter magnitudinem membrorum in duo signa dividitur, quorum unius effigiem nostri libram dixerunt.' Idem lib. III. 'Scorpii prior pars, quæ Chelæ dicitur, ita premitur ab æquinoctiali circulo, ut eum susti-

Atque dii, cursu peragit Sol aureus altero,
Autumni æstatisque simul confinia miscens.
Unde autumnales transcurrens ordine menses,
Ad tropicum pergit signum gelidi Capricorni,
Octo dies decies octonis insuper addens,
Quadrantemque dii: quinto qui protinus anno
Mense Numæ extremo nomen capit embolimæi.

Chelas, quod tempus est æquationis noctis ac diei, confundens tum inter se terminos Autumni et Æstatis. Deinde peragrans ex ordine menses Autumni, tendit ad sidus Tropicum Capricorni frigidi, diebus decies octo superadjiciens octo dies et quartam diei partem, quæ quarta pars deinde quinto quoque anno diem efficit, qui insertus posteriori mensi Numæ appellatur intercalaris. Deinde Sol aureus properans ad

NOTÆ

nere videatur,' &c. Aratus in Phænomenis: *Παρθένος αἱ δ' ἐπί οἱ χηλαὶ, καὶ σκορπίος αὐτὸς*, &c. 'Virgo, atque prope eam Chelæ, et Scorpius ipse.' Chelæ sunt Scorpii brachia bifurca. Cui constellationi alii figuram, ut supra dictum, tribuere libræ bilancis.

7 *Dii*] Contractione pro *diei*.

12 *Quadrantemque dii*] Non omnino. Desunt quippe sex horis minuta aliquot. Quæ annis quater centum tres proxime dies conficiunt. Unde inductum in reformatione Kalendarii sub Gregorio XIII. Pontifice Maximo, ut cum juxta legem Julii Cæsaris de intercalando uno die quarto quoque anno, ut mox videbimus, secularis quisque annus, hoc est, centenus, bissextilis esse debeat; trium illorum dierum (qui quadringentorum annorum spatio deficere comperiuntur) pensandorum causa, ex quatuor sæcularibus annis quartus tantum sit bissextilis, dierum scilicet 366. tribus prioribus 365. tantum dierum remanentibus. Atque ut mensium ratio ad eandem Solis in Zodaico positionem rediret, quæ emendationis Julianæ tempore erat, expuncti sunt ex Gregorianæ correctionis anno decem dies, ad quorum summam a Juliana correctione ad Gregorianam excreverant minuta illa quæ deesse quadranti singulis annis diximus. Quam expunctionem cum Protestantes admittere noluissent, orta est illa computandi temporis varietas inter eos et nos, quam veterem et novum stylum appellant.

Quinto qui protinus anno, &c.] Quarto potius, inquit Vinetus, sed fallitur. *Quinto* scripsit Ausonius, et sic intelligendus est, ut comprehendas in illo numero et bissextilem annum proxime elapsum, et bissextilem proxime sequentem. Et sic dicitur quinto anno recurrere bissextilis, ut quinto quoque anno fieri ludi Olympici dicebantur, cum tamen ab initio proximorum ludorum ad initium sequentium quatuor tantum essent solidi anni, et Olympias una quatuor tantum annos complecteretur.

13 *Mense Numæ extremo*] Cum annum tantum decem mensium Romulus, vir rei bellicæ quam astronomicæ studiosior, constituisset, quorum primus Martius, postremus erat December; Numa Pompilius, annum ad Solis cursum et siderum rationem exigens, duos adjecit menses, Januarium, qui primus anni

Inde ad Agenorei festinans cornua tauri,
Scandit Lanigeri tropicum Sol aureus astrum,
Nonaginta dies decreto fine coërcens.
Hic tibi circus erit semper vertentibus annis,
Tercentum ac senis decies et quinque diebus.

cornua Tauri Agenorei, ascendit sidus Tropicum Arietis lanati, certo definiens nonaginta dies. Hic tibi erit circulus, annis perpetuo gyrantibus, constans trecentis sexaginta et quinque diebus.

NOTÆ

cœpit esse, et Februarium. Hoc posteriori mense qui 28. tantum dierum erat, Julius Cæsar præcepit intercalari unum diem singulis quartis annis, ante vigesimum-quartum mensis diem, qui sextus erat ante Kalendas Martias, ut quadrantis illius, qui singulis annis abundabat, ratio constaret; eumque diem sextum etiam Kalendas appellari, ut eo anno bis diceretur sexto Kalendas Martias; unde ei nomen Bissextilis.

Embolimæi] Ἐμβόλιμος, et ἐμβολιμαῖος intercalaris seu interstititius. Hoc nomine appellat diem illum anno bissextili insertum. At ἐμβολιμαῖον et ἐμβολισμικὸν appellaverunt Græci tertium quemque annum, qui lunarium mensium terdecim erat, cum duo priores duodecim tantum essent.

14 *Agenorei*] Vide Notas Carm. superiori, ad hanc vocem, 'Taurus.'

15 *Lanigeri tropicum ... astrum*] Vide initio hujus Carminis Notas, ad hæc verba 'a tropico in tropicum.'

17 *Vertentibus annis*] Censorinus de die natali: 'Annus vertens est natura, dum Sol, percurrens duodecim signa, eodem unde profectus est redit.'

18 *Et quinque diebus*] Et quarta ferme diei parte, ut jam observatum.

DE NOMINIBUS SEPTEM DIERUM. 372

NOMINA, quæ septem vertentibus apta diebus
Annus habet, totidem errantes fecere planetæ.

Nomina, quæ annus habet convenientia septem diebus recurrentibus in orbem, imposita sunt a totidem planetis vagantibus. Quos mundus agitans perpetua rota-

In exemplari fuit titulus: *Incipit Eclogarum de nominibus septem dierum.*

NOTÆ

2 *Totidem errantes fecere planetæ*] Hebdomadem dierum in se recurrentium certum est ex illa hebdomade initium sumsisse qua Deus orbem condidit, et quievit. Ad cujus exemplum jussi sunt Judæi sex dies operari, septimo quiescere. Genes. 1. et 2. et Exod. 21. Septimum illum diem Sabbatum appellarunt, reliquos a Sabbato numerando, primam diem

Quos indefessa volvens vertigine mundus,
Signorum obliqua jubet in statione vagari.
Primum, supremumque diem radiatus habet Sol.
Proxima fraternæ succedit Luna coronæ.
Tertius assequitur Titania lumina Mavors.
Mercurius quarti sibi vindicat astra diei.
Illustrant quintam Jovis aurea sidera Zonam.
Sexta salutigerum sequitur Venus alma parentem.

tione, cogit errare per obliquum tractum signorum Zodiaci. Sol rutilans tenet primum et summum diem. Luna sequitur proxime orbem fratris sui. Mars sequitur tertius jubar Solare. Mercurius sibi asserit sidus quarti diei. Jubar aureum Jovis illuminat quintum tractum hebdomadæ. Alma Venus sexta succedit

NOTÆ

Sabbati, secundam Sabbati, tertiam Sabbati, quartam, quintam, sextam seu Parasceven. At quis primum, et quando planetarum nomina septimanæ diebus imposuerit, dicere in promtu non est.

* *Nomina, &c. totidem errantes fecere planetæ*] Vetusta sane a planetis dierum appellatio, quam ab Ægyptiis, etsi Græcis antiquitus ignotam, ad ceteras gentes ævo suo jam fluxisse auctor est Dion Histor. lib. XXXVII. Hujus autem appellationis duplicem affert rationem, non ita, ut ait, cognitu difficilem, licet contemplatione quadam innitatur. Nam, si quis harmoniam eam, quæ Diatessaron vocatur, quæ quidem in musica primas obtinere creditur, etiam ad hæc sidera, planetas nempe, transferat, veluti ordo conversionis uniuscujusque postulat; diebusque singulis hoc modo præsides Deos in orbem rediens deligat atque assignet; futurum ut cognoscat omnes dies musica quadam ratione cœlesti ordini congruere, ut Saturnum Sol, Solem Luna, hanc Mars, et sic de ceteris, excipiat. Non superstitiosa minus altera est ratio. Nam viginti quatuor diei naturalis horas ita partitur, ut singulis horis suus planeta, eo quem in cœlo obtinent ordine, assignetur, primæ Saturnus, secundæ Jupiter, tertiæ Mars, quartæ Sol, quintæ Venus, Mercurius sextæ, Luna demum septimæ. Hinc fieri ut vigesimam quartam Mars occupet, Solque novum auspicetur diem, ac Venus terminet; sicque Luna det sequentis diei initia, et similiter si reliquos dies percurras, cuilibet diei congruentem Deum fore.

Cur dies planetarum cognomines siderum ordinem ac situm non sequantur, ut scilicet post Saturni diem non sequatur Jovis dies, at dies Solis, causam pete ex Jos. Scalig. lib. I. de emendat. temporum p. 8. edit. Roverianæ ann. 1629.

5 *Primum, supremumque, &c.*] Diem nobis dictum Dominicum, qui incipit hebdomadem, et recurrens eam terminat, aliam inchoando. Hunc esse loci hujus sensum videre est ex ultimo hujus poëmatii versu.

10 *Salutigerum ... parentem*] Jovem patrem Veneris, orbis totius sospitatorem.

Cuncta supergrediens Saturni septima lux est.
Octavum instaurat revolubilis orbita Solem.

salutari astro sui patris. Astrum Saturni superans omnia alia septimum est. Orbis dierum in se rediens reducit octavo loco Solis vices.

NOTÆ

11 *Cuncta supergrediens, &c.*] Cujus cœlum ceteros omnes planetas longe superat altitudine, et eos ambit suo circuitu.

HIC VERSUS SINE AUCTORE EST. QUID QUOQUE DIE DEMI DE CORPORE OPORTEAT. 373

UNGUES Mercurio, barbam Jove, Cypride crines.

Seca ungues die Mercurio, tonde barbam die Jovis, et capillos die Veneris.

HOC SIC REFELLENDUM. 374

MERCURIUS furto probat ungues semper acutos,
Articulisque aciem non sinit imminui.

Mercurius amat ungues perpetuo acuminatos ad rapinas, neque permittit ut acu-

1 'Sic ed. Jansonii anno 1629. quod magis placet, quam quod in aliis multis legitur, *furti*. Nisi *furtis* reponere maluerimus.' *Floridus*.—4 '*Ut*

NOTÆ

* Non possum quin huc afferam ex Antiq. explanatæ suppl. Tom. I. p. 41. quæ ex illis Ausonii versibus de elegante gemma Mercurium, Jovem, et Venerem, duodecimque Zodiaci signa exhibente conjecit ingeniosus Scriptor. Autumat eundem morem, qui hoc versu exprimitur, *Ungues Mercurio, barbam Jove, Cypride crines*, a Sculptore uti et Poëta per jocum exhibitum fuisse, dum uterque finxit Mercurium, Jovem, et Venerem a tali consuetudine abhorrere, quasi et illam sequi cogerentur. Mercurius, in gemma qua de agitur, refert virum jam alio proficiscentem, digitumque ostendit, an ut significet, nolle se sibi unguem resecari? Jupiter hastam et fulmen utrimque flammam emittens tenet, quasi in utrumque paratus, aut barbam servare, aut tonsorem ad umbras fulmine adigere. Venus Jovem affatur, et comam ad summum verticem reductam convolvit, a tondendis capillis alienam se indicans. Ut ut sit, certe e gemma illa lux maxima quatuor his versibus, et vicissim: *Mercurius furto probat ungues semper acutos, Articulisque aciem non sinit imminui. Barba Jovi, crines Veneri decor; ergo necesse est, Ut nolint demi quo sibi uterque placet,*

Barba Jovi, crines Veneri decor: ergo necesse est,
Ut nolint demi, quo sibi uterque placet.
Mavors imberbes, et calvos Luna adamasti.
Non prohibent comi tum caput atque genas.
Sol et Saturnus nihil obstant unguibus: ergo
Non placitum Divis tolle monostichium.

men deteratur digitis. Barba honori est Jovi, capilli Veneri: oportet igitur ut nolint illud auferri, quod ambo in se amant. O Mars amavisti glabros, et tu o Luna amavisti calvos. Hæc numina non vetant diebus suis caput, et malas purgari. Sol et Saturnus nequaquam repugnant unguibus secandis. Igitur aufer versum illum Diis ingratum.

nollent demi] Præferam, *Ut nolint demi:* mox, *uterque placent* pro *placet*, in vetustissimo libro.' *Toll.*

NOTÆ

5 *Mavors imberbes*] Amavit Alectryona puerum, quem postea ob excubias somniculose actas, in Gallum mutavit, ut ex Luciano retulimus ad hæc verba Griphi vers. 26. ubi vide Notas. 'Ter clara instantis Eoi Signa canit serus deprenso Marte satelles.'

Et calvos Luna adamasti] Amavisse fertur Endymionem Luna, atque eum in Latmo Cariæ monte dormientem osculari solita. Sed an calvus fuerit Endymion, juxta scio cum iis qui nesciunt.

* *Mavors imberbes, et calvos Luna adamasti*] Utriusque rationem allaturum se pollicetur in fortuitis Tollius, at fidem obligatam non liberavit. Dicit quidem idcirco 'imberbes' a Marte adamari, quod fervidi, ignei, acres, quodque pugnantibus obstat barba, unde Alexandrum suos jussisse sibi genas radere. De Luna, nihil quod ad rem pertineat.

DE MENSIBUS, ET QUATUOR ANNI TEMPORIBUS. 375

ÆTERNOS menses, et tempora quatuor anni,
Quatuor ista tibi subjecta monosticha dicent.
Martius, Aprilis, Maius sunt tempora Veris.
Julius, Augustus, nec non et Junius, Æstas.
Septembri, Octobri Autumnus, totoque Novembri.
Brumales, Janus, Februarius, atque December.

Hi quatuor sequentes versus memorabunt tibi menses perpetuo redeuntes, et quatuor tempestates anni. Menses Martius, Aprilis, et Maius constituunt tempestatem vernam. Julius, Augustus, simulque Junius sunt æstiva tempestas. Autumnus est per Septembrem, Octobrem, ac Novembrem solidum. Januarius, Februarius, et December sunt menses hyemales.

5 ' In Ms. codice papyraceo Joannis Tillii erat, *Autumnat*, non male. Dixerunt enim hyemare, vernare, autumnare.' *Floridus.*

DE MENSIBUS MONOSTICHA. 376

PRIMUS Romanas ordiris, Jane, Kalendas.
  Februa vicino mense Numa instituit.
Martius antiqui primordia protulit anni.
  Fœtiferum Aprilem vindicat alma Venus.
Majorum dictus patrum de nomine Maius.
  Junius ætatis proximus est titulo.

O Januari, tu primus incipis Kalendas Romanas. Numa instituit mense proxime sequenti Februa sacra. Martius olim fecit initium anni. Venus mater capit sibi Aprilem fœcundum. Majus appellatus est de nomine parentum Majorum. Junius sequitur eum cum nomine sumto ab ætate juniorum. Julius Cæsar addit Quintili

4 Alii libri, *Floriferum*.—9 In alio vetere libro: *pomisque suum*.

NOTÆ

2 *Februa . . . Numa instituit*] Qui et Januarium instituerat. Romuli enim annus a Martio mense incipiens, decem tantum erat mensium, et Decembri finiebatur. 'Februa' porro, a quibus Februarius dictus est, teste Ovid. lib. II. Fastorum, 'Romani dixere piamina patres: Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem. Pontifices a rege petunt et flamine lanas, Queis veterum lingua Februa nomen erat. Quæque capit lictor domibus purgamina certis, Torrida cum mica farra, vocantur idem. Nomen idem ramo, qui cæsus ab arbore pura, Casta sacerdotum tempora fronde tegit. Ipse ego Flaminiam poscentem Februa vidi; Februa poscenti pinea virga data est. Denique quodcumque est, quo corpora nostra piantur, Hoc apud intonsos nomen habebat avos.'

3 *Martius antiqui, &c.*] Regnante scilicet Romulo, qui mensem hunc in Martis patris honorem, primum anni fecerat: sed additis postea a Numa duobus ad annum mensibus, Januarius primus fuit.

4 *Fœtiferum Aprilem vindicat alma Venus*] Ovid. Fast. IV. 'Nec Veneri tempus quam Ver erat aptius ullum. Vere nitent terræ, Vere remissus ager. Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt, Nunc tumido gemmas cortice palmes agit. Et formosa Venus formoso tempore digna est, Utque solet, Marti continuata suo est,' &c. Idem a Græco Veneris nomine 'Ἀφροδίτη dictum Aprilem innuit: 'Sed Veneris mensem Graio sermone notatum Auguror: a spumis est Dea dicta maris:' quanquam alii ab aperiendo derivant. Idem eodem libro: 'Nam quia Ver aperit tunc omnia, densaque cedit Frigoris asperitas, fœtaque terra patet, Aprilem memorant ab aperto tempore dictum, Quem Venus injecta vindicat alma manu.'

5 *Majorum dictus, &c.*] Triplex habet etymon Ovidius lib. V. Fastorum, a 'Majestate,' a 'Majoribus,' et a 'Maia' matre Mercurii.

6 *Junius ætatis, &c.*] Huic quoque triplicem assignat originem Ovid. lib. VI. Fast. a 'Junone,' a 'Juventute,' et a 'Junctione' Sabinorum cum Romanis.

Nomine Cæsareo Quintilem Julius auget.
  Augustus nomen Cæsareum sequitur.
Autumnum, Pomona, tuum September opimat.
  Triticeo October fœnore ditat agros.
Sidera præcipitas pelago, intempeste November.
  Tu genialem hyemem, feste December, agis.

suum nomen. Post illum succedit mensis Augustus, et ipse dictus de nomine Cæsaris Augusti. O Pomona, September ditat tuum Autumnum. October locupletat arva satione frumenti. O November parum utilis agendo, mergis astra Oceano. Tu, o December otiose, ducis Hyemem qua genio indulgetur.

NOTÆ

7 *Quintilem*] Quod nomen ordinis ejus in anno erat. Est quippe quintus mensis a Martio, qui anni tunc erat initium.

8 *Augustus*] Qui eadem ratione prius dicebatur Sextilis.

Nomen Cæsareum] Octavii Augusti Cæsaris.

9 *Pomona*] Pomorum Dea, cui ut et Baccho sacer Autumnus erat.

September] Hic, et reliqui tres, priscum ab ordine nomen retinent.

10 *Triticeo . . fœnore*] Tritici semente; quod triticum arvis tum creditur, grandi cum fœnore in messe reddendum.

11 *Sidera præcipitas pelago, &c.*] Infra in Distichis de iisdem mensibus: 'Quique Salo mergens solennia signa November Præcipitat, cœlo mox reditura suo.' et in Dodecasticho signorum: 'Scorpion hybernus præceps jubet ire November:' unde apparet 'Sidera' hic non alia intelligi debere, quam Scorpii stellas, et Solem ipsum, dum in eo signo est, in quo jam breves admodum fieri dies incipiunt.

12 *Genialem hyemem*] Virgilius lib. I. Georg. 'Invitat genialis Hyems,' hoc est, convivalis et voluptuosa, inquit Servius. Decembri mense Saturnalia Romæ celebrabantur, quibus convivia agitabantur, et indulgebatur genio.

DISTICHA DE IISDEM MENSIBUS. 377

JANE nove, primo qui das tua nomina mensi,
  Jane bifrons, spectans tempora bina simul.

O Jane recens, qui imponis nomen tuum primo mensi, Jane duplici facie, vides

2 'V. C. *spectas*, quem secutus sum: ut et mox: *Prima dabas*, pro *dabat*, id. liber.' *Tollius.*

NOTÆ

1 *Jane nove, primo*] Posterior syllaba 'nove' producitur ob mutam cum liquida sequentem in voce *primo*.

2 *Jane bifrons*] Ovid. lib. I. Fastorum: 'Jane biceps, anni tacite labentis origo, Solus de Superis qui tua terga vides.'

Tempora bina] Annum abeuntem, et annum novum.

Post Superum cultus, vicino Februa mense
  Dat Numa cognatis Manibus inferias.
Martius et generis Romani præsul et anni,
  Prima dabas Latiis tempora Consulibus.
Æneadum genitrix vicino nomen Aprili
  Dat Venus: est Marti namque Aphrodita comes.
Maia Dea, an major, Mai, te fecerit ætas,
  Ambigo: sed mensi est auctor uterque bonus.
Junius hunc sequitur duplici celebrandus honore,
  Seu nomen Juno, sive Juventa dedit.
Inde Dionæo præfulgens Julius astro,
  Æstatis mediæ tempora certa tenet.
Augustus sequitur, cognatum a Cæsare nomen:
  Ordine sic anni proximus, ut generis.

simul duo tempora. Post honorem Deorum, Numa instituit mense proximo festum Februorum, ad mittendas inferias umbris consanguineorum. Tu mensis Martius, caput generis et anni Romani, exhibebas Consulibus Romanis tempus ineundi Consulatus. Venus mater Æneadum imponit nomen proximo mensi Aprili; quippe Venus est juncta Marti. Incertus sum utrum Dea Maia dederit tibi nomen, o Mai, an vero grandior ætas. At ut ut res est, uterque auctor est idoneus ad nomen mensi dandum. Excipit hunc Junius memorandus gemino titulo, sive Juno imposuit ei nomen, sive Juventus. Post hunc Julius, micans sidere Venereo, obtinet certo spatium æstatis mediæ. Augustus mensis sequitur, nomen habens ab Augusto cognato Julii Cæsaris: proximus Julio mensi serie temporis, quemadmodum

NOTÆ

3 *Vicino Februa mense Dat Numa cognatis Manibus, &c.*] Vide Notas ad vocem 'Februa' poëmatio superiori; et ad versus Ovidii illic laudatos adde hos ex eodem loco: 'Mensis ab his dictus: secta quod pelle Luperci Omne solum lustrant: idque piamen habent. Aut, quia placatis sunt tempora pulchra sepulcris, Tunc cum ferales præteriere dies.' Ferales dies illi erant, quos Februario mense mittendis inferiis et placandis Manibus Numa dicaverat. Idem Ovid. initio lib. I. Fast. 'At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras.'

5 *Martius, &c.*] De hoc disticho et duobus sequentibus vide notata ad superius Carmen.

13 *Dionæo præfulgens Julius astro*] Stella crinita, quæ in funere Cæsaris Romæ, die medio, apparuisse dicitur mense Quintili, qui inde Cæsari consecratus, et Julius appellatus est. Dionæum astrum dicitur a Διώνη Dione, quod Veneris nomen est, ad quam Julia gens per Iulum et Æneam originem suam referebat. Virg. Ecl. 9. 'Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum.'

15 *Augustus sequitur*] De hoc et sequentibus vide Notas Carminis superioris.

Nectuntur post hos, numerumque ex ordine signant:
September, Bacchi munere prela rigans;
Et qui sementis per tempora, fœnore lætus,
October, cupidi spem fovet agricolæ:
Quique salo mergens solennia signa November
Præcipitat, cœlo mox reditura suo.
Concludens numerum, genialia festa December
Finit, ut a bruma mox novus annus eat.

stirpis. Post illos junguntur, et indicant nomine suo quoti sint ordine anni menses: September madefaciens torcularia vini liquore: et October, qui gaudens emolumento, per tempus sationis, nutrit spem avidi coloni: et November qui tingens mari sidera consueta, præcipitat ea, brevi reversura in suum cœlum. December claudens seriem mensium, finem imponit festis voluptariis, ut statim post solstitium novus annus procedat.

NOTÆ

23 *Genialia festa*] Opalia, Sigillaria, et Saturnalia.

24 *A bruma*] Brevissima anni die, quam hic Ausonius extremam Decembris fuisse innuit, alii aliter locant.

Præter Monosticha et Disticha de mensibus supra relata, sunt et alia Monosticha et Tetrasticha, quæ quanquam in Lugdunensi codice inter cetera Ausonii opera non reperirentur, nec ejus esse viderentur, tamen reperta a se in alio vetusto codice, una cum superioribus illis, ob argumenti similitudinem iisdem inseruit in editione sua Vinetus, quæ quidem ut Ausonio tribuere non ausim, ita nec iis penitus velim fraudatum Lectorem. Itaque hic extra Ausoniani contextus seriem, et aliis characteribus excudenda curavi. Sunt autem Monosticha hæc: 'Dira patet Jani Romanis Janua bellis. Vota Deo Diti Februa mensis habet. Incipe Mars anni felicia fata reduci. Tunc Aries Veneri lutea serta legit. Dulcia, Maia, tuis lucent examina Nonis. Arce poli Geminos Junius ecce locat. Julius ardenti divertit lumina Solis Aëre. Flammigero cuncta Leone calent. Poma legit Virgo maturi mitia Solis. Fundit et October vina Falerna lacis. Aret tota soli species vi dura Nepai. Inde December amat te, genialis Hyems.' Tetrasticha vero, quæ mensium simulacris ad explicationem subjecta fuisse videntur, sunt hujusmodi.

[Hæc vide in Animadversionibus Souchaii ad calcem textus appositis.]

QUOTENI DIES SINT MENSIUM SINGULORUM. 378

IMPLENT tricenas per singula menstrua luces
Junius, Aprilisque, et cum Septembre November.

Julius, et Aprilis, et November, cum Septembre, habent triginta dies solidos per

Unum ter denis cumulatius adde diebus
Per septem menses, Jani Martisque Kalendis,
Et quas Maius agit, quas Julius, Augustusque,
Et quas October, positusque in fine December.
Unus erit tantum duodetriginta dierum,
Quem Numa præposito voluit succedere Jano.
Sic tercentenis decies accedere senos,
Quadrantemque, et quinque dies sibi computat annus.

spatium quique sui mensis. Adjice amplius unum diem triginta diebus per septem menses, scilicet mensibus Januario, Martio, Maio, Julio, Augustoque, et Octobri, ac Decembri, qui collocatus est in fine anni. Unus solum mensis erit dierum octo et viginti, ille scilicet quem Numa voluit ire post Januarium sibi præeuntem. Ita annus numerat dies in se sexaginta, et quinque cum quadrante, ultra trecentos.

NOTÆ

7 *Unus erit, &c.*] Februarius dierum octo et viginti; quarto tamen quoque anno dierum est viginti novem.

DE TRIBUS MENSTRUIS MENSIUM. 379

Bis senas anno reparat Lucina Kalendas:
Et totidem medias dat currere Jupiter Idus.
Nonarumque diem faciunt infra octo secundi.

Juno renovat per annum Kalendas duodecim: et Jupiter efficit, ut totidem Idus fluant in medio mensium. Et duo numeri pares infra octonarium dant diem Nona-

NOTÆ

1 *Reparat Lucina Kalendas*] Juno Kalendarum Dea præses Ovid. Fast. I. 'Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas. Idibus alba Jovi grandior agna cadit. Nonarum tutela Deo caret.'

2 *Medias*] Non accurate medias, quatuor enim quidem mensibus Idus sunt die decimo quinto, at reliquis decimo tertio, ut infra fusius explicabitur.

3 *Nonarumque diem faciunt infra octo secundi*] Nihil hic videre se prorsus fatetur Vinetus. Non tamen adeo profundæ sunt tenebræ. Postquam medias dixit in mensibus esse Idus, quo die Nonæ sint exponit, dicendo numeros duos infra octo (qui Iduum numerus est) positos, eique similes et pares, nempe senarium et quaternarium, facere Nonas. Eæ quippe mensibus Martio, Maio, Julio, et Octobri contingunt sexto post Kalendas die, ceteris mensibus quarto, juxta illud tritum: 'Sex Maius Nonas, October, Julius, et Mars; Quatuor at reliqui: dabit Idus quilibet octo.' Et illud nostri infra: 'At Nonas modo quarta aperit, modo sexta refert lux.'

Hæc sunt Romano tantum tria nomina mensi.
Cetera per numeros sunt cognomenta dierum.

rum. Romanus mensis habet solum hæc tria nomina. Nomina reliquorum dierum exprimuntur numeris.

NOTÆ

5 *Per numeros*] A sequentibus Kalendis, Nonis, aut Idibus denominatos: puta quarto Nonas, septimo Idus, decimo Kalendas, &c.

QUO MENSE QUOTÆ NONÆ, VEL IDUS SINT. 380

At Nonas modo quarta aperit, modo sexta refert lux.
Sexta refert Maii, Octobris, Martisque recursu,
Et qui solstitio sua tempora Julius infert.
Cetera pars mensum quartis est prædita Nonis.
Omnes vero Idus octava luce recurrunt.

Verum nunc quartus dies profert Nonas, nunc sextus dies reducit illas. Sextus dies reducit Nonas, cum redeunt Maius, October, et Martius, ac Julius, qui subjungit suum tempus solstitio. Reliqui menses habent Nonas quarto die. Omnes autem Idus redeunt octavo die.

NOTÆ

1 *Quarta aperit, modo sexta*] Post Kalendas scilicet, quæ est mensis quinta, aut septima.

4 *Mensum* [*Mensium*] Duabus tantum syllabis. Vel lege *mensum*, ut in hoc Ovid. v. Fastorum: 'Nec tu dux mensum, Jane biformis, eras.'

5 *Octava luce*] Octavo die post Nonas, qui dies in quatuor prædictis mensibus decimus quintus est, in reliquis decimus tertius, ut jam monuimus.

QUOTÆ KALENDÆ SINT MENSIUM SINGULORUM. 381

Post Idus, quas quisque suas habet ordine mensis,
Diversæ numero redeunt variante Kalendæ:

Post Idus, quas singuli menses habent proprias ex ordine, varii dies a Kalendis

NOTÆ

Quotæ Kalendæ sint, &c.] Hoc est, quot dies denominentur a Kalendis sequentibus in uno quoque mense.

Dum rursumque iterumque * * vocantur,
Ut tandem oblati procedant temporis ortus.
Ter senis unoque die genialia festa
Porrigit, ut Janum arcessat nova bruma morantem.
Hoc numero mensisque Numæ redit, autumnique
Principium referens Bacchi September alumnus.

nominati recurrunt diverso numero: dum illi appellantur iterum atque iterum a nomine mensis proximi, ut demum dies cupitus proximarum Kalendarum adveniat. Nova bruma extendit festa Saturnaliorum per dies novemdecim, ut adducat Kalendas Januarias morantes. Post eundem numerum dierum a Kalendis appellatorum, mensis Numæ revertitur, et September nutritor Bacchi reducens initium Autumni.

3 '*Expleto mense vocantur*] Mancum in suo exemplari versum Lugdunenses his duobus verbis, *expleto mense*, compleverunt. Iidem *oblati* legerunt, ubi *obtati* erat, pro *optati* nisi fallor.' *Vinet.* *Optati* legendum monet Scaliger: quia veteres librarii scribebant *obtati*. Vid. etiam inf.—4 *Ortu* Vulg.—

NOTÆ

3 *Dum rursumque, &c.*] Mutilum hunc versum sic supplet Gronovius: *Dum rursumque, iterumque sequenti a mense vocantur.* Quod in Interpretatione secutus sum.

5 *Ter senis unoque die*] Hoc est, December, in quo bruma est, numerat novemdecim dies, ante Kalendas Januarii, per quos dies celebrantur genialia festa, Opalium, Sigillariorum, et Saturnaliorum, ut jam observatum supra. Ut porro et hæc et quæ sequuntur de Kalendis facilius intelligantur, notandum 1°. uniuscujusque mensis dies, qui Idus sequuntur, denominari a Kalendis mensis sequentis, puta XIX. aut XVIII. aut XVII. Kalendas Januarias, hoc est, ante Kalendas, &c. Notandum 2°. ex supradictis menses Martium, Maium, Julium, et Octobrem Idus suas habere die decimo quinto, sicque a decimo sexto duntaxat die incipere a Kalendis mensis sequentis dies denominare, reliquos vero menses a decimo quarto incipere numerare Kalendas mensis proximi, quia Idus habent die decimo tertio. Notandum 3°. mensium quosdam esse dierum triginta, quosdam triginta et unius, Februarium vero viginti octo tantum, aut ad summum, in Bissextilibus annis, viginti novem. Et pro numero illo dierum uniuscujusque mensis, variare numerum dierum qui in eo a Kalendis proximis nominantur. His observatis, ad singula veniamus. Decimo quarto Decembris die, qui postridie Idus est, dicitur XIX. Kal. Januarii, quia cum December habeat dies 31. supersunt a 13°. qui Iduum dies est ad finem ejus dies octodecim, quibus si diem ipsum Kalendarum proximarum adjicias (ut fit in ejusd. Kalend. Nonarum et Iduum numerationibus,) fiet XIX. Kal. Jan. Eadem est ratio Kalendarum Februarii et Septembris, quoniam menses Januarius et Augustus, qui eas præcedunt, dierum etiam sunt 31. et habent Idus die etiam decimo tertio.

7 *Mensisque Numæ*] Februarius. Vide Notas supra.

Julius, et Maius, positusque in fine December,
Octoberque die revocatur tardius uno.
Inde die redeunt minus uno quatuor ultra,
Quos numero adjiciam, Sextilis, Junius, atque
Aprilis, post quos pænultima meta November.
Ter quinis unoque die, Junonie Mavors,
Ut redeas, referasque exordia prima, cieris.
Hoc numero, ad plenum vertens reparabitur annus.

Julius, et Maius, et December locatus in fine anni, atque October reducuntur tardius uno die. Postea quatuor numero menses, quos subjungam, recurrunt minus uno die, nempe Julius, Junius, et Aprilis, et post eos November pænultimus anni terminus. O Mars, Junonis fili, vocaris per sexdecim dies, ut revertaris, et reducas tuum initium. Hoc numero Nonarum, Iduum, et Kalendarum annus recurrens plene renovabitur.

10 Gronovius scribit, *revocantur*.—11 *Inde dies* Vulg.

NOTÆ

9 *Julius, et Maius, &c. die revocatur tardius uno*] Hoc est, in mensibus præcedentibus hos menses, remotissimus ab horum Kalendis dies, Idus illorum sequens, numeratur tantum XVIII. Kal. Maii, Julii, Octobris, et Decembris. Ratio est quod menses eos præcedentes, Aprilis, Junius, September, et November, dierum sint tantum 30.

11 *Inde die redeunt minus uno*] Ita ut numeretur tantum XVII. Kal. April. Jun. August. et Novembris. Ratio est quia menses præcedentes, scilicet Martius, Maius, Julius, et October dies quidem habent 31. sed decimo sexto tantum die incipiunt dies suos a Kalendis proximis denominare, cum Idus habeant die 15. ut jam præmonui.

14 *Ter quinis unoque die, &c.*] Id est, dies Februarii decimus quartus, qui postridie Idus est, numeratur tantum XVI. Kal. Martii. Ratio est quod Februarius est dierum tantum 28. Nec refert quod quarto quoque anno sit dierum 29. Tunc enim non ideo die 14. numeratur XVII. Kal. Mart. sed bis dicitur VI. Kal. Mart. diebus scilicet 24. et 25. Atque hinc bissextilis nomen deductum, quod bis eo anno dicatur sexto Kal. Martias.

Junonie Mavors] Martem scilicet existimarunt ex Veteribus non pauci Junonis solius filium esse, quæ cum per vireta vagaretur, ex contactu et olfactu florum quorundam eum conceperit.

IN QUO MENSE QUOD SIGNUM SIT AD CURSUM SOLIS. 382

PRINCIPIUM Jani sancit tropicus Capricornus.

Capricornus, in quo reversio fit Solis, constituit initium Januarii. Signum

Mense Numæ in medio solidi stat sidus Aquarî.
Procedunt duplices in Martia tempora Pisces.
Respicis Apriles, Aries Phryxee, Kalendas.
Maius Agenorei miratur cornua Tauri.
Junius æquatos cœlo videt ire Laconas.
Solstitio ardentis Cancri fert Julius astrum.
Augustum mensem Leo fervidus igne perurit.
Sidere, Virgo, tuo Bacchum September opimat.
Æquat et October sementis tempore Libram.
Scorpion hybernus præceps jubet ire November.
Terminat Arcitenens medio sua signa Decembri.

Aquarii plenum est in medio mense Numæ. Gemini Pisces progrediuntur in tempus mensis Martii. O Aries vector Phryxi, spectas ad Kalendas Apriles. Maius suspicit cornua Tauri Agenorei. Junius videt gradientes simul per cœlum gemellos Spartanos. Julius adducit sidus Cancri flagrantis per solstitium. Leo ardens torret mensem Augustum suo ardore. O Virgo, September tumefacit Bacchum sub tuo astro. Et October adducit tempore sationis Libram æquantem dies noctibus. November hyemalis præcipitem agit Scorpium. Sagittarius definit suum sidus medio Decembri.

2 *Solidi dat*, et *Sol distat* etiam legitur.—11 *Scorpius*, et *Scorpios*, et *Scorpion* hic legitur, et *November*, et *Novembrem*. *Scorpion hybernum* Vulg.

NOTÆ

In quo mense, &c.] Hoc dodecastichon ait Vinetus invenisse se sine titulo inter Carmina et alia scripta Fortunati Episcopi Pictaviensis, et in libro Bedæ de temporum ratione.

1 *Principium Jani, &c.*] Si bruma sit postremus dies Decembris, recte primum Capricorni gradum assignaverit Januariis Kalendis. Sed hæc non ita stricte accipienda sunt, quasi primis ipsis mensium diebus in signa illa Sol intret, sed Solem tunc in illis esse signis, quæ nominantur, in quæ revera aliquot ante diebus mensis prioris sit ingressus.

5 *Agenorei*] Qui rapuit Europam filiam Agenoris, et in Cretam avexit.

6 *Laconas*] Geminos, Castorem et Pollucem Lacedæmoniæ Ledæ filios.

11 *Scorpion hybernus præceps jubet ire November*] Supra in Monostichis de mensibus: 'Sidera præcipitas pelago, intempeste November;' ubi vide notata.

Q. CICERONIS VERSUS EO PERTINENT UT QUOD SIGNUM QUO TEMPORE ILLUSTRE SIT NOVERIMUS. QUOD SUPERIUS QUOQUE NOSTRIS VERSIBUS EXPEDITUR. 383

FLUMINA verna cient obscuro lumine Pisces.
Curriculumque Aries æquat noctisque diique.
Cornua quem condunt florum prænuntia Tauri,
Aridaque æstatis Gemini primordia pandunt.
Longaque jam minuit præclarus lumina Cancer.
Languificusque Leo proflat ferus ore calores.
Post, modicum quatiens Virgo fugat orta vaporem.
Autumni reserat portas, æquatque diurna
Tempora nocturnis dispenso sidere Libra.
Et fœtos ramos dinudat flamma Nepai.

Pisces stellis suis obscuris excitant pluvias veris. Et Aries æquat cursum noctis, et diei. Quem abscondunt cornua Tauri promittentia flores. Et Gemini aperiunt sicca initia æstatis. Et Cancer præfulgidus incipit abbreviare longos dies. Et Leo morbos ferens exhalat ferociter æstus ore suo. Postea Virgo exorta paulum abigit calorem, eum ventilans. Libra aperit Autumni valvas, et exæquat spatium diei spatio noctis, astro suo æqualiter posito. Sidus Scorpii spoliat foliis arbores quæ

2 *Diei* erat in exemplari.—3 *Comunt* ed. Toll.—12 Lego: *jubare spirans*

NOTÆ

Q. Ciceronis versus, &c.] Ex Lugdunensi libro excusi sunt hi versus Quinti Ciceronis titulum præ se ferentes, cujus quidem nulla usquam extant alia Carmina. Et mirum unde hæc in Ausonii schedas pervenerint, si tamen pervenerunt, ac non alius quis excerptor inseruit, quod in medium relinquo.

1 *Obscuro lumine Pisces*] Quorum stellæ parvæ et tertiæ tantum magnitudinis, quæ in iis maximæ.

2 *Diique*] Vel *dieque*, ut apud Virg. Georg. 'Libra die somnique pares ubi fecerit horas.' Id est *diei*.

3 *Condunt*] Sic Scaliger. 'Nam conditur Aries,' inquit, 'veniente Tauro.'

7 *Modicum quatiens, &c.*] Vinetus suspicabatur reponendum *modium* vel *spicum*, quod utrumque Virgini, quam Cererem esse frugum Deam nonnulli crediderunt, optime conveniat. *Spicum* enim pro spica dictum probat versu Ciceronis ex Arato lib. II. de Natura Deorum, et stella est in eo sidere quæ dicitur 'spica Virginis.' *Modium* autem quis nescit mensuram esse tritici, salis, &c. Ego nihil mutato opus esse existimo, et sensum eruo non absurdum, quem in Interpretatione expressi.

10 *Et fœtos ramos*] Mavult Tollius *Effœtos*, hoc est, fructu suo jam spoliatos. Quod amplexus sum in In-

Pigra Sagittipotens jaculatur frigora terris.
Bruma gelu glacians jubare spirat Capricorni.
Quam sequitur nebulas rorans liquor altus Aquarî:
Tenta supra circaque vigent ubi flumina mundi.
At dextra lævaque ciet rota fulgida Solis
Mobile curriculum, et Lunæ simulacra feruntur.
Squama sub æterno conspectu torta Draconis
Eminet: hunc inter fulgentem sidera septem

deposuerunt fructum suum. Sagittarius vibrat in terras frigus iners. Bruma constringens glacie flat sub signo Capricorni. Quam excelsus humor Aquarii excipit stillans nubes: ubi scaturiunt orbis fluenta extensa supra et circa. Verum dextrorsum et sinistrorsum currus micans Solis peragit cursum suum mobilem, et diversæ facies Lunæ illac errant. Squama incurvata perpetuum apparet sub aspectu Draconis. Hunc micantem inter septem astra valde concutit major ursa

Capricorni. Sunt autem ii versus alieno loco positi, nam debent poni post carmen, cujus Lemma: *In quo mense quod signum sit.* Eorundem versuum Lemma ostendit, ab Ausonio ipso eos versus huc insertos.' *Scaliger.* '*B. g. g. jubar est spirans Capricorni*] Non satis video, quid sibi velit hic versus: quem nec mendo vacare puto.' *Vinetus.*—14 'Sic ediderunt Lugdunenses. Ceterum quod divinarunt *vigent humi*, hoc erat *vigent tumi* in suo exemplari: et sequens verbum *flamina*, non *flumina*.' Vinetus.—18 *Hunc inter fulgentes æthera septem* Vulg. Vid. Not. Var.

NOTÆ

terpretatione.

Flamma Nepai] Sidus Scorpii. Paulus Festo conjunctus: 'Nepa Afrorum lingua sidus, quod Cancer appellatur, vel, ut quidam volunt, Scorpius.' Plautus: 'Dabo me ad parietem, imitabor Nepam:' et melius Nonius Marcellus: 'Nepam quidam Cancrum putant ob illud Plauti: Retroversum cedam, imitabor Nepam. Et illud aliud: aut cum Nepa esset. Dubium in utroque. Nam vere Nepa Scorpius dicitur.' M. Tull. de finibus bonorum et malorum l. v. 'Serpere anguiculos, natare anaticulas, volare merulas, cornibus uti videamus boves, Nepas aculeis, suam denique cuique naturam esse ad vivendum ducem.'

14 *Tenta supra, &c.*] Si sanus hic locus, quod vix puto, innuere vult fluvios et humorem omnem mundi originem ducere ab Aquario cœlesti.

15 *At dextra lævaque, &c.*] Borealem versus et Australem mundi partem. Zodiacus enim circulus ab æquatore in duas æquales partes sectus signa sex habet ad Septemtrionalem plagam vergentia, et sex ad Australem. Porro dextra poëtis Occasum spectantibus est ad Boream; sinistra vero ad Austrum. Quo sensu dixit Lucanus: 'Ignotum vobis Arabes venistis in orbem, Umbras mirati nemorum non ire sinistras.'

17 *Squama sub æterno, &c.*] Hæc intricata et obscura admodum sunt, fortasse etiam non omnino sana. Ex his sensum elicui qualem potui in Interpretatione.

17 *Draconis*] Qui ursam utramque discriminat corpore suo, et spiris

Magna quatit stellans: quam servans serus in alta
Conditur Oceani ripa cum luce Bootes.

stellis distincta: quam custodiens Bootes mergitur tarde in summa ripa Oceani, pæne servans lumen suum.

NOTÆ

quodammodo involvit. Vide Hyginum.

18 *Sidera septem*] Septemtriones.

19 *Magna*] Supplendum *ursa* proculdubio. Hæc ἅμαξα, id est, plaustrum, etiam dicta est, et arctophylax, seu custos ursæ; etiam Bootes seu bubulcus, plaustri boves agens.

In alta] Verti summa, hoc est, extima, non autem profunda. Parum enim mergitur Bootes, ac brevi post emergit.

20 *Cum luce*] Intelligo, ita ut etiam conditi lux adhuc aliqua appareat.

A SOLSTITIO IN ÆQUINOCTIUM RATIO. 384

Sol profectus a teporo veris æquinoctio,
Post semidiem postque totos nonaginta et quatuor,
Fervidis flagrans habenis pulsum æstivum conficit.
Inde Autumnus noctis horas librans æquo lumine,
Octo et octoginta gœris, et super trihorio.

* * * * *

Inde floridum reflexis ver revisit oreis,
Additis ad hos priores gœros geminis orbibus.

Sol procedens a tepido æquinoctio veris, quatiens lora ardentia, peragit cursum æstatis post solidos dies nonaginta quatuor et diem dimidium. Postea Autumnus mensurans æqualiter spatium noctis et diei peragit cursum suum octoginta et octo circuitibus et tribus horis insuper. * * * *Postea ver florens redit ad nos frænis reflexis, adjectis duobus circuitibus ad circuitus superiores.*

1 *A teposo* Vulg.—3 'Gronovius reponebat *cursum:* sed jam supra hoc eodem sensu usurpavit *pulsum*, ut observavimus.' *Floridus.* 'Quid est *pulsum conficere?* Lege *cursum æst.*' Grævius.—7 *Reflexit* Vulg.

NOTÆ

5 *Gœris*] Gyris. Sic in Gripho cœbus pro cubus. Sic mœrus pro murus. Sic apud Lucretium 'fera mœnera militiæ,' pro munera. Fuit hæc veterum quorundam librariorum scribendi ratio.

7 *Inde floridum, &c.*] Præcedere debuit versus de hyeme, sed hic intercidit.

Oreis] Festus: 'Oreæ, fræni, quod ori inseruntur, &c. Cœlius pro se ad populum, Equusque mihi sub feminibus occisus erat: Oreas detraho inspectante Lucio Stertinio.'

8 *Ad hos priores gœros*] Ad gyros quos, in versu qui desideratur, hyemi tribuerat numero (ut ratione inita patet) nonaginta cum aliquot horis.

DE FERIIS ROMANIS. 385

NUNC et Apollineos Tiberina per ostia ludos,
Et Megalesiacæ matris operta loquar.
Vulcanique dies Autumni exordia primi,
Quinquatrusque Deæ Pallados expediam:
Et medias Idus, Maii Augustique recursu,
Quas sibi Mercurius, quasque Diana dicat.

Jam dicam et ludos Apollinares, qui fiunt in ostiis Tiberis, et secreta magnæ Matris Deorum. Et explicabo dies festos Vulcano, qui sunt initium Autumni incipientis, et Quinquatrus Deæ Minervæ: et Idus medias redeuntes Maio et Augusto redeuntibus, quas Mercurius, et quas Diana sibi consecrant. Quænam

NOTÆ

De Feriis] Hoc est, Festis.

1 *Apollineos*] Ludos Apollinares, ex Carmine Marci Vatis, perplexo scripturæ genere concepto, victoriæ de hostibus reportandæ ergo institutos. De his vide Livium lib. xxv. et Rosin. Antiq. Rom. lib. v. cap. 17. ad III. Non. Quintiles statuta est ludorum illorum dies, quæ prius incerta erat.

2 *Megalesiacæ matris operta*] Ludos Megalenses, Græcis μεγαλησίους, in Cybeles magnæ Deorum matris honorem institutos, cum ea ab urbe Pessinunte Romam est advecta. Hi per dies sex magna pompa celebrabantur in Palatio, a pridie scilicet Nonas Apriles ad v. Idus ejusdem mensis.

Operta] Eaque turpissima. De quibus vide D. Augustinum lib. II. de Civitate Dei cap. 5.

3 *Vulcanique dies, &c.*] Vulcanalia in Vulcani honorem celebrari solita mense Augusto, teste Columella lib. II. de Re Rustica, x. scilicet Kal. Septemb. Eo die populus animalia pro se in ignem mittebat, teste Varr. lib. v. de lingua Latina.

4 *Quinquatrusque*] Et Quinquatria Palladis festum a quinque dierum, per quos celebrabatur, numero sic dictum. Celebrari incipiebant Quinquatrus XIV. Kal. Aprilis, qui 19. Martii dies est, et eæ dicebantur Majores; nam aliæ erant Quinquatrus Minusculæ Idibus Junii, tibicinum festum. Varro lib. v. de lingua Latina: 'Quinquatrus Minusculæ dictæ Juniæ Idus, ab similitudine Majorum, quod tibicines tum feriati per urbem vagantur, et conveniunt ad ædem Minervæ.' Similia habet Festus.

5 *Idus, Maii ... Quas sibi Mercurius, &c.*] Idus Maii festus erat dies mercatorum, quod eo die Mercurii ædes dedicata esset. Eo die e Mercurii fonte ad portam Capenam mercatores aspergebant se laureo termite immerso, ut sibi perjuria Mercurius remitteret, et uberiorem quæstum fortunaret. Vid. Ovid. lib. v. Fastorum. Eodem etiam die Argeorum scirpea simulacra et oscilla de ponte Sublicio per Virgines Vestales in Tiberim præcipitabantur quotannis.

6 *Quasque Diana dicat*] Augusti Idus Dianæ sacræ. Mart. lib. XII. Epig. LXVIII. 'Maiæ Mercurium creastis Idus. Augustis redit Idibus Diana.' Eo die mulieres voti dam-

Matronæ quæ sacra colant pro laude virorum,
  Mavortis primi cum rediere dies.
Festa Caprotinis memorabo celebria Nonis,
  Cum stola matronis demta teget famulas.
Quatuor illa etiam discretis partibus anni
  Solstitia, et luces nocte dieque pares.
Nec Regifugium, pulsis ex urbe tyrannis,
  Lætum Romanis fas reticere diem.
Visne Opis ante sacrum, vel Saturnalia dicam,
  Festaque servorum, cum famulantur heri?

festa matronæ celebrent in honorem conjugum suorum, cum primi dies mensis Martii recurrerunt. Dicam festa solennia Nonis Caprotinis, quando stola ablata matronis operiet ancillas. Dicam quoque illa quatuor notabilia tempora quæ discriminant anni partes, solstitia nempe, et æquinoctia. Neque possum tacere Regifugium, diem jucundum Romanis, quo scilicet tyranni ejecti sunt ab urbe Roma. Visne prius memorem festum Opis, an Saturnalia, quæ sunt festa servorum, quibus

15 Vetus liber habebat: *Vis Ope sancte sacrum.* Suspicatur Scaliger: *Vis Opis ante sacrum.* '*Vis et Opale sacrum*] Erat in exemplari: *Visne ope sante sacrum.* Restituendum arbitror: *Visne Opis ante sacrum.*' Vinetus.

NOTÆ

natæ ab urbe in nemus Aricinum, ubi Diana religiosissime colebatur, ardentes faces ferebant. Ut et venatores, qui canes quoque suos morbo aut scabie affectos, infulis velatos, Deæ sistebant, omneque instrumentum venatorum ante eam collocabant, ut ex Propertio, Ovidio, et Gratio poëtis probat Rosinus.

7 *Matronæ quæ sacra colant, &c.*] Matronalia Kal. Martiis celebrari solita. De quibus vide Ovid. lib. III. Fast.

9 *Festa Caprotinis, &c.*] Macrob. lib. I. Saturnal. cap. 11. 'Nonis Juliis diem festum esse ancillarum tam vulgo notum est, ut nec origo nec causa celebritatis ignota sit. Junoni enim Caprotinæ die illo liberæ pariter ancillæque sacrificant sub arbore caprifico, in memoriam benignæ virtutis, quæ in ancillarum animis pro conservatione publicæ dignitatis apparuit,' &c. Narrat deinde quo pacto post sedatum Gallicum tumultum, Fidenatibus superbe poscentibus a Senatu Romano, ut si Romæ reliquias salvas vellent, matres familias omnes et virgines sibi dederent, ancillæ, duce quadam Tutela, seu Philoti nomine, ad hostes pro matribus familias transierint, iisque, festi cujusdam obtentu, vino sepultis, signum Romanis ex caprificu castris proxima dederint, ad quod illi repentina incursione interfectis Fidenatibus, ancillas manumiserunt, et dotem assignarunt ipsis de publico, Nonasque Caprotinas in facti memoriam consecrarunt.

13 *Regifugium*] Festus: 'Regifugium sacrum dicebant, quo die Rex Tarquinius fugerit e Roma.' Celebrabatur die Februarii 24. qui erat VI. Kal. Mart. De hoc Ovid. lib. II. Fast. 'Nunc mihi dicenda est Regis

Et nunquam certis redeuntia festa diebus,
  Compita per vicos cum sua quisque colit?
Aut duplicem cultum, quem Neptunalia dicunt,
  Et quem de Conso consiliisque vocant?
Festa hæc, navigiis aut quæ celebrata quadrigis,
  Jungunt Romanos finitimosque duces?
Adjiciam cultus, peregrinaque sacra Deorum,
  Natalem Herculeum, vel ratis Isiacæ:

scilicet heri iis ministrant? Et Festa recurrentia diebus nunquam certis, quando unusquisque frequentat compita in vicis suis? Vel Festum gemino insignitum nomine, quod appellant Neptunalia, et quod nominant Consualia a Conso, et consiliis? Hæc scilicet festa quæ celebrata certaminibus navalibus, aut curulibus, junxerunt fœdere duces Romanos, et vicinos eorum? Addam festa et sacra Deorum Romam peregre invecta, Diem Natalem Herculis, vel Festum Cymbæ Isidis; et

NOTÆ

fuga. Traxit ab illa Sextus ab extremo nomina mense dies,' &c.

15 *Opis ante sacrum*] Opalia in Opis Deæ Saturni uxoris honorem XIV. Kal. Jan. una cum Saturnalibus primum celebrabantur. Deinde adjectis a Julio Cæsare Decembri mensi duobus diebus, Saturnalia XVI. Kalend. Jan. fieri cœpta, triduumque durare, cujus tridui ultimus dies Opalibus dicatus. Sed additus postea Sigillarium dies, et ad septem omnino dierum numerum Saturnalia protracta sunt, teste Macrobio.

16 *Festaque servorum*] Ipsa scilicet Saturnalia, per quæ epulantibus servis heri ministrabant, ut ancillis dominæ, Nonis Caprotinis.

17 *Et nunquam certis, &c. Compita, &c.*] Hujusmodi Conceptivas ferias appellarunt. Macrob. l. I. Saturn. c. 16. 'Conceptivæ sunt, quæ quotannis a Magistratibus vel Sacerdotibus concipiuntur in dies certos, vel etiam incertos: ut sunt Latinæ, Paganalia, Sementinæ, Compitalia.' Formulam, qua Compitalia a Prætore concipi solebant, vide apud A. Gellium Noct. Attic. lib. X. cap. 24. In honorem fiebant Larium, et Maniæ eorum matris, in compitis, hoc est, ut ait Varro, 'ubi viæ competunt,' id est, concurrunt. De his vide Macrob. lib. I. Saturn. cap. 7. et Dionysium Halicarn. lib. IV.

19 *Duplicem cultum, quem Neptunalia, &c.*] Neptunus idem et Consus. Neptunalia tamen mense Julio, X. scilicet Kal. Sextiles in honorem Neptuni. Consualia autem in honorem Consi, quem Deum putabant Consilii, et quem Neptunum Equestrem fuisse ait Livius lib. I. a Romulo instituta, et in iis Sabinæ raptæ: fiebant in Circo mense Augusto XII. Kal. Septemb.

21 *Festa hæc, navigiis, &c.*] Consualia, nempe, quæ, ut dixi, in Circo celebrabantur, idque naumachiis et aurigationibus.

22 *Jungunt Romanos finitimosque*] Respicit ad Consualia a Romulo celebrata, in quibus raptæ Virgines quæ Romam ex finitimis civitatibus venerant, causa fuere belli primum, deinde pacis et fœderis arctissimi.

24 *Natalem Herculeum*] Herculi Græco Heroi magnus Romæ honos habitus, erecta ara maxima, ædes multæ, sacerdotes instituti. Ad ejus

Nec non lascivi Floralia læta theatri,
  Quæ spectare volunt, qui voluisse negant.
Nunc etiam veteres celebrantur Equiria ludi.
  Prima hæc Romanus nomina Circus habet.

Floralia læta quæ celebrantur lascive in theatro, quæ illi ipsi cuperent vidisse, qui negant se cupere. Fiunt quoque nunc ludi antiqui dicti Equiria. Hoc nomen est ludorum, qui primi editi sunt in circo Romano. Roma quoque celebrat sub

NOTÆ

aram per numen ipsius confirmata pacta et promissa. Decimæ ei bonorum a multis votæ, et persolutæ. Quonam autem die Natalis ejus celebraretur non invenio.

Vel-ratis Isiacæ] Kalendarium Vetus VII. Id. Januar. habet: 'Isidis ἄφιξις, id est, accessus. Plut.' Respicit procul dubio ad Isidis pompam, quam fuse describit Apuleius lib. Metamorph. XI. et cujus tempus et causam sibi sic narrantem ipsam Isidem inducit: 'Diem, qui dies ex ista nocte nascetur, æterna mihi nuncupavit religio: quo sedatis hybernis tempestatibus, et lenitis maris procellosis fluctibus, navigabili jam pelago, rudem dedicantes carinam, primitias commeatus libant mei Sacerdotes.' De Iside Hyginus: 'Velificia primum invenit Isis. Nam dum quærit Harpocratem filium suum, rate velificavit.'

25 *Nec non lascivi Floralia, &c.*] Hi ludi in fine Aprilis et Maii initio fiebant in Floræ Deæ florum honorem, ut cuncta bene deflorescerent, non sine obscœnis Meretricum nudarum saltationibus. Vide Ovid. lib. V. Fast. Eorum turpitudinem ludorum exagitarunt D. Augustinus, Arnobius, et Lactantius Firmianus. Insignis in Catonis honorem extat de his ludis locus apud Val. Maximum lib. II. cap. ultimo: 'Eodem,' M. scilicet Portio Catone, 'Ludos Florales, quos Messius Ædilis faciebat, spectante, populus, ut Mimæ nudarentur, postulare erubuit: quod cum ex Favonio amicissimo sibi una sedente cognovisset, discessit e theatro, ne præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret: quem abeuntem ingenti plausu populus prosecutus, priscum morem jocorum in scenam revocavit; confessus plus se majestatis uni tribuere, quam universo sibi vindicare.' Instituti sunt hi ludi anno U. C. DXVI. teste Plin. DXXC. a L. Posthumio Albino et M. Papilio Lænate Coss. teste Ovid. A Flora meretrice institutos auctor est Scholiastes Juvenalis ad vers. 249. Sat. VI.

26 *Quæ spectare volunt, &c.*] Maligne hoc in fictos Catones dictum.

27 *Equiria*] Festus: 'Equiria ludi, quos Romulus Marti instituit per equorum cursum, qui in campo Martio exercebantur.' Bina fuere Equiria in Campo Martio, aut, si Tiberis inundasset, in monte Cœlio, loco cui propterea nomen erat 'Campo Martiali,' teste Festo: altera mense Februario III. Kal. Mart. altera pridie Idus Martii; et præterea die 18. Aprilis, qui est XIV. Kal. Maii, Equiria in Circo Maximo, cum Vulpium combustione.

28 *Prima hæc Romanus nomina Circus habet*] Hoc est, hæc prima spectacula fuerunt, quæ in Circo exhiberentur.

Et Dionysiacos Latio cognomine ludos
  Roma colit, Liber quæ sibi vota dicat.
Ædiles plebeii etiam, ædilesque curules
  Sacra, Sigillorum nomine dicta, colunt.
Et gladiatores funebria prælia notum
  Decertasse foro: nunc sibi arena suos
Vindicat: extremo qui jam sub fine Decembris
  Falcigerum placant sanguine Cœligenam.

nomine Latino Liberalium ludos Dionysiacos, quos Bacchus sibi votos consecrat. Ædiles quoque plebeii, et Ædiles Curules celebrant sacra appellata nomine Sigillorum. Notum quoque est omnibus gladiatores edidisse in foro certamina in funeribus; jam vero mancipati sunt arenæ Amphitheatri: atque ii circa finem extremum mensis Decembris cruore suo litant filio Cœli falce armato.

NOTÆ

29 *Dionysiacos, &c.*] Liberalia in Liberi patris honorem, die Martii 17. qui est XVI. Kal. April. Horum ritus et causas vide apud Ovid. lib. Fast. III. Sed cave ne Liberalia cum Bacchanalibus confundas.

32 *Sacra, Sigillorum nomine*] Sigillaria quæ postridie Opalium celebrabantur mense Decembri. De his jam supra egimus.

36 *Falcigerum placant, &c.*] Respicere videtur ad antiquum morem Saturno humanas hostias mactandi. Pro quo cereos accensos postea substituerunt, ut monui cum de Sigillariorum festo agerem. Nam exhibitos Saturnalibus gladiatorios ludos non memini me legere.

DE LUSTRALIBUS AGONIBUS. 386

QUATUOR antiquos celebravit Achaia ludos.
  Cœlicolum duo sunt, et duo festa hominum.

Quatuor ludi celebrabantur olim in Achaia. Duo fiebant in honorem Deorum, et

2 Elegantius videtur, judice Tollio, *sunt duo f. h.* qui dicit τὸ *sunt* repetitum, semel, ut fit, a librariis neglectum fuerat.

NOTÆ

De lustralibus agonibus] Hoc est, de ludis Quinquennalibus qui quinto quoque anno redirent; Πενταετηρικοῖς dictis apud Græcos. Isthmia tamen, et Nemea triennalia fuisse ex Pindaro et ejus veteribus commentatoribus apparet.

1 *Quatuor antiquos*] Desumta hæc ex Antholog. lib. I. Epigrammate 1. quod vide.

Sacra Jovis, Phœbique, Palæmonis, Archemorique:
Serta quibus pinus, malus, oliva, apium.

duo in honorem hominum. Sacra nempe erant Jovis, et Apollinis, Palæmonis, et Archemori; atque in his coronæ erant ex pinu, lauro, oleastro, et apio.

NOTÆ

3 *Sacra Jovis*] Olympia Pisæ in Elide prope Alpheum fluvium.

Phœbique] Pythia in Pythone urbe Delphorum ad Parnassum.

Palæmonis] Isthmia in Isthmo prope Corinthum. Vide infra Notas in Carmen proximum.

Archemorique] Nemea in Nemea Peloponnesi regione inter Argos et Corinthum.

4 *Serta*] Coronæ quæ victori præmia sunt.

Pinus] In Isthmiis certaminibus.

Malus] In Pythiis lauru coronabatur victor, sed et mala quædam ex templo Apollinis Sacerdotes victoriæ præmium proposuisse ex Luciani dialogo de Gymnasiis cognoscimus. Ad quæ respexit auctor Græci Epigrammatis supra citati, et respexisse hujus auctorem, illius interpretem, minime dubito. Quanquam paulo minus proprie *malus* posuerit pro *malum*, vel *mala*. Nam ut *mali* nomine significatione latiori intelligendam *laurum* existimem, non possum in animum mihi inducere.

Oliva] In Olympiis corona oleaginea victor coronabatur.

Apium] Corona ex Apio, in Nemeis.

PRIMA Jovi magno celebrantur Olympia Pisæ.
Parnassus Clario sacravit Pythia Phœbo.
Isthmia Portuno bimaris dicat acta Corinthi.

Prima certamina Olympica fiunt Pisæ, in honorem Magni Jovis. Parnassus consecravit Pythia Apollini Clario. Littus Corinthi duo maria spectantis con-

3 'Quod huic metro vitium accidit, id utro modo correctum velis, videris, *dicata Corinthos* (ut in vet. cod.) an, *dicata alta Corinthos;* an, *dicat Acrocorinthos.*' Vinet. Vid. inf.

NOTÆ

2 *Parnassus*] Vide supra Not. ad vocem Phœbi.

Clario] A monte Asiæ cui nomen Claros, ubi Phœbi oraculum fuit, dictus est Clarius Apollo.

3 *Portuno*] Melicertæ, quem cum mater Ino, Athamantis conjugis furorem fugiens, una secum in mare præcipitem dedisset, ambo in marina numina mutati sunt, atque ipsa quidem Leucothea Græcis, mater Matuta Latinis dicta; Melicerta vero Græcis Palæmon, Latinis Portunus, Isthmiaque certamina Portunalia.

Bimaris dicat acta Corinthi] Sic Tolliana editio; optime quoad sen-

Archemori Nemeæa colunt funebria Thebæ.

secrat Isthmia Palæmoni. Thebæ celebrant ludos funebres Archemori sub nomine Nemeæorum.

NOTÆ

sum. Fiebant enim Isthmia ad maris littus quod Græcis ἀκτῇ, unde 'acta,' quæ vox legitur etiam apud Virg. lib. v. Æneid. At cujus codicis auctoritate sic reposuerit non liquet. Erat enim in membranis Lugdun. mendose, *dicata Corinthos*, unde probabiliter satis restituebat Vinetus *dicat alta Corinthos*, vel *dicat Acrocorinthos*, (sic Corinthi arcem appellabant.) Bimaris hic Corinthus dicitur, ut apud Horat. Od. VII. lib. I. quia inter duos sinus, Cirrhæum et Saronicum, in medio Isthmo posita, e duobus portubus, Cenchreis et Lecheo, in Ionium et Ægæum maria naves mittit.

4 *Archemori, &c.*] Hic etiam Opheltes dictus infans, Lycurgi Nemeæ regis filius, ab Hypsipyle nutrice, dum Achivis, qui ad Thebarum obsidionem proficiscebantur, sitientibus Langiam fontem ostenderet, in herba depositus, serpentis morsu interiit. At Achæi principes, Manium ejus placandorum causa, ludos ei funebres instituerunt, Nemeaque appellarunt. Et fons ille, ac fluvius ab eo manans dictus est Archemorus, ut ex Apollodoro, Hygino, et Statio discere est. Sunt tamen qui Nemea in honorem Herculis instituta dicant, ob interfectum ab eo Nemeæ sylvæ Leonem. Quin et infra Noster eorum auctorem facit ipsum Herculem.

DE AUCTORIBUS AGONUM. 388

PRIMUS Olympiacæ sacravit festa coronæ
Jupiter Argivi stadia ad longissima Circi.
Proximus Alcides Nemeæ sacravit honorem.

Jupiter primus instituit ad longissimum stadium Circi Argivi certamina Olympiacæ palmæ. Post eum Hercules consecravit ludos Nemeæos. Ea quoque certamina

2 *Argivis* Vulg.

NOTÆ

2 *Jupiter*] De Olympiorum auctore mira varietas. Alii Jovem faciunt eorum auctorem, alii Herculem, alii alios. Instauravit certe eos Iphitus, a cujus tempore numerari Olympiades cœperunt.

Stadia ad longissima] Aliis Græciæ stadiis longiora. Circus enim ille seu stadium Elæum, ab Hercule metatum, sexcentos ejus habuit pedes. At cum ii ceterorum hominum pedibus essent longiores, stadium etiam illud ceteris stadiis, quibus sexcenti quoque hominum pedes erant, longius fuit. Unde, comparatione illius cum aliis, Herculis magnitudinem conjecisse Pythagoram ex Plutarcho refert A. Gellius Noct. Attic. l. I. c. 1.

3 *Alcides Nemeæ, &c.*] Juxta quorundam opinionem, qui, ut jam mo-

Hæc quoque temporibus quinquennia sacra notandis.
Isthmia Neptuno data sunt, et Pythia Phœbo,
Ancipiti cultu Divorum hominumque sepultis.

quinquennalia dicata fuerunt designandis temporibus. Ludi Isthmici tributi fuerunt Neptuno auctori, Pythici vero Apollini, atque ii omnes ludi instituti sunt in duplicem honorem, Deorum scilicet, et hominum mortuorum.

NOTÆ

nui, instituta ab Hercule in Jovis honorem, post interfectum Nemeæ Leonem, Nemea volunt; cum alii dicant in honorem Archemori infantis ea fuisse primum instituta. Videndus Statius lib. Theb. v. et vi. et veteres Pindari Scholiastæ.

4 *Quinquennia sacra*] Olympiaca certamina quinquennalia fuisse, hoc est, 5. quoque anno redire solita, et ab iis numeratas fuisse Olympiadas, notum omnibus. Pythia novennalia primum, deinde quinquennalia fuere. Plinius quoque lib. iv. quinquennalia facit Isthmia. At Nemea facit tantum triennalia Statius in fine lib. iv. Thebaid. 'Cum tristem Hypsipylen ducibus sudatus Achivis Ludus, et atra sacrum recolit trieteris Ophelten.'

5 *Isthmia Neptuno, &c.*] Isthmiorum auctorem alii Sisyphum, alii Theseum Neptuni filium, alii alios faciunt.

Pythia Phœbo] Qui, ut habet Ovid. lib. i. Metam. 'Instituit sacros celebri certamine ludos, Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.'

6 *Ancipiti cultu, &c.*] Vide versus mox sequentes.

QUOD IIDEM, QUI SACRI AGONES SUNT, ET FUNEBRES LUDI HABEANTUR. 389

TANTALIDÆ Pelopi mœstum dicat Elis honorem.
Archemori Nemeæa colunt quinquennia Thebæ.
Isthmia defuncto celebrata Palæmone, notum.

Elis consecrat funebres ludos Pelopi filio Tantali. Thebæ celebrant ludos Nemeæos quinquennales in honorem Archemori. Notum est Isthmicos ludos esse factos

1 Sic legit Scaliger.

NOTÆ

1 *Tantalidæ Pelopi*] Is Herculis maternus atavus erat, atque in ejus honorem institutum ab Hercule Olympicum certamen tradunt Hyginus, Solinus, et alii.

2 *Nemeæa colunt quinquennia*] Trieteridem tamen tantum Nemeæis assignat Statius loco supra laudato.

Pythia placando Delphi statuere Draconi.

ob mortem Palæmonis. Delphi instituerunt certamina Pythica, ad placandum Draconem.

NOTÆ

4 *Draconi*] Innuit instituta Pythia, quasi ludos in Draconis funere, placandorum ejus Manium causa. Quod alibi non memini me legere.

AUSONII

BURDIGALENSIS

EPISTOLARUM

LIBER.

I. AUSONIUS AD PATREM, DE SUSCEPTO FILIO. 390

CREDIDERAM nil posse meis affectibus addi,
  Quo, venerande pater, diligerere magis.
Accessit, (grates Superis medioque nepoti,
  Bina dedit nostris qui juga nominibus.
Ipse nepos te fecit avum: mihi filius idem,
  Et tibi ego: hoc nato nos sumus ambo patres.

Existimaveram nihil posse adjici meo in te amori, o Parens colende, quo te magis amarem. Adjectus est, (Diis gratia, et nepoti medio, qui duplicia fecit nostra nomina. Ipse cum nepos tuus sit, reddidit te avum. Idem est mihi filius, atque ego sum tibi quoque filius. Eo genito uterque nostrum pater est. Neque

NOTÆ

3 *Accessit (grates Superis, &c.)*] Sic legit, interposita parenthesi ad alterum usque 'Accessit,' Gronovius, sensu planissimo, quem exposui in Interpretatione.

Medioque nepoti] Non quod medius inter patrem et avum sit nepos; extrema enim sunt nepos et avus, sed 'medium' hic intellige eum qui causa sit, cur accesserit novus ille titulus de quo loquitur, quo sua in patrem reverentia crescat.

4 *Bina dedit nostris qui juga nominibus*] Qui bijuga, hoc est, duplicia, seu gemina fecit nostra nomina. Eo quippe nato, tu pater et avus, ego filius et pater, ipse filius et nepos facti sumus.

* 5. *Ipse nepos te fecit avum*] Nepotem illum Ausonium esse constat ex Parental. x. 'Primus, nate meo nomine dicte, puer.' Quem planxit

Nec jam sola mihi pietas mea suadet amorem:
  Nomine te gemini jam genitoris amo.)
Accessit titulus, tua quo reverentia crescat:
  Quo doceam natum, quid sit amare patrem.
Quippe tibi æquatus videor, quod parvulus isto
  Nomine honoratum me quoque nobilitat;
Atque ætas quia nostra eadem: nam supparis ævi
  Sum tibi ego, et possum fratris habere vicem.
Nec tantum nostris spatium interponitur annis,
  Quanta solent alios tempora dividere.
Vidi ego natales fratrum distare tot annis,
  Quot nostros: ævum nomina non onerant.

nunc unica pietas inspirat mihi amorem in te: diligo te nunc titulo duplicis patris.) adjectus est, inquam, titulus, qui augeat meam in te venerationem: ut ostendam filio quid sit parentem diligere. Etenim videor tibi æquiparatus, quoniam hic infantulus me etiam decorat et insignit hoc nomine patris. Et quoniam eodem pæne natu sumus. Sum enim ætatis tuam proxime sequentis, et possum haberi frater tuus. Neque tantum intervallum intercedit inter nostros annos, quanta spatia temporis solent intercedere inter alios patres et natos. Ego vidi dies natales quorundam fratrum totidem annis distantes, quot nostri distant. Nomina patris et filii non

8 Pro *gemini* conjicit Gronovius *gemino*.—11 *Quia parvulus iste* Vulg. *Isto* reposuit Tollius, ex conjectura Vineti.—12 Idem Toll. malit, *honorato*.—14 *Abare vicem* Scaliger, pro *vice*, quod est vulg. Sed vid. Not. Var. et

NOTÆ

murmura cum primis meditaretur verbis absolvere. Cum autem ille matri superstes non fuerit, quæ nondum quater septenos Decembres impleverat,(ex Parental. IX. ubi juvenis juveni viro est erepta,) hinc facile colliges non multa ante hanc Epistolam ab Ausonio scripta fuisse Carmina, tunc temporis annos viginti quinque vix supergresso. Quod si res aliter se haberet, nil magis insulsum foret, quam ea quæ toties inculcat Poëta, se parentis ævo supparem esse, eumque fratris vicem habere posse, nec tantum spatii inter utriusque annos interponi, quanta alios tempora solent dividere.

13 *Supparis ævi*] Proxime sequentis, et pæne paris; quale potest esse patris, et filii juvene admodum patre suscepti.

14 *Et possum fratris habere vicem*] Planus locus, in quo nodum velut in scirpo quærit Scaliger, qui *abare* pro *habere* nobis conatur obtrudere, et interpretatur ἀδελφίζειν, hoc est, fratres se mutuo appellare. Huic commento non possum accedere.

* *Et possum fratris habere vicem*] Pro more eruditorum, qui tales videri affectant, locum hunc valde expeditum intricat Scaliger, dum pro *habere* reponit *abare*, quod est ἀδελφίζειν. Antea dixit Ausonius, 'supparis ævi sum tibi ego:' sequitur, 'et possum fratris habere vicem:' nempe τὸ tibi, refertur ad utrumque hujusce orationis membrum.

Pulchra juventa tibi senium sic jungit, ut ævum,
  Quod prius est, maneat: quod modo, ut incipiat.
Et placuisse reor geminis ætatibus, ut se
  Non festinato tempore utraque daret.
Leniter hæc flueret, hæc non properata veniret,
  Maturam frugem flore manente ferens.
Annos me nescire tuos, pater optime, testor:
  Totque putare meos, quot reor esse tuos.
Nesciat hos natus, numeret properantior hæres,
  Testamenta magis, quam pia vota fovens:
Exemploque docens pravo juvenescere natos,
  Ut nolint patres se quoque habere senes.

gravant ætatem. Decora juventus sic conjungitur in te cum senectute, ut prior ætas remaneat in te, licet posterior inchoëtur. Ac puto sic visum esse utrique illi ætati, ut ambæ sese exhiberent in te, ævo non properato. Adeo ut illa lente laberetur, hæc accederet non accelerata, proferens fructum maturum flore adhuc remanente. Profiteor me ignorare numerum tuorum annorum: et numerare totidem tuos, quot puto esse meos. Filius eos ignoret, hæres nimis festinans numeret illos, inhians magis testamentis, quam pia vota concipiens: et monstrans malo exemplo filiis sic adolescere, ut indignentur se etiam senes factos habere adhuc patres. At

inf.—19 *Sibi* legit Heinsius pro *tibi*, qui et mox, *utramque daret*.—26 Habuit exemplar, hoc priore loco *tuos*, in fine versus *meos*.—27 *Nesciat hoc* Vulg.—

NOTÆ

18 *Ævum nomina non onerant*] Puta, nomen patris non efficit ut quis magno sit natu.

* *Ævum nomina non onerant*] Nobilissimum ejus rei exemplum Ludovicus XV. cui annos nondum nato viginti contigit ut quater parens efficeretur, Augusta conjuge ter enixa.

22 *Utraque*] Penultima, quæ brevis est, contra quantitatis leges producta. Sic Epigr. XCII. 'Suasisti, Venus ecce, duas Dyseros ut amarem. Odit utraque: aliud da modo consilium.' Ad quem locum vide Notas nostras.

23 *Hæc*] Juventus.

Hæc] Senectus.

24 *Frugem*] Prudentiam, ceterasque virtutes seniles.

Flore manente] Juventutis vigore et impetu.

27 *Hos*] Annos patris.

Natus] Vere pius.

Properantior] Quam filium esse deceat.

Hæres] Non suus, sed longinquior, testamento institutus, aut deficientibus suis, a lege vocatus.

29 *Juvenescere natos*] Gronovius suspicatur *juvenes sibi natos*. Nihil opus mutatione. Sensus est satis apertus. Vide Interpretationem.

Verum ego primævo genitus genitore, fatebor
Supparis hæc ævi tempora grata mihi.
Debeo quod natus, suadet pia cura nepotis,
Addendum patri, quo veneremur avum.
Tu quoque, mi genitor, geminata vocabula gaude,
Nati primævi nomine factus avus.
Exiguum quod avus: faveant pia numina Divum,
Deque nepote suo fiat avus proavus.
Largius et poterunt producere fata senectam:
Sed rata vota reor, quæ moderata magis.

ego qui natus sum patre in prima juventa constituto, profitebor mihi esse jucundum, quod ætate simus pæne pari. Pium studium tui nepotis monet me id reverentiæ adjicere mihi suo patri, quod tibi debeo tanquam tuus filius, ut sic colamus te avum. Tu etiam, pater mi, lætare nomina tua duplicata esse, cum factus sis avus opera filii juvenis. Parum est quod pater meus factus sit avus. Superi nobis propitii sint, et avus fiat proavus ex suo nepote. Fata etiam poterunt longius extendere ejus senectutem: verum existimo ea vota potius exaudiri, quæ moderatiora sunt.

29 Vid. inf.—33 Tollendum τελείαν ὑποστιγμὴν post *natus* monet Gronovius, qui etiam in versu seq. conjicit, *Augendum patri.*

NOTÆ

* 32 *Supparis hæc ævi tempora grata mihi*] Dignos aurea ætate affectus, ac propemodum ferrea hac ætate admirabiles, qua, ut canit Ovidius, Metam. I. 'Filius ante diem patrios inquirit in annos,' hæresque properantior docet exemplo suo natos iis animis adolescere, veluti Poëta noster ait: 'Ut nolint patres se quoque habere senes.'

33 *Debeo quod natus, suadet, &c.*] Sic interpungit, et interpretatur Gronovius, ut ego interpretatus sum.

40 *Rata vota*] Probari a Diis, et effectum suum consequi, ea vota quæ moderatiora sunt.

II. PATER AD FILIUM; CUM TEMPORIBUS TYRANNICIS IPSE TREVERIS REMANSISSET, ET FILIUS A PATRE PROFECTUS ESSET. HOC INCHOATUM NEQUE IMPLETUM SIC DE LITURARIIS SCRIPTUM. 391

Debeo et hanc nostris, fili dulcissime, curis

Jucundissime nate, poscunt a me meæ solicitudines, ut scribam tibi hanc earum

Titulus hic fuit in antiquo libro: *Incipit pater ad filium.* Alii, *ad patrem*

Historiam: quanquam titulo non digna sereno
Anxia mœstarum fuerit querimonia rerum.
Jam super egelidæ stagnantia terga Mosellæ
Protulerat te, nate, rates: mœstique parentis
Oscula et amplexus discreverat invidus amnis.
Solus ego; et quamvis cœtu celebratus amico,
Solus eram: profugæque dabam pia vota carinæ,
Solus adhuc te, nate, videns: celerisque remulci

historiam: quamvis solicita querela tristium rerum non mereatur placidum nomen historiæ. Jam navis te provexerat, o fili, super lene fluentum frigidi Mosellæ: et fluvius invidus separaverat oscula, et complexus tristis genitoris tui. Ego solus eram; et quanquam comitatus essem turba amicorum, solus tamen eram; et prosequebar tuam fugitivam ratem piis votis, solus adhuc aspiciens te, o fili: et incusa-

NOTÆ

* Quam pio erga parentem affectu Poëta extiterit, prior Epistola docuit: testatur hæc quam tenero in filium affectu fuerit. Utraque nunquam satis legenda, et quæ prodat Ausonii judicium, dum affectus quos debuit sic expressit, ut natura ipsa loqui videatur. In hac plus virium, in illa plus ingenui candoris. Hæc plus habet teneritudinis anxiæ (abest enim sua cura Hesperius;) illa plus venerationis.

E carminis titulo, ubi agitur de *temporibus tyrannicis* colligunt Vinetus et noster, Treveris carmen ab Ausonio scriptum, quibus temporibus occupata tyrannide Maximus Gratianum interfici jussit. Qua occasione, quo anno scriptum, silent. Suspicor ad annum 384. referendum, quo Hesperius Treveris Romam a Valentiniano 2. missus fuit: qui crimina Symmacho tum Romæ agenti objecta cognosceret. Certe Symmachus lib. x. Epist. 43. sibi gratulatur, 'contumeliarum quas pertulit,' testem habere comitem Hesperium, qui semper amicus esset veritati, et famam bonorum coleret.

Pater ad filium, &c.] Hic titulus a manu est illius, qui Ausoniana poëmata in ordinem digessit, quem ipsi Ausonio supparem fuisse vel hic titulus indicat.

Ad filium] Hesperium, ut puto. Puer enim mortuus erat filius alter Ausonius.

Temporibus tyrannicis] Non alia possum hic intelligere tempora tyrannica, quam ea quibus Maximus, occupata apud Britannos tyrannide, Gratianum vicit in Gallia, captumque interfecit.

Ipse] Pater Ausonius.

Neque impletum] Nondum perfectum.

De liturariis] Sic lege, non *literariis*. Liturarii, ut jam observavimus ad Præfationem Centonis ad hæc verba, 'Hoc die uno, et addita lucubratione properatum, modo inter liturarios cum reperissem,' sunt chartæ in quibus prima scriptionis nostræ concepta perscribimus. Quæ, quoniam crebris lituris eorum, quæ displicuerunt, plenæ sunt, liturarii non male a Nostro appellantur.

2 *Quanquam*] Correctio.

4 *Stagnantia*] Tam placide labentia, ut stagnare videantur.

7 *Cœtu amico*] Cœtu puta amicorum qui filium abeuntem una cum patre prosecuti erant.

9 *Remulci*] Remulcus proprie est

Culpabam properos adverso flumine cursus.
Quis fuit ille dies? non annus longior ille est,
Attica quem docti collegit cura Metonis.
Desertus, vacuis solisque exerceor aris.
Nunc ego pubentes salicum deverbero frondes:
Gramineos nunc frango toros: viridesque per ulvas
Lubrica substratis vestigia libro lapillis.
Sic lux prima abiit: sic altera meta diei.
Sic geminas alterna rotat vertigo tenebras,
Sic alias: totusque mihi sic annus abibit,
Restituant donec tua me tibi fata parentem.

bam cursum velocis navigii nimis festinantem adverso amne. Qualis mihi fuit ille dies? Ille annus, quem studium eruditi Metonis Atheniensis supputavit, non est longior. Ego derelictus, exerceo me in crepidinibus Mosellæ vacuis et desertis. Modo ego percutio folia lanuginosa salicum: modo rumpo toros herbarum: et per ulvas virentes figo gressus lapsantes lapidibus subjectis. Hoc modo prima pars diei: hoc modo altera ejus pars elapsa est. Hoc modo alternus circuitus astrorum circumagit duas noctes, hoc modo circumagit alias: et solidus annus hoc modo mihi elabetur, donec tua fortuna me patrem tuum tibi reddat. Paciscar quanquam ea

.... *literariis.*—13 *Arvis* pro *Aris* legit Gronovius. Vid. inf.

NOTÆ

actuaria navis, quæ aliam tempestate aut bellicis tormentis quassatam, ac spoliatam armamentis, alligato fune, remigum opera trahit. At hic nihil aliud intellige per remulcum, quam ipsam, qua vehebatur Ausonii filius, navem remis actam.

10 *Properos adverso flumine cursus*] Quod fiebat fluenti Mosellani placiditate.

11 *Non annus longior ille est, &c.*] Annus Metonicus, annos vulgares continens novemdecim. Meton enim Atheniensis Astrologus, primus deprehendit Lunam ad idem Zodiaci punctum, ex quo cum Sole profecta erat, cum eodem Sole reverti post annos præcise novemdecim, quem numerum aureum appellavit. Manetque etiam nunc in Kalendariis nostris.

13 *Aris*] Sic legit Scaliger, et intelligit crepidines prominentes earum molium quibus flumina coërcentur. Quod adductis Virgilii et Tertulliani locis probat. Hunc secutus sum in Interpretatione, eo libentius quod quæ sequuntur, 'salicum deverbero frondes,' &c. in margine fluvii omnia geri videntur.

20 *Tua me tibi fata parentem*] Hæc sic mutat Gronovius: *mea te mihi vota parenti*, quo fundamento, ipse viderit. Ego scriptam lectionem expressi in Interpretatione.

* *Restituant donec tua me tibi fata*] Quæ te gerendis Reipublicæ negotiis idoneum a parente ejusque amplexu nunc divellunt.

Hac ego conditione licet, vel morte paciscar:
Dum decores suprema patris, tu nate, superstes.

lege, aut etiam morte mea, ut tu, fili, mihi supervivens honestes funera tui parentis.

NOTÆ

21 *Hac ego conditione, &c.*] Accedo Tollio legenti *hac ego conditione*, &c. et eam conditionem, accipio, dies alios ex aliis et annos misere ducendi procul a filio. Vide Interpretationem.

III. AUSONIUS HESPERIO. 392

Qualis Picenæ populator turdus olivæ,
  Clunes opimat cereas:
Vel qui lucentes rapuit de vitibus uvas,
  Pendetque nexus retibus,
Quæ vespertinis fluitant nebulosa sub horis,
  Vel mane tenta roscido:
Tales hybernis ad te de sepibus, ipsos
  Capi volentes, misimus,
Bis denos: tot enim crepero sub lucis Eoæ
  Præceps volatus intulit.

Qualis est turdus, qui pinguefacit suas clunes adipe candentes, vastando olivas Picenas: aut qui abripuit e vineis racemos splendentes ob maturitatem, et pendet implexus plagis, quæ expansæ jactantur instar nebulæ sub vesperum, vel sub mane rorulentum: tales hos duodecim ex sepibus hyemalibus misimus tibi, sponte sua captos. Nam totidem in retia nostra impegerunt volatu celeri sub ambiguam lucem

NOTÆ

Hesperio] Hic videtur idem Hesperius, Ausonii filius, ad quem missum esse superius Carmen existimare me dixi.

1 *Picenæ ... olivæ*] Primæ notæ olivæ erant in Piceno (Anconitanam Marcham hodie dicunt) crescentes. Martial. lib. XIII. 'Hæc, quæ Picenis venit subducta trapetis, Inchoat, atque eadem finit oliva dapes.' Harum, et Sidecinarum honorifice meminit Plin. lib. XV. Nat. Hist.

2 *Cereas*] Ceræ colorem referentes ob adipem.

7 *Hybernis ... de sepibus*] Ex sepibus, in quibus per hyemen, utpote frondibus nudatis, facilius tenduntur retia, aut viscum.

9 *Crepero sub lucis Eoæ*] Creperum Varroni, Festo, Nonio, &c. dubium est, seu incertum. Unde dictum est crepusculum tempus illud, quod, dies sit an nox, merito dubites.

Tum quas vicinæ suggessit præda lacunæ,
  Anates maritas junximus,
Remipedes, lato populantes cœrula rostro,
  Et crure rubras punico.
Iricolor vario pinxit quas pluma colore,
  Collum columbis æmulas.
Defrudata meæ non sunt hoc fercula mensæ.
  Vescente te, fruimur magis.
    Vale bene, ut valeam.

Auroræ. Insuper adjecimus anates aquaticas, pedibus ceu remis utentes, deprædantes mare rostro suo lato, et rubicundas crure puniceo, quas venatio proximi stagni nobis suppeditavit. Quas pluma referens arcum pluvium distinxit diversis coloribus, collo imitantes columbas. Non subtractum est hoc munus dapibus meæ mensæ. Magis eo potimur te comedente, quam si ipsi comederemus. Bene vale, ut bene valeam.

12 *Marinas* legendum putat Vinetus.—17 '*Debrudata* in veteri codice, pro *Defrudata*, ut puto, quod idem est ac *defraudata*, quemadmodum apud Terentium in principio Phormionis, 'suum defrudans genium.'' *Vinetus. Hæc f.* fuit in vetustiss. libro.

NOTÆ

12 *Anates maritas*] Bene Vinetus *marinas* suspicatur. Mox enim: 'Lato populantes cœrula rostro.' Exposui, in Interpretatione, aquaticas. Si tamen *maritas* retinere velis, expone, Turdis maritavimus Anates, hoc est, adjunximus. Sic ulmos et populos altas vitibus maritare dicunt, pro adjungere.

13 *Remipedes*] Pedibus, vice remorum, ad agenda huc illuc corpora utentes.

* 15 *Iricolor vario, &c.*] Ab Iridis vario colore vocem 'Iricolor' deduxit Poëta. Notat Scaliger ad Catalect. 'Iride magis varius' adagii speciem apud Philostratum habere. Icon. lib. I. in Amphi. οὐ γὰρ ἀφ' ἑνὸς φέρει χρώματος, ἀλλὰ τρέπεται καὶ κατὰ τὴν ἶριν μετανθεῖ.

17 *Defrudata*] Defraudata. Sic Terent. Phorm. 'Quod ille suum defrudans genium comparsit miser.'

Hoc] Sic Scaliger pro *hæc*; 'hoc' intellige 'munere.'

IV. AUSONIUS THEONI SUO S. 393

AUSONIUS, cujus ferulam nunc sceptra verentur,

Ego Ausonius, cujus ferula jam est formidabilis sceptris, salutem dico Theoni

NOTÆ

1 *Ausonius, &c.*] De hac Epistola sic Scaliger: 'Epistola hæc digna est, quæ non solum propter eruditionem, sed etiam propter urbanitatem legatur: Theonem enim ad Domnotinum, qui erat pagus in Medulis, in colonica villa morantem, mirum qua libertate exagitet, et stuporem

Paganum Medulis jubeo salvere Theonem.
Quid geris, extremis positus telluris in oris,
Cultor arenarum vates? cui littus arandum,
Oceani finem juxta, Solemque cadentem:
Vilis arundineis cohibet quem pergula tectis,
Et tingit piceo lacrymosa colonica fumo.
Quid rerum, Musæque gerunt, et cantor Apollo?
Musæ non Helicone satæ nec fonte caballi:
Sed quæ fœcundo de pectore Clementini,

degenti in pago Medulorum.

Quid agis positus in ultimis finibus terræ, o poëta incola arenarum? Cui arandum est littus, prope terminos Oceani, et occidentem Solem: quem vilis pergula complectitur sub tecto ex arundinibus, et villula lacrymosa inficit nigro fumo. Quid rerum Camenæ et Apollo vates agunt? Camenæ non genitæ in monte Helicone, neque ad Hippocrenen: sed quæ prodeuntes ex fertili genio Clementini, inspirant

2 Sic in vet. libro. In vulgatis erat, *P. e Medulis.*—10 Legitur et, *facun-*

NOTÆ

Medulum Vibisco sale perfricet.'

Cujus ferulam, &c.] Hinc patet scriptam hanc ab Ausonio Epistolam, cum in Valentiniani Augusti aula et comitatu degens, filium ejus Gratianum doceret literas. Facete autem ferulam confert cum sceptris. Quidni? cum 'ferulæ tristes sceptra sint Pædagogorum,' teste Martiali?

2 *Paganum Medulis*] Ut apud Plautum: 'Hospes Zacyntho,' et 'vinum Lesbo,' hoc est, ex Zacyntho, ex Lesbo. Paganus opponitur militanti, qualis tunc erat Ausonius in castris cum Imperatore degens. Unde infra ait: 'Enucleabit protinus, quod militantes scribimus,' et apud Jurisconsultos Paganicum testamentum opponitur Castrensi. Meduli porro populi erant incolentes id, quod infra Burdigalam, inter Oceanum et Garumnam interjacet infelicissimi agri et arenis ac pinetis pleni. Hodie *Medoc.*

* 4 *Cultor arenarum, &c.*] Non inscite, inquit AltESerra. Scite equidem, at nullus mirandi locus; cum Poëta non procul ab eo tractu prædium habuerit. Medulinum solum valde arenosum, et arboribus consitum picem ac resinam ferentibus; hoc duntaxat felix nomine, quod illi Oceanus Ostrea Baiis certantia effundit. De quibus Medulinis vulgo creditur accipiendum illud Sidonii lib. VIII. Epigr. XII. 'Medulicæ supellectilis epulones.'

Cui littus arandum] Hiarbas apud Virgil. l. IV. Æneid. de Didone loquens: 'Cui littus arandum, Cuique loci leges dedimus.' Notum proverbium 'Arare littus,' pro, frustra et incassum sudare, de quo vide Erasmum.

6 *Pergula*] Hic est, casula, seu tuguriolum pauperis, arundinibus tectum, a similitudine pergulæ seu vitis jugatæ, *treille.*

7 *Tingit*] Inficit nigro colore.

Lacrymosa] Lacrymas acri fumo ciens.

Colonica] Villula, coloni habitatio.

Inspirant vacuos aliena mente poëtas.
Jure quidem: nam quis malit sua carmina dici,
Qui te securo possit proscindere risu?
Hæc quoque ne nostrum possint urgere pudorem,
Tu recita: et vere poterunt tua dicta videri.
Quam tamen exerces Medulorum in littore vitam?
Mercatusne agitas, leviore nomismate captans,
Insanis quod mox pretiis gravis auctio vendat?
Albentis sevi globulos, et pinguia ceræ
Pondera, Naryciamque picem, scissamque papyrum,

alieno ingenio vates inanes proprio. Merito quidem: quis enim malit versus, quos recitas, appellari suos, quam tuos, qui possit te secure deridere, tam male eos recitantem, ut tui plane videantur? Tu etiam recita hæc, quæ ad te mittimus, ne mihi possint esse pudori: et poterunt vere existimari esse tua verba. Dic tamen quam vitam degis in littore Medulorum? Exercesne mercaturam, conans emere minori pecunia, quod postea auctione gravi distrahas magno pretio? Scilicet candentes orbes sebi, et massas ceræ pingues, et picem Naryciam, et papyrum sectam in tenuia

do.—14 *Hoc quoque* Vulg.—19 *Albentes* fuit in vet. cod. et sic habent edd.

NOTÆ

10 *Clementini*] Putat Scaliger hoc nomen fuisse Theonis. Vinetus Clementinum intelligit bonum aliquem poëtam, cujus versus Theon usurpaverit, et male recitando suos fecerit, ut Fidentinus ille apud Martialem. Vineto accedo libens.

12 *Jure quidem*] Supplendum, 'Clementini Musæ tuæ habentur cum ejus versus male recitando fœdasti.'

13 *Securo risu*] Non timens ne existimari possit sua ipsius deridere carmina, cum ea a te pronuntiata deriserit. Adeo vultum mutarunt, et, ut ita dicam, ejurarunt ortum, ut ea nemo alii quam tibi sit ascripturus. Jocus hic liberior certe et præter jus amicitiæ, ut et multa eorum quæ sequuntur.

14 *Hæc quoque*] Carmina e castris minus accurate scripta.

Ne nostrum possint urgere pudorem] Mihi celebri poëtæ et magistro Cæsarum Ausonio pudori esse tanquam me indigna.

* 17 *Leviore nomismate*] Desposius exponit, non legitimi ponderis, quod ferri potest; neque enim Theon hic describitur a furto alienus. Vinetum secutus expono, minore pecunia emta, quæ majore postea divendat.

19 *Pinguia ceræ Pondera*] Cera et apibus abundat tota illa regio Medulorum.

20 *Naryciamque picem*] Desumtum ex hoc Virgilii Georgicon lib. II. 'Naryciæque picis lucos.' Narix, seu Naryce, seu Narycium, apud Stephanum de Urbibus, urbs est Locrorum. Hinc 'picis' Epitheton 'Narycia,' eo quod magna ibi reperiatur picis copia.

Scissamque papyrum] Scissam acu in pertenues, sed quam latissimas philuras, ut habet Plin. lib. XIII. cap.

Fumantesque olidum paganica lumina tædas?
An majora gerens, tota regione vagantes
Persequeris fures? qui te, postrema timentes,
In partem, prædamque vocent. tu mitis, et osor
Sanguinis humani condonas crimina nummis,
Erroremque vocas, pretiumque imponis abactis
Bobus, et in partem scelerum de judice transis?
An cum fratre vagos dumeta per avia cervos
Circumdas maculis, et multa indagine pinnæ?
Aut spumantis apri cursum clamoribus urges,

folia, et tædas, emittentes fumum grave olentem, quæ sunt faces rusticæ? An verò exercens munus honestius, sectaris prædones grassantes per totam provinciam? Qui metuentes ultimum supplicium, participem te faciant suæ prædæ. Tu autem clemens, et abhorrens a cruore humano, remittis scelera, pecuniæ causa, et crimen appellas errorem, et statuis certum pretium tibi solvendum in singulas boves amotas, atque ex judice fis particeps criminum? An cum fratre tuo cingis retibus, et longa linea e pennis, cervos errantes per senticeta devia? Vel vociferationibus instas cursui apri

NOTÆ

11. et aqua Nili, vel glutino in chartas extensam, et conglutinatam. De papyro plura vide apud Plinium dicto loco. Certe peregrina hæc merx erat in Medulis. Neque enim nasci illic papyrum usquam legitur.

21 *Tædas*] Genus est arboris tæda resinam ferens, ideoque facile ardens, et aptum facibus. Hic 'tædas' faces videtur intelligere ex pinu aliisve arboribus resiniferis quibus Medulorum regio abundat, quas 'paganica lumina' appellat, quod iis maxime in pagis uterentur.

22 *An majora gerens, &c.*] Latrunculatorem in Medulis fuisse Theonem hunc videtur innuere.

24 *Tu mitis, &c.*] Ironice hæc.

26 *Pretiumque imponis abactis Bobus*] Hoc est, summam pecuniæ præstituis abigeis, pecorum furibus, tibi persolvendam ut abigeatus sui veniam ferant, neque pœnas dent statutas legibus. De quibus pœnis sic Ulpianus lege I. ff. de Abigeis: 'De Abigeis puniendis ita Divus Adrianus consilio Bæticæ rescripsit: Abigei cum durissime puniuntur, ad gladium damnari solent: puniuntur autem durissime non ubique, sed ubi frequentius est id genus maleficii: alioquin et in opus, et nonnunquam temporarium dantur.'

29 *Multa indagine pinnæ*] Formidinem intelligit quam sic describit Nemesianus: 'Linea quin etiam magnos circumdare saltus Quæ possit, volucresque metu concludere prædas, Digerat innexas non una ex alite plumas. Namque ursos, magnosque sues, cervosque fugaces Terrificant, linique vetant transcendere septum.' Virg. lib. XII. Æneid. 'Inclusum veluti si quando in flumine nactus Cervum, aut puniceæ septum formidine pinnæ Venator cursu canis et latratibus instat.' Seneca Hippolyti initio: 'Picta rubenti linea pinna Vano claudat terrore feras.' Apuleius noster in Apologia: 'Ego ista propterea commemoravi, non quod pinnarum formidines, et fuliginis maculam, te præsertim judice timerem.' Ad quem locum vide, si vacat, Notas nostras.

Subsidisque fero? moneo tamen, usque recuses
Stringere fulmineo venabula cominus hosti.
Exemplum de fratre time, qui veste reducta
Ostentat fœdas prope turpia membra lacunas,
Perfossasque nates vicino podice nudat.
Inde ostentator volitat: mirentur ut ipsum
Gedippa, Ursinusque suus, prolesque Jovini,
Taurinusque, ipsum priscis heroibus æquans.
Qualis in Olenio victor Calydonius apro,
Aut Erymantheo pubes fuit Attica monstro.
Sed tu parce feris venatibus, et fuge nota
Crimina sylvarum: ne sis Cinyreia proles,

spumantis, et expectas bestiam illam in insidiis? Moneo te nihilominus, ut semper refugias intentare e proximo pila in hostem armatum fulmineis dentibus. Metus edoctus exemplo fratris, qui revocato sursum amictu monstrat turpes fossas juxta membra pudenda, et revelat clunes perforatas prope anum. Hinc discurrit ostentans suas illas plagas: ut Gedippa, et amicus suus Ursinus, et filius Jovinii, et Taurinus æquiparans ipsum heroibus antiquis, admirentur eum. Qualis fuit Meleager Calydonius, cum superavit aprum Olenium, aut juvenis Atticus, cum vicit portentum Erymantheum. At tu abstine a venationibus animalium ferocium, et evita bestias quas notum est cædes edere in sylvis: ne evadas filius Cinyræ, et fias novus Adonis

Delph. et Toll.—33 Vinetus putat in antiquo librò fuisse, *revincta*.—38 Sic antiqui libri: alii *Tarrinus*.—42 Alii, *nec sis*.—47 Sic antiqui libri, et ex im-

NOTÆ

31 *Subsidisque fero*] Servius ad hunc versum lib. XI. Æneid. 'Devicta Asia subsedit adulter.' 'Legitur,' inquit, 'et Devictam Asiam: quod si est, ita intelligimus, ut subsedit, sit dolo possedit. Lucanus: subsidere regnum Chalcidos Euboicæ. Unde et subsessores dicuntur, qui in insidiis tauros interimunt: et hostium dolo subsessos vocamus.' Hoc sensu hic 'subsidere' est insidiari.

* *Subsidisque fero*] Desposius interpretatur equo: quod mihi rectius videtur quam, quæ alii et noster quoque huc attulerunt. Quo enim pacto fieri potest, ut spumantis apri cursum urgeret nisi equo insideret?

32 *Fulmineo . . . hosti*] Apro, cujus dentes majores appellantur dentes fulminei, et fulmina.

37 *Gedippa, &c.*] Hæc sunt Medulicorum hominum nomina.

39 *Olenio*] Qui regionem circa Olenum vastabat Calydonius aper a Meleagro interfectus narratur apud Ovid. VIII. lib. Metam. quem vide.

40 *Aut Erymantheo*] Aliud monstrum Erymantheum non legimus, quam Aprum in Erymanthi sylva ab Hercule interfectum. At Hercules Alcmenæ filius, Thebanus erat, Bœotius, non Atticus. Quomodo ergo pubes Attica hic dicitur? Nisi forte Atticæ accensitam aliquando Bœotiam conterminam regionem dicamus.

42 *Cinyreia proles*] Adonis Cinyræ ex incesto Myrrhæ filiæ concubitu filius.

Accedasque iterum Veneri plorandus Adonis.
Sic certe crinem flavus, niveusque lacertos,
Cæsariem rutilam per candida colla refundis:
Pectore sic tenero, plana sic junceus alvo,
Per teretes feminum gyros, surasque nitentes
Descendis, talos a vertice pulcher ad imos.
Qualis floricoma quondam populator in Ætna,
Virgineas inter choreas Deoida raptam
Sustulit emersus stygiis fornacibus Orcus.
An quia venatus ob tanta pericula vitas,
Piscandi traheris studio? nam tota supellex
Domnotoni tales solita est ostendere gazas,

rursum deflendus Veneri. Profecto tu sic flavam habes comam, et brachia candida, ac dispergis aureos capillos per niveam cervicem: sic habes pectus tenerum, sic plano ventre tenuis es instar junci, et inferne desinis in circuitus femorum rotundos, et suras pulchras, formosus a capite ad infimum calcem. Qualis Pluto olim erumpens e caminis infernis, vastans Ætnam floribus comantem, abstulit filiam Cereris raptam inter choros puellarum. An duceris amore piscandi, quoniam fugis venationes propter tanta discrimina? In omni enim instrumento domus tuæ apud Domnotonum

pressis nonnulli: alii, *femorum.*—49 Alii, *Enna.*—55 Censet Gronovius Au-

NOTÆ

43 *Veneri*] Alicui tuæ amasiæ.

Plorandus] Si forte ab apro aliquo fueris interfectus, ut interfectus olim fuit Adonis. Vide lib. x. Metamorph. in fine.

44 *Sic certe, &c.*] Hæc omnia ironice dicta intellige.

46 *Plana sic junceus alvo*] Terent. in Eunucho: 'Si qua habitior paulo . . . deducunt cibum . . . . reddunt curatura junceas.' At Theon hic, tantum abest ut esset junceus, ut contra pinguis admodum et obesus esset, ut patet ex hoc versu Epistolæ proximæ ad eundem: 'Corporis ut tanti non moveatur onus.'

48 *Talos a vertice, &c.*] Ex Epist. II. lib. II. Horatii.

49 *Populator in Ætna*] Mavult Tollius, *in Enna*, quod, ut ait, ad Pergum, seu, ut habet Ovidius, Pergusam, Ennæ Siciliæ urbi vicinum lacum, rapta sit Proserpina. Mariangelus Accursius in medium relinquit *Ætna* legas, an *Enna*. Si Claudiano credimus, raptum illum narranti, legemus *Ætna*.

50 *Deoida*] Proserpinam. Patronymicum est Deois, Δηωΐς a Deo Δηὼ, quæ Ceres est, Proserpinæ mater: *καρπὸς Δηοῦς* apud Aristoph. in Pluto, fruges, Cereris fructus.

* *Deoida raptam*] Similiter Ovidius Metam. VI. Proserpinam vocavit 'Deoida,' hoc versu quem allegat Parrhasius: 'Mnemosynen pastor, varius Deoida serpens,' elusit. Deoida, ab Elusina Cerere quæ Δηὼ Græce dicitur. Unde recta forma Deois, ut a Λητὼ, Λητωΐς patronymicum derivatur.

54 *Domnotoni*] Villa hæc erat The-

Nodosas vestes animantum Nerinorum,
Et jacula, et fundas, et nomina villica lini,
Colaque, et indutos terrenis vermibus hamos.
His opibus confise tumes? domus omnis abundat

ejusmodi opes conspicere solemus: indumenta nodosa animalium marinorum, et jacula, et fundas, et lina rusticanis nominibus insignita, et cola, et hamos lumbricis terrestribus involutos. Superbis fidens iis divitiis? Tota tua domus locuples referta est

sonii manum fuisse, *nodosas pestes.*—56 '*Et villica*] In veteri libro disertim scriptum est: *et nomina villica lini.*' Scaliger. '*Et nomina bellicani*] Sic omnia exemplaria, præter vetus Lugdunense: quod cum *vilica lini* habere audisset Hadrianus Turnebus, pro illo *bellicani*, *nomina villica lini* emendandum censuit: sed nec sic hoc ego, quid sibi velit, satis video: quamvis *villica*, paganica, rusticanaque esse possint: et hic significari putem, quæ 'humida lina' dixit Virgilius, retis genus: quod appellari everriculum scribit vetus poëtæ interpres.' *Vinetus.*—57 '*Insutos t. v. h.*] Videtur hæc proba lectio: elegantiorem tamen censeam: *indutos t. v. h.*' Tollius.—60

NOTÆ

onis in Medulis. Suspicatur Vinetus esse parvum vicum Donissam nomine, paulum supra Blaviam, in ipsa fere Garumnæ ripa.

55 *Nodosas vestes*] Retia intellige. Suspicatur Gronovius *pestes*, non *vestes* legendum; acute sane, et valde probabiliter: sunt enim retia piscium pernicies. Secutus tamen sum veterem lectionem in Interpretatione.

Animantum Nerinorum] Piscium, Nerei animalium. A Nereo est Nerinus. Sic, 'Nerine Galathea' apud Virg. Ecloga VII.

56 *Et jacula, et fundas*] 'Rete jaculum,' Plauto Asinariæ Act. I. Sc. 1. idem ac funda. Servius ad illud Virg. G. lib. I. 'Atque alius latum funda jam verberat amnem:' 'Funda genus est retis dictum a fundendo: id est retinaculum (lege, rete jaculum) quod dicitur βόλος.' Ego illud existimaverim esse rete piscatorium, quod nostri *Epervier* appellant.

Et nomina villica lini] Vinetus anxie quærit cujusmodi rete his verbis designetur, et putat verriculum intelligendum. Ego alia omnia retia intelligo, quorum nomina rusticana versus ingredi non possunt, et quæ Ausonius generali hac appellatione expressa esse vult.

57 *Colaque*] Cola hic Passeratius non vimineos qualos, sed retis genus, quod a forma quadrata a nostratibus dici *un quarré*, ait, rete nimirum extremis duobus in decussem sese secantibus semicirculis alligatum, atque ex pertica pendulum, quod, cum esca in medio, in flumen demittitur, ac sursum deinde sublatum elapsa per maculas aqua pisces, si qui ad escam venerint, educit; inde Manilius, 'Et colare vagos inductis retibus amnes.' Sed præter ejusmodi rete, per cola, vimineas nassas, quæ Anguillis, et Cancris aliisque capiendis, ad imum flumen depressæ relinquuntur, intelligi quid vetet non video.

Indutos] Sic Tollius. In vulgatis *insutos*, quod ferri etiam potest. In Mosella tamen: 'Indutos escis jaciens mortalibus hamos.'

58 *Confise*] Pro confisus.

Littoreis dives spoliis: referuntur ab unda
Corroco, letalis Trygon, mollesque Platessæ,
Urentes Thynni, et male tecti spina Elegati,
Nec duraturi post bina trihoria Corvi.
An te carminibus juvat incestare canoras

præda littorali. Ab aqua reportantur Corroco, Trygon mortifer et Platessæ molles, Thynni manum lædentes, et Elegati male defensi spina sua, et Corvi corrumpendi intra sex horas. An delectaris polluere tuis versibus canoras filias Memoriæ, quæ

Carroco letalisque trygon Vulg. Vid. inf. *Platesæ*, unico *s*, in vetusto codice. —61 *Tinni* in vet. libro. Pro *Elegati* legitur et *elegatri*, et in vetusto libro *ligari*.—62 Sic habuit vetus liber: alii *camenas*.—65 *Agnoscere* Vulg.—68

NOTÆ

60 *Corroco*] Vocem esse Vibiscam putat Scaliger. Legitur et *Carroco*, et *Carrhoco*. Suspicatur Vinetus eum esse piscem, quem Burdigalenses *Creac de Buch*, hoc est, Creacum, seu Carroconem Boiensem vocitant, et alio nomine Martram, scriptores Græci ῥίνην, Latini Squatinam, Rondeletio descriptum lib. XII. cap. 21.

Letalis Trygon] Τρυγὼν est avis turtur, et piscis vetustioribus Latinis Pastinaca dictus, planus, Rajæ non multum dissimilis, *Pastenaga* Burdigalensibus et Medulensibus ac Bojensibus, teste Vineto. Habet caudam longam in qua media est aculeus, quem Plin. lib. IX. appellat 'Radium;' qui, eodem teste, non solum homines, sed etiam arbores infixus radici necat; arma, ut telum, perforat, vi ferri cedente veneni malo. Hinc Ausonius 'letalem' hic appellat.

Mollesque Platessæ] Plani pisces molli carne e passerum genere, ἀπὸ τοῦ πλάτους, a latitudine, sic dicti. Nomen apud Burdigalenses retinent parum immutatum. *Platussas* enim appellant. Nos *des Plies*.

61 *Urentes Thynni*] Non grandes illos Thunnos intelligit hic Vinetus vulgo notos, *des Thons*, sed pisces quosdam apud Medulos et Burdigalenses appellatos *Toul*, oblongos et teretes, coloris majori ex parte cineracii, cute aspera, unde putat ab Ausonio dici 'urentes,' quod tractantium manum perstringant ac lædant.

Male tecti spina Elegati] Refutat hic Scaliger Turnebum censentem legendum esse *Elacati*, et intelligentem pisces illos qui Græcis ἠλακατῆνες dicuntur, ex thunnorum et cetaceorum genere. Vinetus intelligit pisces Burdigalensibus dictos *Gates*, et *Gatas*, magna copia sub veris finem capi solitos, viles, spinosissimos, squamis tectos, ut sunt Alosæ, sed tenuioribus rarioribusque, unde 'male tecti' dicuntur hic Ausonio.

62 *Nec duraturi, &c. Corvi*] Idem dixit de Capitone pisce in Mosella vers. 87. Corvus piscis marinus a nigricante dorso sic dictus, Græcis Κόραξ. Rondeletio describitur lib. X. c. 7. Vilis piscis est, quemadmodum et alii hic ab Ausonio, in Theonem jocante, descripti.

Mnemosynes natas, aut tris, aut octo sorores?
Et quoniam huc ventum, si vis cognoscere, quid sit
Inter doctrinam, deridendasque Camœnas;
Accipe congestas mysteria frivola nugas,
Quas tamen explicitis nequeas deprendere chartis,
Scillite decies non si purgeris aceto,

sunt vel tres germanæ, vel octo? Et quia huc incidimus, si cupis scire quid intersit inter veram eruditionem, et ridiculum poëtandi genus: accipe nugas coacervatas, arcana futilia, quæ nihilominus non possis agnoscere licet, evolutis chartis, non si decies te purges aceto e scilla, et tuo acumine superes acumen

Alii, *dependere*. Vid. inf.—69 Vid. inf. et Not. Var.—74 Vinetus legit:

NOTÆ

64 *Aut tris, aut octo sorores*] In Gripho tres primum Musas fuisse dicit, ac postea novem: 'Et Lyrici vates,' inquit, 'numero sunt Mnemonidarum, Tris solas quondam tenuit quas dextera Phœbi: Sed Citheron toties ternas ex ære sacravit, Religione patrum, qui sex sprevisse timebant.' Unde autem hic octo? Quia sorores dicit, intelligit, puto, sorores alicujus, scilicet alius Musæ, quæ nona sit, et cum illis octo prædictum numerum constituat.

68 *Deprendere*] Sic malo cum Tollio, quam ut Scaliger et Heinsius ex vetusto codice reponunt *dependere*. Intelligit nugas illas ænigmaticas non posse a Theone deprehendi, hoc est, dignosci, quamvis evolutæ, et explicitæ sint chartæ, in quibus continentur.

69 *Scillite, &c.*] Scaliger ex veteri membrana legit: *Scillite decies si cor purgeris aceto Anticipesque tuum, &c.* et exponit: 'Non poteris horum Ænigmatum nodos solvere, etiamsi cor purges scillite aceto, quod antidoti vice sæpe anticipare soles: neque etiam si te eo præmunieris, quod est tibi acumen ad versus faciendos, qui es Lucumo, et insanis.' Nam (inquit idem), ut ex Festo novimus, 'Lucumones' sunt insani. Et temporibus Ausonii tritum erat in ore vulgi illud vocabulum in homines insanos et intractabiles. Sidonius: 'Temperat Lucumonem nostrum Tanaquil sua.' Samius autem est acutus. Unde Samiare est acuere, et Samiator qui acuit cote. Nonius, 'Samium, acutum; et Samiare, acuere.' Glossarii: Samiator, ἀκονητής. Quare hic 'Samius Lucumo' est furiosus acutus. Notandum vero genus loquendi, 'tuum acumen Samii Lucumonis.' Nam et ita a multis Veteribus usurpatum memini, ut a Jurisconsulto: 'Cum mens mea fuerit facientis testamentum,' &c. Est ergo et argutissime et venustissime dictum ab Ausonio: 'tuum Samii Lucumonis acumen.' Cujus rei ignorantia quot, quantas nugas viri boni et docti super 'Lucumone Samio' effutiverunt! dum quærunt, quis sit iste Samius Lucumo, et putant referendum ad historiam quandam, non autem esse epitheta in Theonem ipsum. Hæc *Scaliger*. Cujus pace dixerim existimare me potius respexisse Ausonium ad aliquem Samium alium a Theone. Refert Vinetus ex opere in-

Anticipesque tuo Samii Lucumonis acumen:
Aut adsit interpres tuus,
Ænigmatum qui cognitor
Fuit meorum: cum tibi
Cadmi nigellas filias,

Samii Lucumonis: vel interpres tuus tibi præsto sit, qui cognovit mea ænigmata, quando aperuit tibi quid essent nigræ natæ Cadmi, candida nata Nili,

-----

Cadmi nigras filias, Melonis albam paginam. Albam filiam legendum putat

NOTÆ

certi auctoris de paratu facilibus, quod extat inter Galeni scripta, fuisse Pythagoram quondam Samium (quem suspicatur medicum illum fuisse, cujus meminit Laërtius in extrema vita Pythagoræ Philosophi, alium a Philosopho illo) qui aceti scillitici usu vitam ad annum 117. produxerit. Ad hunc respexisse Ausonium facile inducor ut credam, et legendum *Anticipesque tuo*, non *tuum*, et per Lucumonem intelligendum magnum aliquem in secretioribus disciplinis virum, quales Hetrusci Lucumones, ob divinationis scientiam non minus quam ob regiam potestatem, sic dictos. Est porro acetum scillites, seu scillium, (utroque enim modo apud Plinium legitur,) acetum scilla, herba quadam, quasi cæpa agresti, medicatum σκιλλιτικὸν ὄξος Dioscoridi. Ex eadem herba vinum potabatur σκιλλιτικὸς οἶνος dictum. Plin. lib. XXIV. loquens de Platani pilulis: 'Tussæ autem cum aceto acri, magisque scillite.' Lib. XXXII. 'Urtica Marina trita ex aceto scillite.' Lib. XXIII. 'Acetum scillinum inveteratum magis probatur.'

70 *Anticipesque tuo*] Erat in Lugdunensi Ms. *Anticipesque vivum*, prope quod acutissimo calamo scriptum *tuum* pro *vivum*, unde Douza, et Gronovius *tuo*. Loco autem horum in papyraceo codice erat *Anticyramque bibas*, quod multæ editiones retinuerunt.

71 *Aut adsit interpres tuus*] Clementinus ille fortasse, de quo supra.

* 72 *Ænigmatum qui cognitor*] Clearchus Solensis Peripateticus apud Athenæum lib. x. ænigma definit, πρόβλημα ἐπιπαιστικὸν, προστακτικὸν, τοῦ διὰ ζητήσεως εὑρεῖν τῇ διανοίᾳ τὸ προβληθὲν, τιμῆς ἢ ἐπιζημίου χάριν εἰρημένον. 'Quæstionem ludicram, jubentem, ut per inquisitionem acie mentis inveniatur quod propositum, ac honorarii aut mulctæ gratia adductum est.' Vossius instit. Orat. lib. IV. recte definit, Ænigma, orationem obscuritate allegoriæ rem notam significantem. Est enim ænigma ab αἰνίσσεσθαι, rem involucris tegere. In exemplumque affert hoc Ausonii ad Theonem ænigma, quod amœnum juxta ac eruditum vocat. Nec immerito.

73 *Cum tibi Cadmi nigellas filias, &c.*] Scripserat scilicet ad Theonem Ausonius Epistolam in qua literas, papyrum, atramentum, et calamos ænigmatice descripserat verbis illis: 'Cadmi nigellas filias,' &c. Atque hæc, ut puto, Epistola erat quæ mox sequetur septima numero, post quam hanc, mutato loco, ponendam existimo. Ratio patebit ex prosa a qua illa Epistola incipit.

74 *Cadmi nigellas filias*] Literas a

Melonis albam filiam,
Notasque furvæ sepiæ,
Cnidiosque nodos prodidit.
Nunc adsit: et certe modo
Præsul creatus literis,
Enucleabit protinus
Quod militantes scribimus.
Notos fingo tibi poëta versus:
Quos scis Hendecasyllabos vocari:
Sed nescis modulis tribus moveri.

et notæ sepiæ atræ, ac nodi arundinum Cnidiarum. Jam hic præsto tibi sit: et profecto ipse nuper constitutus antistes literarum, explicabit statim, quod scribo tibi in castris. Facio versus tibi cognitos, o poëta: quos nosti appellari Hendecasyllabos: at ignoras eos procedere triplici modo. Hos quos facio

NOTÆ

Cadmo inventas, aut potius invectas in Græciam.

75 *Melonis albam filiam*] Papyrum, quæ nascitur, teste Plin. lib. XIII. cap. 11. in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi evagatæ stagnant. Nilus enim priscis Melo dictus est, teste Festo ac Servio, a nigredine ut putat Vossius, hoc est, a turbidis aquis: unde etiam *Scichor* Ægyptiis dicebatur, quod nomen extat Jeremiæ cap. II. vers. 18. a *Scachar* Hebraico nigrescere, hinc Græci Ægyptium nomen Nili vertentes, Melonem eum dixerunt a μέλας niger.

* *Melonis albam filiam*] Ita in Ms. codice reperit Mariangelus Accursius, cum in vulgatis legeretur *paginam*, Scholio super indito, a librariis emendationem ratis mox arrepto. Certe, ut ait Vossius, *paginam* vocare *paginam*, non est ænigmatice loquentis. Et elegantior omnino futura est antithesis inter 'nigellas Cadmi filias,' et 'albam Melonis filiam.' Alioqui e voce obsoleta duntaxat, nempe 'Melonis,' oriretur difficultas. Aristides in sermonibus sacris, cum oraculum Delphicum accepisset: Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα, καὶ λευκαῖς κόραις, acceptis honorificis literis, ita illud interpretatus est, ut per puellas candidas, Epistolas significari crederet.

76 *Notasque furvæ sepiæ*] Ductus literarum atramento ex sepia pisce formatos. Pers. Sat. III. 'Nigra quod infusa vanescat sepia lympha.'

77 *Cnidiosque nodos*] Arundines Cnidias. Pers. eadem Satira: 'Inque manus chartæ, nodosaque venit arundo.' His arundinibus seu calamis ad scribendum utebantur. Probatissimæque erant Gnidiæ prope Gnidum Cariæ urbem nascentes. Plin. lib. XVI. cap. 36. 'Chartisque serviunt calami, Ægyptii maxime, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidii, et qui in Asia circa Anaiticum lacum nascuntur.'

79 *Præsul creatus literis*] Hæc εἰρωνικῶς.

81 *Militantes*] In comitatu Imperatoris in castris, ubi tunc erat Ausonius.

82 *Notos fingo tibi*] Hæ sunt congestæ, mysteria frivola, nugæ, quas propositurum se Theoni, et ab ipso non intellectum iri sine interprete, supra dixit.

Istos composuit Phalæcus olim,
Qui Penthemimerin habent priorem:
Et post semipedem duos iambos.
Sunt quos Hexametri creant revulsi:
Ut Penthemimeris prior locetur:
Tum quod bucolice tome relinquit.
Sunt et quos generat puella Sappho:

Phalæcus quondam struxit, qui habent primum penthemimerin: et semipedem post duos iambos. Sunt alii qui fiunt ex divisis Hexametris: adeo ut primum ponatur penthemimeris: deinde id quod post cæsuram bucolicam superest. Sunt etiam illi quos Sappho puella componit: quos pes Hippius secundus, primus

Vossius, prout se in Ms. codice invenisse refert Accursius.—86 *Penthemimeren* legendum monet Vinetus.—87 Sic vetus liber.—94 *Sed jam non poteris*

NOTÆ

85 *Phalæcus*] Vel *Phaleucus*, a quo Phalæcii, vel Phaleucii dicti sunt versus illi.

86 *Penthemimerin*] Vinetus, ad Epistolam Centoni nuptiali præpositam, monet *Penthemimeren* hic a πενθημιμερὴς legendum esse, idque auctoritate veteris Ms. Lugdunensis, non *Penthemimerin*. Quod tamen non respuit Scaliger, qui Penthemimerida appellat portionem illam carminis ex quinque semipedibus, seu ex duobus pedibus et cæsura longa constantem, a qua incipit Phalæcius versus: 'Notos, fingo ti, bi' 'Sed nes, cis modu, lis.'

87 *Et post semipedem duos iambos*] Immo, post duos iambos semipedem: 'Poë, ta ver, sus' 'Tribus, move, ri.' Hoc ab Ausonio, obscuritatem affectante, de industria inversum cum Tollio facile credo.

88 *Sunt quos Hexametri, &c.*] Secunda species hendecasyllaborum ex truncatis hexametris, ut: 'At regina gravi saucia cura.' Ex hoc hexametro: 'At regina gravi jamdudum saucia cura.' Et illud: 'Insipiens dives temnit egenos.' Ex illo: 'Insipiens dives miseros contemnit egenos.' Ex hujusmodi versibus constat metrum secundum lib. I. Boëthii de Consolatione Philosophiæ. Habent in primo pede spondæum, in secundo dactylum; aut in primo dactylum, spondæum in secundo, tum semipedem seu syllabam longam; ac deinde tertio loco dactylum, quarto spondæum.

90 *Tum quod bucolice tome relinquit*] Hanc tomen seu sectionem tetrapodiam quoque dici observat ad Centonis Præfationem Mariangelus Accursius, quod quatuor priores Hexametri pedes contineat, ut: 'Sæpe tener nostris ab ovilibus:' post quos sequuntur tantum pedes duo extremi: 'Imbuet agnus:' qui versus hujus hendecasyllabi Boëthiani finem constituunt.

91 *Sunt et quos generat puella Sappho*] Tertia hendecasyllaborum species Sapphica a poëtria Sappho nomen sortita, quam constituunt trochæus, spondæus, dactylus, et duo trochæi, ut in 1. versu Sapphico Horatii: 'Jam sa, tis ter, ris nivis, atque, diræ.' Sed pedes ejus obscuritatis fortasse

Quos primus regit Hippius secundus:
Ut claudat Choriambon Antibacchus.
Sed jam non potis es, Theon, doceri:
Nec fas est mihi regio magistro
Plebeiam numeros docere pulpam.
Verum protinus ede, quod requiro.
Nil quæro, nisi quod libris tenetur:
Et quod non opicæ tegunt papyri.

moderatur, sic ut antibacchius excipiat Choriambum. At nunc, o Theon, non potes erudiri: neque licet mihi præceptori Cæsareo docere ignobilem et carnulentum hominem numeros versuum. At dic statim quod quæro a te. Nihil interrogo te, nisi quod continetur libris: et quod non opicæ chartæ celant. Quas nugas si explica-

NOTÆ

captandæ causa aliter hic numerat et nominat Ausonius. Nempe Hippium secundum (qui tamen Terentiano Mauro Epitritus secundus est) ex trochæo et spondæo constantem, ut in eodem: 'Jam satis ter,-' Choriambum ex choreo seu trochæo et iambo, ut: '-ris nivis at,-' et antibacchium ex tribus syllabis, una brevi, et duabus longis, ut '-que diræ: perinde enim est, teste Terentiano Mauro, Bacchium facias ex una brevi et duabus longis, Antibacchium vero ex duabus longis et una brevi, aut vice versa Bacchium ex duabus longis quas brevis sequatur, et Antibacchium ex brevi quam sequantur duæ longæ.

94 *Non potis es, Theon, doceri*] Veteres editiones habent: *non potes, o stolo, doceri.* Et Turnebus ex hoc uno Ausonii loco inferebat Stolonem non solum esse fruticem e crassioris arboris radicibus surgentem, quæ genuina est ejus significatio apud rei rusticæ auctores, sed etiam pro stolido et stulto accipi posse. Suspicatur tamen Tollius, nec sine fundamento, mea quidem sententia, id ex hac scriptura fuisse corruptum: *sed jam non potis estheo doceri*, quod sic edendum curavi *non potis es Theo doceri*, propter ætatem nempe provectiorem. In hanc sententiam Apuleius noster in Apologia: 'Disce igitur versus Platonis Philosophi in puerum Astera; si tamen tantus natu potes literas discere.'

96 *Plebeiam pulpam*] Te, o Theon, ignobilem, et pulpis, hoc est, carnibus torosum, et obesum.

99 *Opicæ tegunt papyri*] Vinetus vertit sordidæ, immundæ, obscœnæ; et revera *ὀπικὸς* est sordidus. Sed quid hæc ad solutionis difficultatem? Festus in verbo 'Oscum' ait: 'Oscum duas diversas et contrarias significationes habet. Nam Cloatius putat eo vocabulo significari sacrum, quo etiam leges sacratæ Oscæ dicuntur. Et in omnibus fere antiquis commentariis scribitur *opicum* pro *osco*, ut in Titinii fabula quinta: Qui opice, et Volsce fabulantur, nam Latine nesciunt. A quo etiam verba impudentia et elata appellantur 'obscœna,' quia frequentissimus fuit usus Oscis libidinum spurcarum,' &c. A priori significatione malim ego hic opicas papyros intelligere, chartas obscuras, quales erant veteres illæ quibus sacratæ leges continebantur conscriptæ opico seu osco sermone, Evandro et matri ejus familiari, at

Quas si solveris, o poëta, nugas,
Totam trado tibi simul Vacunam,
Nec jam post metues ubique dictum:

veris, o poëta, permitto tibi plenam a meis insectationibus vacationem, neque dein-

ed. Toll. Vid. inf. et Not. Var.—101 Al. *Tostam .... et agnam.* Al. *Tortam.*

NOTÆ

aureæ Latinæ linguæ ætati pæne incognito.

101 *Totam trado tibi simul Vacunam*] Hanc lectionem retinet et sic explicat Turnebus: 'Vacuna antiquorum obsoletum et ridiculum numen, non videtur tantum fuisse vacantium, et otiosorum Dea, sed etiam eorum, qui vel carmine, vel calumnia, contumelia denique, et maledicto vacui reddebantur. Eam facio conjecturam ex eo quod Ausonius scribit: Totam trado tibi simul vacunam Nec jam post metues ubique dictum.' Id est: Vacuum te jubeo esse, liberum, et immunem ab omni dicto, et contumelia.' Hæc Turnebus: quibus ut assentiar faciunt versus qui sequuntur. Non dissimulabo tamen aliter in Codice Lugdunensi legi, referente Scaligero, cujus verba non pigebit referre. 'In eodem' inquit, Lugdunensi scilicet codice, 'plane legebatur: *Tostam trado tibi simul, et agnam.* Addendum erat, *que*, ut constet versui suus modulus, *simulque et agnam*, sed quid sit nescio. Nam vulgaris lectio valde mihi suspecta est. Sed dubium est, utrum illo libro *Tostam*, an *Tortam* scriptum esset, quia characteres Longobardici nullam differentiam inter R, et S, faciunt. Malim *Tortam*, hoc est, Tortam panis. Videtur esse pastoralis provocatio, seu sponsio. Nam pastores victori tortam panis et agnam proponunt. Si solveris has nugas, inquit, per me quidem præmium habeas licet. Sed, quod intactum reliquimus: 'Tostam trado tibi, simulque et agnam:' est figura Grammatices ἓν διὰ δυοῖν, ut: 'Pateris libamus, et auro,' hoc est, aureis pateris: sic hic 'Tosta et agna,' est Tosta agnina. Nam qui Griphum aut ænigma solverat in convivio, pro præmio carnes auferebat. Auctor Pollux. Ausonium vero proponere Griphum Theoni quis ignorat? Ipsemet hoc testatur. Lege et videbis. Sed melius erit, si Tostam simpliciter interpretemur carnem, aut carnium tostarum portionem, quæ dabatur Griphi enodatori. Agnam autem, quia poëtarum erat præmium Agna. Unde ἀρνῳδοὶ dicebantur, qui agnæ præmio canebant.' Hæc Scaliger; quæ, ut verum fatear, longius paulo quæsita mihi videntur. Lectoris esto judicium.

* *Totam trado tibi simul Vacunam*] Non capio quæ huc afferunt interpretes de Vacuna otiosorum Dea. Qui enim ista cohærent cum his quæ sequuntur: 'Nec jam post metues ubique dictum: Hic est ille Theon Poëta falsus,' &c. Solus Turnebus rem tetigisse mihi videtur Advers. lib. III. cap. 23. quanquam aliter placet Vineto. Vult igitur 'Vacunam' Deam quoque eorum fuisse qui contumelia et maledicto vacui reddebantur. Quod si concesseris, tollitur difficultas. Nempe Theon audiebat carminum furunculus, nec audiet amplius, si propositas solverit nugas.

Hic est ille Theon poëta falsus,
Bonorum mala carminum taberna.

ceps timebis id quod ubique dicitur: Hic est Theon ille fictus vates, mala officina bonorum versuum.

—104 In aliis pro *taberna* est *Laverna.*

NOTÆ

104 *Bonorum mala carminum taberna*] Sic Codex Lugdunensis, sensu satis plano, scilicet: Apud quem seu in taberna libraria, male venditantur bona aliorum carmina. In aliis pro *taberna* est *Laverna,* quod si retineas, interpretare bonorum versuum malus fur, et adeo fur et trifur, ut æquet furacitate ipsam Lavernam furum Deam. Malim tamen retinere *taberna.*

V. EIDEM THEONI. 394

AUSONIUS Salve caro mihi dico THEONI,
Versibus experiens quod volo, quodve queror.
Tertia fissipedes renovavit Luna juvencas,
Ut fugitas nostram, dulcis amice, domum.
Nonaginta dies sine te, carissime, traxi:
Huc adde æstivos: hoc mihi pæne duplum est.

Ego Ausonius salvere jubeo Theonem mihi dilectum, explicans carminibus quod cupio, aut quod doleo.

Jam Luna ter adjunxit de novo currui suo boves suas, quibus ungulæ fissæ sunt, ex quo fugis meam domum, o amice jucunde. Duxi nonaginta dies absque te, o dilectissime: adjice huc æstivos. Id mihi fere bis tantum est. Visne ut dicam novies

2 Sic codex Lugdunensis. Priores editiones, *expectans.* Vet. cod. etiam *quero* pro *queror.*—4 '*Dum fugitas nostram*] Liber optimus: *Ut fugitas n.* id est, ex quo tempore, et sic malim: neque aliter Nobiliss. Heinsius in Notis

NOTÆ

3 *Tertia fissipedes, &c.*] Periphrasis. Jam tres sunt menses, cum ad me non venisti. 'Fissipedes' autem dixit juvencas, quibus ungulæ sunt in duo fissæ ac divisæ: quod genus animalium 'bisulca' appellat Plinius.

Juvencas] Tauros nocti dat Fulgentius lib. I. Mytholog. his versibus: 'Astrigeroque nitens diademate Luna bicornis Bullatum bijugis conscenderat æthera tauris.' Prudentius lib. I. contra Symmachum dat ei boves: 'Et regnare simul Cœloque Ereboque potentem Nunc bigas frænare boves.' Ovid. lib. V. Fast. dat ei equos: 'Et vos Lunares exsiluistis equi.'

6 *Æstivos*] Proindeque longiores.

Vis novies denos dicam, deciesque novenos
  Isse dies? anni portio quarta abiit.
'Sexaginta horas super et duo millia centum
  Te sine consumsi: quo sine et hora gravis.
Millia bis nongenta jubet demensio legum
  Annumerata reos per tot obire dies.
Jam potui Romam pedes ire, pedesque reverti,
  Ex quo te dirimunt millia pauca mihi.
Scirpea Domnotoni tanti est habitatio vati?
  Pauliacus tanti non mihi villa foret.
An quia per tabulam medico pugnante notatam,
  Debita summa mihi est, ne repetamus, abes?

decem, et decies novem dies præteriisse? Quarta pars anni effluxit. Transegi bis mille centum et insuper sexaginta horas absque te: absque quo vel hora una mihi molesta est. Modus legibus constitutus postulat, ut vocati in jus conficiant mille et octingenta passuum millia bene numerata per tot dies, quot a me abes. Jam potui pedibus ire Romam, et pedibus redire, a tempore quo pauca millia passuum te separant a me. An arundinea casa Domnotoni tam cara est tibi poëtæ? Villa Pauliaci non mihi tam cara esset. An quoniam debetur mihi a te pecuniæ summa, ex syngrapha scripta digito repugnante, abes a me, ne illam a te reposcam? Ne tanti

ad Ovid.' *Tollius.*—7 *Bis* Vulg. Vid. Not. Var.—17 *Medica pugna notatam*

NOTÆ

7 *Vis*] Sic lege, non *bis*: ratio patet attendenti.

Deciesque] Malim *deciesve*. Disjungenda enim hæc, non conjungenda cum superioribus.

9 *Sexaginta, &c.*] Hic numerus horarum diebus 90. continetur, ut patebit 90. ducenti in 24.

11 *Millia bis nongenta, &c.*] Numerando scilicet millia viginti in singulos dies, quod itineris spatium leges definiunt diurnum reo ad se judicio sistendum. Caius leg. 1. ff. si quis cautionibus in judicio sistendi causa factis non obtemperaverit: 'Vicena millia passuum in singulos dies dinumerari Prætor jubet præter eum diem, quo cautum promittitur, et in quem sistere in inducium oportet: nam sane talis itineris dinumeratio neutri litigatorum onerosa est.'

12 *Reos*] Procul habitantes a loco, in quem eos oportet se judicio sistere.

15 *Scirpea Domnotoni*] Initio Epistolæ superioris de eodem vate, et eadem habitatione: 'Vilis arundineis cohibet quem pergula tectis.'

16 *Pauliacus*] Villa tunc magnifica, ut ex hoc loco apparet, nunc vicus nobilis, teste Vineto, apud Medulos in ipsa Garumnæ ripa, novem a Burdigala leucis, nomen etiamnum retinens: *Pauliac.*

17 *Medico pugnante*] Sic Lugdunens. Sic Turnebus qui medicum intelligit e digitis unum. Tollius repenit *digito pugnante*, in eundem sensum. Gro-

Bis septem rutilos regale nomisma Philippos,
Nec tanti fuerint, perdere malo, Theon;
Implicitum quam te nostris interne medullis
Defore tam longi temporis in spatio.
Ergo aut prædictos jam nunc rescribe Darios:
Et redime, ut mora sit libera desidiæ:
Aut alios a me totidem dabo: dummodo cari
Conspicer ora viri, pauperis usque licet.
Puppe citus propera, sinuosaque lintea veli
Pande. Medullini te feret aura noti

mihi constent, ego malo amittere quatuordecim Philippeos aureos, regiam monetam, o Theon; quam te a me abesse per spatium tam longi temporis, te, inquam, qui alte infixus es meo pectori. Igitur vel jam nunc renumera supra memoratos Daricos, et exsolve te, ut possis libere piger esse: vel donabo tibi totidem alios a me sumendos: modo videam vultum hominis mihi dilecti, quamvis semper egeni. Festina celeriter ad me nave, et explica sinus carbasi. Flatus venti a Medulis spirantis devehet te ex-

Vulg. Scribit Vinetus: *Medi qua pugna notata.* Vid. inf.—20 In veteri libro *Ne t.* recte, censente Pithœo.—23 '*Ergo aut prædictos*] *Nummos* legendum indubitanter existimo: quod et affirmare non verebor, si, qui meæ sententiæ album calculum addat, doctum aliquem invenero.' *Turnebus.* 'Adrianus Turnebus antiquum librum non viderat: sed eum fefellit, qui *Charinos* pro *Darios* hic se legisse scripsit.' *Vinetus.*—25 Sic restituit Pithœus.—29 *Subter*

NOTÆ

novius: *radio pungente*, id est, stylo, vel graphio ceram fodiente, quod non displicet. Elige lector.

19 *Regale nomisma Philippos*] Horat. lib. II. Epist. 1. quæ est ad Augustum: 'Incultis qui versibus et male natis Retulit acceptos regale numisma Philippos.' Philippei sunt nummi, in quibus imago Philippi Macedonum regis expressa est. Sed et pro aliis nummis ponuntur sæpe. Sic Valerianus apud Trebellium Pollionem in Claudio appellat nummos suos Philippeos: 'Philippeos,' inquit, 'nostri vultus annuos centum:' qui mox 'aurei Valeriani' appellantur. Et quos hic 'Philippos' Noster, mox 'Darios,' hoc est, Daricos appellat.

21 *Interne medullis*] Adverbium secundæ contra naturam suam correptum. Idem similiter usurpavit Ausonius in Carmine Burdigala: 'Distinctas interne vias mirere,' &c. Ubi vide Notas.

23 *Rescribe*] Redde, renumera. Terent. Phorm. Act. V. Sc. 7. 'Demipho. Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi Argentum jube rursum rescribi, Phormio. Phorm. Quodne ego perscripsi porro illis quibus debui?' In numerationibus ejusmodi pecuniarum, vocabulis scribendi, et rescribendi ideo utebantur, quod eæ numerationes apud Argentarios fieri solerent, et in eorum tabulis seu Kalendariis scribi.

Darios] Δαρείους pro Δαρεικοὺς, Daricos stateres, Darii Persarum regis monetam. Sic supra 'Philippos' pro Philippeos.

28 *Noti*] Notus hic non stricte pro

Expositum subter paradas, lectoque jacentem:
  Corporis ut tanti non moveatur onus.
Unus Domnotoni te litore perferet æstus
  Condatem ad portum: si modo deproperes.
Inque vicem venti, quotiens tua flamina cessant,
  Remipedem jubeas protinus ire ratem.
Invenies præsto subjuncta petorita mulis.
  Villa Lucani- mox potieris -aco.

tensum sub paradis, et stratum in toro: ita ut moles tanti corporis non agitetur. Unus æstus te devehet a littore Domnotoni usque ad portum Condatem: si modo festines. Et loco venti, quoties tui flatus non spirant, statim præcipias navem remis seu pedibus procedere. Statim ibi offendes currus alligatos mulis. Ex mox perve-

pardas Turnebus.—31 Idem legit: *D. te e littore.* Alii *D. te a littore.*

NOTÆ

austro, sed latius et synecdochikôs pro quovis vento.

29 *Subter paradas*] Scaliger 'paradas' ait genus esse navigii Vibisci voluptarii undique tecti, quo æstu ultro citroque reciprocante per Garumnam molliter ferebantur, et sententiam suam Sidonii Apollinaris loco astruere nititur. Vinetus non navigium ipsum hic paradarum nomine intelligit, sed tegmen tantum ejus, peripetasma scilicet, circulis, aut flexis in semirotundum virgis impositum in cameræ formam. Cui ut assentiar potius quam Scaligero, facit locus ipse Sidonii ab eo adductus. Hic autem est Epistola ad Trigrettium, qua hortatur eum, ut a portu Alingonis solvat, et Burdigalam pervehatur. 'Hic te,' inquit, 'ædificatus culcitris torus, hic tabula calculis strata bicoloribus, hic tessera frequens eboratis resultatura pyrgorum gradibus expectat: hic, ne tibi pendulum tingat volubilis sentina vestigium, pandi carinarum ventres abiegnarum trabium textu pulpitabuntur. Hic superflexa crate paradarum sereni brumalis infida vitabis.' His ultimis verbis graphice describitur ejusmodi fornicatum navicularum tegmen.

* *Subter paradas*] Parada herba notissima. An vero, inquit Desposius, ex ea fieri potuit teges? Sirmondus ad Sidonium recte annotavit 'paradas' esse integumenta navigiorum, ad coërcendum Solem, frigus, et reliquas cœli injurias.

32 *Condatem ad portum*] Hic ad Dordoniam seu Duranium erat, paulo supra Lilæ a Lemovicibus, et Petrocoriis fluentis, et ipsius Dordoniæ confluentes, ac Liburniam ibi conditam postea urbem. Nunc paludes tantum sunt et pascua Condatis nomen retinentia, teste Vineto.

* *Condatem ad portum*] Condate, in Tabula Peuttingeriana. Paulinus ad Ausonium 'Condatem' vicum appellat Condatinum.

33 *Tua flamina*] Vel tibi faventia, et secunda, vel potius a te crepitante emissa. Hic enim jocari videtur cum crasso Theonis abdomine, flatuum non segni officina.

35 *Invenies præsto*] Apud Condatum vel Condatem.

Rescisso disces componere nomine versum.
 Lucilî vatis sic imitator eris.

nies in villam meam Lucani-acum. Disce conflare versum dividendo vocem unam in duas. Hoc pacto imitaberis poëtam Lucilium.

NOTÆ

Peterita] Genus vehiculi Gallici, quatuor rotas habentis.

26 *Villa Lucani-mox potieris-aco*] Pro Villa Lucaniaco, ubi scilicet tunc degebat Ausonius. Hic Tmesis est ad versus constructionem, vocem Lucaniaco in duas secans, quod exemplo Lucilii poëtæ facere se ait, et Scaliger affert similem Tmesin vocis Depetigo quæ Lichenem faciei morbum significat, in hoc ejusdem Lucilii versu: 'Illuvies, scabies oculos huic, deque-petigo Conscendere.' Frequentes sunt apud Lucretium ejusmodi Tmeses. Lucaniaci villæ suæ meminit et in Epigrammate de Myobarbo liberi patris: 'Lucaniacus Pantheum.' Ubi penultimam produxit, quæ hic corripitur.

* *Villa Lucani-mox potieris-aco*] Hic Tmesis est quam Quintilianus divisionem vocat. Figura est apud Poëtas tum Græcos, tum Latinos, non infrequens. Virgilio quoque nota, Georgic. III. 'Talis Hyperboreo septem subjecta trioni.' Æneid. v. 'Hac celebrata tenus sancto certamina patri.' Plura Vossius instit. Orat. lib. v. Ceterum notat Alteserra male collocatum a Scaligero Lucaniacum in finibus Medulorum, cum Ausonius ipse non procul a Condate portu constituat, qui certe fuit in ripa Duranii. Condate medium signat Dumnotonum inter ac Lucaniacum. Et postquam Condate perventum, breve iter Lucaniacum usque.

VI. EIDEM THEONI. 395

AUSONIUS Consul vatem resaluto THEONEM.
Aurea mala, Theon, sed plumbea carmina mittis.
 Unius massæ quis putet has species?
Unum nomen utrisque: sed est discrimen utrisque:
 Poma ut mala voces, carmina vero mala.

Ego Ausonius Consul salutem reddo poëtæ Theoni.
O Theon, mittis ad me mala aurea, sed versus plumbeos. Quis credat has res esse ex eadem massa? Hæc ambo habent idem nomen: verum est hæc ambobus differentia: quod appelles poma mala, carmina autem mala. Vale o Theon, qui habes

4 In vet. cod. fuit, *discr. utriusque.*—7 *Methodus sed ista* Vulg.

NOTÆ

5 *Poma ut mala voces*] 'Mala' prima longa.

Carmina vero mala] 'Mala' prima brevi.

Vale beatis nomen a Divis Theon.
Metoche sed ista sæpe currentem indicat.

nomen a Diis felicibus. At istud participium, θέων, sæpe significat eum qui currit.

NOTÆ

6 *Nomen a Divis Theon*] Est enim Θεὸς Deus.

7 *Metoche sed ista, &c.*] Sic Joannes Auratus restituit. Et sic omnino legendum, non *Methodus*, ut vult Scaliger. Nimis longe petita sunt quæ ad sententiam suam probandam affert. Metoche μετοχὴ participium sonat. Et revera Theon θέων currens participium est præsentis temporis verbi θέω curro.

VII. AUSONIUS THEONI, CUM EI TRIGINTA OSTREA, GRANDIA QUIDEM, SED TAM PAUCA MISISSET. 396

Expectaveram, ut rescriberes ad ea, quæ dudum jočulariter luseram[a] de cessatione tua valde impia, et mea efflagitatione, cujus rei munus reciprocum[b] quoniam in me colendo fastidisti, inventa inter tineas epistola veteri, quam de ostreis et musculis affectata obscuritate condideram; quæ adolescens temere fuderam,[c] jam senior retractavi.[1] Sed in eundem modum instaurata est satirica et ridicula concinnatio: saltem ut nunc respondeas notissimæ[2] cantilenæ,[d] qui illam novitiam[e] silentio condemnasti.

Expectaveram, ut responderes per Epistolam ad illa, quæ per jocum et lusum scripseram de mora tua admodum inofficiosa, et de studio quo te petebam, qua in re quia sprevisti me observare officio mutuo, cum reperissem inter tineas veterem Epistolam, quam composueram de ostreis et musculis captata de industria obscuritate, relegi jam senex quæ emiseram parum accurate, dum essem juvenis. Verum repetita est a me eadem forma mordax illa, et jocularis compositio, ut nunc saltem rescribas ad cantionem tibi jam notissimam, tu qui damnasti silentio illam tibi tunc novam.

1 Conjicit Tollius: *quæ a. t. effuderam, jam senior serio retractavi.*—2 *Vetustæ*

NOTÆ

[a] *Quæ dudum jočulariter luseram, &c.*] Supra Epist. v. ubi tres menses quibus a se Theon abest aliis atque aliis modis nugando circumloquitur.

[b] *Munus reciprocum*] Rescriptionem ad Epistolam.

[c] *Temere fuderam*] Fortasse *effuderam.*

[d] *Notissimæ cantilenæ*] Utpote quæ jam secundum ei occinebatur. Gronovius conjiciebat *vetustæ*. Sed nihil mutare necesse est.

OSTREA Baianis certantia, quæ Medulorum
Dulcibus in stagnis reflui maris æstus opimat,
Accepi, dilecte Theon, numerabile munus.
Verum quot fuerint, subjecta monosticha signant:
Quot ter luctatus cum pollice computat index.
Geryones quot erant, decies si multiplicentur.
Ter quot erant Phrygii numerata decennia belli,
Aut ter ut Æolidi mensis tenet ignicomus Sol.

Accepi a te, o care Theon, ostrea quæ in dulcibus stagnis Medulorum pinguefiunt aqua Oceani refluentis, non inferiora Baianis, donum facile numeratu. At singuli versus infra positi ostendunt quot ea fuerint. Quot digitus index numerat ter impingens pollici. Quot erant Geryones, si multiplicentur decies. Quot erant decem anni belli Trojani ter multiplicati, aut ter tot, quot Sol

Gronovius.—3 'Magno flagitio correctoris Lugdunensis antea legeb. *Accipe mi dilecte Theon* ... cum in libro veteri recte legatur: *Accepi dilecte Theon.*'

NOTÆ

e *Illam novitiam*] De cessatione ejus, et Ausonii efflagitatione, quam tunc solum audire cœperat.

2 *Dulcibus in stagnis*] Quæ natura sua dulcia sunt, sed influente æstu amarescunt.

5 *Quot ter luctatus cum pollice, &c.*] Intelligit gestum, quo denarium numerum digitis signabant, unguem indicis sinistræ manus in medium artum pollicis figentes, teste Beda in lib. De temporum ratione. De ratione numerandi per digitos plura vide apud Lilium Gyraldum Dial. I. et præcipue apud Erasmum in Notis ad Hieronymum, ubi multa ex Donato in Terentii Adelph. Plinio lib. XXXIV. cap. 7. Macrobio lib. I. Saturnal. Juvenal. Sat. X. Apuleio in Apologia, et Beda, colligit.

6 *Geryones quot erant*] Tres scilicet, seu unus triplex Geryon. Tres autem decies sumti, triginta efficiunt, ostreorum illorum numerum.

8 *Aut ter ut Æolidi mensis tenet, &c.*] Non omnino sanus videtur hic locus. Scaliger putat id velle Ausonium tot ostrea sibi missa, quot menses tenebit Sol, si ter tot mensibus constet annus, quot olim in Æolide constabat: decem quippe mensium, nec amplius annum apud Æolas fuisse tempore Homeri, ut testantur veteres Græci. At parum mihi accurate videretur Ausonius posuisse *Æolidi* pro *apud Æolidem*, et longius petitum hoc. Placet magis quod in mentem venit Vineto, ab Ausonio in Latinis poëtis versatissimo, et dedita opera poëtastro Theoni ex iisdem poëtis difficiles nugas oggerente, hic allusum esse ad versus hos Epistolæ Canaces Æoli filiæ ad Macareum fratrem, apud Ovid. ubi illa de sua prægnatione decumestri: 'Jam novies erat orta soror pulcherrima Phœbi, Denaque Luciferos Luna premebat equos: Nescia quæ faceret subitos nova causa dolores, Et rudis ad partus, et nova miles eram,' &c. Vineti sententiam secutus sum in Interpretatione.

Cornibus a primis quot habet vaga Cynthia noctes.
Singula percurrit Titan quot signa diebus.
Quotque annis sublimis agit sua sæcula Phænon.
Quot numero annorum Vestalis virgo ministrat.
Dardaniusque nepos regno quot protulit annos.
Priamidæ quot erant, si bis deni retrahantur.
Bisque viros numeres, qui fata Amphrysia servant.
Quot genuit fœtus Albana sub ilicibus sus.
Et quot sunt asses, ubi nonaginta trientes.
Vel quot habet junctos Vasatica rheda caballos.

radians attingit menses filiæ Æoli. Quot Luna vagans habet noctes a primis suis cornibus ad novilunium proximum. Quot dies Sol insumit percurrendis singulis signis. Et quot annis excelsus Saturnus conficit suos circuitus. Per quot annos Virgo Vestalis ministrat. Quot annis nepos Dardani produxit suum regnum. Quot erant nati Priami, si demas viginti. Et quot viri custodiunt fata Sibyllina, si eos bis numeres. Quot natos procreavit sus inventa sub ilicibus, ubi Alba postea condita est. Et quot sunt asses, quando sunt nonaginta trientes. Vel quot equi

NOTÆ

9 *Cornibus a primis*] Hoc est, a novilunio.

Quot habet] Supple ad extrema cornua, sive ad alia nova, proximum scilicet novilunium.

11 *Phænon*] Sic Saturni stella a Græcis appellatur, hæc autem annis circiter triginta dicitur cursum suum conficere.

12 *Quot numero annorum Vestalis virgo ministrat*] Ex Dionys. Halicarn. l. II. Vestales decem primis annis discebant, totidem ministrabant, decem reliquis docebant, ac post illos triginta annos, nubendi, si vellent, fiebat eis potestas.

13 *Dardaniusque nepos*] Ascanius.

Quot protulit annos] Triginta, quot enixa erat porcellos inventa sub ilicibus sus, lib. VIII. Æneid.

14 *Priamidæ quot erant, &c.*] De Priamo Virg. Æneid. II. 'Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum.' Ad quem versum respicit hic Ausonius. Si enim ex quinquaginta demas bis denos, seu viginti, triginta supererunt. Priamo filios filiasve Hyginus tribuit quatuor supra quinquaginta. Cum autem Virgil. eodem loco ait: 'Vidi Hecubam centumque nurus,' numerum certum et majorem pro incerto et minori ponit.

15 *Bisque viros, &c. qui fata Amphrysia servant*] Quindecim viros libris Sibyllinis inspiciendis. Ab Amphryso Thessaliæ fluvio, prope quem Admeti boves, spoliatus divinitate ab irato Jove, Apollo pavit, dictus ipse est Amphrysius, et Sibylla ejus Sacerdos VI. Æneid. dicitur 'Amphrysia vates,' epitheto ut observat Servius longe petito. Hinc libri Sybillini hic 'Amphrysia fata.'

17 *Ubi nonaginta trientes*] Triens, quatuor complectens uncias, tertia pars est assis. Unde facile colligitur trientes nonaginta constituere triginta asses.

18 *Vasatica rheda*] Rheda est Gallicum vehiculum; at quare Vasaticis rhedis triginta caballi jungebantur potius quam aliis? An propter itinerum difficultatem, an quod rhedæ

Quod si figuras fabulis adumbratas,
Numerumque doctis involutum ambagibus,
Ignorat alto mens obesa viscere;
Numerare saltim more vulgi ut noveris,
In se retortas explicabo summulas.
Ter denas, puto, quinquiesque senas.
Vel bis quinque, dehinc decem, decemque.
Vel senas quater, et bis adde ternas.
Septenis quater addito unum et unum.
Duc binas decies, semelque denas.
Aut ter quatuor adde bis novenis.
Octonis quater, hinc duæ recedant.
Binas ter decies, semel quaternas.
Et sex adde novem vel octo septem.
Aut septem geminis bis octo junge.
Aut ne sim tibi pluribus molestus,
Triginta numero fuere cunctæ.

rhedæ Vasaticæ adjunguntur. Si vero animus tuus pinguis, involutus densa carne, non agnoscit formas rerum repræsentatas fabulis et numerum implicatum doctis ænigmatis: certe ut scias numerare more plebis, exponam summulas revolutas in sese. Puto ea ostrea fuisse ter decem, aut quinquies sex, aut bis quinque ac deinde decem et decem, aut quater sex et adjice bis tria. Quater septem, adjice unum et alterum. Multiplica decies duo, et adde semel decem. Vel adjice ter quatuor bis novem. Multiplica quater octo, deme inde duo. Terdecies duo, et semel quatuor. Et adde sex novenis, atque octo septenis. Vel adde bis octo bis septenis. Vel, ne tibi importunus sim pluribus verbis, omnia illa ostrea fuerunt numero triginta. Musculi,

Scaliger.—27 *Adde unum et unum*] Cum fœminino genere in hac computatione utatur, corrigendum existimavi, *unam et unam:* et mox, *Octonas quater*, sc. pone, vel duc, cum distinctione: imo et *Septenas quater* maluerim, pro *Septenis quater*. *Ostreum* vero et *ostream* dici vel pueris notum: et paulo

NOTÆ

illæ grandiores erant? An quod equi pusilli, et parum valentes? Nihil super ea re certi habeo.

21 *Alto mens obesa viscere*] Supra Epist. v. de eodem Theone: 'Corporis ut tanti non moveatur onus.' Et Epist. IV. εἰρωνικῶς: 'Plana sic junceus alvo.'

24 *Ter denas, &c.*] Hactenus de ostreis neutro genere locutus, jam fœmineo utitur; dicuntur quippe et *ostrea*, et *ostreæ*. Nisi malis 'Ter denas,' et quæ sequuntur, ad 'summulas' quod præcedit referre, quod tamen parum mihi probatur. Nam infra omnem hanc supputationem sic concludit: 'Triginta numero fuere cunctæ;' quod ad ostreas omnino referendum est.

Junctus limicolis musculus ostreis
Primo composuit fercula prandio,
Gratus deliciis nobilium cibus,
Et sumti modicus pauperibus focis.
Non hic navifrago quæritur æquore,
Ut crescat pretium grande periculis:
Sed primore vado, post refugum mare,
Algoso legitur littore concolor.
Nam testæ duplicis conditur in specu,
Quæ ferventis aquæ fota vaporibus,
Carnem lacteoli visceris indicat.
Sed damnosa nimis panditur area.
Fac campum replices, Musa, papyrium:

additi ostreis limum incolentibus, adornarunt primas dapes prandii, qui pisciculi sunt esca jucunda in epulis optimatum, et parvæ impensæ ad culinas pauperiorum. Hic piscis non inquiritur in mari naufragiis infami, ut pretium ejus ingens augeatur ob pericula quæ occurrant in ejus piscatu: verum colligitur in primis aquis, cum mare recessit, in littore alga pleno, ei similis colore. Etenim abditur in cavo geminæ conchæ, quæ calefacta calore aquæ ferventis, ostendit candidam carnem pisciculi intus latentis.

At aperitur Theoni campus mihi nimium iniquus. O musa, cura ut restringas

ante: *quinquiesve senas.*' Tollius.—43 Al. *Algoso littori concolora ostrea.*—48 Suspicatur Scaliger non *campum*, sed *scapum* legendum esse.—54 Vinetus

NOTÆ

36 *Musculus*] Plinio musculus tam fluviatilis piscis est, quam marinus, ex eorum genere, qui testa continentur: nos appellamus *Moules* vernacula nostra lingua, quasi *Mouscles*.

* 41 *Ut crescat pretium grande periculis*] Hanc sententiam mire illustrat Petronius dum canit: 'Ingeniosa gula est. Siculo scarus æquore mersus Ad mensam vivus perducitur, inque Lucrinis Eruta littoribus vendunt conchylia cœnas, Ut renovent per damna famem. Jam Phasidos unda Orbata est avibus.' Plinius quoque, dum exclamat, Præfat. lib. XXIII. 'Heu prodigiosa ingenia! Quot modis auximus pretia rerum!'

43 *Concolor*] Algæ scilicet ad littus ejectæ.

47 *Sed damnosa, &c.*] Periphrasticôs exprimit Epistolam suam, jam longiorem, esse finiendam.

48 *Campum*] Scaliger corrigebat *scapum*, hoc est, compositam in volumen chartam. Ei nequaquam assentior. *Campum papyrium* scripsit Ausonius, intelligens papyri aream in qua scribitur.

* *Fac campum replices, Musa, papyrium*] Pro *campum* reponebat Scaliger *scapum*, quem ex Isidori glossis ait centum tomorum chartæ scriptæ numerum esse. Negat se noster assentiri Scaligero. Qua ratione adductus negaverit, silet. Nec mihi placet Scaligeri emendatio. Scapus enim,

Nec jam fissipedis per calami vias
Grassetur Cnidiæ sulcus arundinis,
Pingens aridulæ subdita paginæ,
Cadmi filiolis atricoloribus.
Aut cunctis pariter versibus oblinat
Fulvam lacticolor spongia sepiam.
  Parcamus vitio Domnotinæ domus:
Ne sit charta mihi carior ostreis.

aream chartaceam: neque jam ductus calami Cnidii feratur per vestigia arundinis fissæ in pedes duos, inficiens subjectam paginam siccam, filiabus Cadmi coloris nigri. Vel spongia lactei coloris inducat atramentum sepiæ nigræ omnibus simul versibus.

Desinamus exagitare peccatum domus Domnotinæ: ne si plura scribam, papyrum insumam in majus pretium, quam fuerit ostreorum.

et Græviius reposuerunt *Furvam*, quod probat Tollius.

NOTÆ

ex Plinio, vicenis constabat plagulis. Quo autem pacto Scapus in brevi Epistola? Accedit quod hic 'campus' idem omnino significat, quod 'area' in priore versu.

49 *Nec jam fissipedis, &c.*] Hoc videtur esse Ænigma, quod Theoni ab alio explicatum fuisse dicit Epist. IV. 'Aut adsit Interpres tuus Ænigmatum qui cognitor Fuit meorum, cum tibi Cadmi nigellas filias,' &c. Unde Epistolam illam, quæ quarta numeratur, post hanc libens reponerem ordinis causa. Sed quid est illud? 'Nec jam fissipedis per calami vias Grassetur Cnidiæ sulcus arundinis,' &c. An aliud est sulcus Cnidiæ arundinis, aliud calami fissipedis viæ? Verti, ut potui in Interpretatione. At si meo calculo res geratur, reponam libens *succus* pro *sulcus*, id est, succus qui est in arundine, atramentum scilicet, grassetur, hoc est, fluat per rimam, et ductus calami fissi, pingens, &c.

* 50 *Sulcus arundinis*] Vult noster legi *succus;* non capiens quid intersit inter sulcum Cnidiæ arundinis, et calami fissipedis vias. Calami fissipedis viæ sunt ductus calami fissi, seu rima per quam atramentum fluit. Sulcus arundinis est ipsa pagina arundine Cnidia seu calamo sulcata. Igitur nihil immutandum.

52 *Cadmi filiolis*] Literis a Cadmo in Græciam invectis, ut jam exposui in Notis ad Epist. IV.

53 *Aut cunctis, &c.*] Id est, vel spongia alba, intincta atramento sepiæ, oblinat eo chartam hanc, et versus in ea scriptos deleat, ut indignos qui in lucem exeant.

54 *Lacticolor spongia*] Arte dealbata, quod factitatum fuisse auctores sunt Plin. et Dioscorides.

55 *Vitio Domnotinæ domus*] Sordibus Theonis, qui ostrea tam pauca misit; nam si pergam eas exagitare, tantum insumam chartæ, ut ejus pretio ostreorum pretium facile superetur.

VIII. AUSONIUS AXIO PAULO RHETORI S. 397

TANDEM eluctati retinacula blanda morarum,
  Burdigalæ molles liquimus illecebras:
Santonicamque urbem, vicino accessimus agro.
  Quod tibi si gratum est, optime Paule, proba.
Cornipedes raptant imposta petorita mulæ:
  Vel cisio trijugi, si placet, insilias:
Vel celerem mannum, vel ruptum terga veredum
  Conscendas, propere dummodo jam venias.

Excussis demum vinculis dulcibus morarum, deseruimus illectamenta segnia Burdigalæ. Et accessimus ad civitatem Santonum, cum degamus in villa ei propinqua. Quod si tibi placet, experire o Paule optime. Mulæ ungulis corneis trahant velociter currus adjunctos: aut, si vis, conscende cisium tribus equis junctum, aut scande equuleum velocem, aut veredum cui dorsum est fractum labore, modo jamjam accedas

7 *Vel celerem manuum* Vulg.—10 Corrigendum monet Tollius: *Libera nec*

NOTÆ

Axio Paulo] Is videtur idem Paulus esse ad quem mittit scriptos a se de Bissula versus, et Centonem nuptialem, quin et sex proxime sequentes Epistolas, ex quibus colligere est eum fuisse patria Bigerritanum, Oratorem, Poëtam, Rhetorices professorem, ludimagistrum.

3 *Santonicamque urbem*] Intelligere videtur Mediolanum, Santonum Metropolin. *Saintes.*

5 *Petorita*] Vox Gallica (teste A. Gellio lib. XV. Noct. Attic. cap. 30. ex Varrone lib. XIV. rerum divinarum) vehiculi genus significans, quatuor rotarum, si Festo credimus. Sic enim ille in voce 'Petoritum:' 'Petoritum et Gallicum vehiculum esse, et nomen ejus dictum existimant a numero quatuor rotarum. Alii Osce, quod ii quoque petora quatuor vocent. Alii Græce sed Αἰολικῶς dictum.'

6 *Cisio*] Nonius Marcellus: 'Cisium vehiculi biroti genus M. Tull. Philipp. II. Delituit in quadam caupona, atque ibi se occultans perpotavit ad vesperam. Inde cisio celeriter ad Urbem advectus, domum venit.' Hæc Nonius. Idem Tullius pro sexto Roscio Amer. 'Decem horis nocturnis sex et quinquaginta millia passuum cisiis pervolavit.' Hinc videre est id genus vehiculi ad celeritatem comparatum fuisse.

7 *Mannum*] Equi genus. Horat. lib. III. Od. 27. 'Rumpat et serpens iter institutum, Si per obliquum similis sagittæ Terruit mannos.' Hos a mansuetudine dictos, quod manibus tractari, et familiarius sequi assueverint, quidam putant. 'Mannus' Isidoro est equus brevior.

Ruptum terga veredum] Veredus est cursui publico destinatus equus lege 15. Cod. De Cursu publico, et Angariis, et parangariis. Imperatores Arcadius et Honorius A. A. Dextro P. P. 'Si quis vel pro una mutatione veredum superducendum esse credi-

Instantis revocant quia nos solennia Paschæ:
  Libera nec nobis est mora desidiæ.
Perfer in excursu vel terjuga millia epodon,
  Vel falsas lites, quas schola vestra serit.
Nobiscum invenies nullas, quia liquimus istic
  Nugarum veteres cum sale reliquias.

celeriter ad me. Quia festa imminentis Paschæ nos revocant: neque nobis licet desidere hic diutius. Affer ad nos tecum in hac excursione aut tria millia odarum, aut fictas causas, quas vestra schola producit. Nullas ejusmodi reperies apud nos, quoniam reliquimus apud te antiquas reliquias nugarum nostrarum cum acumine nostro.

vobis.—13 *Nullas, quia liquimus. Eja Vale. Valere si voles me, vel vola.* Ita fuit in Tiliano.

NOTÆ

derit' *passer une poste* 'in quadruplum superductorum animalium pretium fisci juribus inferat.' Isidor. Origg. lib. XII. cap. 2. 'Veredos antiqui dixerunt, quod veherent rhedas, id est, ducerent, vel quod vias publicas currant, per quas et rhedas ire solitum erat.' Ruptum terga, intellige labore et pondere sessorum.

9 *Revocant*] Rure in urbem.

12 *Falsas lites*] Declamationes fictarum causarum, et dicendi simulacra, quibus Paulus discipulos suos exercebat.

* *Vel falsas lites, quas schola vestra serit*] Respexit procul dubio ad initium Satyrici Petroniani: 'Et ego ideo adolescentulos existimo in scholis stultissimos fieri, quia nihil ex iis quæ in usu habemus, aut audiunt, aut vident, sed piratas cum catenis in littore stantes, et tyrannos edicta scribentes, quibus imperent filiis, ut patrum suorum capita præcidant,' &c.

IX. AUSONIUS PAULO. 398

OSTREA nobilium cœnis, sumtuque nepotum

O Paule mi antique sodalis, qui assuevisti ineptiis quas scribo versu jocoso,

NOTÆ

1 *Nepotum*] Luxuriose viventium hominum, et rei familiaris incuriosorum, quorum præcipua de ciborum delectu et apparatu cura: inter quos non ultimum locum ostrea obtinebant, præcipue grandiora, quæ ab hujusmodi nepotis nomenclatore τρίδακνα appellata fuisse auctor est Plin. lib. XXXII. qua voce intelligi volebat ostrea tantæ amplitudinis, ut ter mordenda essent. Palmam mensarum tribui ostreis eodem capite ait idem Plinius.

Cognita, diversoque maris defensa profundo,
Aut refugis nudata vadis, aut scrupea subter
Antra, et muriceis scopulorum mersa lacunis,
Quæ viridis muscus, quæ dedecor alga recondit,
Quæ testis concreta suis, ceu saxa cohærent,
Quæ mutata loco, pingui mox condita limo,
Nutrit secretus conclusæ uliginis humor,
Enumerare jubes, vetus o mihi Paule sodalis,
Assuefacte meis joculari carmine nugis.
Aggrediar; quamvis curam non ista senilem
Solicitent, frugique viro dignanda putentur.
Nam mihi non Saliare epulum, non cœna dapalis,

præcipis ut referam ostrea nota epulis optimatium, et impensis luxuriosorum, et quæ protecta sunt variis pelagi gurgitibus, vel aperta undis refluentibus, vel abscondita sub cavernis calculosis, et in scrobibus asperis cautium, quæ teguntur musco viridi, quæ alga turpi, quæ adhærent inter se coalescendo conchis suis tanquam rupes, quæ translata in alium locum, statimque condita cœno pingui, aluntur occulto succo humoris inclusi in eorum testis. Incipiam ; etsi ejusmodi argumentum non poscat operam senis, neque existimetur dignum homine temperante. Neque enim habeo apud me epulas Pontificales, neque convivia

2 *Defensa* reposuit Tollius, pro vulg. *defossa*.—7 ‘E prisca scriptura, quæ habebat *consta*, Scaliger emendavit *consita:* quam lectionem secutus est Tollius, et probo magis quam *condita:* etsi utrumque ferri potest.’ *Souchay*.—13 Sic Lugdunenses emendandum putarunt, quod in suo erat exemplari *rura*

NOTÆ

4 *Muriceis*] Murex, testibus Nonio et Servio, ad hunc locum lib. v. Æneid. ‘Et acuto in murice remi obnixi crepuere.’ Est etiam saxum et saxi acumen et asperitas, quo sensu ‘muriceis’ hic intellige asperis, non autem purpureis, a murice, purpura.

5 *Dedecor*] Parum frequens nomen. Sic Virg. dixit ‘indecores’ a recto singulari indecor: lib. vii. Æneid. ‘Non erimus regno indecores.’

* *Quæ dedecor alga recondit*] In dedecori alga frustra se exercuit optimus Vinetus. Vossianus codex a prima manu *decor alga;* unde nos *decolor*. Paulo ante [vs. 43. Ep. vii.] *Algoso littori concolora ostrea* dixerat. N. Heinsius, *Algoso legitur littore concolor*, id est, cœruleus, et ejusdem cum mari coloris. Quod imitatur Sidonius Epist. 9. l. viii. cum dicit: ‘Algoso prope concolor profundo.’

* 7 *Quæ mutata loco, &c.*] Docet Plinius lib. xxxii. peregrinatione gaudere, transferrique in ignotas aquas.

13 *Non Saliare epulum*] Lautum, qualia agitant Salii Martis Sacerdotes. Horat. lib. i. Ode pænultima. ‘Nunc Saliaribus Ornare pulvinar Deorum Tempus erat dapibus, Sodales.’

Dapalis] Dapsilis, lauta.

Qualem Penelopæ nebulonum mensa procorum,
Alcinoique habuit nitidæ cutis uncta juventus.
Enumerabo tamen, famam testesque secutus,
Pro studiis hominum semper diversa probantum.
Sed mihi præ cunctis mitissima, quæ Medulorum
Educat oceanus, quæ Burdigalensia nomen
Usque ad Cæsareas tulit admiratio mensas,
Non laudata minus, nostri quam gloria vini.
Hæc inter cunctas palmam meruere priorem,
Omnibus ex longo cedentibus: ista et opimi

lauta, qualia mensa ganeonum amatorum Penelopes, et juvenes Alcinoi pingues bene curata cute habuerunt. Referam tamen illa, secutus ea quæ de iis vulgo dicuntur, et quæ docuerunt me qui illa gustarunt, et testes sunt eorum bonitatis, juxta propensiones hominum qui semper laudant contraria. At jucundissima omnium mihi videntur ea ostrea, quæ Oceanus Medulicus alit, quæ appellata Burdigalensia, delata sunt usque ad mensas Cæsarum propter mirum eorum saporem, et quæ non minus prædicantur, quam præstantia nostri vini. Hæc ostrea primum locum merito tenent inter cetera, reliquis longe cedentibus eis. Hæc

dapilis. Conjicit Gronovius, *recta dapalis.*—14 Al. *Penelopes.*—18 ‘*Cunctis ditissima*] Puto: *mitissima:* hoc enim potius matteis istis convenit.’ *Gronov.*

NOTÆ

14 *Penelopæ nebulonum, &c.*] Ex his Horat. lib. I. Epist. II. ‘Nos numerus sumus, et fruges consumere nati, Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique In cute curanda plus æquo operata juventus.’

18 *Mitissima, quæ Medulorum Educat Oceanus*] Recte vidit Gronovius *mitissima* hic legendum, non ut habent exemplaria omnia *ditissima* Epist. VII. supra: ‘Ostrea Baianis certantia, quæ Medulorum Dulcibus in stagnis,’ &c. Et Tollius optime conjecit *Medulis* pro *Edulis* legendum in hoc Plinii loco lib. XXXII. cap. 6. ubi de ostreis loquentem inducit Mutianum, et Cyzicenis palmam dantem, comparatione ceterorum. ‘Sunt ergo,’ inquit Plin. ‘Mutiani verba quæ subjiciam: Cyzicena majora Lucrinis, dulciora Britannicis, suaviora Edulis:’ lege *Medulis*, quod bene convenit cum hoc Ausonii, ‘mitissima quæ Medulorum,’ &c. ‘acriora Lepticis, pleniora Lucensibus, sicciora Coryphantenis, teneriora Istricis, candidiora Circeiensibus. Sed his neque dulciora, neque teneriora esse ulla compertum est.’ Medulica illa ostrea etiam hodie commendari præ ceteris testes sunt Scaliger et Vinetus, atque hic apud Burdigalenses ea præsertim ait in pretio esse, quæ Solacensia dicuntur, a Solaco ultimorum Medulorum vico ad Garumnæ ostia.

19 *Burdigalensia nomen*] Quoad nomen. Græca locutio.

21 *Nostri quam gloria vini*] Carmine de Burdigala, inter præclaras urbes, eam ‘Insignem Baccho’ dicit. Vinum illud Burdigalense crassius, et maris patiens in Aremoricam, et Britanniam, Bataviamque vehitur navibus.

Visceris, et nivei, dulcique tenerrima succo,
Miscent æquoreum tenui sale tincta saporem.
Proxima sint quævis, sed longe proxima multo
Ex intervallo, quæ Massiliensia: portum
Quæ Narbo ad Veneris nutrit; cultuque carentis
Hellespontiaci quæ protegit æquor Abydi:
Vel quæ Baianis pendent fluitantia pilis:

carnis pinguis et candidæ, et suavis succi, ac tenerrima, aspersa salsugine tenui habent admixtum marinum saporem. Ea sequantur quæcunque alia, sed sequantur tantum e longinquo admodum spatio: ut ea quæ appellantur Massiliensia: ea quæ Narbo alit prope portum Veneris; et quæ mare Abydi inculti ad Hellespontum siti occultat: aut quæ fluitant pendentia ex molibus Baianis: quæ occultantur mari

vid. inf.—26 Suadet Tollius legendum: *sed longo proxima multum Ex intervallo*, ut ad illud Virgilianum magis accedat Æneid. v. 'Proximus huic, longo sed proximus intervallo.'—28 *Carentia* Vulg. vid. inf.—32 In exemplari

NOTÆ

* 26 *Sed longe proxima multo Ex intervallo*] Expressum e Virgilio, qui et ipse mutuatus fuerit a Tullio in claris Oratoribus, ubi ad verbum est, ut jam annotavit Morhoffius, in Polyhistore.

27 *Portum quæ Narbo ad Veneris, &c.*] Sic omnino legendum. 'Ἀφροδίσιον in Narbonensi Pyrenæi tractu memorant Strabo et Ptolemæus. Plinius Pyrenææ Veneris in latere promontorii meminit lib. III. cap. 3. Portum Veneris ibidem locat Mela lib. II. de situ orbis cap. 5. quod est de Gallia Narbonensi: 'Tum,' inquit, 'inter Pyrenæi promontoria Portus Veneris insignis fano, et Cervaria locus, finis Galliæ.' Portum illum Veneris Olivarius interpretatur, *Cap de Creus*. Et Cervariam *Colioure*. Massiliensium porro et Narbonensium ostreorum non alibi mentio.

28 *Cultuque carentis*] Sic malo, quam *carentia*. Quid enim quæso sint ostrea cultu carentia? Abydena quidem ostrea aspera vocantur in versibus Ennii ab Apuleio nostro laudatis in Apologia: 'Mures sunt Æni, ast aspra ostrea plurima Abydi.' Sed asperitas illa testarum ostreis illis non est peculiaris, neque cultu lævigatur aliquo quibusvis in oris. Refer ergo 'cultuque carentis' ad 'Abydi,' et intellige inculti, civibus parum abundantis, aut barbari, et morum agrestium.

29 *Hellespontiaci ... Abydi*] In Priapeis ad Priapum: 'Nam te præcipue in suis urbibus hæc colit ora Hellespontia, ceteris ostreosior oris.' Ex illa ora Cyzicena erant ostrea, Mutiano præ ceteris laudata, Plin. loco supra laud. de Abydo, Virgil. lib. I. Georg. 'Pontus, et ostriferi fauces tentantur Abydi.' Vide Notas nostras ad Apuleianæ Apologiæ locum supra laudatum.

30 *Baianis*] Supra Epist. VII. 'Ostrea Baianis certantia.' Horat. lib. II. Sat. IV. 'Murice Baiano melior Lucrina Peloris. Ostrea Circæis, Miseno oriuntur echini,' &c. Baiæ urbs maritima Campaniæ, notior quam ut plura de ea addenda sint.

Pilis] Scaliger mavult *pilis* quam *palis*, hoc ductus Virgilii versu :

Santonico quæ tecta salo: quæ nota Genonis:
Aut Eborum mixtus pelago quæ protegit amnis,
Ut multo jaceant algarum obducta recessu:
Aspera quæ testis, et dulcia farris opimæ.
Sunt et Aremorici qui laudent ostrea ponti:
Et quæ Pictonici legit accola littoris: et quæ
Mira Caledonius nonnunquam detegit æstus.
Accedunt, quæ fama recens Byzantia subter
Littora, et insana generata Propontidis acta,

Santonico: quæ cognita sunt Genonis: vel quæ fluvius Eborum confusus cum mari celat, ita ut jaceant operta in intimo recessu algarum: quæ habent conchas asperas, et suavia sunt pingui carne. Quidam etiam prædicant ostrea maris Aremorici: et quæ accola littoris Pictonici colligit: et quæ refluxus Britannici maris aliquando revelat admirabilia. Huc adde illa ostrea, quæ fama nuper sparsa prædicat procreata sub littoribus Byzantinis, et in littore æstuante Propontidis, jactata sub

---

erat: *Aut Ebore:* unde *Aut Eboræ* potius scriberem, inquit Vinetus, quam, *Aut Eborum.*—33 *Abducta* ed. Delph.—34 'Toll. *sed dulcia farris opimo* reponendum censet, et antithesin esse inter 'Aspera testis,' et 'dulcia opimo farris,' seu *carnis*, quod et Vinetus pro *farris* reponendum putabat. Certe *farris* si hic retineatur, perinde intelligendum est, ac si scriptum esset *carnis*, pro interiore scilicet ostrei substantia in testis latente. At *farris* a recto 'far' neutrum est, et male congruit cum 'opimæ,' unde *carnis* libenter reponerem. Monet tamen Vinetus reperiri in vet. Glossario 'farris' in recto, quod po-

NOTÆ

'Qualis in Euboico Baiarum littore quondam Saxea pila cadit.'

31 *Santonico quæ tecta salo*] Maxima esse illa ostrea, et retibus converri testatur Vinetus.

Quæ nota Genonis] Illyrici populis Straboni, Horatio, et aliis. Illyrici ostreorum Plinius meminit lib. XXXII. cap. 6. jam laudato: 'Variant,' inquit, 'coloribus. Rufa in Hispania, fusca in Illyrico, nigra et carne, et testa, Circeiis.'

32 *Aut Eborum mixtus, &c.*] Vinetus in veteri exemplari fuisse *Ebore*, non *Eborum*, testatur. Unde *Eboræ* se malle legere ait quam *Eborum*, et intelligit Eboram Hispaniæ urbem ad Bætis ostium. Scaliger 'Eborum amnem mistum pelago,' intelligit ostia Sequanæ; et Ebores, seu Eburones, hic esse Eburonices, qui interjacent inter Sequanam et Abricantum, *Avranches*, continentque Lexovios ipsos, et ab iis totum illum Aulercorum tractum dictum fuisse Eburovicanum, vel Ebruicanum. Ostreis, quæ inde Lutetiam advehuntur, secundam a Burdigalensibus palmam idem tribuit.

37 *Caledonius*] Britannicus a Caledonia sylva: vide supra Notas in versum 68. Mosellæ. In loco Mutiani a Plinio laudato, et supra relato, ostreorum Britannicorum fit mentio, ut dulcium.

39 *Insana ... acta*] 'Ακτὴ, littus. Insana acta est quam 'insani feriunt fluctus,' ut verbis Virgilii utar, Ecloga nona.

Propontidis] Maris Hellespontum

Promoti celebrata ducis de nomine, laudat.
Hæc tibi non vates, non historicus, neque toto
Orbe vagus conviva loquor, sed tradita multis:
Ut solitum, quotiens dextræ invitatio mensæ
Solicitat lenem comi sermone Lyæum.
Hæc non per vulgum mihi cognita, perque popinas,
Aut parasitorum collegia Plautinorum:
Sed festos quia sæpe dies partim ipse meorum
Excolui, inque vicem conviva vocatus adivi,
Natalis si forte fuit solennis amico,
Conjugioque dapes, aut sacra repotia patrum,

nomine Promoti ducis. Ego hæc tibi narro, non ut vates, neque ut historicus, neque ut epulo discurrens per totum orbem terrarum, sed quæ accepi a plurimis: quemadmodum solet fieri, quoties invitatio mensæ honestæ instigat mitem Bacchum blando colloquio. Non hæc didici a plebe, et in cauponis, vel in cœtibus parasitorum, quales Plautus inducit: verum, quoniam sæpe diebus festis excepi convivio aliquos ex meis propinquis, et vicissim invitatus ab iis ad epulas ivi ad eos, si forte incidit natalis dies celebratus ab amico, et epulæ nuptiales, vel sacræ epulæ parentum,

tuerit esse fœmineum.' *Floridus.* Vid. Not. Var.—40 *Laudant* Vulg.—46 Ms. *collecta.* Conjicit Gronovius, *colliphia.* *Collecia* forte fuit, inquit Tollius, in libro pro *Collegia.* Hinc factum *collectia* et *collecta.*—50 In vetusto Lugdunensi libro erat: *reportia.* *Repotia* defendit Vinetus.—51 *Bono* Vulg.

NOTÆ

inter et Bosphorum Thracium.

40 *Promoti celebrata ducis de nomine*] Et ab eo Promotiana dicta. Sed de his nihil alibi.

* *Promoti de nomine*] Non illius quem in vita Flav. Mallii Theodori, p. 75. Rubenius ait anno D. 406. Prætorio Præfectum fuisse Arcadio et Anicio Probo Coss. quod indicant variæ cod. Theodosiani leges, (neque enim tempora conveniunt;) at Promoti illius quem equitatui Theodosius præfecerat, Consulemque anno 389. renuntiavit ob fusum Odotheum Gothunnorum regem, strenuamque adversus Maximum anno superiore navatam operam. Zosimus auctor est eum in Thracia a Getis Rufini scelere, cui colaphum impegerat, occisum fuisse. Ibi cum degeret, potuit ostreis insana Propontidis acta generatis famam conciliare, unde Promotiana dicta sint.

43 *Dextræ*] Vinetus: 'Dextra mensa an hic sit alia, quam amicocorum, nescio.' Ego verti honestæ, quem puto hujus esse sensum, ut et cœnæ rectæ.

46 *Parasitorum collegia*] Ut 'Ambubajarum collegia,' apud Horatium.

Plautinorum] Quales Plautus inducit, escarum omnis generis et cupediarum intelligentissimos helluones.

50 *Sacra repotia*] Festus a reficienda potatione, repotia vult dicta esse secundum a nuptiis diem, cum postridie nuptias apud novum maritum

Audivi: meminique bonos laudare frequentes.

audivi illic quæ modo dixi: et recordor multos viros probos ista laudare solitos.

NOTÆ

cœnaretur. Horat. lib. II. Sat. II. 'Licebit Ille repotia, natales, aliosve dierum Festos albatus celebret.' Ad quem locum Acron 'repotia' exponit secundum a nuptiis diem, vel septimum quo soleret nova nupta redire ad parentes suos. Turnebus ex eodem Acrone putat 'repotia' quoque dicta esse convivia quæ celebrabantur liberis natis, quos parentes tollere decrevissent.

X. AUSONIUS PAULO. 399

Si qua fides falsis unquam est adhibenda poëtis,
  Nec plasma semper allinunt,
Paule, Camœnarum celeberrime Castaliarum
  Alumne quondam, nunc pater,
Aut avus, aut proavis antiquior, ut fuit olim
  Tartessiorum regulus:
Intemerata tibi maneant promissa memento.
  Phœbus jubet verum loqui.
Et si Pierias patitur lirare sorores,
  Nunquam ipse torquet αὔλακα.

Si unquam credendum est poëtis mendacibus, neque semper illi adhibent figmenta, o Paule, clarissime musarum Castalidum olim alumne, nunc pater, vel avus, vel vetustior proavis, sicut rex Tartessiorum quondam fuit: da operam, ut tua promissa maneant inviolata. Apollo imperat ut verum dicatur. Ac si permittit ut sorores Pieriæ delirent, ipse nunquam curvet sulcum. Ne te etiam pœniteat pacti mecum

NOTÆ

2 *Plasma*] Figmentum, a πλάττω.

4 *Alumne quondam*] Cum erudiebaris.

Nunc pater] Cum alios doces.

5 *Ut fuit olim*] Non Musarum, sed nepotum et pronepotum suorum proavus, aut proavo antiquior, Tartessiorum ille regulus.

6 *Tartessiorum regulus*] Arganthonius Tartessiorum populi Hispaniæ in Gaditano littore rex, quem Herodotus in Clio ait quadragenarium regni habenas cepisse, et per annos octoginta tenuisse, sicque vixisse annos viginti supra centum. Anacreon, testibus Plinio et Luciano in Macrobiis, centum ei et quinquaginta vitæ annos tribuit. Silius Italicus trecentos, his versibus lib. III. 'Arganthoniacos armat Carteia nepotes. Rex proavis fuit humani ditissimus ævi, Ter denos decies emensus belliger annos.'

9 *Et si Pierias patitur lirare*] 'Lirare' hic est delirare, hoc est, a lira, seu recto sulco, aut potius porca, seu

Te quoque ne pigeat consponsi fœderis: et jam
Citus veni remo, aut rota,
Æquoris undosi qua multiplicata recursu,
Garumna pontum provocat:
Aut iteratarum qua glarea trita viarum,
Fert militarem ad Blaviam.
Nos etenim primis sanctum post Pascha diebus
Avemus agrum visere.
Nam populi cœtus, et compita sordida rixis
Fastidientes, cernimus
Angustas fervere vias, et congrege vulgo
Nomen plateas perdere.

initi: et jam propere accurre navi, aut curru. Qua parte Garumna auctus refluxu maris undosi, contendit de latitudine cum pelago. Vel qua calculus tritus viæ sæpius calcatæ, ducit ad Blaviam militum præsidio firmatam. Nam ego cupio ire rus proximis diebus post sanctum festum Paschatis. Exosus enim turbas populi, et compita fœda jurgiis, video arctos vicos fervere tumultu, et plateas amittere nomen suum ob

NOTÆ

terra inter duos sulcos elata, in alteram partem deflectere, et non recta via ire. Metaphorice dicitur de iis qui a veritate aberrant.

10 *Nunquam ipse torquet αὔλακα*] Manet in eadem metaphora: αὖλαξ sulcus est, 'nunquam torquet αὔλακα;' sulcum nunquam ducit obliquum, nunquam mentitur, nunquam fallit, quanquam aliquando sinat Musas mentiri et fallere.

12 *Citus veni remo, aut rota*] Scaliger in Ausonianis lectionibus ad hanc Epistol. Cum esset, inquit, in Santonis, in Novero-pago, ubi villam habebat, invitat Axium Paulum Bigerritanum ad agrum suum. Itaque necesse ei Blavia iter facere. Recedente enim æstu Oceani, trium horarum secundo Garumna evectio est Blaviam navigio expedito.

15 *Glarea*] Terra calculosa est. 'Glaream' eo tempore pro 'aggere' seu 'militari via' acceptam ait Scaliger, et probare nititur ex loco Augustini de Civit. Dei, qui tamen aliter accipi potest. Nec firmiori nititur fundamento quod subjungit: glaream dici ejusmodi aggerem, per antiphrasim.

16 *Militarem ad Blaviam*] Blavia, hodie *Blaye*, militaris dicitur, quod in ea tunc, ut et hodie, præsidium esset militum sub præfecto, ut ex notitia imperii patet.

* *Militarem ad Blaviam*] Castrum munitissimum in Garumnæ ripa Santones spectante situm, septem a Burdigala leucis. 'Blavium' dicitur Turpino de gestis Caroli Magni cap. 11. vulgo *Blaye*. Militarem appellat Ausonius, quod ibi præsidium esset militum Carronensium sub Tractus Armoricani ducis imperio, Aquitaniæ secundæ in obsequio continendæ gratia. Patet illud ex notitia imperii: 'Sub dispositione viri spectabilis ducis Armoricani ... Præfectus militum Carronensium Blavia.' *Altesserra.*

18 *Agrum visere*] In Novero-pago Santonum, si Scaligero credimus.

21 *Congrege vulgo*] Congregato.

Turbida congestis referitur vocibus Echo,
 Tene, feri, duc, da, cave:
Sus lutulenta fugit, rabidus canis impete sævo,
 Et impares plaustro boves.
Nec prodest penetrale domus et operta subire:
 Per tecta clamores meant.
Hæc, et quæ possunt placidos offendere mores,
 Cogunt relinqui mœnia:
Dulcia secreti repetantur ut otia ruris
 Nugis amœna seriis.
Tempora disponas ubi tu tua: jusque tuum sit,
 Ut nil agas, vel quod voles.
Ad quæ si properas, tota cum merce tuarum
 Veni Camœnarum citus.

plebem in eis collectam. Echo tumultuosa repercutitur his verbis confusis, retine, pulsa, age, cedo, cave tibi: porcus cœnosus fugit, et canis rabiosus diro impetu, et boves male aptati plaustro. Neque prodest quicquam ingredi interiora et recondita domus: clamores enim pervadunt domos. Ista, et ea quæ possunt lædere vitam quietam, efficiunt ut muri urbium deserantur, ad repetendam jucundam quietem agri semoti, gratam nugis nostris, quæ seriæ sunt. Ubi tu ordines quid quoque tempore sis acturus: et ubi sit tibi liberum, aut nihil facere, aut facere quod libitum fuerit tibi. Ad quam quietem si festinas, veni propere cum omnibus mercibus tuarum

28 Emendandum putat Accursius *Per septa*.—41 Vid. inf.

NOTÆ

Apul. noster lib. VII. Metam. 'Congregem' posuit pro eo qui sit ejusdem gregis: 'Equinis armentis namque me congregem pastor egregius mandati Dominici serus auscultator, aliquando permisit.'

* *Congrege vulgo*] Glossæ veteres δμόφυλος, tribulis, congrex, gentilis. Hinc tollitur dubium Vineti. *Desposius.*

22 *Nomen plateas perdere*] Platea, πλατεῖα, via lata, a πλατὺς latus. Sed plateæ, quanquam latæ abundante hominum ultro citroque commeantium multitudine, angustæ festinantibus videntur, sicque nomen suum quodammodo amittunt.

25 *Sus lutulenta fugit, &c.*] Ex hoc Horatii lib. II. Epist. II. 'Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus.'

26 *Impares plaustro boves*] Vel male aptati, vel trahendo plaustro vix satis validi, proindeque sæpius restitantes ac impedientes viam.

28 *Per tecta*] Mariangelus Accursius reponebat *Per septa*, ex hoc Lucretii: 'Inter septa meant voces, et clausa domorum Transvolitant.'

32 *Nugis amœna seriis*] Nugas serias appellat poësin, ceterasque literatorum in otio occupationes.

Dactylicos, elegos, choriambum carmen, epodos,
  Socci et cothurni musicam,
Carpentis impone tuis: nam tota supellex
  Vatum piorum chartea est.
Nobiscum invenies catenoplia, si libet uti,
  Non Pœna, sed Græca fide.

Musarum. Pone in tuis rhedis versus Dactylicos, Elegias, versus Asclepiadicos, Epodos, Musicam Comœdiæ et Tragœdiæ. Tota enim supellex piorum poëtarum est papyracea. Reperies apud nos illa omnia, si vis iis uti coram, non fide Punica, sed Græca.

NOTÆ

38 *Socci et cothurni musicam*] Poësin et numeros, Comœdiæ et Tragœdiæ convenientes.

41 *Nobiscum invenies catenoplia, &c.*] Tenebricosus locus, et, ut puto, corruptus. 'Catenoplion' quidem apud Suidam est species quædam rhythmi, et carminis, ad quod saltabant Veteres arma quatientes, unde nomen: ὅπλα enim arma sunt. Sed quid hoc ad Paulum et Ausonium, homines togæ magis quam armorum studiosos? Et quo pacto convenit cum sequentibus? Scaliger legit *κατενώπια*. 'Jubet,' inquit, 'ipsum Paulum afferre secum totam poëtarum et Rhetorum supellectilem, non quod ipse habeat, sed quia, ut colligimus, Paulus mala fide utebatur libris Ausonii, neque reddebat. Propterea lego: *Nobiscum invenies, κατενώπια si libet uti Non Pœna sed Græca fide.* Apud nos quidem invenies, inquit: sed ea lege, ut *κατενώπιον* utare. Quid est *κατενώπιον*? Hoc est, ut non Pœna, sed Græca fide utaris: Græca fide dicitur solvi, quod præsenti pecunia solvitur, &c. Sane possem illud *κατενόπλια* de poëmate quodam interpretari. Sed nolo contra animi mei sententiam nugari. Quod autem Græca fides in proverbium cesserit, ubi de præsenti pecunia agitur, patet simili proverbio *δὸς καὶ λαβέ*.' Hæc acute satis excogitata, secutus sum in Interpretatione. Quanquam, ut verum fatear, non satisfaciunt, ac ne ipsi quidem Scaligero. Subjungit enim: 'Mirum tamen Ausonium hac in Epistola præcipere Paulo, ut secum afferat libros, quanquam ipse habeat: in ea vero Epistola quæ incipit Æquoream, jubet nullos afferre, quia apud se inveniet.' Mariangelus Accursius in suo exemplari multo aliter legit: *Nobiscum invenies nullus, quia liquimus, ejo;* et pro *ejo* reponit literis Græcis *εἴω*, hoc est, eo, vado. Sed ista nihil ad rem.

XI. AUSONIUS PAULO S. 400

VERSUS meos utili, et conscio sibi pudore celatos, carmine tuo et sermone præmissis, dum putas elici, repres-

Dum existimas, præmittendo poëma et orationem tuam, attrahi a te mea carmina abscondita ex verecundia utili ipsis, et gnara eorum inconcinnitatis, retrusisti ea.

sisti. Nam qui ipse facundus, et musicus,[a] editionis[1] alienæ prolectat audaciam, consilio, quo suadet, exterret. Tegat, oportet, auditor doctrinam suam, qui volet ad dicendum solicitare trepidantem; nec emerita[b] adversum tirunculos arma concutiat veterana calliditas. 2. Sensit hoc Venus, de pulchritudinis palma diu ambiguo ampliata judicio.[c] Pudenter enim, ut apud patrem, velata certaverat; neque deterrebat æmulas[d] ornatus æqualis. At postquam in pastoris[e] examen deducta est lis Dearum; qualis emerserat mari,[f] aut cum Marte convenerat, et consternavit arbitrum, et contendentium certamen oppressit.[g] 3. Ergo nisi DELIRUS tuus[h] in re tenui[i] non tenuiter laboratus, opus-

Ille enim, qui, cum sit ipse disertus, et poëticæ peritus, hortatur alios ut audeant sua edere, dissuadet iisdem monitis, quibus adhortatur. Oportet ut auditor, qui cupiet impellere timentem ad orandum, celet suam doctrinam: neque veteranus miles astutus debet movere arma sua militia perfuncta contra rudes tirones. Hoc animadvertit Venus, cum præmium formæ diu ei esset dilatum ancipiti sententia. Nam contenderat amicta verecunde, utpote coram patre: neque cultus ejus qui idem erat ac Dearum cum ea contendentium, eas absterrebat a contendendo. Verum postquam contentio Dearum delata est ad arbitrium pastoris, ipsa cum prodiisset qualis exierat pelago, vel qualis congressa erat cum Marte, et obstupefecit judicem, et oppressit contentionem æmularum. Igitur si Delirus tuus, non leviter

1 *Editioni* malit Gronovius, quod in textum suum recepit Tollius.—2

NOTÆ

[a] *Et musicus*] Non cantor, sed Musarum alumnus, et poëta. Eloquentiam, scilicet et poësin ait in Paulo fuisse conjunctas.

[b] *Nec emerita, &c.*] Allegoria a re militari.

[c] *Diu ambiguo ampliata judicio*] Ampliari dicitur lis, aut reus, quando causa non liquet satis, et differtur judicium in tempus aliud, pronuntiantibus judicibus 'amplius deliberandum.' Valer. Maxim. l. VIII. 'Scipio Æmilianus Cottam apud populum accusavit: cujus causa gravissimis testimoniis erat confossa, septies ampliata, et ad ultimum octavo judicio absoluta est.' Ampliare se populus significabat tabellis in urnam conjectis, quibus inscriptæ erant literæ N. L. quarum vis erat, Non liquet.

[d] *Æmulas*] Junonem et Minervam.

[e] *Pastoris*] Paridis.

[f] *Qualis emerserat mari*] Nuda scilicet.

[g] *Oppressit*] Repente terminavit vi nativæ pulchritudinis, quæ in ea nuda emicabat.

[h] *Delirus tuus*] Nomen est comœdiæ, aut alicujus alius poëmatis Pauli, in quo ille delirantem aliquem senem induxerit loquentem aut facientem quidpiam; unde nomen.

[i] *In re tenui, &c.*] Virg. Georg. l. IV. 'In tenui labor: at tenuis non gloria,' &c.

cula mea, quæ promi studueras, retardasset: jamdudum ego, ut palmes audacior, in hybernas adhuc auras improbum germen egissem, periculum judicii gravis inconsulta festinatione subiturus. 4. Denique dissonum,[k] quem Colonomon existimo proprie a philologis appellatum, ad te mittere,[2] ut jubebas, recenti versuum tuorum lectione non ausus, ea, quæ tibi[1] jam cursim fuerant recitata, transmitto. Etenim hoc poposcisti,[3 m] atque id ego malui:[n] tu

elaboratus licet in levi argumento, non remoratus esset mea opuscula, quæ cupiveras edi: jam pridem ego, tanquam surculus confidentior, produxissem germen temerarium in aëra adhuc hyemantem, subiturus discrimen censuræ adversæ properatione mea imprudenti. Postremo deterritus recenti lectione tuorum carminum, ne ad te mitterem, ut mandabas, dissonum meum, quem autumo proprie nominatum a literarum studiosis Colonomum, mitto ad te ea carmina, quæ jam fuerant tibi lecta propere. Namque petiisti illud, et ego hoc malui: tu scilicet petiisti ut bis impingeres

---

Denique dissonum, quem .... appellatum, accrevi.' Vulg. Vid. inf. et Not. Var.

NOTÆ

[k] *Denique dissonum, &c.*] Omissis quæ Scaliger hic de Dissono, seu διαφόνῳ et κόλῳ νόμῳ in Musica, ac voce 'accrevi' active sumta oggerit fusius, amplector libens Gronovii sententiam, existimantis 'Dissonum' seu 'Colonomon' (ut Philologi Græcarum inscriptionum studiosi appellant) fuisse titulum Ausoniani alicujus poëmatis, quod vereatur Ausonius ad Paulum mittere, quasi hoc cum Pauli Deliro comparatum nimis sordeat; cum tamen alios versus jam ei a se recitatos mittat. Et locum hunc totum, cum eodem Gronovio sic lege: *Denique Dissonum, quem Colonomon existimo proprie a Philologis appellatum, ad te mittere, ut jubebas, recenti versuum tuorum lectione non ausus, ea quæ tibi jam cursim fuerant recitata, transmitto.* Vide Interpretationem. Τὸ *accrevi* tamen, cujus loco Gronovius audacule quidem, sed ad sensum, ut videtur, necessario substituit: *ad te mittere,* nolui e textu rejicere, neque aliis occasionem invidere aliquid fortasse melius ex hac voce conjiciendi.

[*] *Denique dissonum, &c.*] Non placet emendatio Gronovii quam noster secutus est; neque etiam Scaligeri interpunctio: locum igitur sic interpungo, sine ulla mutatione: *Denique Dissonum quem Colonomon proprie a Philologis appellatum* (*accrevi*) *ut jubebas recenti versuum tuorum lectione non ausus*, supple mittere, *ea quæ tibi jam cursim fuerant recitata, transmitto.* Τὸ *accrevi* metaphora continuata a Palmite cui se superius Poëta comparavit: 'ut palmes audacior, in hybernas adhuc auras germen egissem.' Per Delirum intellige carmen cui hunc titulum fecerat Paulus, uti per dissonum Colonomon, Ausonii poëma ita inscriptum.

[l] *Ea, quæ tibi, &c.*] Alia aliqua carmina, quorum non exprimit argumentum.

[m] *Hoc poposcisti*] Ut ad te Dissonum meum mitterem.

[n] *Id ego malui*] Mittere tantum ea carmina quæ jam tibi recitaveram.

ut tua culpa ad eundem lapidem [o] bis offenderes: [p] ego autem quæcumque fortuna esset,[q] semel erubescerem.[r] 5. Vide, mi Paule,[4] quam ineptum lacessieris: in verbis, rudem: in eloquendo, hiulcum: a propositis discrepantem: in versibus, concinnationis expertem: in cavillando, natura invenustum, nec arte conditum: diluti salis, et fellis ignavi: nec de mimo planipedem,[s] nec de comœdis histrionem.[5] Ac nisi hæc a nobis missa ipse lecturus esses, etiam de pronuntiatione rideres.[t] Nunc commodiore fato sunt: quod licet apud nos genuina, apud te erunt adoptiva.

Vinum cum bijugo parabo plaustro
Primo tempore Santonos vehendum,

pedem ad eundem lapidem, idque tua culpa: ego vero malui semel tantum suffundi pudore, quæcumque tandem sors maneret mea scripta. Considera, mi Paule, quam ego, quem solicitasti, sim ineptus: quam imperitus in dictionibus: quam hians in elocutione: quam alienus a proposito: quam inconcinnus in metris: quam in cavillis sim inficetus a natura, et rudis ab arte: quam insulsus, quamque insipidus: nec in mimo dignus qui planis pedibus agam, neque qui histrio sim in comœdiis. Atque etiam irrideres me ob pronuntiationem meam, nisi tu ipse lecturus esses hæc, quæ ad te mitto. Jam fortunam nanciscuntur meliorem: quod quanquam a me genita sunt, a te, dum leges, videbuntur adoptata. Cum emam vinum devehendum quam primum

—3 *Poposci* vulg.—4 Vinetus testatur in nonnullis codd. hoc esse alterius Epistolæ initium.—5 '*Nec de comœdiis histrionem*] Sic lege, non *comœdis*, actores comœdiarum Histriones, mimorum Planipedes.' *Floridus*. Sed in textu ed. Delph. *comœdis* legitur: quod etiam rectius esse censet Accursius.—

NOTÆ

[o] *Ad eundem lapidem*] Ad me malum poëtam.

[p] *Bis offenderes*] Semel cum recitari tibi a me illa carmina voluisti, iterum nunc cum expetis mitti ad te Dissonum meum.

[q] *Quæcumque fortuna esset*] Sive placerent tibi mei versus, sive displicerent.

[r] *Semel erubescerem*] In uno tantum opere, versibus scilicet illis, quos, jam tibi alias recitatos, nunc ad te mitto.

[s] *Nec de mimo planipedem*] 'Mimum' hic intellige poëma ipsum quod Mimi agebant, 'planipedem' vero actorem mimum. Planipedem enim et Mimum idem esse scribit Diomedes lib. III. quartamque numerat togatarum fabularum speciem, Planipedisque appellationem ex eo esse ait, 'quod actores planis pedibus, id est, nudis, proscenium introirent, non, ut tragici actores, cum cothurnis: neque, ut comici, cum soccis.'

[t] *De pronuntiatione rideres*] Si ego ipse tibi recitarem; adeo male pronuntio.

Ovum tu quoque[6] passeris marini: [u]
Quod nunc promus ait procul relictum
In fundo patriæ Bigerritanæ.[v]

Santonos vehiculo bijugo, tu etiam cura advehi ovum passeris marini, quod atriensis tuus dicit, nunc esse relictum procul hinc in villa tua Bigerritana, unde es oriundus.

6 Al. *coque.*

NOTÆ

[u] *Ovum tu quoque passeris marini*] Passeres marini pisces sunt plani, cujusmodi quadratuli, soleæ, et alii id genus. Sed ii nihil ad hunc locum. Passer marinus hic ex Festo intelligendus est, 'quem vocat vulgus Struthio-Camelum,' ingens illa avis pæne bestiarum generis, altitudinem equitis insidentis equo excedens, celeritatem vincens, ad hoc demum datis pennis ut currentem adjuvent, quæ de cetero non est volucris, nec a terra tollitur, ut ait Plinius l. x. c. 1. quem Struthio-Camelum quod avis esset, 'passerem' vocarunt, imitatione Græcorum qui στρουθίον vocant: quod peregrinus et ultramarinus: 'marinum,' hoc est, διαπόντιον, ut recte Scaliger observ. Plaut. Persa act. II. sc. 2. 'Vola curriculo. Pæg. Isthuc passer marinus in Circo solet.' Hujusmodi avis ovum ex lacunari ornamenti causa, ut solet, suspensum, et solum misero Paulo de omni supellectile a creditoribus relictum, inquit Scaliger, jubet hic eum Ausonius, amici paupertati salse nimis insultans, ad cibum coquere, (nam 'quoque' idem hic intelligit ac 'coque;') sed quid hoc ad vinum, quod ait se devecturum Santonos? Ego (pace viri tanti dixerim) aliud hic intelligo. Et 'quoque' non interpretor coque, sed etiam vulgato intellectu. Et ovum passeris marini intelligo poculum capax, ex ejusmodi ovo, quo poculo uti solitus sit Paulus; et quod eum invitat ut advehi curet in Santonos tunc, cum ipse vinum illuc devehendum curabit, ut scilicet ibi possint cupa potare magistra. Ex ejusmodi ovis vasa fieri solita testis luculentus Plinius dicto loco. 'Præmia ex iis,' inquit, 'ova propter amplitudinem quibusdam habita pro vasis, conosque bellicos et galeas ornantes pennæ.'

[v] *In fundo patriæ Bigerritanæ*] Intellige Crebennum fundum Pauli apud Bigerros, *Bigorre*, in Aquitania ad saltum Pyrenæum inter Benearnenses et Convenas.

XII. Αὐσόνιος Παύλῳ. 401

Ἑλλαδικῆς μετέχων μούσης, Latiæque Camœnæ,

Ego Ausonius particeps Musæ Græcæ, et Musæ Latinæ, scribo Axio Paulo,

NOTÆ

1 Ἑλλαδικῆς, *&c.*] In hac Epistola Ausonius cum eodem Axio Paulo Rhetore Bigerritano, ad quem est Epistola superior, eleganter nugatur, Latina Græcis admiscens, et voces ex utraque lingua sæpe componens, ut hanc gelido-τρομεροί, Latinæ etiam voci Græcam addens terminationem

'Αξίῳ Αὐσόνιος sermone alludo bilingui.
Musæ, quid facimus? *τί κεναῖσιν ἐπ' ἐλπίσιν αὔτως*
Ludimus *ἀφραδίῃσιν ἐν ἤματι γηράσκοντες*;
Σαντονικοῖς campoισιν *ὅπη κρύος ἄσπετόν ἐστιν,*
Erramus gelido-*τρομεροὶ*, rigidique poëtæ
Πιερίδων τερενοπλοκάμων θεράποντες inertes.
Πάντα δ' ἔχει παγετός τε pedum, *καὶ κρυμὸς ὀδόντων,*
Θαλπωρὴ quia nulla *πέλει χιονώδεϊ χώρῃ,*
Et duplicant frigus *ψυχρὰ* carmina *μητιόωντες.*
'Αρχόμενος δ' ἄρα μῆνιν ἑώϊα. . . .
Primitias *Παύλῳ* nostro *πέμψω μελιηδεῖς.*
Μνημοσύνης κρηδεμνοκόμου πολὺ inclyta *τέκνα,*
'Εννέα verbosæ, *κρινοστέφανοί τε* puellæ,
'Ενθ' ἄγε μοι τολυπευέτ' ἔπη, κουρώδεα μολπὴν,

ludens oratione bilingui. Quid facimus o Camœnæ? Quid vana in spe frustra ludimus, stulte senescentes in dies? Nos poëtæ gelu trementes, et rigentes, servi inertes Pieridum teneros capillos habentium, vagamur in campis Santonicis, ubi frigus est ingens. Gelu autem pedum, et frigus dentes tremefaciens occupat omnia, quia nullus tepor inest nivosæ regioni, et meditantes frigidos versus, augent frigus. Ille autem qui incipit: Iram matutino: *. *Mittam Paulo nostro primitias dulces. Proles valde illustris Mnemosynes, vittatæ capillos, novem loquaces liliisque coronatæ virgines, huc agite, mihi collectos versus, cantum puellarum, volucrem libellum*

5 '*Ὅπος κρύος*] Forte: *ὅποι κρύος ἄλγιόν ἐστιν*. Pulmannus: mihi videbatur: *ὅποι κρύος ἐστὶν ὀδόντων.*' *Grævius.*—13 ' Pulmannus suspicatur *πολυκήδεα*. Nihil mutandum. Πολυ-inclyta vox est Græco-Latina ut *gelido-τρομεροί.*' *Floridus.*—15 ' Illud *τολυπεύετα* ex antiquis editionibus, præsertim Aldina, divinavimus. In illis enim legitur *πολυ* * *ἐπικουρώδεα* non *ποδῆ*, ut in aliis

NOTÆ

ut in his *vinoιo, bonoιo,* et *campoισιν* aut Græcæ Latinam, ut in hac *φρόντibus.* Post diligentem tamen Scaligeri, Vineti, et aliorum curam superfuere lacunæ in ea nonnullæ, quas explere absque Mss. codicum ope non opis est nostræ. Græca Latinis exposuimus in Interpretatione, quam consule ad singula.

* 7 *Θεράποντες, inertes*] Ex Hesiodo in Theogonia: *'Αοιδὸς Μουσάων θεράπων.*

10 *Ψυχρὰ carmina μητιόωντες*] Mali poëtæ, quos facete fingit frigidis et insulsis suis carminibus regionis frigus duplicare.

11 *'Αρχόμενος δ' ἄρα μῆνιν ἑώϊα*] Innuit ex illis malis poëtis Santonicis aliquem Paulo notum, qui Carmen aliquod scripserit hoc initio *μῆνιν ἑώϊα*, ad imitationem ut videtur initii Iliadis: *Μῆνιν ἄειδε Θεά.*

13 *Κρηδεμνοκόμου*] *Κρήδεμνον* Noster in Periocha lib. v. Odyss. infra 'Calanticam' vertit, velum scilicet, seu tegumen quoddam capitis. Significat etiam vittam, coronam, infulam, et vasis operculum. *Κρηδεμνοκόμου* verti vittatæ comas: posses et vertere opertæ, vel velatæ crines.

Φϱόντibus ὑμετέϱαις πτέρινον præferte libellum
Ὕματαϱ . . . στίχον . . . . . .
Παύλῳ ἐφαϱμόζητε μεμιγμένον . . . . ᾠδήν.
Οὐ γάρ μοι θέμις ἐστὶν in hac regione μένοντι,
Ἄξιον ab nostris ἐπιδεύεα esse χαμήναις.
Κεῖνος ἐμοὶ πάντων μέτοχος, qui seria nostra,
Qui joca παντοδαπῇ novit tractare παλαίστρῃ.
Καὶ νῦν sepositus μοναχῷ ἐνὶ rure Κρεβέννῳ,
Ἀσταφύλῳ ἐνὶ χώρῳ, habet θυμαλγέα λέσχην,
Οὔτε φίλοις ἑτάροις, nec mensæ accommodus ulli:
Ὅττι ἀθελξινόοις αἰεὶ συνέμεν φάτο μούσαις.
Jam satis, ὦ φίλε Παῦλε, πόνων ἀπεπειρήθημεν,
Ἔν τε foρῳ causαῖς τε, καὶ ingrataῖσι καθέδραις,
Ῥητοϱικοῖς ludοισι, καὶ ἔπλετο οὐδὲν ὄνειαϱ.

*anteferte meditationibus vestris * versum * * Paulo accommodetis mixtum * carmen. Non enim mihi fas est manenti in hac regione sinere, ut Axius Paulus expers sit nostrarum Camœnarum. Ille mihi omnium particeps, qui scit tractare omnimoda exercitatione seria nostra, et jocos. Et nunc semotus in Crebenno solitario agro, in regione vitibus carente, habet confabulationem morosam, neque caris sodalibus, neque ulli adhibitus convivio: quia dixit se semper versari velle cum Musis animum non demulcentibus. Jam satis laborum experti sumus, o care Paule, in foroque et causis, et cathedris ingratis, Rhetoricis ludis: et nulla in iis fuit nobis utilitas.*

recentioribus.' *Scaliger.*—16 Fronτίσιν vulg. Vetus codex *Frontibus:* alii *Fortibus*, et *triumphum* pro *libellum.*—24 Alii λάχνην pro λέσχην.—26 Μέυφατο μούσαις Vulg. Vid. not. inf. In ed. Toll. legitur: Ὅττι ἀθελξινόοις .... μὲν φάτο μούσαις.—28 'Ingraταῖσι] Non male, ut equidem censeo, emendamus ex prisca editione, quæ plane habet: *καὶ ingrata es ἠκαθιάραις.' Scaliger.* In

NOTÆ

16 *Φρόντibus*] Pro φρόντισιν, terminatione Latina.

Ὑμετέραις] Sic lege, non ἡμετέραις quod in multis est. Ratio patebit ex Interpretatione. Invocat hic Musas, et orat ut postpositis suis seriis meditationibus sibi adsint, ludicram hanc Epistolam conscribenti, quam 'πτέρινον libellum,' alatum seu volatilem, eo quod ei ad Paulum volandum jamjam sit, appellat.

17 Ὕματαρ στίχον] Nullum inde sensum elicere potui ob lacunam duplicem.

23 *Μοναχῷ ἐνὶ rure Κρεβέννῳ*] Villa Pauli in patria ejus Bigerritana. Vide finem superioris Epistolæ. Et infra Epist. XIV. 'Sic qui venalis tam longa ætate Crebennus Non habet emtorem,' &c.

26 Ὅττι ἀθελξινόοις αἰεὶ συνέμεν [** μὲν] φάτο μούσαις] Scaliger lacunam hanc sic supplet felicissime: Ὅττι ἀθελξινόοις αἰεὶ συνέμεν φάτο μούσαις. Vide Interpretationem. Μοῦσαι ἀθελξίνοοι, Musæ tetricæ et morosæ, sunt Rhetoricæ studia, quibus Paulus incumbebat.

Ἀλλ' ἤδη κεῖνος μὲν ἅπας juvenaλιος *ἱδρὼς*
Ἐκκέχυται μελέων· τρομερὴ λάβε βλέμμα senectus;
Καὶ minus in sumtum *δαπανὰς* levis arca ministrat.
Οὐ γὰρ ἔχει ἀπάλαμνος ἀνὴρ . . . .
Κλεινικὸς οὐθ' ὁ γέρων, ...
Æquanimus si qua fueris, *ἐς πάντα μάλ' εὕδειν*
Malueris, *λήθη δὲ πόνου ἔσετ', ἠδὲ πενίης.*
Κεῖνο δὲ παγκάλλιστον, ut omnibus undique mensis
Σὺν φιάλῃ ἢ σὺν δέπαϊ συνοπάονι μουσέων
Θυμοῦ ἀκηχεμένου solatia blanda requiras.
Hic erit et fructus *Δημήτερος ἀγλαοκάρπου.*
Ἔνθα σοι εἶδαρ ἔοι, πολυχανδέα pocula *θέντι,*
Κιρνᾶν, αἴκε θέλοις, νέκταρ vinοιο bonοιο.
Ambo igitur nostræ *παραλέξομεν* otia vitæ,
Dum res, et ætas, et sororum
Νήματα πορφύρεα πλέκονται.

Sed jam ille quidem omnis juvenilis sudor effusus est ex membris. Tremula senectus occupavit aciem oculorum, et loculi inanes minus jam suppeditant impensas in sumtum. Neque enim habet opes vir industria carens * * neque senex decumbens lecto * * Si aliquo pacto habueris æquam mentem, omnino males dormire, oblivio erit tibi laboris, et paupertatis. Illud vero longe optimum, ut in omnibus undique conviviis cum lagena, aut cum poculo Musarum comite, quæras dulcia solamina animi tristitia affecti. Ibi etiam erit fructus Cereris frugibus inclytæ. Ibi dapes tibi sint, cum posueris calices capaces, si miscere velis nectar vini boni. Ergo nos ambo sic transibimus otia vitæ nostræ quamdiu res familiaris, et ætas nostra, et fila purpurea trium Sororum texuntur.

ed. Badii, teste Vineto, fuit: *ingrata es ἱκαθηᾳδραις*.—35 Impressus, inquit Vinetus, ante annos centum Venetiis Ausonius habet, *quod si*, pro *si qua:* et *λήθη πόνου ἔσσεται ἠδὲ πενίης*, pro illo *λήθη δὲ πόνου ἔπετ' ἠδὲ πεν.*—37 'In hisce purgandis aliquantum profuit nobis Aldina editio: nam apud illam ex eo, *δέ τε και*, fecimus *δέπαϊ*, et ex *μουσάων, μουσέων.*' *Scaliger.*—41 Ita emendavit Scaliger ex illo monstro lectionis, ut ait, *ἔνθα σὺ ἔδλαρε οἱ.* Alia exemplaria: *Ἔνθα σὺ ἔλλαρε οἱ.* Alia: *Ἔνθα σὺ ἐσθλεροί.*—42 '*Θέλης* et *θέλοις* nostra exemplaria: et *οὐίνοιο* cuncta: sed *νίνοιο* scribendum crediderim propter metrum.' *Vinetus.* *Θέλοις* in marg. Pulmannus.—43 *Παραλέξομεν* legit Scaliger pro, quod vulg. *παραλλάξομεν.*

NOTÆ

35 *Εὕδειν*] Dormire, pro quiescere.

44 *Dum res, et ætas*] Ex his Horat. Od. III. lib. II. 'Dum res, et ætas, et Sororum Fila trium patiuntur atra.'

Sororum] Parcarum.

XIII. Αὐσόνιος Παύλῳ. 402

Ῥωμαίων ὕπατος ἀρεταλόγῳ ἠδὲ ποιητῇ
 Αὐσόνιος Παύλῳ. σπεῦδε φίλους ἰδέειν.

Ausonius Romanorum Consul, Paulo aretalogo, aut Poëtæ. Festina visere amicos.

1 Omnes veteres edd. habent ἀρεταλόγον δὲ ποιητῇ.

NOTÆ

1 Ἀρεταλόγῳ] Hac Græca voce Latini appellarunt hominem jactabundum, et merita ac virtutes suas suæve artis prædicantem. Acro Horatii interpres ad Satiram ejus primam sub finem: 'Crispinus, Philosophi cujusdam loquacissimi nomen, qui dictus est Aretalogus.' Hinc pro Rhetore seu Declamatore hic Aretalogum appellat Ausonius Paulum. Salutat enim eum ambiguo titulo Rhetoris aut Poëtæ.

XIV. AD EUNDEM PAULUM. 403

ÆQUOREAM liqui te propter, amice, Garumnam:
 Te propter campos incolo Santonicos.
Congressus igitur nostros pete: si tibi cura,
 Quæ mihi, conspectu jam potiere meo.
Sed tamen appropera, quantum pote corpore, et ævo;
 Ut salvum videam, sat cito te video.
Si post infaustas vigor integratus habenas,
 Et rediit membris jam sua mobilitas:

O amice, Garumnam influentem in mare deserui tua causa: habito agros Santonicos tua causa. Veni ergo ad colloquia nostra: si eadem solicitudo te tenet quæ me, jam jam fruere meo aspectu. At festina solum quantum licet tibi per vires corporis, et per ætatem: satis cito video te, si modo video te incolumem. Si reparatæ sunt vires tuæ post infortunatam tuam aurigationem, ac si artus tui receperunt pristinam facultatem se movendi; si iterum frequentas Pimpleidem fontem fluentem

Alii titulum dant: *Ad amicum, ut quam primum ad se veniat.* Vid. Not. Var.

NOTÆ

1 *Æquoream*] Æquoreos amnes illos dici, qui non in alios amnes, sed in ipsum mare nomine servato influant, monuisse me memini in Notis ad Mosellam. Hujusmodi est de quo hic sermo, Garumna.

2 *Campos incolo Santonicos*] Degens in villa Noveri pagi.

7 *Si post infaustas, &c.*] Hic nihil vidit Vinetus. Exciderat nempe

Si riguam lætis recolis Pimpleida Musis,
Jam vates, et non flagrifer Automedon:
Pelle soporiferi senium nubemque veterni,
Atque alacri mediam carpe vigore viam.
Sed cisium aut pigrum cautus conscende veredum.
Non tibi sit rhedæ, non amor acris equi.
Cantheris moneo male nota petorita vites:
Nec celeres mulas ipse Methyscus agas.
Sic tibi sint Musæ faciles, meditatio promta,
Et memor: et liquidi mel fluat eloquii.
Sic, qui venalis tam longa ætate Crebennus
Non habet emtorem, sit tibi pro pretio.

Camœnis hilaribus, nunc poëta, ac non auriga flagrum tenens: excute senium, et caliginem somnolenti torporis, et ingredere medium iter promto vigore. At scande prudenter cisium, vel equum tardum. Ne teneat te cupido rhedæ, neque equi velocis. Suadeo ut fugias petorita non bene cognita Cantheriis. Neque tu factus alter Methyscus auriga agites mulas pernices. Ita Camœnæ tibi sint benignæ, excogitatio velox et alte infixa menti remanens: et suavitas facundiæ fluidæ manet. Ita Crebennus villa tua, quæ tam dudum inscripta venalis non reperit qui se emat,

—15 *Canteri moneo* Vulg.—27 Alii, *λοιδοκόλον*.—33-4 Ita legendi sunt hi

NOTÆ

Paulus rheda, aut petorito, quod Aurigæ loco regere voluerat, et everso illo, excussus sede atque humi graviter afflictus, æger decubuerat. Hinc infaustas habenas appellat Auson. quas malo suo fato amicus tractaverat. Hinc illa ad eum monita, ut sit 'Jam vates, et non flagrifer Automedon,' et 'Nec celeres mulas ipse Methyscus agat.'

8 *Mobilitas*] Quæ corpori casu illo laboranti deerat.

9 *Pimpleida*] Supple regionem, illam scilicet, in qua mons Pimpla, et fons et civitas cognominis, in Macedonia. Ab hoc monte, et fonte, cujus aqua excitari poëticum spiritum putabant, dictæ sunt Musæ Pimpleides.

10 *Flagrifer Automedon*] Ἀυτονομαστικῶς Automedon pro quovis auriga. Hic porro Achillis auriga, et Pyrrhi armiger fuit; de quo Virg. Æneid. II. 'Una ingens Periphas, et equorum agitator Achillis Armiger Automedon.'

13 *Cisium aut, &c. veredum*] Supra ad eundem Paulum, Epist. VIII. 'Vel cisio trijugi, &c. Vel ruptum terga veredum.' Ubi vide notata.

16 *Ipse Methyscus*] Qui sede excussus es, ut Methyscus a Juturna apud Virg. Æneid. lib. XII. 'Juturna virago Aurigam Turni media inter lora Methyscum Excutit, et longe lapsum temone relinquit,' &c. A μέθυσος ebriosus Methysci nomen deducit Fulgentius. Proinde scribendum per *thy*, ut edi curavimus.

19 *Venalis*] Ad dissolvendum Pauli æs alienum.

Crebennus] Villa Pauli in patria

Attamen ut citius venias, leviusque vehare;
Historiam, mimos, carmina, linque domi.
Grande onus in Musis: tot sæcula condita chartis,
Quæ sua vix tolerant tempora, nostra gravant.
Nobiscum invenies ἐπέων πολυμορφέα πληθὺν,
Γραμματικῶν τε πλοκὰς, καὶ λογοδαιδαλίην,
Δάκτυλον ἡρῷον, καὶ ἀοιδοπόλον χορίαμβον,
Σὺν Θαλίης τε χόρῳ σύρματα Τερψιχόρης.
Σωταδικόν τε κίναιδον, ἰωνικὸν ἀμφοτέρωθεν,
Ῥυθμῶν Πινδαρικῶν ἔννομον εὐεπίην.
Εἰλιπόδην σκάζοντα, καὶ οὐ σκάζοντα τρίμετρον.
Ὀκτὼ Θουκυδίδου, ἔννεα Ἡροδότου.

remaneat tibi loco pretii. Nihilominus ut venias celerius, et deveharis huc levius, relinque domi tuæ historiam, mimos, versus. Musæ multum ponderant. Tot sæcula relata in papyros, quæ vix tolerabilia sunt suis ætatibus, prægravant nostram. Reperies apud nos multiformem copiam versuum, Grammaticorumque implicationes, et verborum varietatem, Dactylum heroicum, et Choriambum lyricum, et cum choro Thaliæ Syrmata Terpsichores. Et Cinædum Sotadicum, Ionicum ab utraque parte, justam facundiam numerorum Pindaricorum. Loripedem Scazontem, et trimetrum non claudicantem. Octo libros Thucydidis, novem Herodoti. Admi-

NOTÆ

ejus Bigerritana.

20 *Non habet emtorem*] Propterea quod situs est in regione frigida, vinearum sterili, &c. Vide supra Epistolam XII. bilinguem.

Sit tibi pro pretio] Remaneat semper tuus, et te pascat invitis creditoribus tuis, qui in pretium ejus, si vendi posset, statim involarent.

26 *Λογοδαιδαλίην*] In Grammatico-Mastige supra: 'E Logodædalia strides modo qui nimium trux.'

27 *Ἀοιδοπόλον*] Sic Vinetus ex *λοιδοπόλον* quod in quibusdam libris reperit. Hesychius *ἀοιδοπόλος*: *περὶ τὰς ᾠδὰς στρεφόμενος*, 'circa cantilenas et odas versans.' Lyricum porro esse et odis aptum pedem Choriambum, nemo nescit, qui Horatium legerit.

28 *Σύρματα*] Vestes sunt Tragicæ longæ, humum verrentes.

Τερψιχόρης] Hæc tamen choreis, et citharæ præesse vulgo putatur, cum Tragœdia tribuatur Melpomenæ.

29 *Σωταδικόν τε κίναιδον*] Versum Sotadicum, a Sotade Cretensi poëta, qui ejusmodi metro Cinædica, hoc est, obscœna scripserat. Hunc appellat *ἰωνικὸν ἀμφοτέρωθεν* Ionicum ab utraque parte, hoc est, a majore, et a minore, quia Ionico pede Sotades frequenter usus, teste Terentiano Mauro de pedibus. Est autem Ionicus pes, juxta eundem, constans ex quatuor syllabis, quarum duæ longæ, et duæ breves: cum longæ præcedunt, ut in hac voce 'Lavinia,' appellatur Ionicus a majore, *ἀπὸ μείζονος*: cum vero præcedunt duæ breves, ut in hac voce 'Diomedes,' appellatur Ionicus a minore, *ἀπ' ἐλάσσονος*.

Ῥητορικῶν θαυμαστὰ, σοφῶν ἐρικυδέα φῦλα,
Πάντα μάλ' ὅσσ' ἐθέλοις, καὶ πλέον, αἴκε θέλοις.
Hoc tibi de nostris ἀσπαστικὸν offero libris.
Vale. valere si voles me, jam veni.

randa oratorum, et præclara sapientum genera, omnia quæcumque maxime velis, et plus si velis. Offero tibi hoc salutatorium Carmen de libris meis. Vale. Si vis ut valeam, veni quam primum.

versus, monente Scaligero. Veneta editio vetustissima habet: Πάντα μάλ' ὅσσ' ἐθέλοις. Tollius Π. μ. αἴκε θέλοις.

XV. AUSONIUS TETRADIO SALUTEM. 404

O QUI venustos uberi facundia
Sales opimas, Tetradi:
Cavesque, ne sit tristis et dulci carens
Amara concinnatio:
Qui felle carmen atque melle temperans,
Torpere Musas non sinis;
Pariterque fucas, quæque gustu ignava sunt,
Et quæ sapore tristia:
Rudes Camœnas qui Suëssæ prævenis:
Ævoque cedis, non stylo:

O Tetradi, qui nutris abundanti eloquio tua urbana acumina: et prospicis, ne tua compositio sit severa et acerba, expers suavitatis: qui condiens versus amaro et dulci, non permittis languere Camœnas; et similiter exornas et quæ sunt saporis inertis, et quæ austeri gustus: qui superas impolitum carmen Suessani vatis: et ei

9 Sic legendum monet Scaliger.—21 *Astrictus* Idem.—22 Vid. inf. et Not.

NOTÆ

2 *Tetradi*] De hoc Tetradio nihil alibi. Patet ex hac Epistola discipulum eum fuisse Ausonii, Satirasque scripsisse mordaces simul, et venustas; qua in parte, quem imitabatur, Lucilium, mordacem quidem, sed parum venustum, superaverit.

9 *Rudes Camœnas qui Suëssæ prævenis*] Qui superas stylum impolitum Lucilii Satirographi vatis e Suessa Auruncorum colonia oriundi, quem Juvenalis Satira I. 'Auruncæ Alumnum' ideo appellat. Suessæ coloniæ Auruncorum meminerunt Paterculus et Frontinus lib. de Limitibus agrorum.

Cur me propinquum Santonorum mœnibus
  Declinas, ut Lucas boves
Olim resumto præferoces prælio
  Fugit juventus Romula?
Non ut tigris te, non leonis impetu,
  Amore sed caro expeto.
Videre alumni gestio vultus mei,
  Et indole optata frui.
Invitus olim devoravi absentiæ
  Necessitatem pristinæ,
Quondam docendi munere astrictum gravi
  Iculisma cum te absconderet.
Et invidebam devio, ac solo loco,
  Opes Camœnarum tegi.

inferior es ætate, non sermone. Quare vitas me vicinum murorum Santonicorum, ut quondam Romana juventus vitavit Elephantos redintegrata pugna furentes? Non te quæro ut tigris, neque cum impetu leonis; sed affectu amico. Cupio cernere faciem mei alumni, et frui ejus ingenio a me expetito. Antehac ægre pertuli absentiam tuam priorem necessariam, olim cum Engulisma abditum te teneret addictum molesto officio docendi. Ac indignabar quod Musarum divitiæ reconderen-

Var.—24 *Opus* C. Vulg.—33 ‘ *Fastidio* magis placet quod habet Tilii liber.’

NOTÆ

12 *Ut Lucas boves*] In Verginii in Ennium Commentario apud Varronem lib. VI. De lingua Latina ad hunc Ennii locum: ‘Atque prius pariet Locusta Lucam bovem,’ sic legitur: Ab Lucaneis Lucas: ab eo quod nostri cum maximam quadrupedem, quam ipsi haberent, vocarent bovem; et in Lucanis, Pyrrhi bello, primum vidissent apud hostes Elephantos, id est, quadrupedes cornutas, (nam, quos dentes multi dicunt, sunt cornua,) Lucam bovem appellasse. Hæc Varro, qui et aliam rationem hujus vocis ex Ælii Commentario affert, et refellit, et aliam quoque suam profert, sed suo more malam, refutata levi aut nullo fundamento Verginii allata etymologia. Solinus, Verginium illum secutus, a Lucania quoque, et bello Pyrrhi ‘Lucas boves’ deducit. Iis astipulatur hic Ausonius.

15 *Non ut tigris te, &c.*] Expressum ex hoc Horatii lib. I. Od. 23. ad Chloën: ‘Atqui non ego te, tigris ut aspera, Gætulusve leo, frangere persequor.’

21 *Docendi munere astrictum gravi*] Si sic legas, refer ad Tetradium, qui tum Engolismæ Grammaticam docebat. Si vero Scaligero auscultes reponenti *astrictus*, refer ad ipsum Ausonium, qui tum Gratiani Cæsaris institutioni incumbebat.

22 *Iculisma*] Sive *Iculisna*, ut quædam habent exemplaria, sive *Ecolisma*, sive etiam præter metri leges *Inculisma* legas, certe ea innuitur urbs quam

At nunc frequentes, atque claros, nec procul,
  Cum floreas inter viros:
Tibique nostras ventus auras deferat,
  Auresque sermo verberet:
Cur me supino pectoris fastu tumens
  Spernis poëtam Consulem?
Tuique amantem, teque mirantem, ac tua
  Desiderantem carmina,
Oblitus alto negligis fastigio?
  Plectendus exemplo tuo:
Ni stabilis ævo pectoris nostri fides
  Quanquam recusantes amet.
Vale: valere si voles me, pervola
  Cum scrinio, et Musis tuis.

tur in illo loco devio et solitario. Jam vero cum floreas in loco celebri, et inter illustres viros, ac non longe: et ventus devehat ad te nostrum odorem, ac vox nostra pulset tuas aures: quare turgens inepta superbia animi, temnis me vatem Consulem? Et immemor negligis profundo tædio me amantem tui, admirantem te, et tuos versus cupientem? Dignus qui punireris a me juxta exemplum quod mihi das; nisi fides mei cordis constans per omne tempus diligeret amicos meos, etiamsi nolentes. Vale: si volueris ut recte valeam, accurre huc cum tua arcula, et tuis carminibus.

Vinetus: et sic exhibet ed. Toll.

NOTÆ

nos *Engulismam* dicimus, vernacule *Engoulesme*. Sita est urbs in colle flumini Carantono imminente, agro inter Santones, Pictones, Lemovices, et Petrocorios jacente.

23 *Devio, ac solo loco*] Mirum quo pacto hæc in Inculismam cadant, cum ea civitas celebretur ab Antonino, et vetustissimus Episcopatus sit; et in fertilissimo solo sita.

24 *Opes Camenarum*] Tantam eruditionem, quæ in te erat, in quem divitias omnes suas Musæ certatim contulerant, latere tecum in illa urbecula.

25 *Nec procul*] Hinc conjicit Scaliger Tetradium tunc fuisse Mediolani Santonum, unde Noverus pagus Ausonii villa non longe distabat.

* 30 *Spernis poëtam consulem*] Hinc licet inferre senem fuisse Ausonium cum hanc Epistolam, uti et priores, scriberet, quippe qui jam Consul foret; atque omnino post Gratiani mortem, cum se in patriam recepisset, scriptas fuisse.

34 *Plectendus exemplo tuo*] Dignus qui a me negligaris, quemadmodum me negligis.

XVI. AUSONIUS PROBO PRÆFECTO PRÆTORIO[a] S. 405

Oblata per antiquarios[b] mora, scio promissi mei gratiam expectatione consumtam, Probe, vir optime. In secundis[1] tamen habeo non fefellisse. Apologos Titiani,[c] et Nepotis chronica,[d] quasi alios apologos (nam et ipsa instar sunt fabularum[e]) ad nobilitatem tuam[f] misi, gaudens

Cum librarii tardaverint in scribendo, non dubito quin præstatio mei promissi minus accepta tibi futura sit, quia nimis diu expectata a te est, Probe, optime vir. Secundo tamen loco pono non frustrasse te. Misi ad te, nobilissime vir, fabulas Titiani, et historias Nepotis, velut alias fabulas, (illæ enim similes sunt etiam fabu-

1 'Alii legunt: *In sæculis,* pro *In secundis.* Mihi prima lectio manifesta

NOTÆ

[a] *Probo Præfecto Prætorio*] Hic Sextus Petronius Probus in lapidibus vetustis appellatur. Ausonio in versibus mox sequentibus laudatur, et Claudiano in Panegyri de Probini et Olybrii natorum ejus Consulatu. De eo malignius paulo Ammianus Marcellinus l. XXVII. 'Per hæc tempora Vulcatio Rufino absoluto vita, ad regendam Præfecturam prætorianam ab urbe Probus accitus, claritudine generis, et potentia, et opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem universum pæne patrimonia sparsa possedit, juste, an secus, non judicioli est nostri. Hunc quasi gemina quædam, ut poëtæ fingunt, fortuna præpetibus pennis vehens, nunc beneficum ostendebat, et amicos altius erigentem: aliquoties insidiatorem dirum, et per cruentas noxium simultates,' &c. Et lib. XXX. eum, dum Valentiniano adulatur, multa genere suo indigna fecisse arguit.

[b] *Per antiquarios*] Antiquarii, hic sunt servi a manu, rerum domini exscriptores, ut apud Sidonium Apollinarem lib. IX. Epist. ultima: 'Raptim,' inquit, 'coactimque translator festinus exscripsi, tempore hyberno: nihil retardatus quin actutum jussa complerem; licet antiquarium moraretur insiccabilis gelu pagina, et calamo durior gutta.' Hoc inter librarios et antiquarios discrimen ponit Isidorus, quod librarii sint, qui et nova et vetera scribunt; antiquarii autem qui tantummodo vetera. Sicque alterum genus sit, alterum species.

[c] *Apologos Titiani*] De hoc Titiano et ejus apologis infra ad hunc Iambicum versum: 'Fandi Titianus artifex.'

[d] *Nepotis chronica*] Cornelii Nepotis scriptoris illius notissimi, cujus interciderunt chronica hæc, non nostro solum et Gellio memorata, sed et laudata Catullo his versibus Carm. I. 'Jam tum cum ausus es unus Italorum Omne ævum tribus explicare chartis Doctis, Jupiter! et laboriosis.' Et alia multa injuria temporum.

[e] *Nam et ipsa instar sunt fabularum*] Scilicet iis chronicis Nepos non historias modo sed veterem quoque Mythologiam erat complexus.

[f] *Ad nobilitatem tuam*] Observa mo-

atque etiam glorians fore aliquid, quod ad institutionem tuorum,[g] sedulitatis meæ studio, conferatur. 2. Libello tamen apologorum antetuli paucos epodos,[h] studio in te observantiæ meæ impudentissimos, paucos quidem, ut ego loquax judico: verum tu, cum legeris, etiam nimium multos putabis. Adjuro benevolentiam tuam, verecundiæ meæ testem, eos mihi subita persuasione[i] fluxisse. Nam quis hoc[2] diu cogitaret? Quod sane ipsi per se probabunt. 3. Fors fuat, ut si mihi vita suppetet, aliquid rerum tuarum,[k] quamvìs incultus, expoliam: quod tu etsi lectum

lis,) lætus ac superbiens quoque futurum esse aliquid, quod mea in te sedulitas et studium conducat ad educationem tuorum liberorum. Præposui nihilominus libello Fabularum paucos versiculos, impudentissimos ex affectu mei in te obsequii: paucos quidem, ut ego, qui garrulus sum, arbitror: at tu cum legeris eos, existimabis multo plures esse quam deceret. Obtestor benignitatem tuam, testem mei pudoris, eos mihi manavisse repentino animi impetu. Quis enim diu meditaretur hujusmodi versus? Quod certe ipsi per se satis testabuntur. Fortasse eveniet aliquando, ut si vita mihi sufficiet, ego, quanquam rudis, exornem aliquas ex rebus a te gestis: quod

videtur.' *Accursius.*—2 *Hos* rectius Tilianus codex, judice Vineto: et sic

NOTÆ

rem jam tum usitatum de viris dignitate præcellentibus tertia persona loquendi etiam miscendo cum iis sermonem; et hic 'nobilitatem tuam' positum pro 'te qui nobilis es,' ut apud nos 'tuam majestatem,' 'tuam celsitudinem,' 'tuam serenitatem' et similia, quorum exempla aureo illo Latinitatis sæculo non temere reperias, quippe cum secutis temporibus tantummodo, et gliscente adulatione, invecta sint.

[g] *Ad institutionem tuorum*] Illi erant Probinus et Olybrius; de quorum Consulatu, vide Claudiani Panegyrin.

[h] *Paucos epodos*] Hos ἐπῳδοὺς liquet intelligendos esse Iambicos dimetros qui mox sequuntur. Itaque accedo Diomedi, Mario Victorino, aliisque veteribus Grammaticis, qui quintum Carminum Horatii librum 'Epodon,' ideo inscriptum dicunt, quod singulis longioribus versibus singuli breviores accinantur, qui ἐπῳδοὶ appellantur, ut in his: 'Ibis Liburnis inter alta navium, Amice, propugnacula.' Prior versus est προῳδικὸς, id est, præcinens: posterior ἐπῳδικὸς, succinens. Cujusmodi versus cum sint similes illi qui mox sequuntur, 'Perge, o libelle, Sirmium,' &c. Ausonius eos Epodos ideo appellavit; quanquam hic pares omnes sint, neque succinant longioribus, ut apud Horatium.

[i] *Subita persuasiōne*] Cum repente consilium cepissem eos scribendi: Verti in Interpretatione, 'repentino animi impetu,' ad rem magis attendens quam ad verba.

* [k] *Fors fuat ut, si mihi vita suppetet, aliquid rerum tuarum, &c.*] Similiter Eclog. VIII. vers. 7. et seqq. Virgilius: 'En erit unquam Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta? En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem

non probes, scriptum boni consulas.[3] Cumque ego imitatus sim vesaniam Chœrili,[1] tu ignoscas magnanimitate Alexandri. Hi igitur, ut Plautus ait, interim erunt antelogium[4][m] fabularum,[n] garruli, et deceptores. Qui compositi ad honorificentiæ obsequium, ad aurium convicium concurrerunt. Vale, et me dilige.

meum opus tu licet non approbes cum legeris, tamen non graviter feres esse a me compositum. Et cum ego imitatus sim stultitiam Chærili, tu mihi des veniam ex magnanimitate digna Alexandro. Hi ergo versus erunt interea fabularum antelogium, ut Plautus loquitur, loquaces et fallaces. Qui cum sint a me facti ad honorem tuum officio nostro promovendum, convolaverunt ad tuas aures obtundendas. Vale, et ama me.

exhibet ed. Toll.—3 *S. boni consules* Vulg.—4 *Antilegium* vulg.

NOTÆ

Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?'

[1] *Vesaniam Chœrili*] Qui ausus erat malos versus in Alexandri honorem scribere. De hoc Horat. lib. II. Epist. 1. 'Gratus Alexandro regi magno fuit ille Chœrilus, incultis qui versibus, et male natis Retulit acceptos, regale numisma, Philippos.'

[m] *Ut Plautus ait, interim erunt antelogium*] Plaut. in prologo Menæchmorum: 'Huic argumento antelogium quidem hoc fuat.' Vox est, Plautina licentia, partim Latina partim Græca 'Antelogium,' et idem sonat quod, prologus.

[n] *Fabularum*] Titiani, quas ad Probum mittit.

AD LIBRUM, UT EAT AD PROBUM. 406

PERGE, o libelle, Sirmium,
Et dic hero meo, ac tuo,
Ave atque salve plurimum.
Quis iste sit nobis herus,
Nescis, libelle? an, cum scias,
Libenter audis, quod juvat?

Contende Sirmium, o libelle mi, et dic meo domino, et tuo, Ave et salve multum. An ignoras, o libelle, quis ille sit dominus noster? An vero quanquam noveris,

NOTÆ

1 *Sirmium*] Pannoniæ urbs est multorum Imperatorum sedes, ex qua innumera extant in Codice Justinianeo, Diocletiani et Maximiniani rescripta data.

Possum absolute dicere:
Sed dulcius circumloquar,
Diuque fando perfruar.
Hunc dico, qui lingua potens,
Minorem Atridam præterit,
Orando pauca, et musica.
Qui grandines Ulixei,
Mellifluentem Nestora,
Concinnatorem et Tullium.
Qui solus, exceptis tribus
Heris, herorum primus est,
Prætorioque maximus.

cupis dici tibi id quod te delectat? Possem effari simpliciter: verum suavis erit, si efferam circumlocutione, et diu loquendo, fruar ipso magis. Illum dico, qui præditus eloquio, superat Atridam juniorem, loquendo breviter, et sonore. Qui superat facundiam Ulyssis ruentem grandinis instar, orationem mellitam Nestoris, et expolitam Ciceronis. Qui unus, demtis tribus Dominis, primus est Dominorum,

7 Al. *Possem.*—15 Non pejus legeres, inquit Vinet. *Concionatorem* pro *Concinnatorem*, quam, *concionaturum* apud Sidonium in carmine extremo decimo-

NOTÆ

11 *Minorem Atridam*] Menelaum, de quo Antenor apud Homerum Iliad. l. III. Ἤτοι μὲν Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε, Παῦρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος, Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής. 'Certe quidem Menelaus succincte concionabatur, Pauca quidem, sed valde acute, quoniam non erat multiloquus Neque in sermone verbis peccans,' &c. De his tribus sic Noster in Gratíarum Actione ad Gratianum: 'Certent huic sententiæ veteres illi et Homerici Oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, et instar profundæ grandinis ductor Ithacesius, et melleo delibutus eloquio jam tertiæ Nestor ætatis,' &c.

13 *Grandines Ulixei*] Idem paulo post de Ulysse: Ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ὄπα τε μεγάλην ἐκ στήθεος ἵει, Καὶ ἔπεα νιφάδεσσιν ἐοικότα χειμερίῃσιν. 'Sed quando et vocem magnam ex pectore emittebat, Et verba imbribus nivalibus hybernis similia,' &c.

14 *Mellifluentem Nestora*] Homer. Iliad. lib. I. Τοῖσι δὲ Νέστωρ Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητὴς, Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή. 'Illis vero Nestor Suaviloquus exsurrexit, argutus Pyliorum concionator: Cujus etiam a lingua melle dulcior fluebat vox.'

15 *Concinnatorem et Tullium*] Expolitorem orationis. Sic Seneca lib. VII. de beneficiis: 'Eloquentiæ vero ejus, quæ res fortissimas doceat, non concinnatæ, nec in verba solicitæ.'

16 *Exceptis tribus Heris*] Valentiniano, Valente, et Gratiano Augustis.

18 *Prætorioque maximus*] Præfectus prætorio Valentiniani.

Dico hunc Senati præsulem,
Præfectum eundem, et Consulem,
(Nam Consul æternum cluet)
Collegam Augusti Consulis,
Columen curulis Romulæ,
Primum in secundis fascibus.
Nam primus e cunctis erit
Consul, secundus principi.
Generi hic superstes aureo,
Satorque prolis aureæ,

et supremus Præfectus Prætorio. Hunc loquor principem Senatus, eundem Præfectum Prætorio, et Consulem (appellatur enim perpetuo Consul) Collegam Imperatoris in Consulatu, fulcrum Romanæ curulis sellæ, primum Consulem, licet habeat tantum secundos fasces, qui enim secundus est a principe, erit primus Consul ex omnibus. Hic superveniens præstantissimæ prosapiæ, et genitor progeniei

sexto ad Faustum Rejensem. *Concionatorem* improbat Tollius.—19 Al. *Senatus.* Cod. Tilianus, *Senati.*—27 Al. *Genero.*—29 ' Alter Vossianus : *Convincit*

NOTÆ

19 *Senati*] Pro *Senatus*. Quod in multis aliis nominibus quartæ declinationis obtinet.

20 *Præfectum eundem*] Urbis scilicet.

* *Præfectum eundem, et Consulem*] Probus anno 371. Consul renuntiatus est, unde patet vel eo ipso anno scriptos fuisse Iambos. Quod itidem confirmatur versu posteriore: 'Nam Consul æternum cluet.'

21 *Nam Consul æternum cluet*] Præfectus Prætorio, Senatus et totius rei forensis caput, a cujus sententiis provocare non licebat, ut patet ex lege unica ff. De officio Præfecti Prætorio.

22 *Augusti Consulis*] Gratiani, cujus collega in secundo ipsius Consulatu legitur, ' Sextus Petronius Probus ' in Fastis consularibus.

24 *Primum in secundis fascibus*] Qui quanquam secundus tantum Consul esset, poterat tamen primus Consul dici, cum priorem agnosceret solum principem collegam suum, cui ceteri etiam primi Consules fasces suos submittebant. Hic sensus est hujus loci, non quem oggerit Vinetus.

* 27 *Generi hic superstes aureo*] Vir Cl. qui Imperatorum historiam scripsit, emendat *Genero*, hoc adductus quod Poëta adjiciat 'Sator prolis aureæ,' patetque per 'Generi superstes aureo,' nihil aliud intelligi posse, quam natos maturo funere Probo ereptos. Vide Not. 35. in Valentin. I. Repugnat certe per 'genus aureum' natos intelligi, ad quarum institutionem gaudet Poëta siquid sedulitatis suæ studio conferre possit. At non repugnat hoc idem exponi de Probi majoribus quibus ille solus superfuerit; immo nil aliud Poëta innuit; si quidem mox Probum dicet stirpis novatorem Anniæ, e qua Consules plurimi, et Imperator M. Aurelius.

Convicit Ascræum senem,
Quoi sæculum omne ferreum:
Qui vincit ævi injuriam,
Stirpis novator Anniæ:
Paribusque comit infulis
Aniciorum stemmata.
Probum loquor: scis optime,
Quem nemo fando dixerit,

præstantissimæ, coarguit veterem poëtam Ascræum, qui ait omnem ætatem esse ferream; qui superat injuriam temporis, instaurator Anniæ prosapiæ: et qui ornat similibus apicibus stemmata Aniciorum. Probum dico. Optime nosti eum, cujus

Ascræum senem Non esse sæclum ferreum. *Convincit* legendum esse nullus dubitem.' *Tollius.*—30 '*Qui sæculum omne*] Pendet oratio. Scripsit Ausonius,

NOTÆ

29 *Ascræum senem*] Hesiodum.

30 *Quoi sæculum omne ferreum*] Sub initium libri Operum et Dierum [vs. 172.] ubi ait: Μηκέτ' ἔπειτ' ὤφειλον ἐγὼ πέμπτοισι μετεῖναι Ἀνδράσιν, ἀλλ' ἢ πρόσθε θανεῖν, ἢ ἔπειτα γενέσθαι. Νῦν γὰρ δὴ γένος ἐστὶ σιδήρεον, &c. 'O utinam ego quinto non interessem Hominum generi: sed aut mortuus essem prius, aut postea natus. Nunc enim genus est ferreum,' &c.

32 *Stirpis novator Anniæ*] Qui Anniam familiam in antiquam lucem restituit.

* 33 *Paribusque comit infulis Aniciorum stemmata*] Nempe Probi uxor Proba genus suum referebat ad Anicios quorum nobilitas, teste Hieronymo aliisque, per totum orbem fuit cognita, quique Imperatoribus prope modum æquales fuere.

34 *Aniciorum*] Ex Livio et Fastis Capitolinis novimus Lucium Anicium Gallum Lucii filium, Marci nepotem, qui de Illyriis et eorum rege Gentio triumphavit Proprætor anno Urbis 585. et Lucium Anicium Gallum, Lucii filium, Lucii nepotem, qui Consul fuit collega Cornelio Cethego anno Urbis 593. Duas inscriptiones Vineto memoratas, non pigebit huc transcribere ex quibus Probi hujus honores cognoscere erit. Prior est hæc: SEXTO. PETRONIO. PROBO. ANICIANÆ. DOMVS. CVLMINI. PROCONSVLI AFRICÆ. PRÆFECTO. PRÆTORIO. QVATER. ITALIÆ. ILLYRICI. AFRICÆ. GALLIARVM. CONSVLI. ORDINARIO. CONSVLVM. (hi erant Probinus et Olybrius de quibus jam supra) PATRI ANICIVS. HERMOGENIANVS. OLYBRIVS V. C. CONSVL. ORDINARIVS. ET. ANICIA JULIANA. C. F. EIVS. DEVOTISSIMI. FILII. DEDICAVERVNT. Posterior hæc. ANICIÆ. FALTONIÆ. PROBÆ. FIDEI NOBILITATIS. ANTIQVÆ. ORNAMENTO ANICIANÆ. FAMILIÆ. SERVANDÆ. AC DOCENDÆ. CASTITATIS. EXEMPLO CONSVLVM. PROLI. CONSVLVM. MATRI ANICIVS. HERMOGENIANVS. OLYBRIVS V. C. CONSVL. ORDINARIVS. ET. ANICIA. JULIANA. C. F. EIVS. DEVOTISSIMI FILII. DEDICAVERVNT.

Qui non prius laudaverit.
Perge, o libelle, et utere
Felicitate intermina.
Quin et require, si sinet,
Tenore fari obnoxio:
Age vera proles Romuli,
Effare causam nominis.
Utrumne mores hoc tui
Nomen dedere: an nomen hoc
Secuta morum regula?
An ille venturi sciens
Mundi supremus arbiter,
Qualem creavit moribus,
Jussit vocari nomine?
Nomen datum præconiis,
Vitæque testimonio.
Libelle felix, quem sinu
Vir tantus involvet suo,

nomen nemo pronuntiaverit loquendo, quin ante laudaverit eum. I ad eum, o libelle, et sis perpetuo beatus. Quin etiam quære ab eo, si permittat loqui modo ipsi submisso: Age vera progenies Romuli, eloquere cur sic voceris. An mores tui imposuere tibi istud nomen: an vero ratio morum tuorum subsecuta est nomen istud? An ille summus orbis dominus gnarus futuri, voluit, ut talis appellareris nomine, qualem te effecit moribus? Nomen hoc tributum est laudibus, et testimonio morum. Beate libelle: quem tantus vir recondet in sinum suum, neque conqueretur tempus

si recte puto: *Cui sæculum om. f. est.*' Græv.—54 *Evolvet* vulg.—60 *Coræ*,

NOTÆ

37 *Qui non prius laudaverit*] Nomen quippe ejus dum pronuntiatur, Probus appellatur. Similiter Cicero de Pisone Frugi in orat. pro Fonteio: 'Quem' Pisonem 'cum in concionem Gracchus vocari juberet: et Viator quæreret, quem Pisonem? quod erant plures; Cogis me, inquit, dicere inimicum meum Frugi. Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi ante laudasset: qui uno cognomine declarabatur, non modo quis esset, sed etiam qualis,' &c.

39 *Intermina*] Termino carente. Sequioris Latinitatis vox 'interminus,' Sidonio et aliis Ausonio æqualibus usitata, pro interminatus. Cic. lib. I. de Nat. Deorum: 'Immensam, et interminatam regionum magnitudinem.'

54 *Involvet*] Sic recte Tollius pro *evolvet*. Quid enim est 'sinu evolvere?'

Nec occupari tempora
Grato queretur otio.
Quem mille cum vocis modis,
Leni aut susurro impertiet:
Cuique vigiles luminum
Vacare dignabunt coræ.
Quem mente, et aure consciis,
Quibusdam omissis, perleget.
Quæcumque fortuna est tibi,
Perge, o libelle, et utere
Felicitate intermina.
Dic me valere, et vivere.
Dic vivere ex voto pio,
Sanctis precantem vocibus,
Ut quem curulis proxima
Collegio nati dedit,
Hunc rursus Augustus prior
Suis perennet fascibus.
Subnecte et illud leniter:
Apologos, en, misit tibi
Ab usque Rheni limite

aliquod suum insumi jucundæ quieti, te legendo, cui impendet mille vocis modulos, vel murmur tenue: et cui vigiles pupillæ oculorum dignabuntur sese applicare. Quem præteritis nonnullis evolvet totum, animo et aure consciis. Quodcumque tibi fatum est, I, libelle, et esto perpetuo beatus. Refer ei me valere et vivere. Refer me vivere, et pia vota pro eo facere, Deum castis precibus orando, ut quem superior Consulatus fecit collegam filio Augusti, illum Augustus prior ipse Consul afficiat iterum honore immortali sui Consulatus. Subjunge etiam hoc placide: ecce Ausonius, nomine insignitus Romano, Magister tui Imperatoris, misit ad te a termino

et non *choreæ* hic esse legendum jampridem docuit Jacobus Constantius.—62 *Pelleget* pro *perleget* exhibent edd. Delph. et Toll.—77 Alius liber, *Augusti*

NOTÆ

60 *Coræ*] Κόραι pupillæ, τὸ ἐν μέσῳ μέλαν, quod in medio oculo nigrum est, ut definit Julius Pollux.

69 *Quem*] Probum.

70 *Collegio nati*] Gratiani fecit collegam in Consulatu.

71 *Augustus prior*] Valentinianus.

75 *Ab usque Rheni limite*] E Gallia Belgica, ubi tum erat Ausonius in comitatu Valentiniani una cum Gratiano, quem docebat.

Ausonius, nomen Italum,
Præceptor Augusti tui,
Æsopiam trimetriam:
Quam vertit exili stylo
Pedestre concinnans opus,
Fandi Titianus artifex.
Ut hic avi ac patris decus
Mixto refulgens sanguine,
Probianoque, ac Anicio;
(Ut quondam in Albæ mœnibus
Supremus Æneа satus,
Silvios Iulis miscuit:)
Sic iste, qui natus tuus,

usque Rheni fabulas, Iambos trimetros Æsopicos: quos Titianus orator vertit tenui orationis genere, componens opus metricum. Ut hic filius tuus, honor avi et patris, splendens mixto genere Probiano, et Anicio, (quemadmodum olim intra muros Albæ extremus filius Æneæ miscuit Silvios Iulis,) ita ille, qui filius est tuus,

sui: æque bene, censente Florido.—81 Al. *Tatianus.*—88 'In altero libro perspicue legebatur, *natus tui.* Suspicabar fuisse, *natus tivi,* pro *tibi.* Deinde non, *Sic iste:* sed, *Hic iste* legendum: ita sane constructio aperta erit

NOTÆ

78 *Æsopiam trimetriam*] Apologos Æsopicos Iambicis trimetris ab aliquo Græco poëta scriptos, et a Titiano pedestri Latino sermone versos.

81 *Fandi Titianus artifex*] Hic idem videtur esse de quo in Gratiarum Actione pro Consulatu: 'Quomodo et Titianus Magister: sed gloriosus ille municipalem scholam apud Visontionem, Lugdunumque, variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit.' Maximini Cæsaris in arte oratoria magister, quem Capitolinus 'simiam sui temporis,' Sidonius Apollinaris Epist. II. ubi eum 'Julium Titianum' nominat, 'Oratorum simiam' fuisse ait. Ejus opera memorant quædam Capitolinus et Apollinaris, quibus addi possunt et apologi de Græco translati, quorum hic Ausonius meminit. Eum a Maximinis ad Consulatum evectum fuisse, sed non ordinarium ex loco Gratiarum Actionis supra laudato colligi potest.

82 *Hic*] Olybrius hic videtur designari, Probi hujus et Aniciæ filius in supra relatis inscriptionibus.

84 *Probiano*] Ex parte patris Probi.

Anicio] Ex parte Aniciæ matris. Utrumque hunc sanguinem sic celebrat D. Hieronymus ad Demetriadem de servanda virginitate: 'Scilicet nunc mihi Proborum et Olybriorum clara repetenda sunt nomina: et illustris Anicii sanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus est, qui non meruerit Consulatum.'

86 *Supremus Æneа satus*] Silvius Posthumus, Æneæ ex Lavinia filius, Iuli fratris in Albæ regno hæres.

Flos flosculorum Romuli
Nutricis inter lemmata,
Lallique somniferos modos,
Suescat peritis fabulis
Simul jocari et discere.
Et adde votum, quod pio
Concepimus rei Deo:
Ut genitor Augustus dedit
Collegio nati Probum;
Sic Gratianus hunc novum
Stirpi futuræ copulet.
Rata sunt futura, quæ loquor.
Sic merita, sic fatum jubet.

flos florum a Romulo pullulantium, inter fabellas nutricis, et modulos soporiferos cantiunculæ, assuescat ludere apologis doctis, et simul discere. Adjice etiam votum quod nuncupavi Deo sancto me obstringens: Quemadmodum Augustus pater fecit Probum collegam filii sui: ita Gratianus conjungat venturo filio hunc juvenem Probum. Quæ dico perficientur. Ita merita Probi, ita fata ejus volunt. At jam ut

et plana, quam vix alias possis expedire.' *Tollius.*—91 Legitur et, *Lilii* et *Lilli.*—93 Alii, *dicere.* vulg. est, *ludere.*

NOTÆ

88 *Sic iste qui natus tuus*] Tollius reponebat, *Hic iste, qui natus tibi,* ut sensus esset magis cohærens.

89 *Flos flosculorum Romuli*] Flos juvenum Romanorum.

90 *Lemmata*] A λαμβάνω sumo, sunt λήμματα mathematicorum, et dialecticorum propositiones notæ, ac jam demonstratæ, ad alias demonstrandas assumtæ. Cicero lib. II. de Divinatione vertit 'sumtiones.' Hic nihil aliud sunt, quam nutricularum fabulæ quibus infantes suos oblectant.

91 *Lallique somniferos modos*] 'Lallum' putat Deum fuisse Turnebus næniarum illarum præsidem, quas nutrices pueris occinunt. Scaliger 'Lallum' interpretatur ipsum καταβαυκαλισμὸν nutricum, hoc est, næniam, qua pueris inducunt somnos, hoc subinde repetendo 'Lalla,' 'Lalla.' Hinc 'Lallare' apud Persium, cantilenam istam occinere: 'Et iratus, mammæ Lallare recusas.' Sic enim interpungendum, et interpretandum, 'renuis τὸ lallare,' hoc est, 'næniam aviæ tuæ,' neque placari vis ejus cantu. Quod ex hoc D. Hieronymi loco colligere est: 'Forsitan et laxis uberum pellibus mater, arata rugis fronte, antiquum referens mammæ lallare congeminet.' Male ergo Scaliger 'Lallare pueros' dici ait, cum hac cantiuncula somno declinant oculos. Nutricum est 'Lallare' non puerorum.

96 *Genitor Augustus*] Valentinianus.

Sed jam ut loquatur Julius,
Fandi modum invita accipe,
Volucripes dimetria:
Aveque dicto, dic, Vale.

Julius loquatur, finem facite loquendi, licet inviti, Iambi dimetri celeripedes. Et Salve dicto, dicite, Vale.

NOTÆ

102 *Julius*] Prænomen, seu nomen videtur esse Titiani illius, cujus apologos ad Probum mittit.

XVII. AUSONIUS SYMMACHO.[a] 407

MODO intelligo, quam mellea res sit oratio:[1] quam delenifica,[b] et quam suada facundia. Persuasisti mihi, quod epistolæ meæ apud Capuam tibi redditæ concinnatio inhumana[2] non esset.[c] Sed hoc non diutius, quam dum epistolam tuam legi: quæ me blanditiis inhiantem tuis, velut succo nectaris delibuta, ducit.[3] 2. Ubi enim chartu-

Jam cognosco, quam sermo sit res dulcis: quam eloquentia sit demulcens, et suadens. Persuasisti mihi compositionem epistolæ meæ, quam accepisti Capuæ, non esse inficetam. Verum id non durat longius, quam quamdiu legi tuam epistolam: quæ, quasi perlita liquore ambrosiæ, lactat me intentum tuis blandimentis. Nam

1 'V. C. *editio*: sine sensu quidem recto. Inde tamen mihi suspicio, legendum, *eruditio*.' Lectius.—2 Vinetus ex vetusto libro malit, *humana*: sed vid. inf. et Not. Var.—3 Vetus liber, *delibata perducit*: ita quoque in suis se vr

NOTÆ

[a] *Symmacho*] Idem ille est Symmachus ad quem Griphum mittit, vir Consularis, auctor Epistolarum variarum, quæ extant sub ejus nomine, in quibus ad nostrum Ausonium aliquot.

[b] *Delenifica*] Plaut. Milite glorioso act. 2. Sc. 2. de muliere: 'Domi habet animum falsiloquum, falsificum, falsijurium; Domi dolos, domi delenifica facta, domi fallacias.' 'Delenimenta,' et 'delenifica dicta' apud JCtos, incantationes et venena quibus mens de suo statu dejicitur. Hic in bonam potius partem accipiendum.

[c] *Concinnatio inhumana non esset*] Sic lege; non, ut Vinetus, *humana*. Similiter prorsus Ennodius Ticinensis Epist. ad Constantium: 'Ipse oris mei labentem confirmet infantiam, ut ratiocinationis nostræ concinnatio non inhumana videatur.'

lam pono, et me ipsum interrogo, tum absinthium meum resipit;[4] et circumlita melle tuo pocula deprehendo. Si vero, id quod sæpe facio, ad epistolam tuam redii, rursus illicior: et rursum[5] ille suavissimus, ille floridissimus tui sermonis afflatus,[6] deposita lectione vanescit,[7] et testimonii pondus prohibet inesse dulcedini. Hoc[8] me velut aërius bracteæ fucus,[d] aut picta nebula, non longius quam dum videtur oblectat: Chamæleontis bestiolæ[e] vice, quæ de subjectis sumit colorem.[f] 3. Aliud sentio ex epistola tua, aliud ex conscientia mea: et tu me audes facundissimorum hominum laude dignari? Tu, inquam, mihi ista, qui te ultra commendationem[9] hominum[g] protulisti. Quisquamne ita nitet,[10] ut comparatus tibi non sordeat? Quis ita ad

quando depono chartulam epistolæ tuæ, et memet percontor, tunc sentio meum absinthium, et agnosco craterem in quo illud bibo, esse delibutum circa tuo melle. At si resumsi tuam epistolam, quod facio sæpe, rursus allicior, et iterum illa jucundissima, illa nitidissima aspiratio tuæ orationis dissipatur, statim atque desii legere, et impedit ne suavitas illa habeat apud me fidem testimonii. Id tanquam inanis bracteæ fulgor, vel nubes adumbrata, non me delectat diutius quam donec a me cernitur: instar Chamæleontis bestiæ, quæ mutuatur colorem a rebus sibi suppositis. Aliam de me opinionem induo ex lectione epistolæ tuæ, aliam ex intimo sensu meæ tenuitatis: et tu non vereris me condecorare præconio debito viris eloquentissimis? Tu, inquam, qui te extulisti supra laudem humanam, dicis mihi ista? An aliquis ita splendet, ut non vilescat tibi collatus? Quis tam prope asse-

invenisse codicibus Symmachiani interpretes referunt.—4 In quibusdam exemplar. *respicio.* Legendum putat Lectius, *resipio.*—5 Gruterus, *at rursum,* probante Lectio: sed male, judice Tollio.—6 Alii libri, *affatus.*—7 'Liber Pithœi, *evanescit:* quod altero illo longe præstantius.' *Tollius.*—8 In margine Pulmannus, *Hic.*—9 'Sic vulgo. Sed V. C. ut etiam Ausoniani aliquot codices habent, *emendationem:* quod ego verius arbitror: ceterum vulgata lectio non caret elegantia.' *Juretus.*—10 Alii: *Aut quisquam ita nitet:* quidam: *An quisquam i. n.* Liber Pithœi: *Quis ita nitet.* Editio Schotti: *Haud q. i. n.*—11

NOTÆ

[d] *Aërius bracteæ fucus*] Bractea, seu brattea, tenuis est auri argentive lamina. 'Aërius bracteæ fucus' hic pretenuem et inanem auri colorem sonat. At in meliorem partem, in Gratiarum Actione ad Gratianum, accipiendum illud: 'O mentis aureæ dictum bracteatum.'

[e] *Chamæleontis bestiolæ*] Hujus considerationem vide apud Plin. lib. VIII. cap. 33. et lib. XXVIII. cap. 8.

[f] *De subjectis sumit colorem*] Præter rubrum, candidumque, teste Plinio.

[g] *Ultra commendationem hominum*] Sic malo, quam, quod obtrudit Juretus, *emendationem.*

Æsopi venustatem,[h] quis ad sophisticas Isocratis[11] conclusiones,[i] quis ad enthymemata Demosthenis, aut opulentiam Tullianam, aut proprietatem nostri[12] Maronis accedat? Quis ita affectat singula, ut tu imples omnia? Quid enim aliud es, quam ex omni bonarum artium ingenio collecta perfectio? 4. Hæc, domine mi, fili Symmache, non vereor,[13] ne in te blandius dicta videantur esse, quam verius. Et expertus es fidem meam, mentis,[14] atque dictorum; dum in comitatu degimus ambo,[k] ævo dispari. Ubi tu veteris militiæ præmia tiro meruisti: ego tirocinium jam veteranus exercui. In comitatu tibi verus fui, nedum me

quitur leporem Æsopi, quis oratorias clausulas Isocratis, quis ratiocinationes Demosthenis, vel Ciceronis ubertatem, vel proprietatem Virgilii nostri? Quis sic aggreditur singula, ut tu exequeris universa? Nam quid aliud es, quam absoluta quædam aggregatio omnium bonarum artium? Non timeo ne hæc, quæ de te dico, Domine mi, fili Symmache, videantur habere plus adulationis, quam veritatis. Et spectata est tibi sinceritas animi mei, et verborum meorum: cum essemus uterque in aula Imperatoris, ætate inæquali. Ubi tu, quanquam tiro, promeritus es præmia veteris militiæ: ego vero, quanquam veteranus, tirocinium feci. Fui erga te verax

Lectius mavult, *Socratis*. Idem placet Grutero. Vid. Not. Var.—12 Vet. cod. *vestri*.—13 Lib. Pith. *Hæc dicere fili mi Symmache non vereor*.—14 Vet.

NOTÆ

[h] *Ad Æsopi venustatem*] Fabulatoremne Æsopum intelligat, an alium, incertum.

[i] *Ad sophisticas Isocratis conclusiones*] Clausulas seu periodos declamatorias, quarum Isocrates auctor, teste Cicerone lib. III. De oratore: 'Veteres,' inquit, 'illi verborum et sententiarum modo interpunctas clausulas in orationibus esse voluerunt; idque princeps Isocrates instituisse fertur.' Et paulo post: 'Hæc igitur duo, vocis dico moderationem, et verborum conclusionem, quoad orationis severitas pati possit, a poëtica ad eloquentiam traducenda duxerunt.' Notum Rhetores olim appellatos fuisse sophistas. Hinc 'sophisticas conclusiones' intellige, Periodos Rhetoricas. Recte porro opponit hic Noster sophisticas Isocratis conclusiones, Demosthenis enthymematis. Suavis enim Isocrates, et delectare magis quærens quam percellere animos: Demosthenes vero ardens est, vehemens, et torrentis instar cuncta proruens; quod enthymematum, hoc est, ratiocinationum contractarum et vehementum vi melius, quam demenso periodorum ambitu perficitur.

[k] *Dum in comitatu degimus ambo*] Comitatum hic, ut et passim apud scriptores, Ausonii æquales et suppares, intellige κατ' ἐξοχὴν Comitatum Principis, seu ut nostri dicunt Aulam.

peregrem[15 l] existimes composita fabulari. In comitatu, inquam, qui frontes hominum aperit,[16] mentes tegit;[17 m] ibi me et parentem, et amicum,[18] et si quid utroque carius est, cariorem fuisse sensisti. 5. Sed abeamus ab his: ne isthæc commemoratio ad illam Sosiæ formidinem[n] videatur accedere. Illud quoque, quod pæne præterii, qua affectione[19] addidisti, ut ad te didascalicum aliquod opusculum, aut sermonem protrepticum mitterem? Ego te docebo, docendus adhuc, si essem id ætatis ut discerem? Aut

in aula, tantum abest ut putare debeas me peregre degentem tibi narrare commenta. In aula, inquam, quæ revelat vultus hominum, abscondit animos; ibi expertus es me fuisse tibi patrem, et amicum, et his cariorem, si aliquid est carius his ambobus: verum missa hæc faciamus: ne ejusmodi mentio mei in te affectus, videatur affinis esse illi metui Sosiæ. Id etiam, quod ferme omisi, quo animo adjecisti, ut mitterem ad te aliquod opusculum didacticum, aut orationem adhortativam? Egone te docebo, qui essem ipse adhuc docendus, si ea ætate essem, ut discerem? Aut ego ad-

cod. *fidem meæ mentis.*—15 *Nedum me peregre* vulg.—16 *Operit* vulg.—17 *Legit* pro *tegit* vetus cod. 'In editione Pulmanni hic est asteriscus ante τὸ *tegit;* qui argumento est, mendam hic cubare. Potest autem ea commode eximi, si legatur, *mentes retegit.*' Grævius.—18 'Schoppius: *Ibi me tibi et parente et amico:* neque tamen lectionem hanc usque adeo antepono vulgatæ.' *Lectius.* —19 Vet. cod. *affectatione.*—20 Alii: *commovebo.*—21 Vet. cod. *agitator*

NOTÆ

[l] *Me peregrem*] Peregrinum, a recto pereger, qui extat in titulis ex corpore Ulpiani excerptis titulo 17, de Caducis in fine §. 1. 'Aut si ex parte scriptus, vel legatarius ante apertas tabulas decesserit, vel pereger factus sit.' Ubi Gothofredus: 'Id est peregrinus.'

[m] *Qui frontes hominum aperit, mentes tegit*] Expressum haud dubie, (ut observavit Mariang. Accursius) ex hoc Ciceronis loco pro Plancio: 'Etenim si populo grata est tabella, quæ frontes hominum aperit, mentes tegit, datque libertatem, ut quod velint faciant, promittant autem quod rogentur, cur tu in judicio exprimis, quod non fit in campo?' Miror hic acumen Grævii reponentis *mentes retegit*, et sic Ausonii mentem exponentis: 'In Comitatu, inquit, me cognovisti; qui solet et frontem, et animum hominum aperire; liberius enim hic vivimus.' Quasi vero in aula liberius et apertiore animo vivatur, ac non potius id omnes dent operam, ut vultu aperto, mente quam maxime tecta et impervia sint. Argumentatur a majoribus Ausonius, et ex eo quod in comitatu, ubi dissimulatio regnat, verus semper erga Symmachum fuerit, infert multo magis ei sinceram videri debere fidem suam mentis atque dictorum, nunc cum peregre degit procul ab aula.

[n] *Ad illam Sosiæ formidinem*] Ne scilicet 'exprobratio sit immemoris beneficii,' ut ait Sosia act. 1. Sc. 1. Andriæ Terentii.

ego te vegetum, atque alacrem commonebo?[20] Eadem opera et Musas hortabor, ut canant: et maria, ut effluant: et auras, ut vigeant: et ignes, ut caleant, admonebo: aut, si quid invitis quoque nobis natura fit, superfluus instigator agitabo.[21] 6. Sat est unius erroris, quod aliquid meorum, me pœnitente,[22] vulgatum est; quod bona fortuna in manus amicorum incidit. Nam si contra id evenisset, nec tu mihi persuaderes, placere me posse. 7. Hæc ad literas tuas responsa sint: cetera, quæ noscere habes,[23 o] compendifaciam.[24] Sic quoque jam longa est epistola. Julianum familiarem domus nostræ, si quid tamen de nobis percontandum arbitraris, allego: simul admoneo, ut cum causam adventus ejus agnoveris, juves studium, quod ex parte fovisti. Vale.

hortabor te valentem, et promtum? Eadem opera etiam commovebo Musas ut cantent: et mare ut effluat: et ventos ut flent vegete: et ignes ut caleant adhortabor: vel si aliquid efficitur a sola natura etiam nobis invitis, ego supervacaneus adhortator illud urgebo. Sufficit peccatum semel fuisse, quod aliquid ex meis operibus emissum est, me nolente id factum; quod bono meo fato venit in manus meorum amicorum. Si enim hoc contigisset aliter, ne tu quidem mihi induceres in animum, mea posse probari. Hæc responsa sint a me ad tuam epistolam. In pauca contraham reliqua quæ cupis scire. Hæc enim epistola etiam hoc modo jam prolixa est. Mitto a te Julianum unum e domesticis nostris, si tamen existimas aliquid tibi esse sciscitandum ab eo de me: simul hortor te, ut quando sciveris qua de causa venerit, adjuves studium, quod partim fovisti. Vale.

instigabo.—22 Ms. Pithœi, *me prænitente*. Conjicit Tollius, *me renitente*: et ita quoque corrigendum censuit Lectius.—23 Al. *abes*. vid. inf.—24 *Compendi faciam* legere malit Scaliger.

NOTÆ

o *Quæ noscere habes*] Observat Vinetus in veteri libro fuisse scriptum *abes*, quod potest esse *aves*, id est, cupis, quod in Interpretatione posui.

XVIII. AD URSULUM GRAMMATICUM TREVIRORUM, CUI STRENAS KALENDIS JANUARIIS AB IMPERATORE NON DATAS, REDDI FECIT. 408

PRIMUS jucundi fuit hic tibi fructus honoris,
Augustæ faustum munus habere manus.

Hic tibi sit primus fructus suavis et honorifici muneris, quod illud felix munus

Proximus ex longo gradus est, Quæstoris amici
Curam pro strenis excubuisse tuis.
Ergo, interceptos regale nomisma Philippos
Accipe tot numero, quot duo Geryones:
Quot terni bijuges: demtoque triente Camœnæ:
Quotque super terram sidera Zodiaci:

habeas a manu Cæsarea. Gradus jucunditatis magno intervallo proximus illi est, quod Quæstoris tibi amici solicitudo vigilaverit pro tuis strenis. Accipe igitur nummos regios Philippeos, qui intercepti fuerant, totidem numero, quot duo Geryones viros efficerent: quot tres bigæ equos habent: et quot sunt Musæ sublatis tribus: et quot signa Zodiaci extant supra terram: quot viris concredita fuit fortuna

1 'Recte monet Tollius hic legendum, *fuat* pro *fuit*, ab antiquo *fuo*.' Floridus. *Fuit*, inquit Accursius, hic scriptum imprudenter pro *foret*.—15

NOTÆ

Ad Ursulum, &c.] Hunc edidit titulum ex vetusto codice Vinetus.

Cui strenas Kal. Jan. &c.] Hunc morem fuisse Imperatoribus, ut strenas amicis darent, colligere est, vel ex loco Symmachi, in Epist. ad Theodosium et Arcadium Augg. 'Kalendas,' inquit Symmachus, 'anni auspices, quibus mensium recursus aperitur, impertiendis strenis dicavit antiquitas, DD. Theodosi, et Arcadi, inclyti victores, semper Augusti. Hujus instituti usum munificentiæ festinatione prævertitis: seram putantes liberalitatem, quæ statis temporibus ammonetur.'

3 *Quæstoris amici*] Ausonii scilicet ipsius, qui Valentiniani, et Gratiani Quæstor fuit, ut ex hoc loco patet, et illo Protreptici versu: 'Quæstor ut Augustis patri natoque crearer.' Quæstoris porro cum esset, preces privatorum ad Principem deferre, non mirum quod præteriti in largiendis strenis Ursuli amici sui Imperatorem commonuerit.

* *Quæstoris amici*] Hinc collige Epistolam ad Ursulum Grammaticum ante alias scriptam fuisse, scilicet ante Valentiniani fata: siquidem ei simul et Gratiano Quæstorem fuisse patet tum ex Protreptico, tum ex Gratiarum Actione.

5 *Interceptos*] Oblivione, vel etiam ab aliquo alio occupatos, cum Ursulo destinarentur.

Regale nomisma Philippos] Horat. lib. II. Epist. I. 'Chœrilus, incultis qui versibus et male natis Retulit acceptos regale numisma Philippos.' Philippi hic synecdochice pro quibusvis nummis. Proprie nummi erant Philippi Macedonum regis imagine signati.

6 *Tot numero, quot duo Geryones*] Sex numero nummos, quod variis ambagibus et ænigmatis exprimit, ut Epist. VII. numerum ostreorum quæ Theon mittebat. De Geryone tricorpore jam ad Griphum numeri ternarii.

8 *Quotque super terram sidera Zodiaci*] Quæ cum duodecim omnino sint, sex semper necesse est esse supra finitorem circulum et sex infra.

Quot commissa viris Romana, Albanaque fata:
Quotque doces horis, quotque domi resides.
Ostia quot pro parte aperit stridentia Circus:
Excepto, medium quod patet ad stadium.
Quot pedibus gradiuntur apes, et versus Homeri:
Quotque horis pelagus profluit, aut refluit.
Protulit in scenam quot dramata fabellarum,
Arcadiæ medio qui jacet in gremio.
Vel quot juncturas geometrica forma favorum
Conserit extremis omnibus, et mediis.
Quot telios primus numerus, solusque probatur;
Quot par, atque impar partibus æquiparat,

Romæ et Albæ: et per quot horas tu doces, et per quot quiescis domi tuæ. Quot stridentes portæ panduntur in dimidia parte Circi, præter eam quæ panditur ad dimidium stadium. Quot pedibus apes et carmen Homeri incedunt, et intra quot horas Oceanus fluit et refluit. Quot Comœdias poëta ille, qui sepultus est in medio gremio Arcadiæ, exhibuit in theatro. Aut quot commissuras figura geometrica favorum conjungit in omnibus extremis, et mediis. Quot unitatibus solus primus e numeris perfectus constare debet: quot unitates primus par, et primus impar numeri

Dragmata Vulg.—19 Scribendum *teleos* videtur Accursio. Legendum monet

NOTÆ

9 *Quot commissa viris Romana, &c.*] Tribus Horatiis, et tribus Curiatiis.

10 *Quotque doces horis, &c.*] Cum diem quovis anni tempore in duodecim semper horas dividerent, et noctem in totidem. Ex hoc loco patet Ursulum per dimidium diem horas scilicet sex docuisse in ludo suo, et per reliquum dimidium diem cessasse a docendo.

11 *Ostia quot pro parte, &c. Excepto, medium, &c.*] Ostia in Circo duodecim fuerunt, quæ omnia eodem tempore aperiebantur sigillorum quorundam seu Hermarum automata machinatione: 'Bissena quippe ostia,' inquit Cassiodorus, 'ad XII. signa posuerunt. Hæc ab Hermulis funibus demissis subita æqualitate panduntur,' &c. Quomodo ergo sex ab una parte demto medio esse potuerunt? scilicet si ab ostio uno, ad oppositum ei ostium lineam ducas, quæ Circum in duas secet partes æquales, et, quæ ab hac, vel ab illa parte ostia sunt, sic numeres, ut ostia ambo, ad quæ linea illa pertingit, numero eorum includas, septem invenies, ex quibus si demas medium, vel aliud quodvis, supererunt sex.

16 *Arcadiæ medio qui jacet in gremio*] Terentius, cujus extant Comœdiæ sex, quique in Stymphalo Arcadiæ oppido, dolore ac tædio amissarum fabularum, vita functus ac sepultus traditur.

17 *Vel quot juncturas geometrica forma favorum*] Synalœpha est in duabus primis syllabis vocis 'geometrica.' Sexangulam porro esse figuram cellarum in apum favis notissimum.

Bis ternos, et ter binos qui conserit unus:
Qui solus totidem congeminatus habet,
Quot faciunt juncti subterque supraque locati,
Qui numerant Hyadas, Pleiadasque simul.
* * * *
Ursule collega nobilis Harmonio,
Harmonio, quem Claranus, quem Scaurus, et Asper,
Quem sibi conferret Varro, priorque Crates,

producunt, qui numerus solus connectit bis tres, et ter duos: qui unus numerus duplicatus continet totidem unitates, quot numeri positi infra et supra eum additi simul efficiunt, qui quidem numeri numerant Hyadas una, et Pleiadas. * * * * *Ursule inclyte Harmonio collega tuo, Harmonio (inquam) quem Claranus, quem Scaurus, et Asper, quem Varro, et Crates ipso antiquior secum compararet, et ille*

Tollius: *numeris*, pro *numerus*; et sic habet ed. Delph.—21 Ita emendavit Tollius, pro, *quia cons.* qui mox tollit τελείαν ὑποστιγμὴν, et reponit leviorem

NOTÆ

19 *Quot telios primus, &c.*] Τέλειος ἄριθμος perfectus numerus, ut definit Euclides, est ille, qui omnibus suis partibus aliquotis æqualis est. Qui perfecti numeri sint quomodo inveniatur, disce ex ultima propositione lib. IX. Element. ejusdem. Horum porro primus (de quo hic Ausonius) est senarius aliquotis suis partibus 1. 2. 3. simul sumtis æqualis. 'Telios' a τέλειος media brevi hic ponitur licentia Ausonio satis familiari. Sic primam vocis 'Phidiæ' corripit Epig. XII. cum Græce scribatur per ει, Φειδίας.

20 *Par*] Primus scilicet binarius.

Impar] Etiam primus, nempe ternarius.

Æquiparat] Multiplicatione mutua, ut patet ex versu sequenti.

22 *Qui solus*] Senarius.

Congeminatus] Sicque duodecim efficiens.

23 *Juncti subterque supraque locati*] Quinarius, et septenarius, qui juncti etiam efficiunt duodecim.

24 *Hyadas*] Pluvias stellas, quæ quinque ab Hesiodo enumerantur, teste Theone in Arati Phænomena: Φαισύλη, ἠδὲ Κορωνὶς, ἐϋστέφανός τε Κλέεια, Φαιώ θ' ἱμερόεσσα, καὶ Εὐδώρη τανύπεπλος. 'Phæsule, et Coronis, et bene coronata Cleia, Et Phæo amabilis, et Eudora longam habens vestem.' Has Hyadas Latine verterunt veteres scriptores, Suculas, nomen earum a voce ὗς sus deducentes, cum ab ὕω pluo esset deducendum, et *pluvias* interpretandum.

Pleiadasque] Hæ stellæ septem ab Arato in Phænomenis enumerantur: 'Αλκυόνη, Μερόπη τε, Κελαινώ τ', 'Ηλέκτρη τε, Καὶ Στερόπη, καὶ Ταϋγέτη, καὶ πότνια Μαῖα. 'Alcyone, et Merope, et Celæno, et Electra, Et Sterope, et Taygete, et veneranda Maia.'

25 *Collega*] In munere docendi.

26 *Claranus*] Grammaticus de quo Martialis lib. x. Epig. XXI. 'Scribere te, quæ vix intelligat ipse Modestus, Et vix Claranus, quid, rogo, Sexte, juvat?'

Scaurus] Duos Scauros Grammaticos patrem et filium cognoscimus ex

Quique sacri lacerum collegit corpus Homeri,
Quique notas spuriis versibus apposuit:
Cecropiæ commune decus, Latiæque Camœnæ
Solus qui Chium miscet, et Ammineum.

qui collegit corpus discerptum Homeri divini poëtæ, et ille qui adjecit notas suppositiitiis versibus: utpote honorem communis Musæ Atticæ et Latinæ, qui solus commiscet vinum Chium, et vinum Ammineum.

distinctionem sub finem sequentis versus.—29 Scribit Gronovius: *opposuit.*

NOTÆ

Julio Capitolino in Vero, quorum pater Hadriani Cæsaris præceptor fuit, filius vero præceptor Antonini Veri. Citantur eorum Grammatica, et Commentaria in Horatium, Virgilium, et Terentium ab A. Gellio, Diomede, et aliis Grammaticis veteribus.

Asper] Hic etiam Commentaria in Virgilium scripserat. Hujus meminerunt Macrobius, Priscianus, Carisius.

27 *Varro*] Notissimus ille scriptor, Romanorum Ciceronis judicio doctissimus.

Priorque Crates] Cujus ipse Varro meminit in opere 'de Analogia.' Hic, ut discimus ex Suetonio in 'de Grammaticis,' Malotes fuit, Aristarchi, æqualis, studiumque Grammaticès in urbem Romam primus intulit.

28 *Quique sacri lacerum, &c.*] Intelligit Zenodotum, qui, ut discimus ex Suida, Ephesius fuit, poëta, et Grammaticus, Philetæ discipulus, floruitque Ptolemæi primi tempore. Homeri scripta primus recognovit, præfuit Bibliothecis quæ in urbe Alexandria erant, et Ptolemæi filios erudivit.

29 *Quique notas spuriis versibus, &c.*] Aristarchus hic designatur, censor ille veteribus adeo decantatus, Samothrax genere, qui, quos non probaret in Homero versus, obelo notabat. Cujus judicium tanti fecerunt Veteres, ut notatos ab eo versus Homericos esse non crederent. Docuit hic Alexandriæ, inter alios, Ptolemæi sexti seu Philometoris filium.

30 *Cecropiæ commune decus*] In quarto casu non in recto 'commune decus,' et referendum ad Harmonium quem commune decus Cecropiæ Latiæque Camœnæ sibi conferrent Claranus, Scaurus, Asper, et ceteri.

31 *Solus qui Chium miscet, &c.*] Hæc, ut et superior versus, non de Ursulo, ut perperam putant Accursius, Turnebus, et Tollius, sed de Harmonio ejus collega intelligenda sunt. Nam si de Ursulo, ad quem est Epistola, hæc dicerentur, scriptum oportuisset secunda persona *misces*, non tertia *miscet*, ut patebit modice attendenti. Eleganter porro, imitatus illud Horatii lib. I. Sat. X. 'At sermo lingua concinnus utraque Suavior: ut Chio nota si commista Falerni est.' Harmonium Græcæ Latinæque linguæ professorem Chium, Græcum vinum, et Ammineum Italum miscere dicit Ausonius, et simul carpit eum tanquam bibaculum.

* Reliquæ Ausonii Epistolæ Paulini nomen inscriptum ferunt. Is fuit Anicius Pontius Paulinus quem generis splendore nulli secundum in

NOTÆ

Aquitania dixit Ambrosius Epist. XXXVI. ac Burdigalæ natum vult Uranius Presbyter apud Surium, anno quidem 355. ex Chiffletii rationibus et argumentis, etsi ejusdem natales ad annum 354. referat. In Rhetoricis præceptore usus est Ausonio, qui veteris Paulini amore compulsus, ita puerum educandum suscepit, ut præceptoris industria ac sedulitate, parentis solicitudine ac pietate docuerit, nec aliter postea, quam filii nomine, compellaverit.

XIX. AUSONIUS PONTIO PAULINO FILIO. 409

CONDIDERAT jam Solis equos Tartessia Calpe:
Stridebatque freto Titan insignis Ibero:

Jam Calpe Hispana abdiderat equos Solis; et Phœbus clare stridebat in Oceano

1 Hujus Epist. titulus erat in Tiliano codice, Badiana editione, et aliis quibusdam: *Ausonius Pontio Paulino, cum ille misisset poëmation versibus plu-*

NOTÆ

Pontio Paulino] Pontius hic Paulinus, ad quem hæc et sex sequentes sunt Epistolæ, is ipse est Paulinus Aquitanus, cujus Epistolæ, et Carmina aliquot extant, cujusque meminerunt honorificentissime DD. August. Ambrosius, Hierónymus, Severus Sulpitius. Is ipse est Paulinus qui venditis, et in pauperes erogatis facultatibus suis, Nolam Campaniæ secessit, cum sanctissima conjuge Therasia, atque ejus urbis factus est Episcopus.

1 *Condiderat jam Solis equos, &c.*] Παρεκβολὴ ad illius Senecæ in apocolocynthosi imitationem: 'Jam Phœbus breviore rota contraxerat orbem,' &c. Cui post longam descriptionem subjungit: 'Puto magis intelligi si dixero: mensis erat October.' Sic enim infra Ausonius: 'Nescis puto quid velim tot versibus dicere. Medius fidius neque ipse bene intelligo: tamen suspicor. Jam prima nox erat,' &c.

Tartessia Calpe] Mons Hispaniæ ad fretum Gaditanum, cui in Africæ littore opponitur Abila mons alter, atque hæ duæ Herculis columnæ existimantur. De his Festus Avienus: 'Scopuli stant ardui utrinque; Unus in Europam, Libyam procul aspicit alter, &c. Sic cœlum vertice fulcit Maura Abila, et dorso consurgit Iberica Calpe.' Tartessia hic dicitur a Tartesso regionis illius urbe.

2 *Stridebatque, &c.*] Ex opinione veterum præcipue poëtarum, qui tingi Oceano Solem cadentem, et stridere ignitas ejus rotas putabant. Juvenal. Sat. XIV. 'Veniet classis quocumque vocarit Spes lucri, nec Carpathium, Gætulaque tantum Æquora transiliet; sed longe Calpe relicta Audiet Herculeo stridentem gurgite Solem.' Ad quem locum vetus Scholiastes: 'Gaditano Oceano Sol mergens stridet, ut si ferrum candens in aqua tinguas.' Statius in Genethliaco Lucani: 'Felix heu nimis, et beata tellus, Quæ pronos Hyperionis meatus Summis Oceani vides in undis, Stridoremque rotæ cadentis audis.'

Jam succedentes quatiebat Luna juvencas:
Vinceret ut tenebras radiis, velut æmula fratris.
Jam volucres, hominumque genus superabile curis,
Mulcebant placidi tranquilla oblivia somni.
Transierant Idus, medius suprema December
Tempora venturo properabat jungere Jano.
Et nonas decimas ab se nox longa Kalendas
Jugiter acciri celebranda ad festa jubebat.

Nescis, puto, quid velim tot versibus dicere. 11. Medius fidius neque bene ipse intelligo: tamen suspicor. Jam prima nox erat ante diem nonum decimum Kalendarum Januariarum, cum redditæ sunt mihi literæ tuæ[a] oppido quam literatæ. 12. His longe jucundissimum poëma subdideras, quod de tribus Suetonii libris, quos ille de regibus[b] dedit, in epitomen coëgisti, tanta elegantia, solus ut mihi

Ibero: jam Luna agitabat suas boves succedentes Soli: ut superaret obscuritatem noctis radiis suis, quasi rivalis fratris sui. Jam aves, et genus hominum quod premitur solicitudinibus, deliniebantur placidis oblivionibus quieti saporis. Idus erant elapsæ, medius December festinabat conjungere Jano advenienti sua extrema tempora. Et nox longa accersebat continuo diem decimum nonum ante Kalendas Januarias ad celebranda festa Saturnaliorum.

Ignoras, ut arbitror, quid velim exprimere tot versibus. Certe neque ego ipse sat scio: suspicor nihilominus. Jam incipiebat nox quæ præcedit diem decimum nonum ante Kalendas Januarias, cum allata est ad me Epistola tua perquam erudita. Subjunxeras illi Carmen longe suavissimum, quod de tribus libris Suetonii, quos ille edidit de regibus, coarctasti in compendium, tanta venustate, ut tu unus

NOTÆ

3 *Quatiebat Luna juvencas*] Supra Epist. v. ad Theonem: 'Tertia fissipedes renovavit Luna juvencas.' Ad quem versum vide notata.

9 *Nonas decimas . . . Kalendas*] Non tamen die 19. Kal. Jan. sed 16. celebrari incipiebant ex Cæsarum edictis Saturnalia; quæ festa hic innuit Ausonius. Nonas decimas igitur Kalendas hic non ut diem ipsum Saturnaliorum, sed Saturnalibus proximum acciri ab longa illa nocte intelligendum est.

* a *Cum redditæ sunt mihi literæ tuæ*] Interciderunt illæ, una et Poëma quod iis Paulinus ex Suetonio subjunxerat de regibus. Paulini autem Literæ, et Epistola qua iis respondet Ausonius, ante annum 389. scriptæ fuerunt, quo exeunte Paulinus in Hispaniam secessit, ut se paulatim a rerum terrenarum contemtu ad cœlestium amorem erigeret. Constat enim ex ejusdem Carmine x. vs. 19. jam tum Musis, Poëticisque Fabulis omnino valedixisse.

b *Quod de tribus Suetonii libris, quos ille de regibus*] Neque Suetonii libri de regibus hodie extant, neque Epitome illorum a Paulino versibus scripta.

videare assecutus, quod contra rerum naturam est, brevitas ut obscura non esset.[c] 13. In his versibus ego ista cognovi:

Europamque Asiamque duo vel maxima terræ
Membra: quibus Libyam dubie Sallustius addit,
Europæ adjunctam: possit cum tertia dici:
Regnatas multis, quos fama obliterat, et quos
Barbara Romanæ non tradunt nomina linguæ,
Illibanum, Numidamque Avelim, Parthumque Vononem,
Et Caranum, Pellæa dedit qui nomina regum.
Quique Magos docuit mysteria vana Necepsus:
Et qui regnavit sine nomine mox Sesoostris.

mihi videaris perfecisse id, quod pugnat naturæ rerum, ut brevitas non esset obscura. Ego hæc didici in istis carminibus: Europam et Asiam duas terræ partes amplissimas, quibus Sallustius dubitanter adjungit Africam, additam Europæ: cum possit appellari tertia pars orbis: quæ partes orbis multos habuerunt reges, quorum fama evanuit, et quos nomina eorum barbara non sinunt memorari lingua Latina, ut Illibanum, et Avelim Numidiæ regem, et Vononem Parthorum, et Caranum, qui progenuit reges Macedonicos. Et Necepsum, qui docuit Magos inania mysteria: et Sesostrim, cujus regnum statim post ipsum sine gloria fuit.

rimis de regibus ex Tranquillo collectis.—20 Alia exemplaria, *Nechepsi:* Vinetus

NOTÆ

[c] *Brevitas ut obscura non esset*] Contra hanc Horatii sententiam in Arte Poëtica: 'Brevis esse laboro, Obscurus fio.'

14 *Quibus Libyam dubie Sallustius addit*] In de bello Jugurthino: 'In divisione orbis terræ plerique in parte tertia Africam [hæc est Libya] posuere. Pauci tantummodo Asiam et Europam esse, sed Africam in Europa.'

18 *Illibanum*] Regem aliquem barbarum ex Africa, de quo nihil alibi reperio, quemadmodum neque de Aveli Numida.

Parthumque Vononem] De hoc vide initium libri II. Annalium Taciti.

19 *Et Caranum*] Ex Heraclidis unum, quem primum Macedoniæ regem fuisse tradunt Justinus lib. VII. et Livius lib. XLV. Macedoni Deucalionis filio successisse in regno Solinus auctor est in Polyhistore. Ex hujus posteris fuere Philippus et Alexander, Pella Macedoniæ urbe oriundi. Hoc significare vult Ausonius cum ait: 'Pellæa dedit qui nomina regum.'

20 *Necepsus*] Ægypti rex, Astrologiæ peritissimus, et Magiæ; de quo Jul. Firmicus lib. VIII. Necepsus Imperator justissimus Ægypti, et Astrologus valde bonus, per ipsos Decanos omnia vitia valetudinesque collegit.

21 *Sine nomine mox Sesoostris*] Statim post mortem successorem habuit nullius famæ ac nominis, cum ipse orbem terrarum peragrasset victoriis. De hoc Sesostri vide Herodot. lib. II.

22. Hæc tu quam perite, et concinne, quam modulate, et dulciter, ita juxta naturam Romanorum accentuum enuntiasti, ut tamen veris, ac primigeniis vocibus sua fastigia non perirent. **23.** Jam quid de eloquentia dicam? Liquido adjurare possum, nullum tibi ad poëticam facundiam Romanæ juventutis æquari.[d] Certe ita mihi videris. Si erro, pater sum,[e] fer me: et noli exigere judicium, obstante pietate. Verum cum pie diligam, sincere ac severe judico. Affice me, oro, tali munere frequenter: quo et oblector, et honoror. Accessit tibi in artem poëticam mellea adulatio.†[f] Quid enim aliud agunt,

Audax Icario qui fecit nomina ponto, 24
Et qui Chalcidicas moderate enavit ad arces, 25

26. nisi ut et vegetam, et sublimem alacritatem tuam, te-

Tu expressisti ista quam docte et accurate, quam numerose, et suaviter, sic secundum rationem accentuum Romanorum, ut nihilominus nomina illa primitiva non amitterent suos apices. Jam vero quid dicam de tua facundia? Possum jurare haud dubitanter, neminem ex juvenibus Romanis tibi parem esse in eloquentia poëtica. Saltem mihi videris talis. Si hallucinor, sum pater, tolera me: et noli exposcere a me judicium, cui amor paternus obsistat. At licet amem te affectu paterno, nihilominus judico de te sincere, ac severe. Mitte, quæso, sæpe ad me simile munus: quod me et delectat, et decorat. Præter artem poëticam habes suavissimas blanditias. Nam quid aliud faciunt hi versus:

Temerarius qui dedit nomen mari Icario,
Et qui pervenit volatu modesto ad arces Chalcidicas,

nisi ut appelles audaciam, tuos vividos, et excelsos impetus; dicas autem me et

legit, *Nechepsus.*—† *Modulatio* Vulg.—25 *Ad arctos* Vulg.—27 ad fin. Quærit

NOTÆ

* [d] *Nullum tibi ad poëticam facundiam Romanæ juventutis æquari*] Paulinus in Poëticis adeo profecerat, ut palma lemniscata donatus fuerit: par autem pari refert, laudesque pro laudibus rependit, dum Epist. II. Ausonio inscripta, ait: 'Si vitulum tauro, vel equum committis onagro; Me compone tibi: vix Tullius et Maro tecum Sustineant æquale jugum.'

[e] *Pater sum*] Non natura, sed ætate, institutione, et amore.

[f] *Mellea adulatio*] Sic lege ex vett. libris. Adulatio ea erat, quod sese temerario Icaro, Ausonium vero prudenti Dædalo conferret versibus mox allatis.

24 *Audax*] Icarus.

25 *Et qui Chalcidicas*] Dædalus: vide Ovid. Metam. lib. VIII. Fab. 5.

Chalcidicas . . . ad arces] Cumas urbem Italiæ a Chalcidensibus Euboeæ insulæ colonis conditam. Desumtum ex hoc Virg. lib. VI. Æneid. 'Chalcidicaque levis tandem superastitit arce.'

meritatem voces; me vero, et consultum, et quem filius debeat imitari, salutari prudentia præditum dicas? Quod equidem contra est. Nam tu summa sic appetis, ut non decidas: senectus mea satis habet, si consistat. 27. Hæc ad te breviter, et illico, vesperis illius secuto mane dictavi. Ita enim tabellarius tuus, ut epistolam referret, instabat. Nam si mihi otium fuerit, oblectabile negotium erit ad te prolixius delirare, te ut eliciam, mihi ut satisfaciam. Vale.

esse prudentem, et imitandum filio, instructum consilio salutifero? Quod certe se habet contrario modo. Tu enim sic tendis ad suprema, ut non delaberis: at in hac provecta ætate contentus sum, si maneam in eodem loco. Hæc breviter, et statim matutinis horis, quæ exceperunt illam vesperam, dictavi ad te mittenda. Nam tabellarius tuus sic urgebat me, ut reportaret ad te literas meas. Si enim mihi vacaverit, erit mihi occupatio jucunda ineptire fusius ad te scribendo, ut provocem te ad respondendum, et ut mihi satisfaciam. Vale.

Tollius an codices olim scripti: *tu ut eliciam.*

XX. AUSONIUS PAULINO S. P. D. 410

Paulino Ausonius. Metrum sic suasit, ut esses
Tu prior, et nomen prægrederere meum.

Paulino Ausonius salutem dicit. Lex carminis ita perpulit me, ut te ponerem priorem, et ut tu præcederes meum nomen. Quamvis revera tu prior es titulo

NOTÆ

1 *Paulino Ausonius. Metrum sic suasit, &c.*] Metri ratione coactum se ait, ut Paulini, ad quem scribit, nomen suo præponeret, contra Latinorum Græcorumque scribendi morem, apud quos sic sunt initia Epistolarum: Ausonius Paulino. Caius Plinius Trajano Imperatori. Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ. Inde tamen occasionem arripit satis levem meo quidem judicio Paulinum extollendi. In quo tota vertitur Epistola.

* *Metrum sic suasit ut esses Tu prior*] Ea consuetudo sic tandem invaluit, ut vix metri necessitas eum excusaret qui nomen suum præponeret. Duo profert exempla Desposius, Hadriani IV. qui accepta Friderici Epistola in qua nomen Pontificium postpositum fuisset, sic ira commotus est, ut inflammatam rescriberet Epistolam; et Heloissæ ita de P. Abælardo querentis: 'Miror unice quod præter consuetudinem Epistolarum, immo contra ipsum ordinem naturalem, in ipsa fronte salutationis Epistolaris me tibi præponere præsumsisti.'

Quanquam et fastorum titulo prior, et tua Romæ
  Præcessit nostrum sella curulis ebur.
Et quæ jamdudum tibi palma poëtica pollet,
  Lemnisco ornata est, quo mea palma caret.
Longævæ tantum superamus honore senectæ.
  Quid refert? cornix non ideo ante cycnum.
Nec quia mille annos vivit Gangeticus ales,
  Vincit centum oculos, regie pavo, tuos.

fastorum, et tua sella curulis Romæ antecessit meam sellam eburneam, et palma poëseos, qua jamdudum ornatus es, decorata est tænia, quam mea palma non habet. Anteeo te solum honore senectutis longæ. Quid hoc interest? Non propterea cornix præcedit olorem. Neque ales Indicus, quoniam vivit mille annos, propterea superat pulchritudine tuos centum oculos, o pavo, regalis volucris.

10 'Mollius alter Vossianus: *regie pave, tuos.*' Tollius. Et sic exhibetur

NOTÆ

3 *Fastorum titulo prior*] Non tamen in Consulum Fastis comparet Paulini nomen. Unde recte Vinetus infert, non ordinarium illum fuisse Consulem, neque Consulatum a Kalendis Januar. auspicatum, sed ordinario alicui Consuli ob mortem aliamve causam fuisse suffectum. In fastis enim ordinariorum Consulum nomina habentur, non etiam suffectorum. Fuerat ergo Paulinus Consul ante Ausonium, sed suffectus: cum Ausonius Consul ordinarius fuerit.

* *Et tua Romæ Præcessit nostrum sella curulis ebur*] Annis quatuor, si Baronio fides, qui eum anno 375. Consulem ordinarium fuisse asserit, repugnante Hieronymo, qui hoc eodem anno creatos Consules negat. Igitur unum illud constat Fastorum titulo priorem extitisse Paulinum; quot annis, latet. Novissimus Paulini operum editor, cum hujus Consulatus in Fastis non habeatur inscriptus, eum putat Valenti anno 378. vita functo, aut cuipiam alteri Consulem suffectum, non autem ordinarium; nec moveri quenquam debere, quod Ausonius nomen Paulini Fastorum titulo honoratum dixerit, suffectos siquidem ordinariis Consules Fastis aliquando inscriptos. Cujus consuetudinis exempla superesse, memini me jam idem adversus Vinetum annotavisse. Ebur autem dixit, quia curules erant ex ebore. Gell. lib. III. cap. 18. et lib. VI. cap. 9. 'Eripietque curule Cui volet importunus ebur.' Horat. I. Epist.

6 *Lemnisco ornata est*] Cicero pro Roscio Lemniscatam ejusmodi palmam dixit. Palmæ quippe, ut et Coronæ victoribus dari solitæ, in nobilioribus victoriis Lemnisco ornabantur. Est autem *λημνίσκος* Syracusana vox angustam tæniam significans, *un ruban*, ex lana plerumque, quin et ex tenui arborum libro.

8 *Cornix*] Licet vivacior.

9 *Gangeticus ales*] Phœnix. Vide supra Edyll. de ætatibus Animalium, et ad illud notas.

10 *Centum oculos*] Quos in cauda habet pavo ex Argo reformatus. Vide

Cedimus ingenio, quantum præcedimus ævo.
  Assurgit Musæ nostra Camœna tuæ.
Vive, vale: et totidem venturos congere Janos,
  Quot tuus, aut noster conseruere patres.

Tantum cedo tibi ingenio, quantum præeo ætate. Mea Musa assurgit tuæ Camœnæ honoris causa. Vive, vale: et connecte inter se totidem annos vitæ futuros, quot patres, meus vel tuus, connexuerunt.

in ed. Delph.—13 Alii emendarunt, *consere.*

NOTÆ

Metam. lib. I. Fab. 19.

Regie pavo] Vel ob formæ præstantiam, vel quia Junonis Deorum reginæ avis est.

* 12 *Assurgit Musæ, &c.*] Virgilius de Gallo Eclog. VI. vs. 66. 'Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis.'

13 *Congere Janos*] Reponunt *consere* Grævius et Tollius, ob vocem 'conseruere' sequentis versus. Horum lectionem sum secutus. 'Janos' verti annos. Jani quippe, metonymia adjuncti, sunt Kalendæ Januariæ anni initium. Kalendæ autem illæ per synecdochen pro annis ponuntur.

XXI. AUSONIUS PAULINO SUO S. D. 411

QUANTO me affecit beneficio, non delata quidem, sed suscepta[1 a] querimonia mea, Pauline fili! Veritus displicuisse oleum quod miseras, munus iterasti: addito etiam Barcinonensis muriæ condimento,[b] cumulatius præstitisti.

Quantum ad me commodum pervenit, o fili Pauline, non quidem quod tibi dictum sit, sed quod tu opinatus fueris me queri de te! Cum timeres ne oleum, quod miseras ad me minus probatum mihi esset, instaurasti donum. Effecisti quoque auctius, adjuncto condimento Muriæ Barcinonensis. Nosti vero me neque solere,

1 Legendum monet Scaliger: *suspecta.* Vid. Not. inf.—2 Sic Scaliger

NOTÆ

a *Sed suscepta*] Scaliger mutat in *suspecta*, frustra. Retineri optime vulgata lectio potest. 'Querimonia suscepta,' hic est, quam quis putat alium de se facere, etsi causa nulla subsit. Sic scandalum Theologi dividunt in datum, et acceptum.

b *Barcinonensis muriæ condimento*] Muriæ factæ Barcinone, quæ Hispaniæ Tarraconensis urbs est ad mare internum sita. Fiebat autem e piscibus muriæ genus duplex; unum vilius e thunnorum intestinis sale maceratis, quod muriæ nomen retinuit; alterum pretiosius e scombris, quod Græco vocabulo 'Garum' appellarunt. Latinam ei vocem non respondere queritur hic Ausonius, sed 'liquamen,' et 'liquor sociorum' dicebatur. Discrimen duplicis illius mu-

2. Scis autem, me id nomen MURIÆ, quod in usu vulgi est, nec solere, nec posse dicere: cum scientissimi veterum, et Græca vocabula fastidientes, Latinum in GARI appellatione non habeant. Sed ego quocumque nomine loquar, liquor iste SOCIORUM vocatur.[c] Vale.

412

Jam patinas implebo meas, ut parcior ille
Majorum mensis applaria[a] succus inundet.

neque posse uti hoc nomine muriæ quo vulgus utitur: cum tamen doctissimi ex antiquis, et aspernantes voces Græcas, non habeant nomen Latinum, quo exprimant Garum. At quacumque voce ego utar, liquamen hoc appellatur Sociorum. Vale.

Jam implebo illo meas lances, ita ut liquor ille, qui minori copia adhibebatur in conviviis majorum nostrorum, impleat cochlearia meorum convivarum. Porro,

NOTÆ

riæ dispicere est vel ex hoc Martialis Epigr. lib. XIII. in quo sic de se Muria loquitur: 'Antipolitani, fateor, sum filia thunni: Essem si scombri, non tibi missa forem.'

[a] *Addito etiam Barcinonensis muriæ condimento*] Vinetus hinc suspicari videtur Barcinone, quo religionis causa secessit Paulinus, muriam Ausonio missam fuisse. Verum aliunde constat hanc Ausonii Epistolam ante scriptam, quam Paulinus in Hispaniam secederet; id est, ante annum 390.

Muriam autem illam tantopere Antiquis celebratam docet quoque Junius Animadv. lib. VI. cap. 17. saniem fuisse cruentam ex intestinis piscium, præcipue scombrorum, quos *Macquarellos* recentior ætas appellavit, eliquatam. Pro scombris M. Apicium, hominem ad omne luxus genus mirum, mullos in 'sociorum garo' adhibuisse auctor Plinius. De muria et garo plura Magius Var. Lect. lib. II. cap. 9. Quod ait noster garum ideo sociorum dictum fuisse, quoniam a sociis Populi Romani initio mitteretur, fuse probat Schottus Observat. lib. III. cap. 7. confutata illorum sententia, qui cognomen deducunt a gente Sosia Sosiorum; et eorum qui a voce Sotorum quasi bibonum, vel ab Asotiorum quasi Helluonum, voce appellatum fingunt.

[c] *Liquor iste Sociorum vocatur*] Plin. lib. XXXI. in fine cap. 7. et initio 8. 'Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium, ceterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Græci garon vocabant, &c. Nunc e scombro pisce laudatissimum in Carthaginis Spartariæ cetariis: sociorum id appellatur, singulis millibus nummum permutantibus congios pæne binos. Nec liquor ullus pæne præter unguenta majore in pretio esse cœpit, nobilitatis etiam gentibus. Scombros quidem et Mauritania, Bæticaque, et Carteia ex Oceano intrantes capiunt, ad nihil aliud utiles. Laudantur et Clazomenæ garo,' &c. Et aliis multis in locis gari sociorum meminit Plinius. Sic appellatum putat Georgius Merula, quod ex Hispania, ubi Carthago illa Spartaria, et a sociis populi Romani garum initio Romam mitteretur.

3. Quid autem tam amabile tamque hospitale, quam quod tu, ut me participes, delicias tuas[3] in ipsa primitiarum novitate defraudas? O melle dulcior, o gratiæ venustate festivior, o ab omnibus patrio stringende complexu! 4. Sed hæc atque alia hujusmodi documenta[d] liberalis animi alicui fortasse,[4] et aliquando, quamvis rarius:[5] illud de epistolarum tuarum eruditione, de poëmatis jucunditate, de inventione, et continuatione,[6] juro omnia, nulli unquam imitabile futurum, etsi fateatur imitandum. De quo opusculo, ut jubes, faciam. 5. Exquisitius universa limabo: et quamvis per te manus summa contigerit, cœlum superfluæ[e] expolitionis adhibebo: magis ut tibi paream, quam ut perfectis aliquid adjiciam. 6. Interea tamen, ne sine corollario poëtico tabellarius tuus rediret, paucis iambicis præludendum putavi: dum illud, quod a me heroico metro desideras, inchoatur. Isti tamen, ita te et Hesperium salvos habeam,[f] quod[7] spatio lucubratiunculæ unius effusi,

quid est tam amabile, tamque hospitale, quam quod tu frustraris tuas delicias in ipsa novitate primitiarum, ut mihi impertiaris? O amice suavior melle, o lepidior ipsa Gratiæ elegantia, o paterno amplexu premende ab omnibus! Verum hæc, et alia similia exempla indolis benignæ imitabilia fortassis erunt alicui, et aliquo tempore, quanquam rarius. At juro per omnia, eruditionem tuarum Epistolarum, suavitatem tui carminis, inventionem et compositionem illius, nemini unquam fore imitabilem, quamvis confiteatur sibi esse contendendum, ut eam imitetur. Circa quod poëmatium exequar quod præcipis. Perpoliam accuratius omnia: et licet tu ipse extremam ei operi manum admoveris, ego ei admovebo cœlum supervacaneæ lævigationis: potius, ut tibi obsequar, quam ut aliquid addam rebus jam a te absolutis. Interim tamen, ne nuntius tuus reverteretur sine auctario aliquo poëtico, existimavi mihi esse præludendum aliquot Iambis: dum illud, quod petis a me carmine Heroico, incipitur. Hi tamen Iambi, ita tu et Hesperius mihi incolumes sitis, ut properan-

reponit pro, *apalaria.* In Glossis Isidori *applare*, cochleare.—3 Ita legit et distinguit Tollius, pro, quod vulg. *Ut me participes delicias tuas.*—4 *Aliquis fortasse* vulg.—5 In ed. Badiana est *rarus.*—6 Legendum monet Tollius cum papyraceo, *concinnatione.*—7 'Ocyus dele τὸ *quod*, cui nullus hic alius usus,

NOTÆ

[d] *Hæc atque alia hujusmodi documenta, &c.*] Munera scilicet mittere.

[e] *Manus summa contigerit, cœlum superfluæ, &c.*] Allegoria a Sculptoribus.

[f] *Ita te et Hesperium salvos habeam*] Formula jurantis per carissimorum, amici et filii, capitum salutem.

quanquam hoc[g] ipsi de se probabunt,[8h] tamen nihil diligentiæ ulterioris habuerunt. Vale.

413

Iambe Parthis, et Cydonum spiculis,
Iambe pinnis alitum velocior,
Padi ruentis impetu torrentior,
Magna sonoræ grandinis vi densior,
Flammis corusci fulminis vibratior,
Jam nunc per auras Persei talaribus,
Petasoque ditis Arcados vectus, vola.

ter lucubrati sunt spatio unius vigiliæ, quamvis hoc ipsi per se satis ostendent, non diutius certe fuerunt elaborati. Vale.

O Iambe celerior sagittis Parthicis, et Cydoniis, Iambe celerior alis volucrum, magis præceps quam violentus cursus Eridani præcipitantis in mare, crebrior agmine ingenti grandinis crepitantis, qui mitteris impetuosius igne fulguris coruscantis, jam nunc vola per aërem delatus talaribus Persei, et Galero Mercurii. Si verum

---

quam ut solœcam reddat orationem.' *Gronovius.*—8 Ita vetustus codex habet. vid. Not. Var.—vs. 4 Non contemnendum, inquit Tollius, quod in papyraceo, *Magnumsonoræ.*

NOTÆ

[g] *Quanquam hoc*] Se esse celeriter scriptos.

[h] *Probabunt*] Quoniam rudes et impoliti videbuntur, et præ se ferent festinationem sui auctoris.

1 *Parthis, et Cydonum spiculis, &c. velocior*] Celebrati Sagittarii Cretenses, inter quos præcipue Cydones. Notus et Parthorum mos sagittas inter fugiendum retro mittendi. Unde Horat. lib. II. Od. XIII. 'Miles sagittas, et celerem fugam Parthi: catenas Parthus, et Italum Robur' timet. Sagittas Cydonias cum arcu Parthico conjunxit Virg. Eclog. X. 'Libet Partho torquere Cydonia cornu Spicula, tanquam hæc sint nostri medicina furoris.'

3 *Padi ruentis impetu*] De Padi nivibus liquatis et irrumpentibus in eum aliis fluviis aucti torrentibus aquis, vide Plin. lib. III. cap. 16.

6 *Persei talaribus*] De eo Ovid. lib. Metam. IV. Fab. 12. 'Pennis ligat ille resumtis Parte ab utraque pedes, teloque accingitur unco, Et liquidum motis talaribus aëra findit.'

7 *Ditis Arcados*] Ditis nomen, quanquam speciatim Pluto divitiarum numini, et Plutoni Inferorum Deo tributum, tamen cum a *Ζεὺς*, Dorice *Σδεὺς*, et *Δεὺς* derivetur, unde *Διὸς* et Diespiter, Jovis nomen, Deum in genere significare nil vetat; et 'Dis Arcas' hic non alius est, quam Mercurius Deus, in Cylleno Arcadiæ monte natus ex Jove et Maia. Nisi quis dicere velit eum Ditem hic appellari quod virga sua 'Animas ille evocet Orco, Pallentesque alias sub tristia Tartara mittat, Det somnos, adimatque, et lumina morte resignet.' ut ait Virg. l. IV. Æneid. Petasus Mercurio alis duabus instructus cum talaribus, et caduceo etiam alato tributus a poëtis et sculptoribus.

Si vera fama est Hippocrene, quam pedis
Pulsu citatam cornipes fudit fremens:
Tu fonte in ipso procreatus Pegasi,
Primus novorum metra junxisti pedum:
Illicque Musis concinentibus novem,
Cædem in draconis concitasti Delium.
Fer hanc salutem præpes et volucripes
Paulini ad usque mœnia. Hebromagum loquor.

est quod dicitur de Hippocrene, quam equus fremens effudit excitam ictu pedis: tu productus in ipso fonte Pegaseo, primus connexuisti mensuras pedum nondum observatorum: atque ibi dum novem Camœnæ canerent, instigasti Apollinem ad interficiendum Draconem. Defer hanc salutationem, velox et celeripes, usque ad urbem in qua degit Paulinus. Hebromagum volo dicere. Et statim, si is jam

NOTÆ

9 *Cornipes*] Pegasus.

11 *Primus novorum, &c.*] Tangit fabulam a Terentiano Mauro relatam his versibus: 'Hexametros tradit genitos duo prima vetustas. Herous ille est. Hunc vocant Iambicum, &c. Additur hæc gemino non absona fabula metro, Seu vera res est. Spectet auctorem fides. Cum puer infestis premeret Pythona sagittis Apollo, Delphici feruntur incolæ Hortantes acuisse animum bellantis, ut illos Metus habebat, aut propinqua adorea Tendebat geminas pavida exclamatio voces, Ἴη Παιάν· ἴη Παιάν· ἴη Παιάν· Spondeis illum primo natum cernis sex. Ex parte voces concitas læti dabant Ἴη Παιάν· ἴη Παιάν· ἴη Παιάν· Et hinc pedum tot ortus est Iambicus.' Ex qua colligere est primum versum Hexametrum, sed spondaicum, fuisse Græcum illum supra relatum, sed eundem etiam Iambicum, eo quod pars Delphicorum celerius pronuntiantes primam syllabam vocis Παιὰν corriperent, ut revera sæpe apud Græcos αι ante vocalem corripitur. Sunt tamen qui primum hunc Iambum fuisse dicunt a muliere pannos lavante in Archilochum dictum: Ἄνθρωπ᾽ ἄπελθε· τὴν σκάφην ἀνατρέπεις· 'Abi homo: scapham subvertis.'

15 *Hebromagum loquor*] Hanc Paulini villam Hebromagum Vinetus suspicatur vicum esse infra Blaviam in eadem ripa *Embrau* dictum, sive ut alii primam syllabam truncantes appellant *Brau*: at Scaliger existimat oppidum esse ad confluentes Duranii et Garumnæ ab uno e Paulini posteris Pontio Leontio amplificatum horreis publicis et turribus in modum castrorum, et appellatum *Burgum*, quo nomine tunc castra opportuna bello et munita vocabant a πύργος turris.

* *Paulini ad usque mœnia. Hebromagum loquor*] Inde colligo hanc Epistolam ante annum 390. scriptam fuisse. Nec enim Paulinus illud e dominio suo oppidum incoluit, nisi cum vitam communem ageret. De situ autem Hebromagi dissentiunt Interpretes; noster accedit Scaligero qui vult Hebromagum eandem esse cum Burgo civitatem, quod et Samso tueri quoque nititur, quicquid contra in medium afferant Vinetus et Fronto-Ducæus, qui veterem Hebroma-

Et protinus, jam si resumtis viribus
Alacri refecti corporis motu viget,
Salvere jussum mox reposce mutuum.
Nihil moreris: jamque dum loquor, redi,
Imitatus illum stirpis auctorem tuæ:
Triplici furentem qui Chimæram incendio
Supervolavit, tutus igne proximo.
Dic et Valere: dic, Avere te jubet
Amicus, et vicinus, et fautor tuus,
Honoris auctor, altor ingenii tui.
Dic et magister, dic parens, dic omnia
Blanda atque sancta caritatis nomina.
Aveque dicto, dic Vale, et actutum redi.
Quod si rogabit, quid super scriptis novis
Maturus ævi, nec rudis dijudicem:
Nescire dices, sed paratum jam fore
Heroicorum versuum plenum essedum.
Cui subjugabo de molarum ambagibus,
Qui machinali saxa volvunt pondere,

recepit vires suas, et valet agili mobilitate corporis recreati, cum eum salutaveris, illico flagita ab eo reciprocam salutem. Ne tantillum quidem cesses: et dum hæc dico jam jam revertere, imitans velocitate illum auctorem tuæ originis, qui superavit volatu Chimæram flammas vomentem ore tergemino, tutus quanquam in ignis vicinia. Dic ei: Valere atque salvere te jubet amicus, et vicinus, et fautor tuus, promotor tuæ dignitatis, educator tui ingenii. Adde etiam Magister, adde parens, adde omnes blandas et castas appellationes paterni amoris. Et cum dixeris salve, dic vale, et revertere illico. Porro si quæret, quid ego provectæ ætatis, et non imperitus sentiam de suis novis scriptis; respondebis te ignorare, sed jamjam præsto futurum plenum plaustrum carminum heroicorum. Cui jungam claudicantes equos laceratos terga verberibus, sumtos ex orbitis molarum, qui rotant lapides

NOTÆ

gum contendunt vicum esse nomine *Embrau* in Garumnæ ripa situm, et quatuor Leucis infra Blaviam a Burgo distantem. Mihi quidem eorum sententia potior videtur, tum quia ex eadem illa regione oriundi, tum quia *Burgi* nomen, quo post annos quinquaginta locus ille donatus fuit, ad nomen 'Hebromagi' nullatenus accedit.

20 *Stirpis auctorem tuæ*] Pegasum, de quo supra.

22 *Supervolavit*] Bellerophonte insidente.

* 24 *Fautor tuus, Honoris auctor, &c.*] Similiter Paulinus hæc omnia Ausonio refert accepta, Carm. x. 'Tibi disciplinas, dignitates, literas, Linguæ, togæ, famæ decus, Provectus, altus, institutus debeo, Patrone, præceptor, pater.'

Tripedes caballos terga ruptos verbere;
His ut vehantur tres sodales nuntii.
Fors et rogabit, quos sodales dixeris
Simul venire: dic, trinodem Dactylum
Vidi paratum crucianti canterio:
Spondæus illi lentipes ibat comes,
Paribus moratur qui locis cursum meum:
Mihique similis, semper adversus tamen,
Nec par, nec impar, qui Trochæus dicitur.
Hæc fare cursim, nec moratus pervola,
Aliquid reportans interim munusculi
De largitate musici promtarii.

ponderis machinarii: ut iis tres nuntii sodales devehantur ad eum. Forsan etiam quæret, quos sodales dixeris una ad eum pergere: responde ei, vidi Dactylum trinodem paratum ad veniendum in caballo succutiente: comitabatur eum spondæus tardigradus, qui retardat cursum meum positus in totidem sedibus, quot ego: et ille mei similis semper tamen contrarius, neque par, neque impar, qui appellatur Trochæus. Dicito ei ista propere, et absque mora recurre ad me, referens interim aliquid munusculi de liberalitate penus ejus poëticæ.

NOTÆ

38 *Dic, trinodem Dactylum*] Dactylum pedem syllabis tribus constantem, quem, quia quadrupedantis equi cursum optime imitatur, advehi dicit crucianti Canterio, versum hunc Plauti intuens in Captivis de piscatoribus: 'Qui advehuntur quadrupedanti crucianti Canterio.'

40 *Spondæus illi, &c.*] Designare videtur Hendecasyllabos Phalæcios, ex Spondæo, Dactylo, et Tribus Trochæis constantes.

43 *Nec par, nec impar*] Quia Trochæus pari quidem numero syllabarum constat, sed quæ inæqualis sint quantitatis, ex longa nempe et brevi. Sed hoc de se etiam dicere eodem jure potest Iambus.

XXII. AUSONIUS PAULINO SUO. 414

MULTAS et frequentes mihi gratiæ tuæ causas et occasio subinde nata concinnat, et naturæ tuæ facilitas benigna

O fili Pauline, res ut sese identidem dant, et comis indulgentia tuæ indolis aptat

NOTÆ

* Hanc quoque Epistolam, quam eruditissimam, elegantissimamque merito appellat Scaliger, et lepore Attico refertam vere dixerim, constat ante annum 390. scriptam fuisse, Paulino etiamnum in prædiis suis commorante.

conciliat, Pauline fili. Nam quia nihil, poscente me, abnuis, magis acuis procaciam, quam retundis: ut nunc quoque in causa Philonis procuratoris quondam mei experiere: qui apud Hebromagum[a] conditis mercibus, quas per agros diversos coëmit, concesso ab hominibus tuis[b] usus hospitio, immature periclitatur expelli. 2. Quod nisi indulseris, rogante me, ut et mora habitandi ad commodum suum utatur, et nauso,[c] aliave quavis navi[1] usque ad oppidum[d] præbita, frugis aliquantulum nostræ[e] advehi possit, Lucaniacus ut inopia liberetur[2] mature; tota illa familia hominis literati[f] non ad Tullii frumentariam,[g] sed ad Curculionem Plauti[h] pertinebit. 3. Hoc quo facilius

mihi, et paratu plurimas, et crebras occasiones tuæ benignitatis. Etenim quia nihil denegas, cum peto, instigas potius quam reprimis meam in petendo audaciam: ut nunc etiam agnosces in negotio Philonis, mei olim procuratoris: qui cum reposuerit apud Hebromagum merces, quas comparavit per varios agros, utens eo hospitio quod tui domestici ei commodarunt, nunc in periculo est, ne ante tempus inde ejiciatur. Quod ni concesseris ei meo rogatu, ut et possit illic remanere quamdiu ipsi opus erit, et commodato ei nauso, aut qualibet alia navi ad urbem usque, aliquantum frugum nostrarum apportari possit, ut Lucaniacus tempore liberetur a penuria; familia hæc omnis hominis literati redigetur non ad frumentariam orationem Ciceronis, sed ad Curculionem Plauti. Ut hoc a te facilius obtinerem, vel ut

1 Vetus exemplar Joannis Tilii, *aliave qua navi*, non male, judice Vineto. —2 'Sic omnes nostri codices. Lectio tamen hæc nescio quo pacto mihi non placet. Legerem potius: *frugis a. nostro ad. p. Lucaniaco, ut inopia l.*' Vine-

NOTÆ

[a] *Apud Hebromagum*] Villam Paulini de qua superiori Epistola.

[b] *Ab hominibus tuis*] Domesticis tuis.

[*] *Ab hominibus tuis*] Ad domum tuam pertinentibus. Unde Scaliger deducit Gallicum, *Hommage*.

[c] *Nauso*] Genus navigii Gallicum esse existimat Gyraldus Lil. de Navigiis.

[d] *Usque ad oppidum*] Portum Condatem intelligit Scaliger, prope quem erat Lucaniacus villa Ausonii, ad Duranii ripam. Lucanus fundus a Paulino dicitur in tertia Epistolarum ad Ausonium.

[e] *Frugis aliquantulum nostræ*] Frumenti, quod Philo pro me emit. Frustra locum hunc solicitat Vinetus.

[f] *Hominis literati*] Ausonii, qui ut vir literatus abundantiam et famem allegorice exprimit per Ciceronis frumentariam et Plauti Curculionem.

[g] *Non ad Tullii frumentariam*] Oratio hæc est tertia, seu liber tertius accusationis in Verrem, quæ incipit: 'Omnes qui alterum, judices, nullis impulsi inimicitiis,' &c. dicta frumentaria, quod in ea de frumento Siciliensi agatur.

[h] *Sed ad Curculionem Plauti*] Fa-

impetrarem, aut quo majorem verereris molestiam, si negares; concinnatam Iambis signatamque ad te epistolam misi, ne subornatum diceres tabellarium, si ad te sine signi fide veniret. Signavi autem, non ut Plautus ait,[i]

4. Per ceram, et linum,[3] [k] literasque interpretes;

5. sed per poëticum characterem magis notavimus,[1] tanquam signum impressum judicares.[4]

415

Philon, meis qui villicatus prædiis,
Ut ipse vult, epitropos,
(Nam gloriosum Græculus nomen putat,
Quod sermo fucat Doricus,)

timeres majorem importunitatem, si renueres; misi ad te hanc Epistolam compositam ex Iambis, et obsignatam, ne diceres nuntium esse subdititium, si veniret ad te absque testimonio sigilli. Obsignavi porro non, ut dicit Plautus, cera et lino, et characteribus explicantibus, sed melius signavi per notam poëticam, quam dignosceres veluti impressum characterem.

Philon, qui villicus fuit in meis fundis, aut, ut ipse vult, Epitropus, (ipse enim cum Græcus sit, existimat honorificum esse nomen, quod lingua Græca adornat,)

tus. Bene se habere vulgatam censet Tollius.—3 Legendum monet Tollius cum altero Vossiano, *lignum*.—4 'Hæc corrupta esse, quivis deprehendet: pro *notavimus* in papyraceo erat *nota minus*: fortassean Ausonius scripserit: *sed p. p. c. magis notum, ut hanc t. s. i. j.* Tò *minus* dubitantis librarii est,

NOTÆ

bula Plauti est, et in ea nomen parasiti famelici a Curculione animalculo frumentum exedente sumtum.

[i] *Ut Plautus ait*] In Pseud. act. I. sc. 1.

[k] *Per ceram et linum*] Sic omnino legendum, non, ut Tollius reponit, *lignum*. Non ignoramus ligneas fuisse tabellas cera oblitas in quibus scriberent; sed hic, ut et in adducto Plauti loco, non de scriptione agitur, sed de obsignatione, quæ per linum et ceram, ac impressum sigillum fiebat. Apud eundem Plautum Bacchid. actu IV. scena 4. Chrysalus ad Pistoclerum: 'Nunc tu abi intro, Pistoclere, ad Bacchidem, atque effer cito. Pist. Quid? Chr. Stylum, ceram, et tabellas, et linum.' Et deinde: 'Cape stylum propere et tabellas tu has tibi. Mn. Quid postea? Chr. Quod jubebo scribito istic.' Tum scripta Epistola: 'Cedo tu ceram, ac linum actutum. Age obliga, obsigna cito.'

* [1] *Magis notavimus*] Lege cum Tollio *magis notum, ut*. Sic plana omnia: 'Signavi autem, non ut Plautus ait per ceram,' &c. sed per Poëticum Characterem, magis notum,' id est, usitatum inter nos, 'ut tanquam signum impressum judicares.'

2 *Epitropos*] Græcum est ἐπίτροπος, procurator.

Suis querelis asserit nostras preces:
  Quas ipse lentus prosequor.
Videbis ipsum, qualis astet comminus,
  Imago fortunæ suæ,
Canus, comosus, hispidus, trux, attubus,
  Terentianus Phormio,
Horrens capillis ut marinus asperis
  Echinus, aut versus mei.
Hic sæpe falsus messibus vegrandibus,
  Nomen perosus villici,
Semente sera, sive multum præcoqua,
  Et siderali inscitia,

asciscit meas preces suis querimoniis: quas ego haud ita promtus prosequor hac Epistola. Videbis eum, qualis stet prope te, vera effigies suæ sortis, canus, crinitus, hirsutus, ferox, balbus, talis prorsus qualis est Phormio apud Terentium. Horridus crinibus hispidis tanquam echinus marinus, aut tanquam mea carmina. Hic cum sæpe deceptus fuisset segetibus male adultis, exosus nomen coloni, cum tardius sereret, aut valde citius, et ignoraret observationem astrorum, incessens

utrum τῷ *magis notum* esset præferendum.' *Tollius.* — vs. 7 *Videbis istum* Vulg.—9 *Artubus* Vulg. vid. inf.—23 'Placet, quod parens meus excogitaverat:

NOTÆ

8 *Imago fortunæ suæ*] Ita ut ex ejus aspectu dijudices statim qua fortuna dignus sit, et quam revera expertus sit. Eam autem quæ fuerit infra explicat.

9 *Attubus*] Sic restituit Scaliger, pro mendoso *artubus*, et laudat Glossarium vetus, in quo: *Attubus: μογιλάλος, μόγγος, ἄτυπος.* Ab hoc postremo *Atypus* est apud Gell. lib. IV. cap. 2. 'Balbus autem et Atypus vitiosi magis, quam morbosi sunt.' Et apud Ulpianum L. idem Ofilius 10. §. quæsitum ff. de Ædilitio edicto: 'Quæsitum est an balbus, et blæsus, et atypus, isque qui tardius loquitur, et Varus, et Vatius sanus sit? et opinor eos sanos esse.'

10 *Terentianus Phormio*] Cicero pro Cæcina de Sexto Clodio Phormione teste: 'Nec minus niger, nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.'

11 *Horrens capillis, &c.*] Horatii est Epodon Ode v. in Canidiam: 'Horret capillis, ut marinus, asperis, Echinus, aut currens aper.'

13 *Messibus vegrandibus*] Non grandibus, male grandibus. Ovid. Fast. lib. III. Ubi de Vejove: 'Nunc vocor ad nomen. Vegrandia farra coloni, Quæ male creverunt, vescaque parva vocant. Vis ea si verbi est, cur non ego Vejovis ædem, Ædem non magni suspicer esse Jovis?' Festus: 'Vegrande significari alii aiunt male grande, ut vecors, vesanus, mali cordis, maleque sanus. Alii parvum, sive minutum, ut cum dicimus vegrande frumentum,' &c. Nonius etiam 'valde grande' significare ait.

16 *Siderali inscitia*] Necessaria

Cœlum lacessens, seque culpæ subtrahens,
Reos peregit cœlites.
Non cultor instans, non arator gnaruris,
Promusque, quam condus magis,
Terram infidelem, nec feracem criminans,
Negotiari maluit.
Mercatur * quoquo foro venalium.
Mutuatur ad Græcam fidem.
Sapiensque supra Græciæ septem viros,
Octavus accessit sophos.
Et nunc paravit triticum casco sale,
Novusque pollet emporus.

querelis cœlum, et sese excusans, accusavit sui infortunii Deos. Cum non esset colonus urgens arva, neque peritus agricola, et sumtuosus magis quam parcus, accusans solum quasi infidum, et infertile, maluit fieri mercator. Negotiatur in quibusvis nundinis rerum venalium, mutuum sumit Græca fide, et sapientior septem viris Græciæ sapientia claris, additus est eis octavus sapiens. Et nunc emit frumentum veteri sale, et novus mercator cluet. Frequentat villicos, agros, pagos,

Mercaturit quoquo foro v.' Scaliger. *Mercatur rem q.* Iodocus Badius. Mavult Vinetus, *Mercatur in q.* Grævius conjicit, *Mercatur ergo quot foris venalia.* Emendationem Vineti probant Tollius et Floridus.—24 Al. *Mutatur.* Vid. inf. —27 Sic Vossianus secundus et ed. Ugoletti. Lego, inquit Scaliger, *Et nunc p. caseo intritum, et sale :* alioqui præter ineptam sententiam erat in

NOTÆ

quippe est agricolæ siderum et tempestatum in arando serendoque observatio. Pleni sunt harum observationum tum Hesiodi Virgiliique, tum aliorum de re rustica libri.

19 *Gnaruris*] Idem quod, gnarus. Plaut. Mostell. Act. I. sc. 2. 'Simul gnarures vos volo esse hanc rem mecum.' Et in Prologo Pœnuli : 'Æque ut mecum sitis ignarures.'

20 *Promusque, quam condus magis*] Qui plus insumeret, et prodigeret, quam quæreret et conderet servaretque.

24 *Mutuatur ad Græcam fidem*] Græca et Punica fides in proverbiis pro mala fide. Mutuari ergo ad Græcam fidem, est mutuum sumere, nec reddere. In voce 'Mutuatur' duæ mediæ syllabæ per synalœpham coaluisse in unam intelligendæ sunt, ut constet metri ratio. In codice Veneto pervetusto est *Mutatur* pro *Mutuatur*, unde Tollius *Mutator* suspicabatur, ut esset *Mutator ad Græcam fidem*, qui in mercium permutationibus falleret. Quod in medium relinquo.

26 *Octavus accessit sophos*] Octavus sapiens. Ironia est. De Græciæ sapientibus vide supra Carmen de Ludo Sapientum, et ad illud Notas.

27 *Et nunc paravit, &c.*] Lectionem servavimus codicis alterius Vossiani, quæ huc optime facit. Comparasse enim triticum Philonem illum mani-

Adit inquilinos, rura, vicos, oppida,
Soli et sali commercio;
Acatis, phaselis, lintribus, stlatis, rate,
Tarnim et Garumnam permeat:
Ac lucra damnis, damna mutans fraudibus,
Se ditat, et me pauperat.
Is nunc ad usque vectus Hebromagum tuam,
Sedem locavit mercibus.

*urbes mercatura terrestri, et maritima; navigat per totum Tarnim, et Garumnam acatis, phaselis, lintribus, stlatis, rate. Et permutans quæstus damnis, et damna dolis, locupletat se, et me depauperat. Ille nunc devectus usque ad villam tuam Hebromagum, delegit ibi locum ad condendas suas merces * * * * ut inde*

versu vitium.—35 *Hebromanum* Vulg. Al. *Ebromagum*.—36 Sic lacunam hanc

NOTÆ

festum est ex Prosa superiore. 'Casco sale' dixit, veteri voce utens 'cascus,' quæ veterem significat. Unde proverb. 'Cascus Cascam ducit,' hoc est, vetulus vetulam. Apage Scaligeri *intritum*, non sapit hoc loco. *Casco* seu *veteri sale*, hic positum putat Tollius ad elevandam per jocum salis bonitatem. Attamen, in regum nostrorum edictis ad rem salinam spectantibus vetantur horreorum salinorum præfecti salem venalem exponere priusquam per triennium in horreis depositum resederit. Quod etiamnum observatur, nisi peculiari concessione fuerit remissum, nec tamen fieret si salis bonitas vetustate minueretur.

28 *Emporus*] Ἔμπορος mercator, præcipue mari et nave aliena negotians, testibus Eustathio et Hesychio.

31 *Acatis, phaselis, lintribus, stlatis, rate*] Genera sunt navigiorum acatus, ἄκατος, et acatium, ἀκάτιον, prædatorii navigii species Straboni lib. XI. Apud Thucydidem et Lucianum ἀκάτου mentio est. Sed acatii forma ex hoc Plinii loco cognosci potest lib. IX. cap. 30. 'Navigeram similitudinem et aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: Concham esse acatii modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata,' &c. Phaselum, ex Catulli Carmine de Phaselo, constat navigium fuisse velis et remis aptum. Sic enim ille: 'Phaselus ille, quem videtis hospites, Ait fuisse navium celerrimus, Neque ullius natantis impetum trabis Nequisse præterire, sive palmulis Opus foret volare, sive linteo.' Myoparones et Phaselos eosdem fuisse existimat Bayfius. Lintres fluviatiles naves erant remis agi solitæ. Cæsar lib. VII. Comment. 'Conquirit etiam lintres: has magno sonitu remorum incitatas in eandem partem mittit.' De Stlata Festus: 'Stlata genus navigii latum magis, quam altum, a latitudine sic appellatum, sed ea consuetudine, qua stlocum pro locum et stlitem pro lite dicebant.' Rates quæ fuerint vulgo notum.

32 *Tarnim, et Garumnam*] Narbonensis Galliæ fluvius est Tarnis in Garumnam infra Montalbanum influens. *Le Tarn.*

* * * *

Ut inde nauso devehat

* * * *

Nostros in usus, ut refert,
Hunc ergo paucis ne graveris hospitem,

* * * *

Adjutus ut mox navis auxilio tuæ,
Ad usque portus oppidi,
Jam jam Perusina, et Saguntina fame,
Lucaniacum liberet.
Hoc si impetratum munus abs te accepero,
Prior colere, quam Ceres.
Triptolemon olim, sive Epimenidem vocant,
Aut Bullianum Buzygen,

*deferat nauso * * * in meos usus, ut ait. Ne ergo molestum tibi sit eum habere apud te hospitio in aliquot dies, * * * Ut statim adjutus præsidio tuæ navis, usque ad portum urbis, eximat Lucaniacum fame quæ jamjam similis futura esset Perusinæ, et Saguntinæ fami. Si obtinuero hoc a te exoratum beneficium, potiori te cultu venerabor, quam Cererem. Et ducam Triptolemum illum veterem, et illum quem appellant vel Epimenidem, vel Buzygem Bulia oriundum, postponen-*

paucis supplet Scaliger ex Prosa superiore: *Sedem locavit mercibus, Ut inde nauso, sive navi devehat Nostros in usus, ut refert.*—41 Vinetus conjicit, *portas.* Idem.—42 Credit Ausonium potius scripsisse: *Jam jam peresam vel S. f.* ut quidam codices habent. Potuisset, inquit Tollius, minori labore, et compendio breviore Vinetus emendasse: *Perusina vel S. f.* sed indulget sibi in hisce noster.—46 Ita emendavit Vinetus ex Vulg. *sive Medem.* Alii *Meden:* alii *Medon.*—47 Al. *Tullianum.*

NOTÆ

37 *Ut inde nauso*] De nauso supra.

41 *Ad usque portus oppidi*] Portum Condatem intelligit Scaliger, haud procul Lucaniaco Ausonii villa distantem.

42 *Perusina, et Saguntina fame*] Qualem pertulit Perusium Tusciæ urbs, obsidente eam, et in ea clausum Lucium Antonium Marci fratrem, Augusto; et Saguntus obsidente Annibale. Hinc Perusina et Saguntina fames in proverbium cessere.

46 *Triptolemon*] Quem curru Draconibus juncto fruges, Cereris inventum, per orbem terrarum sparsisse fabulantur.

Sive Epimenidem vocant, Aut Bullianum Buzygen] Ita Isaacus Vossius hæc legit. Hesychius de Buzyge illo: Βουζύγης ἥρως Ἀττικὸς, ὁ πρῶτος βοῦς ὑπὸ ἄροτρον ζεύξας· ἐπικαλεῖτο δὲ Ἐπιμενίδης. ‘Buzyges heros Atticus, qui primus boves junxit aratro: cognominabatur autem Epimenides.’ Plin. lib. VII. cap. 56. ‘Bovem, et aratrum [invenit] Buzyges Atheniensis, ut alii,

Tuo locabo postferendos nomini.
Nam munus hoc fiet tuum.

dos esse tuo nomini. Etenim illud frumentarium beneficium, quo illi celebrantur, tuum evadet.

NOTÆ

'Triptolemus.' Bulianus dicitur a Bulia, ut vult Vossius, Civitate Atticæ; at Phocidi eam Ptolemæus, Pausanias, et Stephanus attribuunt, non Atticæ. Est Atticæ Pagus Βουτεία Suidæ Βουτία, unde fortasse melius legas hic *Butianum*, quam *Bulianum*.

* *Aut Bulianum Buzygen*] Ita Isaacus Vossius, cum antea legeretur *Tullianum*. De Buzyge est aliquid in Appendice Vaticana Proverbiorum quæ Schottus edidit: ubi et de sua emendatione per Literas Vineto communicata mentionem facit, sed quæ ad correctionem vocis *Tullianum* nil juvat. *Desposius.*

XXIII. AUSONIUS PAULINO. 416

PROXIMA quæ nostræ fuerat querimonia chartæ,
Credideram, quod te, Pauline, inflectere posset,
Eliceretque tuam blanda objurgatio vocem.
Sed tu, juratis velut alta silentia sacris
Devotus teneas, perstas in lege tacendi.
Non licet, anne pudet, si quis tibi jure paterno
Vivat amicus adhuc, maneasque obnoxius hæres?

Existimaveram, o Pauline, fore, ut recens querela meæ Epistolæ posset te flectere, et lenis mea increpatio eliceret tuum responsum. Verum tu permanes in silendi proposito, quasi addictus serves profundum silentium erga sacra quibus illud juraveris te servaturum. An non tibi permittitur? An vero te pudet quod supersit adhuc aliquis amicus tibi a patre tuo, et tu remaneas ei obligatus jure hæreditario? Metus

3 In margine libri Pulman. scriptum fuisse testatur Tollius, *tuas* . . .

NOTÆ

* Reliquæ ad Paulinum Epistolæ scriptæ fuerunt ab anno 390. quo jam sæpe diximus Paulinum in Hispaniam religionis ergo secessisse, ad annum 393. quo tres Paulino simul redditæ, ut constat ex ipsius Carmine x.

* 1 *Proxima quæ nostræ*] Hinc patet jam antea Ausonium scripsisse Paulino Epistolam quæ interciderit.

4 *Velut alta silentia, &c.*] Quasi initiatus sis sacris aliquibus mysticis, quæ horrendo aliquo sacramento juraveris te nunquam revelaturum.

Ignavos agitet talis timor: at tibi nullus
Sit metus: et morem missæ acceptæque salutis
Audacter retine: vel si tibi proditor instat,
Aut quæsitoris gravior censura timetur,
Occurre ingenio, quo sæpe occulta teguntur.
Threicii quondam quam sæva licentia regis
Fecerat elinguem, per licia texta querelas
Edidit, et tacitis mandavit crimina telis:
Et pudibunda suos malo commisit amores
Virgo, nec erubuit tacituro conscia pomo.
Depressis scrobibus vitium regale minister
Credidit, idque diu texit fidissima tellus:

ejusmodi solicitet segnes. At tu nihil timeas: et confidenter serva consuetudines mittendi et accipiendi salutem. Aut si proditor tibi imminet, aut si metuis severiorem notam quæsitoris, i obviam solertia mentis, quæ sæpe operit arcana. Illa mulier, quam crudelis libido Thracii Tyranni olim privarat lingua, expressit querimonias suas ope filorum contextorum, et commisit telis taciturnis accusationem scelerum regis. Et alia puella verecunda credidit suos amores malo, neque puduit eam habere conscium pomum quod erat celaturum arcana ipsius. Famulus regis mandavit defossis scrobibus illius deformitatem, et terra fidelissima id celavit diu: deinde canna afflata vento

musas.—8 *Ac tibi* vulg.—21 *Inscribe* inter Paulini Epistolas, pro isto *incide.*—

NOTÆ

10 *Proditor*] Qui referat ad uxorem Paulini, quam timere præsertim videtur Auson. sic enim de ea infra: 'Tanaquil tua nesciat istud.' Eandem in animo habere hic videtur cum dicit: 'Aut quæsitoris gravior censura timetur.' Ejus scilicet consilio maxime inductus Paulinus Nolam secesserat, severiori Christianæ legis observationi vacaturus, et nuntium quodammodo amicis et negotiis sæcularibus remiserat, ut videre est ex Epist. XXXVI. D. Ambrosii.

* *Si tibi proditor instat*] Incertum an Poëta spectet uxorem Paulini Therasiam, an Eugenii turmas, qui nondum, ut vulgo creditur, Hispaniam sub jugum miserat. Rem tamen extra dubium ponere mihi videntur hi duo versus: 'Si prodi, Pauline, times, nostræque vereris Crimen amicitiæ, Tanaquil tua nesciat istud.'

13 *Threicii quondam, &c.*] Varias occulte scribendi artes amico suo per jocum subjicit, et firmat exemplis.

Threicii . . . regis] Terei.

14 *Quam, &c. Fecerat elinguem*] Philomela. Vide Ovid. Metam. lib. VI. Fab. 7. 8.

16 *Et pudibunda suos malo, &c.*] Cydippe apud Delum insulam decepta ab Acontio, incisum malo fidei maritalis pactum, et additum per Dianam, templi præsidem Deam, jusjurandum legens, ut colligere est ex mutuis eorum Epistolis apud Ovid.

18 *Vitium regale*] Aures Midæ asininas. Vide Ovid. lib. XI. Metam. Fab. 4.

Minister] Tonsor ejus.

Inspirata dehinc vento cantavit arundo.
Lacte incide notas: arescens charta tenebit
Semper inaspicuas: prodentur scripta favillis.
Vel Lacedæmoniam scytalen imitare, libelli
Segmina Pergamei tereti circumdata ligno
Perpetuo inscribens versu: qui deinde solutus
Non respondentes sparso dabit ordine formas,
Donec consimilis ligni replicetur in orbem.
Innumeras possum celandi ostendere formas,

illud cecinit. Inscribe literas lacte: charta, cum fuerit sicca, retinebit eas, nec unquam poterunt aspici: at quæ inscriptæ fuerint, apparebunt cineribus aspersis. Aut imitare Scytalen Laconicam, circumvolvens baculo rotundo segmenta membranacei libri, et in iis scribens lineas per totam baculi longitudinem; quæ postea solutæ exhibebunt ordine turbato literas sibi invicem non congruentes, quousque revolvantur in circuitum baculi similis. Facile mihi est monstrare tibi infinitos modos tegendi

22 'Τὸ *inaspicuas* Gronovii est emendatum felicissime, pro vulgato *in auspiciis*, pro quo Scaliger *in aspicuis*.' Floridus. Vid. Not. Var.—23 Al. *Lacedæmonias*.—26 '*Dabit ordine formas*] Ita pro *dedit*, postulante sensu, ex Lugdu-

NOTÆ

22 *Prodentur scripta favillis*] Inspersi scilicet chartæ cineres, iis tantum locis adhærentes in quibus viscosa lactis pinguedo quædam supererit, inconspicuas prius literas oculis prodent.

23 *Lacedæmoniam scytalen*] Cicero ad Atticum: 'Habes *σκυτάλην Λακωνικήν*.' *Σκυτάλη* est surculus teres, seu cylindrus, cui tæniam membranaceam angustam ita circumdabant, ut, ea per varias redeunte spiras, totus surculus involveretur. Tum quod significare volebant membranæ, sic circumvolutæ, variis secundum cylindri longitudinem lineis inscribebant; evoluta deinde tænia, sparsæ tantum huc illuc literæ, absque sensus aut verborum constructione apparebant. Nec eædem voces quæ inscriptæ fuerant construi iterum poterant, nisi is ad quem mittebantur, consimili plane ac ejusdem crassitiei cylindro, quem penes se habebat, tæniam circumvolvisset. Quo facto verba eodem quo scripta erant ordine, redeuntibus in locum suum literis, apparebant. Vide Plutarch. in Lysandro, A. Gell. lib. XVII. Noct. Attic. et Meursium in Laconicis.

* *Vel Lacedæmoniam scytalen, &c.*] Eam adhibebant Lacones in præceptis ad duces et imperatores militiæ inscribendis. Meminit scytales Laconicæ Basilius, Epist. ad Candidianum. Præter eos quos hic allegant Vinetus ac Tollius, consule Junium Animadv. lib. IV. cap. 14.

* 24 *Segmina Pergamei*] Perspicue dicit Pergameum libellum, chartam Pergamenam designans, quod candidum lorum, *ἱμάντα λευκὸν*, vocant Athenæus et Suidas; A. Gellius simpliciter lorum obscuriore sensu. *Junius*.

Et clandestinas veterum reserare loquelas,
Si prodi, Pauline, times, nostræque vereris
Crimen amicitiæ : Tanaquil tua nesciat istud.
Tu contemne alios, nec dedignare parentem
Affari verbis ; ego sum tuus altor, et ille
Præceptor primus, primus largitor honorum,
Primus in Aonidum qui te collegia duxi.

scripta, et explicare occultas rationes loquendi antiquorum, si metuis prodi, o Pauline, et times ne amicitia nostra tibi crimini vertatur : tua uxor hoc ignoret. Tu sperne ceteros : neque indignum te putes alloqui me parentem tuum. Ego sum tuus educator, et ille tuus primus Magister, primus impertitor honorum, qui primus deduxi te in cœtus Musarum.

nensi libro et vetere Pulmanni codice emendavimus.' *Tollius.*—34 Vetus cod. *veterum largitor honorum.* Vid. Not. Var.

NOTÆ

31 *Tanaquil tua*] Sic Therasiam sanctissimam Paulini conjugem appellat, innuens ejus monitis parere et consilio regi virum, quemadmodum Lucumo seu Tarquinius Priscus a sua Tanaquile regebatur. Revera ut Tanaquil Lucumonem impulit ad Romam relictis Tarquiniis petendam, ita non parum contulisse ad secessum Paulini Therasiam testis est D. Ambrosius loco supra laudato. Ab ea Tanaquile temporibus illis Tanaquiles solebant appellare uxores quæ maritis imperarent. Sidonius Apollin. lib. v. Epist. 7. de suo Tetrarcha : 'Temperat Lucumonem nostrum Tanaquil sua.' Therasiam suam moleste tulit Paulinus ab Ausonio Tanaquilem esse dictam, ut videre est ex ejus Epistolis ad Ausonium 1. et 2. quas ad libri ejus calcem excudi curavi, cum quibusdam Symmachi ad eundem Ausonium Epistolis.

XXIV. AUSONIUS PAULINO S. 417

Discutimus, Pauline, jugum, quod certa fovebat

O Pauline, excutimus jugum, quod levabat temperies quædam : quod placida con-

1 'In veteri libro hic erat titulus : *Incipit alia ad eundem, cum ille ad alia nota magis responderet, neque se venturum polliceretur.* Licet ineptus sit, dissi-

NOTÆ

1 *Discutimus, &c.*] Hanc e tribus Epistolis quas uno die ad Paulinum scripserit Ausonius primam facit Scaliger, ad centesimum tertium usque versum ejus : 'Agnoscisne tuam, Ponti dulcissime, culpam?' quem versum alterius Epistolæ principium facit vetus codex Lugdunensis, cum hoc titulo : 'Ausonius Paulino.' Et Scaliger tertiam illarum putat

**Temperies: leve quod positu, et tolerabile junctis,
Tractabat paribus concordia mitis habenis:
Quod per tam longam seriem volventibus annis
Fabula non unquam, nunquam querimonia movit,
Nulla querela loco pepulit, non ira, nec error,
Nec quæ compositis malesuadæ credula causis,
Concinnat verisimilis suspicio culpas.
Tam placidum, tam mite jugum: quod utrique parentes
Ad senium nostrum traxere ab origine vitæ:
Impositumque piis hæredibus, usque manere
Optarunt, dum longa dies dissolveret ævum.**

cordia moderabatur loris æqualibus: cum esset lene quando imponebatur, et facile toleratu, cum ei juncti eramus: quod jugum nunquam rumor, nunquam querela solicitavit per annos currentes tam longo spatio, quod nullus questus movit loco suo, non ira, neque error, neque suspicio, quæ credens fictis rationibus malæ suasionis, machinatur accusationes verisimiles. Tam lene, tam suave jugum, quod nostri ambo patres pertulerunt a vitæ suæ principio ad senectutem usque: et injunctum nobis religiosis eorum hæredibus, voluerunt semper subsistere, quousque longæva

mulare tamen nolui.' *Tollius. Quod nota* Vulg.—2 Al. *venerabile.*—7 Ita ex vetere libro legendum monet Scaliger. Vid. Not. inf. et Not. Var.—8 Alii, *suspectio.*—9 Sic scribit Grævius pro, *uterque parentes.*—19 '*Discutimus*] Sic

NOTÆ

esse, secundam vero quæ supra exposita fuit: 'Proxima quæ nostræ fuerat,' &c. Sed nihil necesse est hanc in duas dispescere in illo versu: 'Agnoscisne,' &c. cum eodem videatur impetu pars illa posterior effusa, ac prior. Potest ex tribus illis tertia intercidisse, nec extare nunc inter ceteras Ausonii. Queritur in his de Paulini secessu, et quod Epistolis et amicitiæ suæ pro more pristino non respondeat.

2 *Tolerabile junctis*] Pergit in Allegoria jugi, currus, et habenarum.

7 *Nec quæ compositis, &c.*] Grævius solicitabat hunc versum et legebat: *Nec quæ compositis malesuada, et credula vanis.* Ex Pulmanni lectione: *Male suadet credula canis.* Tollius nihil mutandum censet, quem secutus sum, et 'malesuadam' substantive sumtum verti 'malam suasionem.' Ut enim suada ipsa suasio est, quid vetat 'male suadam' intelligi 'malam suasionem?'

8 *Suspicio*] Secunda producta. Sic in Epist. Paulini ad Ausonium: 'Duceret in sanctum suspicio falsa parentem.' Sic apud Martial. lib. XI. Epigr. XLVI. 'Oblinitur minimæ si qua est suspicio rimæ.' Quæ apud nonnullos brevis est, et in verbo 'suspicio' apud omnes. Nihil ergo necesse est hic reponere *suspectio,* ut est in quibusdam editionibus.

9 *Utrique parentes*] Scribe juxta Grævium: *utrique parentes,* tui nempe, et mei.

11 *Impositumque*] Suprema voluntate, quasi testamento.

Et mansit, dum læta fides, nec cura laborat
Officii servare vices: sed sponte feruntur
Incustoditum sibi continuantia cursum.
Hoc tam mite jugum docili cervice subirent
Martis equi, stabuloque feri Diomedis abacti:
Et qui mutatis ignoti Solis habenis
Fulmineum Phaëthonta Pado mersere jugales.
Discutitur, Pauline, tamen: nec culpa duorum
Ista, sed unius tantum tua: namque ego semper
Contenta cervice feram: consorte laborum
Destituor: nec tam promtum gestata duobus
Unum deficiente pari perferre sodalem.
Non animus, viresque labant: sed iniqua ferendo
Conditio est oneri, cum pondus utrumque relicto

ætas finiret nostram vitam. Et quod jugum substitit, quamdiu fides inter nos erat vigens, neque opus nobis erat solicitudine, ut præstaremus officia mutua: sed illa ultro procedebant sese ultro excipientia absque observatione. Hoc jugum tam lene collo obsequenti exciperent equi Martis, et illi, qui abducti fuerunt ex equili Diomedis: et equi illi qui cum sentirent mutata sua lora regi a Sole sibi incognito, in Eridanum Phaëthontem percussum fulmine egerunt præcipitem. Excutimus tamen illud jugum, o Pauline: neque hæc culpa est duorum, sed tua unius solummodo. Ego enim portabo illud perpetuo intento collo. Deseror a socio laborum meorum. Neque ita facile est unum socium deficiente altero socio gestare ea quæ duo prius ferebant. Non vacillat animus meus, neque vires meæ: sed injusta lex est ponderi gestando, quando utrumque onus incumbit uni derelicto; et quando pondus alienæ

ex Pulmanni cod. non *Discutitur.*' Floridus.—24 *Proferre* vulg.

NOTÆ

17 *Martis equi*] Quamvis valde feroces. Servio ad hunc versum lib. III. Georg. 'Martis equi bijuges et magni currus Achillis,' *Δεῖμος* atque *Φόβος*, Metus et Terror, contra mentem Eustathii ad hunc versum Iliad. O. *Ὣς φάτο, καί ῥ' ἵππους κέλετο Δεῖμόν τε Φόβον τε Ζευγνύμεναι*: ubi *Δεῖμον*, et *Φόβον* filiorum aut satellitum Martis nomina esse ait, quibus imperet equos currui jungere, non autem ipsorum equorum. Quintus Calaber lib. VIII. *παραλειπ.* quatuor Marti equos tribuit Borea et Erinny genitos, quorum nomina: *Αἴθων, Φλόγιος, Κόμβος, Φόβος.*

Stabuloque feri Diomedis abacti] Equi Diomedis Thraciæ regis humanis carnibus a tyranno illo pasti, quibus demum ipse ab Hercule objectus est vorandus.

18 *Et qui mutatis, &c.*] 'Pyrois, Eous, et Æthon, Solis equi, quartusque Phlegon.' Ovid. II. Metam.

21 *Sed unius tantum tua*] Ita Propert. lib. III. Eleg. 24. 'Tu bene conveniens non sinis esse jugum.'

Ingruit; acceduntque alienæ pondera libræ.
Sic pars ægra hominis trahit ad contagia sanum
Corpus; et exigui quamvis discrimine membri,
Tota per innumeros artus compago vacillat.
Obruar usque tamen, veteris ne desit amici
Me durante fides: memorique ut fixa sub ævo
Restituant profugum solatia casta sodalem.
Impie, Pirithoo disjungere Thesea posses,
Euryalumque suo socium secernere Niso.
Te suadente fugam, Pylades liquisset Orestem;
Nec custodisset Siculus vadimonia Damon.
Quantum oblectamen populi, quæ vota bonorum
Sperato fraudata bono? gratantia cuncti
Verba loquebantur: jam nomina nostra parabant
Inserere antiquis ævi melioris amicis.
Cedebat Pylades: Phrygii quoque gloria Nisi
Jam minor, et promissa obiens vadimonia Damon.

lancis superadditur ei. Ita membrum hominis morbo aliquo tentatum corripit contagio corpus alioqui sanum: et in periculo unius partis, quanquam parvæ, tota compages corporis labascit per membra innumerabilia. Opprimar tamen usque, licet, ut non deficiat fides antiqui mei Sodalis, me vivo: et ut solamina sancta consignata annalibus reddant mihi socium qui aufugit. O impie, posses separare Theseum a Pirithoo, et disjungere comitem Euryalum a suo Niso. Pylades deseruisset Orestem, si hortatus esses eum ad fugiendum; et Damon Siculus deseruisset vadimonium. Quanta oblectatio populi, quæ vota proborum hominum defraudata sunt bono sperato? Jam omnes dicebant nobis verba gratulantia. Jam meditabantur referre nomina nostra inter antiquos melioris ætatis amicos. Pylades vincebatur a nobis: laus etiam Nisi Trojani jam minor erat nostra, et cedebat nobis

—34 *Possis* vulg.

NOTÆ

31 *Obruar usque, &c.*] Septem hos versus sequentes spurios esse putat Vinetus, quippe quos solus Paulini liber habuit. Vineto facile assentior, neque tamen eos e contextu ejicio; lectorum esto arbitrium.

34 *Pirithoo disjungere Thesea, &c.*] Quatuor celebratissima amicorum paria, Paulini exemplo et suasione divelli a se invicem potuisse ait. De Pirithoo et Theseo, vide Virgilium, Hyginum, Plutarch. de Niso et Euryalo, Virg. lib. Æneid. v. et IX. De Pylade, et Oreste, Hyginum, et Ovidium. De Damone et Pythia Pythagoricis, Ciceronem lib. III. de Officiis, Val. Max. libro IV. ubi de amicitia, &c.

* 36 *Te suadente fugam, Pylades liquisset Orestem*] Poëta videtur spectavisse illud Martialis Ep. XXIV. lib. VII. 'Te fingente nefas Pyladen odisset Orestes, Thesea Pirithoi destituisset amor,' &c.

43 *Vadimonia*] Quibus vadem pro se reliquerat, apud Dionysium Ty-

Nos documenta magis felicia: qualia magnus
Scipio, longævique dedit sapientia Læli.
Nos studiis animisque iisdem, miracula cunctis:
Hoc majora, pares fuimus quod dispare in ævo.
Ocyus illa jugi fatalis solvere lora
Pellæum potuisse ducem reor, abdita opertis
Principiis, et utroque caput celantia nodo.
Grande aliquod verbum nimirum diximus, ut se
Inferret nimiis vindex Rhamnusia votis;
Arsacidæ ut quondam regis non læta triumphis
Grandia verba premens ultrix Dea Medica belli

Damon sistens se vadimonio promisso. Nos eramus exempla feliciora: qualia magnus Scipio et senex ille sapiens Lælius præbuerunt. Nos cum essemus iisdem studiis, et iisdem animis, fuimus admirationi omnibus; et eo majori, quidem, quod licet ætate inæquali eramus tamen æquales. Existimo Imperatorem Pellæum potuisse citius dissolvere lora illa jugi fatalis, quæ occulta essent, quia tecta erant eorum initia, et abscondebant principium ab utraque parte nodi. Scilicet protulimus aliquod magnum verbum, ut Dea ultrix, Rhamnunti culta, ingereret se optatis nostris nimiis; quemadmodum olim illa Dea, vindex belli a Medis illati, ægre ferens triumphos regis Persarum, repri-

NOTÆ

rannum, amicum Pythiam mortem pro se oppetiturum, nisi ipse dicta die rediisset. Quod cum summa fide præstitisset, miratus eorum fidem et amicitiam Tyrannus, ignovit damnato, eosque rogavit ut se tertium ad amicitiam ascriberent, ut testatur Cicero lib. III. de Officiis.

44 *Qualia magnus Scipio, &c.*] Pub. Cornel. Scipio, et Caius Lælius. Sed de his Ciceronem vide de Amicitia.

47 *Pares fuimus quod dispare in ævo*] Quod magis mirum, cum ad amicitiam parum non faciat æqualitas ævi. Senior porro erat Ausonius, et Paulini, ut ipse ait Epist. superiore, altor, et præceptor primus, primus largitor honorum, primus qui in Aonidum collegia eum duxerat.

48 *Ocyus*] Quam lora nostri jugi; hoc est, nostram amicitiam.

Illa jugi fatalis . . lora] Nodum Gordium; quem qui solvisset, Orbis ei imperium oraculis promittebatur. Vide Arrianum, et Curtium.

49 *Pellæum ... ducem*] Alexandrum Magnum, Pella Macedoniæ urbe oriundum.

51 *Grande aliquod verbum, &c.*] Respexisse videtur ad illud Æneid. lib. X. 'Dixerat. Ille aliqnid magnum, vimque affore verbo Crediderat.' Ubi Servius: 'Proverbialiter dictum est, ac si diceret, non mirum sic occisum esse, qui sibi plurimum arrogabat.' Notare scilicet verba nimis superba Nemesis credebatur, et punire illa malo aliquo eventu. Hinc amicitiæ suæ et Paulini dissolutionem ei Deæ tribuit, quæ sic ulta fuerit jactantiora verba, quibus eam amicitiam, dum vigeret, extulerant.

52 *Rhamnusia*] Nemesis, a Rhamnunte Atticæ Pago, ubi colebatur.

53 *Arsacidæ regis*] Darii.

54 *Ultrix Dea Medica, &c.*] Vel

Sistere Cecropidum in terris monumenta paranti
Obstitit: et Graio jam jam fingenda tropæo,
Ultro etiam victis Nemesis stetit Attica Persis.
Quæ tibi Romulidas proceres vexare libido est?
In Medos, Arabasque tuos per nubila, et atrum
Perge chaos. Romana procul tibi nomina sunto.
Illic quære alios oppugnatura sodales:
Livor ubi iste tuus, ferrugineumque venenum
Opportuna tuis inimicat pectora fucis.
Paulinum, Ausoniumque, viros, quos sacra Quirini
Purpura, et auratus trabeæ velavit amictus,
Non decet insidiis peregrinæ cedere Divæ.
Quid queror, Eoique insector crimina monstri?

mens superbas ejus voces, opposuit sese ei, cum meditaretur constituere monumenta sui in regione Atheniensium; et cum jamjam collocanda esset in tropæum de Græcis, constitit etiam ultro Nemesis Attica Dea Persis devictis. Quæ tibi libido est, o Nemesis, exagitare optimates Romanos? Tende per nubes, et nigrum Chaos adversus tuos Medos, et Arabes. Longe remota sunt a te Romana nomina. Quære ibi alios socios, quos oppugnes; ubi tua ista invidia, et virus rubiginosum infensa reddit inter se corda accommoda tuis fraudibus. Dedecet Paulinum, et Ausonium, viros quos sacra purpura Romuli, et aureum indumentum trabeæ texit, vinci fraudibus Deæ exteræ. Quare conqueror, et accuso terribilem illam Deam Orientalem?

—55 *Parenti* vulg.—56 Legendum monet Tollius, *figenda*.—70 De *Ripa*

NOTÆ

'ultrix Medica,' hoc est, Medorum et belli ab iis illati, ut interpretatus sum: vel 'Dea Medica,' hoc est, facta ex marmore quod Medi, seu Persæ, in Atticam advexerant, ad tropæum de Atheniensibus, quos sperabant a se subactum iri, erigendum. Vide, ad plenum hujus loci intellectum, Notas nostras ad Epigram. xxi.

57 *Victis ... Persis*] A Miltiade prælio ad Marathonem.

58 *Romulidas proceres*] Se intelligit et Paulinum, Consulares ambos.

59 *In Medos, Arabasque tuos*] Quia bello Persarum tantum nota Græcis, et post illorum cladem ab his fabricata ex marmore, quod illi advexerant.

60 *Romana procul tibi nomina*] Paulini et Ausonii.

Procul tibi] Quippe quæ ne Latinum quidem ipsa nomen habes. Noster Mosella vers. 379. 'Et Latiæ Nemesis non cognita linguæ.' Plin. lib. xxviii. 'Alii Græcam Nemesin invocantes. Cujus ob id Romæ simulacrum in Capitolio est, quamvis Latinum nomen non sit.' Hinc infra 'peregrina' dicitur. 'Non decet insidiis peregrinæ cedere Divæ.'

63 *Inimicat pectora*] Horat. lib. iv. Ode ult. 'Non ira quæ procudit enses, Et miseras inimicat urbes.'

Occidui me ripa Tagi, me Punica lædit
Barcino, me bimaris juga ninguida Pyrenæi.
Quæque suo longe dirimit provincia tractu
Trans montes, Solemque alium, trans flumina et urbes,
Et quod terrarum, cœlique extenditur inter
Emeritensis Anæ, latæque fluenta Garumnæ.
Quod si intervallis spatium tolerabile limes
Poneret exiguus; (quamvis longa omnia credant,
Qui simul esse volunt;) faceret tamen ipsa propinquos
Cura locos, mediis jungens distantia verbis,
Mœnibus e patriis formam quoque vestis et oris.

Ripa Tagi Hesperii, Barcino Carthaginiensis, et cacumina nivosa Pyrenæi montis ad duo maria pertinentis, causa sunt mei doloris. Et provincia quæ nos separat procul suo spatio ultra montes, et alium Solem, ultra fluvios, et oppida, et quicquid terræ ac cœli panditur inter aquas Anæ Emeritensis, et latæ Garumnæ. Quod si brevis terminus constitueret intervallum tolerabile nostræ distantiæ; (licet ii qui cupiunt una esse, existiment spatia cuncta nimis longa;) ipsa tamen cura nostra redderet vicina loca in quibus essemus, connectens ope verborum ea quæ remota inter se essent, atque etiam ostendens invicem e muris nostris patriis formam vestis, et

transpositione et lectionibus versuum sequentium ad septuagesimum nonum

NOTÆ

67 *Eoi . . . monstri*] Ejusdem Nemeseos ultricis, et monstrosæ ac terribilis Deæ, in Græcia et Oriente primum cultæ.

68 *Occidui me ripa Tagi, &c.*] De Hispania sibi querendum esse ait, quæ sibi tum Paulinum detinebat. Occiduus dicitur Tagus Hispaniæ fluvius, in Occidentalem Oceanum influens.

Punica lædit Barcino] Urbs Hispaniæ Tarraconensis ad Mediterraneum mare, a Pœnis Hispaniam obtinentibus condita, ut hic locus Ausonii, et ipsum Barcinonis nomen indicat. 'Barcino' quippe, seu 'Barchino,' a Barcina, seu Barchina, Annibalis familia, a cujus aliquo condita fuerit; fortasse ab ipso Annibalis patre Amilcare, qui, testibus Plutarcho et Appiano, cognominatus est 'Barcas.'

70 *Quæque Provincia*] Hispania.

73 *Emeritensis Anæ*] Sic Heinsius. Anas Hispaniæ fluvius, *Guadiana*, ad quem urbs est antiquitus clarissima Augusta Emerita, nunc *Merida*, de qua Carmen IX. de Claris Urbibus.

77 *Mediis jungens distantia verbis*] Post hæc verba, interposita tantum virgula, subjungo versum: 'Mœnibus e patriis forsan quoque vestis et oris,' et, neglectis aliorum emendationibus, pro *forsan* repono *formam*, ut sit sensus, quem in Interpretatione exposui.

78 *Mœnibus, &c.*] Versum hunc, loco motum, sedi suæ restitui, nempe inter versus: 'Cura locos,' &c. et 'Santonus ut sibi,' &c. sicque constat sensus, in Interpretatione expositus, qui alias nullus esset. Prius erat inter versus: 'Barcino me bimaris,' &c.

Santonus ut sibi Burdigalam, mox jungit Aginnum
Illa sibi, et populos Aquitanica rura colentes:
Utque duplex Arelas, Alpinæ tecta Viennæ,
Narbonemque pari spatio sibi conserit: et mox
Quincuplicem socias tibi, Martie Narbo, Tolosam.
Hoc mihi si spatium vicinis mœnibus esset,
Tunc ego te ut nostris aptum complecterer ulnis:
Afflaretque tuas aures nostræ aura loquelæ.
Nunc tibi trans Alpes, et marmoream Pyrenen

vultus nostri. Quemadmodum Mediolanum Santonum connectit sibi Burdigalam, et hæc deinde sibi Aginnum, et populos arantes arva Aquitanica, et ut Arelas urbs gemina jungit sibi æquali intervallo domus Viennæ Alpinæ, et Narbonem; ac deinde tu, o Narbo Martie, jungis tibi Tolosam quincuplicem. Si illud mihi esset intervallum muris nostrarum urbium haud multum distantibus, tum ego te amplecterer quasi junctum meis brachiis: et flatus meæ vocis perveniret ad tuas aures. Nunc habitas ultra Alpes, et Pyrenæum marmore abundantem, apud Cæsar-

NOTÆ

et 'Quæque suo longe,' &c.

79 *Santonus ut, &c.*] Exemplis declarat quod supra dixit: 'Quod si intervallis spatium tolerabile limes Poneret exiguus,' &c. Santonus hic est Mediolanum, Santonum metropolis, *Saintes.* Hanc a Burdigala abesse leucis 22. ait Vinetus, Burdigalam vero Aginno leucis 18.

81 *Utque duplex Arelas*] Vide Carmen VIII. de Claris Urbibus quod incipit: 'Pande, duplex Arelate, tuos blanda hospita portus.'

Alpinæ tecta Viennæ, Narbonemque pari, &c.] In eodem Carm. VIII. Clar. Urb. 'Gallula Roma Arelas: quam Narbo Martius, et quam Accolit Alpinis opulenta Vienna colonis.' De his urbibus vide Carmina in Claris Urbibus.

82 *Pari spatio*] Non omnino. Testatur Vinetus abesse Arelatem a Narbone tridui fere itinere, sed a Vienna aliquanto plus: Narbonem vero a Tolosa fere quatridui.

83 *Quincuplicem ... Tolosam*] Carm. XII. Clar. Urb. de Tolosa: 'Quæ modo quadruplices ex se cum effuderit urbes, Non ulla exhaustæ sentit dispendia plebis.' Ubi vide Notas nostras.

86 *Afflaretque tuas aures*] Confer cum hoc versu versum supra loco motum: 'Mœnibus e patriis formam quoque vestis et oris.'

87 *Trans Alpes, et marmoream Pyrenen*] Alpes generatim dici angustos inter montes transitus, et in Pyrenæo Alpes fuisse, discimus ex hoc Procopii loco: *Ἄχρι εἰς Ἄλπεις τὰς ἐν ὄρει τῷ Πυρηναίῳ οὔσας· Ἄλπεις δὲ καλεῖν τὴν ἐν στενοχωρίᾳ δίοδον οἱ ταύτῃ ἄνθρωποι νενομίκασι.* Hinc Gellius de Catone loquens: 'Cum de Hispanis Alpinis scriberet, qui circa Iberum colunt, verba hæc posuit,' &c.

* *Nunc tibi trans Alpes et marmoream Pyrenen*] Alpes pro Pyrenæis sæpius acceperunt Veteres. Sic Gellius Hispanos Pyrenæum accolentes ex Catone vocat Alpinos. Ideo Silius Punic. lib. II. vers. 333. 'Geminas Alpes' dixit.

Cæsareæ Augustæ domus est. Tyrrhenica propter
Tarraco, et ostrifero superaddita Barcino ponto.
Terjuga Burdigalæ trino me flumina cœtu
Secernunt turbis popularibus: otiaque inter
Vitiferi exercent colles, lætumque colonis
Uber agri, tum prata virentia, tum nemus umbris
Mobilibus, celebrique frequens ecclesia vico:
Totque mea in Novero sibi proxima prædia pago,
Dispositis totum vicibus variata per annum,
Egelidæ ut tepeant hyemes, rabidosque per æstus

Augustam. Prope te sunt Tarraco Tyrrhenica, et Barcino adjuncta mari ostreoso. Montes et fluvii terno numero me separant a strepitu populi Burdigalæ: et otiantem exercent clivi consiti vitibus, et solum fertile agri mei gratum agricolis, præterea viridia prata, præterea sylva suis umbris nutantibus, et cœtus numerosus in pago frequenti incolis: et tot meæ villæ sibi vicinæ in Novero pago, quas muto statis vicibus per totum annum; ut tepidæ mihi hyemes sint, et exigui Aquilones

vide inf. et Not. Var.—90 ‘Sic fortasse melius, quam quomodo alii habent

NOTÆ

88 *Cæsareæ Augustæ*] Quæ Arragoniæ regni caput est, hodie *Sarragoza.* Appellabatur ‘Salduba,’ priusquam a Cæsare Augusto, Cæsarea Augusta, aut etiam, Cæsar-Augusta, nominaretur.

Tyrrhenica propter Tarraco] *Tarragona,* clara urbs, quæ Tarraconensi Hispaniæ nomen fecit. Tyrrhenicam hic appellatam putat Vinetus, non quod a Tyrrhenis condita fuerit, quæ Scipionum opus fuit, teste Plinio et Solino, sed quod ad mare internum sit Tyrrhenum appellatum.

90 *Terjuga Burdigalæ, &c.*] Sic recte vidit Vinetus legendum, non, *Me juga, &c.* Neque enim in jugis Burdigalæ erat, qui apud Noverum pagum in Santonis versabatur, ut infra videre est. ‘Terjuga,’ hoc est, triplicia illa flumina, quibus a Burdigalæ turbis popularibus secernebatur, erant Garumna, Duranius, et Carantonus, trans quem intelligendum est situm fuisse Noverum pagum in Santonis. De hoc enim pago locutum minime dubito Ausonium fuisse Epist. XI. cum dixit: ‘Vinum cum bijugo parabo plaustro Primo tempore Santonos vehendum,’ &c.

91 *Secernunt turbis popularibus*] Expressum illud ex Horatii Ode I. ‘Me gelidum nemus Nympharumque leves cum Satyris chori Secernunt populo.’ Otium et delicias villæ suæ apud Santones in Novero pago, hodie *les Nouliers,* describit, cujus inter commoda recenset (quod notandum) Ecclesiæ viciniam: ‘Celebrique frequens Ecclesia vico.’ At Villæ delicias et commoda, amico absente, negat sibi aliquo esse in pretio.

95 *In Novero*] In quibusdam codd. *Novaro,* in Lugdun. Membranis *Nabaro.* Vide Notam superiorem. Suspicatur Vinetus pagum hunc esse qui hodie *les Nouliers,* Novalarii, et Ecclesia sancti Petri de Novalariis in Latinis diplomatibus, propius Augeriacum, quam Santonos.

Aspirent tenues frigus subtile Aquilones.
Te sine sed nullus grata vice provenit annus.
Ver pluvium sine flore fugit. Canis æstifer ardet.
Nulla autumnales variat Pomona sapores:
Effusaque hyemem contristat Aquarius unda.
Agnoscisne tuam, Ponti dulcissime, culpam?
Nam mihi certa fides, nec commutabilis unquam
Paulini illius veteris reverentia durat:
Quæque meo atque tuo fuerat concordia patri.
Si tendi facilis cuiquam fuit arcus Ulixei,
Aut præter dominum vibrabilis ornus Achillei,
Nos quoque tam longo Rhamnusia fœdere solvet.
Sed cur tam mœsto sero tristia carmina versu?
Et non in meliora animus se vota propinquat?
Sit procul iste metus: certa est fiducia nobis,

afflent mihi tenue frigus per calores rabidos æstatis. At sine te nullus mihi annus exoritur jucunda vicissitudine. Ver pluvium elabitur absque floribus. Canicula flagrat æstuans. Pomona nequaquam mihi suppeditat fructus diversi saporis per Autumnum: et Aquarius tristem facit hyemem effusis imbribus. Faterisne tuam hanc esse culpam, o jucundissime Ponti? Nam mihi constans fides manet, et veneratio nunquam mutabilis prisci illius Paulini: et unanimitas quæ intercesserat inter patrem meum, et tuum. Si facile fuit ulli homini intendere arcum Ulyssis, aut si hasta Achillis potuit mitti ab aliquo præter ipsum ejus dominum, Nemesis etiam dissociabit nos a tam diuturna amicitia. At quare compono mæstum poëma tam lugubri carmine? Et quare mens mea non accedit ad faustiora vota? Hic

libri, *Me juga.*' Vinetus. *Me juga* habet ed. Toll.—100 Legebat Barthius, *aret* pro *ardet.*—102 '*Urna* hic pro *unda* reponit Gronovius, acute.' *Floridus.*—103 *Agnoscesne* Vulg. Vid. Not. Var.—111 Conjicit Accursius: *Et cur non*

NOTÆ

102 *Contristat Aquarius unda*] Expressum ex Virgil.

103 *Agnoscisne*] Hoc alterius Epistolæ initium in Lugdunensi Ms. ut observavit Scaliger: sed de hoc supra.

Ponti dulcissime] Recte blandiens prænomine eum compellat. Horat. 'Quinte, puta, aut Publi: Gaudent prænomine molles Auriculæ.'

107 *Si tendi facilis, &c.*] Lib. XXI. Odyss. nemo Ulyssis arcum, præter ipsum Ulyssem, potest tendere.

108 *Vibrabilis ornus Achillei*] Metonym. materiæ ornus pro hasta ex orno, vel etiam συνεκδοχικῶς, ex quavis arbore. Hanc autem vibrare solus Achilles poterat, ut patet ex libb. Iliad. XVI. et XIX. Hinc dissolvi non posse suam et Paulini amicitiam infert Ausonius.

Si genitor natusque Dei pia verba volentum
Accipiat, nostro reddi te posse precatu:
Ne sparsam raptamque domum, lacerataque centum
Per dominos, veteris Paulini regna fleamus:
Teque vagum toto quam longa Hispania tractu,
Immemorem veterum, peregrinis fidere amicis.
Accurre, o nostrum decus, o mea maxima cura,
Votis, ominibusque bonis, precibusque vocatus,
Appropera: dum tu juvenis, dum nostra senectus
Servat inexhaustum tibi gratificata vigorem.
Et quando iste meas impellet nuntius aures?
Ecce tuus Paulinus adest: jam ninguida linquit
Oppida Iberorum, Tarbellica jam tenet arva.
Hebromagi jam tecta subit; jam prædia fratris

timor longe pellatur. Mihi est certa confidentia, si Deus Pater, et filius Dei audit pias voces exoptantium, te posse restitui nostris precibus: ut non lugeamus dispersam, et direptam domum veteris Paulini, et ejus possessiones dissipatas per centum dominos: et te vagantem per totum spatium Hispaniæ quantumcumque longa est, oblitum veterum amicorum, fidere extraneis. Accurre o noster honos, o solicitudo mea maxima, accitus votis, et ominibus faustis, ac precibus festina huc: donec tu es juvenis, dum senecta mea in tui gratiam retinet vires integras. Quandonam hic nuntius pulsabit meas aures? En adest tuus Paulinus. Jam deserit nivosas urbes Hispanorum, jam est in agris Tarbellicis. Jam ingreditur tecta Hebromagi; jam

meliora animo se vota propinquant: sed nihil mutat.—123 'Scitus mehercule, et elegans versus est, quem pro hoc Pulmanni vetus liber substituit: *En erit ut nostras hic nuntius excitet aures?* nec quem præferam video: idem liber mox, [vs. 130] pro *Totum occursantis, &c.* habuit: *Prævertit cunctos, ut te amplectatur, amicos.*' Tollius.—125 *Trebellica* vulg.

NOTÆ

115 *Sparsam raptamque domum, &c.*] A cognatis, aut etiam libertis servisque Paulini absentis, ut fere fit.

120 *Votis ominibusque*] Horat. libri IV. Ode v. 'Votis, ominibusque, et precibus vocat.'

123 *Et quando iste, &c.*] Pro hoc versu vetus Pulmanni liber illum habet non minus elegantem: *En erit ut nostras hic nuntius excitet aures?*

124 *Ecce tuus Paulinus adest*] Ambigo utrum apud Veteres quid occurrat quod tum verbis, tum sententiis affectibusque, magis præstet quam extrema hæc Epistola.

125 *Tarbellica . . . arva*] Quæ prima occurrunt ex Hispania Vasconia Aquitaniam ingredientibus.

126 *Jam prædia fratris*] De fratre illo Paulini ejusque prædiis nihil notum.

Vicina ingreditur; jam labitur amne secundo;
Jamque in conspectu est; jam prora obvertitur amni;
Ingressusque sui celebrata per ostia portus
Totum occursantis populi prævertitur agmen:
Et sua præteriens, jam jam tua limina pulsat.
Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?

intrat fundos fratris sui proximos Hebromago; jam descendit secundo fluvio; et jam cerni potest; jam prora ejus navis vertitur ad fluvium, et ingressus per jactata fama ostia sui portus, præterit totam turbam populi obvii: et præteriens suam januam, jamjam pulsat tuam. Credendumne hoc mihi? an vero qui amant effingunt sibi ipsis somnia?

NOTÆ

128 *Jam prora obvertitur amni*] Jam appellit, et ripam tenet. Virg. lib. VI. Æneid. 'Obvertunt pelago proras. Tum dente tenaci Anchora fundabat naves: stant littore puppes.'

129 *Sui celebrata per ostia portus*] Portum Condatem videtur innuere, de quo jam supra.

131 *Sua præteriens*] Præ studio ut te videat.

132 *Credimus, &c.*] Virgilii est Ecl. VIII. in fine. Similiter Horat. lib. III. Od. IV. 'Auditis? an me ludit amabilis Insania,' &c.

XXV. AUSONIUS PAULINO SUO S. 418

QUARTA tibi hæc notos detexit epistola questus,
Pauline; et blando residem sermone lacessit.
Officium sed nulla pium mihi pagina reddit,

Hæc quarta Epistola explicat tibi querelas nostras jam tibi cognitas, o Pauline; et provocat te pigrum comi oratione. At nulla pagina tua mihi exhibet vicissim

Titulus huic Epistolæ erat in Vossiano optimo libro: *Cum Pontius Paulinus Junior quartis jam literis non respondisset, sic ad eum scriptum est.*—1 Alii,

NOTÆ

* Ea quarta est ex iis quas Ausonius Paulino in Hispania agenti scripsit; videturque circa annum 393. scripta. In ea Paulino fastum objicit, quo silentium affectat, quanquam homini saxa respondent, Naturaque nil mutum dedit. Tum adjicit ninguidis Pyrenæi locis et Vasconum saltibus immutatos Paulini mores dulcissimos. Verum hæc, et quæ quatuor annorum fere spatio scripsit Ausonius, ut Paulinum a strictioris vitæ instituto revocaret, tum demum reddita sunt, favente Deo, cum Paulinus, jam vegetior, amico, cui tantum deberet, obsistere potuit.

1 *Detexit*] Sic vetus liber. Alii *direxit* minus bene. 'Detexit' hic præsens est a detexere. Metaphora a textoribus ducta.

Fausta salutigeris ascribens orsa libellis.
Unde istam meruit non felix charta repulsam,
Spernit tam longo cessatio quam tua fastu?
Hostis ab hoste tamen per barbara verba salutem
Accipit: et salve mediis intervenit armis.
Respondent et saxa homini: percussus ab antris
Sermo redit: redit et nemorum vocalis imago:
Littorei clamant scopuli, dant murmura rivi,
Hyblæis apibus sæpes depasta susurrat.
Est et arundineis modulatio musica ripis:
Cumque suis loquitur tremulum coma pinea ventis.
Incubuit foliis quotiens levis Eurus acutis,
Dindyma Gargarico respondent cantica luco.

pium hoc officium, scribens in capite libellorum salutem præferentium initia felicia. Qua ratione infortunata Epistola, quam mora tua contemnit tam diuturna superbia, promerita est istam repulsam? Attamen hostis accipit salutem ab hoste barbaris vocibus: et vox salve intercedit in medio armorum. Cautes etiam respondent homini. Oratio impingens in antra revertitur ab iis. Et simulacrum vocis remittitur e sylvis: rupes, quæ sunt in littore maris, reboant; rivuli edunt susurros; sæpes, quam Hybleæ apes depascuntur, iis murmurat. Auditur etiam musicus sonus in ripis fluviorum cannis abundantibus: et frondes pinuum edunt tremulum murmur cum ventis ipsas afflantibus. Quoties tenuis ventus afflavit acutas frondes, cantus Dindymi montis respondent stridori sylvæ Gargaricæ. Nihil natura fecit

direxit.—10 *Reboat nemorum* vulg. '*Redit et n.*] Verissima lectio: nam τὰ *reboat* et *resultat* ex Interpretatione sunt.' *Tollius.*—12 Sic restituit ex membranis Lugdunensibus Scaliger, pro eo quod correctores reposuerunt: *Somniferumque canit sepes depasta susurrum.*—14 Sic vetus codex, pro: *Atque arguta suis loquitur coma, &c.*—16 *Dindymaque Idæo* vulg.—21 Alia exemplar.

NOTÆ

4 *Fausta . . . orsa*] Puta S. P. hoc est salutem plurimam, vel, ut apud Græcos, Χαίρειν καὶ εὐπράττειν, hoc est, ut vertit Horat. 'Salvere, et bene rem gerere.'

7 *Hostis ab hoste tamen*] Apud Ovid. Phædra Hippolyto: 'Inspicit acceptas hostis ab hoste notas.'

9 *Respondent et saxa homini*] Cic. pro Archia poëta: 'Saxa et solitudines voci respondent.'

10 *Vocalis imago*] Echo.

Hyblæis apibus] Expressum est ex his Virg. Ecloga I. 'Hinc, tibi quæ semper vicino ab limite sæpes Hyblæis apibus florem depasta salicti, Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.'

16 *Dindyma Gargarico*] Dindymus Gargarus, et Ida, montes sunt Phrygiæ, tubis et tympanis Matris Deum personari soliti. Huc facit locus hic Claudiani lib. I. de raptu Proserpinæ: 'Hic sedes augusta Deæ, templique colendi Religiosa silex, densis quam pinus obumbrat Frondibus,

Nil mutum natura dedit: non aëris ales,
Quadrupedesve silent, habet et sua sibila serpens,
Et pecus æquoreum tenui vice vocis anhelat.
Cymbala dant flictu sonitum, dant pulpita saltu
Icta pedum: tentis reboant cava tympana tergis.
Isiacos agitant Mareotica sistra tumultus.
Nec Dodonæi cessat tinnitus aheni,
In numerum quotiens radiis ferientibus ictæ
Respondent dociles moderato verbere pelves.

mutum. Non volucris aëria, neque bestiæ quadrupedes tacent, anguis quoque habet sua sibila, et greges marini anhelitum edunt quasi quandam exiguam vocem. Cymbala percussa sonant, et pulpita pulsata saltu pedum. Tympana concava coriis intentis tecta remugiunt. Sistra Ægyptiaca excitant sonitus in sacris Isidis. Neque tinnitus æris Dodonæi cessat quoties lebetes percussi virgis pulsantibus modulate resonant dociles ad ictus incussos in numerum. Tu vero, Pauline, perinde ac si

Tacta pedum.—25 Emendat et scribit Tollius ex vet. libro, *modulate.*—28 Sic

NOTÆ

Et nulla lucos agitante procella Stridula coniferis modulatur carmina ramis: Terribiles intus thyasi, vesanaque misto Concentu delubra gemunt. Ululatibus Ide Bacchatur, timidas inclinant Gargara sylvas.'

19 *Anhelat*] Motitando branchias.

20 *Cymbala dant flictu sonitum*] Expressum ex hoc Virg. Æneid IX. 'Tum scuta cavæque Dant sonitum flictu galeæ.'

22 *Mareotica sistra*] Ægyptiaca. A Mareotide urbe, et lacu, ac regiuncula Ægypti, per Synecdochen. Sistri descriptionem vide in nostris ad Apuleianum Asinum Notis lib. II. p. 64.

23 *Dodonæi, &c.*] Tradit Zenodotus in Dodona (quæ urbs fuit Epiri, prope quam nemus Jovi sacrum, ubi oraculum vetustissimum) duas fuisse sublimes columnas, in altera positam pelvim æream, in altera pensile pueri simulacrum, flagellum æreum manu tollentis: quoties autem ventus vehementius flaret, fieri ut scutica impulsa crebrius lebetem feriret, isque percussus tinnitum redderet ad multum etiam temporis resonantem. Suidas rem aliter narrat ex Dæmone. Ait oraculum Jovis, quod olim erat in Dodona, lebetibus æreis undique cinctum fuisse, ita ut invicem sese contingerent. Itaque necesse erat fieri, ut uno quopiam pulsato, vicissim et omnes resonarent, sonitu per contactum ab aliis ad alios succedente. Durabatque in longum tempus tinnitus ille, videlicet in orbem redeunte sono. Hinc tractum adagium, *Dodonæum æs*, in hominem importunæ atque improbæ loquacitatis.

* *Nec Dodonæi cessat tinnitus aheni*] Quorum opera tinnitus ille non cessabat, Callimacho in Delum dicuntur θεράποντες ἀσιγήτοιο λέβητος, famuli non silentis lebetis. Dicunt autem in Dodone ahenum in columna positum eaque edita; in altera vero columna prope stare puerum flagello æneo armatum, ac ingenti moto spiritu flagellum sæpe in lebetem inci-

Tu velut Œbaliis habites taciturnus Amyclis,
Aut tua Sigalion Ægyptius oscula signet,
Obnixum, Pauline, taces: agnosco pudorem:
Quod vitium fovet ipsa suum cessatio jugis.
Dumque pudet tacuisse diu, placet officiorum
Non servare vices: et amant longa otia culpam.
Quis prohibet Salve atque Vale brevitate parata
Scribere? felicesque notas mandare libellis?
Non ego longinquos ut texat pagina versus
Postulo: multiplicique oneres sermone tabellas.
Una fuit tantum, qua respondere Lacones,
Litera: et irato regi placuere negantes.

incola sis taciturnus Amyclarum a Laconibus conditarum, vel tanquam Ægyptius Harpocrates premat digito tuum os, servas obstinatum silentium. Agnosco tuam verecundiam: quod vitium suum ipsa perpetua desidia alit. Et quia pudet diu siluisse, juvat non præstare mutua officia: et diuturna cessatio delectatur suo ipsius peccato. Quis impedit quominus scribas mihi facili brevitate, Salve, et Vale? Et committas chartæ literas fauste precantes? Ego non peto ut pagina a te missa expandat carmina longa, neque ut mandes tabellis orationem multam. Unica solum litera fuit qua Spartani responderunt, et denegantes placuerunt tamen regi quan-

NOTÆ

dere, unde strepitus resultaret non levis. Consule Parœmiarum auctorem.

26 *Œbaliis habites taciturnus Amyclis*] Ab Amyclis Œbaliis, seu Laconicis, dictæ sunt aliæ Amyclæ, a Laconibus colonis, duce Phalanto in magnam Græciam appulsis, conditæ: urbs est inter Caietam et Terracinam sita, de qua intelligendus hic locus. Cur tacitæ dictæ sint Amyclæ, rationem hanc Servius et Pomponius Sabinus reddunt ad hunc Virg. locum Æneid. x. 'Tacitis regnavit Amyclis,' quod cum in ea urbe frequenter falso nuntiaretur hostium adventus, et inani terrore civitas quassaretur, lata lege cautum est ne quis unquam hostis nuntiaret adventum. Postea, cum vere hostis veniret, nullo nuntiante, ex improviso capta est: unde 'Tacitæ Amyclæ' dictæ sunt, quod periere silentio.

27 *Sigalion Ægyptius*] Harpocratem intelligit, Deum illum Isidis et Osiridis comitem perpetuum, qui, ut ait Ovidius: 'Premit vocem, digitoque silentia suadet.' Non *Sigalion* hic, sed *Sigaleon* legit Lilius Gyraldus Syntagm. I. et exponit *παρὰ τὸ σιγᾶν καὶ λεὼς*, a silendo et populo, quod scilicet populis silentium indicat. Inter Lares cultus est, quod silentio arcana domus tegenda maxime sint.

36 *Una fuit tantum, &c.*] Litera O, qua, teste Eustathio in lib. v. Iliad. sonum illum exprimebant quem postea adjecto *υ* expresserunt *οὐ*, quod negantis est, et significat, non.

* *Una fuit tantum, qua respondere Lacones, Litera*]'Auctor Plutarchus in Laconicis Apophthegm. Lacedæmonios Philippo regi quid quod præstare nollent petenti rescripsisse: *ἅπερ ᾔτησας, οὐ, quæ petiisti, non.* Ubi emendandum *τὸ οὐ*, et legendum *ὃ*, quod

Est etenim comis brevitas. Sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert: cum multa loquaces
Ambiguis sererent verbis, contra omnia solum
Est, respondebat, vel Non. O certa loquendi
Regula! nam brevius nihil est, nec plenius istis:
Quæ firmata probant, aut infirmata relidunt.
Nemo silens placuit: multi brevitate loquendi.
Verum ego quo stulte dudum spatiosa locutus
Provehor? ut diversa sibi vicinaque culpa est,
Multa loquens, et cuncta silens! non ambo placemus:
Nec possum reticere, jugum quod libera nunquam
Fert pietas, nec amat blandis postponere verum.
Vertisti Pauline tuos dulcissime mores?
Vasconis hoc saltus, et ninguida Pyrenæi
Hospitia, et nostri facit hoc oblivio cœli?
Imprecer ex merito quid non tibi, Iberica tellus?

quam irato. Nam brevitas est urbana. Sic fama memorat Pythagoram, reversum ad vitam, docuisse. Cum garruli plurima dicerent verbis incertis, adversus illa omnia reponebat tantum Est vel Non. O certam normam loquendi! Nihil enim est brevius, neque copiosius illis vocibus: quæ approbant ea quæ confirmata sunt, vel refellunt quæ refutata. Nemo placuit tacendo: plurimi placuere loquendo breviter. At quo ego abripior jam diu stolide dicens vasta? quam discrepantia, et quam propinqua tamen invicem vitia sunt nimis multa dicere, et tacere omnia! Displicemus uterque: neque silere possum liberam caritatem nunquam premi servili jugo, neque solere posthabere veritatem blanditiis. Jucundissime Pauline ergo mutasti tuos mores? Saltusne Vasconiæ, et nivosa habitacula Pyrenæi montis, et oblivio nostri aëris hoc efficiunt? Quid mali tibi non optem jure, o terra Hispanica? Carthagi-

mavult Vinetus legere quam, *Obnixus*.—43 *Reclinant* Vulg.—49 Ita legendum monet Accursius pro *deponere*.—53 Optimus liber, inquit Tollius, *Iberia tellus*.

NOTÆ

negandi vim habebat: repugnantibus licet Jan. Meller. Palmerio, et Bapt. Egnatio Racemat. cap. 3. Constat enim *o* addito *s* Antiquos pronuntiasse, non item scripsisse, ut jam ad monosyllaba monuimus.

Apud Plutarchum ibidem extat aliud brevitatis Laconicæ exemplum, qua eidem Philippo non unica quidem litera, sed una voce respondent. Cum ille in agrum Laconicum venisset, per literas quærenti amicumne ipsum vellent, an inimicum venire, responderunt Spartani, Neutrum, *οὐδέτερον*.

37 *Irato regi*] Philippo Macedoni.

51 *Vasconis hoc saltus, &c.*] Regio Vasconum cis et trans Pyrenæum et in ipso Pyrenæo, *Basques*, *Biscains*, et *Navarrois*.

Te populent Pœni: te perfidus Hannibal urat:
Te belli sedem repetat Sertorius exul.
Ergo meum, patriæque decus, columenque Senati,
Bilbilis, aut hærens scopulis Calagorris habebit?
Aut quæ dejectis juga per scruposa ruinis
Arida torrentem Sicorim despectat Hilerda?
Hic trabeam, Pauline, tuam, Latiamque curulem
Constituis, patriosque istic sepelibis honores?
Quis tamen ista tibi tam longa silentia suasit?
Impius ut nullos hic vocem vertat in usus:

nienses te vastent: perfidus Annibal te concremet: Sertorius Roma exul iterum ponat in te sedem belli. Bilbilis igitur tenebit te honorem meum, et patriæ, ac ornamentum Senatus? Vel Calagurris affixa rupibus? Vel Ilerda quæ sparsis ruderibus per colles lapidosos, sicca ipsa deorsum videt Sicorim rapide fluentem? Pauline, isticne collocas tuam togam consularem, et sellam curulem Romanam, et contumulabis istic honores a patre tuo acceptos? At quis auctor tibi fuit istius silentii tam diuturni? Opto ut ille impius ad nullos usus adhibeat vocem:

—56 *Columen* et *culmen*, *Senatusque* et *Senati* hic legit Accursius. *Culmenque Senatus* est Vulg.—57 *Calaguris* in vet. cod.—68 '*Echo resecuta querelas*] Sic

NOTÆ

54 *Pœni*] Qui quondam populati sunt.

* *Te populent Pœni, &c.*] Vere Poëtam hic se exhibet Ausonius, dum varios quibus æstuat motus describit: modo imprecatur Iberiæ devastationem, incendia: modo indignatur vilibus oppidis Paulinum, Senatus columen, decusque patriæ, detineri, atque illic patrios honores sepelire: modo Diris eum devovet qui Paulino tam longa suasit silentia, precaturque, ut tristis, egens, deserta colat; et mentis inops, instar Bellerophontis, hominum cœtus vitet.

55 *Belli sedem repetat Sertorius*] Quam olim tenuit. Vide Plutarch. Appian. et alios Rerum Rom. Scriptores.

56 *Ergo meum . . . decus*] Paulinum. Indignantis hæc sunt.

Columenque Senati] Pro Senatus. Sic ad Probum supra: 'Dico hunc Senati præsulem.'

57 *Bilbilis*] Patria poëtæ Martialis, in Cæsaraugustano conventu, hodie *Calatajud*, ad Salonem fluvium.

Calagorris] Et Calagurris, montana urbs Vasconum Hispanorum, patria Quintiliani, ad Iberum amnem, hodie *Calahorra*, in finibus Navarræ et Legionis.

58 *Aut quæ dejectis, &c. torrentem Sicorim despectat Hilerda*] Hodie *Lerida*, in eodem Cæsaraugustano conventu ad Orientem, Athanagia primum dicta. De ejus situ sic Lucanus initio lib. IV. Pharsaliæ: 'Colle tumet modico, lenique excrevit in altum Pingue solum tumulo. Super hunc fundata vetusta Surgit Hilerda manu. Placidis prælabitur undis Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes.'

63 *Ut nullos*] 'Ut,' hic pro, utinam, quemadmodum apud Terent. in

Gaudia non illum vegetent: non dulcia vatum
Carmina, non blandæ modulatio flexa querelæ,
Non fera, non illum pecudes, non mulceat ales,
Non quæ pastorum nemoralibus abdita lucis
Solatur nostras Echo resecuta loquelas.
Tristis, egens, deserta colat: tacitusque pererret
Alpini convexa jugi: ceu dicitur olim
Mentis inops, cœtus hominum et vestigia vitans,
Avia perlustrasse vagus loca Bellerophontes.

non gaudia recreent illum: non jucundi poëtarum versus, non numerus inflexus querimoniæ comis, non fera, non pecora, non aves illum delectent, non Echo, quæ, abscondita in sylvis pastorum, consolatur nostros questus, respondens iis. Habitet solitudines mœstus, et inops: et vagetur silens per curva Alpium cacumina, quemadmodum Bellerophontes fertur quondam alienatus mente, fugiens congregationes, et passus hominum, percurrisse vagando solitudines devias. Imprecor hæc illi.

in Epigrammate nonagesimo nono: et melius verbo *Solatur* convenit *querelas*, quam, quod habebat vetus cod. *loquelas*.' Vinetus.—70 Al. *Alpinis connexa*

NOTÆ

Adelphis: 'Defessus sum ambulando. Ut, Syre, te cum tua Monstratione magnus perdat Jupiter.'

65 *Non blandæ modulatio flexa querelæ*] Elegia hic intelligi videtur.

68 *Loquelas*] Melius *querelas*, quod in pluribus editionibus. Magis enim congruit cum verbo 'Solatur,' quod præcedit.

70 *Alpini convexa jugi*] Scaliger reponit, *Alpinis convexa jugis*, ex veteri libro. Sed nihil necesse est mutare; planus est sensus. Porro Alpinum jugum vel de Alpibus Italicis, vel etiam de Pyrenæo intelligere potes. Noster Epistola superiore: 'Nunc tibi trans Alpes, et marmoream Pyrenen Cæsareæ Augustæ domus est.' Ubi vide notata.

Ceu dicitur olim Mentis inops, &c. Bellerophontes] De quo Cicero lib. III. Tusc. Quæst. ex Homero IV. Iliad. 'Qui miser in campis mœrens errabat Aleis, Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.'

Bellerophontes] Hipponous dictus, priusquam Belleron Corinthiorum primatem virum interfecisset, et ex eo Bellerophontes, seu Bellerophon, hoc est, Belleri interfector appellaretur. Sed de hoc et de debellata ab eo Chimæra plura vide apud Mythologos.

* *Avia perlustrasse vagus loca Bellerophontes*] Perperam ea quasi Paulino perspicue objecta accipiunt multi, quos inter novissimus Editor operum Paulini in ejusdem Vita. A talibus dicteriis longe abest urbanus Poëta, atque in aula diu versatus. Lubens tamen crediderim, dum ea silentii (quicumque tandem ille sit,) auctori precatur, voluisse ut Paulinus se descriptum ipse agnosceret.

Hæc precor: hanc vocem Bœotia numina, Musæ,
Accipite: et Latiis vatem revocate Camœnis.

O Musæ Deæ Bœoticæ audite libentes hanc meam imprecationem, et revocate poëtam vestrum ad Latinas Musas.

jugis.—73 Legitur etiam *nomina.*

NOTÆ

73 *Hæc precor*] Desumtum ex Æneidos quarto, ubi Dido Æneæ ejusque posteris dira precatur omnia.

Bœotia numina Musæ] Quæ colitis Heliconem montem, et alia Bœotiæ loca, a quibus Heliconides, Thespiades, Pierides, Aonides dictæ.

* *Hanc vocem, Bœotia numina, Musæ Accipite*] Mariangelus Accursius, nescio qua emendandi prurigine, mutat *numina* in *nomina.* Verum ipsa quam affert ratio obstat huic emendationi, nempe Paulinum, cum Ausonii Epistolis responderet, dixisse: 'Non his numinibus tibi me patriæque reduces.' Quis autem sensus eliceretur, si legeres *nomina*, fateor me non habere exploratum. An mos est precari nomina? Num vocem possunt nomina accipere? Præterea, ut superius monui, hæc desumta ex Æneidos quarto vss. 611. et 612. ubi Dido morti proxima, vocatis Hecate, Dirisque ultricibus, sic ait: 'Accipite hæc, meritumque malis advertite numen, Et nostras audite preces.'

AUSONII
BURDIGALENSIS
AD
GRATIANUM IMPERATOREM
DISCIPULUM
GRATIARUM ACTIO
PRO CONSULATU.

419.

Ago tibi gratias, Imperator Auguste; si possem, etiam referrem.[a] Sed nec tua fortuna[b] desiderat remunerandi vi-

Profiteor gratias quas tibi debeo, Imperator Auguste; redderem quoque, si penes me esset. Verum neque tu es ejus conditionis ut reposcas a me mutuam remunera-

NOTÆ

* Monui jam sæpe sæpius falli nostrum Interpretem, uti et Vinetum, ceterosque, dum Ausonium volunt cum Probino Hermogeniano Olybrio Consulem fuisse anno Christi 382. aut alio quocumque, præter annum 379. Momenta quibus eorum opinio refellitur, in Dissertatione nostra attulimus.

Galliarum autem Præfecturam una cum Hesperio filio gerebat Poëta noster, ubi Treveris Consulatum auspicatus, et Gratiano pro Consulatu gratias egit, non quidem, ut ait Floridus noster, in ipsis 'dignitatis primordiis;' quoniam, cum Sirmii tunc temporis ageret Imperator, 'per locorum intervalla interesse non poterat:' verum 'in condendi honoris solennitate,' nempe exeunte anno 379. quo, nulla mora interposita, Treverim devenit.

Pro Consulatu] Quem gessit cum Collega Probino Hermogeniano Olybrio ann. Christi 381. ab Urbe condita 1132. ut cognoscitur ex Fastis Consularibus.

[a] *Referrem*] Hoc est, rependerem

cem: nec nostra suggerit restituendi facultatem. Privatorum ista copia est, inter se esse munificos. Tua beneficia ut majestate præcellunt, ita mutuum non reposcunt. 2. Quod solum igitur nostræ opis est, gratias ago: verum ita, ut apud Deum fieri amat,[c] sentiendo copiosius, quam loquendo. Atque non in sacrario modo imperialis oraculi,[d] qui locus horrore tranquillo et pavore venerabili raro eundem animum præstat et vultum: sed usquequaque gratias ago, tum tacens, tum loquens, tum in cœtu hominum, tum ipse mecum, et cum voce patui, et cum meditatione secessi, omni loco, actu, habitu, et tempore. Nec mirum, si ego terminum non statuo tam grate[1] profitendi, cum tu finem facere nescias honorandi. 3. Quis enim locus est, aut dies, qui non me hujus, aut similis gratulationis admoneat?

tionem; neque ego, ut possim eam tibi reddere. Hæc facultas pertinet ad privatos, ut sint invicem liberales. Tua munera ut dignitate superant munera ceterorum, sic non desiderant reciprocam vicem. Ergo, quod unum possum, ago grates tibi: sed quemadmodum solet fieri erga Deum, cogitando amplius quam dicendo. Neque solum coram tribunali, ex quo tu Imperator jus dicis, in quo loco raro habent homines eandem mentem et frontem propter serenum horrorem, et metum venerationis plenum, quem illis incutit: verum semper et ubique ago tibi gratias, tum silens, tum loquens, tum in frequentia hominum, tum solus apud me, et quando aperio mentem meam sermone, et quando segregavi me ad cogitandum, omni loco, omni actione, statu, et tempore. Neque mirandum est si ego non facio finem agendi tibi tantas grates, quando quidem tu non desinis me ornare. Nam quis est locus, aut quis dies qui non me admoneat harum, aut hujusmodi gratiarum tibi agendarum? Sed quid dico,

1 *Grate* pro *grata*, hic reponit Tollius, bene, judice Floridо.—2 ‘Inter-

NOTÆ

aliquid, quo beneficium a te acceptum remunerarem.

[b] *Sed nec tua fortuna, &c.*] In hunc sensum, ante Ausonium, Mamertinus in Gratiarum Actione ad Julianum: ‘Absit, Auguste, et istud sancta divinitas omen avertat, ut tu a quoquam mortalium expectes vicem beneficii: verum tamen, quod solum vel accipere potest ista fortuna, vel a nobis opibus tuis tribui, immortalitatem munerum tuorum colam officiis sempiternis.’

[c] *Ut fieri amat*] Ut solet. Græcum est ὡς φιλεῖ.

[d] *In sacrario modo imperialis oraculi*] In Consistorio principis, ubi jus dicebat, et de rep. deliberabat. Allegoria est. Sacrarium enim proprie locus erat in templo, in quo sacra reponebantur: sicut donarium, ubi ponebantur oblata, ut ait Servius.

Admoneat autem?[e] O inertiam significationis ignavæ! Quis, inquam, locus est, qui non beneficiis tuis agitet, inflammet?[2] Nullus, inquam, Imperator Auguste, quin admirandam speciem tuæ venerationis incutiat: non palatium, quod tu, cum terribile acceperis,[f] amabile præstitisti: non forum, et basilica[g] olim negotiis plena, nunc votis, votisque[3 h] pro tua salute susceptis: (nam de sua,[i] cui non te imperante securitas?) non curia honorificis modo

admoneat? O quam enervis est, et imbecilla significatio hujus vocis! Quis, inquam, est locus qui non me exagitet, et incendat recordatione beneficiorum tuorum? Nullus, inquam, est, Imperator Auguste, qui non objiciat meæ menti imaginem tuæ Majestatis: non palatium, quod cum acceperis formidabile, reddidisti amabile: non forum, et Basilica quondam referta litibus, nunc plena votis, et votis quidem nuncupatis pro tua incolumitate: (quis enim non securus est de sua sub tuo imperio?) non

serit *et* Mariang. Accurs. *agitet et inflammet.* Acidalius hic *beneficiis tuis* mutat in *pæne facibus, stimulis,* male.' *Floridus.*—3 *Votis pro tua sal.* Tilianus

NOTÆ

[e] *Admoneat autem*] Correctio.

[f] *Quod tu cum terribile acceperis*] Carpere videtur Valentiniani severitatem, ut filii ejus Gratiani lenitatem extollat. Valentinianum severiorem fuisse tradunt Aurelius Victor, D. Hieronymus, et alii.

[g] *Basilica*] Basilicarum ad negotia, mercatus, et judicia extructarum constructionem et usus vide apud Vitruvium lib. v. cap. 1.

[h] *Nunc votis, votisque*] Pro his Gronovius *nunc notis, votisque*, et intelligit literas, tabulas, inscriptiones quibus vota signabant. Probabiliter admodum. Elige lector.

* *Nunc votis, votisque pro tua salute susceptis*] Noster videtur accedere Gronovio pro *votis* reponenti *notis*, quas accipit tabulas, inscriptiones, quibus vota signari solita. Meo quidem judicio perperam emendat Gronovius, locumque elegantissimum corrumpit. Quid enim? An uti pro salute *vota* suscipiuntur, suscipiuntur et *notæ?* præterea τὸ *votis* non venustatis modo, verum etiam expositionis causa iteratur. 'Forum et basilica olim negotiis plena, nunc votis,' (vota quodammodo negotiis opponuntur,) 'votisque' (interpretationis causa, ut dixi, vox iteratur) 'pro tua salute susceptis.' Sed quid his immoror quæ luce ipsa clariora sunt? Ceterum Ausonius respicit morem vota pro Imperatore faciendi: qui mos adeo solennis fuit, ut, Dione auctore, ob eundem omissum Tiberius acriter increpaverit Rhodiorum Magistratus. De his fuse Bulengerus Imp. Rom. lib. I. cap. ult.

[i] *Nam de sua, &c.*] In hunc sensum Plin. in Panegyrico ad Trajanum sub fine in precationem ad Jovem: 'Non te distringimus votis. Non enim pacem, non concordiam, non securitatem, non opes oramus, non honores: simplex cunctaque ista complexum unum omnium votum est, salus principis.'

læta decretis, olim solicitis mœsta querimoniis: non publicum, in quo occursus gaudentium plurimorum neminem patitur solum gratulari: non domus commune secretum.[k] 4. Lectus ipse ad quietem datus, beneficiorum tuorum reputatione tranquillior. Somnus abolitor omnium imagines tuas offert.[4] Ipsa [5] autem sedes honoris, sella curulis, gloriosa pompis imperialis officii, in cujus me fastigio (ex qua mediocritate?) posuisti, quotiens a me cogitatur, vincor magnitudine, redigor ad silentium, non ingratus beneficiis, sed oppressus. Ades enim locis omnibus. 5. Nec jam miramur licentiam poëtarum, qui omnia Deo plena dixerunt.[l] Spem superas, cupienda prævenis, vota præcurris: quæque animi nostri celeritas Divinum instar [6] [m] affec-

curia nunc exhilarata senatusconsultis honorificis, quondam tristis anxiis querelis. Non publicæ viæ in quibus nemini licet soli gaudere, cum obvii sint in iis permulti gaudentes. Non communis secessus ædium. Cubile ipsum concessum ad quiescendum, quietius est ob recogitationem tuorum benefactorum. Somnus qui delet ex animo omnia, exhibet tuas effigies. Ipsa vero sella curulis, sedes dignitatis, superba insignibus muneris imperialis, in cujus eminenti gradu me collocasti, (ex quam mediocri loco?) quoties obversatur meo animo, superor magnitudine hujus honoris, et cogor tacere, non quod ingratus sim erga tua benefacta, sed quod iis opprimar. Nam mihi præsens es ubique. Neque amplius admiramur licentiam poëtarum, qui dixerunt cuncta plena esse Deo. Prætergrederis spem, anteoccupas optanda, prævenis vota: et ea velocitas nostræ mentis, quæ vindicat sibi similitudinem cum Deo,

codex. Malit Gronovius: *nunc notis votisque.*—4 Alii, *affert.*—5 Sic legendum monet Accursius, non *ista.* Acidalius inquit, 'alii *ista*, recte.'—6 *Divum*

NOTÆ

[k] *Non domus commune secretum, &c.*] Enumeratio hæc ad imitationem videtur composita Tullianæ illius Orat. IV. in Catilinam: 'Ego sum ille Consul, P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur, non Campus Martius, Consularibus auspiciis consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus, ad quietem datus, non denique hæc sedes honoris, sella curulis, unquam vacua mortis periculo atque insidiis fuit.'

[l] *Poëtarum, qui omnia Deo plena dixerunt*] Ut Virgilius Ecloga III. 'Ab Jove principium, Musæ: Jovis omnia plena,' &c. Et fusiori enumeratione Aratus initio Phænomenon: Μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαί· Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραί, μεστὴ δὲ θάλασσα, Καὶ λιμένες. 'Plena vero Jovis omnia quidem compita; Omnes vero hominum cœtus: plenum vero mare, Et portus.'

[m] *Divinum instar*] Hanc librorum quorundam lectionem prætuli vulgatæ, *Divum instar*, quæ, licet in eundem sensum recidat, minus tamen decet Christianum oratorem, apud

tat, beneficiis præeuntibus anteceditur. Præstare tibi est, quam nobis optare, velocius. 6. Ago igitur gratias, optime Imperator. Ac si quis nunc sermonem meum iisdem verbis tam sæpe repetitum, inopiæ loquentis assignat, experiatur hoc idem persequi:[7] sed nihil poterit[8] proferre facundius. 7. Aguntur enim gratiæ non propter majestatis ambitum, nec sine argumentis, Imperatori fortissimo: testis est[n] uno pacatus anno[o] et Danubii limes, et Rheni.[p] Liberalissimo: ostentat hoc dives exercitus. Indulgentissimo: docet securitas erroris humani.[q] Consultissimo: probat hoc tali principe Oriens ordinatus. Piissimo: hujus vero laudis locupletissimum testimonium est pater divinis honoribus[r] consecratus: instar filii ad imperium frater ascitus:[s] a contumelia belli patruus vindicatus:[t] ad Præfecturæ collegium

præoccupatur tuis benefactis anteeuntibus. Promtius tibi est efficere, quam nobis cupere. Ergo grates tibi ago, Imperator optime. Et si aliquis tribuit penuriæ dicentis, quod tam sæpe repetam iisdem vocibus hanc meam orationem, tentet perficere hoc idem: at nihil poterit promere disertius. Nam grates aguntur non ad aucupandam gratiam Principis, neque sine fundamentis, fortissimo Imperatori: testantur hoc fines Imperii ad Istrum et Rhenum pacati a te spatio unius anni. Imperatori largissimo: exercitus lucupletatus a te id prædicat. Mitissimo: id patet ex eo quod nulli homini fraudi est erravisse. Prudentissimo: id ostendit ordo redditus Orienti a te tali Imperatore. Maxime pio: hujus vero tuæ laudis amplissima probatio est, quod patrem sacravisti honoribus cœlestibus: quod fratrem socium Imperii assumsisti tanquam filium: quod ultus es patruum ab ignominia

instar vulg.—7 *Prosequi* vulg.—8 Tilianus cod. *et nihil poterit.*—9 Pro *electus,*

NOTÆ

principem Christianum dicentem.

[n] *Testis est, &c.*] Subjectio.

[o] *Uno pacatus anno, &c.*] Devictis Germanis, Alemannis, et Sarmatis.

* *Uno pacatus anno et Danubii limes, et Rheni*] Devictis, ut dixi ad Epigr. I. Alemannis anno superiore, nempe 378.

[p] *Danubii limes, et Rheni*] His duobus fluviis finiebatur Germaniam versus Romanum imperium.

[q] *Securitas erroris humani*] Quod scilicet Gratiano imperante consilio malo patrata scelera punirentur, venia autem facilis esset et obvia iis qui errore humano peccavissent.

[r] *Pater divinis honoribus, &c.*] Valentinianus a Gratiano in Divos relatus more recepto, necdum a Cæsaribus exuto, quanquam Christianis.

[s] *Ad imperium frater ascitus*] Valentinianus junior, quem adhuc quadriennem ad Imperium a Gratiano ascitum Aurelius Victor refert.

[t] *Patruus vindicatus*] Valens, quem a Gothis occisum atque in casa combustum, non ipse quidem Gratianus, sed Theodosius Magnus in Imperii

filius cum patre[u] conjunctus: ad Consulatum præceptor evectus.[9][v] 8. Possem[10] ire per omnes appellationes tuas, quas olim virtus dedit, quas proxime fortuna concessit, quas adhuc indulgentia divina meditatur. Vocarem[11][w] Germanicum, deditione gentilium: Alemannicum,[x] traductione

belli infausti: quod nos Ausonios filium et patrem collegas invicem fecisti in Præfectura: quod promovisti me tuum magistrum ad Consulatum. Possem persequi tuos omnes titulos, quos tua virtus jamdudum tibi præbuit. Quos nuper fortuna tibi largita est: et quos divina benignitas parat adhuc tibi concedere. Appellarem te Germanicum ob deditionem gentium illarum: Alemannicum, eo quod captos bello

quod hic legebatur, Acidalius reponit *evectus*, optime, censente Florido.—10 Idem *Possem* pro *Possum*.—11 *Voca* vulg.—12 *Desiderat* vulg.—13 *Quod*

NOTÆ

societatem a Gratiano assumtus, et Orienti præpositus, ultus est, Gothis e Thracia pulsis.

[u] *Filius cum patre*] Ipse Ausonius cum patre Julio Ausonio. De ea Præfectura paulo infra: 'Et tui tantum Præfectura beneficii: quæ et ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius divisa quam juncta: cum teneamus duo integrum, neuter desideret separatum.'

* *Ad Præfecturæ collegium filius cum patre conjunctus*] Hic toto cœlo aberrat cum ceteris Interpres noster, dum hoc 'Præfecturæ collegium' de Ausonio Poëta, Julioque ejus parente intelligit. Infra enim de eadem Præfectura dicet Ausonius: 'Liberalius divisa quam juncta, cum teneamus ambo integrum, neuter desideret separatum.' Quod si, ut patet, cum gratias ageret pro Consulatu, Præfecturam Ausonius tenebat junctam potius quam divisam, quonam pacto ista 'Julio' competent, quem ex 'Epicedio' constat ante mortuum, quam Poëta Consul crearetur? Igitur ea intelligenda de Ausonio Poëta, ejusque nato Hesperio, qui socius patri fuerit adjunctus, quod, uti recte suspicatur in Mallii Theodori vita Rubenius, viro Musis amico (adde et annis gravi) non liberet totum se negotiis permittere. An vero duplicem Præfecturam ita gesserit, ut iterum fuerit Præfectus Prætorio, inter eruditos non constat. Iterum fuisse probamus in Dissertatione operi præfixa.

[v] *Præceptor evectus*] Ipse Ausonius Gratiani præceptor.

* *Ad Consulatum præceptor evectus*] Ut vere impletum fuerit quod antea Juvenalis dixerat: 'Si Fortuna volet, fies de Rhetore Consul.'

[w] *Vocarem*] Sic recte Acidalius pro *voca*; supra enim, 'possem ire,' &c. et infra 'connecterem,' &c.

[x] *Germanicum, &c. Alemannicum*] A Germanis et Alemannis ejusdem Germaniæ populis. Utrumque nomen Teutonica lingua idem pæne sonat: est enim GER seu GAR MANN valde vir, hoc est, admodum strenuus et fortis, ALLE MANN vero totus vir, seu prorsus fortis. De Gratiano Sextus Aurel. Victor in Epitome: 'Hic apud Argentarium oppidum Galliæ triginta Alamannorum millia in bello extinxit.' Cui consonat Ammianus Marcellinus lib. ultimo, et alii.

captorum:[y] vincendo et ignoscendo, Sarmaticum.[z] 9. Connecterem omnia merita virtutis, et cognomina felicitatis: sed alia est ista materia, et suo parata secreto: cum placuerit signanter et breviter omnia, quæ novimus, indicare; nec persequi: ut qui terrarum orbem unius tabulæ ambitu circumscribunt, aliquando detrimento magnitudinis, nullo dispendio veritatis. 10. Nunc autem, quod diei hujus proprium, de Consulatu gratias agam.[a] Sed procurrunt et aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac se prius debere profitentur. 11. Tot gradus nomine Comitis[b] propter tua incrementa congesti ex tuo merito: te ac

Alemannos in alias terras transtulisti; Sarmaticum, eo quod Sarmatas debellasti, et eis pepercisti. Conjungerem omnes laudes virtutis tuæ, et titulos quos tua felicitas tibi quæsivit: verum illud argumentum diversum est, et reservatum separato loco in quo tractetur: quando libitum mihi fuerit non enumerare quidem, sed designare breviter cuncta quæ in te novi: velut illi qui complectuntur orbem terrarum spatio unius tabulæ, aliquo damno magnitudinis ejus, sed nulla jactura veritatis. Nunc vero grates tibi agam ob Consulatum meum, quod proprium est hujus diei. At alii etiam honores in me collocati prodeunt, et prorumpunt in gratiarum actionem, et prædicant se grates debere tibi ante meum Consulatum. Tot honorum gradus sub titulo Comitis coacervati in me a patre tuo ob tuos progressus in literis:

NOTÆ

[y] *Traductione captorum*] Juvenum scilicet, quos abduxit tironibus Romanis admiscendos. Sic enim Ammian. lib. ult. ' Quem Lentienses [Alemanni ut ex superioribus patet] intentum jugulis suis omni perseverandi studio contemplantes, post deditionem, quam impetravere supplici prece, oblata (ut præceptum est) juventute valida nostris tirociniis permiscenda, ad genitales terras innoxii ire permissi sunt.'

[z] *Vincendo et ignoscendo, Sarmaticum*] Sarmatas, quos Hunnos seu Chunos fuisse ait Freherus ad nonum versum Mosellæ, ' Arvaque Sauromatum nuper metata colonis,' devictos cis Rhenum Gratianus transtulerat, et regionem illam dederat habitandam, quæ hodie *Hunsrach*, sita inter Rhenum, Mosellam, et Navam, ut idem Freherus ibidem fuse probat.

[a] *Quod diei hujus proprium, de Consulatu gratias agam*] Morem hunc etiam discas ex Plin. in Panegyrico: ' In consuetudinem vertit,' inquit, ' ut Consules publica gratiarum actione perlata, suo quoque nomine, quantum debeant Principi profiteantur.' Et ex Mamertino in Juliani Panegyr. ' Huc accedit,' ait ille, ' quod ipsa hæc urbs, atque hoc augustissimum consilii publici templum officium hujus orationis efflagitant, &c. Hi cives et hi populares tui silere me non sinunt, nec patiuntur ut quisquam alius auspicatissimo die apud te ac de te loquendi munus usurpet, quam is, qui amplissimo sit præditus magistratu.'

[b] *Nomine Comitis*] Puta, Comitis scrinii, Comitis sacrarum largitionum, Comitis rerum privatarum, Comitis palatii, &c. Qui varii erant honorum et munerum gradus in domo Cæsarum, ut ex notitia Imperii, Co-

patre principibus, Quæstura communis: et tui tantum Præfectura[c] beneficii, quæ et ipsa non vult vice simplici gratulari, liberalius divisa quam juncta: cum teneamus duo integrum,[d] neuter desideret[12] separatum. 12. Sed illa, ut paulo ante promisi, habebunt sui muneris peculiare secretum. Consulatus hic meus orat, atque obsecrat, ut obnoxiam tibi uni sinas fieri ejus dignitatem, quem omnibus prætulisti. Quot quidem[13 e] et ipse sibi invenit[14] gradus? 13. Cum clarissimo viro collega meo[15 f] honore conjunctus, nuncupatione prælatus,[g] Consul ego, Imperator Auguste, munere tuo non passus septa,[h] neque campum, non suffra-

ex tua dignatione Quæstura in me collocata in commune a te et parente tuo, dum ambo imperatis: et Præfectura ex tua tantum liberalitate profecta: quæ ipsa quoque non contenta est semel tantum agere gratias, cum beneficentius eam diviseris in me et patrem meum, quam si in me solum eam totam contulisses: cum ambo possideamus totum tuum beneficium, ac neuter cupiat illud esse divisum. Verum ista, sicut promisi paulo supra, habebunt locum sibi peculiariter destinatum, quo exhibeant tibi suas grates. Hic meus Consulatus rogat te, et obtestatur, ut permittas tibi soli deberi honorem illius hominis quem anteposuisti cunctis. Ac quidem quot ipse Consulatus meus gradus etiam sibi reperit? Ego conjunctus fui dignitate cum illustrissimo viro meo collega, antepositus nominatione, ego factus Consul, Imperator Auguste, non expertus cancellos, neque Campum Martium, non suffragia, non

quidem vulg.—14 Pro *invenit* legit Acidalius, *innuit*, qui dicit, 'ac forte junctim, *subinnuit*.'—15 Alii, *in eo*.—16 *Adulari, vocatis* vulg.—17 Alii pleri-

NOTÆ

dice Justinianeo, Ammiano, Cassiodoro, et aliis cognoscitur.

[c] *Præfectura*] Prætorii Galliarum.

[d] *Cum teneamus duo integrum*] Cum ego et pater Præfecturam hanc indivisam tenuerimus, et administraverimus.

[e] *Quot quidem, &c.*] Sic optime restituit Tollius pro, *Quod quidem*. Gradus illos dignationis suæ in Consulatu mox enumerat.

[f] *Cum clarissimo viro collega meo*] Anicio Probino Hermogeniano Olybrio.

[g] *Nuncupatione prælatus*] Quia prior renuntiatus erat, ut infra videbitur.

[h] *Non passus septa, &c.*] Removet a se ea quæ in electionibus fiebant, cum populus Consules creabat.

Septa] Quæ et Ovile, locus erat in Campo Martio cancellis conclusus, in quem Centuria suffragium latura ingrediebatur per pontes seu angustas vias: in pontis aditu stabant Diribitores, qui tabellas, quibus candidatorum nomina inscripta erant, singulis ingredientibus ministrabant. Ingredientibus ovile Rogatores cistam proponebant, in quam conjicerent eam quam vellent tabulam. Post quam autem totius Centuriæ tabellæ collectæ erant, tum educendis suffragiis adhibebantur custodes. Eorum munus erat describere suffragia, id est, tot puncta in tabella notare, quot tabellæ similes reperirentur: ut

gia,[i] non puncta,[k] non loculos:[l] qui non prensaverim manus,[m] nec consalutantium confusus occursu, aut sua amicis nomina non reddiderim, aut aliena[n] imposuerim: qui Tribus non circumivi, Centurias[o] non adulavi, jure vocatis[16] classibus[p] non intremui, nihil cum sequestre deposui,[q] cum diribitore[17] nil pepigi.[r] Romanus populus, Martius campus, equester ordo, rostra, ovilia, senatus, curia, unus mihi omnia Gratianus. 14. Jure meo, Auguste Maxime, affirmare possum incolumi omnium gratia, qui ad hunc honorem diversa unquam virtute[18] venerunt, venturique sunt,

puncta, non largitionem pecuniæ: qui non prehenderim manus, neque perturbatus occursu aliorum una mecum salutantium populum, aut non compellaverim amicos nominibus propriis, aut vocaverim alienis: qui non ambivi Tribus, non blanditus sum Centuriis, non expavi, cum classes rite vocarentur, nihil deposui apud sequestrem, nullum pactum feci cum distributore tabellarum. Solus Gratianus mihi fuit populus Romanus, Campus Martius, equester ordo, rostra, septa, senatus, curia, omnia. Possum asseverare pro meo jure, Auguste Maxime, pace omnium qui unquam pervenerunt, et perventuri sunt ad hanc dignitatem diverso merito, (singuli

que: *cum distributore.*—18 Gronovius *via* vel *itinere* pro *virtute* reponebat,

NOTÆ

inito tandem numero, ea Centuriæ sententia renuntiaretur, quæ plures habere similes tabellas ex numero punctorum perspiceretur. Sed de his omnibus plura vide apud Gruchium de Comitiis, et Rosinum antiquit. Rom. lib. VI. cap. 14.

[i] *Non suffragia*] Voce olim, deinde, post leges tabellarias, tabellis concepta.

[k] *Non puncta*] Quibus in tabula sub nominibus Candidatorum numerus suffragiorum ipsos designantium notabatur.

[l] *Non loculos*] Pecuniæ largitionem, qualem faciebant qui populum corrumpebant, et emebant suffragia.

[m] *Qui non prensaverim manus*] Ut, qui ambiebant, solebant obviorum quorumque manus prehendere, ceu notorum et amicorum, et eos rogare.

[n] *Aut aliena*] Quod ut vitarent Candidati, Nomenclatorem habebant ad latus, qui singulorum nomina suggereret.

[o] *Tribus non circumivi, Centurias, &c.*] De Tribubus, Centuriis, et Classibus in quas Centuriæ distributæ erant, prærogativa tum Tribu, tum Centuria, et jure vocatis classibus, Centuriisve, vide plura apud eosdem Gruchium de Comitiis, et Rosinum loco supra citato.

[p] *Jure vocatis classibus*] Jure vocatæ Centuriæ aut classes dicebantur, quæ post prærogativam Centuriam (eam nimirum cui sorte ducta evenerat ut prima suffragium rogaretur) vocabantur ad suffragium, donec Centuriarum numerus major in electionem consensisset.

[q] *Nihil cum sequestre deposui*] Nullam pecuniam corrumpendi alicujus causa deposui apud sequestrem, hoc est, medium aliquem, qui tum demum daret ei cui erat promissa, cum

(suus enim cuique animus, suum meritum, sibique mens conscia est,) jure, inquam, meo affirmare possum, me mihi videri a ceteris esse secretum. 15. Sunt, quos votorum cruciat inanitas: non optavi:[s] quos exercet ambitus: non petivi: qui assiduitate exprimunt: non coëgi: qui [19] offeruntur occasione:[t] non affui:[u] quos juvat opulentia: obstat temporum disciplina.[v] Non emi: nec possum continentiam jactare; non habui. Unum præstare tentavi,[w] et hoc ipsum quasi meum vindicare non possum: in tua enim positum est opinione, si merui. 16. Fecisti autem et facies alios quoque Consules, piissime Gratiane, sed non et causa pari. Viros gloriæ militaris: habent enim tecum, ut semper laboris, ita dignitatis plerumque consortium,[x] virtutis quam

etenim habent suum animum, suam virtutem, et pectus sibi conscium,) possum, inquam, asseverare merito me videri mihi esse distinctum a reliquis. Sunt quidam qui anguntur votis inanibus, at ego non concupivi Consulatum. Sunt quos ambitio agitat: non rogavi. Sunt qui extorquent honores assidue petendo: ego non extorsi. Sunt quos occasio offert honoribus: ego non affui cum dares. Sunt quos opes suæ adjuvant in honoribus consequendis: at disciplina horum temporum id prohibet. Ego non emi hunc honorem, neque possum prædicare meam ea in re continentiam; etenim non habui unde emerem. Conatus sum efficere unum, neque possum mihi id asserere velut meum: nam pendet ex tua existimatione, an meruerim. Porro, pie admodum Gratiane, fecisti jam, et facies adhuc alios etiam Consules, at non similem quoque ob rationem. Facies Consules viros militia claros: quippe illi participant, ut semper labores tuos, ita sæpe et honores, cum prius col-

male, judice Florido.—19 Acidalius, *Quibus*.—20 *Romæ* hic ponit Gronovius.

NOTÆ

ejus opera essem Consul creatus.

[r] *Cum diribitore nil pepigi*] Puta ut potentioris alicujus competitoris tabellas supprimeret inter diribendum.

[s] *Sunt quos, &c. non optavi*] Enumeratio elegans cum subjectione.

[t] *Qui offeruntur occasione*] Qui forte tum temporis occurrunt principi, aut in comitatu sunt, cum comitia ordinat, quemadmodum fuerat collega ejus Olybrius. Sic enim de eo infra: ‘Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clarissimum virum collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent.’

[u] *Non affui*] Erat quippe tunc in Gallia, Gratianus vero Sirmii in Pannonia, ut videbitur infra.

[v] *Obstat temporum disciplina*] Hæc ad Gratiani laudem, sub cujus Imperio non opibus, sed virtute honores parentur.

[w] *Unum præstare tentavi*] Ut mererer.

[x] *Ita dignitatis plerumque consortium*] Dum eos facis tuos in Consulatu collegas.

honoris antiquiore collegio: viros nobilitatis antiquæ: dantur enim multa nominibus; et est Roma[20] pro merito:[y] viros fide inclytos, et officiis probatos: quorum me etsi non secerno numero, tamen, quod ad honoris viam pertinet, ratione dispertio. 17. Quartum hunc gradum[z] novi beneficii[a] tui, Auguste, constituis auferre[1] tibi ipsi, quo alter ornetur: bona animi tui ad alienam referre præstantiam,[b] eruditionemque naturæ,[c] quam Deo et patri et tibi debes,

legæ sint tibi in virtute, quam in Magistratu. Facies Consules viros priscæ nobilitatis: plurima enim conceduntur magnis illis nominibus, et vicem meriti in iis obtinet, quod sint ex veteribus familiis Romanis. Facies viros claros fidelitate sua, et spectatos suis officiis: ex quorum numero quanquam me non eximo, nihilominus, quod spectat ad modum perveniendi ad Consulatum, segrego me ab eorum ratione. Hunc facis quartum gradum beneficii nuper a te in me collati, Auguste, demere tibi ipsi, quo exornes alterum: referre ad excellentiam alterius dotes tui ingenii, et reflectere magis grato animo, quam vero sermone, ad operam alterius peritiam

—1 'Lego: *Quartus hic gradus n. b. tui Auguste. Constituis auferre, &c.* Nisi quis malit: *Quantus hic gradus n. b. t. Auguste?* nam pro *quartum*, *quantum* fuit in papyraceo Vossiano. Præferam tamen, quam indicavi, lectionem. Potest autem et sic legi: *Quartus hic g. n. beneficii. Tu, Auguste, constituis, &c.*' *Tollius.* 'Vett. editiones, *efferre*, unde Grævius, *auferre*, pro vulgato *deferre*,

NOTÆ

[y] *Et est Roma pro merito*] Non satisfacit Gronovio, vocabulum *Romæ* hic positum; quasi, inquit, nulla esset nobilitas civis Romani, nisi præcise Romæ nati; ut vellet hic *prosapia, genus, fortuna*, aut aliquid simile. Sed fastidiosior paulo est. *Roma* hic pro nobilitate ponitur antiqua illa, et a veteribus Romæ familiis, opponiturque novitati familiarum provincialium Romana Civitate non ita pridem donatarum.

[z] *Quartum hunc gradum*] Supra de Consulatu suo: 'Quot quidem et ipse sibi invenit gradus?' Graduum illorum primus fuit quod nuncupatione fuerit prælatus; alter quod Gratiani munere, non passus septa, &c. tertius quod non pari cum ceteris causa Consul factus fuerit; quartus hic est, quod in conferendo sibi illo Consulatu detrahat de animi ac naturæ suæ bonis Gratianus, ut ornet suum præceptorem, ejus scilicet præceptis et educationi tribuendo præclaras dotes, quas Deo et patri debebat, non præceptori.

[a] *Novi beneficii*] Consulatus, qui ad Quæsturam et Præfecturam, quibus ornatus antea fuerat Ausonius, nuper accesserat.

[b] *Bona animi tui ad alienam referre præstantiam*] Nihil hic muto. Non est quod reclamet Gronovius: 'Qua fronte suam dicat Ausonius præstantiam?' Non enim ex sua, sed ex Gratiani persona loquitur, quem docebat de præceptore suo honorifice sentire, et prædicare se doctrinam, pietatem, ceteraque bona mentis, si qua habebat, ab ipso hausisse.

[c] *Eruditionemque naturæ*] Id est,

ad alterius gratiam gratius[2] retorquere, quam verius. Tua hæc verba sunt a te mihi scripta: SOLVERE TE, QUOD DEBEBAS: ET ADHUC DEBERE, QUOD SOLVERIS. O mentis aureæ dictum bracteatum![d] 18. O de pectore candidissimo lactei sermonis alimoniam! Quisquamne tam parcus est in ostentatione beneficii? quisquam pondus gratiæ suæ vim meriti profitetur alieni? quisquam denique quod indulget, quasi ab obnoxio deferatur, pretium mavult vocare, quam donum? 19. Certent huic sententiæ veteres illi et Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus,[e] et instar profundæ grandinis ductor Ithacesius,[f] et melleo delibutus eloquio jam tertiæ Nestor ætatis: sed neque ille concinnius eloquetur, qui se Laconica brevitate collegit:[g] neque ille contortius,[h] qui cum sensibus verba glomeravit: nec iste[3] dulcius,[i] cujus lenis oratio mulcendo potius, quam extorquendo, persuasit. 20. Solvere te di-

naturalem quam debes Deo, et patri, et tibi. Ecce tua verba, quæ ad me scripsisti: Te solvere *mihi* quod debebas; et debere adhuc quod solveris. *O vocem auream ingenii præstantissimi. O cibum orationis lacteæ manantem e candidissimo pectore! An aliquis est tam modicus in jactando beneficio? An aliquis palam prædicat id, quod a benevolentia tantum sua profectum est, deberi merito alieno? Postremo an aliquis mavult appellare mercedem, quam donum, id quod dat benigne, perinde ac si teneatur illud dare? Contendant cum elegantia hujus sententiæ prisci illi Oratores quos Homerus celebrat, Menelaus acutus tenui oratione, et dux Ithacensis eloquio vehementi instar grandinis altæ, et Nestor jam tertiæ ætatis unctus mellita facundia: at nec ille qui coërcuit se Spartano breviloquio dicet magis apposite, neque ille qui contorsit voces cum sententiis loquetur majori ambitu; neque hic cujus sermo dulcis persuasit magis blandiendo, quam rapiendo, eloquetur suavius,*

bene.' *Floridus.*—2 *Ad alterius gratiam rectius* vulg. In Til. cod. fuit: *ad alterius efficaciam gratius.*—3 Tò *iste* deest in vulgatis.—4 Alii subornant, *tri-*

NOTÆ

quam naturali ingenii tui lumine potius quam opera, et præceptis meis paravisti.

d *Dictum bracteatum*] Metaphora a signis, quæ bracteis, hoc est, lamellis, seu foliis aureis deaurabantur.

e *Homerici oratores, subtilis deducta oratione Menelaus, &c.*] In Iambico carmine Epistolæ XVI. 'Hunc dico, qui lingua potens, Minorem Atridem præterit, Orando pauca et musica. Qui grandines Ulyssei, Mellifluentem Nestora,' &c. Ubi vide Notas.

f *Ithacesius*] Græcum est Ἰθακήσιος, Ithacensis.

g *Qui se Laconica brevitate collegit*] Menelaus Spartanus.

h *Neque ille contortius*] Ulysses.

i *Nec iste dulcius*] Nestor.

cis, quod debebas: et debiturum esse, cum solveris. Auguste juvenis, cœli tibi et humani generis rector hoc tribuat,[4] ut prælatus antiquis, quos etiam[5] elegantia sententiæ istius antecessisti, vincas propria singulorum: in Menelao regiam dignationem, in Ulixe prudentiam, in Nestore senectutem. 21. Subjiciet[6] aliquis, Ista quidem adeptus es: sed effare, quo merito? Quid me oneras sciscitator? RATIONEM FELICITATIS NEMO REDDIT. Deus, et qui Deo proximus, tacito munera dispertit arbitrio: et beneficiorum suorum indignatus per homines stare judicium, mavult de subditis dedisse miraculum. 22. Quo, inquis, merito? Ego nullum scio, nisi quod tu, piissime Imperator, debere te dicis: et hoc debere, latissime pertinet: sive hoc eruditionis tuæ fœnus[k] existimas: sive sine fœnore gloriam liberalitatis affectas: sive te pondere conceptæ sponsionis exoneras: seu fideicommissum patris exsolvis:[l] seu magnanimitate cœlesti, ostentatione suppressa,[m] Dei munus imitaris. 23. Debere te dicis. Cui?

Ais te solvere quod debebas, et debiturum adhuc esse quando solveris. O adolescens Auguste, moderator cæli et generis humani hoc tibi det, ut antepositus priscis illis quos superasti elegantia istius sententiæ, superes etiam quæ propria fuerunt uniuscujusque eorum: majestatem regiam in Menelao; prudentiam in Ulysse; senectutem in Nestore. At dicit quispiam, Assecutus quidem es ista: verum dic mihi quonam tuo merito? Quare mihi molestus es percontator? Nemo reddit rationem suæ felicitatis. Deus, et ille qui proximus est Deo, distribuit dona sua secreto judicio, et non ferens benefacta sua æstimari arbitrio hominum, mavult ciere ipsis admirationem, iis quæ subjicit eorum oculis. Quonam, inquis, tuo merito? Ego nullum novi, nisi quod tu ais te debere, o Imperator piissime. Atque istud debere spectat ad plurima: seu putas hoc esse emolumentum tuæ institutionis, seu aucuparis laudem largitatis absque emolumento, seu exsolvis te obligatione promissionis mihi factæ: sive præstas fideicommissum patris tui: sive magnanimitate divina imitaris Deum in benefaciendo absque jactatione. Ais te debere. Cuinam debes?

buebat.—5 ‘Bene monuit Acidalius τὸ *etiam* hic suo in loco non esse, sed reponendum post *vincas*, ut legatur: *Quos elegantia .... vincas etiam p. s.*’ Floridus.—6 Conjicit Gronovius, *Objiciet.*—7 Al. *Corvi.*—8 *Alios* scribebat

NOTÆ

[k] *Eruditionis tuæ fœnus*] Hoc est, mercedem mihi debitam, quod te erudiverim.

[l] *Seu fideicommissum patris exsolvis*] Hoc est, sive tuæ fidei commiserit pater tuus moriens, ut me ad hunc honorem eveheres; et tu supremam patris voluntatem nunc exequaris.

[m] *Ostentatione suppressa*] Supprimit ostentationem, qui, cum benefacit, debitum se exsolvere prædicat, non beneficium conferre.

quando? quo nomine? Lege syngrapham, nomina creditorem. Accepti et expensi tabulæ [n] conferantur: videbis alio summæ istius transire rationem.[o] Tibi cœpit Deus debere pro nobis.[p] 24. Quid autem mihi debes, gratissime Imperator? Patitur enim humanitas tua, ut præter regias virtutes, privata appellatione [q] lauderis. Quid tu mihi debes? Et contra, quid non ego tibi debeo? Anne quod docui? hoc ego possum verius retorquere, dignum me habitum, qui docerem: tot facundia, doctrinaque præstantes, inclinata in me dignatione, præteritos: ut esset quem tu matura jam ætate succinctum [r] per omnes honorum gradus festinata bonitate proveheres: timere ut videreris, ne in me vita deficeret, dum tibi adhuc aliquid, quod deberes præstare, superesset. 25. Negat Cicero Consularis, ultra se habere, quod cupiat. Ego autem jam Consul, et senex, adhuc aviditatem meam jam fatebor. Te videre sæpius in

Quo tempore? Quo titulo? Recita instrumentum debiti, nomina creditorem: tabulæ accepti et expensi comparentur inter se: agnosces rationem istius summæ transferri in aliam partem. Deus incipit tibi debere pro nobis. Quid vero debes mihi, o princeps gratissime? Nam benignitas tua præter Imperatorias tuas dotes sustinet adhuc prædicari laudatione privata. Quid tu debes mihi? Contra vero quid ego tibi non debeo? An debes mihi aliquid quia erudivi te? Ego possum hoc verius reflectere in me ipsum, quod existimatus fuerim idoneus qui te instituerem: quod tot viri excellentes eloquentia et scientia prætermissi fuerint, honore hoc in me collato, ut esset aliquis, quem, ævo jam provecto paratum ad mortem, tu extolleres per universos gradus magistratuum benignitate accelerata: adeo ut videreris metuere, ne vita me desereret, quamdiu tibi restaret adhuc aliquid mihi tribuendum. Cicero, functus Consulatu, ait se nihil habere amplius quod exoptet. Ego vero cum Consul sum, et provecta ætate, confitebor adhuc meam cupiditatem. Aveo cernere te sæpius in

NOTÆ

[n] *Accepti et expensi tabulæ*] Rationum libri in quibus scriptum est, quid acceptum, et quid expensum.

[o] *Videbis alio summæ istius transire rationem*] Id est, non te mihi debitorem, sed me tibi ex illis rationibus remanere.

[p] *Tibi cœpit Deus debere pro nobis*] Hoc est, tot tantaque tibi debeo, ut ea persolvere tibi pro me jam solus Deus possit.

[q] *Privata appellatione*] Gratissimi; hæc enim privatis melius convenit, quorum, ut supra dixit, ista copia est esse inter se munificos, quam principibus, qui beneficia conferre ceteris solent, non ab illis accipere, quæ gratum animum a se reposcant.

[r] *Matura jam ætate succinctum*] Jam senem, et in procinctu ad moriendum. Hanc esse hujus loci sententiam colligo ex his quæ sequuntur; 'timere ut videreris,' &c.

hoc magistratu, Gratiane, desidero: ut et sex Valerii Corvini,[7] [s] et septem Caii Marii,[t] et cognominis tui[u] Augusti tredecim Consulatus, unus æquipares. 26. Tibi plures potest ætas et fortuna tua præstare: verum ego in numero parcior, quia tu in munere liberalior: ipsum enim te sæpius hoc honore defraudas, ut et aliis largiaris. 27. Scis enim, Imperator doctissime, (rursum enim utar laude privata,) scis, inquam, septem ac decem Domitiani Consulatus,[v] quos ille, invidia alteros[8] provehendi, continuando conseruit,[w] ita in ejus aviditate derisos, ut hæc eum pagina[9] Fastorum suorum, immo fastidiorum,[x] fecerit insolen-

hoc Magistratu, o Gratiane; ita ut tu unus æques sex Consulatus Valerii Corvini, septem Caii Marii, et tredecim Augusti tibi similis cognomine. Ætas et fortuna tua potest præbere tibi plures Consulatus; at ego parcior sum in numero Consulatuum quos tibi opto, quoniam tu largior es in hoc munere concedendo; nam sæpius privas te hac dignitate, ut eam impertiaris etiam aliis. Nosti enim, Princeps eruditissime, (nam iterum adhibebo in te laudem privatam,) nosti, inquam, septemdecim Consulatus Domitiani, quos ille conjunxit continuos præ invidia, ne promoveret alios ad hunc honorem, sic fuisse deridiculo habitos in illius cupiditate, ut illa pagina Fastorum, immo fastidiorum ejus, reddiderit eum arrogantem, at non potuerit reddere

Tilianum exemplar.—9 Alia exemplar. *ut hoc eum pag.* Suspicatur Grono-

NOTÆ

[s] *Ut et sex Valerii Corvini*] Seu, ut habent vetusta marmora, *Corvi*, Consulis primum facti anno ætatis 23. ab U. C. 406. postquam eum cum Gallo pugnantem Corvus unguibus et rostro in hostem insiliens juvisset. De hoc Plin. lib. VII. cap. 48. 'M. Valerius Corvinus centum annos implevit: cujus inter primum et sextum Consulatum 46. anni fuere.' Meminit et Cic. lib. de Senectute.

[t] *Et septem Caii Marii*] Hunc testatur idem Cicero lib. III. de Natura Deorum, septuagenarium obiisse, cum septimum Consul primus omnium fuisset.

[u] *Cognominis tui*] Qui Augustus cognominatus est, quemadmodum et tu. Vide Sueton. in Vita ejus.

[v] *Septem ac decem Domitiani Consulatus*] De hoc Sueton. 'Consulatus septem et decem cepit: quot ante eum nemo. Ex quibus septem medios continuavit. Omnes autem pæne titulo tenus gessit. Nec quenquam ultra Kalendas Maii, plures ad Idus usque Januarias.' Ex quo loco videre est illum Consulatus affectasse, ut nomen suum annis præfigeret (quod ordinariis tantum Consulibus concessum, qui Kal. Januarii magistratum inibant) non ut gereret eos, siquidem, vix susceptos, in alios rejiciebat.

[w] *Continuando conseruit, &c.*] Plin. in Panegyr. 'Non te ad exemplar ejus voco, qui continuis Consulatibus fecerat longum quendam et sine discrimine annum,' &c.

[x] *Fastorum suorum, immo fastidiorum*] Paronomasia.

tem, nec potuerit præstare felicem.[y] 28. Quod si principi honoris istius temperata, et quæ vocatur aurea, debet esse mediocritas;[10 z] quid privati status hominibus?[11] quid æquanimis? quid jam senibus erga se oportet esse moderaminis? 29. Ego quidem, quod ad honores meos pertinet, et vota saturavi: tu tamen, Imperator optime, tu, piissime, tu quem non fatigat liberalitas, nisi quando cessavit: tu, inquam, indulgentissime Gratiane, ut ad benefaciendum subito es nec opinus ingenio,[12] adhuc aliquid, quod hoc nomine mihi præstetur, invenis.[13] Sic intellexere omnes: sic nobis ordinem ipse fecisti: sic amicus Deo es, ut a te jam impetratum sit, quod optatur: a quo,[14] et quod nondum optamus, adipiscimur.[15] 30. At rursum aliquis adjiciat,[16] aut sermone libere, aut cogitatione liberius: Nonne olim, et apud veteres multi ejusmodi doctores fuerunt? An tu solus præceptor Augusti? immo ego cum multis conjunctus officio, sed cum paucissimis secretus exemplo.

beatum. Quod si Imperator debet observare modum temperatum et auream, ut vocant, mediocritatem in munere illo capessendo; quam moderationem debent observare homines conditionis privatæ? Quam qui sunt æquo animo? Quam qui ætate jam grandi? Ego quidem, quod spectat ad munera quæ gessi, explevi etiam vota mea: tu tamen, optime Princeps, tu, piissime, tu cui molesta nunquam est liberalitas, nisi cum est otiosa: tu, inquam, Gratiane benignissime, ut habes ingenium promtum ad benefaciendum de improviso, reperis adhuc aliquid quod mihi tribuatur eo titulo. Ita omnes agnoverunt. Eo tu ipse ordine nos renuntiasti Consules. Ita carus es Deo, ut quod expetitur jam impetratum sit a te; a quo etiam consequimur id quod nondum expetimus. At subjunget iterum quispiam vel voce libere, vel etiam liberius mente: An non quondam etiam apud antiquos extiterunt plurimi tales præceptores? An tu unus fuisti Magister Imperatoris? Immo fui æquatus multis munere docendi Principes; verum segregatus cum perpaucis exemplo præmii. Nolo

vius: *ut tot eum pag. . . . . . . nec potuerint p. f.*—10 Distinguit Acidalius: *Temperata, et quæ vocatur, aurea debet esse mediocritas.*—11 *Privatis status hominibus* vulg.—12 Grævius mallet: *subito es nec opino ingenio.*—13 Sic Tollius, pro *invenies*, recte, censente Florido.—14 *Quod optatur ab aliquo; et* vulg.—15 Pro *adipiscimur* legit Acidalius, *adipiscamur*, qui etiam—16 *At* vel *Sed*

NOTÆ

Fastidiorum] Vel contemtus clarorum virorum, quos merito honore defraudabat sese perpetuo Consulem reficiendo: vel etiam tædii quod afferebat legentibus Fastos, idem Consul annorum omnium titulis præfixus.

[y] *Nec potuerit præstare felicem*] Cum pro honore, quem inde sperabat, derisionem tantum tulerit.

[z] *Quæ vocatur aurea, &c. mediocritas*] Horatio lib. II. Od. X.

31. Nolo Constantini temporum taxare collegas:[a] Cæsares docebantur.[b] Superiora contingam.[17] Dives Seneca,[c] nec tamen Consul,[d] arguetur rectius, quam prædicabitur, non erudiisse indolem Neronis, sed armasse sævitiam.[e] Quintilianus, Consularia per Clementem ornamenta sortitus,[f] honestamenta nominis potius videtur, quam insignia potestatis habuisse. Quomodo et Titianus[18] magister.[g] Sed glo-

carpere collegas temporum Constantini: erudiebantur tunc Cæsares tantum. Loquar de superioribus. Seneca locuples, neque tamen Consul accusabitur melius, quam jactabitur non instituisse ingenium Neronis, sed armavisse ejus crudelitatem. Quintilianus, consecutus insignia Consulatus ope Clementis, videtur habuisse potius ornamenta famæ quam notas potentiæ. Quemadmodum et Titianus præceptor

r. a. objiciet. Objiciet qnoque probat Tollius.—17 Vulg. *extinguam.*—18 Al.

NOTÆ

[a] *Constantini temporum taxare collegas*] Innuere videtur Lactantium Firmianum Crispi Cæsaris, Constantini ex Minervina concubina filii, præceptorem, qui, ut ait Hieronymus ad Chronicon Eusebii, vir omnium suo tempore eloquentissimus, sed adeo in hac vita pauper fuit, ut plerumque etiam necessariis indiguerit, nedum deliciis;. et Exuperium Rhetorem Dalmatii liberorum præceptorem, de quo est Carmen XVII. Professorum.

[b] *Cæsares docebantur*] Filii Imperatorum, et Imperio destinati quidem, sed non Imperatores ipsi, neque Augusti, qualis erat Gratianus, quique proinde præceptores suos tam bene remunerare non poterant.

[c] *Dives Seneca*] Ut qui, referente Suillio apud Tacitum, intra quadriennium amicitiæ Neronis discipuli sui ter millies sestertium paravisset, quod Budæus lib. v. de asse ait valere septuagies quinquies centena millia aureorum.

[d] *Nec tamen Consul*] Ordinarius, et cujus nomen in Fastis præfigeretur anno sui Consulatus. Nam Consulem fuisse Senecam, saltem suffectum ordinario, probat Senatus consultum Trebellianum factum sub Nerone, Annæo Seneca, et Trebellio Maximo Coss. octavo Kal. Septemb. ut patet ex Ulpiano leg. 1. ff. ad SC. Trebellianum §. 1. et Instit. De Fideicommissariis hæreditatibus, et ad SC. Trebellianum §. 4.

[e] *Sed armasse sævitiam*] Literis et eloquentia: 'Cujus quo major est vis,' inquit Cicero lib. III. de Oratore, 'hoc est magis probitate jungenda, summaque prudentia: quarum virtutum expertibus si dicendi copiam tradiderimus, non eos quidem oratores effecerimus, sed furentibus quædam arma tradiderimus.'

[f] *Consularia ... ornamenta sortitus*] Suffectus Consul in tempus aliquod breve tantum.

Per Clementem] Sub Domitiano, sub quo floruit Quintilianus, duo fuere Clementes auctoritate apud principem valentes, Marcus Arricinus Clemens, et T. Flavius Clemens ejus patruelis, quos tandem Consulares interemit. Per utrum illorum Consularia ornamenta sortitus sit Quintilianus, non liquet.

[g] *Quomodo et Titianus Magister*] Illud *et* suggessit Tollius. Hunc Ti-

riosus[19] ille, municipalem scholam[h] apud Visontionem Lugdunumque variando, non ætate quidem, sed vilitate consenuit. 32. Unica mihi amplectenda est Frontonis[i] imitatio: quem tamen Augusti[20] magistrum[k] sic Consulatus ornavit, ut Præfectura non cingeret. Sed Consulatus ille cujusmodi?[1] Ordinario suffectus, bimestri spatio inter-

Maximini. At ille superbior paulo mutando ludum suum municipalem, apud Vesontionem et Lugdunum, exolevit, non senio quidem, sed abjectione. Solum Frontonem agnoscere possum æmulum, qui nihilominus præceptor Imperatoris ita decoratus est Consulatu, ut non ornaretur Præfectura. At qualis fuit ille Consulatus? Subditus fuit in locum Consulis ordinarii, insertus numero Consulum per duos tantum menses,

Commodo Titianus.—19 *Sed gloriosius* vulg. Al. *Scilicet gloriosus.* Suspicatur Gronovius ab Ausonio fuisse: *Sed gloriosulus.* Idem sentit Tollius.—20 'Fortasse apud Ausonium scribendum fuerit *Augustorum,* non *Augusti;* nam scribebant semper compendiose *Augg.*' Scaliger. Hanc conjecturam haud esse aspernandam, dicit Tollius: sed numero forte singulari Poëta usus est, ut rem elevet, minuatque.—1 Ausonium scripsisse, dicit Acidalius se credere,

NOTÆ

tianum recte observat Vinetus non eum esse Fabium Titianum, qui post Ausonium cum Aurelio Symmacho Consul fuit, de quo proinde ut Consule jam loqui non posset, neque dicere eum vilitate consenuisse, ut mox subjungit. Sed eum esse Julium Titianum Maximini junioris præceptorem, Capitolino Titianum dictum, de quo jam dixi ad hunc versum Iamb. Epist. XVI. 'Fandi Titianus artifex,' ubi vide Notas. Pro *quomodo Titianus magister* suspicabatur Acidalius *Commodo Titianus magister,* quod libens amplecterer, nisi Maximino juniori præceptorem Titianum, Commodo vero alios dicendi magistros, atque inter hos Frontonem, Capitolinus assignaret. Nisi dicamus Ausonium in discipuli nomine errasse, et Commodum posuisse pro Maximino.

[h] *Municipalem scholam*] Quam in municipalibus urbibus Vesontione et Lugduno habebat. Notum quid sit 'municipium.'

* *Municipalem scholam*] Tenuandi causa municipalem dixit, quia, ut ait Sirmondus Not. ad Sidonium, in municipiis humiliora et obscuriora sunt omnia.

[i] *Frontonis*] Is est Cornelius Fronto Marci Antonini, atque etiam Veri artis Oratoriæ magister, quem eo usque amavit Marcus, ut statuam ei in Senatu petierit, ut in Marci Vita refert Jul. Capitolinus.

[k] *Quem tamen Augusti magistrum*] Conjiciebat Scaliger scriptum fuisse *Augg.* hoc est, 'Augustorum magistrum,' quia Marci et Veri fuit magister, librarios vero, omisso uno *g*, *Aug.* tantum scripsisse, unde factum fuerit *Augusti.* De hoc Frontone vetus inscriptio a Scaligero relata: M. AVFIDIO. FRONTONI. PRONEPOTI. M. CORNELI. FRONTONIS. ORATORIS. CONSVLIS. MAGISTRI. IMPERATORVM. LVCI ET. ANTONINI. NEPOTIS. AVFIDI. VICTORINI. PRÆFECTI. VRBIS. BIS. CONSVLIS. FRONTO. CONSVL. FILIO. DVLCISSIMO.

positus,[1] in sexta anni parte consumtus: quærendum ut reliquerit tantus orator, quibus Consulibus[m] gesserit Consulatum. 33. Ecce aliud, quod aliquis opponat: in tanti ergo te oratoris fastigium gloriosus attollis? Cui talia requirenti respondebo breviter: non ego me contendo Frontoni, sed Antonino præfero Gratianum. 34. Celebrant quidem solennes istos dies omnes ubique urbes, quæ sub legibus agunt, et Roma de more,[n] et Constantinopolis de imitatione,[2] [o] Antiochia pro luxu,[p] et Carthago discincta,[q] et domus fluminis[3] Alexandria:[r] sed Treviri principis bene-

implerit munus suum sexta parte anni: adeo ut tantus orator reliquerit inquirendum sub quorum Consulatu Consul fuerit. En aliud quod objiciat quispiam: Tu igitur evehis te superbus ad culmen tanti oratoris? Cui ista roganti respondebo paucis. Ego non comparo me Frontoni, verum antepono Gratianum Antonino. Cunctæ quidem ubique urbes, quæ vivunt sub legibus, celebrant dies illos solennes, et Roma more suo, et Constantinopolis ad imitationem Romæ, et Antiochia propter luxum, et Carthago vestitu affluens, et Alexandria domus fluminis: at Augusta Trevirorum

Sed et Consulatus ipse cujusmodi.—2 'Non video, quare hic omissa sit copula, cum omnibus reliquis sit addita: crediderim excidisse negligentia vel festinatione librariorum.' *Tollius.*—3 Vid. inf.—4 Al. *ostentare.*—5 *Dilatas* vulg.

NOTÆ

[1] *Bimestri spatio interpositus*] Quod spatium sæpius fuit Consulatuum illorum, ab Imperatoribus per illas ordinationes delatorum, quæ nundina dictæ sunt, ut plerumque senas in anno ejusmodi ordinationes facerent, aliquando tamen pauciores, pro suo libitu. De his nundinis Consularibus videndi Casaubonus et Salmasius ad Historiæ Augustæ scriptores.

[m] *Quibus Consulibus, &c.*] Acute dictum. Observatum est supra solos ordinarios Consules qui Kal. Januar. inirent magistratum, nomina sua anno dedisse in Fastis.

[n] *Roma de more*] Utpote in qua urbe, stante Rep. Consulatus semper inirctur, qui postea sub Imperatoribus a Consulibus, quos ii designaverant, in iis urbibus iniri cœptus est, in quibus eos Consules versari Kal. Jan. contigisset. Diem autem illum celebratum non in ea solum urbe in qua Consulatus iniretur, sed et in aliis clarioribus Imperii Rom. ex hoc loco intelligere est.

[o] *Constantinopolis de imitatione*] Quippe quæ Romæ æmula esset, et nova Roma diceretur.

[p] *Antiochia pro luxu*] Præpone copulam *et*, librariorum negligentia omissam. Notæ Antiochiæ Metropolis deliciæ et luxus.

[q] *Carthago discincta*] Virg. Æneid. VIII. 'Hic Nomadum genus, et discinctos Mulciber Afros,' ubi Servius: 'Vel habitum eorum ostendit, qui usque in talos fluebat, quod Plautus in Pœnulo ridet dicens: Quæ est illa avis? cum Afrum vidisset vestem demissam trahentem. Aut discinctos dixit inhabiles militiæ. Omnes enim qui militant cincti sunt. Aut certe inefficaces, ut contra strenuos dicimus.'

[r] *Et domus fluminis Alexandria*] Va-

ficio:[s] et mox cum ipso auctore beneficii. Loca inter se istant, vota consentiunt. 35. Unus in ore omnium Gratianus, potestate Imperator, virtute victor, Augustus sanctitate,[t] Pontifex religione,[u] indulgentia pater,[v] ætate filius,[w] pietate utrumque.[x] 36. Non possum fidei causa ostendere[4] imagines majorum meorum, ut ait apud Sallustium[y] Marius: nec deductum ab Heroibus genus, ad Deorum stem-

celebrat diem quo inivi Consulatum munere Imperatoris, ac statim cum ipso muneris largitore. Loca remota sunt a se invicem; at desideria omnium conveniunt inter se. Unus Gratianus versatur in ore cunctorum, Imperator potentia, victor fortitudine, Augustus sanctitate, Pontifex religione, parens benignitate, filius juventute, utrumque caritate. Non possum ostentare effigies meorum Majorum ad fidem astruendam meis dictis, ut dicit Marius apud Sallustium, neque referre ad prosapiam

NOTÆ

riant hic libri; alii enim *domus;* alii *domum,* unde posset fieri *donum,* alii *fluminis,* alii *fulminis.* Vinetus utrumque tolerari posse putat: *fluminis* quidem, quia Alexandria ad unum e Nili ostiis sita est, quod per Antonomasiam *flumen* dici potest, cum e maximis sit orbis terrarum fluminibus: *fulminis* vero, quod uni e Ptolemæis Alexandriæ et Ægypti regibus cognomen fuit Κεραυνὸς, id est, fulmen. Sed hoc posterius, ut longius petitum, merito aspernatur Tollius.

[s] *Sed Treviri principis beneficio*] Innuit apud Trevirorum urbem non, ante se Consulem, celebratum fuisse diem illum Consulatui ineundo solennem Kalendarum Januar. Treviris vero Consulatum inivisse Ausonium, cum ex hoc loco patet, tum infra in fine hujus Gratiarum Actionis, ubi acceleratum Gratiani, ad se Consulem visendum, iter describit.

[t] *Augustus sanctitate*] Græcis σεβαστὸς, Augustus, sancte venerandus. Ovid. Fast. I. 'Sancta vocant Augusta patres: Augusta vocantur Templa Sacerdotum rite dicata manu. Hujus et Augurium dependet origine verbi, Et quodcumque sua Jupiter auget ope.'

[u] *Pontifex religione*] Nomen hoc honoris, Imperatoribus a Paganis tributum, secuti Imperatores, quanquam Christiani, a suis titulis non removebant. De Gratiano inscriptio vetus a Vineto relata: FLAVIVS GRATIANVS. PIVS. FELIX. MAXIMVS VICTOR. AC. TRIVMPHATOR. SEMPER AVGVSTVS. PONTIFEX. MAXIMVS. GERMANICVS. MAXIMVS. ALEMANNICVS MAXIMVS. FRANCICVS. MAXIMVS. GOTHICVS. MAXIMVS. TRIBUNITIAE. POTESTATIS. TERTIVM.

[v] *Pater*] Populorum.

[w] *Ætate filius*] Necdum vicesimum annum Gratianus attigerat.

[x] *Pietate utrumque*] Et pater et filius. Jul. Capitolinus de Marco Antonino Philosopho: 'Cum igitur in amore omnium imperasset, atque ab aliis, modo frater, modo pater, modo filius, ut cujusque ætas sinebat, et diceretur, et amaretur,' &c.

[y] *Apud Sallustium*] In de bello Jugurthino, ubi non *ostendere* sed *ostentare* legitur, in oratione Marii ad plebem Romanam.

ma[a] replicare: nec ignotas opes, et patrimonia sparsa sub regnis:[a] sed ea, quæ nota sunt, dicere potius, quam prædicare, patriam non obscuram, familiam non pœnitendam, domum innocentem, innocentiam non coactam, angustas opes, verumtamen libris et liberis[b] dilatatas:[5] frugalitatem sine sordibus, ingenium liberale, animum non illiberalem, victum, vestitum, supellectilem, munda, non splendida: veteribus ut illis Consulibus (excepta, quæ tum erat,[6] bellicarum collatione virtutum) si quis me conferre dignetur, seponat opulentiam, non derogaturus industriam. 37. Verum quoniam gratiis agendis jamdudum succumbo materiæ; tu orationi meæ, Gratiane, succede. 38. Tu, Gratiane,[7] qui hoc nomen[c] sic per fortunam adeptus es, ut nemo verius ambitione quæsierit: (neque enim justius Metellus cognomento Pius, patre revocato, qui esset impius exu-

Deorum genus meum derivatum ab Heroibus: neque jactare divitias tantas ut eas non noverim, et fundos dispersos per varias provincias: sed eloqui potius, quam jactare ea quæ cognita sunt omnibus, scilicet me habere patriam non ignobilem, prosapiam cujus me non pigeat, domum innocentem, probitatem liberam, rem familiarem arctam, at tamen amplificatam libris, et natis: parcimoniam absque sordibus, indolem honestam, animum ingenuum, victum, vestitum, supellectilem, pura ista omnia, non tamen magnifica: adeo ut si aliquis velit componere me cum priscis illis Consulibus, (demta comparatione virtutum militarium quæ tunc erant in iis,) removeat a me divitias eorum, non detracturus mihi parem ipsis diligentiam in obeundo Consulatu. Sed quia in agendis gratiis jam diu vincor magnitudine rerum; tu subveni meo sermoni, o Gratiane. Tu Gratiane, qui ita forte sortitus es istud nomen, ut nemo æquius illud ambiverit: (nam Metellus non justius cognominatus est Pius, ob reductum ab exilio parentem suum, qui impius esset, si eum pateretur exulare:

Alias suspicatur Acidalius, *ditatas*.—6 Alii libri, *erant*, rectius, censente Acidal.—7 Legendum monet Accursius, *Gratianus*, pro, quod vulg. *Gratiane*.

NOTÆ

[a] *Ad Deorum stemma*] Ut gens Julia, quæ ad Venerem originem suam referebat.

[a] *Et patrimonia sparsa sub regnis*] Similiter Ammianus de Probo lib. xxvii. 'Ab urbe Probus accitus, claritudine generis, et potentia, et opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem universum pæne patrimonia sparsa possedit.'

[b] *Libris et liberis*] Paronomasia. Significat tum patris, tum sua, et filiorum suorum eruditione, virtute, et honoribus illustratam fuisse suam familiam.

[c] *Hoc nomen*] Gratiani, quod Noster a Gratia et grate agendo deducit.

lante; aut verius Sylla Felix, qui felicior ante,[d] quam vocaretur; quam tu, Gratianus: cui et hoc nomen est,[e] et illa Metelli Syllæque[f] cognomina:) 39. tu, inquam, Gratiane, qui hoc non singulis factis, sed perpetua grate agendi benignitate, meruisti; cui, nisi ab avo[g] deductum esset, ab omnibus adderetur; tu ipse tibi, inquam, pro me gratiam refer: tu tuæque virtutes: bonitas, qua in omnes prolixus es, perpetuus in me: pietas, qua orbem tuum temperas, quamque in ulciscendo patruo[h] probas, tuendo in fratre cumulas, ornando in præceptore multiplicas. 40. Agat gratias clementia, quam humano generi impertis: liberalitas, qua ditas omnes: fortitudo, qua vincis: et mens ista aurea, quam de communi Deo[i] plus quam ullus[8] hausisti. Agant

neque Sylla verius vocatus fuit Felix, qui erat felicior prius quam appellaretur; quam tu vocaris Gratianus: qui habes et nomen istud, et illa cognomenta Metelli, et Syllæ:) tu, inquam, Gratiane, qui promeruisti non factis aliquibus singularibus, sed jugi liberalitate in grate agendo, ut hoc cognomen tibi adjiceretur ab universis, si non traxisses illud ab avo tuo: tu ipse, inquam, redde tibi grates pro me: tu et tuæ præstantissimæ dotes: bonitas illa qua effusus es in omnes, et quam expromis assidue erga me. Pietas qua moderaris imperium tuum toto orbe patens, et quam ostendis in ulciscendo patruo tuo, aggeras in fovendo fratre, congeminas in decorando Magistro. Agat tibi pro me grates mansuetudo ista quam exhibes in genus humanum: munificentia, qua locupletas cunctos: Virtus qua vincis: et animus iste præstantissimus quem duxisti uberius quam quivis alius ex divina aura diffusa

NOTÆ

[d] *Qui felicior ante, &c.*] De eo Plinius lib. VII. cap. 44. 'Unus hominum ad hoc ævi Felicis sibi cognomen asseruit L. Sylla, civili nempe sanguine, ac patriæ oppugnatione adoptatus. Et quibus felicitatis inductus argumentis? Quod proscribere tot millia civium, ac trucidare potuisset. O prava interpretatio, et futuro tempore infelix! Non melioris sortis tum fuere pereuntes, quorum miseremur hodie, cum Syllam nemo non oderit?'

[e] *Et hoc nomen est*] Gratianus.

[f] *Et illa Metelli Syllæque*] Pius, et Felix: vide inscriptionem supra allatam.

[g] *Ab avo*] Gratiano Funario.

[h] *Quamque in ulciscendo patruo, &c.*] Supra: 'Piissimo: hujus vero laudis locupletissimum testimonium est pater divinis honoribus consecratus: instar filii ad imperium frater ascitus, a contumelia belli patruus vindicatus: ad Præfecturæ collegium filius cum patre conjunctus: ad Consulatum præceptor electus.' Ubi vide Notas.

[i] *De communi Deo*] De Deo a quo omnes mentem hauriunt, quæ est 'divinæ particula auræ.'

[8] *Mens ista aurea, quam de communi Deo plus quam ullus hausisti*] Miror Tollium hæc velle magis oratorie quam pie dicta; Ethnicos enim opinatos nostras animas divinæ auræ particulas esse. Pie quidem et Christiane coram Imperatore Pio et Christiano prolata hæc fuisse probat vel

et pro me gratias voces omnium Galliarum: quarum Præfecto[k] hanc honorificentiam detulisti. Ultra progredior; et hoc quia debere te dicis, agat, quæ optime agere potest, vox ista, quam docui. 41. Jamdudum autem quam grati animi, tam sermonis exigui, ut supra dictum est, succumbo materiæ, neque adhuc illa perstrinxi, quæ ne infantissimus quidem, nisi idem impiissimus, eminentia per famam, et omnium gaudiis testata supprimeret; quæ supra vires dicendi meas posita, cunctor attingere, aut ingrati crimine arguendus, aut temerarii professione culpandus: tamen alterum cum subeundum sit, audaciam quam malevolentiam malo reprehendi. 42. Tu, Auguste venerabilis, districtus maximo bello, assultantibus tot millibus barbarorum, quibus Danubii ora prætexitur,[9] comitia Consulatus mei armatus exerces. Tributa ista, quod in urbe[l] Sirmio gerun-

in omnes. Agant etiam grates pro me voces universarum Galliarum: quarum Præfecto tribuisti hunc honorem. Pergo ulterius; et quoniam ais te id mihi debere, agat tibi grates pro me tuum istud eloquium quod excolui. Quod optime agere potest. Ego autem, qui quam grato sum animo, tam tenui sum oratione, jamdiu opprimor magnitudine argumenti, ut superius dixi: necdum attigi illa, quæ ne omnium quidem minime facundus (nisi simul esset impiissimus) premeret silentio, cum extent per famam et comprobata sint lætitia omnium; quæ dubito tractare utpote elata supra meum orandi facultatem, vel accusandus crimine ingrati animi, si ea sileo, vel damnandus temeritatis, si ea attingere audeo: nihilominus cum incurrendum mihi sit in alterutrum horum, malo argui in me temeritatem, quam malignitatem. Tu Venerande Imperator, occupatus bello gravissimo, cum tot barbarorum millia, quibus ripa Istri cingitur, irruerent in te, agis comitia mei Consulatus armatus. An Comitia hæc appellabuntur tributa, quoniam habentur in urbe Sirmio?

—8 Al. *unus.*—9 Nonnullis placet, *protexitur.*—10 Vulg. *An* (*ut*) *quod in.*

NOTÆ

ea precatio qua mox ad Deum Orator se convertet: 'Æterne omnium genitor, ipse non genite, opifex et causa mundi, principio antiquior, fine diuturnior, qui templa tibi et aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti,' &c. Mitto quæ habentur Epist. XXIV. vers. 112. 'Certa est fiducia nobis, Si genitor, natusque Dei pia verba volentum Accipiat.'

[k] *Quarum Præfecto*] Ipsi Ausonio.

[l] *Tributa ista, quod in urbe, &c.*] Non, quod in urbe haberentur semper tributa Comitia; tam enim extra quam intra pomœrium habita fuisse constat: sed quia in tributis Comitiis ex regionibus et locis urbis suffragia ferebantur. Sirmium porro Pannoniæ oppidum, ubi tunc Gratianus degebat, cum Ausonium fecit Consulem, pro Roma haberi poterat, ex quo Roma cœpit esse ubi esset Imperator.

tur, an, quod in[10] procinctu,[m] Centuriata dicentur? An (ut quondam)[n] Pontificalia vocabuntur, sine arbitrio multitudinis sacerdotum tractata collegio? Sic potius, sic vocentur,[11] quæ tu Pontifex Maximus Deo participatus habuisti. 43. Non est ingenii mei, piissime Imperator, talia comminisci. Verba sunt literarum tuarum: quibus apud me auctoritatem summi numinis, et vim tuæ voluntatis[12] amplificas. Sic enim loqueris: CUM DE CONSULIBUS IN ANNUM CREANDIS SOLUS MECUM VOLUTAREM, UT ME NOSTI, UT FACERE DEBUI,[13] UT VELLE TE SCIVI, CONSILIUM MEUM AD DEUM RETULI. EJUS AUCTORITATI OBSECUTUS, TE CONSULEM DESIGNAVI, ET DECLARAVI, ET PRIOREM NUNCUPAVI. 44. Cujus orationis ordo lucidior? Quæ doctrina tam diligens propriis comitiorum verbis loqui, nec vocabulis moris antiqui nomina peregrina

an Centuriata quoniam fiunt in procinctu? An dicentur Pontificalia, ut quæ olim fiebant a collegio Pontificum absque suffragiis plebis? Ita potius, ita appellentur hæc quæ tu Pontifex Maximus exercuisti communicans cum Deo. Non est acuminis mei excogitare talia, piissime Princeps: hæ sunt ipsæ voces Epistolæ tuæ; quibus mihi exaggeras auctoritatem supremi numinis, et efficaciam tui consilii. Nam ita loqueris: Cum solus meditarer apud me de eligendis Consulibus in annum, petii a Deo consilium, ut scis me *solere*, ut debebam facere, ut noveram te cupere. Obediens ejus voluntati designavi te Consulem, et renuntiavi, et appellavi priorem. *Cujusnam orationis clarior series est? Quænam eruditio adeo accurata in adhibendis propriis verbis comitiorum, neque admiscendis*

Delendum monet Acidalius τὸ *ut* vel *quod*.—11 Vulgo omnes: *vocetur*.—12 ‘*Et ut tuæ voluntatis*] Τὸ *ut* recte omittere Stephanum docet Rittershusius.’ *Hedenus.* Vid. Not. Var.—13 *Atque ut facere debui* vulg. Τὸ *atque* delendum conjicit Tollius, quoniam mox in secundo Vossiano: *et velle te scivi* pro

NOTÆ

[m] *An, quod in procinctu*] Hoc est, in armis, cum parati et procincti tunc, cum Gratiano, essent milites adversus Sarmatas et alios barbaros bellaturi. Centuriata porro Comitia, teste Gellio lib. xv. intra pomœrium fieri nefas erat, quia exercitum extra urbem imperari oporteret, intra urbem imperari jus non esset: propterea Centuriata in Campo Martio habebantur, exercitusque imperari præsidii causa solebat, quoniam populus in suffragiis ferendis erat occupatus.

[n] *Ut quondam*] Ante legem quam Cn. Domitius Ænobarbus Tribunus plebis, infensus Pontificibus, quod alium quam se in patris sui demortui locum cooptassent, tulit, anno ab U. C. 651. ut Sacerdotes, quos antea collegæ sufficiebant, populus crearet, ut referunt Paterculus et Suetonius.

miscere? Valete modo classes populi, et urbanarum Tribuum prærogativæ,[o] et Centuriæ jure vocatæ. Quæ comitia pleniora unquam fuerunt, quam quibus præstitit Deus consilium, Imperator obsequium? 45. Et nunc ego, piissime Imperator, ne fastigium auditorii sacri[p] dictorum tuorum timidus interpres offendam, divinitatis tuæ prope cum[14] piaculo[q] verba transcurro. 46. CUM DE CONSULIBUS, inquis, IN ANNUM CREANDIS. Erudita vox, et cura solennis![15r] SOLUS MECUM VOLUTAREM. O profundi altitudo secreti![16] Habes ergo consiliatorem, et non

barbaris vocibus cum verbis prisci usus? Jam valete classes populi, et prærogativæ Tribuum urbanarum, et Centuriæ jure vocatæ. Quænam unquam comitia perfectiora fuerunt, quam ea in quibus Deus præbuit consilium, et Imperator obedivit ei? Ac jam ego, Princeps piissime, ne peccem adversus celsitatem hujus sacri auditorii, explicando meticulose tua verba, percurro voces tuæ Majestatis pæne cum sacrilegio. Cum de creandis Consulibus in annum, *inquis. Oratio docta, et solicitudo solennis Imperatori?* Solus meditarer apud me. *O profunditas arcani intime abditi! Habes igitur consiliarium, et non times proditorem.* Ut scis me *solere, quid*

ut: unde existimat has copulas ab librario insertas.—14 Credit Tollius fuisse: *divinitatis tuæ propemodum:* in libris: *d. tuæ probem cum p.*—15 'Omittunt alii libri ista, *et cura solennis:* leguntque, *et cum solus mecum.* Ego video ex his, *et cum solus,* facile potuisse fieri, *et cura solennis:* superflua tamen vix putem. Certe si aliena illa, non video, quid ista hic faciant, *et cum.* Non profecto ad nexum sequentium posuit Ausonius, qui nihil tale addit in reliquis. Ut omnino credam, legitima esse, *et cura solennis:* cum et sensui optime conveniant, et tam facile *solennis* occasione τοῦ *solus* in aliis omitti, et *cura* in *cum* mutari potuerit, quam in aliis eadem ob eandem literarum similitudinem geminari.' *Acidalius.* Vid. inf. et Not. Var.—16 Vossianus alter: *altitudo consilii:* quod non admittendum, inquit Tollius, uti patet ex eo quod sequitur:

NOTÆ

[o] *Urbanarum Tribuum prærogativæ, et Centuriæ jure vocatæ*] Hunc locum explicant, cum ea quæ supra notavi ad has voces: 'Centurias non adulavi, jure vocatis classibus non intremui;' tum hæc Asconii Pediani: 'Prærogativæ sunt Tribus,' inquit, 'quæ primæ suffragium ferunt ante jure vocatas. Mos enim fuerat, quo facilius in comitiis concordia populi firmaretur, bina omnino de iisdem Candidatis comitia fieri. Quorum Tribus primæ [sorte scilicet lectæ, ut ex supra observatis patet] Prærogativæ dicebantur: quod primæ rogarentur, quos vellent Consules fieri. Secundæ jure vocatæ: quod in his, sequente populo, ut sæpe contingit, Prærogativarum voluntatem, jure omnia complerentur.'

[p] *Auditorii sacri*] Audientiæ Imperialis.

[q] *Prope cum piaculo*] Quasi non liceat mortali sacra illa Divini oris verba sine sacrilegio repetere, et iis diutius inhærere.

[r] *Erudita vox, et cura solennis*] Sic Tollius ex libro Vossiano. Cui con-

metuis proditorem. UT ME NOSTI. Quid familiarius? Ut FACERE DEBUI. Quid[17] [s] constantius? UT VELLE TE SCIVI. 47. Quid dici blandius potest? CONSILIUM MEUM AD DEUM RETULI. Et quemadmodum SOLUS, cui præsto est tam grande consilium?[18] An plenius cum Senatu, cum Equestri ordine, cum plebe Romana, cum exercitu tuo, et provinciis omnibus deliberasses? CONSILIUM MEUM AD DEUM RETULI. 48. Non ut, credo, novum sumeres, sed ut sanctius fieret, quod volebas. EJUS AUCTORITATI OBSECUTUS:[19] scilicet ut in consecrando patre, in ulciscendo patruo, in cooptando fratre fecisti. 49. TE CONSULEM DESIGNAVI, ET DECLARAVI, ET PRIOREM NUNCUPAVI. Quis hæc verba te docuit? Ego tam propria et tam Latina nescivi. DESIGNAVI, ET DECLARAVI, ET NUNCUPAVI. Non fit hoc temere. Habet moras suas dispertitis gradibus tam matura cunctatio. 50. Has ego literas tuas si in omnibus pilis atque porticibus, unde de plano legi possint,[t] instar edicti pendere mandavero; nonne

familiarius dici potest? Ut debebam facere, *quid, perseverantius?* Ut noveram te cupere, *quid blandius?* Petii a Deo consilium, *et quomodo* solus *es cum tibi adsit tam amplum Consilium? An plenius deliberavisses cum Senatu, cum ordine Equestri, cum plebe Romana, cum tuo exercitu, et universis Provinciis?* Petii consilium a Deo, *non, arbitror, ut caperes novum, verum ut quod decreveras fieret sanctius.* Obediens ejus voluntati, *nempe ut fecisti in referendo parente tuo in Divorum numerum, in ulciscendo patruo, in assumendo fratre in collegam Imperii.* Designavi te Consulem, et renuntiavi, et appellavi priorem. *Quis te docuit hæc verba? Ego certe nescivi tam propria, et tam Latina.* Designavi, et renuntiavi, et appellavi. *Non hoc fit absque consilio. Cunctatio tam prudens habet moras suas gradatim dispositas. Si ego jussero has tuas literas appendi tanquam edictum aliquod ad omnes columnas, et in omnibus Porticibus, unde possint legi ex*

'et non metuis proditorem.'—17 Acidalio hic omnes, [Vid. inf.] præter Scaligerum, subscribunt.—18 *Concilium* legitur in vet. libro.—19 Vid. Not. Var.

NOTÆ

sonat Acidalii observatio. 'Cura' Imperatori 'solennis' est Consulum creandorum, quæ quotannis redit.

[s] *Ut me nosti. Quid familiarius? Ut facere debui. Quid, &c.*] Sic singula singulis interjicienda potius, quam disjuncta post simul ponenda censuit Acidalius recte. Subjectio est elegantissima.

[t] *Unde de plano legi possint*] Id est, non altius suspensæ, quam quo visus commode pervenire possit. Vetus est formula: 'Unde de plano recte legi possit:' his literis V. D. P. R. L. P. in vetustis marmoribus quibusdam expressa.

tot statuis honorabor, quot fuerint paginæ libellorum? 51. Sed ad blandiora [20] [u] festino. Ab hac enim literarum ad me datarum parte digressus, eo quoque descendisti, ut quæreres, qualis ad me trabea mitteretur. [v] Omne largitionum tuarum ministerium solicitudine fatigasti. Non ergo supra Consulatum mihi est adhibita per te cura tam diligens, pro me cura tam felix? In Illyrico arma quatiuntur. 52. Tu mea causa per Gallias civilium decorum indumenta dispensas. Loricatus de toga mea tractas. In procinctu, et cum maxime dimicaturus, [1] palmatæ vestis meæ [w] ornamenta disponis: feliciter, et bono omine. Namque iste habitus, ut in pace Consulis est, sic in victoria, triumphantis. Parum est, si qualis ad me trabea mittatur, interroges: te coram promi jubes. 53. Nec satis habes, ut largitionum [2] ministri [x] ex more fungantur: [y] eligis ipse de mul-

plano; an non decorabor totidem statuis, quot appensa fuerint folia ejusmodi Epistolarum? Verum propero ad blandiora. Nam relicta illa parte Epistolæ ad me scriptæ, ad id etiam descendisti, ut inquireres qualis trabea ad me mitteretur. Vexavisti cura omnes Ministros tuarum largitionum. An non igitur, præter Consulatum quem mihi contulisti, hanc induisti pro me solicitudinem tam diligentem ex tua parte, tam faustam mihi? Bella moventur in Illyrico. Tu propter me distribuis per Gallias amictus honorum civilium. Tu lorica indutus agis de toga mea. In procinctu et jamjam pugnaturus ordinas decora meæ togæ palmatæ fauste et præsagio felici. Amictus enim ille, quemadmodum Consulis est in pace, ita etiam est triumphantis in victoria. Tanquam parum sit, si quæras qualis toga mittatur ad me: imperas depromi eam ante oculos tuos. Neque contentus es quod ministri largitionum tuarum exequantur jussa tua more solito: tu ipse seligis unam ex mul-

---

—20 Legit Acidal. *pleniora*.—1 *Et maxime d.* vulg. Scribendum, ut nos, monent Acidal. et Grævius.—2 *Largitionem* scribit Acidal.—3 Ita legendum

NOTÆ

[u] *Sed ad blandiora*] Solicitudinem nempe et curam Gratiani in eligenda trabea ad Ausonium mittenda. Quod quam blandum ei acciderit, cum nemo non videt, tum ipse pluribus infra ostendit. Miror ergo quare Acidalius hic *pleniora* pro *blandiora* malit.

[v] *Qualis ad me trabea mitteretur*] Trabeam hic et palmatam togam unam eandemque facit Ausonius. Ea fuit Regum, ac deinde Consulum, et Triumphantium.

[w] *Palmatæ vestis meæ*] Τὸ *vestis* a manu Glossatoris esse putat Acidalius, et *palmatæ* simpliciter scribendum. Palmata a palmis in ea pictis dicta est, sed et effigies hominum aliquando in ea pictas fuisse, ex iis quæ sequuntur colligere est.

[x] *Largitionum ministri*] Qui sub dispositione Comitis sacrarum largitionum erant. Non assentior Acidalio reponenti *largitionem*.

[y] *Funguntur*] Supple, illo officio

tis: et cum elegeris, munera tua verborum honore prosequeris. PALMATAM, inquis, TIBI MISI,[1] IN QUA DIVUS CONSTANTIUS[3] PARENS NOSTER[2] INTEXTUS EST. Me beatum, cujus insignibus talis cura præstetur! Hæc plane, hæc est picta, ut dicitur, vestis, non magis auro suo, quam tuis verbis. 54. Sed multo plura sunt in ejus ornatu, quæ per te instructus intelligo. Geminum quippe in uno habitu radiat nomen Augusti. Constantius

tis: et postquam selegisti eam, adjungis muneribus tuis verba honorifica. Misi, *ais*, ad te togam palmatam, in qua picta est acu effigies Divi Constantii patris nostri. *O me felicem! in cujus ornamentis eligendis ejusmodi diligentia adhibeatur. Hæc prorsus, hæc vestis picta est, ut dicunt, non magis auro ipsi intexto, quam tuis verbis. At longe plura sunt in illius exornatione, quæ agnosco, amictus ea per te. Etenim nomina duorum Augustorum micant in una veste. Constantius*

NOTÆ

quærendæ trabeæ.

* [1] *Palmatam tibi misi*] Togam hanc supra dixit ut in pace Consulis, sic in victoria triumphantis fuisse. 'Palmata' autem, juxta Isidorum lib. XIX. Orig. dicebatur, 'quam merebantur ii qui reportabant de hostibus palmas. Vocabatur et toga picta, eo quod Victorias cum palmis intextas haberet.' Eandem vero 'togam' fuisse et 'palmatam,' et 'pictam;' et 'Triumphalem' recte observat in Adversariis Turnebus ex 'Metello,' qui Valerio in veste 'Palmata,' Sallustio in 'Picta,' Plutarcho ἐν Θριαμβικῇ convivia celebrasse dicitur.

[2] *In qua Divus Constantius parens noster*] Constantius Constantini Magni filius, qui moriens prægnantem reliquit Faustinam conjugem, ex qua edita posthuma ejus nomine appellata Constantia cum adolevisset, matrimonii jure copulata est Gratiano, ut ait Ammianus Marcellinus lib. XXI. Hinc eum hic Gratianus appellat parentem.

* *In qua D. Constantius . . . intextus est*] Sensum hujusce loci non cepit cl. Antiquit. explan. auctor, cum Supplem. Tom. IV. p. 8. Gallice ita reddidit: *Je vous envoye la Toge ornée de palmes que nôtre pere Constance portoit.* Ceterum hinc patet Consularem togam, uti et Triumphalem variis emblematibus seu figuris intextam fuisse; qualem scilicet Jovis Olympii ornatum describit Pausanias lib. V. Τῷ ἱματίῳ ζῴδιά τε καὶ τῶν ἀνθῶν τὰ κρίνα ἐστὶν ἐμπεποιημένα: 'Tunicæ et animalcula et ex floribus lilia sunt intexta.' Sic quoque in Stiliconis Dyptico exteriorem tunicam floribus distinctam videre est, orariumque duobus Consulibus intextum. Sic et in Basilii Dyptico cernitur ima ora viri in bigis currentis effigies. Utrumque habes Antiq. explan. Supplem. Tom. III.

Mos autem ille antiquitus ab Etruscis ad Romanos fluxit, ut docet Macrobius Saturnal. lib. XI. cap. 6. 'Tull. Hostilius, rex Romanorum tertius, debellatis Etruscis, sellam Curulem, lictoresque, et Togam pictam atque prætextam, quæ insignia Magistratuum Etruscorum erant, primus, ut Romæ haberentur, instituit.'

in argumento vestis intexitur: Gratianus in muneris honore sentitur. 55. Accessit tam impenso beneficio tuo pondus quorundam sciscitatione cumulatum. Interrogatus, quem priorem decerneres Consulem, NEC DUBITANDUM esse dixisti tu: et, qui tecum boni sunt, dubitare non poterant. Sed tamen ad hoc dictum erexerant animos, qui libenter clarissimum virum Collegam meum, quem præsentem habebat occasio, prælatum credidissent. Fatigantes tamen, quod intellexerant, requirebant. 56. Hic tu, sicut mihi renuntiatum est, noto illo pudore tuo paulisper hæsisti: non rationis ambiguus, sed eorum dubitationem vultu et rubore condemnans, qui studium suum[4] [b] interpretationis errore palpabant. Deinde illico subdidisti: QUID DE DUOBUS CONSULIBUS DESIGNATIS QUÆRITIS, QUIS ORDO SIT NUNCUPATIONIS? ANNE ALIUS[5] QUAM QUEM PRÆFECTURA CONSTITUIT? 57. O felicem verecundiam tuam, cui ista popularis ratio tam prudenter occurrit! Scisti aliud, Gratiane, quod[6] diceres:[c] sed propter quorun-

intexitur in pictura togæ: Gratianus sentitur in honore muneris. Addita est tam ingenti tuo muneri dignitas aucta percontatione quorundam. Tu rogatus utrum ex Consulibus designares priorem, respondisti non *esse* ambigendum: *et probi viri qui sunt tecum non poterant ambigere. At nihilominus illi qui propendebant ad existimandum præclarum virum collegam meum, quem occasio coram offerebat, mihi antepositum esse, sustulerant animos ad hanc vocem. Molesti interim rogabant adhuc id quod satis intellexerant. Tunc tu, ut ad me relatum est, tantisper hæsitasti ista tua solita verecundia; non incertus consilii, sed damnans facie erubescente dubitationem illorum, qui blandiebantur affectui suo falsa explicatione tui dicti. Post subjecisti statim:* Quare interrogatis *me* quod *spectat* ad duos consules *a me* nominatos, quis ordo sit nominationis *eorum?* Num alius *esse debet* quam *is* quem præfectura ponit? *O fortunatum pudorem tuum, qui tam consulte reperit illam rationem popularem! Habuisti in mente aliud quod respon-*

monet Vinetus, non *Constantinus*.—4 *Tuum* vulg.—5 *Alium*, non recte, censente Acidal. ab aliis legitur.—6 *Aliud ... quam* vulg.—7 ' Recte. An tamen,

NOTÆ

[b] *Qui studium suum*] Sic vetus liber. Alii *tuum*, pro *suum*, quod Acidal. amplectitur, nescio cur; planus enim sensus est quem expressi in Interpretatione.

[c] *Scisti aliud . . . quod diceres*] Nempe me tuum fuisse præceptorem, atque eo nomine tibi cariorem quam esset collega meus. Bene monet Acid. *quod*, non *quam*, hic esse legendum.

dam verecundiam dicere noluisti. Scrupulosus hic mihi locus est: et propter eam, quam nunquam appetivi, gloriam, recusandus. Cum prior renuntiatus sim, satis est tuum tenere judicium: interpretes valete meritorum. 58. Neque autem ego, sacratissime Imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? *Prætorem me,* inquit,[d] *populus Romanus primum fecit, Consulem priorem.* Ex ipsa ejus sententia intelligitur commendabilius ei videri, uni quam pluribus esse præpositum. Nulla enim est quidem contumelia secundi: sed ex duobus gloria magna prælati. 59. Alexandri Macedonis hoc fertur: cum legisset illos Homericos versus,[e] quibus Hectore provocante, e novem ducibus, qui omnes pugnare cupiebant, unum deligi placeret sortis eventu, trepida ubi conceptione votorum Jovem Optimum Maximum totus precatur exercitus, ut Ajacem, vel Tydei filium, aut ipsum regem ditium Mycenarum sortiri patiatur

deres, o Gratiane, at noluisti id respondere ut parceres pudori nonnullorum. Locus hic injicit mihi religionem, et detrectandus mihi est ob illum honorem quem nunquam concupivi. Quandoquidem nuncupatus fui prior, sufficit mihi stare tuo judicio: facessite vos, qui expenditis merita. Ego vero, Imperator Augustissime, non accipio tanquam leve munus, quod prior nominatus sum. An hic honor incognitus est Ciceroni? Populus Romanus, inquit, creavit me primum Prætorem, priorem Consulem. Agnoscitur ex illa ejus sententia arbitrari eum honorificentius esse prælatum fuisse uni quam multis. Nam nullum quidem dedecus redundat in secundum; verum ingens est decus illius ex duobus qui antepositus est alteri. Hoc narratur de Alexandro Macedone: cum legisset illa carmina Homeri in quibus, cum Hector vocaret ad certamen e Græcis aliquem, et visum esset eligi exitu sortis unum ex novem ductoribus, qui cuncti avebant decertare, ubi universus exercitus nuncupatis trepide votis orat Jovem Optimum Maximum, ut sinat sortem cadere in Ajacem, aut filium Tydei, vel ipsum Agamemnonem

NOTÆ

[d] *Prætorem me, inquit, &c.*] In proœmio orationis pro lege Manilia: 'Propter dilationem Comitiorum ter Prætor primus Centuriis cunctis renuntiatus sum.' Orat. in L. Pisonem: 'Me cum Quæstorem in primis, Ædilem priorem, Prætorem primum cunctis suffragiis pop. Romanus faciebat.' Et paulo post: 'Me cuncta Italia, me omnes ordines, me universa civitas, non prius tabella, quam voce priorem Consulem declaravit.' Ad quæ loca respexit Ausonius.

[e] *Illos Homericos versus*] Iliad. VII. Ζεῦ πάτερ, ἢ Αἴαντα λαχεῖν, ἢ Τυδέος υἱὸν, Ἢ αὐτὸν βασιλῆα πολυχρύσοιο Μυκήνης. 'Jupiter pater da vel Ajaci sortem obvenire, vel Tydei filio, Vel ipsi Regi ditissimarum Mycenarum.'

Agamemnonem: Occiderem, inquit, illum, qui me tertium nominasset. 60. O magnanimitatem fortissimi viri! Nominari inter novem tertius recusabat; ubi certe pluribus antecelleret, quam subesset. Quanta hic verecundia gravaretur posterior de duobus? Est enim in hoc numero arduæ plena dignationis electio.[7] Cum universis mortalibus duo, qui fiant Consules, præferuntur, qui alteri præponitur, non uni, sed omnibus antefertur. 61. Expectare nunc aures præsentium scio, et eminere in omnium vultu intelligo, quid[8] desiderio concipiatur animorum. Existimant enim cum ea, quæ ad grates agendas pertinebant, summatim tenuiore filo, ut dicitur, deducta libaverim, aliqua me etiam de majestatis tuæ laudibus debere perstringere. 62. Quanquam me istam dixerim seposuisse materiam, et in tempus aliud reservare, nihilominus tamen, ut nunc aliqua contingam, nutu et prope murmure cohortantur. Itaque faciam; quando cogunt volentem; sed majoribus separatis, tenuiora memorabo, nulla spe ad plenum exequendi: sed universi ut intelligant, eorum, quæ intus[f]

regem Mycenarum locupletium: Interficerem illum, ait, qui nominavisset me tertium. O magnanimitatem viri fortissimi! Respuebat nominari tertius inter novem; quo in loco profecto prælatus esset pluribus, quam postpositus. Quanto ille pudore oneraretur, si nominatus esset secundus ex duobus? Nam in hoc numero electio habet honorem cum magna adipiscendi difficultate conjunctum. Quando duo ex hominibus cunctis anteponuntur ceteris ut creentur Consules, ille qui præfertur alteri, non præfertur uni tantum, sed omnibus. Novi nunc aures astantium expectare, et agnosco apparere in ore cunctorum, quid comprehendatur cupidine mentium. Rentur namque cum attigerim ea quæ spectabant ad agendas gratias, enuntiata compendiose oratione, ut aiunt, exili, me debere quoque delibare quædam de laudibus tuæ Majestatis. Etsi monuerim jam me secrevisse hoc argumentum, et reservare in aliud tempus, attamen adhortantur me nutu, ac pæne obmurmuratione, ut nunc perstringam aliqua de illis. Faciam igitur; quando quidem ad id me adigunt jam sponte propendentem. Verum sepositis majoribus, referam tantum minora, non quod sperem me posse vel ea plene prædicare: sed ut omnes norint

ardua plane dignationis electio? vulgatum rectum.' *Acidal.*—8 *Quod* vulg.—

NOTÆ

[f] *Eorum, quæ intus, &c.*] Domesticorum, quæ nemo potest melius nosse quam ego præceptor tuus, qui tecum pæne ab incunabulis vixi. Unde infra: 'Possum videri familiaris notitiæ secretus interpres domestica isthæc non tam prædicare quam prodere.'

prædicanda sunt, a me poscendam esse notitiam, ab aliis dignitatem. Nec excellentia, sed quotidiana tractabo. 63. Nullum tu[9] unquam diem ab adolescentia tua, nisi adorato Dei numine, et reus voti, et illico absolutus egisti; lautis manibus, mente pura, immaculabili[10 g] conscientia, et, quod in paucis est, cogitatione sincera. 64. Cujus autem unquam egressus auspicatior fuit, aut incessus modestior, aut habitudo cohibitior, aut familiaris habitus condecentior, aut militaris accinctior? In exercendo corpore quis cursum tam perniciter incitavit? Quis palæstram tam lubricus expedivit? Quis saltum in tam sublime collegit? Nemo adductius[11 h] jacula contorsit, nemo spicula crebrius jecit, aut certius destinata percussit.[i] 65. Mirabamur poë-

petendam esse a me cognitionem eorum, quæ laudanda veniunt in tua vita interiore, ab aliis vero petendam esse eorum exornationem. Neque commemorabo ea quæ eminent inter cetera, sed quæ singulis diebus facis. Tu nullum unquam transegisti diem ab adolescentia tua quin veneratus sis Dei Majestatem, et nuncupaveris votum aliquod, quod statim persolvebas: manibus ablutis, animo mundo, conscientia pura, et, quod in paucis reperitur, candido pectore. Cujus vero unquam exitus in publicum fuit melioris ominis, vel gressus modestior, vel habitus corporis concinnior, vel vestitus domesticus magis decens, vel bellicus expeditior? in corporis exercitationibus quis acceleravit cursum tam velociter? Quis explicavit se tam agiliter in luctando? Quis extulit saltum tam alte? Nemo melius vibravit jacula adducto lacerto, nemo misit sagittas spissius, neque certius attigit scopum. Mirabamur

9 *Nullum te* vulg.—10 Al. *immaculata.*—11 *Abductius* vulg. Vid. Not. Var.—

NOTÆ

g *Immaculabili*] Vox inferioris Latinitatis.

* *Immaculabili conscientia*] Docet Ambrosius Psal. 61. adeo castum fuisse Gratianum, ut nullius fœminæ consuetudine usus sit, nisi Constantiæ Constantii filiæ quam duxerat. Unde D. Constantium parentem suum appellat in literis ad Ausonium.

h *Nemo adductius*] Sic Acidalius conjicit pro *abductius*, bene. Virg. Æneid. v. 'Post acer Mnestheus adducto constitit arcu Alta petens.' Ubi Servius Hypallagen esse ait; 'nam,' inquit, 'adducitur telum, arcus intenditur.'

i *Aut certius destinata percussit*] Eadem Cedrenus de Gratiano, eadem Ammianus, sed vitio ei vertens. Sic enim lib. XXXI. de eo: 'Præclaræ indolis adolescens, facundus, et moderatus, et bellicosus, et clemens; ad æmulationem lectorum progrediens principum, dum etiam tum lanugo genis inserperet speciosa, ni vergens in ludibriosos actus natura, laxantibus proximis, semet ad vana studia Cæsaris Commodi convertisset. Ut enim ille, quia perimere jaculis plurimas feras spectante consueverat populo, et centum leones in Amphitheatrali circulo simul emis-

tam, qui infrænos dixerat Numidas:[k] et alterum, qui ita collegerat,[l] ut diceret in equitando verbera et præcepta esse fugæ et præcepta sistendi. Obscurum hoc nobis legentibus erat. Intelleximus te videntes, cum idem arcum intenderes, et habenas remitteres: aut equum segnius euntem verbere concitares, vel eodem verbere intemperantiam coërceres.[m] Qui te visi sunt hoc docuisse, non faciunt: immo qui visi sunt docuisse, nunc discunt. 66. In cibis autem, cujus sacerdotis abstinentior cærimonia? In vino, cujus senis mensa frugalior? Operto conclavis tui non sanctior ara Vestalis, non Pontificis cubile castius, nec pulvinar Flaminis tam pudicum. 67. In officiis amicorum non dico paria reddis:[12] antevenis, et quotiens in obsequendo præcedimus,[13] erubescis pudore tam obnoxio,

poëtam qui appellaverat Numidas infrænos: et alterum poëtam qui sic ratiocinatus erat, ut diceret eos inter equitandum ictibus incitare equos suos ad cursum, et coërcere currentes. Hoc erat nobis obscurum, dum legeremus. At intelleximus hoc, cum te vidimus, quando tu idem adducebas arcum, et laxabas lora, aut instigabas flagro equum lentius gradientem, aut eodem flagro reprimebas cursum ejus immoderatum. Illi qui credebantur te id docuisse, non faciunt ipsi; quin illi qui credebantur docuisse, nunc a te discunt. In cibis vero sumendis, cujus sacerdotis major est in cærimoniis abstinentia? Quod ad vinum spectat, cujus senis mensa est parcior? Ara Vestæ non est sanctior; lectus Pontificis non est pudicior, neque torus Flaminis est tam castus, quam secretum thalami tui. In officiis erga amicos, non dico refers paria: nam etiam prævenis nos: et quotiescumque prævenimus te in obsequio, erubescis verecundia tam demissa, quam deberet esse apud nos, cum tu

12 *Reddi* vulg.—13 *Prævenimus* melius esse quam *præcedimus* censet Acida-

NOTÆ

sos telorum vario genere, nullo geminato vulnere contruncavit, ultra hominem exultavit; ita hic quoque intra septa, quæ appellant vivaria, sagittarum pulsibus crebris dentatas conficiens bestias, incidentia multa parvi ducebat et seria; eo tempore, quo, etiamsi imperium Marcus regeret Antoninus, ægre sine collegis similibus et magna sobrietate consiliorum lenire luctuosos Reipubl. poterat casus.'

[k] *Poëtam, qui infrænos dixerat Numidas*] Virgilium IV. Æneid. 'Et Numidæ infræni cingunt, et inhospita Syrtis.'

[l] *Et alterum, qui ita collegerat, &c.*] Silium Italicum lib. I. Punicorum: 'Hic passim exultant Numidæ gens inscia fræni: Queis inter geminas per ludum mobilis aures Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.'

* [m] *Intemperantiam coërceres*] Malim *intemperantem*, ut hoc membrum priori, 'segnius euntem' respondeat.

quam in nobis esse deberet ab Imperatore præventis. In illa vero sede, ut ex more loquimur, Consistorii,[n] ut ego sentio, sacrarii tui,[o] nullus unquam superiorum aut dicenda[p] pensius cogitavit, aut consultius cogitata disposuit, aut disposita maturius expedivit. 68. Et aliqua de oratoriis virtutibus tuis dicerem, nisi vererer mihi gratificari.[q] Non enim Sulpicius[r] acrior in concionibus, nec majoris Gracchi[s] commendabilior modestia fuit, nec patris tui[t] gravior auctoritas. Qui tenor vocis, cum incitata pronuntias! quæ inflexio, cum remissa! quæ temperatio, cum utraque dispensas! Quis oratorum læta jucundius, facunda cultius, pugnantia densius, densata glomeratius, aut dixit, aut, quod est liberum,[14] cogitavit? 69. Vellem, si rerum natura pateretur, Xenophon Attice, in ævum nostrum ve-

Imperator nos prævertis. In illo autem tribunali tui consistorii, quemadmodum vulgo dicimus, sacrarii vero ut ego arbitror, nemo priorum principum vel magis solicite meditatus est quæ loqueretur, vel prudentius digessit meditata, vel executus est celerius digesta. Memorarem quoque nonnulla de tuis dotibus in dicendo, nisi metuerem ne viderer mihi gratulari. Nam Sulpicius non fuit vehementior in orationibus ad populum, neque modestia Gracchi senioris fuit laudabilior, neque auctoritas patris tui plus habuit in dicendo ponderis. Quæ firmitas vocis tuæ est quando pronuntias quæ vehementiam habent! Qui flexus quando pronuntias lenia! Quam mirabilis temperies, quando effers utraque! Quis ex oratoribus elocutus est, vel, quod plus habet facilitatis, concepit animo grata suavius, diserta elegantius, repugnantia crebrius, conglobata præcipitantius? Cuperem ut, si per rerum naturam liceret, redires in hanc nostram ætatem o Xenophon

lius.—14 Acidalius suspicatur *liberius*, probante Florido.—15 *Omnia quasi*

NOTÆ

[n] *Consistorii*] Sanctioris Consilii Imperatoris, ubi cum comitibus Consistorianis de Imperii administratione agebat.

[o] *Sacrarii tui*] Ut de numine quodam, ita de Imperatore loquitur, more tunc recepto.

[p] *Aut dicenda, &c.*] Gradatio concinna.

[q] *Nisi vererer mihi gratificari*] Prædicando, una cum tua eloquentia, meam in te docendo operam.

[r] *Sulpicius*] Eximius ille orator Pub. Sulpicius, de quo Cicero lib. III. de Oratore.

[s] *Majoris Gracchi*] Tiberii.

[t] *Patris tui*] Valentiniani, de quo Aurel. Victor: 'Fuit vultu decens, solers ingenio, animo gravis, sermone cultissimus. Quanquam enim ad loquendum parcus, severus, vehemens,' &c. Ammianus lib. XXX. 'Boni, pravique suasor, et desuasor admodum prudens,' &c. 'Memoria, sermoneque incitato quidem, sed raro facundiæ proximo, vigens.'

nires, tu, qui ad Cyri virtutes exequendas[u] votum potius, quam historiam commodasti: cum diceres, non qualis esset, sed qualis esse deberet. Si nunc in tempora ista procederes, in nostro Gratiano cerneres, quod in Cyro tuo non videras, sed optabas. 70. Atque ista omnia, quæ quasi punctis[15] quibusdam acuminata signavi, si facundia pro voluntate suppeteret, et quanquam non copiosus,[16][v] exequerer, ubertatem stylo rerum magnitudine suggerente. Sed nec hujus diei, nec hujus ista materiæ. Qui dicturi estis laudes Principis nostri, habetis[w] velut seminarium, unde[x] orationum vestrarum jugera compleatis. Ego ista perstrinxi, atque, ut sciunt omnes, possum videri familiaris notitiæ secretus interpres domestica isthæc non tam prædicare, quam prodere. Atque ut ista dixi de

Attice, tu qui adhibuisti potius votum, quam historiam ad narrandas egregias dotes Cyri: cum referres non qualis ille princeps esset, sed qualis deberet esse. Si prodires nunc in hoc ævum, videres in nostro Gratiano, quod non videras in tuo Cyro, sed in eo cupiebas. Et tractarem illa omnia, quæ notavi designata velut quibusdam apicibus, si adesset mihi eloquentia par studio, atque etiamsi non abundem eloquio, quoniam amplitudo argumenti subministraret stylo meo copiam. Verum illa non sunt hujus diei, neque hujus propositi. Vos qui prædicaturi estis laudes nostri Imperatoris, ecce vobis quasi seminarium, ex quo conseratis arva vestrarum orationum. Ego leviter delibavi hæc: et, ut omnes norunt, possum videri non tam laudare ista interiora quam patefacere, utpote expositor secretus eorum quæ cognovi in domo Augusta. Et quemadmodum dixi hæc de iis quæ ego, et familiares

punctis vulg. Tilianum exemplar, *omnia quæ punctis.*—16 *S. quanquam non*

NOTÆ

[u] *Ad Cyri virtutes exequendas*] In Pædia Cyri, ubi Cyri educationem et mores non ad historiæ fidem, sed ad effigiem justi Imperii describit, ut Ciceronis verbis utar.

* *Xenophon Attice, tu, qui ad Cyri virtutes exequendas votum potius, quam historiam commodasti*] Extant super hoc argumento dissertationes duæ a clarissimis viris Bannier et Freret Regiæ Inscript. ac Human. Lit. Academiæ Sociis conscriptæ, quæ mox in lucem prodibunt, continentque quicquid in utramque partem afferri queat.

[v] *Et quanquam non copiosus*] Illud *et*, quod exciderat ex occasione postremæ syllabæ vocis præcedentis *suppeteret*, cujus videbatur esse quædam repetitio, restituendum esse recte vidit Acidalius. Illud, *et quanquam non copiosus*, correctio est ejus quod præcessit, 'si facundia pro voluntate suppeteret.'

[w] *Habetis*] In his quæ supra quasi punctis acuminata signavi.

[x] *Seminarium, unde, &c.*] Allegoria a re rustica.

cognitis mihi, atque intra aulam familiaribus; possem et foris celebrata memorare; nisi omnia omnes, et separatim sibi quisque novisset. 71. Possem pari brevitate dicere, qua superiora:[17] EMENDATISSIMI VIRI EST PŒNITENDA[18] NON FACERE. At tu nunquam[y] pœnitenda fecisti, et semper veniam pœnitentibus obtulisti. PULCHRUM EST INDULGERE TIMENTIBUS; sed tu perpetuæ bonitatis edictis occurristi omnibus, ne timerent. MAGNIFICUM EST LARGIRI HONORES. Tu honoratos et liberalitate ditasti. LAUDABILE EST IMPERATOREM FACILES INTERPELLANTIBUS[z] PRÆBERE ADITUS, NEC DE OCCUPATIONE CAUSARI. Tu confirmas adire cunctantes: etiam querimoniis explicatis, ne quid adhuc sileatur, interrogas. 72. Celebre fuit Titi Cæsaris dictum, PERDIDISSE SE DIEM,[a] QUO NIHIL BONI FECERAT. Sed celebre fuit, quia Vespasiani successor dixerat: cujus nimia parsimonia, et austeritas vix ferenda miram fecerat filii lenitatem. Tu Valentiniano genitus, cujus alta bonitas, præsens comitas, tem-

qui versantur in aula cognovimus; possem quoque referre ea quæ prædicantur extra aulam; nisi omnes scirent omnia, et singuli seorsim quæ ad se spectant. Possem dicere eodem compendio quo dixi superiora. Hominis est perfectissimi non patrare ea quorum *ipsum postmodum* pigeat. *Sed tu nihil unquam patrasti, cujus te pœnitere deberet, et semper paratus fuisti ignoscere iis quos male factorum pœniteret.* Est *aliquid* egregium benignum esse erga eos qui formidant. *At tu edictis a jugi tua benignitate profectis providisti cunctis, ne quid formidarent.* Magnificum *est* impertiri dignitates. *Tu locupletasti etiam beneficentia tua eos quos auxeras dignitatibus.* Laude dignum est si imperator det facilem accessum convenientibus *se*, neque excuset *se* ob negotia. *Tu addis fiduciam iis qui dubitant te convenire, atque etiam postquam exposuerunt suas querelas, sciscitaris adhuc ne aliquid taceatur ab iis. Celebratum est illud dictum Titi Imperatoris:* se perdidisse diem quo nullum beneficium contulerat *cuiquam. Verum celebratum illud fuit, quoniam prolatum erat a successore Vespasiani, cujus avaritia et acerbitas vix toleranda reddiderat mansuetudinem filii ejus admirabilem. Tu procreatus patre Valentiniano, cujus benignitas profunda fuit, urbanitas*

copiosus vulg. Legit Acidal. *s. et q. n. copiosius.*—17 *Dicere superiora* vulg.—18 *Pigenda* pro *pœnitenda* Tilianus codex, et Parisiensis editio, melius, judice

NOTÆ

[y] *At tu nunquam, &c.*] Hac et sequentibus subjectionibus Gratianum extollit, in majus semper augendo quæ facit.

[z] *Interpellantibus*] Adeuntibus se occupatum.

[a] *Perdidisse se diem*] Vide Sueton. in Tito.

perata severitas fuit, parto et condito optimæ [19] reipublicæ statu, intelligis posse te esse lenissimum sine dispendio disciplinæ. Neque vero unum aliquod bonum uno die præstas: sed indulgentias sæculares [b] per singula horarum momenta multiplicas. 73. Vel illud unum cujusmodi est, de condonatis residuis tributorum? [c] Quod tu quam cumulata bonitate fecisti! Quis unquam Imperatorum hoc provinciis suis aut uberiore indulgentia [20] dedit, aut certiore securitate prospexit, aut prudentia consultiore munivit? Fecerat et Trajanus olim, [d] sed, partibus retentis, [e] non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta suberat amaritudo servati. Et Antoninus indulserat: [f] sed imperii, non beneficii, successor [g] invidit, qui ex documen-

obvia, severitas moderata, nunc cum Respub. optimo statu composita ac firmata est, cognoscis te posse esse mitissimum absque detrimento disciplinæ. Sed neque confers tantum unum aliquod beneficium uno die: verum congeminas per singula puncta horarum largitiones duraturas per sæculum. Vel istud unum tuum beneficium quo remisisti reliquias vectigalium, quale est? Quod tu quam plena benignitate fecisti! Quis Cæsarum unquam aut præstitit hoc suis provinciis largiori condonatione, aut providit eis tutiori cautione, aut stabilivit suum istud beneficium consilio prudentiori? Trajanus etiam fecerat quondam aliquid simile: sed cum reservasset quasdam partes, non tantum voluptatis percipiebatur ex parte debiti remissi, quantum relinquebatur amaroris ex eo quod erat retentum. Antoninus etiam condonaverat ejusmodi reliquias: verum successor imperii ejus non autem benignitatis, invidit hoc provinciis, qui remissa repoposcit juxta instrumenta et tabulas

Vineto.—19 *Optime* vulg. Grævius legit *optimo*.—20 *Uberiore te indulgentia*

NOTÆ

[b] *Sed indulgentias sæculares*] Non annales, aut quinquennales condonationes, quales alii quidam principes, sed perpetuas; ut illam de residuis, quam mox subjungit.

[c] *De condonatis residuis tributorum*] Partibus iis quæ solutæ non fuerant.

[d] *Fecerat et Trajanus olim*] Numisma Trajani: RELIQUA VETERA H-S NOVIES MILL. ABOLITA.

[e] *Sed, partibus retentis*] An reliqua futura partes dici possunt veterum, ut Scaliger intelligit? Malim totum hunc de Trajano locum de vicesima hæreditatum intelligere, quam Augustus inferri fisco ab iis jusserat, qui defunctos, quorum hæredes instituti essent, propinquo cognationis gradu non attingerent, quamque imminuerat Trajanus, non legem ipsam abrogando, sed molliendo, et extrudendo cognationis gradus, qui ea lege non tenerentur, ac certam hæreditatis summam definiendo, infra quam vicesima non deberetur.

[f] *Et Antoninus indulserat*] M. Antoninus Philosophus. Capitolinus in ejus Vita: 'Leges etiam addidit de vicesima hæreditatum.'

[g] *Successor*] Commodus Antoninus,

tis tabulisque populi condonata repetivit. Tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere jussisti.[h] 74. Videre in suis quæque foris omnes civitates conflagrationem salubris incendii. Ardebant stirpes fraudum veterum:[i] ardebant seminaria[1] futurarum.[k] Jam se cum pulvere favilla miscuerat, jam nubibus fumus involverat:[2 l] et adhuc obnoxii in paginis concrematis ductus apicum, et sestertiorum notas cum titubantia et trepidatione cernebant:[3] quod meminerant lectum, legi posse etiam tunc verentes.[4 m]

publicas. Tu imperasti, ut omnia instrumenta ex quibus peti ista possent cremarentur publice. Civitates cunctæ viderunt in suo quæque foro illa cremari salutari incendio. Cremabantur radices priscarum fraudium: cremabantur seminaria futurarum. Jam cinis mistus erat pulveri, jam fumus confuderat se cum nubibus, et debitores aspiciebant adhuc cum hæsitatione et metu figuras literarum, et characteres sestertiorum in foliis combustis: timentes etiam tum ne id posset legi in iis, quod recordabantur lectum antea fuisse. Quid benignius, quid prudentius

vulg.—1 *Semina* Tilianus codex.—2 Legendum monet Scaliger, *inoluerat*, quod improbat Acidal. Vid. inf.—3 'Ita Scaliger ex *cum juvantia de ratione c.* (quod sensu plane caret) felicissime reposuit.' *Floridus*. Legit Gronovius, *cum ingenti trepidatione*. Hotomannus: *cum denariaria ratione cernebant quas.* In scripto altero est, *conjuvantia:* in Pulmanniano *cum XXX.* Malit Tollius: *conniventi* vel *conducenti de ratione cernebant.*—4 *Veteres* vulg. Vid. Not. Var.

NOTÆ

turpis, improbus, crudelis, libidinosus, gladiator. Sed de iis, quæ pater indulserat, repetitis, nihil scriptores.

[h] *Tu argumenta omnia flagitandi publicitus ardere jussisti*] Hoc ante Gratianum Hadrianus. Spartianus in ejus Vita: 'Ad colligendam autem gratiam nihil prætermittens, infinitam pecuniam, quæ fisco debebatur, privatis debitoribus in Urbe, atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquiis ingentes summas remisit; syngraphis in foro Divi Trajani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis.'

[i] *Ardebant stirpes fraudum veterum, &c.*] Imp. Constantinus Aug. ad Provinciales lege 6. C. De jure fisci: 'Justas etiam, et quæ locum habent, fisci actiones præcipimus concremari, ob hoc solum, quod suis temporibus prolatæ non sunt: ut jam calumniæ privatorum eo saltem arceantur exemplo, quo justas fisci lites silere præcipimus.'

[k] *Seminaria futurarum*] Instrumenta illa, ex quibus, si superfuissent, intentari actiones fisci nomine in privatos potuissent, et lites moveri innumerabiles.

[l] *Fumus involverat*] Huc refer τὸ se, quod præcessit, 'Jam se cum pulvere,' &c. ut ad utrumque pertineat; et planus erit sensus.

[m] *Quod meminerant lectum, legi posse etiam tunc verentes*] Sic optime Tollius post Acidalium. Cujus etiam solertia quæ sequuntur lucem accepere.

Quid te, Imperator Auguste, indulgentius? Quid potest esse consultius? Quæ bona præstas, efficis ne caduca sint: quæ mala adimis, prospicis ne possint esse recidiva. 75. Hæc Provincialibus indulgentiæ bona. Quid illa nostro ordini?[n] quid illa militibus? Antoninorum comitas fuit;[o] et jam inde Germanicorum, cohorti amicorum, et legionibus familiaris humanitas. Sed ego nolo benevolentiam tuam aliorum collatione percellere.[5] [p] Abundant in te ea bonitatis et virtutis exempla, quæ sequi cupiat ventura posteritas; et si rerum natura pateretur, ascribi sibi voluisset antiquitas. Necesse est tamen aliquid comparari, ut possit intelligi, bona nostra quo præstent. 76. Ægrotantes amicos Trajanus visere solebat: hactenus[q] in eo comitas prædicanda est. Tu et visere solitus, et mederi, præbes ministros, instruis cibos, fomenta dispensas, sumtum adjicis medelarum, consolaris affectos, revalescentibus gratularis. In quot vias[r] de una ejus humanitate progrederis! 77.

esse potest te, o Imperator Auguste? Perficis ut beneficia quæ confers non intercidant; et caves ne mala quæ aufers possint redire. Ea sunt bona quæ indulsisti provincialibus. Quid dicam de iis quæ contulisti nostro ordini? Quid de iis quæ contulisti militibus? Eadem fuit ista tua, ac Antoninorum comitas, et consueta humanitas priscorum Germanicorum erga catervam amicorum, et legiones. At ego nolo imminuere tuam benignitatem comparatione aliorum. Cernuntur in te ubertim illa exempla bonitatis et virtutis, quæ futura posteritas optet imitari; et quæ vetustas optasset sibi attribui, si rerum natura sineret. Oportet nihilominus aliquid conferri tecum, ut cognosci possit qua in re bona nostra antecellant ceteris. Trajanus solebat invisere amicos suos morbo decumbentes. Intra hos fines consistit laus humanitatis ejus. Tu vero soles et invisere et mederi, das ministros, præbes alimenta, distribuis fomenta, addis sumtus medicamentorum, solaris graviter ægrotantes, gratularis convalescentibus. Quot modis superas illius humanitatem

NOTÆ

[n] *Nostro ordini*] Senatui.

[o] *Antoninorum comitas fuit*] Tua scilicet in nostrum ordinem et milites comitas, fuit plane comitas Antoninorum. Nota Antoninorum Pii et Philosophi humanitas et obvia comitas: nota et Germanici, cum ex aliis, tum ex Tacito.

[p] *Aliorum collatione percellere*] Ita melius Tollius, quam quod erat *præcellere*. Sensus est planus expressus in Interpretatione. *Percellere*, hic est, minuere et leviorem facere. In comparatione porro exemplum posterius prioris magnitudinem non æquat, nisi dicatur superasse.

[q] *Hactenus, &c.*] Id est, non ultra hoc progrediebatur Trajani comitas, quam ut amicos viseret ægrotantes.

[r] *In quot vias, &c.*] Id est: Quot in diversa munia tendit tua humanitas ultra Trajani humanitatem! Metaphora est a viarum concursu.

Legionibus universis, ut in communi Marte evenit, si quid adversi acciderat, vidi te circumire tentoria,[s] Satin' salvæ,[t] quærere: tractare vulnera sauciorum: et ut salutiferæ apponerentur medelæ, atque ut non cessaretur, instare. Vidi quosdam fastidientes cibum, te commendante, sumsisse. Audivi confirmantia ad salutem verba profari: occurrere desideriis singulorum: hujus sarcinas mulis aulicis vehere: his specialia jumenta præbere: illis ministeria perditorum instaurare lixarum: aliorum egestatem tolerare sumtu: horum nuditatem velare vestitu. Omnia agere indefesse,[u] et benigne, pietate maxima, ostentatione nulla: omnia præbere ægris, nihil exprobrare sanatis. 78. Inde cunctis salute nostra carior factus, meruisti, ut haberes amicos obnoxios, promtos, devotos, fideles, in ævum omne mansuros: quales caritas, non fortuna,[6] conciliat. 79. Concludam deinceps orationem meam, piissime Auguste, sermo-

una re conclusam? Si aliquid infausti contigerat legionibus totis, ut accidit in bello quod obnoxium est vicissitudinibus, vidi te ire per tabernacula, rogare num bene se haberent, contingere plagas vulneratorum, et urgere ut remedia salutaria adhiberentur, et ut non desisteretur ab iis curandis. Vidi nonnullos, qui respuebant cibum, sumsisse te hortante. Audivi te eis dicere verba quibus eos erigebas in spem convalescentiæ: obviam ire optatis uniuscujusque: jubere portari hujus sarcinas a mulis tuæ aulæ: his dare jumenta singillatim: illis resarcire damnum ministrorum et calonum quos amiserant: sublevare aliorum inopiam tuis impensis: operire amictu horum nuditatem. Facere ea omnia indefatigate, et comiter, summa caritate, nulla jactatione: præstare omnia ægrotantibus, nihil exprobrare sanatis. Hinc evasisti carior nobis omnibus quam nostra vita, et dignus qui haberes amicos tibi obstrictos, promtos, addictos, fidos, perstituros in amicitia perpetuo: cujusmodi amicos amor parat, non fortuna. Finiam modo meam orationem, piissime Impe-

—5 *Præcellere* vulg.—6 *Caritas potius, quam f.* vulg. *Acidalius m. prorsus*

NOTÆ

[s] *Vidi te circumire tentoria*] Plin. in Paneg. de Trajano: 'Non tibi moris tua inire tentoria, nisi commilitonum ante lustrasses, nec requiem corpori, nisi post omnes dare.'

[t] *Satin' salvæ*] Supple 'eos essent.' Usitata quærendi de salute ac statu formula. Liv. lib. I. de Lucretia: 'Quærentique viro, Satin' salvæ? Minime, inquit. Quid enim salvi est mulieri amissa pudicitia?' Et passim apud scriptores Latinos.

* [u] *Omnia agere indefesse, &c.*] Fere cum Ausonio consentit Ammianus ipse, qui lib. XXVII. Gratianum fatetur, si diutius vixisset, vel maximis principibus parem futurum fuisse. Huic tamen objicit operam in figendis belluis male perditam, quam concusso et labanti Imperio melius præstitisset.

nis magis fine, quam gratiæ. Namque illa perpetua est: et, spatio non transmeabili, terminum calcis[v] ignorat. Flexu tamen parvo,[w] nec a te procul,[x] convertar ad Deum. 80. Æterne omnium genitor, ipse non genite, opifex et causa mundi, principio antiquior, fine diuturnior, qui templa tibi, et aras penetralibus initiatorum mentibus condidisti, tu Gratiano humanarum rerum domino ejusmodi semina nostri amoris[y] inolesti, ut nihil in digressu segnior factus, meminisset et relicti;[z] illustraret absentem, præsentibus anteferret. Dein quia interesse primordiis dignitatis per locorum intervalla[a] non poterat; ad solennitatem condendi honoris[b] occurreret, beneficiis ne deesset officium. 81. Quæ enim memoria unquam[7] transcursum tantæ celeritatis, vel

rator, termino sermonis potius quam gratiæ. Hæc enim sempiterna est; et, cum duratura sit tempore nunquam transituro, nescit finis extremitatem. Deflectam tamen ad Deum leni digressione, neque longe a te. Æterne parens rerum omnium, ipse nunquam genitus; fabricator et causa orbis, vetustior omni principio, diuturnior termino omni, qui exstruxisti tibi delubra et altaria in intimis animis eorum qui instructi sunt tuis mysteriis; tu indidisti Gratiano dominatori humani generis talia semina amoris erga me, ut nequaquam lentior factus in discessu a me recordaretur adhuc mei quem reliquerat; decoraret me absentem, præponeret præsentibus. Deinde, quoniam per distantiam locorum non licebat ei adesse principiis hujus mei honoris, accurreret ad solennitatem ineundi mei Magistratus, ut hoc præsentiæ suæ officio beneficium suum condecoraret. Nam quæ historia etiam

quales c. non f.—7. *Quæ enim memoria, memoria, inquam* vulg. Vossianus alter:

NOTÆ

[v] *Terminum calcis*] Metaphora. Calx, et Calcaneum, talus, humani corporis extremitas est.

[w] *Flexu tamen parvo*] Imitatur Plin. in Panegyrico.

[x] *Nec a te procul*] Quippe qui Deo es proximus.

[y] *Nostri amoris*] Mei.

[z] *Relicti*] Mei quem reliqueras.

[a] *Per locorum intervalla*] Erat nempe Gratianus Sirmii in Pannonia, Ausonius in Gallia apud Augustam Trevirorum.

[b] *Condendi honoris*] Primordia dignitatis fuerant ipsa Principis designatio, trabeæ missio. Solennitas condendi honoris non videtur alia fuisse, quam ipsius Consulatus Kal. Jan. apprehensio.

[*] *Condendi honoris, &c.*] Aberrat noster, dum ea exponit de 'ipsius Consulatus Kal. Jan. apprehensione.' Supra enim dixit Ausonius Gratianum per locorum intervalla primordiis dignitatis interesse non potuisse. Quin etiam ex legibus, Sirmii Februario mense, Mediolani Julio, aliisque a Gratiano alibi datis, constat non nisi exeunte anno 379. Treverim devenisse, ut me jam monuisse memini. Huc accedit quod τὸ 'condere' nunquam usurpatum est pro inire, auspicari;

in audacibus Græcorum fabulis,[c] commenta est? Pegasus volucer actus a Lycia,[d] non ultra Ciliciam permeavit. Cyllarus[e] atque Arion[f] inter Argos Nemeamque senuerunt. Ipsi Castorum equi, quod longissimum iter est,[8 g] non nisi mutato vectore transcurrunt. 82. Tu, Gratiane, tot Romani imperii limites, tot flumina et lacus, tot veterum intersepta regnorum, abusque Thracia,[h] per totum, quam longum est, latus Illyrici,[9] Venetiam, Liguriamque, et Galliam

in audacibus commentis Græcorum finxit unquam transitum tantæ velocitatis? Pegasus alatus profectus a Lycia, non penetravit trans Ciliciam. Cyllarus et Arion consenuerunt inter Argos et Nemeam. Ipsi equi Dioscurorum non percurrunt viam quæ est longissima, nisi mutato sessore. Tu, Gratiane, emetiris tot fines Romanæ ditionis, tot amnes et lacus, tot terminos regnorum antiquorum, ab ipsa usque Thracia per totum latus Illyrici, quantumcumque longum est, Venetiam, et Liguriam,

***Quæ enim memoriam unquam memoria.*—8 Al. *interest.*—9 Pulmannus, *lacus Illyrici.* Vulg. est: *Per totum, quam longus est, locum Illyrici.* Legendum mo-**

NOTÆ

immo 'condere' passim apud Poëtas est absolvere. Sic Maro in Bucol. dixit, 'condere Soles,' id est, dies exigere, absolvere.

[c] *Vel in audacibus Græcorum fabulis*] Juvenal. 'Creditur altum Velificatus Athos, et quicquid Græcia mendax Andet in historia.'

[d] *Pegasus volucer actus a Lycia, &c.*] A Bellerophonte, sed prius a Perseo actus fuerat ab ultima Africa in Æthiopiam, et inde in Græciam, unde postea in Lyciam Asiæ minoris provinciam.

[e] *Cyllarus*] Virg. lib. III. Georg. 'Qualis Amyclæi domitus Pollucis habenis Cyllarus,' &c. Ubi Servius Pollucem pro Castore, cujus equus ille fuerit, positum observat, vel certe Pollucem pro Castore positum, quia ambo licenter et Polluces et Castores vocantur.

[f] *Arion*] Non musicus ille Delphini sessor, sed equus 'Αρείων, Neptuno in equum mutato, et Cerere Erinny genitus, a Neptuno donatus Lepræo Halyatti, Bœotiæ urbis regi; a Lepræo, Herculi; atque ab Hercule, regi Argivorum Adrasto, qui eo vectus Nemea in Archemori honorem celebravit. Statius videndus lib. IV. et VI. Thebaid. Homer. Iliad. XXIII. De hoc Propertius: 'Qualis et Adrasti fuerit vocalis Arion Tristis ad Archemori funera victor equus.'

[g] *Quod longissimum iter est, &c.*] Quodnam longissimum iter illud sit, quod mutato vectore transcurrunt Castorum equi, non video aliud, nisi iter illud quod fratres illi, vices mortalitatis et immortalitatis commutantes, a cœlo ad orcum, et ab orco ad cœlum conficiunt, de quo Virg. Æneid. VI. 'Si fratrem Pollux alterna morte redemit, Itque reditque viam toties.' Ita ut equos mutent in occursu.

[h] *Abusque Thracia*] Ubi interfectus a Gothis, et crematus in casa, Valens fuerat, cui suppetias latum ibat Gratianus, sed serius.

veterem,[i] insuperabilia Rhætiæ,[k] Rheni[l] aquosa,[10] Sequanorum invia,[m] porrecta Germaniæ,[n] celeriore transcursu, quam est properatio nostri sermonis, evolvis, nulla requie otii, ne somni quidem, aut cibi munere liberali, ut Gallias tuas inopinatus illustres: ut Consulem tuum, quamvis desideratus, anticipes: ut illam ipsam, quæ auras præcedere solet, famam, facias tardiorem. Hoc senectuti meæ, hoc honori a te datum. 83. Supremus ille imperii, et consiliorum tuorum Deus conscius, et arbiter, et auctor, indulsit, ut sellam curulem,[o] (cujus sedem frequenter ornabis,)[p] ut prætextam meam purpuræ tuæ luce fucatam, ut trabeam non magis auro suo, quam munere tuo splendidam, quæ ab Illyrico sermonis dignitas honestavit, apud Gallias illustriora præstares: Quæstorem ut tuum, Præfectum ut tuo

et priscam Galliam, montes Rhætiæ insuperabiles, aquas Rheni, avios saltus Sequanorum, campos patentes Germaniæ, transitu velociore quam est festinatio meæ orationis, nullo sumto tempore ad otiandum, ac ne capto quidem somno, aut cibo satis largo, ut improvisus affulgeas tuis Galliis: ut prævenias Consulem tuum quanquam ab eo exoptatus: ut reddas lentiorem illam ipsam famam quæ solet anteire ventos. Hoc indulsisti meæ senectæ, et meæ dignitati. Deus summus ille testis, et moderator, et auctor Imperii, et consiliorum tuorum, concessit mihi ut mea sella curulis, (cujus sæpe decorabis sedem,) ut mea prætexta, picta splendore tuæ purpuræ, ut mea trabea non magis fulgens auro quo est intexta, quam quod a te mihi data est, quæ omnia ornasti verbis ab Illyrico per Epistolam, magis decorarentur a te in Galliis: ut consecrares honore præsentiæ tuæ augustæ me

net Grævius: *per totum, quam longum est, Illyrici latus.*—10 *Rheni accolas* vulg.

NOTÆ

[i] *Galliam veterem*] Cisalpinam.

[k] *Insuperabilia Rhætiæ*] Alpium altitudines, in quibus mediis montibus est Rhætia, hodie *les Grisons*.

[l] *Rheni*] Cujus origo in Rhæticis Alpibus.

[m] *Sequanorum invia*] Sylvas saltusque quibus scatet ea regio.

[n] *Porrecta Germaniæ*] Ne hic Germaniam illam magnam intelligas, quam Rhenus a Gallia dirimit, sed eam Galliæ partem, quæ cis Rhenum posita Alsatiam et reliquas secundo Rheno ad Mosellam pæne usque sitas regiones complectitur, et Germania superior dicebatur, qua a Sequanis iter erat Treviros versus, ubi tunc Prætorium Galliarum, et ubi degebat tunc temporis Ausonius.

[o] *Ut sellam curulem, &c.*] Recapitulatio brevis beneficiorum Gratiani supra laudatorum.

[p] *Cujus sedem frequenter ornabis*] Sæpe Consul refectus. Hoc fuit Ausonii votum, quod mors Gratiani, a Maximo Tyranno paulo post interfecti, fecit irritum.

Prætorio, Consulem tuum, et, quod adhuc cunctis meis nominibus anteponis, Præceptorem tuum, quem piæ voce [q] declaraveras, justa ratione prætuleras, liberali largitate ditaveras, augustæ dignationis officiis consecrares.

Quæstorem tuum, Præfectum me Prætorio, Consulem tuum, et (quod adhuc præfers omnibus meis titulis) præceptorem tuum, quem pia voce renuntiaveras Consulem, quem justa de causa priorem declaraveras, quem locupletaveras larga munificentia.

NOTÆ

[q] *Quem pia voce, &c.*] Isocolon elegans.

AUSONII

BURDIGALENSIS

PERIOCHÆ[a]

IN

HOMERI ILIADEM ET ODYSSEAM.

IN ILIADEM. 420

Si Homerum scriptorem Troici belli eatenus, qua Iliadem suam incipit, quaque finit, percenseamus; orsum ab iracundia Achillis ad sepulturam Hectoris, quatuor et viginti libros contexuisse monstrabimus. Hæc ejus species apparet summam cutem primi operis intuenti. Verum hoc scripturæ ipsius tempus Trojano bello non totum, sed pæne

Si percurramus Homerum, qui cecinit bellum Trojanum, ab eo loco unde orditur suam Iliadem, ad eum usque quo eam absolvit; ostendemus eum incipientem ab ira Achillis usque ad funus Hectoris composuisse viginti quatuor libros. Talis videtur illius effigies aspicienti prima fronte extimam superficiem poëmatis. At hoc tempus, ad quod ipsa compositio refertur, non fuit totum tempus belli Trojani, sed

NOTÆ

[a] *Periochæ*] Sic voce Græca appellat breviaria seu argumenta librorum Iliadis et Odysseæ Homericæ summatim a se scripta. Est autem περιοχὴ complexio, seu comprehensio, et brevis expositio: a περιέχω complector. Hujusmodi brevia argumenta Homeri libris, Aristophanis Comœdiis, aliisque veterum Græcorum scriptis a Grammaticis præfixa, ὑποθέσεις ab illis inscribuntur, non, ut a nostro, περιοχαί.

ultimum fuit. 2. Nam si ratio putanda est oppugnationis decennis, nonus fere annus, idemque prope finem sui, ea negotia continebit, quæ ab injuria Agamemnonis,[b] ac Briseidis usurpatione, usque ad funus Hectoris[c] digna memoratu erunt: illa temporum[1] series, quæ ab ejusdem belli causis, atque origine, pertinent ad urbis excidium.[d] 3. Atqui ex eo eveniet, ut ignaris judicandi, et poëticæ œconomiæ expertibus,[2][e] multa nobilia ab exordio belli usque ad Achillis jurgium omissa videantur. Nec minus multa ab Hectoris funere ad usque deletum Ilium. Quorum quidem maxima expectatio erat, propter tam longi certaminis con-

fere extremum. Etenim si subducenda est ratio obsidii decennalis, annus circiter nonus, atque is prope extremus, complectetur eas res quæ erunt digna relatu ab injuria Agamemnonis in Achillem, et raptu Briseidis usque ad funus Hectoris: ordo autem temporis ea continet quæ extenduntur a causis, et principio ejusdem belli, usque ad eversionem urbis. At inde fiet ut ii qui imperite judicant, et ignorant distributionem poëticam, putent plurima scitu digna, quæ evenerunt ab initio belli usque ad rixam Achillis, fuisse prætermissa. Neque pauciora etiam omissa esse a funere Hectoris usque ad excidium Trojæ; quorum quidem summa erat

1 Legit Gronovius: *non illa temporum.* Vid. inf.—2 *Et œconomiæ exp.* vulg.

NOTÆ

[b] *Ab injuria Agamemnonis*] Non ab Agamemnone accepta, sed ab eo illata Achilli; unde Iliadem orditur Homerus.

[c] *Usque ad funus Hectoris*] Ubi desinit Ilias.

[d] *Illa temporum series, quæ ab ejusdem belli causis, atque origine, pertinent ad urbis excidium*] Horum sensus nullus apparet. Præfigit Gronovius particulam *non*, ut sensum aliquem eliciat, legitque *non illa temporum series, &c.* Sed neque sic sententia mihi videtur constare aperta. Ut planius et apertius aliquid elicerem, pro *pertinet* legi *pertinent*, reposito, qui facile a librariis omitti potuit, titulo indice τοῦ *n*: suppletaque aut subintellecta voce 'continet,' aut aliquid simile, ut sit sensus quem in Interpretatione expressi.

[e] *Poëticæ œconomiæ expertibus*] 'Œconomiam,' verti distributionem. Vox tamen illa, a rebus domesticis ad poëma translata, non distributionem tantum seu partitionem, sed etiam judicium, ordinem, quæque elocutionis sunt, complectitur, teste Quintiliano. Verum a potiori parte distributionem verti, cum non suppetat vox Latina quæ totam illius vim exprimat. Hanc in Homero Œconomiam laudat Horatius lib. de Arte Poëtica his versibus: 'Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo. Semper ad eventum festinat, et in medias res, Non secus ac notas, auditorem rapit: et quæ Desperat tractata nitescere posse, relinquit. Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet, Primo ne medium, medio ne discrepet imum.'

summationem: sed ut divinum poëtam nihil, quod illustre fuerit, omisisse appareat, atque omnia, quæ finiri oportuit, contigisse; breviter, et in epitomæ speciem, belli Troici causam originis, apparatusque, quæ annis superioribus acciderunt, retexuimus. 4. Horum omnium prima origo est Paridis judicium inter Deas: deinde classis [3] contextio: qua idem Paris in Europam navigavit. Tum raptio Helenæ: quæ opinione veterum bipertita est: quod plerique Helenam juxta Homericum plasma ad Trojam deportatam fuisse existimaverunt; nonnulli autem [f] opinati sunt, cum Alexander cursu deerrasset, delatusque ad Ægyptum fuisset, cognita hospitalis fœderis injuria,[g] per Ægyptium regem,[h] servantissimum justi virum, Helenam cum iis, quæ una cum eadem fuerant abrepta,[4] Paridi sublatam, expugnatoque demum Ilio Menelao restitutam.

expectatio, ob finem belli tam diuturni. Verum ut perspicuum sit divinum illum vatem nihil prætermisisse, quod fuerit insigne, et tractasse cuncta quæ opus fuerit absolvi; recensuimus paucis et instar compendii causam exorti belli Trojani, et apparatus ejus, quæ contigerunt annis præcedentibus. Primus fons eorum omnium est judicium Paridis redditum inter Deas: tum fabricatio classis, qua idem Paris trajecit in Europam. Deinde raptus Helenæ, de quo duplex est antiquorum sententia: quia maxima pars crediderunt Helenam fuisse delatam Ilium, secundum fictionem Homeri: quidam vero existimaverunt, cum Paris aberrasset a via sua, et devectus fuisset ad Ægyptum, regem Ægypti, virum tenacissimum æquitatis, cum audivisset violatum a Paride fœdus hospitii, eripuisse Paridi Helenam cum iis rebus quas rapuerat simul cum ea, et tandem post captam Trojam reddidisse eam Menelao.

—3 '*Denique classis*] Scribe *deinde classis, &c.* Sequitur enim: 'Tum raptio Helenæ, &c.'' *Floridus. Denique* habet ed. Toll.—4 Emendandum putat Accursius: *H. cum his, ... arrepta.*

NOTÆ

[f] *Nonnulli autem*] Atque in his Herodotus in Euterpe.

[g] *Hospitalis fœderis injuria*] Raptu uxoris Menelai, cujus domo exceptus fuerat Paris.

[h] *Per Ægyptium regem*] Proteum nominat Herodotus.

PERIOCHA LIBRI I. ILIADOS. 421

Iram, Diva, refer nati Peleos Achillei
Pestiferam: quæ mille dedit discrimina Achivis.

Memora, o Dea, iram exitiabilem Achillis filii Pelei: quæ intulit Græcis mille pericula.

3. Chryses, Apollinis sacerdos, ob redimendam filiam cum Agamemnoni supplicasset, contumeliose [1] repulsus, Deum precatur ultorem. Insecuta subinde gravi pestilentia, cum Græcorum exercitus interiret; cogit Achilles concilium: et ab eodem invitus Calchas [a] morbi causam compellitur indicare. 4. Qua cognita, Agamemnon concitatur in Achillem: qui percitus iracundia, etiam cædem regis audebat, nisi [b] eum in ultimum furorem progredi Minerva vetuisset. A quo Briseis concubina in locum Chryseidis, quæ patri reddebatur, abducta est. Inde Thetis mater ad cœlum, lacrymas et contumeliam filii miserata, proficiscitur. Quæ fiducia defensi quondam cum Ægæone Jovis, [c] ultum iri affectans [2] injuriam obtestatur summum Deorum, ut Trojanos in rebus [3] belli superiores esse patiatur. 5.

Chryses sacerdos Phœbi, cum supplex orasset Agamemnonem, ad redimendam ab eo filiam suam, rejectus cum probro, invocat Deum illum vindicem adversus eum. Deinde sæva pestilentia secuta, cum exercitus Græcorum moreretur; Achilles congregat cœtum Græcorum, et ipse idem cogit Calchantem, quanquam nolentem, aperire causam illius morbi. Quæ cum patefacta esset, Agamemnon commovetur adversus Achillem: qui stimulatus ira ausus esset quoque interficere regem, nisi Pallas prohibuisset illum procedere ad extremam rabiem. Et concubina ejus Briseis erepta est ei ab Agamemnone in locum Chryseidis, quæ restituebatur patri ipsius. Ea de causa mater ejus Thetis, miserta fletuum et injuriæ filii sui, it in cœlum. Quæ eo freta, quod defendisset olim Jovem cum Briareo, cupiens vindicari contumeliam filii, obsecrat supremum Deorum, ut sinat Trojanos bello vincere. Quæ

1 Al. *et contumeliose.*—2 *Affectanti* vulg.—3 'Τὸ *in rebus* suspectum habet Gronovius, fastidiose nimis.' *Floridus.*

NOTÆ

1 *Iram, Diva, refer*] Versus sunt e principio Iliadis Μῆνιν ἄειδε, Θεὰ, &c. Latine ab Ausonio redditi.

[a] *Calchas*] Vates.

[b] *Cædem regis audebat, nisi, &c.*] Pro 'ausus esset.' Sic Tacitus lib. I. Annal. cap. 35. de Germanico: 'Ferrum a latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dexteram vi attinuissent.'

[c] *Cum Ægæone Jovis*] Apud Homerum, hoc libro Achilles ad Matrem: Πολλάκι γάρ σέο πατρὸς ἐνὶ μεγάροισιν ἄκουσα Εὐχομένης, ὅτ' ἔφησθα κελαινεφεῖ Κρονίωνι Οἴη ἐν ἀθανάτοισιν ἀεικέα λοιγὸν ἀμῦναι, Ὁππότε μιν ξυνδῆσαι Ὀλύμπιοι ἤθελον ἄλλοι, Ἥρη τ', ἠδὲ Ποσειδάων, καὶ Παλλὰς Ἀθήνη· Ἀλλὰ σὺ τόν γ' ἐλθοῦσα Θεὰ ὑπελύσαο δεσμῶν, Ὦχ' ἑκατόγχειρον καλέσασ' ἐς μακρὸν Ὄλυμπον, Ὃν Βριάρεων καλέουσι Θεοὶ, ἄνδρες δέ τε πάντες Αἰγαίων'. ὁ γὰρ αὖτε βίῃ οὗ πατρὸς ἀμείνων, Ὅς ῥα παρὰ Κρονίωνι καθέζετο κύδεϊ γαίων. Τὸν καὶ ὑπέδδεισαν μάκαρες Θεοὶ, οὐδ' ἔτ' ἔδησαν. 'Sæpe enim te patris in ædibus audivi Gloriantem, cum dicebas tempestatum auctori Saturnio Solam te

Quibus Juno compertis, iracunde adversum conjugem commovetur. Sed gliscens jurgium, per deridiculum, ministrante Vulcano, simul consilii specie intercedente, lenitur.

cum Juno cognovisset, concitatur ira contra maritum. Verum rixa crescens jocose mitigatur Vulcano ministrante, et obsistente sub specie consilii dandi.

NOTÆ

inter immortales duram avertisse perniciem, Quo tempore eum colligare Cœlites voluerunt ceteri, Junoque et Neptunus, et Pallas Minerva: Sed tu illum adveniens liberasti vinculis, Mox Centimanum vocans ad altum Olympum, Quem Briareum vocant Dii, homines vero omnes Ægæona. Ille enim tunc viribus suo patre præstantior erat, Qui apud Saturnium sedit eo honore lætus: Quem timuerunt immortales Dii, neque ligaverunt.'

PERIOCHA II. ILIADOS. 422

Cœlestes, hominumque genus superabile curis,
Tranquilla obscuri carpebant munera somni.
At non pervigilem nox irrequieta Tonantem
Leniit, immodicos volventem corde paratus,
Cædibus ut Graium læsum ulciscatur Achillem.

6. Jupiter Agamemnonem somno monet prælii faciendi tempus adesse: ne cunctetur dimicare. Tum ille in concilium proceribus advocatis, mandatum Jovis, et speciem nocturnæ quietis explanat. 7. Mox in concione, multitudine congregata, pertentat[1] militum voluntatem: utque deposito bello ad sua quique redeant, cohortatur. 8. Jamque

Cælicolæ, et genus humanum obnoxium solicitudinibus, capiebant placida munera soporis nocturni. Verum nox insomnis non demulsit Jovem vigilantem versantem animo apparatus immanes, ut mortibus Græcorum ulciscatur Achillem offensum.

Jupiter monet Agamemnonem per somnum esse jam tempus pugnæ conserendæ: ne dubitet pugnare. Tunc ille convocatis ducibus exponit jussum Jovis et somnium sibi visum per noctem dormiendo. Deinde accito in concionem exercitu periclitatur animum militum: et exhortatur eos ut singuli revertantur ad res suas bello dimisso.

1 Scribendum monet Accursius, *prætentat*.—2 *Adhortantibus* vulg.—3 De-

NOTÆ

1 *Cœlestes, &c.*] Versus sunt initii libri hujus: Ἄλλοι μέν ῥα Θεοί τε, &c.

omnibus navigationem adornantibus,[2][a] fœda discessio ab Ulixe cohibetur: a quo etiam Thersites deformis, et loquax,[3][b] in Heroum contumelias verborum licentia promtus, cum acerba objurgatione pulsatur. Ipse Minervæ monitu cunctos a profectione deterret. 9. Sumto deinde cibo armatur exercitus. Neque secius a Trojanis instructa acies, Iride ita monente, producitur. Sequitur enumeratio copiarum viritim: ut per catalogi seriem milites, naves, duces, patriæ, referantur.

Et cum jam universi pararent se ad navigandum, turpis abitus impeditur ab Ulysse: qui etiam percutit cum increpatione gravi Thersiten turpem, et dicacem, proclivem linguæ petulantia ad congerenda probra in duces. Ipse jussu Palladis avertit omnes a discessione. Deinde exercitus armatur post captum cibum. Similiter Trojani educunt exercitum ordinatum, monitu Iridis. Subjicitur recensio exercitus per singulos viros: ita ut milites, naves, duces, patriæ memorentur ordine catalogi.

lendum monet Tollius τὸ *loquax*.

NOTÆ

[a] *Adornantibus*] Ita recte Mariang. Accurs. pro *adhortantibus*, 'adornare navigationem,' est instruere, et præparare se ad navigandum. Sic 'adornare fugam,' apud Terent. in Eunucho.

[b] *Deformis, et loquax*] Τὸ *loquax* inducit Tollius, male, mea sententia: sic vertit ἀμετροεπὴς Homeri.

Argivos sua quemque[1] *acies in bella sequuntur.*
Dispositi in turmas equitum, cuneosque pedestres,
Turbida clangentes confundunt agmina Troës.

4. Instructum prælio exercitum, priusquam feriret acies,

Turmæ duces Græcos singulæ suum sequuntur ad prælium. Trojani ordinati in turmas equestres, et agmina pedestria, canentes tuba permiscent catervas turbatas.

Priamus aspicit e mœnibus exercitum paratum ad pugnam, antequam ventum

1 Legendum monet Accursius, *quæque*.

NOTÆ

1 *Argivos*] Non desumta hæc ab initio libri, ut superiora. 'Argivos' hic intellige, duces Argivorum.

Priamus spectat e muris: et monstratu Helenæ de viris insignibus edocetur. 5. Dehinc Menelaus ad singulare certamen ab Alexandro provocatur. Qui frustra Agamemnone dehortante congreditur, facta inter utrosque populos sponsione, et fœdere per sacra firmato, sub ea conditione, ut victorem Helena cum dote sequeretur. 6. Sed superatus Paris, regressusque ad urbem, jurgio uxoris[a] excipitur. Ab Agamemnone fœderis pacta[b] repetuntur.

esset ad manus: et discit nomina ducum, Helena docente. Deinde Menelaus provocatur a Paride ad prælium singulare. Qui, Menelaus, dissuadente incassum Agamemnone conserit pugnam, pacto prius inito inter ambos populos, et confirmato fœdere per sacrificia, ea lege, ut qui victor evasisset, abduceret Helenam cum dote sua. Verum Alexander victus, et reversus Trojam, excipitur ab uxore cum objurgatione. Agamemnon reposcit quæ promissa fuerant fœdere.

NOTÆ

[a] *Jurgio uxoris*] Ac deinde complexu.

[b] *Fœderis pacta*] Helena cum rebus suis victori Menelao ex fœdere debita.

PERIOCHA IV. ILIADOS. 424

Jupiter interea cum Dis genitalibus una
Concilium cogit Superum, de rebus Achivis.[1]

Interim Jupiter simul cum Diis rerum procreatoribus convocat cœtum Deorum super rebus Græcorum.

1 Alii *Genialibus* .... *Achivum.*—2 *Dissidium* vulg.

NOTÆ

1 *Cum Dis genitalibus*] 'Genitales Deos' intelligit Turnebus dici, ut parentes, et auctores et procreatores rerum omnium, eo quod ἀειγενέτας Homerus sæpe appellet; Grammatici modo 'æternos,' seu 'ab æterno genitos,' modo, 'perpetuo generantes' exponant. Turnebum secutus sum in Interpretatione. At non minus verisimilis est Barthii conjectura reponentis, *Genialibus*, et de iis Diis exponentis, qui cum Jove accumbant semper, et ejusdem mensæ velut genio censeantur. Quos Ennius enumerat numero duodecim, sex ab utroque sexu hoc disticho: 'Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars, Mercurius, Jovi', Neptunus, Vulcanus, Apollo.' Qui 'Consentes' a Veteribus dicebantur, quod in consilio Jovis adhiberi putarentur, ut scribit D. Augustinus lib. IV. de Civitate Dei. Ab horum Genialium Deorum numero ducta δωδεκάθεος cœna Augusti, apud Suetonium, in qua Deorum Dearumque habitu discumbebant convivæ, et ipse Augustus Apollinem exhibens.

2 *De rebus Achivis*] Idem Barthius, *de rebus Achivum.* Bene.

3. Jovi placet delere Trojam: ad quod pertinacia Junonis urgetur. Cumque id fieri Minerva properaret, discidium[2][a] fœderis comminiscitur: et Pandarum sagittandi peritum astu suadentis aggreditur, ut clam vulnerato Menelao, belli causa crudescat. Quo facto, a Græcis prælium instauratur: congressisque exercitibus mutua clade decernitur.

Jupiter statuit exscindere Trojam: ad quod impellitur obstinatione Junonis. Et cum Pallas cuperet hoc cito fieri, excogitat rationem abrumpendi fœdus: et solicitat arte persuasionis Pandarum gnarum mittendi sagittas, ut sauciato clanculum Menelao, causa belli ingravescat. Quod cum factum esset, pugna repetitur a Græcis: et cum acies conseruissent manus, pugnatur strage reciproca.

NOTÆ

[a] *Discidium*] A discindendo. Sic optime Barthius, et post eum Gronovius et Grævius pro *dissidium*, quod erat in vulgatis.

PERIOCHA V. ILIADOS. 425

Hic et Tydidem monitum Tritonia Pallas
Audaci virtute replet. Vomit aurea flammas
Cassis, et undantem clypeus defulgurat ignem.
Ipse autumnali clarum micat æmulus astro.

5. Diomedes auxilio Minervæ strenue præliatur. Venus quoque filio[a] subvenire conata, vulnere affecta digreditur. Mars etiam fit saucius, exceditque bello. Sequitur Tlepolemi Sarpedonisque congressio; et Tlepolemus Herculis filius, certamine victus, occiditur.

In hoc libro Minerva Tritonia monet Diomedem, et inspirat ei fortitudinem audacem. Galea ejus aurata emittit flammas, et scutum coruscat igne erumpente. Ipse fulget clare similis stellæ autumnali.

Diomedes pugnat fortiter præsidio Palladis. Venus etiam volens opitulari filio suo discedit saucia. Mars quoque vulneratur et exit e prælio. Sequitur certamen Tlepolemi et Sarpedonis; ac Tlepolemus filius Herculis superatus in pugna, interficitur.

NOTÆ

1 *Tydidem monitum, &c.*] Hæc ex initio hujus libri apud Homerum.

Tritonia Pallas] A Tritone palude Bœotiæ, ut ait Pausanias, ut alii, Libyæ; prope quam paludem primum visa est et educta.

4 *Autumnali . . . æmulus astro*] Canem interpretatur Eustathius, sidus ferventissimum.

[a] *Filio*] Æneæ adversus Diomedem pugnanti.

PERIOCHA VI. ILIADOS. 426

Solæ decertant acies sine numine Divum,
Cessante auxilio: sua cuique exorsa laborem,
Fortunamque ferunt, proprii discrimine fati.

4. Trojanis fortuna inclinatiore [a] pugnantibus, vates Helenus suadet, ut Minerva placetur. Igitur Hecuba ab Hectore monita, ut peplum [b] in arcem inferat, peragit vota cum matribus. 5. Alexander objurgatus a fratre,[c] pergit in prælium. Glaucus Lycius, Ætolusque Diomedes congressi ut dimicarent, cum jam certamen oriretur, paterna inter se hospitia recordati, facta armorum permutatione, discedunt.

Soli exercitus pugnant absque præsentia Deorum, opitulatione eorum desinente; conatus sui unicuique afferunt laborem et sortem periculo propriæ vitæ.

Cum Troës pugnarent fortuna magis propensa in adversarios, Helenus vates auctor est eis, ut propitiam sibi reddant Palladem. Hecuba ergo monita ab Hectore ut ferat velum sacrum in arcem, perficit vota cum Matronis. Paris increpitus a fratre it ad pugnam. Glaucus Lycius et Diomedes congressi ad pugnandum, cum jam inciperent prælium, revocato in mentem invicem hospitali fœdere patrum suorum, abeunt commutatis inter se armis.

NOTÆ

2 *Sua cuique exorsa, &c.*] Ex Virgilio initio lib. x. Æneid.

[a] *Inclinatiore*] Ab ipsis in Græcos.

[b] *Peplum*] Vestis erat prætenuis, picta, ad sacrorum ritus pertinens, teste Donato, et Minervæ peculiariter consecrata, ut ait Servius ad illud Virg. Æneid. I. 'Interea ad templum non æquæ Palladis ibant Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant.'

[c] *A fratre*] Hectore.

PERIOCHA VII. ILIADOS. 427

Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit Hector.

2. Minervæ Apollinisque consensu, fortissimus Græcorum ab Hectore provocatur. Novem ducibus [a] ad dimi-

Hector cum hæc dixisset exivit e portis.

Consensione Palladis et Phœbi, Hector vocat ad certamen fortissimum Græco-

NOTÆ

1 *Hæc ubi dicta, dedit*] Primus est libri hujus versus Ὢς εἰπὼν, &c.

[a] *Novem ducibus*] Hi sunt apud Homerum, Agamemnon, Diomedes, Ajaces ambo, Idomeneus, Meriones, Eurypylus, Thoas, et Ulysses.

candum paratis, pugnaturum deligi placet sortis eventu. 3. Ab Ajace Telamonio prælium singulare conseritur: in quo Hector, lapide ictus, in suorum se recipit multitudinem.[b] Perseverante certamine caduceator Idæus[c] intervenit. Tum invicem missis[1] muneribus[d] pugna sedatur. Hector Ajacem gladio, Ajax Hectorem balteo muneratur:[e] intercessu noctis exercitus quique in sua discedunt. 4. Die altero, interfectorum humatio procuratur. Græcorum etiam navalia,[f] fossa ac vallo circumdata, muniuntur.

rum. Cum novem duces promti essent ad pugnandum, convenit ut ille qui certaturus esset eligeretur exitu sortis. Singulare certamen committitur ab Ajace Telamonis filio. In quo Hector percussus lapide, recedit in turbam suorum. Durante adhuc pugna Præco Idæus supervenit. Tunc certamen dirimitur datis muneribus ab utraque parte. Hector donat Ajacem ense, Ajax Hectorem balteo: nocte superveniente exercitus abeunt in sua quique castra. Postridie cæsi sepeliuntur. Navalia quoque Græcorum defenduntur cincta vallo et fossa.

1 *Datis* pro *missis* reponendum monuit Accursius.

NOTÆ

[b] *In quo Hector, lapide ictus, in suorum se recipit multitudinem*] Hæc non ex hoc VII. libro, sed ex XIV. sunt, neque ex hac pugna recepit se Hector ad suos, sed noctis interventu, et caduceatorum Talthybii et Idæi, certamen dirimitur, et ambo datis invicem, non missis muneribus quæ mox describuntur, discedunt. Hæc ergo aut ab Ausonio memoria lapso scripta sunt, aut omnino ab eo non scripta, a semidocto aliquo inserta sunt. Hoc posterius facile crediderim, cum non cohæreant cum iis quæ sequuntur: 'Perseverante certamine.' Per me ergo non stabit quin deleantur hinc.

[c] *Caduceator Idæus*] Nomen est præconis alterius, qui pugnantes affatur apud Homerum. Alter est Talthybius. Hic a Græcis, ille a Trojanis.

[d] *Missis muneribus*] *Datis* reponendum esse monuit Accursius, et revera dant sibi invicem apud Homerum munera, non mittunt per alios.

[e] *Hector Ajacem gladio, Ajax Hectorem balteo muneratur*] Fatalibus utrimque muneribus. Balteo enim tractus ab Achille circa muros Hector fuit; gladio Ajax incubuit, post negata sibi arma Achillis.

[f] *Navalia*] Statio seu portus in quo naves Græcorum erant.

PERIOCHA VIII. ILIADOS. 428

Aurora in croceis fulgebat lutea bigis.

Aurora flava micabat in curru bijugi croceo.

2. Acto Deorum concilio, Jupiter pro parte[a] pronuntiat, sua quisque exercitus sorte decernat. Nullus Deorum odio in alteros vel favore procedat. In Idam montem ipse digressus. Unde Græci immisso terrore conterriti, turpi fuga ad munimenta compulsi, fossa et aggeribus sese tuentur. 3. Junonem ac Minervam, Græcis auxiliari volentes, monitis Jovis Iris exterret: diremtoque ob noctem certamine, victores Trojani in ipso prælii loco excubias obsidionis instituunt: multisque ignibus factis per totam noctem de belli ratione consultant.

Jupiter habito concilio Deorum pro imperio sententiam hanc fert, ut unusquisque exercitus pugnet sua fortuna: neque ullus Deorum progrediatur odio aut studio erga alterutros. Ipse discessit in montem Idam. Ex quo loco pavore injecto Græci terrefacti, coacti fœde refugere intra munimenta sua, protegunt se fossa et vallo. Iris, jussu Jovis, metu prohibet Junonem et Palladem cupientes opitulari Græcis: et prœlio abrupto interventu noctis, Troës victores agunt vigilias obsidii in ipso loco pugnæ: et crebris excitatis ignibus deliberant tota nocte de ratione belli.

NOTÆ

1 *Aurora in croceis*] Virg. lib. VII. Æneid. vers. 26. 'Aurora in roseis,' &c. *Croceis* hic posuit Ausonius ut melius primum libri hujus Homerici versum exprimeret, ubi est κροκόπεπλος Ἠὼς, crocea veste Aurora.

[a] *Pro parte*] Verti, pro imperio, neque enim alia hic potest esse Jovis pars, qui hæc quæ sequuntur pro suprema auctoritate sua ceteris Diis imperat apud Homerum.

PERIOCHA IX. ILIADOS. 429

Interea vigilum excubiis cohibentur Achivi.

2. Græcis et præterita dimicatione perculsis, et instante conterritis, proceres ab Agamemnone convocantur. Quibus rex fugæ consilia, et apparatum ordinandæ per noctem navigationis indicit, Diomede et Nestore dehortantibus.

Interim Græci coërcentur excubiis Trojanorum vigilum.

Cum Græci afflicti essent superiore prælio, et terrefacti novo imminente, duces vocantur ab Agamemnone in concilium. Et rex dat eis consilium fugiendi, et jubet præparari omnia ad instruendam navigationem noctu, cum Diomedes et Nestor id

NOTÆ

1 *Interea vigilum, &c.*] Exprimit hæc primi versus hujus libri: Ὡς οἱ μὲν Τρῶες φυλακὰς ἔχον.

3. Suadente autem Nestore, Ajax et Ulixes leguntur ad Achillem, dona ingentia pollicentes, si desistat irasci, et se auxiliatorem fessis rebus accommodet. Sed Achille in iracundia pertinaciter permanente, legati Achivorum, re non impetrata, irriti revertuntur.

dissuaderent. Nestoris autem suasu Ajax et Ulysses mittuntur ad Achillem promittentes magna munera, si desinat stomachari, ac se præbeat opitulatorem rebus Græcorum male affectis. Verum cum Achilles obstinate perduraret in ira sua, Græcorum oratores redeunt inanes, re quam petebant non impetrata.

PERIOCHA X. ILIADOS. 430

Cetera per naves somno sopita manebat
Turba ducum, solum cura anxia vexat Atriden.

3. Ulixes et Diomedes speculatum nocte progressi, Dolonem conspicantur, qui et ipse promissis Hectoris incitatus, Græcorum consilia exploratum prodierat: et fateri universa compulsum eodem loco interficiunt. 4. A quo de adventu Rhœsi Thracum regis edocti, ipsum, et cum eo duodecim obtruncant: equosque ejus[a] præmium simul et testimonium grassationis abducunt, insignes candore et celeritate, ut et nivibus, et ventis antecederent.

Reliqua turba procerum erat in navibus pressa sopore, solicitudo inquies agitat solum Agamemnonem.

Ulysses et Diomedes egressi noctu ad explorandum, aspiciunt Dolonem, qui ipse quoque inductus pollicitationibus Hectoris, progressus erat ad observanda consilia Græcorum: et cum coëgissent eum confiteri omnia, occidunt eum eodem in loco. A quo cum comperissent advenire in Trojanorum castra Rhæsum regem Thraciæ, interficiunt ipsum Rhæsum, et duodecim homines cum eo: et abducunt in mercedem simul, et testimonium suæ expeditionis, equos illius notabiles albedine et velocitate sua, ita ut superarent candore nives, et velocitate ventos.

NOTÆ

1 *Cetera per naves*] His duobus versibus quatuor primos libri hujus exprimit.

[a] *Ipsum, et cum eo, &c.*] Sic excudi curavi juxta Ugoletti editionem, loco hujus vulgati, *ipsum etiam cum duodecim obtruncant: equosque, &c.* pro quo Accursius reponebat, *ipsum cum duodecim obtruncant, equos etiam ejus, &c.*

PERIOCHA XI. ILIADOS. 431

Tithoni croceum linquens Aurora cubile
Spargebat terras, referens opera atque labores.

3. Ab omnibus Græcis egregie quidem, sed improspere dimicatur. Quorum proceribus vulneratis, incognitæ multitudini pugna committitur. Qua afflictione fortunæ Achilles paulisper inflexus, Patroclum mittit præsentia cogniturum. 4. Qui cum adversi status nuntius reverteretur, Eurypylum contemplatur ægrum ex vulnere; fomentisque medicæ artis admotis, redintegrat sanitati.

Aurora deserens lectum croceum Tithoni aspergebat terras luce, reducens secum opera et labores hominibus.

Pugnatur ab universis Græcis fortiter quidem, sed infeliciter. Quorum ducibus sauciatis prælium permittitur turbæ ignobili militum. Qua calamitate fortunæ Achilles tantillum flexus, mittit Patroclum qui observet quo in loco res essent. Qui cum rediret referens eas esse in malo statu, aspicit Eurypylum laborantem ex plaga; et, adhibitis medicamentis, restituit eum bonæ valetudini.

NOTÆ

1 *Tithoni croceum, &c.*] Hi versus, ex variis Virgilii Georgic. et Æneid. locis desumti, duos libri hujus primos exprimunt. Tithonus Auroræ Maritus fuit. 'Croceum' appellat ejus 'cubile,' ab Auroræ colore croceo.

PERIOCHA XII. ILIADOS. 432

Actorides fovet Eurypylum dum vulnere fessum.

2. Res dubiæ [a] apud Græcos, vel potius afflictæ, ultimæ fortunæ statu aguntur, præstantibus procerum vulneratis, cetero exercitu fugato aut formidine perculso. 3. Trojani navalium munimenta rescindunt: vallumque transgressi

Dum Actoris nepos curat Eurypylum ægrum ex plaga.

Res Græcorum ancipites, seu potius perculsæ, versantur in extremo discrimine, cum excellentissimi ex ducibus saucii essent, reliquus vero exercitus actus in fugam esset, aut attonitus metu. Troës perrumpunt propugnacula navalium: et, cum

NOTÆ

1 *Actorides*] Patroclus Menætii filius, Actoris nepos.

[a] *Res dubiæ*] Sic restituit Mariang. Accurs. pro eo quod erat absque sensu, *Paris dubiæ*. Et mox *statu* pro *statui*, idem ex Ms. codice.

auguriis juvantur[b] ex eventu ambiguis. Itaque et pars muri ab Sarpedone convellitur: et ab Hectore ictu lapidis porta discutitur, et in ipsis navalibus pugna conseritur.

superarent vallum, Augurium accipiunt ancipitis eventus. Igitur et pars muri Græcorum diruitur a Sarpedone, et porta frangitur ab Hectore ictu saxi, et prælium committitur intra ipsa navalia.

NOTÆ

[b] *Auguriis juvantur, &c.*] Auguria illa dedit Aquila alte volans cruentatum Draconem gestans unguibus adhuc palpitantem, qui conversus retro percussit ipsam tenentem ad pectus juxta collum. Cujus plagæ dolore Aquila eum dimisit in medium agmen, et clangens avolavit, ut narrat Homerus.

PERIOCHA XIII. ILIADOS. 433

Jupiter admovit Troës atque Hectora classi.

2. Neptunus, miseratione commotus, Argivorum tuendis navibus auxiliator accedit: et usurpata vatis effigie[a] Ajaces duos[b] in prælium cohortatur: nec minus ceteram multitudinem præsentia majestatis instigat. Idomeneus egregio certamine eminet. 3. Trojani jam referentes gradum, firmati rursum per Hectorem, contrahuntur, et ingenti clamore utrimque certatur.

Jupiter deduxit Trojanos et Hectorem ad naves Græcorum.

Neptunus percitus misericordia advenit opitulator ad defendendam classem Græcorum: et capta forma vatis excitat ad pugnam utrumque Ajacem: neque secius stimulat reliquam turbam præsenti sua majestate. Idomeneus excellit præstanti pugna. Troës jam referentes pedem, iterum confirmati ab Hectore, congregantur, et pugnatur ab utraque parte magno cum clamore.

NOTÆ

1 *Jupiter, &c.*] Sic incipit etiam liber hic apud Homerum. Lege terminatione Latina *Troës*, ut quantitatis ratio constet versui.

[a] *Usurpata vatis effigie*] Calchantis.

[b] *Ajaces duos*] Telamonium et filium Oilei.

PERIOCHA XIV. ILIADOS. 434

Concussit, quamvis potantem, Nestora clamor,
Attonitasque aures pepulit gravitate tumultus.

Vociferatio percussit Nestorem licet bibentem, et pulsavit ejus aures stupentes magnitudine strepitus.

3. Juno vinculum Veneris, cui Cesto nomen est,[a] mutuata, ad Jovem pergit in secessum montis Idæ: exoratoque Somno,[b] ut eum committeret in soporem, dehinc vigilias ejus uxoriis[1] labefactat illecebris. 4. Cujus ignoratione[c] Neptunus abutitur: fortunamque Græcorum promtius auxiliando restituit, Ajace Locro[d] ultra ceteros præliante.

Juno petito a Venere cingulo ejus, quod appellatur Cestum, it ad Jovem in montem Idam quo secesserat: et cum impetrasset a Somno ut consopiret eum, postea delinit eum vigilantem blanditiis uxoriis. Interim Neptunus abutitur illius ignoratione: et restaurat fortunam Græcorum opem ferendo eis ocyus, Ajace Locrensi pugnante præ ceteris.

1 *Ejus uxoris* vulg.

NOTÆ

1 *Concussit, &c.*] His duobus versibus primum exponit libri hujus.

[a] *Vinculum Veneris, cui Cesto nomen est*] Cui cingulo inerant illecebræ omnes, amor, desiderium, colloquium, et blandiloquentia, mentem decipiens etiam prudentium, ut ait hic Homerus.

[b] *Exoratoque Somno*] Deo, fratre Mortis, apud Homerum.

[c] *Cujus ignoratione*] Dum scilicet uxori et somno operam dans, res Trojanorum et Græcorum negligit.

[d] *Ajace Locro*] Oilei Locrorum regis filio.

PERIOCHA XV. ILIADOS. 435

Jam vallum fossamque super Trojana juventus
Institerat, captæ minitans incendia classi.

3. Jupiter somno expergitus,[a] videt statum certaminis innovatum, pellique Trojanos, Græcis opem ferente Neptuno. 4. Itaque aspere Junone increpata,[b] et minaciter

Jam juvenes Trojani constiterant supra vallum et fossam, comminantes se combusturos naves Græcorum captivas.

Jupiter excitatus e sopore aspicit statum prælii mutatum, et Troas jam repelli, Neptuno auxiliante Græcis. Igitur objurgata acerbe Junone, et terrefacto fratre

NOTÆ

[a] *Jupiter somno expergitus*] Sic vertit Ζεὺς ἐγερθεὶς, unde incipit libri hujus Græca Hypothesis. 'Expergitus,' vox Apuleio nostro familiaris, ab antiquo expergo est, idemque sonat ac experrectus et expergefactus.

[b] *Aspere Junone increpata*] Quæ Græcis favens dolo ipsum deliniverat ac sopiverat.

per Iridem conterrito fratre,[c] jubet auxiliatorem[d] desistere.[1] Ipse Apollinem recreando allegat Hectori: monetque pro Phrygibus belli instaurare fortunam. 5. Tum et Ajax Telamonius strenue præliatur: et ab eodem plurimis hostium interfectis, conflagratio classis arcetur.

suo minis per Iridem, præcipit opitulatori illi ut desinat opem ferre Græcis. Ipse mittit Phœbum ad reficiendum Hectorem, et hortatur eum ut restituat fortunam prælii pro Trojanis. Tunc Ajax etiam Telamonis filius pugnat fortiter: et ipse, occisis multis hostibus, prohibet incendium navium.

1 'Sit fortasse corrigendum, ut in Ms. cod. comperimus: *aspere Junone increpata, et m. p. I. fratre conterrito j. a. d.* Neque segnius poterit, remota conjunctionis particula, ita legi: *aspere J. i. minaciter p. I. conterritum fratrem jubet a. d.*' Mar. Accursius. Ugolettus melius, judice Tollio, *conterrita, fratrem jubet.*

NOTÆ

c *Fratre*] Neptuno.

d *Auxiliatorem*] Neptunum videlicet ipsum.

PERIOCHA XVI. ILIADOS. 436

Dum face, dum ferro celsam oppugnare carinam
Troës, et Argolici pergunt defendere reges.

3. Achilles Græcorum statum jam sub extrema sorte miseratur. Armis suis Patroclum permittit armari. 4. Qui cum Myrmidonum[a] produxisset exercitum, consternatosque Trojanos Achillis specie[b] fefellisset, ruentes supra vallum et invicem officientes,[1] cæco pavore usque ad campi

Dum Trojani pergunt aggredi flamma et ferro navem altam, et reges Argivi pergunt eam propugnare.

Achilles miseretur status Græcorum jam redactorum ad ultimam sortem. Sinit Patroclum induere sua arma. Qui cum eduxisset aciem Myrmidonum, et decepisset forma Achillis Troas perculsos, eos cadentes super vallum, et sese mutuo impedientes

1 'Sic Accursius ex *efficientes*, vel *effugientes*, quod in vulgatis. Gronovius reponit *effligentes*, hoc est, premendo sese conterentes. Elige Lector.' *Floridus.*

NOTÆ

1 *Celsam oppugnare carinam*] Navem in qua fuerat advectus Protesilaus, quam oppugnabat Hector, propugnabat Ajax et alii, ut cognoscitur ex fine libri superioris.

a *Myrmidonum*] Militum Achillis.

aperta compellit. 5. Deinde congressus Sarpedonem perimit: multisque hostium cæsis, ipse ab Hectore interficitur, prius ab Euphorbo vulneratus.

agit metu præcipiti usque ad patentia planitiei. Postea commisso certamine interficit Sarpedonem: et cum occidisset plurimos ex hostibus, occiditur ipse ab Hectore, cum ante sauciatus esset ab Euphorbo.

NOTÆ

[b] *Achillis specie*] Cujus armis indutus, pro eo ab ignaris Trojanis habebatur.

PERIOCHA XVII. ILIADOS. 437

Actoridem cæsum nec te, Menelaë, fefellit.

2. Circa interemtum Patroclum pugna contrahitur. Cum in diversa exercitus contenderent: Græci, ut corpus defenderent; Trojani, ut ad ludibrium cadaver eriperent:[1] a Menelao Euphorbus occiditur: et ad ostentationem gloriosi facinoris Achillis exuviis Hector armatur. 3. Antilochus ad Achillem, nuntius cladis acceptæ, Menelao instante, festinat. Qui et ipse postea cum Merione intra navalium munimenta se recipit: cum tota moles belli Ajacibus ingruisset.

Neque latuit te, o Menelaë, Patroclum esse interfectum.
Cogitur prælium circa Patroclum occisum. Cum exercitus ambo niterentur in contraria: Græci ut protegerent ejus cadaver; Troës ut auferrent corpus ad illudendum ei: Euphorbus interficitur a Menelao: atque Hector armatur spoliis Achillis ad jactationem facti illius gloriosi. Urgente Menelao Antilochus currit ad Achillem, nuntiatum ei cladem quam Græci perpessi fuerant. Ipse vero Menelaus postea cum Merione abit intra propugnacula navalium cum totum onus pugnæ incubuisset in Ajaces.

1 Tollius scribit *abriperent*; Accursius, *arriperent.*

NOTÆ

1 *Actoridem cæsum*] Hoc versu duos libri hujus primos complectitur.

PERIOCHA XVIII. ILIADOS. 438

Dum furit in medio belli vis ignea Martis.

Dum ardor flammeus Martis furit medio in certamine.

2. Achilles in miserabilem modum Patrocli deflet interitum: quem vi doloris affectum[1] consolantibus verbis mater[a] alloquitur: nec inultum amicum fore pollicens, perlaturam sese Vulcani arma promittit. 3. Interea et Iris ab Junone dimittitur; cujus instantia Achilles extra vallum, quanquam inermis, egreditur: conterritisque Trojanis super alios aliis præcipitantibus, late fuga, et latius formido porrigitur. Eodemque tempore et Vulcanus exoratus[2] a Thetide, tota nocte, quam longa est, cœlestia in gratiam Nymphæ arma molitur.

Achilles luget mortem Patrocli miserandum in morem: quem perculsum magnitudine doloris mater sua affatur verbis consolatoriis: et promittens ei amicum ejus non cariturum vindicta, pollicetur ei sese allaturam arma Vulcani manu fabricata. Interim Juno mittit Iridem, qua urgente, Achilles prodit extra vallum, licet absque armis: et Trojanis ejus aspectu terrefactis, aliis ruentibus super alios, fuga extenditur late, et pavor adhuc latius. Atque eodem tempore Vulcanus etiam victus precibus Thetidis, fabricat per totam, quanta quanta est, noctem arma divina in gratiam Deæ.

1 Conjicit Floridus, *afflictum*.—2 Sic Accursius et Ugoletti ed. pro *exhortatus*: recte, cemente Florido.

NOTÆ

[a] *Mater*] Thetis.

PERIOCHA XIX. ILIADOS. 439

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.

2. Achilles armis cœlestibus ope Vulcani, et munere matris, instruitur. Dein Græcorum primoribus in concilium vocatis iracundiam suam abolitione[1] deponit: et promissis[a] ab rege[b] muneribus coram concione ditatur. 3. Tum

Interim Aurora exoriens deseruit Oceanum.

Achilles armatur armis divinis opera Vulcani, et dono matris suæ. Deinde convocatis in cœtum proceribus Græcorum, abjicit et delet omnino suam iram: et præsente cœtu locupletatur donis, quæ rex pollicitus ei fuerat. Dein eum impe-

1 Ugoletti ed. *sub abolitione*, pro, *sua ab.* pro quo Gronovius *suam.*

NOTÆ

1 *Oceanum interea*] Versus apud Virg. frequens, quo primum hujus libri Homerici interpretatur.

[a] *Promissis*] Lib. IX. vide supra ejus Periocham.

[b] *Ab rege*] Agamemnone.

militibus cibum capere jussis, ipse abstinet. Infesto deinde atque intento exercitu, pergit in prælium.

rasset militibus ut sumerent cibum, ipse non sumit. Post it ad pugnam exercitu minas spirante, et intento in hostem.

PERIOCHA XX. ILIADOS. 440

Jamque adeo celsis armati e navibus ibant,
Millia, quot magnis unquam venere Mycenis.

3. At integris amborum copiis inter utrosque exercitus pugna conseritur. Dein permissu Jovis, in partes Deorum studia dividuntur. 4. Cum pro Græcis Juno et Minerva decertarent, neque secius eos [1] Neptunus et Mercurius et Vulcanus assererent: Trojanos Apollo cum Venere, et Diana cum matre;[a] Mars etiam, et cum eis Scamander,[b] adjuvarent: tum Æneam, Diis et viribus iniquis cum Achille congressum, quanquam studens Græcis, nube circumdatum Neptunus eripuit.

Ac jam progrediebantur armati e navibus altis, quot unquam hominum millia venerunt ex ampla Mycenarum urbe.

Verum prælium committitur inter ambos exercitus copiis utrimque recentibus. Deinde favor Superum scinditur in partes, Jove sinente. Cum Juno et Pallas pugnarent pro Græcis, nec minus Neptunus, et Mercurius, et Vulcanus defenderent eos: Apollo vero cum Venere, et Diana cum matre sua; Mars quoque, et Scamander cum eis, opem ferrent Trojanis: tum Neptunus licet favens Græcis, Æneam cinctum nube sustulit pugnantem cum Achille, nec Diis nec viribus æquis.

1 Barthius legendum ait: *cum non secius Græcos Neptunus.*

NOTÆ

2 *Millia, quot, &c.*] Virg. lib. II. Æneid. vers. 331. 'Millia quot magnis unquam venere Mycenis.'

a *Diana cum matre*] Latona.

b *Scamander*] Deus fluvii Scamandri.

PERIOCHA XXI. ILIADOS. 441

Intulerat fluvio trepidas fuga fœda catervas.

Turpis fuga compulerat ad flumen cohortes trementes.

2. Trojanis usque ad Scamandri fluminis alveum fuga et terrore compulsis, cum jam longius abeundi spatium non pateret, in ipso amne * * cum flumen exundat, ibi ab Achille [1] duodecim Trojanorum juvenum vinciuntur,[2] [a] qui Patrocli inferiis immolarentur. 3. Ipse Vulcanus ardoribus suis vim torrentis exurit. Tum in campum Achille progresso, passim studia Deorum pro sua singulari parte depugnant. Trojanorum exercitus, instante victore, in mœnia urbis impingitur.

*Cum Trojanis actis fuga et formidine ad ripas usque fluvii Scamandri jam non apertum esset spatium loci qua fugerent ulterius, in ipso fluvio * * * quando fluvius effunditur extra alveum, ibi duodecim juvenes Trojani ligantur ab Achille; ut mactarentur ad inferias Patrocli. Ipse Vulcanus consumit fervore suo aquam torrentis illius. Mox cum Achilles prodiisset in planitiem, favor Deorum militat hic illic pro parte quam sibi cepit tutandam. Exercitus Troum compellitur in muros urbis, victore persequente eum.*

1 'Lacuna hic, seu mendum inest. Suspicatur Tollius: *quanquam flumen exundabat, ab Achille, &c.* quod in medium relinquo, neque melius quicquam habeo.' *Floridus.*—2 '*Ab A.* XII. *millia . . T. . . . juvenes vincuntur*] Expungenda est illa dictio, *millia:* et legendum non *vincuntur* sed *vinciuntur.*' Accursius.

NOTÆ

[a] *Duodecim Trojanorum juvenum vinciuntur*] Optime Accursius sic reposuit, pro *duodecim millia:* et *vincuntur.* Consonat cum Homero, totidem captos, et ad Patrocli sepulcrum mactatos juvenes referenti. Ad hoc exemplum Virgil. Æneam inducit non duodecim, sed octo juvenes rapientem, Pallantis umbris immolandos.

PERIOCHA XXII. ILIADOS. 442

Pulsa metu Phrygios lustrabant agmina muros.

2. Hector singulari certamine cum Achille congreditur, Priamo atque Hecuba, ne pugnaret, orantibus: Minerva e contrario, specie Deiphobi, ut dimicet adhortante. 3. Hector interfectus, et religatus ad currum, ter circum mœ-

Cohortes fugatæ timore obibant mœnia Trojana.

Hector conserit pugnam singularem cum Achille, licet Priamus et Hecuba obtestarentur eum ne decertaret: cum contra Pallas sub forma Deiphobi hortaretur eum ad pugnandum. Hector occisus, et vinctus ad currum, trahitur ter circa muros

nia Trojana raptatur:[a] deinde lacerum corpus defertur ad naves, ultione Patrocli,[1] et victoris iracundia, ad ulteriora supplicia reservandum.

Trojæ: postea cadaver ejus laniatum portatur ad classem, servandum ad alias adhuc pœnas ob vindictam Patrocli, et iram victoris.

1 'In Ugoletti ed. *ultioni Patrocli*, quod si malis, legendum etiam erit paulo post: *iracundiæ* pro *iracundia*.' Floridus.

NOTÆ

[a] *Hector interfectus, &c. ter circum mœnia Trojana raptatur*] Consonant hæc cum illis Virgilii lib. Æneid. I. 'Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros:' et Æneid. lib. II. 'In somnis ecce ante oculos mœstissimus Hector Visus adesse mihi, largosque effundere fletus, Raptatus bigis, ut quondam, aterque cruento Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes:' et cum aliis multis qui Hectoris circum Trojanos muros raptati meminerunt. Sed neque hæc, neque illa cum Homero conveniunt. Is enim Hectorem quidem scribit, hoc in libro, ter circum muros Trojanos actum fuisse, sed adhuc viventem, et fugientem ab Achille, cui impar congressus erat; victum vero et interfectum ab Achille recta ad naves per pedes tractum fuisse. Libro vero ultimo dicit Hectorem ter quidem tractum ab Achille, sed circa Patrocli tumulum, non circa Trojæ mœnia. Unde ergo illa varietas? An aliter habuerunt vera Homeri exemplaria? An illi ex aliis quam ex Homero id sumserunt? An, quæ ad Patrocli tumulum gesta sunt, ad Trojæ mœnia, parum accurati, transtulerunt?

PERIOCHA XXIII. ILIADOS. 443

Troja vacat lacrymis, ludis Argiva juventus.

2. Funebres ludi in honorem Patrocli frequentantur. Quibus Diomedes equis superat, lucta et cursu Ulixes, alioque alii certationis genere antestant.

Troja tota est in fletu, juventus Græca vacat ludis.
Celebrantur ludi funebres in honorem Patrocli. In quibus Diomedes victor evadit cursu equorum, Ulysses pugilatu et cursu, et alii vincunt alio genere certaminis.

NOTÆ

1 *Ludis*] In funere Patrocli exhibendis.

PERIOCHA XXIV. ILIADOS. 444

Quisque suas repetunt misso certamine naves.

2. Jupiter Thetidem mittit ad filium cum mandatis ejusmodi, ut in defunctum sævire desistat, fatique hominum in exanimo hoste vereatur,[a] ad sepulturam corpore restituto. 3. Ejusdem jussu et Iris cohortatur Priamum, ut auro filium rependat exanimum. Qui Mercurio duce inter nocturnas hostium profectus excubias, Achilli supplex advolvitur: redemtumque filium justitio[b] publico et dolet, et sepelit.

Finitis ludis singuli redeunt in suas naves.
Jupiter allegat Thetidem ad filium ipsius cum talibus jussis, ut desinat crudelis esse in mortuum Hectorem, et revereatur sortem humanam in hoste exanimato, reddendo cadaver ejus ad sepeliendum. Mandato ejusdem Jovis Iris quoque monet Priamum, ut redimat auro natum suum extinctum. Atque hic iens per stationes vigilantium nocte hostium, ducente Mercurio, procumbit supplex ad pedes Achillis, et redemtum ab eo natum luget indicto publico justitio, et mandat eum tumulo.

NOTÆ

[a] *Fatique hominum in exanimo hoste vereatur*] Sic Mss. et vetus editio, testibus Accursio et Vineto, qui frustra se torquent, ut aliud inveniant, et modo reponunt: *Fatique hominum memor exanimum hostem vereatur*, modo: *Fatique hominum vices in exanimo*, &c. modo *fati* mutant in *fata*. Antiquum, et probum, et Ausonio dignum est *vereri* et *revereri* cum genitivo. Afranius in Emancipatis: 'Optandum uxorem quæ vereatur viri.' Varro in Sardis venalibus: 'non te tui saltem pudet, si nihil mei reverebare?' Vide plura exempla apud Nonium Marcellum cap. 9. de numeris et casibus, §. 3.

[b] *Justitio*] Justitium est jurisdicendi intermissio in luctu publico indici solita.

IN ODYSSEAM.

PERIOCHA LIBRI I. ODYSSEÆ. 445

Dic mihi, Musa, virum, captæ post tempora Trojæ
Qui mores hominum multorum vidit et urbes.

Musa memora mihi virum, qui post tempus excidii Trojani aspexit mores et civitates multorum hominum.

3. Minerva in Ithacam,[a] Jove ita volente, descendit: Mentisque[b] Taphiorum ducis[1] sumit effigiem, suasura Telemacho, ut ad Nestorem Menelaumque festinet; qui recens domum regressi, certi aliquid de Ulixe novissent. 4. Tunc Phemius citharista, adhibitus convivio procorum, inchoat flebilem cantilenam navigationis improsperæ, quæ profectos ab Ilio Græcos diversis sparsit exiliis. Quem Penelope degressa[2] Chalcidico,[c] argumento tam miserabilis offensa materiæ,[d] ut alia concinat, adhortatur.

Pallas delabitur jussu Jovis in Ithacam, et induit formam Mentis ductoris Taphiorum, hortatura Telemachum, ut properet ire ad Nestorem et Menelaum: qui nuper reversi domum scirent aliquid certi de Ulixe. Tunc Phemius citharœdus adductus ad epulas amatorum Penelopes, incipit luctuosum Carmen de infelici navigatione, quæ dispersit in varia exilia Græcos digressos a Troja. At Penelope egressa thalamo suo, moleste audiens Carmen argumenti tam miserandi, hortatur eum ut canat alia.

1 *Mentorisque Taphiorum regis* vulg.—2 Al. *Digressa.*

NOTÆ

1 *Dic mihi, Musa, virum*] Horatii sunt hi versus in Arte Poëtica, quibus initium Odysseæ exprimitur.

[a] *In Ithacam*] Insulam, Ulyssis patriam.

[b] *Mentisque, &c.*] Sic lege, non *Mentoris*, est enim hic Ταφίων ἡγήτωρ Μέντης, 'Taphiorum dux Mentes,' apud Homerum. Mentor vero Ulyssis socius, quem in Ithaca solvens universæ domui præfecit.

[c] *Degressa Chalcidico*] 'Chalcidicum,' Festo, 'genus est ædificii, ab urbe Chalcidica dictum.' Vitruvio lib. v. cap. 1. in Basilicis, 'Si locus erit amplior in longitudine, Chalcidica in extremis constituantur. Uti sunt in Julia Aquiliana.' Hic Chalcidicum est, quod apud Homerum ὑπερῷον, locus in superiori parte ædium, ubi Gynæconitis fuerit, mulierum habitatio seu thalamus, in superiore tabulato ideo positus, ut mulieres alienorum virorum conspectui et alloquiis minus paterent.

[d] *Argumento tam miserabilis offensa materiæ*] Quippe quod Penelopæ malum daret omen de viro ex tot annis peregrinante.

PERIOCHA II. ODYSSEÆ. 446

Oceano extulerat roseos Aurora jugales.

Aurora egerat supra mare equos suos punicantes.

NOTÆ

1 *Oceano extulerat*] Sic reddit versum hunc libri hujus primum: Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἠώς· 'Quando vero mane-genita apparuit

2. Telemachus Ithacesios proceres cogit ad curiam: atque ibidem de contumelia domus,[a] et bonorum profligatione conquestus, consilia profectionis exponit, Antinoo resistente: qui eum, priusquam mater nuberet, abire prohibebat. Qua altercatione diu protracta, concilium dissolutum est. 3. Telemachus ad littus procis ignorantibus pergit: astantem sibi adorans Minervam, peregrinationi accommoda parat, hortante maxime Dea; quæ populum, ipsumque Telemachum, Mentoris[1] simulatione[b] fallebat. Instructo ergo remigio, et nave deducta,[c] Telemachus et Minerva de portu vespere instante solverunt.

Telemachus convocat in Senatum optimates Ithacenses, et ibi questus de probro domus suæ et consumtione opum suarum declarat sibi animum esse proficiscendi, intercedente Antinoo: qui nolebat ut ipse proficisceretur antequam mater ejus nuberet. Atque hac contentione multum producta cœtus discessit. Telemachus it ad littus clam amatoribus matris suæ: precatus Palladem sibi adsistentem, præparat apta ad peregre eundum, Minervæ præcipue hortatu, quæ sub specie Mentoris latebat populo, et ipsi Telemacho. Adornato igitur remigio, et nave tracta in mare, Telemachus et Pallas discedunt e portu imminente vespera.

1 *Mentis* hic vulg. legitur.

NOTÆ

roseos habens digitos Aurora.' Aliter eundem reddidit Periocha VIII.

[a] *De contumelia domus*] Quod matrem Penelopen, absente patre Ulixe, ambirent Proci, et bona epulis consumerent.

[b] *Mentoris simulatione*] Hic revera Mentoris præpositi domus Ulixeæ formam sumit apud Homerum, cum libro superiore sumsisset formam Mentis Taphiorum ducis.

[c] *Nave deducta*] E navali in mare.

PERIOCHA III. ODYSSEÆ. 447

Jam Sol Oceano radiatos promserat ortus.

2. Telemachus Nestorem de patre percontatus, nihil novi accipit ab ignorante: verum idem senex sequenti die, cum

Jam Sol exierat ex mari vibrans radios.

Telemachus cum interrogasset Nestorem de patre suo, nihil discit novi ab eo, quippe qui nihil sciebat: sed idem senex postero die una cum Pisistrato filio suo

NOTÆ

1 *Jam Sol Oceano*] Sic reddit primum libri versum, quod et in sequentibus Periochis facit.

Pisistrato filio ut ad Menelaum pergat, hortatur. 3. Nec mora facta consilio.[1] Nocte quippe ea, quæ consecuta est, apud Pheras[a] oppidum hospitio Dioclis diversati,[2] altera Lacedæmonem pervehuntur.

suadet ei ut eat ad Menelaum. Neque distulit exequi consilium illud. Cum enim nocte sequenti divertissent in domum Dioclis apud urbem Pheras, deferuntur altera nocte Spartam.

1 *Facto consilio* vulg.—2 Al. *D. versati.*

NOTÆ

[a] *Apud Pheras*] Messeniæ oppidum. Sunt aliæ Pheræ Thessalicæ, aliæ item in Pelasgia, aliæ in Achaia proprie dicta.

PERIOCHA IV. ODYSSEÆ. 448

Jamque adeo ventum validæ ad Lacedæmonis arces.

2. Telemachum, et qui cum eo venerant,[a] Menelaus comiter hospitio accipit. Saneque sub vespera quædam de Ulixe cognoscunt. Die vero altera, totum navigationis ordinem Menelaus explanat: quodque in Ogygia insula,[b] promissis et illecebris Nymphæ Calypsonis, Ulixes remoretur,[1] exponit. 3. Quæ quidem Proteus eidem narraverat de Græcorum ducibus requirenti. Proci autem postquam de abitu Telemachi compererunt, instructa deductaque navi, viginti, qui sese legerant,[c] navigavere, redeunti

Et jam pervenerant ad arces Spartæ munitæ.

Menelaus humane accipit in domum suam Telemachum, et eos qui venerant una cum eo. Et certe audiunt ex eo nonnulla de Ulixe sub vesperum. Sequente vero die Menelaus exponit eis totam seriem navigationis suæ: et narrat Ulixem retineri in insula Ogygia pollicitationibus et blanditiis Nymphæ Calypsus. Quæ quidem Proteus ipsi narraverat, cum interrogaret eum de ductoribus Græcorum. Proci vero postquam cognoverunt discessum Telemachi, armata et mari immissa nave, viginti electi a se ipsis navigaverunt, machinantes insidias ei revertenti. Itaque

1 Alii, *remoratur.*

NOTÆ

[a] *Et qui cum eo venerant*] Inter quos erat Pisistratus Nestoris filius.

[b] *In Ogygia insula*] Eadem et Calypsus Plinio, insula Ionii maris, aut promontorium Lacinium.

[c] *Viginti, qui sese legerant*] Immo electi ab Antinoo apud Homerum.

insidias molientes. Circa Asteriam ergo insulam,[d] quæ Ithacam Samumque interjacet, delitescentes, occasionem fraudis expectant.

latentes circa insulam Asteriam, quæ sita est inter Ithacam et Samum, opperiunti occasionem doli.

NOTÆ

[d] *Circa Asteriam ergo insulam*] Asteridem Homero.

PERIOCHA V. ODYSSEÆ. 449

Liquerat in tepido Tithonum Aurora cubili.

2. Mercurius in Ogygiam insulam devolat, ut Jovis monitis Calypso conterrita Ulixem patiatur discedere. Qui contextu ratis temere properatæ[1] navigationem solus aggreditur. 3. Duodevicesima die, tempestate commota, ex iracundia infestante Neptuno, trabium compago dissolvitur. Quo casu proditur ultimæ spei: et irritis conatibus nando ab Ino[2] Dea[a] misericorde servatur. Quæ calanticam[b] capiti suo demtam natanti accommodat. Cujus ille sustentatu ad usque Phæacum[c] littus evadit.

Aurora reliquerat Tithonum in lecto calente.
Mercurius descendit in insulam Ogygiam, ut Calypso terrefacta jussis Jovis sinat Ulixem abire. Qui rate compacta temere et festinanter accingit se solus ad navigandum. Die decima octava, excitata tempestate, Neptuno reddente mare infestum ex ira, coagmentatio trabium, e quibus ratis constabat, diffringitur. Quo eventu redigitur Ulixes ad extremam spem: et natando vanis nisibus conservatur ab Ino Dea misericorde. Quæ aptat ei nanti velum detractum de suo capite, quo sustentatus ille pervenit ad oram Phæacum.

1 Sic corrigit Gronovius, pro, *r. t. properare.*—2 Al. *ab Inone.*

NOTÆ

[a] *Ab Ino Dea*] Quæ Græcis Leucothea, Latinis mater Matuta, ac mergo similis assedit Ulixi in rate, apud Homerum.

[b] *Calanticam*] Κρήδεμνον, apud Homerum, quod interpretatur Eustathius ad Iliad. XIV. Κεφαλῆς κάλυμμα παρειμένον μέχρι τῶν ὤμων. 'Capitis tegmen ad humeros usque demissum.'

[c] *Phæacum*] Populorum Corcyræ insulæ, quibus imperabat rex Alcinous.

PERIOCHA VI. ODYSSEÆ. 450

Carpebat somnos dudum ærumnosus Ulixes.

2. Ulixes, postquam ad Phæacum littus enaverat, fatigationem diluit somno. Sed cum virgo Nausicaa regis Alcinoi ludum in acta[a] cum æqualibus exerceret, somno excitatus, ut erat nudus, erupit, foliorum oppositu[1] pudenda velatus: 3. et cum supplex ad genua regiæ virginis[b] advolveretur, Minervæ instinctu[2] movit misericordiam salutarem: impositusque carpento,[c] et veste donatus, usque ad templum Minervæ, quod ante urbem est, ita suadente virginis pudore, provehitur: ibique familiare sibi numen solita veneratione precatur.

Ulixes jam pridem miser capiebat somnum.
Ulixes cum evasisset natando ad oram Phæacum, dissipavit lassitudinem sopore. At cum Nausicaa filia Alcinoi regis luderet in littore cum virginibus coætaneis, expergefactus prodiit nudus, sicut erat, tegens verenda objectu frondium: et cum procumberet supplex ad pedes puellæ regiæ, excitavit ipsi miserationem sibi salubrem, inspirante eam Pallade: et impositus currui, accepto vestimento, adducitur ad fanum usque Palladis, quod est ante oppidum, verecundia puellæ illius monente ne ulterius cum ipsa veheretur: atque illic orat consueta reverentia Deam sibi amicam.

1 Scribendum monet Heinsius: *appositu*.—2 Legitur et *instructu*.

NOTÆ

[a] *In acta*] Littore, ἀκτή. Hac voce etiam usus Virg. lib. v. Æneid. 'At procul in sola secretæ Troades acta Amissum Anchisen flebant.'

[b] *Et cum supplex ad genua regiæ virginis, &c.*] Non advolvitur genibus Nausicaæ apud Homerum, sed postquam deliberavit an ad eam accederet nudus ut erat, advolvereturque ejus genibus, satius ei videtur eminus precari virginem, ut sibi vestem aliquam det, quam propius accedendo pudorem ejus onerare.

[c] *Impositusque carpento*] Fefellit et hic Ausonium memoria. Neque enim carpento Nausicaæ impositus, sed cum ejus ancillis pedibus pone sequi jussus, ad Minervæ templum pervenit.

PERIOCHA VII. ODYSSEÆ. 451

Orabat Superos dudum Laërtia proles.

Jam diu filius Laërtis precabatur Deos.

2. Minerva, in puellæ speciem mutata,[1] [a] Ulixem primum in oppidum, mox in domum regiam ducit. Cumque Arete uxor Alcinoi, et unde vestem haberet, et cujas esset,[2] et qua sorte delatus, sermone ipsius comperisset; bonum animum habere jussus, suadente vespera, concedit quieti.

Pallas, conversa in formam virginis cujusdam, deducit Ulixem primum in urbem, deinde in palatium regis. Et cum Arete conjux Alcinoi cognovisset ex ejus verbis et a quo haberet vestimentum, et qua ex regione esset, et quo casu illuc esset appulsus, monitus ne desponderet animum, dat se somno.

1 Vetus exemplar: *Minerva puellæ speciem mutuata.*—2 Cod. vet. *qui adesset*. Legendum videtur Accursio: *quis esset*, vel potius *cujas esset*.

NOTÆ

[a] *In puellæ speciem mutata*] Παρθενικῇ εἰκυῖα νεήνιδι κάλπιν ἐχούσῃ. 'Virgini similis juvenculæ urnam gestantî,' apud Hom.

PERIOCHA VIII. ODYSSEÆ. 452

Tum cœlum rutilat roseis Aurora quadrigis.

2. Alcinous navigationis ærumnam summatim ab Ulixe cognoscit. Exinde jussis primoribus in curiam convenire, adventum hospitis, et infortunia diutinæ jactationis explanat. 3. Accitoque ad convivium Ulixe, citharam jubet pulsare Demodocum: qui cum de Dureo equo [a] et de Troico cantaret excidio, lacrymas Ulixi, memoria fortunæ superioris, elicuit. Quas cum occultare sedulo conaretur, aut vultu dissimulans, aut veste detergens, oculos in se omnium, et maxime regis advertit. 4. Tum Alcinous, causa

Jam Aurora illustrat Olympum curru suo quadrijugo puniceo.

Alcinous breviter audit ex Ulixe molestiam navigationis ejus. Postea convocatis proceribus in aulam, exponit eis adventum hospitis et casus infelices quos perpessus erat per longam agitationem. Et, advocato Ulixe ad epulas, jubet Demodocum sonare cithara: qui cum caneret multa de equo ligneo et de ruina Ilii, expressit Ulixi fletum recordatione sortis prioris. Quem cum studiose niteretur abscondere, vel dissimulans ore, vel abstergens veste, convertit in se aspectum cunctorum, et præcipue regis. Tunc Alcinous, audita causa lacrymarum ejus, promittens ei cuncta

NOTÆ

[a] *De Dureo equo*] Equo ligneo quo Troja capta est. A δουρὸν lignum, est δούρειος et δουράτεος ligneus.

fletuum cognita, ut cuncta ex ordine tolerata dissereret, benigne omnia pollicitus adhortatur.[1]

liberaliter, hortatur eum ut narret ordine omnia a se exantlata.

1 Ms. cod. Mariang. Accurs. *ut ordine tolerata dissereret, benigne pollicitus adhortatur.*

PERIOCHA IX. ODYSSEÆ. 453

Tum vice sermonis fatur Laërtius heros.

2. Quatuor istinc libri de Ulixis errore contexti sunt. Namque ab Alcinoo rogatus, seriem multiplicis erroris exponit, ut ab Ilio profectus, primum ad Ciconas[a] delatus sit, atque illic expugnata Ismaro civitate, multis amissis, fugatus abscesserit, 3. utque inde Maleam Laconiæ promontorium circumegerit,[1] ac dein ad Lotophagos[2] [b] venerit, mox ad Cyclopum insulam,[c] quæ Lotophagis adjacet,[3] cum una nave processerit: eaque sedulo occultata, ipse cum duodecim sociis in antrum Polyphemi penetraverit: qui cruentis

Tunc heros filius Laërtis loquitur vice sua.

Quatuor libri deinceps sequentes compositi sunt de cursu Ulixis. Oratus enim ab Alcinoo, memorat ordine varios suos errores, quomodo digressus a Troja, devectus sit primum ad Ciconas, et ibi vi capta urbe Ismaro, perditis multis suorum expulsus abierit, et quomodo postea navigaverit circum Maleam promontorium Laconicæ terræ, ac dein accesserit ad Lotophagos, deinde progressus fuerit cum una nave ad insulam Cyclopum, quæ sita est prope Lotophagos: et, abscondita diligenter nave, ipse intraverit cum duodecim comitibus in speluncam Polyphemi: qui satiatus epu-

1 'Vinetus reponit, *circumierit.* Potest tamen ferri *circumegerit* supplendo *classem.* Lege, meo periculo, *circumlegerit.*' Floridus.—2 Sic legit Accursius, pro, *ut quæ i. M. Laconicæ . . . ac deinde L.* Alii pro *Maleam* legunt *Pialeam.* —3 *Adjacebat* vulg.

NOTÆ

1 *Tum vice sermonis, &c.*] Sic vertit Homericum hunc versum: Τὸν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς. 'Hunc excipiens allocutus est versutus Ulysses.' Itaque 'vice sermonis' est, excipiendo alium, nempe Alcinoum, et loquendo post eum.

[a] *Ad Ciconas*] Ii populi sunt Thraciæ.

[b] *Lotophagos*] Africæ populos ad Syrtes.

[c] *Cyclopum insulam*] Scopulos Cyclopum, prope Siciliam, quæ tamen a Syrtibus non parum distat.

dapibus expletus, quas cæde sociorum ejus instruxerat, vino etiam, quod Ulixes ingesserat, temulentus, cum in somnum procubuisset, ab Ulixe cæcatus, pœnas immanitatis exsolvit.

lis sanguinolentis, quas apparaverat interfectis illius comitibus, ebrius quoque vino quod Ulixes crebrius infuderat ei, cum jacuisset sopitus, excæcatus ab Ulixe, luit supplicium suæ crudelitatis.

PERIOCHA X. ODYSSEÆ. 454

Æoliam ventorum agimur patriamque domumque.

2. Hinc refert Æoliam se fuisse pervectum, donisque donatum ab Æolo rege ventorum, qui omnibus comiter præbitis, quo securior navigaret, ventos etiam dederit utre conclusos: utque, cum jam Ithacæ propinquaret, refusus sit in soporem; sociique ejus opes aliquas in scorto [1] [a] inesse existimantes, dormiente ipso, vincula dissolverint: adversisque flatibus ab ipsa patria jam [2] sint relati. 3. Inde ut Antiphatem, Læstrygonasque [b] delatus sit. Ibi amissis, una minus, ceteris navibus, Circeum littus accesserit: ibique veneficio potentis Deæ Eurylochus [c] et præmissi cum

Deferimur in Æoliam insulam patriam et habitationem ventorum.

Narrat deinde Ulixes se delatum fuisse in Æoliam insulam, et ornatum muneribus ab Æolo rege ventorum, qui cum ei dedisset benigne omnia necessaria, dedit quoque ventos inclusos in folle scorteo, ut tutius navigaret. Et quomodo jacuerit sopitus cum jam appropinquaret Ithacæ; ac comites sui putantes esse aliquas divitias in corio illo, solverint ligamina illius dum ipse dormiret: et rejecti fuerint ventis contrariis procul a patria sua quæ jam erat in conspectu. Postea narrat quomodo vectus fuerit ad Antiphatem et Læstrygonas. Et perditis illic reliquis omnibus navibus, excepta una, venerit ad oram Circes: atque illic Eurylochus, et comites

1 *In lora* vulg. Vid. Not. inf.—2 '*Ob visa jam patria*] Sic Barthius pro: *ab ipsa j. p.* Ovid. Metam. lib. XIV. post Homerum: 'Flatuque secundo Lucibus isse novem, et terram aspexisse petitam.'' *Floridus.*

NOTÆ

[a] *In scorto*] Hæc lectio codicis non multæ apud Mariang. Accursium fidei, mihi præferenda procul dubio videtur ceteris, quas oggerunt *lora*, *lura*, *soro*. Scortum est corium.

[b] *Læstrygonasque*] Populos Campaniæ in Italia, Formias urbem incolentes.

[c] *Eurylochus*] Hunc excipit Homerus, aitque restitisse eum ad januam, et retulisse ad Ulixem quod sociis suis accidisset.

eo socii[d] in ferarum ora[e] conversi sint. Ipse etiam similia passurus, Mercurio procurante[f] vitaverit; ceterosque socios ad speciem pristinam redigi, virtutis admiratione,[g] compulerit.

præmissi cum eo mutati sint in formas belluarum potione venenata nymphæ illius pollentis arte venefica. Et quomodo ipse etiam cum jam eadem perpessurus esset, evitaverit ea ope Mercurii; et coëgerit eam mirabili sua virtute ad restituendos comites suos priori formæ.

NOTÆ

[d] *Socii*] Viginti et unus sorte lecti.

[e] *In ferarum ora*] Porcorum apud Homerum.

[f] *Mercurio procurante*] A quo *Moly* acceperat antidotum adversus Circea venena.

[g] *Virtutis admiratione*] Stricto ferro Circen invadens.

PERIOCHA XI. ODYSSEÆ. 455

At postquam ventum ad naves et littora ponti.

2. Digressus a Circe Avernum pervenit: qui locus descensus ad Manes existimatur. Ibi sacris rite perfectis, scrobem complet sanguine victimarum: et circumvolantibus animabus, nullam sinit haustum cruoris attingere, nisi, ut Circe monuerat, prius Tiresias vates[a] inde libasset. Ibi et Heroidas plurimas vidèt. Quarum enumerationem multa veterum fabularum venustate contexit.

Sed cum venissemus (ait Ulixes) ad naves et ad littus maris.

Ulixes discedens a Circe venit ad Avernum: qui locus creditur esse descensus ad umbras Inferorum. Illic peractis solenniter sacrificiis, implet fossam cruore hostiarum: et cum umbræ volarent circum, nullam earum permittit degustare sanguinem, antequam vates Tiresias ex eo degustasset, quemadmodum Circe præscripserat. Illic etiam cernit multas Heroicas mulieres; quarum enumerationem Homerus admiscet multo lepore antiquorum figmentorum.

NOTÆ

[a] *Tiresias vates*] Anima vatis Tiresiæ.

PERIOCHA XII. ODYSSEÆ. 456

Jamque adeo Oceani liquidos pede liquerat amnes.

Et jam discesserat ex fluentis Oceani.

2. Compertis a Tiresia vate, quæ oportuit scire, regreditur ad Circen: ab eaque, ut evitet mala cetera, edocetur: ut Sirenas prætereat, letalem navigantium cantilenam: ut Scyllam prætervehatur, et Charybdim, freti Siculi famosa portenta. 3. Quibus malis non sine gravi perpessione superatis, Trinacriam[a] pervehitur, ubi incustodita Solis armenta, frustra prohibente ipso, ceteri socii, penuria cogente, dilaniant: dirisque prodigiis admissa boum cæde terrentur: ac mox inde navigantes, fulmine ad unum omnes intereunt, excepto Ulixe; qui fragmento laceræ navis cohærens, et adminiculo ejus adjutus, ad Ogygiam[b] insulam solus enavit.

Ulixes cum cognovisset ex Tiresia vate, quæ ipsi noscenda erant, redit ad Circen: et monetur ab ea ut effugiat reliqua mala: ut prætervehatur Sirenas, canentes cantilenam exitialem navigantibus: ut transeat Scyllam et Charybdim, monstra famosa freti Siculi. Atque exantlatis his periculis non sine magno labore, defertur ad insulam Siciliam, ubi reliqui ejus comites, coacti inopia cibi, lacerant boves Solis illic errantes absque pastore, cum ille conaretur impedire ipsos, sed incassum: et post interfectos boves exterrentur immanibus portentis: et statim cum illinc abirent, interficiuntur fulmine universi ad unum, præter Ulixem: qui adhærens frusto navis, et sustentatus illius auxilio, evasit solus nando ad insulam Ogygiam.

NOTÆ

[a] *Trinacriam*] Siciliam a tribus suis promontoriis dictam a Græcis *Τρινακρίαν*. Homerus *Θρινακίην* Thrinaciam nominat, neque tamen aliam putes a Trinacria indicari, cui omnia Virgilius tribuit quæ hic Homerus Thrinaciæ.

[b] *Ad Ogygiam*] Ubi a Calypso nympha septem annos detentus est, ut supra dictum.

PERIOCHA XIII. ODYSSEÆ. 457

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.

2. Enarratis omnibus, quæ in multiplici errore pertulerat, a principibus Phæaciæ viris donis plurimis honoratur: a

Omnes tacuerunt, et tenebant vultus in eum defixos.
Cum exposuisset cuncta, quæ perpessus erat in variis suis cursibus, decoratur

NOTÆ

1 *Conticuere omnes*] Hoc versu primo l. II. Æneidos reddit hunc Homericum: *Ὣς ἔφαθ'· οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.* 'Sic dixit. Hi autem omnes taciti facti sunt silentio.'

quibus remigio, et necessariis omnibus navis instruitur; dormiensque in Ithacam quietissima navigatione devehitur. Atque illic in portu patrio cum muneribus universis quiescens, et omnium ignarus exponitur; Phæacibus eo dormiente remeantibus.

multis muneribus a proceribus Phæacum: a quibus navis armatur remigibus et cunctis necessariis ad navigandum: ac Ulixes defertur navigatione tranquillissima in Ithacam dormiens. Atque ibi demittitur in portum patriæ suæ cum omnibus donis, sopitus, et nescius omnium quæ gesta erant; Phæacibus revertentibus dum dormiret.

PERIOCHA XIV. ODYSSEÆ. 458

Egreditur portu, tenuis quo semita ducit.

2. Somno expergitus [1] Ulixes [a] portum et littus patriæ non sine animi consternatione cognoscit: admiraturque, ut advectus, ut expositus, ut relictus sit, ut cuncta nesciret. 3. Requirit universa donorum: quæ postquam incolumia videt, quam potest tutissime occultat; consiliisque a Minerva confirmatus, ad servum suum [b] Eumæum subulcum simula-

Exit e portu quo angustum iter deducit.
Ulixes excitatus somno agnoscit non sine stupore mentis portum et littus patriæ suæ: et miratur, quo pacto delatus huc, et demissus in terram et desertus ibi sit, ita ut omnia illa ignoraret. Quærit munera omnia quæ ipsi a Phæacibus data erant, quæ cum aspexisset salva esse, abscondit ea quam maxime tuto potest; et firmatus consiliis a Pallade, venit fictus ad servum suum Eumæum subulcum specie hominis

1 *Expergitus* legendum monet Vinetus, non *experrectus*, ut inf. reponit

NOTÆ

[a] *Somno expergitus Ulixes*] Hæc et sequentia usque ad illa verba, 'ad servum suum Eumæum subulcum,' ad superiorem Rhapsodiam pertinent, non ad hanc, in cujus Periocham nescio an ab Ausonio, certe a quocumque tandem valde oscitanter sunt rejecta. Neque in iis quidem ordo satis lucidus. Repone sic: *Somno experrectus admiratur, ut advectus, ut expositus, ut relictus sit, ut cuncta nesciret. Requirit universa donorum; quæ postquam incolumia videt, quam potest tutissime occultat: consiliisque a Minerva confirmatus, portum et littus patriæ non sine animi consternatione cognoscit.* Sic inquam ista ordina, et conjunge cum Periocha superiore, ad eam enim spectant, eo quippe ordine gesta illa omnia libro XIII. referuntur.

[b] *Ad servum suum*] Hic incipit Rhapsodia XIV. hincque adeo sumendum initium Periochæ hujus.

tus accedit, naufragi et mendicantis imitatu. Interrogatus deinde, quis esset, ait se esse Cressium: in Ægyptum navigantem Troja[2] [c] fuisse delatum. 4. Eumæum etiam cum affectione mœstissima perurgens, et cogente denique vespere, et imbre continuo,[d] sagulo amicitur. Atque ibidem multa secum volvens, tandem concedit quieti.

naufragium passi et mendicantis. Rogatus postea quisnam esset, dicit se esse Cretensem: abeuntem navi a Troja devectum fuisse in Ægyptum. Instans quoque Eumæo affectu tristissimo, et vespere ac imbre jugi cogente, vestitur sagulo, atque ibidem versans multa animo, tandem obdormiscit.

Floridus.—2 *Trojam* vulg.

NOTÆ

[c] *Navigantem Troja, &c.*] *Troja* reponit Tollius minus incommode. Nec tamen Troja sed e Creta ipsa, neque delatum se quasi vi tempestatis, sed sponte, et destinato proposito petiisse Ægyptum subulco suo narrat Ulixes.

[d] *Et cogente denique vespere, et imbre continuo*] Neque ista satis conveniunt cum Græcis Homeri.

PERIOCHA XV. ODYSSEÆ. 459

It[1] *Lacedæmonias arces Tritonia Pallas.*

2. Telemachus a Minerva per somnium commonetur, domum ut rediret. Matureque[2] digressus cubili, a Menelao veniam reversionis exorat. Qua comiter impetrata, regreditur ad navem in portu Pylio manentem. 3. Pisistratoque ad urbem, atque ad patrem remisso,[3] ipse propere solvit e littore, comite navigationis assumto Theoclymeno vate Argivo, uno ex iis, quos Melampus Amythaonis[a] eru-

Minerva Tritonia tendit ad civitatem Spartanam.

Telemachus monetur inter dormiendum a Pallade ut revertatur domum. Et discedens matutine e lecto, rogat Menelaum facultatem regrediendi. Qua sibi benigne concessa, redit ad navem quæ remanserat in navali urbis Pyli. Et remisso Pisistrato ad urbem Pylum et ad patrem Nestorem, ipse festinanter e portu proficiscitur, capto secum socio navigationis Theoclymeno vate Argivo, uno ex iis quos Melampus filius

1 'Accursius suspicatur *Ad* pro *It* legendum. Tollius *At* suspenso sensu et verbum expectante. Sed nihil necesse est mutare.' *Floridus.*—2 Sic Accursius, pro, *Maturaque.*—3 'Sic optime Tollius, pro, *atque ad patriam emisso. Urbs* enim et *patria*, idem. Tum *emisso* melius feræ conveniat aut cani, quam

divit. 4. Vitatisque insidiatoribus procis, advehitur in patriam. Et sociis quidem portum petere jussis, ipse diverso[4] itinere ad agrum Eumæumque proficiscitur.

Amythaonis edocuit. Et declinatis procis qui eum expectabant in insidiis, appellit ad patriam. Et cum præcepisset comitibus ut irent ad portum, ipse tendit alia via ad agrum et ad Eumæum.

amico dimisso.' *Floridus.*—4 Sic reponit Accursius, pro, *adverso.*

NOTÆ

[a] *Melampus Amythaonis*] Vates et medicus inclytus. Hujus meminit Virgilius Georg. III. 'Quæsitæque nocent artes: cessere magistri Phillyrides Chiron, Amythaoniusque Melampus.'

PERIOCHA XVI. ODYSSEÆ. 460

Commune Eumæus mapale et divus Ulixes.

2. Telemachus Eumæum nuntium reditus mittit ad matrem. Ipse, Minerva ita volente, patrem cognoscit:[a] et cum eo deinceps agenda disponit. 3. Penelope autem, cognito reditu filii, in conventum procorum, qua verecundia sinebat, egreditur: increpatisque insidiatoribus filii, non minus irata, quam mœsta discedit.

Eumæus et Ulixes divinus erant in eodem stabulo.

Telemachus mittit Eumæum ad matrem qui referat se reversum esse. Ipse permissu Palladis agnoscit patrem suum: et ordinat cum eo quæ facienda postea erant. Penelope vero, audita reversione sui gnati, prodit in cœtum procorum, quantum pudor permittebat: et objurgatis iis qui struxerant insidias filio suo, digreditur non minus irata quam dolens.

NOTÆ

1 *Commune Eumæus mapale et divus Ulixes*] Pendet sensus. Subintelligendum *subierant* aut aliquid simile.

[a] *Minerva ita volente, patrem cognoscit*] Quem non cognovisset alias. Abstulerat enim ei formam suam, et alienam induerat senis pannosi, ne agnosceretur, ut habetur Rhapsodia XIII.

PERIOCHA XVII. ODYSSEÆ. 461

Jam cœlum roseis rutilat Tritonia bigis.

Jam Aurora collustrat Olympum curru suo bijugo punicante.

2. Telemachus anxiæ matri ordinem peregrinationis enarrat. Ulixes ad oppidum, Eumæo opitulante, perducitur. Domum, in qua proci epulabantur, ingressus, emendicat cibos, miserabiliter ambiendo. Inde ab Antinoo injuriose afficitur. 3. Cui Penelope diras ob inhumanum facinus imprecatur. A qua missus Eumæus est, ut hospes, sic enim se ferebat, ad eam provocaretur.[1] Qui tum quidem invitatus, gratiam facit: sed venturum sese ad vesperam pollicetur.

Telemachus commemorat matri suæ solicitæ seriem sui itineris. Ulixes ducitur ad urbem opera Eumæi. Ingressus domum in qua proci convivabantur, petit escas mendicando miserum in modum. Deinde contumeliose tractatur ab Antinoo. Cui Penelope optat mala multa propter factum illud crudele. Atque ea mittit Eumæum qui invitaret ad ipsam hospitem. Talem enim Ulixes se fingebat. Qui tunc quidem vocatus, honeste recusat: sed promittit se venturum sub vesperum.

1 'Barthius: *ad mensam provocaretur*. Gronovius melius: *ad eam vocaretur*. Non enim ad convivium, sed ad colloquium a Penelope invitabatur.' *Floridus*.

NOTÆ

1 *Jam cœlum roseis rutilat Tritonia bigis*] Versus Homericus Rhapsodiæ hujus primus est, jam bis supra usurpatus: Ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἠώς. 'Quando vero mane-genita apparuit roseos digitos habens Aurora.' Ubi cum de Aurora sermo sit, non de Pallade, legendum omnino est *Tithonia*, supple *uxor*, quæ Aurora est: non *Tritonia*, quod perpetuum Epitheton est Palladis.

PERIOCHA XVIII. ODYSSEÆ. 462

Irus adest populi per mendicabula notus.

2. Mendicante intra proprios lares Ulixe, alius quoque pari egestate Irus accessit, popularis Ithacesius, stipes[a] in

Irus venit cognitus mendicationibus suis per plebem.
Cum Ulixes mendicaretur in propria domo, alius etiam mendicus æque inops Irus nomine venit, e plebe Ithacensi, qui consueverat petere stipes in compitis.

NOTÆ

1 *Populi*] Tollius tam bene *populo* legi posse putat. Utrumque ferri potest: 'Populo notus per mendicabula,' et 'notus per mendicabula populi,' hoc est, quæ exercebat in populo. Πτωχὸς πανδήμιος 'mendicus popularis,' Homero.

[a] *Stipes*] Minuta æra.

triviis solitus rogare. 3. Jurgium ergo inopiæ communis æmulatione conseritur, quod ex verbis processit ad manus, hortantibus procis, quo magis rixa crudesceret, propositoque præmio caprini ventris omento.[b] 4. Victor igitur Ulixes, seminecem Irum extra januam projicit, ridicula adhortatione[c] compellans. Penelope etiam munera sibi a procis, pro opibus cujusque, conferri, singulorum studia experiens, deposcit: quæ mature, utpote a cupientibus, offeruntur.

Exoritur itaque rixa ex invidia quam par egestas inter utrumque excitabat, quæ rixa progressa est a verbis ad verbera, procis instigantibus eos, ut jurgium magis exasperaretur, et proposito adipe ventris capræ in præmium pugnæ. Igitur Ulixes victor expellit extra ostium Irum semimortuum, alloquens eum exhortatione ridicula. Penelope quoque petit sibi afferri dona ab amatoribus suis juxta divitias singulorum, tentans affectum uniuscujusque, quæ quidem cito exhibentur, cum videlicet illi valde studiosi essent ipsius.

NOTÆ

[b] *Caprini ventris omento*] Omentum est membrana pinguis in ventre, ventriculo et intestinis superposita, ἐπίπλοον, et ἐπίπλουν Græcis. Homerus habet hic γαστέρες αἰγῶν, 'ventres caprarum.'

[c] *Ridicula adhortatione*] Ut ad ostium in posterum cum scipione sedens, canes et sues abigeret.

PERIOCHA 19. ODYSSEÆ. 463

At parte interiore domus secretus Ulixes.

2. Ulixes et Telemachus arma omnia de medio amoliuntur, procis perniciem comparantes: ne quid aut munimenti, aut teli relinqueretur, qui vel cavere vim, vel inferre possent. 3. Ad Penelopen inde accitu ipsius pergit: ibique, ut Eumæo dixerat, Cretensem se esse mentitur, Ulixemque apud se hospitio diversatum comminiscitur. 4. Mox cum Euryclia ejus nutrix, hospitalis officii causa, pedes ejus elueret, tactu manus animadvertit cicatricem, quam habebat

Verum Ulixes semotus in reconditiore parte ædium.

Ulixes et Telemachus machinantes exitium procis, auferunt omnia arma de medio: ut nullum superesset eis tegmen, vel telum, quo possent vel propulsare ictus vel infligere. Post it ad Penelopen accersitus ab ea: atque ibi fabulatur se esse Cretensem, quemadmodum dixerat Eumæo, et mentitur Ulixem divertisse hospitio in suam domum. Paulo post cum Euryclia nutrix ejus, officio fungens in hospites usitato, lavaret pedes illius, agnoscit, contrectando eos manu, cicatricem, quam ha-

ex vulnere in Parnasso[1] [a] quondam suis dente percussus. Quo argumento, alumnum suum esse agnoscit. Sed ab eodem, ne quid ultra vel quærat, vel garriat, coërcetur.

bebat ex plaga, cum ictus fuisset olim dente apri in Parnasso. Quo indicio agnoscit eum esse suum alumnum. Verum prohibetur ab ipso ne aliquid amplius inquirat, aut deblateret.

1 Alii *Parnesso:* alii *Parnaso.*

NOTÆ

[a] *In Parnasso*] Παρνησὸν habet Homerus Autolyci patriam materni avi Ulixis, unde urbis hic nomen esse non montis illius celebratissimi Accursius non immerito observat. In monte autem et sylva Parneso vicina venantem cum Autolyci filiis Ulixem ab apro percussum memorat hic Homerus. Vinetus tamen de Parnasso monte locum hunc intelligit, et Parnasum uno *S* scriptum fuisse observat.

PERIOCHA XX. ODYSSEÆ. 464

Jamque procos genua amplectens orabat Ulixes.

2. Epulantibus procis Ctesippus[1] in Ulixem crus bubulum jacit: sed destinatione non potitur. Theoclymenus autem, apud Ithacenses divinationis expertus,[a] imminens

Et jam Ulixes precabatur procos amplectens eorum genua.
Cum proci convivarentur, Ctesippus mittit in Ulixem crus bovis: at non percutit eum ut habuerat in animo. Theoclymenus vero, vates cognitus apud Ithacen-

1 *Eresippus* vulg. Vid. Not. inf.

NOTÆ

[a] *Divinationis expertus*] In veteri Cod. *divinationis ex parte,* unde Vinetus, *divinationis expertæ.* Sed obstare videtur, quod Argivus ille vates Theoclymenus cum Telemacho nuper in Ithacam venerat; quomodo ergo, *apud Ithacenses divinationis expertæ,* potuit esse novus hospes? Tollius ideo retinet, *divinationis expertus,* et interpretatur, 'divinationis suæ tunc primum periculum faciens apud Ithacenses,' sed et *divinationis expertus* eodem sensu accipi potest quo *divinationis expertæ,* hoc est, cognitus propter divinationem, quam etsi nondum in Ithaca exercuisset, potuerat tamen ab Ithacensibus aliquibus rogatus Argis in sua patria futura prædixisse, sicque nomen clari vatis in ea insula jam ante adventum suum obtinere; hæcque adeo causa esse potuit Telemacho eum secum abducendi. Itaque sive *expertæ,* sive *expertus* legas, stabit Interpretatio nostra: 'Vates cognitus apud Ithacenses.'

procis vaticinatur exitium. Quorum multa cavillatione derisus, mensa et domo, tanquam furiosus, excluditur.

ses, prædicit procis instantem perniciem. A quibus irrisus multis cavillis, ejicitur e mensa et ex ædibus, veluti insanus.

PERIOCHA XXI. ODYSSEÆ. 465

Hic mentem dedit Icariæ Tritonia Pallas.

2. Ulixes Eumæo et Philœtio,[a] fidei eorum industriæque confisus, quis sit revelat. Et postquam facta cognitio est, cædem procorum tempore instrui[1] placet. 3. Quos Ulixes astu aggreditur, ut ipsum quoque intendendo arcum vires seniles explorare patiantur, quem, uni quondam Ulixi facilem, si quis intenderet, habiturus esset præmium, jus Penelopes nuptiarum. 4. Sed prohibentibus procis, ne id ridiculus et mendicus auderet, quod frustra juventus tam lecta tentasset, dat Telemachus Ulixi, ceteris abnuentibus, experiendi potestatem. Et hinc nascitur admiratio prima virtutis, dedecore suo ceteris erubescentibus, quorum ignaviam senex et mendicus[2] arguerit.

In hoc libro Minerva Tritonia immisit in animum Penelopæ, &c.
Ulixes aperit Eumæo et Philœtio quis sit, fidens eorum fidelitati et solertiæ. Et post peractam agnitionem statuunt tempestive parare interfectionem procorum. Quos Ulixes adoritur dolo, ut sinant etiam ipsum experiri vires suas seniles tendendo arcum, quem, olim ab Ulixe solo facile intendi solitum, si aliquis intenderet accepturus esset in præmium jus connubii cum Penelope. At cum proci vetarent ne ipse ridiculus et egenus auderet experiri id quod juvenes tam exquisiti experti essent incassum, Telemachus concedit Ulixi veniam id tentandi, licet reliqui negarent. Atque inde oritur prima admiratio fortitudinis ipsius, cum reliqui pudore suffunderentur ex suo dedecore, quod ille et senex et mendicus ostendisset eorum segnitiem.

1 'Editiones aliæ: *pro tempore instrui.* Sed *tempore,* vel *tempori,* si pro *mature* ponitur, probum est.' *Tollius.*—2 *Senex mendicus* vulg.

NOTÆ

1 *Mentem dedit*] Ut arcum procis poneret, albumque ferrum, ut ait Homerus.

[a] *Eumæo et Philœtio*] Quorum hic bubulcus, ille subulcus erat.

PERIOCHA XXII. ODYSSEÆ. 466

Squalentes humeris habitus rejecit Ulixes.

2. Ulixes loco ulteriore capto intendit arcum, omnibusque foribus occlusis, ne qua pateret effugium, plerosque vino saucios, aut novitate rei stupidos, aut quidlibet aliud meditantes conficit. Cum primum omnium confixisset Antinoum, qui audacia et petulantia ceteros superaverat; Eumæus, et Telemachus, et Philœtius, sumtis et ipsi armis, egregia in consternatos cæde grassantur. 3. Jamque omnibus interemtis, duobus tantummodo parcitur: Phemio citharœdo, qui ministerii causa adhibitus, nihil omnino in Ulixis domo,[1] quod contumeliosum esset, ediderat; et Medonti præconi,[2] cujus modestiæ etiam Telemachus suffragabatur. 4. Et qui cum Telemacho erant,[a] Melanthium famulorum Ulixis unum,[b] qui procorum proterviam semper armaverat, cruciabiliter occidunt. Puellas inde duodecim, quæ cum procis flagitiose consueverant, suspendio per-

Ulixes deposuit ex humeris suis amictus sordidos.

Ulixes occupato loco remotiore tendit arcum, et clausis cunctis januis, ne exitus apertus esset aliqua parte, interficit plurimos temulentos, vel attonitos insolentia rei, vel cogitantes quidvis aliud. Cum perfodisset primum omnium Antinoum, qui prætergressus erat reliquos arrogantia et protervia; Eumæus, et Telemachus, et Philœtius, captis quoque armis, miram stragem edunt procorum perculsorum metu. Et jam interfectis omnibus ignoscitur duntaxat duobus, scilicet Phemio fidicini, qui adductus ad fungendum arte sua, nihil prorsus fecerat in ædibus Ulixis quod esset injuriosum ei: et Medonti præconi, cujus moderationem Telemachus quoque laudabat. Qui vero erant cum Telemacho interficiunt diris suppliciis Melanthium unum e servis Ulixis, qui semper armaverat insolentiam procorum. Deinde interficiunt suspendio duodecim ancillas, quæ turpiter rem habebant cum procis.

1 *Nihilominus in U.* vulg. ‘Dictio, *nihilominus*, intellectum frangit. Emendandum igitur fortasse fuerit, *nihil*, aut, *nihil omnino*, aut etiam, *nihil minus in U. domo, quam quod c. e. ediderat.* Sed tam hoc, quam quod sequitur, multo magis in medio relinquimus.’ *Accursius.*—2 *Medonti uni* vulg.

NOTÆ

[a] *Et qui cum Telemacho erant*] Hæc non superioribus jungenda, sed connectenda esse cum sequentibus, recte admonuit Mariang. Accursius. Nam revera Eumæus et Philœtius, qui cum Telemacho erant, jussu Ulyssis Melanthium in cruciatibus interficiunt apud Homerum.

[b] *Melanthium famulorum Ulixis unum*] Caprarium.

imunt. Ulixes cæde ad plenum perpetrata, ignem adolet; incensoque sulfure domum piaculo purgat.

Ulixes, peracta omnino cæde, accendit ignem; et lustrat expiatione ædes accenso sulfure.

PERIOCHA XXIII. ODYSSEÆ. 467

Chalcidicum gressu nutrix superabat anili.

2. Euryclia nutrix, gestæ rei nuntia, Penelopen de somno excitat. Quæ[1] advenientem ad se maritum non temere ipsum esse persuadet. Quadam cubiculi lege, et genialis lectuli positu,[a] sibi tantum et Ulixi cognito, an ipse sit maritus, explorat. 3. In cœtum deinde conveniunt, totamque noctem mutuo sermone consumunt. Et hinc quidem elegans replicatio laborum, quos Ulixes pertulit, mira concinnatione colligitur.

Nutrix conscendebat cœnaculum passu anili.
Euryclia nutrix, nuntians quod factum erat, expergefacit Penelopen. Quæ non leviter inducit in animum conjugem suum ad se venientem esse ipsum. Periclitatur num ipse sit suus conjux, ex quadam dispositione thalami, et situ tori maritalis noto sibi duntaxat et Ulixi. Postea congrediuntur in Venerem, et transigunt totam noctem colloquio reciproco. Et inde quidem venusta repetitio laborum, quos Ulixes toleravit, contrahitur mirabili brevitate.

1 Legendum monet Barthius: *Quoi.*

NOTÆ

1 *Chalcidicum*] Ὑπερῷον Homero. De hoc jam supra.

[a] *Genialis lectuli positu*] In trunco oleæ dedolato et elaborato ab ipso Ulixe, ut uxori suæ se tentanti hic exponit apud Homerum.

PERIOCHA XXIV. ODYSSEÆ. 468

Tartaream vocat in sedem Cyllenius umbras.

2. Procorum animas, recenti et communi cæde congestas, catervatim Mercurius ad inferna compellit. Tunc circa Agamemnonem Manes heroici congregantur. Mirati-

Mercurius devocat in habitationem Erebi animas procorum.
Mercurius agit ad Inferos turmatim animas procorum accumulatas strage recenti, et communi iis omnibus. Tunc umbræ Heroum conveniunt circum Agamemnonem.

que lectorum juvenum congregem densitatem, uno[1] agmine commeantem,[2] [a] causas interitionis accipiunt. 3. Tum apud Inferos quoque virtus Ulixis, et Penelopes pudicitia prædicantur, ab Agamemnone præ ceteris, cui dispar fuerat in utroque[3] fortuna.[b] Ulixes ad Laërtem patrem in agrum profectus, et inopinato reditu,[4] et rerum gestarum relatu, affecit senem: afficitur ab eo cognitis,[5] quas exantlasset, ærumnis.[6] 4. Subinde et patres procorum, neces juvenum properant ultum ire: consilioque et vi communicatis,[7] ante expectatum agro superveniunt. Sed eos jam comitatior Ulixes fundit, fugatque. 5. Verum gliscentibus odiis, et majore seditione aut tumultu spectato, ex sententia Jovis in Ithacam Minerva descendit: et conciliata utrimque pace, studia, et motus partium, rerum gestarum abolitione[8] [c] componit.

Et cum admiratæ essent collectam turbam juvenum exquisitorum euntium una caterva, cognoscunt ex eis causas mortis eorum. Tunc fortitudo Ulixis, et castimonia Penelopes celebrantur etiam in Inferis, præcipue ab Agamemnone, qui habuerat sortem dissimilem in his duabus rebus. Ulixes cum ivisset rus ad patrem suum Laërtem, permovit senem, et reversione sua inexpectata, et narratione eorum quæ fecerat. Permovetur etiam ab eo auditis miseriis quas pertulerat. Paulo post etiam parentes procorum festinant vindicare mortem illorum juvenum: communicatisque inter se consiliis ac viribus, prius opinione adveniunt in agrum, ubi erat Ulixes. Verum Ulixes jam melius stipatus dissipat eos et vertit in fugam. Sed cum odia crescerent, et jam prævideretur major seditio vel etiam bellum intestinum, Pallas delabitur in Ithacam Jovis monitu: et facta pace inter utramque partem, sedat studia, et agitationes factionum oblivione eorum quæ facta erant.

1 *Juvenum gregem densitatemque u.* legit vetustissima Parisiensis ed. Mariangelus Accurs. ex antiquioribus libris reponendum censuit: *j. cum grege densitatem u.* Vid. inf.—2 Grævius legit, *commeantum;* Tollius, *commeantium.* —3 Conjicit Grævius, *in utrumque.*—4 Vetust. exemplar: *inopinato et reditu.* —5 Al. *cognitu.*—6 Alii, *exanclasset ærumnas.*—7 Sic restituit Accursius, pro, *communicationis.*—8 Sic Grævius, pro, *absolutione.*

NOTÆ

[a] *Congregem densitatem, uno agmine commeantem*] Sic bene Vinetus et Tollius. *Congregem* expone *congregatam:* composito hoc utitur etiam alibi Ausonius, et sæpius Apuleius noster.

[b] *Cui dispar fuerat in utroque fortuna*] In virtute scilicet sua, et pudicitia uxoris. Quippe cum uxorem nactus esset Ulixes castissimam Penelopen, Agamemnon adulteram Clytæmnestram: vicisset et interfecisset uxoris procos Ulixes adveniens; Agamemnon vero Troja reversus ab Ægistho conjugis suæ adultero fuisset interfectus.

[c] *Abolitione*] Ἀμνηστίᾳ, 'oblivionis lege.'

AUSONII

BURDIGALENSIS

PRÆFATIUNCULÆ TRES.

THEODOSIO AUGUSTO AUSONIUS. 469

AGRICOLAM si flava Ceres dare semina terræ,
  Gradivus jubeat si capere arma ducem,
Solvere de portu classem Neptunus inermem;
  Fidere tam fas est, quam dubitare nefas;
Insanum quamvis hyemet mare, crudaque tellus
  Seminibus, bello nec satis apta manus.

Si Ceres flava præcipiat agricolæ ut mandet semina terræ, si Mars præcipiat Imperatori ut induat arma, si Neptunus jubeat classem licet non armatam proficisci e portu; tam licet confidere eorum jussis, quam non licet ambigere de felici successu: quanquam pelagus furens agitetur tempestate, et terra nondum sit matura seminibus accipiendis, neque manus satis apta ad bellum. Nihil cuncteris suscipere

6 ' Aldus Gryphiusque excuderunt: *nec sit aperta manus:* ut et mox:

NOTÆ

Theodosio Augusto] Magno illi Theodosio, quem Gratianus, interfecto a Gothis Valente, in societatem imperii ascivit, et fecit Augustum. A quo rogatus Ausonius per Epistolam, ut opera sua ad se mitteret, misit cum hac Epistola, quæ Præfationis locum obtinere debere merito videtur. Rejecta tamen ad calcem a me est cum aliis duabus infra positis juxta editionem Scriverianam, quam, quia in indice conficiendo secutus eram, hic etiam sequi me numerorum indicis jam confecti ratio coëgit.

2 *Gradivus*] De hoc infra ad Epigram. I.

4 *Fidere tam fas est, &c.*] Propterea quod, cum iis rebus quas supra memoravit, agriculturæ, bello, et navigationi præsint ea numina, possunt felicem in iis eventum etiam præter spem ei procurare, quem ad eas

Nil dubites auctore bono: mortalia quærunt
  Consilium: certus jussa capesse Dei.
Scribere me Augustus jubet: et mea carmina poscit,
  Pæne rogans: blando vis latet imperio.
Non habeo ingenium: Cæsar sed jussit: habebo.
  Cur me posse negem, posse quod ille putat?
Invalidas vires ipse excitat: et juvat idem,
  Qui jubet: obsequium sufficit esse meum.
Non tutum renuisse Deo: laudata pudoris
  Sæpe mora est, quotiens contra parem dubites.
Quin etiam non jussa parant erumpere dudum
  Carmina: quis nolit Cæsaris esse liber,
Ne ferat indignum vatem, centumque lituras,
  Mutandas semper deteriore nota?
Tu modo te jussisse, pater Romane, memento:
  Inque meis culpis da tibi tu veniam.

auctore idoneo jubente. Quæ homines suadent indigent deliberatione. Suscipe fidenter quæ Deus imperat. Augustus imperat ut scribam, et petit meos versus fere orans: magna vis subest jussui blando. Non est mihi ingenium: at Cæsar imperavit: erit ergo mihi. Quare inficier me posse id quod is credit me posse? Ipse excitat vires meas languidas: et idem qui imperat adjuvat etiam. Satis est mihi si paream ei. Periculosum est resistere Numini. Sæpe laudabilis est cunctatio orta ex verecundia, quandocumque cuncteris erga alium tibi parem. Sed etiam versus mei jam diu gestiunt prodire in publicum, quanquam non jubeantur. Quis vero liber recuset prodire sub tutela Cæsaris, ut cum emissus fuerit non patiatur amplius me poëtam indignum hoc nomine, et centum lituras immutandas semper a me pejore correctione? Tu modo memineris, o Imperator Auguste, te jussisse meum librum edi. Et ignosce tu ipse tibi in meis erratis.

[vs. 11.] *Non habeo id genii:* haud ita recte.' *Tollius.*—22 ' Hoc melius, quam quod in Aldina Gryphianaque ed. legitur: *Inque tuis culpis.*' Idem.

NOTÆ

capessendas, licet imparatum, jussu suo impulerint.

7 *Auctore bono*] Cum nempe suadet is, qui, ut inceptum recte perficias, præstare potest.

8 *Certus jussa capesse Dei, &c.*] Sic illi, quanquam Christiani, de Imperatoribus suis, inolita pridem et paganis familiari adulatione. Paulo infra: ' Non tutum renuisse Deo.'

10 *Blando vis latet imperio*] Similiter in Epistola Centoni prævia: ' Potentissimum imperandi genus est, cum is rogat, qui jubere potest.'

19 *Ne ferat indignum vatem, centumque lituras*] Sic Martialis lib. I. Epigr. IV. ad librum suum: ' Sed tu ne toties Domini patiare lituras, Neve notet lusus tristis arundo tuos, Ætherias, lascive, cupis volitare per auras:

NOTÆ

I, fuge; sed poteras tutior esse domi.' Vide in hanc sententiam plura apud Quintil. lib. x. de Emendatione.

21 *Pater Romane*] Ex ea adulatione, qua Augustos suos, 'Patres patriæ' appellabant.

22 *Inque meis culpis da tibi tu veniam*] Quoniam culparum, si quas, opera mea publici juris faciendò, admiserim, tu ipse causa es, qui ut facerem præcepisti.

AUSONIUS SYAGRIO SUO S. 470

Ausonius genitor nobis: ego nomine eodem
Qui sim, qua secta, stirpe, lare, et patria,
Ascripsi, ut nosses, bone vir, quicumque fuissem,
Et notum memori me coleres animo.
Vasates patria est patri: gens Ædua matri
De patre: Tarbellis sed genitrix ab Aquis.

Ausonius mihi pater est. Ego appellor eodem nomine. Scripsi hic quis sim, qua professione, quo genere, qua domo, et ex qua regione, ut cognosceres, o bone vir, qualis fuissem, et cum me novisses, honorares me grata mente. Vasates sunt patria mei parentis: familia meæ matris ex parte patris ejus est Ædua: at mater

In veteri Lugdunensi cod. titulus hic fuit: *Abhinc Ausonii opuscula*, quem sequebatur Carmen, 'Ausonius genitor nobis,' cum titulo, *Ausonius lectori sa-*

NOTÆ

Ausonius Syagrio suo] Hanc Epigraphen præferebant tria tantum extrema poëmatis hujus disticha: 'Hic ego Ausonius.' Poëma vero hoc sic erat inscriptum in Lugdunensi codice: *Ausonius lectori salutem.* Non Ausonii putat esse Vinetus, sed semidocti cujuspiam versificatoris, qui tamen Ausonii studiosus Epicedium ejus in patrem Julium imitari conatus sit, et Carmen ex variis ejus carminibus composuerit. Mariang. Accursius inscripsit hoc Carmen: *Epicedion in Ausonium poëtam incerto auctore.* At Scaliger Ausonii putat esse, ad ea saltem usque verba: 'Morigeræ uxoris,' &c. Et cum Hexasticho: 'Hic ego Ausonius,' sub eodem titulo conjungendum; *Ausonius Syagrio suo S.* Et revera Ausonium ex suis ipsius poëmatis illud contexuisse quid vetat? Ex Scaligeri igitur sententia sic inscribatur et continuetur. Quis vero fuerit ille Syagrius non plane liquet. Videtur is esse, qui in Fastis Consul legitur cum Eucherio, biennio post Ausonium: ubi tamen quidam legunt *Evagrius* pro *Syagrius.* Ex amicis Ausonii fuisse ex hoc poëmate constat.

3 *Bone vir*] Ὠγαθὲ Græcorum. Sic Horat. 'Quo bone circa,' &c.

5 *Vasates*] Bazas. Sic in Epicedio patris: 'Vasates patria.'

Gens Ædua matri De patre: Tarbellis, &c.] In Parentalibus Carm. II. de matre Æmilia Æonia: 'Sanguine mixto Tarbellæ matris, patris et Æduici.'

Ipse ego Burdigalæ genitus: divisa per urbes
  Quatuor antiquas stirpis origo meæ.
Hinc late fusa est cognatio, nomina multis
  Ex nostra, ut placitum, ducta domo veniant
Derivata aliis: nobis ab stemmate primo
  Et non cognati, sed genitiva placent.
Sed redeo ad seriem: genitor studuit Medicinæ,
  Disciplinarum quæ dedit una Deum.
Nos ad Grammaticen studium convertimus: et mox
  Rhetorices etiam quod satis attigimus.
Nec fora non celebrata mihi: sed cura docendi
  Cultior: et nomen Grammatici merui:
Non tam grande quidem, quo gloria nostra subiret
  Æmilium aut Scaurum, Berytiumque Probum;

ipsius fuit ex Aquis Tarbellicis. Ego ipse natus sum Burdigalæ. Primordia meæ familiæ sunt distributa per quatuor civitates vetustas. Hinc nostra cognatio procul extensa est, et nomina perveniant ad plurimos tracta e nostra familia, ut libuerit, deflexa ad alios: mihi placent nomina ducta a prima stirpe, ac non petita a cognato aliquo, sed a parentibus. Verum resumo filum meæ originis: pater meus operam dedit medicinæ, quæ sola ex artibus produxit aliquem Deum. Ego incubui Grammaticæ: et dehinc didici de Oratoria arte quantum mihi sufficiebat. Frequentavi quoque judicia: verum magis exercui artem docendi: et comparavi mihi nomen Grammatici non adeo illustre quidem, ut laus mea accederet ad Æmilium,

lutem. Vid. inf. et Not. Var.—20 Legendum monet Tollius, *Æmilium ad Scaurum*, et 'Si hæc,' inquit, 'non arridet, tametsi sincera sit et genuina

NOTÆ

Ædui *Autun:* Tarbelli *les Basques*, quorum caput Tarbellicæ aquæ *Aqs*, vel *d'Acqs*.

6 *De patre*] Cæcilio Argicio Arborio, de quo est Carmen IV. Parentalium.

Sed genitrix] Æmilia Corinthia Maura. De qua Carm. V. Parentalium.

7 *Per urbes Quatuor antiquas*] Vasates, Æduos, Aquas Tarbellicas, et Burdigalam.

13 *Genitor studuit Medicinæ*] Carm. I. Parent. quod est de patre Julio Ausonio: 'Præditus et vitas hominum ratione medendi Porrigere, et fatis amplificare moras.'

14 *Quæ dedit una Deum*] Æsculapium.

20 *Æmilium aut Scaurum, Berytiumque Probum*] Æmilii magni Arborii Rhetoris Tolosani meminit Carmine XV. Professorum. Scaurus et Probus nobiles fuere Grammatici. Carm. XV. Profess. de Nepotiano: 'Scaurum Probumque corde callens intimo.' Et Carm. XX. de Staphylio: 'Grammatice ad Scaurum atque Probum.' Probum hunc Berytium fuisse hinc videre est. Berytus Phœnices urbs est in ora Libano monti subjecta, Theodosii et Justiniani temporibus legum studiis celeberrima.

Sed quo nostrates, Aquitanica nomina, multos
  Collatus, non et subditus, aspicerem.
Exactisque dehinc per trina decennia fastis
  Asserui doctor municipalem operam.
Aurea et Augusti palatia jussus adire
  Augustam sobolem Grammaticus docui:
Mox etiam Rhetor: nec enim fiducia nobis
  Vana, aut non solidi gloria judicii.
Cedo tamen fuerint fama potiore magistri,
  Dum nulli fuerit discipulus melior.
Alcides Atlantis, et Æacides Chironis,
  Pæne Jove iste satus, filius ille Jovis,
Thessaliam, Thebasque suos habuere penates:
  At meus hic toto regnat in orbe suo.
Cujus ego Comes, et Quæstor, et culmen honorum,
  Præfectus Gallis, et Libyæ, et Latio:

vel Scaurum, aut Probum Berytium: sed ut intuerer multos ex mea patria Aquitanos comparatus illis, at non inferior. Ac deinde elapsis fastis annorum per ter decem annos, vindicavi mihi munus docendi in urbe municipali. Et, accersitus in palatia aurata Imperatoris, erudivi prolem ejus Augustam ut Grammaticus, deinde ut Rhetor quoque. Nam non est mihi inanis confidentia, neque laus mea nititur judicio non firmo. Nihilominus extiterint præceptores magis celebrati, per me licet, dummodo nemo habuerit meliorem discipulum. Hercules discipulus Atlantis, et Achilles discipulus Chironis, hic fere genitus Jove, ille natus Jovis, possederunt pro laribus suis Thessaliam, et Thebas. Verum hic meus discipulus imperat per totum orbem terrarum sibi subditum. A quo ego factus sum Comes, et Quæstor, et, quod fastigium est honorum, Præfectus Prætorio Galliarum, et

lectio, repone *Berytiumve Probum.*'—21 Al. *Aquitanaque nomina.* Vid. Not. Var.

NOTÆ

21 *Nostrates, Aquitanica nomina*] Appositio. Id est, Aquitanos. Sic in Claris Urbibus: 'Tectosagos paganica nomina Volcas.'

26 *Augustam sobolem*] Imperatorem Gratianum Valentiniani filium.

32 *Pæne Jove iste satus*] Æacides, Achilles Pelei filius, qui erat Æaci, Æacus vero Jovis.

Filius ille Jovis] Alcides, Hercules Jovis et Alcumenæ filius.

33 *Thessaliam*] Achilles.

Thebas] Hercules.

35 *Cujus ego Comes, et Quæstor*] In Gratiarum Actione ad Gratianum pro Consulatu: 'Sed procurrunt et aliæ dignitates, atque in vocem gratulationis erumpunt, ac se prius debere profitentur. Tot gradus nomine Comitis propter tua incrementa congesti: ex tuo merito, te ac patre principibus, quæstura communis: et tui tantum præfectura beneficii: quæ et ipsa non vult vice simplici gratu-

Et prior indeptus fasces, Latiamque curulem,
Consul, collega posteriore, fui.
Hic ego Ausonius: sed tu ne temne, quod ultro
Patronum nostris te paro carminibus.
Pectoris ut nostri sedem colis, alme Syagri,
Communemque habitas alter ego Ausonium:
Sic etiam nostro præfatus habebere libro,
Differat ut nihilo, sit tuus, anne meus.

Africæ, et Italiæ: et prior adeptus fasces, ac sellam curulem Romanam, fui Consul prælatus meo Collegæ. Ego Ausonius talis sum: at tu ne asperneris, quod ego sponte velim te asciscere protectorem meis versibus. Quemadmodum habitas in meo corde, o care Syagri, et incolis eundem Ausoniam ac ego, cum sis alter ego; ita etiam nominaberis in fronte mei libri, ut nihil intersit an sit tuus, an vero meus.

NOTÆ

lari,' &c. Ubi vide Notas.

Et culmen honorum, Præfectus, &c.] Secundus quippe ab Imperatore, in rebus ad militiam et statum rei Romanæ pertinentibus Magistri equitum loco erat, cum ipse princeps esset loco Dictatoris. Nec a Præfecto Præt. appellari poterat. Vide de ejus officio titulum 11. lib. I. digestorum et tit. 26. lib. I. Codicis; et quæ observavimus ad illa verba Epistolæ XVI. ad Probum: 'Dico hunc Senati præsulem, Præfectum eundem, et Consulem (nam Consul æternum cluet).'

36 *Præfectus Gallis, &c.*] Versus hic est 42. Epicedii in patrem.

37 *Et prior indeptus fasces, &c. Consul, collega posteriore, fui*] In Gratiarum Actione: 'Cum clarissimo viro collega meo honore conjunctus, nuncupatione prælatus.' Et post: 'Neque autem ego, sacratissime Imperator, in tenui beneficio gradum nuncupationis amplector. Num est hæc gloria ignota Ciceroni? Prætorem me, inquit, pop. Romanus primum fecit, Consulem priorem,' &c. Post hos versus sequuntur in codice Lugdunensi disticha quatuordecim ex variis Ausonianorum Carminum, maxime Parentalium, locis desumta; quorum primum incipit: 'Morigeræ uxoris virtus cui contigit omnis.' In quibus non jam Ausonius ipse de se, sed aliquis alius de Ausonio in tertia persona loquitur. Ea Tollius omnino non edidit. Ego inter testimonia de Ausonio sub titulo, *Incerti Auctoris*, excudi curavi.

39 *Hic ego Ausonius*] Hæc quæ sequuntur disticha tria, ut jam monui in Lugdunensi codice, separatim scripta erant sub eo titulo quem supra posuimus: *Ausonius Suagrio, vel Syagrio.* Nota hic hiatum: *Ego Ausonius*, posteriore vocis *Ego* syllaba non elisa more Græcis poëtis usitato. Fuere tamen qui inserta voce *sum* corrigere vellent: *Hic ego sum Ausonius.*

41 *Pectoris ut nostri, &c.*] Tollius hic: 'Ut ut alii aliter sentiant, extrema duo disticha vere Ausoniana, a superiore carmine sejungenda censeam, quod an Ausonii sit dubito. Certe mutilum est.'

AUSONIUS LATINO PACATO DEPRANIO, FILIO. 471

Cui dono lepidum novum libellum?
Veronensis ait poëta quondam:
Inventoque dedit statim Nepoti.
At nos illepidum, rudem libellum,
Burras, quisquilias, ineptiasque,
Credemus gremio cui fovendum?
Inveni, trepidæ silete nugæ,
Nec doctum minus, et magis benignum,
Quam quem Gallia præbuit Catullo.
Hoc nullus mihi carior meorum.
Quem pluris faciunt novem Sorores,
Quam cunctos alios, Marone demto.

Cui do novum hunc libellum facetum? Dixit olim poëta Veronensis; et donavit eum illico Nepoti, animo suo occurrenti. Verum cuinam ego committam libellum hunc inficetum et impolitum plenum gerrarum, quisquiliarum, et ineptiarum, ut eum foveat in sinu? Nugæ meæ quæ solicitæ eratis, tacete. Reperi virum non minus eruditum, et magis benevolum, quam eum quem Gallia suppeditavit Catullo. Nemo meorum est mihi carior illo. Quem Camœnæ pluris æstimant quam ceteros

6 Alii, *gremio cujus.*—7 Tollii ed. habet *Inveni, trepide silete nactæ.* Codd.

NOTÆ

Latino, &c.] Is est Proconsul Panegyristes Theodosii, ad quem Ausonius mittit ludum Sapientum.

2 *Veronensis ait poëta*] C. V. Catullus Epig. I.

3 *Nepoti*] Cornelio Nepoti, qui Vitas excellentium Imperatorum scripsit.

5 *Burras*] Vox soli Ausonio, et solo hoc loco, usurpata. A burrhus vel burra, veste viliori, et pilis hirsuta, deducit Calepinus. Ex Aquitanico idiomate petitam ab Ausonio existimat Scaliger, qui etiam hodie 'quisquilias' ab Aquitanis dici *burras* ait. Facile crediderim scriptum fuisse ab Ausonio *Gerras* Latinam vocem, quam exscriptores Aquitani aliqui, qui *burras* ex idiomate suo nossent, *gerras* ignorarent, in *burras* converterint. De Gerris Festus: 'Gerræ Crates vimineæ. Athenienses cum Syracusas obsiderent, et crebro gerras poscerent, irridentes Siculi gerras clamitabant. Unde factum est, ut gerræ pro nugis, et contemtu dicantur.' De 'quisquiliis' idem Festus: 'Quisquiliæ dici putantur, quicquid ex arboribus surculorum foliorumve cadit.'

9 *Quam quem Gallia*] Cisalpinam et Togatam intellige. Erat quippe ex ea Gallia Cornelius Nepos Padi accola, et, eo nomine, Veronensi Catullo carior.

PACATUM haud dubie, Poëta, dicis.
Ipse est. Intrepide volate, versus:
Et nidum in gremio fovete tuto.
Hic vos diligere, hic volet tueri.
Ignoscenda teget, probata tradet.
Post hunc judicium timete nullum.

omnes, si Virgilium excipias. O Poëta, proculdubio vis dicere Pacatum. Is ipse est. Currite ad eum audacter, mea carmina, et fovete nidum vestrum in sinu ejus vobis tuto. Hic volet vos amare et defendere. Occultabit ea quæ in vobis venia indigent, emittet in publicum ea tantum quæ approbaverit. Post censuram hujus viri ne vereamini ullam aliam censuram.

Lugdunenses *natæ*.—15 Vetus liber et edd. *nudum*.

NOTÆ

13 *Pacatum haud dubie, &c.*] Hæc intellige a Carminibus Ausonio dicta.

14 *Ipse est*] Hæc Ausonius carminibus respondet.

15 *Nidum*] Metaphora ab avibus.

DIVERSORUM EPISTOLÆ

AD

AUSONIUM.

THEODOSIUS AUGUSTUS AUSONIO PARENTI SALUTEM.

AMOR meus, qui in te est, et admiratio ingenii, atque eruditionis tuæ, quæ multo maxima sunt, fecit, Parens jucundissime, ut morem principibus aliis solitum sequestrarem; familiaremque sermonem autographum ad te transmitterem: postulans pro jure non quidem regio, sed illius privatæ inter nos caritatis, ne fraudari me scriptorum tuorum lectione patiaris: quæ olim mihi cognita, et jam per tempus oblita, rursum desidero, non solum ut quæ sunt nota recolam; sed ut ea, quæ fama celebri adjecta memorantur, accipiam. Quæ tu de promtuario scriniorum tuorum, qui me amas, libens impertiare, secutus exempla auctorum optimorum, quibus par esse meruisti: qui Octaviano Augusto, rerum potienti, certatim opera sua tradebant, nullo fine in ejus honorem multa condentes. Qui illos, haud sciam, an æqualiter, ac ego te, admiratus sit; certe non amplius diligebat. VALE, PARENS.

NOTÆ

Hanc epistolam Theodosio abjudicant Mariangelus Accursius et Caspar Barthius.

SELECTÆ SYMMACHI AD AUSONIUM EPISTOLÆ.

Ex editione Lugd. Batav. an. 1653.

I. SYMMACHUS AUSONIO.

Petis a me literas longiores. Est hoc in nos veri amoris indicium. Sed ego, qui sum paupertini mei ingenii conscius, Laconicæ malo studere brevitati, quam multijugis paginis infantiæ maciem publicare. Nec mirum, si eloquii nostri vena tenuata est; quam dudum neque ullius poëmatis tui, neque pedestrium voluminum lectione juvisti. Unde igitur sermonis mei longam poscis usuram, qui nihil literati fœnoris credidisti? Volitat tuus *Mosella* per manus sinusque multorum, divinis a te versibus consecratus: sed tantum nostra ora prælabitur. Cur me istius libelli, quæso, exsortem esse voluisti? Aut *amusos* tibi videbar, qui dijudicare non possem; aut certe malignus, qui laudare nescirem. Itaque vel ingenio meo plurimum, vel moribus, derogasti. Ego tamen contra interdictum tuum mox ad illius operis arcana perveni: velim reticere quid sentiam: velim de te justo silentio vindicari: sed admiratio scriptorum sensum frangit injuriæ. Novi enim istum fluvium, cum Æternorum Principum jampridem signa comitarer, parem multis, imparem maximis. Nunc improviso clarorum versuum dignitate Ægyptio Melone majorem, frigidiorem Scythico Tanai, clarioremque hoc nostro populari Fucino reddidisti. Nequaquam tibi crederem, de Mosellæ ortu ac meatu magna narranti; nisi certo scirem, quod nec in poëmate mentiaris. Unde illa amicorum piscium examina reperisti? quam nominibus varia, tam coloribus; ut magnitudine distantia, sic sapore; quæ pigmentis istius Carminis supra naturæ dona fucasti. Atqui in tuis mensis sæpe versatus, cum pleraque alia, quæ tunc in Prætorio erant, esui objecta mirarer; nunquam hoc genus piscium deprehendi. Quando hi pisces in libro tibi nati sunt, qui in ferculis non fuerunt? Jocari me putas,

atque agere nugas? Ita me Diis probabilem præstem![a] ut ego tuum Carmen libris Maronis adjungo. Sed jam desinam mei oblitus doloris, inhærere laudibus tuis, ne hoc quoque ad gloriam tuam accedat, quod te miramur offensi. Spargas licet volumina, et me semper excipias: fruemur tamen tuo opere, sed aliorum benignitate. VALE.

NOTÆ

[a] *Ita me Diis probabilem præstem*] Quidam editi habent: *Ita me Dii Dominis probabilem præstent*. Quam lectionem genuinam esse censeo, probatque vox ÆTERNORUM quam superius usurpavit Symmachus, de Principibus suis mentione injecta.

II. SYMMACHUS AUSONIO.

SÆPE unanimitatis tuæ sermone convenior, ut de acceptis literis, quas ad me cura propensiore misisti, vel scribam; quibus ego, ut quæque redditæ sunt, actutum pari religione respondi: quia neque rescriptorum ratio, neque amoris vicissitudo sinebat diutius desidere. Nunc quoque agere me atque habere gratias protestor, quod prospera nuntiorum clam me esse non pateris. Hæc et alia prioribus quoque literis tecum fueram collocutus. Sed si te tabellarii sermonis mei compotem reddiderunt, congesta non onerant. Malo quippe aures tuas iterando obtundere, quam fraudare reticendo.[a] Fratris mei Hesperii[b] honore exulto, taciturnitate convulneror. Nam si me sui amantem usu rerum probavit, scriptis famam decuit prævenire, quæ diu incerta fluxam fidem gaudiis exhibebat. Ipse igitur nuntius communis boni esse debuerat, ut epistolæ assertio nihil relinqueret opinionis ambiguo. Sed dicis, eum pudore perstrictum, successuum suorum vitasse jactantiam. Quisquamne, cum de se apud ipsum loquitur,

NOTÆ

[a] *Iterando obtundere, quam fraudare reticendo, &c.*] Argute omnia Symmachus dicit, quem admirari e nostratibus debent qui tam belle imitantur. Admirentur autem, inquit Erasmus in Ciceroniano p. 65. quibus studio est moleste potius, quam bene dicere.

[b] *Fratris mei Hesperii*] Ut Ausonium 'patrem' appellare solet, sic Hesperium ejus filium appellare 'fratrem' debuit.

erubescit? Quid quod eam rem mihi supersedit ingerere, quam juste ad utrumque noverat pertinere? Verum ego, ut religiose ista conqueror, ita libenter omitto: quia nec amori in vos meo convenit silere, quod doleam; nec amicitiæ incussi doloris transire mensuram. VALE.

III. SYMMACHUS AUSONIO.

EGO etsi continuis literis honorem tuum celebrare possem, non satis mihi viderer, proquam res postulat, fungi debitum meum: tantum abest, ut operam assiduitatis exprobrem. Sed ut hoc meæ verecundiæ competit; ita tuæ humanitatis est, studium nostrum pari gratia sustinere. Animadverte, quo tendat summa verborum. Jamdudum nihil tribuis, quod legamus. Totum me, inquies, emancipavit sibi cura Prætorii. Verum est; potiris merito summa judicia.[a] Sed maximas ingenii tui vires fortuna magna non onerat. Proinde his etiam rebus intende, quæ ita occupatis nihil molestiæ afferunt, ut ipsas molestias plerumque solentur. VALE.

NOTÆ

[a] *Potiris summa judicia*] Rectius mea sententia Juretus, qui legit *summa judicii*, atque ad dignitatem Præfecti Prætorio, qua claruit Ausonius, refert. Hinc in cod. Theod. lib. de Episc. Judic. ad Ablavium Præfectum Prætorio scribens, 'qui judiciorum,' ait, 'summam tenetis.'

IV. SYMMACHUS AUSONIO.

BENE ac sapienter majores nostri, ut sunt alia ætatis illius, ædes Honori atque Virtuti gemella facie junctim locarunt; commenti, quod in te videmus, ibi esse præmia honoris, ubi sunt merita virtutis. Sed enim propter eas Camœnarum religio sacro fonti advertitur; quia iter ad capessendos magistratus sæpe literis promovetur. Hæc parentum instituta Consulatus tui argumenta sunt: cui morum gravitas, et disciplinarum vetustas,[a] curulis sellæ in-

NOTÆ

[a] *Disciplinarum vetustas*] Legendum puto *venustas*, ut morum gravitati opponatur venustas disciplinarum. Omnia enim effert per antithesim,

signe pepererunt. Multi posthac annitentur artes bonas, et laudes germanas, et meras literas. Sin ignoramus Magnum illum, cujus supra votum fortuna fluxit, Stagiritæ suo nihilum commodasse, nisi Quinto Ennio ex Ætolicis manubiis captiva chlamys tantum muneri data Fulvium decolorat. Enimvero neque Panætio Africanorum secundus, neque Opillo Rutilius, vel Cyneæ Pyrrhus, aut Metrodoro suo Mithridates Ponticus liberalium disciplinarum pretia solverunt. At nunc eruditissimus Imperator, et opum largus et honorum, quasi pro usura tibi præmia detulerit, ita super sortem fœnoris reddit. In hac tanta lætitia mea, quibus verbis diluam, quod adesse non possum?[b] Nimis vereor, ne male interpretatus excusationem meam, quantum tibi gratulor parum credas. Optavi ad oculos tuos raptim venire: sed fessus virium, quas diu morbus exhausit, itiones longas, et mansiones asperas, tum accessiones frigorum, et decessiones dierum, quæque alia sunt noxæ opportuna, vitavi. Si sum tibi spectatus ex animo, quæso ut æquus sis mihi, atque has allegationes boni consulas. Fors fuat, an obtineamus apud te veterem gratiam: nunc quod satis est, eluctemur offensam.

NOTÆ

ut jam notavi.

[b] *Adesse non possum*] Treveri, in qua urbe Ausonium sæpe diximus consulatum inivisse.

V. SYMMACHUS AUSONIO.

Post longum silentium tuum non minus desiderabam, quam sperabam, literas longiores. Namque his vicibus humana variantur, ut defectui succedat ubertas. Ea me opinio frustra habuit: siquidem brevis in manus meas pagina recens a te profecta pervenit. Erat quidem illa Atticis salibus aspersa et thymo odora; sed parcior quæ magis fastidium detergeret, quam famem frangeret. Quid? si ego cœnas dapsiles,[a] et Saliare convivium,[b] tum viscera-

NOTÆ

[a] *Cœnas dapsiles*] Legunt alii *dapales*. Lautas, opiparas. Dapes regum esse: epulas privatorum auctor Servius ad vs. 710. Æneidos I.

tiones,[c] atque epulum postulassem: tu mihi mensas secundas, et scitamenta exiguæ lancis apponeres? Fac veniat in mentem, quid Græca super hoc dicat oratio. *Parvis nutrimentis,* inquit, *quanquam a morte defendimur, nihil tamen ad robustam valetudinem promovemur.* Putasne, me de occupationibus tuis esse taciturum? Quæstor es, memini: consilii regalis particeps, scio: adde huc alia mille rerum. Nunquam evenit, ut ingenium tuum labor deterat, benignitatem cura flectat, facundiam usus exhauriat. Si diurna negotia nunquam distingues quiete; certe antelucano somno nullus indulseris, ut detur aliquod tempus officiis. An tibi parum exempli videtur in Comico, cum ait:

Quam vellem[d] *etiam noctu amicis operam mos esset dari!*

Sed cur ego sermonis pauper diutius obgannio? Imitanda est mihi epistola recens, ut cetera morum tuorum: forte occupatus recusas literas longiores. Id ita esse recte conjecto. Video enim, quam nolis multa legere, cui vix est otium pauca dictare. VALE.

NOTÆ

[b] *Saliare convivium*] Vetusto proverbio Saliares dictæ lautissimæ cœnæ, a Saliis Martis Dei Romæ sacerdotibus.

[c] *Viscerationes*] Dictæ, cum solenni sacro, aut Magnatis funere, multorum animalium caro plebi distribuitur. 'Populo visceratio data a Marco Flavio in funere matris.' Livius Hist. III.

[d] *Quam vellem, &c.*] Ex Terentii Adelphis, initio actus 4.

VI. SYMMACHUS AUSONIO.

ETSI plerumque vera est apud parentes prædicatio filiorum, nescio quo tamen pacto detrimentum meriti sui patitur, dum personarum spectare gratiam judicatur. Quæro igitur incertus animi, quæ mihi nunc potissimum super viro honorabili THALASSIO[a] genero tuo verba sumenda sint. Si parce morum ejus decora attingam, liventi similis æstimabor: si juste prosequar, ero proximus blandienti. Imi-

NOTÆ

[a] De Thalassio vide quæ annotavimus ad Parentalia, et ad Epicedion.

tabor igitur Sallustiani testimonii castigationem. Habes[b] virum dignum te, et per te familia Consulari; quem fortuna honori patris majorem beneficiis suis reperit, emendatio animi et sanctitas honoribus æquiparavit. VALE.

NOTÆ

[b] *Habes, &c.*] Scipio Æmilianus de Jugurtha in literis ad Micipsam, apud Sallust. 'En habes virum dignum te, atque avo suo Masinissa.'

VII. SYMMACHUS AUSONIO.

MERUM gaudium eruditionis tuæ scripta tribuerunt, quæ Capuæ locatus accepi. Erat quippe in his oblita Tulliano melle festivitas, et sermonis mei non tam vera, quam blanda laudatio. Quid igitur magis mirer, sententiæ incertus addubito, ornamenta oris, an pectoris tui. Quippe ita facundia antistas ceteris, ut sit formido rescribere: ita benigne nostra comprobas, ut libeat non tacere. Si plura de te prædicem, videbor mutuum scabere, et magis imitator tui alloquii, quam probator. Simul quod ipse nihil ostentandi gratia facis, verendum est, genuina in te bona, tanquam affectata, laudare. Unum hoc tamen a nobis indubitata veritate cognosce, neminem esse mortalium, quem præ te diligam: sic vadatum me honorabili amore tenuisti. Sed in eo mihi verecundus plus nimio videris, quod libelli tui arguis proditorem. Nam facilius est ardentes favillas ore comprimere,[a] quam luculenti operis servare secretum. Cum semel a te Carmen profectum est, jus omne posuisti. Oratio publicata, res libera est. An vereris æmuli venena lectoris, ne libellus tuus admorsu duri dentis uratur? Tibi uni nihil ad hoc locorum gratia præstitit, aut demsit invidia. Ingratis[b] scævo cuique proboque laudabilis es. Proinde cassas dehinc seclude formidines, et indulge stylo,

NOTÆ

[a] *Ardentes favillas ore comprimere*] Petronius Arbiter in Satyrico: 'Nam citius flammas mortales ore tenebunt, Quam secreta tegant.'

[b] *Ingratis, &c.*] Æque laudandus improbis ac probis. Antiqua enim Glossaria monuit Juretus, 'Scævos' interpretari sinistros, malos, et crudeles.

ut sæpe prodaris. Certe aliquod didascalicum, seu protrepticum nostro quoque nomini Carmen adjudica. Fac periculum silentii mei, quod etsi tibi exhibere opto, tamen spondere non audeo. Novi ego, quæ sit prurigo emittendi operis, quod tu probaris. Nam quodam pacto societatem laudis affectat, qui aliena bene dicta primus enuntiat. Ea propter in comœdiis summatem quidem gloriam scriptores tulerunt: Roscio tamen, atque Ambivio, ceterisque auctoribus, fama non defuit. Ergo tali negotio expende otium tuum, et novis voluminibus jejunia nostra sustenta. Quod si jactantiæ fugax garrulum indicem pertimescis, præsta etiam silentium mihi, ut tuto simulem esse nostra, quæ scripseris. VALE.

PONTII MEROPII PAULINI AD AUSONIUM EPISTOLÆ.

Ex edit. Paris. 1685.

Paulino, cum ageret in Hispania, tres simul Ausonii Epistolæ redditæ sunt. Primæ, tertiæ quæ intercidit, et quartæ respondet Paulinus hoc Carmine anno 393. *scripto, quod inter ejusdem poëmata decimum habetur.*

I. AUSONIO PAULINUS.

QUARTA redit duris hæc jam messoribus æstas,
  Et toties cano bruma gelu riguit,
Ex quo nulla tuo mihi litera venit ab ore,
  Nulla tua vidi scripta notata manu:

NOTÆ

1 Hoc initium versibus Elegiacis scriptum, veluti quædam est Præfatio, quam sequuntur Iambici trimetri et dimetri, quibus Ausonio Paulinus rationem reddit, cur Musis valedixerit, bonaque abdicarit. Iambicos sequuntur Hexametri quibus aspera Ausonii dicta confutat, et respondet vigesimæ quintæ ejusdem Epistolæ, ac tertiæ quæ intercidit, nec non vigesimæ quartæ, in qua Therasiam, Paulini uxorem, 'Tanaquilem' vocabat. Hæc autem Paulini Epistola, quam vulgati codices trifariam antea dividebant, una debet numerari, complectiturque Elegiacum, Iambicum, et Heroicum Carmen. Quod satis in sua Præfatione declarat ipse Paulinus.

Ante salutifero felix cum charta libello
  Dona negata diu, multiplicata daret.
Trina etenim vario florebat epistola textu,
  Sed numerosa triplex pagina Carmen erat.
Dulcia multimodis quædam subamara querelis
  Anxia censuræ miscuerat pietas.
Sed mihi mite patris plusquam censoris acerbum
  Sedit, et e blandis aspera penso animo.
Ista suo referenda loco tamen, et graviore
  Vindicis heroi sunt agitanda sono.
Interea levior paucis præcurrit iambus,
  Discreto referens mutua verba pede.
Nunc elegi salvere jubent, dictaque salute,
  Ut fecere aliis orsa gradumque, silent.

Quid abdicatas in meam curam, pater,
  Redire Musas præcipis?
Negant Camœnis, nec patent Apollini
  Dicata Christo pectora.
Fuit ista quondam non ope, sed studio pari,
  Tecum mihi concordia,
Ciere surdum Delphica Phœbum specu,
  Vocare Musas numina;
Fandique munus, munere indultum Dei,
  Petere e nemoribus aut jugis.
Nunc alia mentem vis agit, major Deus;
  Aliosque mores postulat,
Sibi reposcens ab homine munus suum,
  Vivamus ut vitæ patri.
Vacare vanis, otio aut negotio,
  Et fabulosis literis,
Vetat, suis ut pareamus legibus,
  Lucemque cernamus suam:
Quam vis sophorum callida, arsque Rhetorum, et
  Figmenta vatum nubilant,
Qui corda falsis atque vanis imbuunt,
  Tantumque linguas instruunt:

Nihil afferentes ut salutem conferant,
  Quod veritatem detegat.
Quid enim tenere vel bonum aut verum queant,
  Qui non tenent summæ caput,
Veri bonique fomitem et fontem Deum?
  Quem nemo nisi in Christo videt.
Hic veritatis lumen est, vitæ via,
  Vis, mens, manus, virtus patris,
Sol æquitatis, fons bonorum, flos Dei,
  Natus Deo, mundi sator,
Mortalitatis vita nostræ, et mors necis.
  Magister hic virtutium,
Deusque nobis, atque pro nobis homo
  Nos induendo se exuit,
Æterna jungens homines inter et Deum,
  In utrumque se commercia.
Hic ergo nostris ut suum præcordiis
  Vibraverit cœlo jubar,
Abstergit ægrum corporis pigri situm,
  Habitumque mentis innovat,
Exhaurit omne quod juvabat antea
  Castæ voluptatis vice;
Totusque nostra jure Domini vindicat
  Et corda, et ora, et tempora.
Se cogitari, intelligi, credi, legi,
  Se vult timeri et diligi.
Æstus inanes, quos movet vitæ labor
  Præsentis ævi tramite,
Abolet futuræ cum Deo vitæ fides.
  Quæ, quas videmur spernere,
Non ut profanas abjicit, aut viles opes;
            caras, monet
Cœlis reponi creditas Christo Deo,
  Qui plura promisit datis;

NOTÆ

52 *Virtutium*] Ita vetus codex; quod et metri ratio postulat: quamvis Priscianus lib. VII. tradat ab virtute *virtutum* duntaxat effici. *Vinetus.*

Contemta præsens vel mage deposita sibi
Multo ut rependat fœnore.
Sine fraude custos aucta creditoribus
Bonus æra reddet debitor;
Multaque spretam largior pecuniam
Restituet usura Deus.
Huic vacantem, vel studentem, et deditum,
In hoc reponentem omnia,
Ne quæso segnem, neve perversum putes,
Nec crimineris impium.
Pietas abesse Christiano qui potest?
Namque argumentum mutuum est
Pietatis, esse Christianum: et impii,
Non esse Christo subditum.
Hanc cum tenere discimus, possum tibi
Non exhibere, id est, patri,
Cui cuncta sancta jura, cara nomina
Debere me voluit Deus?
Tibi disciplinas, dignitatem, literas,
Linguæ, togæ, famæ decus,
Provectus, altus, institutus debeo,
Patrone, præceptor, pater.
Sed cur remotus tamdiu degam, arguis,
Pioque motu irasceris.
Conducit istud, aut necesse est, aut placet:
Veniale, quicquid horum erit.
Ignosce amanti, si geram quod expedit:
Gratare, si vivam ut libet.

Defore me patriis tota trieteride terris,
Atque alium legisse vagis erroribus orbem,

NOTÆ

100 *Veniale*] Vox ea quanto sit Paulino antiquior, ignoratur. 'Veniale quicquid horum erit.' Venia dignum est, ac mihi debes ignoscere, quod tam diu in Hispania, procul a te et patria, degam, quæcumque harum trium causa sit mihi, ut id faciam, sive quia id expedit, sive quia necesse est, sive quia mihi sic libet. *Vinetus.*

Culta prius vestræ oblitum consortia vitæ
Increpitas sanctis mota pietate querelis.
Amplector patrio venerandos pectore motus,
Et mihi gratandas salvis affectibus iras.
Sed reditum inde meum, genitor, te poscere mallem
Unde dari possit: revocandum me tibi credam,
Cum steriles fundas non ad divina precatus,
Castalidis supplex averso numine Musis?
Non his numinibus tibi me patriæque reduces.
Quod datur, in nihilum (sine numine nomina Musas
Surda vocas, et nulla rogas) levis auferet aura.
Irrita ventosæ rapiunt hæc vota procellæ,
Quæ non missa Deo vacuis in nubibus hærent,
Nec penetrant Superi stellantem regis in aulam.
  Si tibi cura mei reditus, illum aspice, et ora,
Qui tonitru summi quatit ignea culmina cœli,
Qui trifido igne micat, nec inania murmura miscet,
Quique satis cœlo soles largitur, et imbres,
Qui super omne, quod est, vel in omnia totus ubique
Omnibus infusus rebus regit omnia Christus:
Qui mentes tenet atque movet, qui tempora nostra
Et loca disponit: quod si contraria votis
Constituat nostris, prece deflectendus in illa est
Quæ volumus. Quid me accusas? Si displicet actus
Quem gero agente Deo, prius est (si fas) reus auctor,
Cui placet aut formare meos, aut vertere sensus.
Nam mea si reputes, quæ pristina, quæ tibi nota,
Sponte fatebor eum modo me non esse, sub illo
Tempore qui fuerim, quo non perversus habebar,
Et perversus eram, falsi caligine cernens,
Stulta Dei sapiens, et mortis pabula vivens.
Quo magis ignosci mihi fas, quia promtius ex hoc
Agnosci datur, a summo genitore novari,

NOTÆ

129 *Reus auctor*] Ut Deus accusetur, qui me, quæ facio, facere compellit. *Idem.*

Quod non more meo geritur: non arbitror, istis
Confessus dicar mutatæ in prava notandum
Errorem mentis, quoniam sim sponte professus,
Me non mente mea vitam mutasse priorem.
Mens nova me fateor cepit, mens non mea quondam,
Sed mea nunc auctore Deo, qui si quid in actu
Ingeniove meo sua dignum ad munia vidit,
Gratia prima tibi, tibi gloria debita cedit,
Cujus præceptis partum est, quod Christus amaret.
Quare gratandum magis est tibi, quam queritandum,
Quod tuus ille, tuis studiis et moribus ortus,
Paulinus, cui te non infitiare parentem,
Nec modo, cum credis perversum, sic mea verti
Consilia, ut sim promeritus Christi fore, dum sum
Ausonii; feret ille tuæ sua præmia laudi,
Deque tua primum tibi deferet arbore fructum.
Unde precor meliora putes, nec maxima perdas
Præmia, detestando tuis bona fontibus orta.
Non etenim mihi mens vaga, sed neque participantum
Vita fugax hominum, Lyciæ qua scribis in antris
Pegaseum vixisse equitem, licet avia multi
Numine agente colant, clari velut ante Sophorum
Pro studiis Musisque suis: ut nunc quoque castis
Qui Christum sumsere animis agitare frequentant,
Non inopes animi, neque de feritate legentes
Desertis habitare locis, sed in ardua versi
Sidera, spectantesque Deum, verique profunda
Perspicere intenti, de vanis libera curis
Otia amant, strepitusque fori, rerumque tumultus,
Cunctaque divinis inimica negotia donis,
Et Christi imperiis, et amore salutis, abhorrent.
Speque fideque Deum sponsa mercede sequuntur,
Quam referet certus non desperantibus auctor,
Si modo non vincant vacuis præsentia rebus;
Quæque videt spernat, quæ non videt ut mereatur,
Secreta ignitus penetrans cœlestia sensus.
Namque caduca patent nostris, æterna negantur

Visibus, et nunc spe sequimur, quod mente videmus,
Spernentes varias rerum spectacula formas,
Et male corporeos bona solicitantia visus.
Attamen hæc sedisse illis sententia visa est,
Tota quibus jam lux patuit, verique bonique,
Venturi æternum sæcli, et præsentis inane.
  At mihi non eadem cui gloria, cur eadem sit
Fama? Fides voti par est, sed amœna colenti,
Nunc etiam et blanda posito locuplétis in acta
Littoris, unde hæc jam tam festinata locorum
Invidia est? utinam justus me carpere livor
Incipiat, Christi sub nomine probra placebunt.
Non patitur tenerum mens Numine firma pudorem,
Et laus hic contemta redit mihi judice Christo.
  Ne me igitur, venerande parens, his ut male versum
Increpites studiis, neque me vel conjuge carpas,
Vel mentis vitio: non anxia Bellerophontis
Mens est, nec Tanaquil mihi, sed Lucretia conjux.
Nec mihi nunc patrii est (ut vis) oblivio cœli,
Qui summum suspecto patrem, quem qui colit unum,
Hic vere memor est cœli: crede ergo, pater, nos
Nec cœli immemores, nec vivere mentis egentes,
Humanisque agitare locis; studia ipsa piorum
Testantur mores hominum: nec enim impia summum
Gens poterit novisse Deum; sint multa locorum,
Multa hominum studiis inculta, expertia legum,
Quæ regio agresti ritu caret? aut quid honestis
Improbitas aliena nocet? quid tu mihi vastos
Vasconiæ saltus, et ninguida Pirenæi

NOTÆ

181 *Cur eadem sit Fama*] Non sum Paulus ille Ægyptius, nec Antonius, nec Hilarion, nec Macharius, nec quisquam ex sanctis illis Monachis, et tamen vos in iis me ponitis. Unde isti de me dissipati rumores? *Vinetus.*

182 *Fides voti par est*] Hoc fortasse vult Paulinus: quæ de illo ex falso rumore crederentur, ea voto ejus convenire; qui solitariam illam vitam in primis probaret, et optaret: quamvis adhuc amœna Hispaniæ loca incoleret, non vastas aliquas solitudines, ut in quibus Paulum illum mortuum ferunt, et ab Antonio sepultum. *Idem.*

Objicis hospitia, in primo quasi limine fixus
Hispanæ regionis agam, nec sit locus usquam
Rure vel urbe mihi, summum qua dives in orbem
Usque patet mersos spectans Hispania Soles?
  Sed fuerit fortuna, jugis habitasse latronum:
Non lare barbarico rigui, mutatus in ipsos,
Inter quos habui socia feritate colonos.
Non recipit mens pura malum, neque levibus hærent
Inspersæ fibris maculæ: sic Vascone saltu
Quisquis agit purus sceleris vitam inter iniquos,
Nulla ab inhumano morum contagia ducit
Hospite. Sed mihi cur sit ab illo nomine crimen,
Qui diversa colo, ut colui, loca juncta superbis
Urbibus, et lætis hominum celeberrima cultis?
Ac si Vasconicis mihi vita fuisset in oris;
Cur non more meo potius formata, ferinos
Poneret, in nostros migrans gens barbara, ritus?
Num quod in aversis habitacula ponis Hiberis
Urbibus, et deserta tuo legis oppida versu,
Montanamque mihi Calagurrim, et Bilbilim acutis
Pendentem scopulis, collemque jacentis Ilerdæ
Exprobras, velut his habitem laris exul et urbis
Extra hominum tecta atque vias; an credis Hiberæ
Has telluris opes, Hispani nescius orbis,
Quo gravis ille poli sub pondere constitit Atlas,
Ultima nunc ejus mons portio metaque terræ
Discludit bimarem celso qui vertice Calpen?
Bilbilis huic tantum, Calagurris, Ilerda notatur,
Cæsarea est Augusta cui, cui Barcino amœna,
Et capite insigni despectans Tarraco pontum.
  Quid numerem egregias terris et mœnibus urbes,
Qua geminum felix Hispania tendit in æquor,
Qua Betis Oceanum, Tyrrhenumque auget Hiberus,

NOTÆ

206 *Summum*] Extremum, occiduum, qua parte Solem in Oceanum, magnum mare, se mergere, cum occidit, fabulati sunt Veteres. *Vinetus.*

Lataque distantis pelagi divortia complet
Orbe suo finem ponens in limite mundi?
An tibi, mi Domine illustris, si scribere sit mens,
Qua regione habites, placeat reticere nitentem
Burdigalam, et piceos malis describere Bojos?
Cumque Marojalicis tua prodigis otia thermis,
Inter et umbrosos donas tibi vivere lucos,
Læta locis, et mira colens habitacula tectis;
Nigrantesne casas et texta mapalia culmo,
Dignaque pellitis habitas deserta Bigerris?
Quique superba tuæ contemnis mœnia Romæ
Consul, arenosos num dedignare Vesatas?
Vel quia Pictonicis tibi fertile rus viret arvis,
Rauranum Ausonias huc devexisse curules
Conquerar; et trabeam veteri sordescere panno?
Quæ tamen augusta Latiaris in urbe Quirini
Cæsareas inter parili titulo palmatas
Fulget in attrito longum venerabilis auro,
Florentem retinens meriti vivacis honorem
Aut cum Lucani retineris culmine fundi
Æmula Romuleis habitans fastigia tectis,
Materiam præbente loco, qui proxima signat,
In Condatino diceris degere vico?
   Multa jocis pateant; liceat quoque ludere fictis.
Sed lingua mulcente gravem interlidere dentem,
Ludere blanditiis urentibus, et male dulces
Fermentare jocos Satiræ mordacis aceto,
Sæpe poëtarum, nunquam decet esse parentum.
Namque fides pietasque petunt, ut quod mala nectens
Insinuat castis fama auribus, hoc bona voti
Mens patris affigi, fixumque hærescere cordi

NOTÆ

246 *Pellitis ... Bigerris*] Bigorræ incolas 'pellitos' vocat, quia cum ninguidæ Pyreni adjaceant, frigidiorem ventum arcent villosis vestibus, quas teste Savarone ad Sidonium 'marlotas' appellant quasi *μαλλωτάς*.

250 *Rauranum*] Legitur in Antonini Itinerario locus 'Rauranum' dictus, inter Mediolanum Santonum, et Biturigum Cuborum Argantomagum.

Non sinat, ut vulgus scævo rumore malignum.
Ante habitos mores, non semper flectere vitam
Crimen habet: namque est laudi bene vertere: cum me
Immutatum audis, studium officiumque require.
  Si pravo rectum, si religiosa profanis,
Luxurie parcum, turpi mutatur honestum;
Segnis, iners, obscurus ago; miserere sodalis
In mala perversi: blandum licet ira parentem
Excitet, ut lapsum rectis instauret amicum
Moribus, et monitu reparet meliora severo.
  At si forte itidem, quod legi, et quod sequor, audis,
Corda pio vovisse Deo, venerabile Christi
Imperium docili pro credulitate sequentem,
Persuasumque Dei monitis æterna parari
Præmia mortali, damnis præsentibus emta,
Non reor id sano sic displicuisse parenti,
Mentis ut errorem credat, sic vivere Christo,
Ut Christus sanxit: juvat hoc, nec pœnitet hujus
Erroris: stultus diversa sequentibus esse
Nil moror, æterno mea dum sententia regi
Sit sapiens. Breve, quicquid homo est, ut corporis ægri,
Temporis occidui, et sine Christo pulvis et umbra:
Quod probat aut damnat, tanti est, quanti arbiter ipse.
Ipse obit, atque illi suus est comitabilis error,
Cumque suo moriens sententia judice transit.
  At nisi, dum præsens tempus datur, anxia nobis
Cura sit ad Domini præceptum vivere Christi,
Sera erit exutis homini querimonia membris,
Dum levia humanæ metuit convicia linguæ,
Non timuisse graves divini judicis iras;
Quem patris æterni solio dextraque sedentem
Omnibus impositum regem, et labentibus annis
Venturum, ut cunctas æquato examine gentes
Judicet, et variis referat sua præmia gestis,

NOTÆ

291 *Comitabilis error*] Hominem obeuntem suus comitatur error. Verbum autem novum 'comitabilis' a comitor. *Vinetus.*

Credo equidem, et metuens studio properante laboro,
Si qua datur, ne morte prius quam crimine solvar.
Hujus in adventum trepidis mihi credula fibris
Corda tremunt, gestitque anima, id jam cauta futuri,
Præmetuens ne vincta ægris pro corpore curis,
Ponderibusque gravis rerum, si forte recuso
Increpitet tuba vasta polo, non possit in auras
Regis ad occursum levibus se tollere pennis,
Inter honora volans Sanctorum millia cœlo,
Qui per inane leves, neque mundi compede vinctos
Ardua in astra pedes facili molimine tollent;
Et teneris vecti per sidera nubibus ibunt,
Cœlestem ut medio venerentur in agmine regem,
Claraque adorato conjungant agmina Christo.
Hic metus est, labor iste, dies ne me ultimus atris
Sopitum tenebris sterili deprendat in actu,
Tempora sub vacuis ducentem perdita curis.
Nam quid agam? lentis si dum conniveo votis,
Christus ab ætheria mihi proditus arce coruscet,
Et subitis Domini cœlo venientis aperto
Præstrictus radiis, obscura et tristia noctis
Suffugia illato confusus lumine quæram?
Quod mihi ne pareret vel diffidentia veri,
Vel præsentis amor vitæ, rerumque voluptas,
Curarumve labor, placuit prævertere casus
Proposito, et curas finire superstite vita;
Commissisque Deo ventura in sæcula rebus,
Expectare trucem securo pectore mortem.
Si placet hoc, gratare tui spe divite amici:
Si contra est, Christo tantum me linque probari.

Ea, qua secundæ Ausonii Epistolæ respondet Paulinus, inter ejusdem poëmata occurrit undecima.

NOTÆ

308 *Increpitet tuba*] Ex Matthæi Evangelio.

328 *Commissis*] Legebat Vinetus *communi*. Unde non miror hæc ab eo non intellecta: siquidem ea lectio nullum efficit sensum.

II. AUSONIO PAULINUS.

CONTINUATA meæ durare silentia linguæ,
Te nunquam tacito memoras; placitamque latebris
Desidiam exprobras; neglectæque insuper addis
Crimen amicitiæ; formidatamque jugalem
Objicis, et durum jacis in mea viscera versum.
Parce, precor, lacerare tuum, nec amara paternis
Admiscere velis, ceu melli absinthia, verbis.
Cura mihi semper fuit, et manet, officiis te
Omnibus excolere, affectu observare fideli.
Non unquam tenui saltem tua gratia nævo
Commaculata mihi est; ipso te lædere vultu,
Semper et incauta timui violare figura.
Cumque tua accessi venerans, mea cautius ora
Composui, et læto formavi lumine frontem;
Ne qua vel a tacito contractam pectore nubem
Duceret in sanctum suspicio falsa parentem.
Hoc mea te domus exemplo coluitque colitque,
Inque tuo tantus nobis consensus amore est,
Quantus et in Christo connexa mente colendo.
   Quis tua, quæso, tuis obduxit pectora livor?
Quo rumore pias facilis tibi fama per aures
Irrupit, pepulitque animum, contraque vetustam
Experta pietate fidem nova vulnera movit,
Læderet ut natis placidum malesuada parentem?
   Sed mihi non fictæ mens conscia simplicitatis,
Nec patris inculti pietas rea, respuit omne
Immeritum, et falso perstringi crimine non fert;
Immunis vero, gravius violatus iniquo
Vulnere, tam tenera offensæ, quam libera culpæ.
   Discussisse jugum quereris me, quo tibi doctis

NOTÆ

Scripta hæc Epistola exeunte anno 393. Siquidem Paulinus anni sequentis verno tempore Nolam se recepit. Consule illius Vitam a novissimo Editore conscriptam.

19 Editi quinque cum Ms. Codice Lugd. *In Christum connexa mente colendum.*

Junctus eram studiis. Hoc nec gestasse quidem me
Assero: namque pares subeunt juga: nemo valentes
Copulat infirmis: neque sunt concordia fræna,
Si sit compulsis mensura jugalibus impar.
Si vitulum tauro, vel equum committis onagro,
Si confers fulicas cycnis, et aëdona parræ,
Castaneis corylos, æquas viburna cupressis,
Me compone tibi: vix Tullius et Maro tecum
Sustineant æquale jugum: si jungar amore,
Hoc tantum tibi me jactare audebo jugalem;
Quo modicum sociis magno contendit habenis
Dulcis amicitia æterno mihi fœdere tecum,
Et paribus semper redamandi legibus æqua.
Hoc nostra cervice jugum non scæva resolvit
Fabula, non terris absentia longa diremit.
Nec perimet, toto licet abstrahar orbe, vel ævo.
Nunquam animo divisus agam: prius ipsa recedet
Corpore vita meo, quam vester pectore vultus.

Ego te per omne quod datum mortalibus
  Et destinatum sæculum est,
Claudente donec continebor corpore,
  Discernar orbe quolibet,
Nec orbe longe, nec remotum lumine,
  Tenebo fibris insitum,
Videbo corde, mente complectar pia
  Ubique præsentem mihi.
Et cum solutus corporali carcere,
  Terraque provolavero,
Quo me locarit axe communis Pater,
  Illic quoque te animo geram.

NOTÆ

36 *Fulicas*] Aves nigras columbis haud majores, ita dictas a fuligineo colore. Vide Charlet. de Avibus.

Parræ] Hujusce avis meminit Plinius Hist. lib. II. ubi docet illi apicem esse in capite: unde Galeritam olim dictam, quæ postea Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat Alaudæ. Hodie, *Aloëta*, illustri prisci nominis Gallici vestigio. *Vinetus.*

49 *Ego te per omne*] Priora sua Iambica resumit Paulinus.

Neque finis idem, qui meo me corpore,
  Et amore laxabit tui.
Mens quippe, lapsis quæ superstes artubus
  De stirpe durat cœliti,
Sensus necesse est simul et affectus suos
  Teneat æque ut vitam suam,
Et ut mori, sic oblivisci non capit,
  Perenne vivax et memor.

NOTÆ

67 *Non capit*] Id est, non potest. Similiter nono Carmine dixit: 'Sed Domini Carmen tellus aliena mereri Non capit,' &c.

SOUCHAII ANIMADVERSIONES IN TETRASTICHA DE MENSIBUS.

Cur ea, postquam inter Ausonii Edyllia non semel recensuit Vinetus, (etsi in editis non apparere existimet Antiqnitatis Explanatæ auctor,) Tollius expunxerit, nosterque extra Ausoniani contextus seriem excudi curaverit, non habeo exploratum: præsertim cum alia in utriusque editionis contextu videantur Carmina, et minus Ausonio digna, et quæ eidem nemo doctus adjudicet. Tetrasticha vero Ausonii ætatem ac stylum referant, eaque Ausonium non habere auctorem, nullis argumentis evinci queat, ut in Dissertatione huic operi præfixa [vid. Supra pp. 26. 27.] probatum confidimus. Censet quidem Bucherius cap. 15. de Doctrina temporum ea Ausonium lusisse in vetustas duodecim mensibus icones, quarum octo duntaxat exhibet e Kalendario quod habuit quatuor mensibus, Martio nempe, Aprili, Maio, et Junio, truncatum; quod vero integrum, exaratis quoque ad imam singulorum mensium tabellam, sub Ausonii nomine, Tetrastichis, e Lambecii Bibliothec. Append. lib. IV. p. 276. et seqq. excudi curavit Antiq. explan. auctor Supplem. Tom. I. jamque extabat in Grævii Thes. Tom. VIII.

Kalendarium quo de agitur, dedicatur Valentino cuidam, quem eruditi volunt eundem esse cum Protectorum Tribuno, ac Illyrici Duce, sub Imperatore Constantio; cujus quidem Valentini meminit Amm. Marcell. lib. XVIII. In eo Kalendario exhibentur singuli menses forma virili depicti; nisi quod Februarius muliebri specie cernitur.

IN JANUARIUM.

Januarius mensis depingitur sub forma Consulis toga induti, sinistra tenentis florem trifolio haud absimilem; tusque in aræ focum injicientis, prope quam stans Gallus videtur indicare Kalendis Januarii sacra mane peracta fuisse. His ego immoror, quia, vel Bucherio teste, sine iconibus Carmina vix possunt intelligi.

SUBJECTUM ICONI HOC TETRASTICHON.

Hic Jani mensis sacer est. En aspice, ut aris
Tura micent: sumant ut pia tura Lares.
Annorum, sæclique caput, natalis honorum
Purpureos Fastis qui numerat proceres.

NOTÆ

2 *Tura*] Ita scriptum reperi, et duplici ratione apud Antiquos scriptum occurrit. *Thus* cum aspiratione a verbo θύειν, ac *Tus* sine aspiratione, quasi a *tundendo*. Vide Dausquium.

3 *Natalis honorum*] Intellige Kalendas Januarias, ita metaphorice dictas, quod olim fuere veluti Consulatus annuorumque Magistratuum initium. Qua demum ætate mos ille obtinuerit, diximus ad 'Precationem Consulis.'

IN FEBRUARIUM.

Icon exhibet mulierem tunicatam, zona præcinctam. Manibus tenet Anatem. Qua avi, uti et urna imbrem emittente, indicatur mensis imbribus obnoxius. Ad latera habet hinc Ardeam palustrem avem, inde piscem.

TETRASTICHON.

At quem cœruleus nodo constringit amictus,
Quique paludicolam prendere gaudet avem,
Dædala quem jactu pluvio circumvenit Iris,
Romuleo ritu Februa mensis habet.

NOTÆ

3 *Dædala*] A δαιδάλλειν variare. Itidem Poëta dicit 'Dædalam' propter varios colores quos adverso Sole reddit.

4 *Februa*] Sic appellantur quæcumque lustrandi sive expiandi causa in sacrificiis olim adhibita. *Lambecius.*

IN MARTIUM.

Martium repræsentat vir Lupæ pelle obtectus, et zona præcinctus. Ceterum icon singula exhibet symbola quæ habentur in Tetrasticho: Hædum petulantem; garrulam Hirundinem quam digito vir monstrat; sinum lactis.

TETRASTICHON.

Cinctum pelle Lupæ promtum est cognoscere mensem.
Mars olli nomen. Mars dedit exuvias.
Tempus Ver, Hædus petulans, et garrula Hirundo
Indicat, et sinus lactis, et herba virens.

NOTÆ

1 *Pelle Lupæ*] Lupa Marti sacra Remum et Romulum lactavisse ferebatur.

3 *Garrula Hirundo*] Ovidio Fastorum II. circa finem dicitur 'prænuntia veris.'

4 *Sinus lactis*] Virgilius quoque Ecloga VIII. priorem syllabam in voce 'sinus' produxit: 'Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis.'

IN APRILEM.

Aprilem exprimit vir tunica amictus et præcinctus. Manibus tractat Crotala fortasse. Pede premit sex fistulas, easque conjunctas, ac Panos Syringi similes. Tripudiat ante Veneris statuam sub myrtea strue stantis. Myrtei rami ex ara orientes, et superne juncti, januarum speciem exhibent. Ante Deam cereus accensus.

TETRASTICHON.

Contectam myrto Venerem veneratur Aprilis.
Lumen turis habet quo nitet alma Ceres.
Cereus a dextra flammas diffundit odoras.
Balsama nec desunt, queis redolet Paphie.

NOTÆ

2 *Quo nitet alma Ceres*] Alii perperam legunt *Thetis*, aut *Themis*. Mense enim Aprili, ut Vinetus et Lambecius annotarunt, Romani celebrabant Cerealia, frugumque Deæ Cereri ture faciebant. Auctor Ovid. Fastorum lib. IV. 'Farra Deæ, micæque licet salientis honorem, Detis, et in veteres turea grana focos.'

3 *Cereus a dextra, &c.*] Exhibetur in tabella cum candelabro.

IN MAIUM.

Lata indutus tunica, corbem gestat pomis refertam; altera manu florem admovet naribus. Pavo ad pedes viri caudam ostentat, quæ sit quasi altera Maii effigies; adeo floribus variis distinguitur, matre natura pingente.

TETRASTICHON.

Cunctas Veris opes et picta rosaria gemmis
Laniger in Calathis, aspice, Maius habet,
Mensis Atlantigenæ dictus cognomine Maiæ:
Quem merito multum diligit Uranie.

NOTÆ

2 *Laniger*] Legit Scaliger, *liniger*. Perperam, inquit Lambecius; nam linea vestis Maio non competit, uti totius corporis nuditas non nisi Julio et Augusto conveniunt; patet illud icones intuenti; September enim humero palliolum gestat.

In Calathis] Tunc enim omnia jam floruerunt. Quod autem naribus florem admovet vir Maium exhibens,

NOTÆ

suspicatur Antiq. explan. auctor hoc referendum ad Florales ludos tertia hujusce mensis celebrari solitos, quanquam fortasse olfactus hic nihil aliud innuit, præter illud quod flores in calathis quoque innuunt.

4 *Quem merito multum diligit Uraniæ*] Sic versiculum hunc edidit Scaliger, in Vineti codice mancum et mutilum. Cur autem dicit Poëta Uraniæ plurimum et merito diligi Maium? an quod Maius astris speculandis maxime idoneus?

IN JUNIUM.

JUNIUS, isque nudus, horologium Solare digito monstrat. Faciem gerit lucentem, qua æstivi calores significantur. A tergo falx instare maturitatem frugum indicans.

TETRASTICHON.

Nudus membra, dehinc Solares respicit horas
  Junius, ac Phœbum flectere monstrat iter.
Idem maturas Cereris designat aristas;
  Floralesque fugas lilia fusa docent.

NOTÆ

1 *Solares . . . horas*] Hic, et merito quidem, Lambecius vult præcipue notari Solare Horologium. De eo consule elegantem simul et eruditam viri Clar. Claudii Sallier, utriusque Academiæ inscript. et Gallicæ Socii, Dissertationem.

4 *Floralesque fugas, &c.*] Monet Vinetus Plinium lib. XVI. cap. 25. scripsisse intra octavum Idus Julias omnia deflorescere.

IN JULIUM.

MARSUPIUM ingens dextra tenet Julius. Sub marsupio effusa nummorum copia. Duo præterea apparent canistra, operculo in conum desinente, globis imminentibus.

TETRASTICHON.

Ecce coloratos ostentat Julius artus.
  Crines cui rutilos spicea serta ligant.
Morus sanguineos præbet gravidata racemos;
  Quæ medio Cancri sidere læta viret.

NOTÆ

1 *Artus*] Vinetus legit *arcus*. De Marsupio nihil, neque de effusa nummorum copia, in toto Carmine.

IN AUGUSTUM.

AUGUSTUM exhibet vir nudus, passis crinibus. Sub mento stat crater aquæ plenus, cui labra jamjam immissurus vir cernitur. Coram extat fla-

belli species quædam. Humi pepones tres aquatiles. Ad latus alterum vas amplum Græcis duabus literis insignitum, quibus putat Ant. expl. auctor significari oxobathon, quod amplum sonat, eoque indicari mutandos jam calices in maximos.

TETRASTICHON.

Fontanos latices, et lucida pocula vitro
Cerne, ut demerso torridus ore bibat
Æterno regni signatus nomine mensis:
Latona genitam quo perhibent Hecaten.

NOTÆ

3 *Æterno regni nomine*] Imperatoris Augusti nomine, Augustus dictus, cum antea Sextilis appellaretur. *Æterno*] Romanos principes Æternos nuncupatos fuisse probat Vinetus ad I. Fastorum Epigr. ex Symmachi Epist. IV. ad Auson. 'Cum æternorum principum jam pridem signa comitarer.'

IN SEPTEMBREM.

SEPTEMBREM vir nudus exprimit gestantem humero palliolum; læva tenet lacertam funiculo ligatam et expedire se conantem. Ad pedes videntur dolia duo uvas exceptura.

TETRASTICHON.

Surgentes acinos varios, et præsecat uvas
September, sub quo mitia poma jacent,
Captivam filo gaudens religasse lacertam,
Quæ suspensa manu nobile ludit opus.

NOTÆ

1 *Varios*] Ita Vinetus. Lambecius vero, Jos. Scalig. et Ægid. Bucherium e S. J. secutus legit: *Acinos, varias et præsecat uvas.* Elegantius profecto.

3 *Captivam filo, &c.*] Genus spectaculi quo tum delectabantur: Lacertam crure vinctam et in aëre suspensam tenebant, atque ex nisu quo se tentabat expedire, summam capiebant voluptatem.

4 *Nobile*] Jampridem suspicatus fueram legendum *mobile*. Quid enim? An ludo illo nobiles soli delectabantur? Conjecturæ favet quod Bucherium video reperisse in suo codice Ms. *mobile*. Quam lectionem docet me Lambecius itidem apparere in syntagmate Epigram. et Poëm. Veterum, Parisiis 1690. edito.

IN OCTOBREM.

OCTOBER nudus, pallio retro volitante, dextra Leporem tenet, lævamque in canistrum ingens vimineum immittit. Supra caput fasciculus panno opertus cui avis insidet. Ad pedes lanx fructibus referta.

TETRASTICHON.

Dat prensum Leporem, cumque ipso palmite fœtus
October; pingues dat tibi ruris aves.
Jam Bromios spumare lacus, et musta sonare
Apparet. Vino vas calet ecce novo.

NOTÆ

2 *Pingues dat tibi ruris aves*] Cum Lambecio intelligo Perdices maxime, et Attagenas.

3 *Bromios spumare lacus*] Vasa vinaria quæ mustum prelo expressum recipiunt, ut inde transmittatur in dolia. 'Bromios' autem dicit, quia Baccho, inter alia, Bromii cognomen fuit ἀπὸ τοῦ βρέμειν fremere, vel ἀπὸ τῆς βροντῆς, a tonitru; quod scilicet in lucem editus est, matre fulmine percussa.

IN NOVEMBREM.

Novembrem exhibet vir amictus carbasea veste, calvus, ingentem et rotundam tenens tabellam, cui serpens gyris convolutus insistit; altera manu sistrum. Cernitur quoque Anser Sacerdotem intuens.

TETRASTICHON.

Carbaseo surgens post hunc indutus amictu
Mensis, ab antiquis sacra Deamque colit.
A quo vix avidus sistro compescitur Anser.
Devotusque satis ubera fert humeris.

NOTÆ

1 *Carbaseo surgens, &c.*] Versiculus hic maxime depravatus apparet in Bucherii Ms. codice: ibi legitur: *Carbaseos post hunc artus indutus amictus.*

2 *Mensis, ab antiquis, &c.*] Ita legunt Scaliger, Vinetus, Lambecius. Aliter Bucherii codex: *Memphidos antiquæ sacra, Deumque colit.* Quod mallem; urbis namque conditor Osiris, et in ea sacra Isiaca, prima Novembris die, ex Kalendario, celebrari solita; unde Petronius: 'Memphitides puellæ Sacris Deum paratæ.' Cum autem Deæ sacerdotes lineos haberent amictus, idcirco Linigeri dicti, et ipsa Linigera appellata.

3 *Sistro*] Docet Vinetus ex Apuleio sistrum fuisse æreum crepitaculum, cujus per angustam laminam in modum baltei recurvatam, trajectæ mediæ paucæ virgulæ, crispante brachio tergeminos jactus, reddebant argutum sonum.

Compescitur Anser] Frugibus, cum erumpunt, infestus, tantæque aviditatis, ut vix crepitante sistro compesci queat. Ideo Isidi sacer, et in victimam destinatus. Notum e rei rusticæ scriptoribus aves sonitu terreri; Sic Virgil. Georg. I. 'Aut sonitu terrebis aves.'

4 *Devotusque satis ubera fert humeris*] Postremus ille versiculus difficilior est quam prima videtur fronte. Salebras vidit eruditus Ant. expl. auctor, non abstulit: neque sui erat instituti auferre. Vinetus exponit de ipso mense quasi serendis frugibus idoneo, saccosque semine refertos

NOTÆ

humeris gestante, Isidis instar, quam Veteres continuatis per corpus omne uberibus densatam effinxerunt. Huic ego potius accederem, quam Lambecio versiculum exponenti de Ansere, qui, ob pinguem dorsi extuberationem, ubera ferre humeris dicatur. Minus enim ita cohæret hic versiculus cum priore.

IN DECEMBREM.

December amictus et vestitus tunica breviore, zona alte succinctus, facem ardentem tenet. Coram in mensa tesseræ. Cernuntur aves pedibus suspensæ, et poma duo humi jacentia.

TETRASTICHON.

Annua sulcatæ conjecta et semina terræ
Pascit Hyems. Pluvio de Jove cuncta madent.
Aurea nunc revocat Saturni festa December.
Nunc tibi cum domino ludere, verna, licet.

NOTÆ

1 *Conjecta et semina*] Grævio Tom. 8. Antiquit. intrusa videtur copula *et;* merito quidem. Idem annotat in Catalectis Scalig. et P. Pithœi scriptum fuisse *conjecti*, et in Pithœanæ editionis margine appositum *cum jecit;* utrumque autem carere sententia commoda. Unde conjicit legendum *concredita*, nolens tamen in se recipere Poëtam hac voce usum. Verum etsi illa nusquam in Ausonii scriptis occurrit, Grævii lectionem ausim præstare. 'Concredere' enim non semel apud Tullium legere est, quin etiam apud eundem reperias, prò Roscio Am. 'Fortunæ concredita.' Dixit quoque Virg. Æneid. x. vers. 286. 'Vel quibus obsessos possit concredere muros.'

2 *Pluvio de Jove*] Docet Lambecius, Jovem pluvium eleganter insculptum etiamnum Romæ spectari, ac delineatum extare apud Baronium in actis anni 176. num. 24.